el-Muğnî

İmam İbn Kudâme el-Makdisî

2

Delilleriyle

Hanbeli Fıkhı

el-Muğnî

Muhtasarı

İmam İbn Kudâme el-Makdisî

ZEKÂT BÖLÜMÜ (1. Ciltten Devam)

► EKİN VE MEYVELERİN ZEKÂTI

► ALTIN VE GÜMÜŞÜN ZEKÂTI

► TİCARÎ MALLARIN ZEKÂTI

► BORCUN VE MEHRİN ZEKÂTI

► FITIR SADAKASI

EKİN VE MEYVELERİN ZEKÂTI

Bu konunun temeli, kitap, sünnet ve icmadır. Yüce Allah şöyle buyurmuştur: "*Devşirilip toplandığı gün de hakkını (zekât ve sadakasını) verin.*" (Enam Suresi: 141) Sünnete gelince; Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) buyurdular ki: "Beş vesk (653 kg.) miktarının aşağısında zekât yoktur." Buharî ve Müslim ittifak etmiştir.[1] İlim ehli, buğday, arpa, hurma ve kuru üzümde zekâtın vacip olduğu hususunda icma etmişlerdir. Bunu ise İbn Munzir ve İbn Abdilberr söylemiştir.[2]

Ekinlerden verilen zekât: Ölçekle ölçülen, uzun süre kalabilen, insanların topraklarında ektikleri maddelerden olma, -hububat ve meyve gibi- kuru olma özellikleri bulunanların hepsini bünyesinde toplamış olan ekin ve meyvelerde zekât vaciptir. İster bunlar, buğday gibi ölçülen, mercimek gibi uzun süre kalabilen bakliyat olan ya da tohum ve çekirdekleri bulunan, kimyon, çekirdek, keten çekirdeği, tere tohumu, bakla danesi gibi bakliyat ya da diğer hububatlardan olsun, fark etmez. Ve yine söz konusu olan özellikleri taşıyan, hurma, kuru üzüm, badem ve fıstık gibi meyvelerdende zekât vaciptir. Diğer meyve ve sebzelerde ise zekât yoktur. Buna benzer bir görüş, Ebu Yusuf ile Muhammed'e aittir. Onlar: Ağırlığı beş vesk'e (653 kg.) ulaşmadığı sürece, toprağın çıkarıp da üzerinde kalıcı bir meyvesi bulunan ürünlerinden zekât alınmaz, demişlerdir.

Bu görüşün dayanağı, Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in: "Gökyüzünün suladığından öşür vardır."[3] buyruğudur. Bu, kapsamına giren her şeyde zekâtın vacip olduğunu gerektirmektedir. Bu hükümden ise ölçülmeyen ve danesi olmayanlar ise kapsam dışındadır. Çünkü Nebi

---

1 Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 3, Sayfa: 271, 310, 322, 350; Müslim, Cilt: 2, Sayfa: 673-675.

2 Bak: et-Temhid, Cilt: 20, Sayfa: 148.

3 Buharî rivayet etmiştir, "Zekâtın zimmete yahut da aynına bağlı olması" konusunda geçmişti.

(sallallâhu aleyhi ve sellem)'in şu gelen kavlinin mefhumu bunu göstermektedir: "Beş vesk (653 kg.) miktarına ulaşmadığı sürece dâne ve hurmada zekât yoktur."[4] Hadis-i şerif, içinde söz konusu olan vesklendirme ifadesinin bulunmadığı ürünlerde zekâtın olmayacağına delalet eder. Bu da kilo ile ölçülüp tartılanlar demektir ve ölçülüp tartılacak olan şeyler, bu genel kapsama dahil edilir. Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurur: "Sebzelerde ise sadaka yoktur."[5]

İmam Malik ve İmam Şafiî der ki: Hurma ve kuru üzüm dışındaki ürünlerde zekât yoktur. Dânelerde ise ancak muhtar seçim neticesinde, tartılabilecek durumda olursa vardır. Zeytinde ise ihtilaf bulunmaktadır. İmam Ahmed'den nakledildiğine göre (zekât), sadece buğday, arpa, hurma ve kuru üzümde vardır. Tuz ise arpadan bir cinse sahiptir. Zira bundan başkasında ise ne bir nas ve ne de bir icma gelmiştir. Aynı şekilde bundan başkasına ışık tutacak ne bir delil ve ne de görüş birliği yer almaktadır. Dolayısıyla aslı üzere kalır.

Ebu Hanife ise şöyle demiştir: Odun, kamış ve otlar dışında, ziraat ve ekimi ile topraktan nemalanmayı kasdettiği her şeyden zekât vacip olur. Çünkü hadis-i şerifte şöyle buyurur: *"Gökyüzünün suladığından öşür vardır."* Bu da umum bildirmektedir.

Kendi kendine yetişip biten ve sadece almak suretiyle elde edilen bitkilerde ise bir şey yoktur. Çünkü bunlara hayazetinde olmak üzere malik olur. Zekât ise bir ürünün olgunlaşma zamanı geldiği vakit vacip olur ve bu zaman zarfında da (henüz olgunlaşmadığı için) ona malik olmuş sayılmaz; bu sebeple de onda vücubiyet söz konusu olmaz.

"Dâne" ve "ürün" sayılmayan şeylerde ise zekât vacip değildir; ister bunlar ölçülebilen ve stoklanabilen ürünlerden olsun yahut olmasın, fark etmez. Çünkü bunlar hakkında açıklanmış bir ifade yoktur; bu anlama

---

4 Sahih-i Müslim, Cilt: 2, Sayfa: 674.

5 Muaz, Talha, Hz. Ali, Muhammed b. Abdullah b. Cahş, Enes ve Hz. Âişe hadisinden nakledilmiştir ve hepsini de Zeylâi, Nasbu'r Râye, Cilt: 2, Sayfa: 386-389 eserinde nakletmiş ve beyan etmiştir. Bayhaki der ki: "Hadis birçok tarikten gelmiştir, kimisi kimisini destekler mahiyettedir... Bunun yanında bazı sahabelerin kavli de yer almaktadır." es-Sünenü'l Kübrâ, Cilt. 4, Sayfa: 29. Bak: el-İrva, Cilt: 3, Sayfa: 276-279. Orada geçtiğine göre bu hadisi Muaz hadisinden dolayı sahih görmüştür.

gelen bir şey de yoktur. Nitekim Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in: "Beş vesk (653 kg.) miktarına ulaşmadığı sürece dâne ve hurmada zekât yoktur."[6] Sözünün mefhumundan anlaşılan, zekâtın bu ikisinin dışındakilerde vacip olmayacağı yönündedir.

Ekin ve meyvelerdeki zekâtın nisabı: Ekin ve meyveler beş vesk (653 kg.) miktarına ulaşmadığı sürece bunların hiçbirinde zekât yoktur. Bu, ilim ehlinin çoğunluğunun görüşüdür. İmam Malik, Sevri, Evzai, İmam Şafiî, Ebu Yusuf, Muhammed ve diğer ilim adamları bunlar arasındadır. Nitekim bu minvalde Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "Beş vesk (653 kg.) miktarının aşağısında zekât yoktur."[7]

el-Muvaffak der ki: Bu konuda Mücahid, Ebu Hanife ve ona uyan kimse dışında muhalefet eden başkasını bilmiyoruz. Zira onlar: Az olsun çok olsun bunlardan zekât düşer; çünkü Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in: *"Gökyüzünün suladığından öşür vardır."*[8] buyruğu umum bildirmektedir, derler.

Şöyle cevap verilmiştir: Bir defa birinci görüşün delili, has (özel) anlamda gelmiştir; bu gerekçeyle öne alınması ve buna ek olarak da onların delil gösterdikleri ve "Dere yataklarından beslenen ürünlerde öşrün dörtte biri zekât vardır."[9] kavlini bizim de tahsis ettiğimiz gibi, "Yine beş ukıyye (yani iki yüz dirhem) den az miktar (gümüş) da zekât yoktur."[10] kavliyle umumi manayı tahsis etmesi gerekmektedir.

Hububat ürünlerinin sâfî hale gelmesinden ve meyvelerin de kurumasından sonra beş vesk (653 kg.) olmasına itibar edilir. Vesk; Altmış sâ gelmektedir, bunda ihtilaf yoktur. Nisap ise ölçülerek muteber addedilir; zira "vesk", ölçülen bir birimdir. Bu nedenledir ki zekâtın vücubiyeti, tartı ile değil ölçü ile söz konusu edilir. Nitekim ölçülen şeyler; Tartılan ürünlerde farklılık arz edebilmektedir. Mesela bunlardan birisi, buğday ve

---

6 Az önce geçtiği üzere hadisi Müslim rivayet etmiştir.
7 "Ekin ve meyvelerin zekâtı" konusunun başında geçmişti.
8 "Zekâtın zimmete yahut da aynına bağlı olması" konusunda geçmişti.
9 Buharî'de geçen uzun hadisten nakledilmiştir. Bak: Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 3, Sayfa: 318.
10 Buharî ve Müslim ittifak etmiştir. Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 3, Sayfa: 271, 310, 322, 350; Müslim, Cilt: 2, Sayfa: 673-675.

mercimek gibi tartısı ağır basan, arpa ve çekirdek gibi tartısı hafif basan ve tartısı orta seviyede bulunanlardır. Muteber olan, Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in kullandığı "sâ" ölçüsüdür.

Ekin ve meyvelerde vacip olan miktar: Yağmur suları ile sulanarak elde edilen ya da yakınındaki bir sudan ve damarlarıyla sulananlar gibi bir masrafa bağlı olmayan toprakların ürünlerinden öşür (onda bir zekât), bunun yanında masrafa bağlı olarak sulanan topraklarda ise yirmide bir zekât vermek farzdır. el-Muvaffak der ki: Bu hususta bir hilaf bilmiyoruz. Bu, İmam Malik, Sevri, İmam Şafiî, Rey ashabı ve diğerlerinin kabul ettiği görüşü oluşturmaktadır. Bunun temeli, Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in şu gelen hadisleridir: "Göğün ve pınarların suladığı ya da sulanmaksızın kendi ince damarlarıyla su emip yetişmiş olan yer mahsüllerinde öşür (onda bir zekât) vardır. Hayvanla sulanan mahsüllerde ise yarım öşür vardır."[11] Müslim'de ise şöyle geçer: "Nehirler ve yağmur sularının suladığı topraklardan öşür (onda bir), develer yardımıyla sulanan topraklardan ise yirmide bir zekât vardır."[12]

Öşürün yarısında gözetilecek âdil emek ve külfetin durumu; kişinin sulama yaparken birtakım alet ve edavatla toprağı sulamak için suya ihtiyaç duymasıdır. Bunda ise külfetin miktarına, suya yakın yahut uzak olmasına itibar edilmez.

Şayet bir toprak senenin yarısında masraf ve külfetle, diğer yarısında ise külfet olmaksızın sulanıyorsa, bunda kırkta üç miktarında zekât verilir. Bu, İmam Malik, İmam Şafiî ve Rey ashabının görüşüdür. el-Muvaffak; Bunda bir ihtilafın olduğunu bilmiyoruz, demiştir.

Şayet senenin bir kısmında diğerinden daha çok masraf ve külfet varsa, o zaman çoğunluğa itibar edilerek bunun gereği yapılır, diğerinin hükmü de düşer. Bu ise Sevri, Ebu Hanife ve İmam Şafiî'nin iki görüşünden birisini oluşturur. İbn Hâmid ise; bu durumda adaletle alınır, demiştir. Bu da İmam Şafiî'nin ikinci görüşüdür. Çünkü eğer ikisi de sulama zamanıda eşit olursa, bu durumda hisseye göre alınır. Aynı zamanda biri diğerinden fazla da olursa, durum bu şekilde ele alınır. Mesela meyvenin iki farklı türde olması gibi.

---

11 Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 3, Sayfa: 347 İbn Ömer hadisinden nakille...
12 Sahih-i Müslim, Cilt: 2, Sayfa: 675 Cabir b. Abdullah hadisinden nakille...

Bu ilkindeki durum, sulamaya, sulama sayısına, her defasında suyun ulaştırılmasında bir tür zorluk ve meşakkatin söz konusu olmasına itibar edilmektedir. Nitekim bu durumda verilecek olan hüküm –Sâime de olduğu gibi- ikisinden en fazla emeğin ve külfetin söz konusu olduğuna göre itibar edilir.

Şayet (hangisinin daha fazla olduğuna dair) miktarını bilmeyecek olursa, öşür (onda bir) miktarını ihtiyaten vacip sayarız. Çünkü aslolan öşürün farz olduğudur. Bu da külfetin varlığı söz konusu olunca ondan düşer. Zira adaletin gerçekleşemeyeceği bir hususta konu aslı üzere kalır.

Bir defasında kendisine öşür vermek vacip olunca, artık diğerinde öşür vermek vacip olmaz, isterse onun üzerinden seneler geçmiş olsun. Çünkü bu tür ürünler, geleceğe yönelik nema ve artışın gözlendiği mallar değildir. Belki de bu ürünlerin nâkıs sayılması daha aşikardır. Dolayısıyla ticaret yapmak için bu ürünlerden bir şeyi satacak olursa, bu durumda bu ürünler bir ticaret eşyası hükümüne dönüşür ve bir senenin geçmesi halinde onda ticaret zekâtı vermek farz olur. Allah, en iyisini bilir.

Ekin ve meyvelerin zekâtının vacip olma vakti: Farz olma zamanı; ekinlerin bittiği ve meyvelerin de olgunlaştığı zamandır. Buna göre henüz farz olmadan önce bu ürün ve meyvelerde tasarruf edilecek olursa, bir şey vermek gerekmez. Ama farz olduktan sonra bunlardan tasarrufta bulunulacak olursa, ondan zekât vermek sakıt olmaz. Şüphesiz meyveler kurutulması için serilmedikçe ve zirai ürünler de harman yerine koyulmadıkça, zekâtın farziyeti karar bulmaz. Şayet kişiden kaynaklanan bir telef ve tefrit olmaksızın bunlardan bir şey telef olacak olursa, bunda zekât yoktur. İbn Munzir der ki: İlim ehli; meyveler toplanmadan evvel Harıs'ın (yani ağaçtaki meyvenin miktarını tahmin eden kişinin), meyveleri hesap ettikten sonra onlara bir musibetin (hastalığın vb.) isabet etmesi halinde, bir şeyin gerekmeyeceği noktasında icma etmişlerdir.

Mal sahibinin ürünü hesap ettikten sonra ve öncesinde, o nisaptan satış, hediye vb. gibi tasarruflarda bulunması sahihtir. Şayet meyveler olgunlaştıktan sonra onu satacak ya da hediye edecek olursa, bunun zekâtı satıcı ve hediye eden kimseye ait olur. Bunu, el-Hasen, İmam Malik, Sevri ve Evzai söylemiştir. Bunu, aynı şekilde Leys de söylemiştir; ancak bunu,

satılan ürün hakkında şart koşmasını gerekli görmüştür. Çünkü bu, ancak satıcı üzerine vacip olan bir konudur; zira bu ürünlerin zekâtı, satıştan önce ona farz olduğundan dolayı, hüküm de bunun üzerine baki kalır.

Olgunlaşmadan önce meyveyi[13] satacak olursa yahut da onu hediye eder de bir müddet sonra sattığı kişinin ya da hediye ettiği kişinin elinde o meyve olgunlaşacak olursa, bunda zekât vermesi gerekir. Çünkü vücup sebebi henüz onun mülkünde iken mevcut olduğundan, bu da ona ait sayılır.

Ekin ve meyvelerin zekâtının verilme vakti ve keyfiyeti: Bunların zekât olarak çıkarılışı; ekinlerin bittiği ve meyvelerin de olgunlaştığı zamandır. Çünkü bu, olgunlaşmanın tamamlandığı ve stoklanmanın da hazır hale geldiği zaman dilimi demektir. Zekât olarak çıkarılacak vakte kadar meyveler hakkında gerekli olan masraflar ise mal sahibine aittir.

Çıkarılma keyfiyetine gelince, Şayet zekât olarak verilecek olan mal tek bir cins olursa, ondan olanı -iyi ya da kötü de olsa- alınır. Çünkü fakirlerin hakkı, adaleti gözetmek suretiyle vermektir. Zira onlar bu hususta ortaklar konumunda sayılırlar. el-Muvaffak der ki: Bu hususta ihtilaf edeni bilmiyoruz. Dolayısıyla bu mal (farklı) cinslerde olursa, bu durumda her bir cinsine göre hissesi alınır. Bu, ilim ehlinin çoğunluğunun görüşüdür. Çünkü fakirlere, ortaklar konumunda sayıldıkları için her cinsinden, eşit olarak dağıtılmak suretiyle verilmesi gerekir ve bunda bir zorluk da yoktur. Ancak davarlar -farklı cinslerde olması halinde- bunun tersinedir.

İmam Malik ve İmam Şafiî ise; bu ürünün (ne iyi ne de kötü olan), orta haliyle verileceğini ifade etmişlerdir. Ancak zikredilenlerden anlaşılacağı üzere birinci görüş daha evladır.

Kötü olanları çıkartmak ise caiz değildir. Çünkü Yüce Allah: *"Size verilse, gözünüzü yummadan alamayacağınız kötü malı, hayır diye vermeye kalkışmayın."* (Bakara Suresi: 267) diye buyurmuştur. Dolayısıyla iyi olan bir malın kötüsü seçilip de ondan zekât verilmez. Zira Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi

---

13 Doğrusu kasdedilen bu şeyin; Mesela: Meyveli bir ağacı satarken, meyvelerini şart koşmasıdır. Zira bilinen şu ki, bir meyvenin henüz olgunlaşmadan satılması caiz değildir, sadece kesilmesi şartı bunun dışında kalır. Ama (burada) söz konusu olan şekilde ise bu caiz olur; çünkü ona bağlı olarak satılmıştır.

ve sellem) şöyle buyurur: "Dikkat edin, mallarınızın değerli olanlarından veriniz!"[14] Şayet mal sahibi gönlünden sadece iyi olanları verecek olursa bu da caizdir ve bu sebeple büyük bir sevaba da nail olur.

Nisab tamamlansın diye bir cinsi diğerine katmak: Nisabın tamamlanması için hububat ve ekinlerin dışındakilere ait cinslerden birisinin, diğer bir cinse katılamayacağı hususunda ilim adamları arasında bir ihtilaf yoktur. Davarlara gelince bunlar; Deve, sığır ve koyun olmak üzere üç cinstir ve hiçbirisi diğer cinse katılamazlar. Meyveler cinsi de diğer bir cinse katılamaz. Öyleyse hurma cinsi, kuru üzüm cinsine katılamaz; badem de fıstık cinsine katılamaz. Bunlardan hiçbirisi diğerinin cinsine katılıp da (zekât olarak) bu şekilde verilemez. Ekinler ne sâimeden, ne hububat ve ne de meyvelerden bir şeye katılabilirler.

Nisabı tamamlamak için, aynı cins türlerinden birisinin, diğer bir cinse katılacağı hususunda ilim adamları arasında bir ihtilaf olmadığı gibi, aynı şekilde ticaret eşyalarının da ekinlere katılabileceği noktasında da bir ihtilafları yoktur.

Onlar, hububatın bir kısmının diğer bir kısmına katılacağı ve iki nakit (paranın) da diğer bir nakide katılacağı konusunda ihtilaf etmişlerdir. İmam Ahmed'den nakledildiğine göre "hububat" hakkında üç görüş yer almaktadır:

1) Hububatlardan hiçbirisi diğerine katılamaz (Yani katılıp da zekât olarak verilemez.) Nisab, her bir cinsin kendi başına münferit olarak ele alınmasıyla muteber olur. Bu, Evzâi, Sevri, İmam Şafiî, Ebu Ubeyd, Ebu Sevr ve Rey ashabının görüşüdür. Çünkü bunlar hep ayrı ayrı cinslerdir; dolayısıyla da –meyve ve davarlarda olduğu gibi- söz konusu olan nisab, her bir cinsten münferit olarak ele alınmasıyla muteber olur.

2) Nisabı tamamlamak için tüm hububatlardan bir bölümü, diğerine katılabilir. Bu ise İkrime'nin görüşüdür. Ebu Ubeyd der ki: Hububattan -az bir şey dışında- iki farklı cinsi cem edip birbirine katan eski dönem âlimlerden kimseyi bilmiyoruz. Bu ise İkrime'den rivayet edilmiştir.[15] Ni-

---

14 Buharî, Cilt: 3, Sayfa: 322, 357. ; Müslim, Cilt: 1, Sayfa: 50, 51 Muaz hadisinden nakille...

15 el-Emvâl, Sayfa: 475.

tekim Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurur: "Beş vesk miktarına ulaşmadığı sürece dâne ve hurmada zekât yoktur."[16] Buradan anlaşılan; Beş vesk (653 kg.) miktarına ulaşması halinde, bundan zekâtın verilmesinin vacip olduğudur. Çünkü bu zekât, nisap hakkında, çıkartılan üründe, yetişme yerinde ve hasat olma miktarında birleşeceğinden aynı cinsin türleri gibi kimisinin diğerine katılması gerekli olur. Bu delil ise meyveler konusuyla nakzedilmiştir.

3) Buğday, arpaya katılabilir ve bu türde olan baklagillerde de kimisi, diğerine katılabilir. Bu ise İmam Malik ve Leys'in mezhebini oluşturur. Sadece o; Tuz, çekirdek, darı, pirinç, tahıl ve arpanın tek bir cins olduğunu ifade ederek ilavede bulunmuştur. Herhalde o bunu söyleyerek -buğday cinsinden olması gibi- onlardan kimisinin, diğerlerine katılabilen (ve depolanabilen) azıklardan olması yönüyle delil getirmiş olsa gerektir.

Birinci görüş ise daha evladır, inşallah. Çünkü bunlar, birbirlerine farklı olarak eklenmesi caiz olan cinslerdir ve meyvelerin birbirlerine katıldıkları (hükmü) gibi değildir; cinslerin türevlerine kıyas edilmesi de sahih olmaz. Ama meyvelerin cinsleri hepsi tek bir cins addedildiğinden dolayıdır ki, birbirlerine farklı olarak eklenmeleri haram olur. Cinsin hükmü ise hepsinde sabit olur. Kıyas etmek inkıtaya uğrayınca da artık zekâtın (burada) vacip olduğuna dair hüküm vermek ve muteber olmayan bir vasfa sahip olduğunu belirtmek caiz olmaz. Sonra bu meselede aslolan vacip olmayacağıdır... Öyleyse hakkında vacip olduğuna yahut men edildiklerine dair bir nas ve icmanın yer almadığı bir şeyde vaciplik, sabit olmaz. Allah, en iyisini bilir.

ALTIN VE GÜMÜŞÜN ZEKÂTI

Bu, kitap, sünnet ve icma ile sabittir. Allah'u Teâla şöyle buyurmuştur: *"Altın ve gümüşü yığıp da onları Allah yolunda harcamayanlar yok mu, işte onlara elem verici bir azabı müjdele! (Bu paralar) cehennem ateşinde kızdırılıp bunlarla onların alınları, yanları ve sırtları dağlanacağı gün (onlara denilir ki): İşte bu, kendiniz için biriktirdiğiniz servettir. Artık yığmakta olduğunuz şeylerin (azabını) tadın!"* (Tevbe Suresi: 34, 35)

16 Müslim, Cilt: 2, Sayfa: 675. Bak: el-Emvâl, Sayfa: 674.

Gümüşün nisabı: Gümüşün nisab ölçüsü, iki yüz dirhemdir.[17] Bunda İslam âlimleri arasında bir ihtilaf yoktur. Buharî'nin, Enes'e yazılan (mektup) hakkındaki rivayetinde şöyle geçmektedir: "Rikkâ'da (gümüşte) onda birin rub'u (yani kırkta bir) zekât vaciptir. Gümüş miktarı yüz doksan dirhemden başka olmazsa, bunda ise zekât yoktur. Ancak mal sahibi isterse kendiliğinden nafile olarak verebilir."[18] Hadiste geçen *"rikka"* ifadesi; basılmış gümüş demektir. Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurur: "Yine beş "ukıyye"den[19] az miktar (gümüş) da zekât yoktur." Buharî ve Müslim ittifak etmiştir.[20] Kendisinde nisabın muteber sayılacağı dirhemler, her on dirhemin -altın miskali ile- yedi miskal ağırlığında gelen dirhemlerdir. Bunlar, zekât nisabının, cizyenin, diyetlerin, hırsızlık sebebiyle el kesme nisabının vb. takdir edildiği İslami dirhemlerdir ve bunda dirhemlerin basılmış olması ve olmaması arasında bir fark da yoktur. Öyleyse bu ölçülen ne zamanki dirhemin nisabı azalacak olursa, onda zekât yoktur. Bu, İmam Şafiî'nin ve İshak'ın mezhebidir. Zira bu minvalde Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in: *"Yine beş "ukıyye"den az miktar (gümüş) da zekât yoktur."* hadisinin zahiri bunu ifade etmektedir. Hadiste geçen *"ukiyye"* ise ihtilafsız olarak kırk dirhem yapmaktadır ve bu da "iki yüz dirhem"e tekabül etmektedir.

Bir ya da iki (hardal) dânesi kadar az bir eksikliğin bulunması durumunda o gümüşten yine zekâtın vacip olacağı söylenmiştir. Çünkü bu, zekâttaki sene şartında bir yahut iki saatin geçmesinde olduğu gibi, genelde zapt-u rapt alınamayabilen bir (mazereti) ortaya koymaktadır. Nitekim İmam Ahmed'den nakledildiğine göre; Altının nisabında şayet üçte bir miskal eksik olacak olursa, yine de zekâtı vermelidir. Ondan gelen başka bir rivayete göre ise; Bir semen eksilecek olursa onda zekât yoktur, der. İmam Malik ise; Az bir miktar eksik olacak olursa, bu durumda ölçüp müvâzene etmekle o zekât vacip olur." demiştir. Birinci görüş ise gelen hadisin zahirine uygundur, bu nedenle ondan sapmamak gerekir.

---

17 İki yüz dirhem: 642 gr. yapar. (Çevirmenin notu)
18 Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 3, Sayfa: 318.
19 Beş ukiyye, iki yüz dirhem eder. (Çevirmenin notu)
20 "Ekin ve meyvelerdeki zekâtın nisabı" bölümünde geçmişti.

Ticaret malları da altın ve gümüşten her birisine katılır ve bu şekilde nisabı tamamlanır. el-Muvaffak der ki: Bunda bir ihtilaf bilmiyoruz. Zira zekât ancak kıymet ve değeri noktasında vacip olduğundan, her ikisi (altın ve gümüş) hakkında da kâim olur ve böylece her biri diğerine katılabilir. Şayet bir kimsenin altını, gümüşü ve ticaret malı olsa, nisabı tamamlamak için onların hepsini birbirine katması vacip olur. Çünkü ticaret malları, altın ve gümüşten her birisini de bizzat kapsadığından dolayı, altın ve gümüşün bu ticaret mallarına katılması vacip olur, neticede üçü de bir arada toplanır.

Ama altın ve gümüşü olup da onlardan ikisi de tek başına nisaba ulaşmıyorsa ya da biri nisaba ulaşırken diğeri ulaşmıyorsa, işte bu meselede el-Harkî, iki görüşün rivayet edildiğini zikretmiştir:

1) Bunları birbirine katamaz. Bu, İmam Şafiî ve Ebu Sevr'in görüşüdür. Çünkü Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in: *"Yine beş "ukıyye"den az miktar (gümüş) da zekât yoktur."* buyruğu bunu göstermektedir. Altın ve gümüşten her birisi, nisabı farklı olan iki tane mal sayıldığı için -deve ve ineklerde olduğu gibi- birbirine ilave edilemezler.

2) Nisabı tamamlamak için bunlardan birisi, diğerine katılabilir. Bu ise İmam Malik, Evzai, Sevri ve Rey ashabının görüşüdür. Dolayısıyla bunlardan birisi, diğerine ilave edilebilir ve farklı cinsler gibi birbirlerine katılabilirler. Çünkü bu ikisinden söz konusu olacak fayda bir olduğu gibi, maksat da aynıdır. Her ikisi de telef olunan kıymetler, cinayetlere dair diyetler ile alım-satım paraları şeklinde kullanıldığından bu, her iki türe de benzemektedir. Tek bir cinsin iki çeşidi gibidir. Hadis-i şerif ise ticaret mallarına has gelmiştir; bu nedenle ona kıyas edebiliriz.

"Birbirlerine katılabileceği" görüşüne gelince; Şüphesiz birisinin diğerine katılması "parça parça" şeklinde söz konusudur. Mesela: Adamın altın ya da gümüşten birisindeki nisabı yarısına, diğerinde ise daha fazlasına ulaşmış olursa, bu durumda şayet nisaptan parça parça eksilecek olursa, bu ikisinde de zekât yoktur. Bu, İmam Malik, Ebu Yusuf, Muhammed ve Evzâi'nin görüşüdür. Çünkü onlardan her birisi -yalnız başına- zekâtın vücubiyeti noktasında (nisaba ulaşmadığı için) muteber sayılmayacağı için, hububat, meyve ve diğer tüm farklı cinsler gibi katılmış da olsa muteber kabul edilmezler.

Ebu'l Hattab şöyle demiştir: el-Mervezî rivayetinde geldiği üzere, İmam Ahmed'in sözünün zahirinden anlaşılan bu durumda iken bunların, parça parça ve kıymeti açısından birbirlerine ihtiyaten katılması gerektiği yönündedir. Bu da ikisinden (altın ve gümüşten) değeri ucuz olanın yerine, pahalı olanı koymak demektir. Dolayısıyla bunlardan hangisinin değeri -nisabı açısından- ucuz olana yetişecek olursa, onlarda zekât vacip olur.

Bu, Ebu Hanife'nin, dinarların (altınların), gümüş ile kıymetlendirilmesindeki görüşünü oluşturmaktadır. Çünkü her nisapta, altının gümüşe katılması vaciptir. Hırsızlık sebebiyle el kesme cezasındaki nisap gibi, kıymetine katılır. Zira katıp ilave etmenin aslı, fakirlerin payını elde etmek amacıyla söz konusu edilmiştir. Aynı şekilde bu katmanın niteliği de öyle... Birinci görüş ise daha evladır. Çünkü ürünlerin bizzat kendi aynı hakkında zekât farzdır; öyleyse –tek başınaymış gibi- bunların kıymetine itibar da edilmez.

Altının nisabı: İbn Munzir şöyle demiştir: Altın yirmi miskal, değeri de iki yüz dirhem geldiği takdirde o altından zekât vermenin vacip olduğu hususunda ilim adamları icma etmişlerdir. Sadece el-Hasen'den nakledildiğine göre o: "Bu, kırk miskale ulaşmadıkça bir şey gerekmez." demiştir. Bunun yanında ilim adamları; Altın eğer yirmi miskalden az olur ve kıymeti de iki yüz dirhemden düşük olursa, bundan da zekâtın verilmeyeceği hususunda icma etmişlerdir.

Fakihlerin geneli şöyle demişlerdir: Altının nisabı kıymetine bakılmaksızın yirmi miskaldir. Çünkü bu konuda İbn Ömer ve Hz. Âişe şöyle rivayet etmişlerdir: "Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) her yirmi dinardan bir dinar, fazlasında ise yarım dinar, kırk dinardan da bir dinar olarak zekât alırdı."[21]

---

21 İbn Mace, Cilt: 1, Sayfa: 571; Dârakutnî, Cilt: 2, Sayfa: 92. Hadisin senedinde İbrahim b. İsmail b. Mucemmâ vardır ki, kendisi zayıftır; ancak onun lehine birtakım şahidleri vardır. Şöyle ki: Amr b. Şuayb, onun babasından ve onun da dedesinden yaptığı rivayete göre, Hz. Peygamber (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: "Yirmi miskal altının aşağısında ve iki yüz dirhem gümüşün altına zekât yoktur." Dârakutnî, Cilt: 2, Sayfa: Sayfa: 93 rivayet etmiştir. Senedinde İbn Ebu Leyla'nın, Abdurrahman b. Ebu İshak b. Ebu'l Mehârik'ten rivayeti yer almaktadır. İkisi de zayıftır. Muhammed b. Abdur-

Altın ve gümüşte vacip olan miktar: Gümüş iki yüz (dirheme), altın da yirmi (miskale) tamamlandığında, bunların kırkta birinde zekât vermek vacip olur. el-Muvaffak der ki: Altın ve gümüşün zekât miktarının "onda bir"in rub'u (yani kırkta bir) olduğu hususunda ilim adamları arasında ihtilaf edeni bilmiyoruz. Nitekim Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem): "Rikkâ'da (gümüşte) "onda bir"in rub'u (kırkta bir kadar) zekât vaciptir."[22] buyurmuştur.

Az da olsa onda birin rub'u (yani kırkta birin) üzerinde nisabda fazlalığın olması durumunda yine zekât vermek vacip olur. Bunu, İmam Malik, Sevri, Ebu Sevr, İmam Şafiî, Ebu Yusuf ve Muhammed söylemiştir. Çünkü Hz. Ali'nin, Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den rivayet ettiğine göre O: "Fazla gelecek olursa şayet, (bu da) o hesaba dahildir."[23] buyurmuştur.

---

rahman el-Ensârî'den nakledidiğine göre; Hz. Peygamber (s.a.v.)'in ve Hz. Ömer'in sadakalar ile ilgili (yazdıkları) mektupta; Yirmi dinara ulaşmadığı sürece altından bir şeyin zekât olarak verilmeyeceği geçmektedir... Hadisi ise Ebu Ubeyd, el-Emvâl, Sayfa: 412 eserinde rivayet etmiştir. Bize Yezid'in, Habib b. Ebu Habib'den, Onun ise Amr b. Herem'den yaptığı tahdis ile gelmiştir. el-İrvâ, Cilt: 3, Sayfa: 290 eserinde der ki: "Bu hadisin senedi iyidir, mürseldir ancak müsned hükmündedir. Çünkü el-Ensârî bunu, Hz. Peygamber (s.a.v.)'in ve Hz. Ömer'in mektubundan almıştır..." Ardından da Ebu Ubeyd'in, Sayfa: 367 deki rivayetini zikretmiştir. Şöyle demiştir: Dolayısıyla hadis-i şerif bu yönüyle sahihtir; çünkü Tabiin bunu, Allah'ın Resulü (s.a.v.)'in mektubundan olmak üzere -Amr ailesinde mahfuz korunmuş olan bu mektubu- Amr b. Hazm'a nakletmek suretiyle iletmiştir. Böylece vicâde (hadis metninin bulunması) noktasında en sağlam ve güvenilir şekliyle bulunmuş, elde edilmiş oldu. Bu hadise ait aynı zamanda Hz. Ali'nin, Allah'ın Elçisi (s.a.v.)'den yaptığı şu rivayet de şahidlik etmektedir: "Yirmi dinara ulaşmadığı sürece sana bu –yani altındanzekât olarak bir şey yoktur." Ebu Davud, Cilt: 2, Sayfa: 230 rivayet etmiştir. Hadis-i şerifin aynı şekilde Ebu Ubeyd'in, Sayfa: 413 ve başkalarının mevkuf olarak rivayeti de bulunmaktadır. Muhammed b. Abdullah b. Cahş'ın, Allah'ın Elçisi (s.a.v.)'den naklettiğine göre, "Allah'ın Resulü, Muaz b. Cebel'i Yemen'e gönderdiği zaman, her kırktan, bir tane dinar almasını emretmiştir..." Dârakutnî, Cilt: 2, Sayfa: 95-96. Bu hadisin senedinde Abdullah b. Şebîb vardır ve kuruntulu bir şahsiyettir. Aynı şekilde bu açıklama Mîzânu'l İtidâl, Cilt: 2, Sayfa: 438 eserinde de geçer. el-İrvâ, Cilt: 3, Sayfa: 292 eserinde şöyle der: "Ez cümle bu hadis-i şerif bana göre sahihtir, bunda şüphe yoktur." Bak: et-Telhîsu'l Habîr, Cilt: 2, Sayfa: 173-174.

22 Buharî rivayet etmiştir; önceden geçmişti.

23 Dârakutnî, Cilt: 2, Sayfa: 92 rivayet etmiştir. Ona göre bunun tarikinde Eyyüp b. Cabir el-Hanefi vardır ve zayıftır. Ebu Davud, Cilt: 2, Sayfa: 228, 230 ise İbn Kattan'ın sahih saymış olduğu başka bir isnadla aktarmıştır. Aynı şekilde Nasbu'r Râye, Cilt: 3,

el-Muvaffak şöyle demiştir: Bu konu, Hz. Ali[24] ve İbn Ömer'den[25] mevkuf bir şekilde nakledilmiştir. Bunun yanında sahabe içinden onlara muhalefet edeni bilmediğimiz için, bu bir icma halini almış oldu.

Ebu Hanife der ki: Dirhemler kırka ve dinarlar da dörde ulaşmadığı sürece fazlalık sebebiyle onlardan bir şey vermek gerekmez. Çünkü Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem): "Her kırktan, bir dirhem verilir."[26] buyurmuştur. Muaz'dan gelen nakile göre ise Allah'ın Resulü (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "Ziyadeleşip de kırk dirheme ulaşmadığı sürece bir şey alma..."[27] Bu da şüphesiz nasstır.

Birinci hadisle ilgili şöyle cevap verilmiştir: Bir defa bu hadiste muhatap deliliyle gerekçe gösterilmiştir; hâlbuki mantuk onun önüne geçer. Diğer hadise gelince bu hadisi el-Minhâl b. Cerrah rivayet etmiştir; o ise hadisi terk edilip alınmayan bir kimsedir.

İki nakdin diğeriyle ilave edilerek verilmesi: İki nakdin diğeriyle ilave edilerek verilmesi hakkında iki görüş gelmiştir:

1) Bu şekildeki bir ilave caiz değildir. Çünkü miktarından daha az olması durumundaki bir nakdin, diğerine ilave edilmesi farklı cinslerde caiz olmaz. Zira cinsini farklı olarak ele almak daha evladır.

2) Bu ilave şekli caizdir. Sahih olan da budur inşallah. Çünkü maksat, ikisinden herhangi birisiyle de hasıl olacağından dolayı, tıpkı aynı cinsin farklı türevlerinde olduğu gibi bu, yeterli gelmiş olur. Çünkü her

---

Sayfa: 366'da ifade etmiştir ancak Ebu Davud'dan gelen diğer rivayetlerinden birisinde şöyle geçer: "Fazla gelecek olursa şayet, (bu da) o hesaba dahildir." sözünü Hz. Ali mi demiştir yoksa bu sözü Allah'ın Elçisi (s.a.v.)'e mi raf etmiştir, bilemiyorum."

24 Hz. Ali'nin bu rivayetini Abdurrezzak, Cilt: 4, Sayfa: 88, 89; Ebu Ubeyd, el-Emvâl, Sayfa: 425 ve İbn Ebu Şeybe, Cilt: 3, Sayfa: 118 rivayet etmişlerdir.

25 İbn Ömer'in bu rivayetini ise Abdurrezzak, Cilt: 4, Sayfa: 88; Ebu Ubeyd, Sayfa: 426 ve İbn Ebu Şeybe, Cilt: 3, Sayfa: 119 rivayet etmişlerdir.

26 Ahmed, Cilt: 1, Sayfa: 92, 132, 145; Ebu Davud, Cilt: 2, Sayfa: 229 ve İbn Mace, Cilt: 1, Sayfa: 570 Hz. Ali hadisinden –ki hadis de sabittir- rivayet etmişlerdir.

27 Dârakutnî, Cilt: 2, Sayfa: 93-94; Beyhakî, Cilt: 4, Sayfa: 135-136 el-Minhâl b. Cerrâh tarikinden, onunda Habib b. Necih, onun ise Ubade b. Nesî ve onun da Muaz'dan yaptığı nakille... rivayet etmiştir. Dârakutnî der ki: "el-Minhâl b. Cerrâh hadisi metruk (terk edilip alınmayan) bir kimsedir... Ubade b. Nesî ise bu hadisi Muaz'dan işitmemiştir." Beyhakî ise; Bu hadisin isnadı gerçekten zayıftır, demiştir.

iki nakdin hem değerinden istifade edilmekte ve hem de ikisi, maksadı yerine getirmeye vesile olmaktadırlar. Dolayısıyla da –hakkında zekâtın vacip olduğu diğer cins ve türlerin tersine- bu ikisi, eşit konumda ortak bir düzeyde ele alınırlar. Şüphesiz her bir cinsin özel bir maksadı vardır ki, bu maksad başkasıyla yerine gelmeyebilir. Aynı şekilde türevleri de böyledir. Vacip olan miktarın çıkarılmasından elde edilen hikmetten, vacip olmayan miktarın çıkarılması ile bu, hasıl olmayabilir. Ama burada ise maksad hasıl olduğu için parça parça ilave etmek gereklilik arz etmiştir. Zira bunun hikmeti hakkında nakdin başkasıyla eşitlenmesinin yanında, aynı ile parça parça has kılmasının bir faydası yoktur. Nitekim bunun meydana gelmesi, hem alan ve hem de veren kişi açısından daha çok yardımcı olmakta, onlara daha çok fayda veren ve ikisinden söz konusu olan zararı daha çok bertaraf eden bir konudur. İki nakitten birisini, diğerine ilave ederek vermenin caiz oluşunda, kesin bir faydanın yanında, hem zararı def eden ve hem de -tam ve eksiksiz olarak- zekâtın hikmetini elde etmek yatmaktadır. Buna bir ihtiyaç olmayabilir; ancak yasak da değildir. Şayet burada bir menfaatin kaçırılacağı anlaşılırsa, yani açık bir faydanın elde edilemeyeceği ve zarar ile meşakkatin her iki taraf açısından da geri çevrilemeyeceği noktasında az bir kapalılık dahi bilinmiş olsa, buna itibar edilmez. Allah, en iyisini bilir.

Kadının süs ve zînetleri: Mezhebimizin kuvvetli görüşüne göre, giyinmek, emanet olarak verilmek üzere yahut da bu minvalde kadının sahip olduğu, onun için hazır hale getirildiği zinet eşyasından zekât vermek gerekmez. Bunu, İmam Malik, İmam Şafiî, Ebu Ubeyd, İshak ve Ebu Sevr söylemiştir. Nitekim bu hususuta Âfiye b. Eyüb'ün, Leys b. Sâd'den, onun Ebu Zübeyr, onun da Cabir'den naklettiğine göre, Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem): "Ziynet eşyası zekâta tabi değildir."[28] buyurmuştur. Çünkü

28 İbnu'l Cevzî, et-Tahkik, Cilt: 1, Sayfa: 196-197 eserinde tahriç etmiş ve şöyle demiştir: İlim adamları: "Hadiste geçen Âfiye, zayıftır." demişlerdir. Biz deriz ki: Onun hakkında tan eden (ileri geri konuşan) kimse bilmiyoruz. İlim adamları yine şöyle demişlerdir: Bu hadis, mevkuf olarak Cabir'den nakledilmiştir. Biz deriz ki: Bir ravi kimi zaman Hz. Peygamber (s.a.v.)'e bu hadisi isnad ederken, kimi zaman fetvayı başkası verebilmektedir. Beyhakî ise el-Mârife, Cilt: 6, Sayfa: 144 der ki: Âfiye b. Eyüb'ün, Leys b. Sâd'den, onun Ebu Zübeyr, onun da Cabir'den naklettiği bu rivayetin merfu olduğunu söylemek batıldır ve aslı yoktur; çünkü Âfiye b. Eyüb meçhüldür. Ancak

bu gibi zînetler, mübah olan kullanma için ayrılmıştır. Dolayısıyla bunlarda zekât vermek gerekmez. Zira bunlar, çalıştırılan hayvanlarla giyinilen elbiselere benzemektedirler.

İmam Ahmed'den nakledilen diğer bir rivayete göre ise zinet eşyasında zekât vardır. Bu ise Sevri ve Rey ashabının görüşüdür. Çünkü *"Rikkâ'da (gümüşte) onda birin rub'u (yani kırkta bir) zekât vardır."* Ve yine; *"Beş 'ukıyye'den az miktarda zekât yoktur."* hadislerinin genel manasını buna işaret etmektedir. Amr b. Şuayb'ın babası vasıtasıyla dedesinden rivayet ettiğine göre bir kadın, kızı ile birlikte Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in yanına geldi. Kızının kolunda kalın iki tane altın bilezik vardı. Allah'ın Elçisi (sallallâhu aleyhi ve sellem) kadına: "Bunun zekâtını veriyor musun?" buyurdu. Kadın: Hayır, dedi. Bunun üzerine Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem): Kıyamet gününde Allah'ın onların yerine sana ateşten iki bilezik taktırması hoşuna gider mi, buyurdu."[29]

Delil getirmiş oldukları sahih hadisler, bu tartışma konusuyla ilgili değildir. Çünkü hadiste geçen *"rikka"* ifadesi, basılmış gümüş dirhemler anlamına gelmektedir. Ebu Ubeyd şöyle demiştir: Bu ismin Araplar nezdinde makul bir açıklamasını biz sadece insanlar arasında gelişmiş bir şekilde nakşedilmiş (gümüş) dirhemler hakkında bilmekteyiz. Aynı şekilde "evkiye"lerin de manası "dirhemler" anlamındadır ve her bir evkiye ise kırk dirhem etmektedir.[30] Kalın bilezikler ile ilgili hadislere gelince, Ebu

---

et-Telhis, Cilt: 2, Sayfa: 167 şöyle demiştir: "İbn Ebu Hatim bu hadisin güvenilir olduğunu Ebu Zür'â'dan nakletmiştir." el-Lisân, Cilt: 3, Sayfa: 222 eserinde ise bunun meçhul olmadığını söylemiştir. el-Cerh ve't Tâdîl, Cilt: 7, Sayfa: 44'te şöyle geçer: "Ebu Zür'â'ya, Âfiye b. Eyyüp hakkında sorulunca, o: "O Mısırlıdır, onun hakkında bir sakınca yoktur." demiştir. Ebu Zür'â ise hüccet sayılan bir imamdır, bu noktada onu teslim etmekten kaçınacak değildir... Nitekim geçenlerin ortaya koyduklarndan anlaşılan sadece bununla (onun ifadesiyle) illetli sayılmış olduğudur. Öyleki bu illeti de def edilmiştir. Dolayısıyla bununla delil göstermek de mümkündür. Allah, en iyisini bilir.

29 Ebu Davud, Cilt: 2, Sayfa: 212; Tirmizî, Cilt: 3, Sayfa: 29-30. Tirmizî der ki: "Bu babda Hz. Peygamber (s.a.v.)'den gelen sahih bir şey yoktur." Munziri ise; Bunu Nesaî, müsned ve mürsel olarak tahriç etmiştir, der ve mürsellerin doğruluk açısından daha evla olduğunu zikretmiştir. Bak: Ebu Davud'a yaptığı Muhtasarına, Sayfa: 449.

30 Bak: el-Emvâl, Sayfa: 449.

Ubeyd şöyle demiştir: Bunu ise eskiden de ve şimdi de hakkında insanların konuştukları yönüyle bilmekteyiz.[31] Tirmizi ise: Bu babda sahih bir şey yoktur[32], demiştir. Muhtemeldir ki o zekât ile âriye'yi[33] kasdetmiştir. Nitekim âlimlerden bazıları bu şekilde yorumlamışlardır. Sahabeden ve başkalarından bir topluluk da bu görüşe sahip olmuştur.

Kiralamak yahut nafaka için hazır edilmiş zînetlerde, eğer bunlara ihtiyaç duyuluyorsa, o zaman zekât vardır. Çünkü zekât ancak artış cihetinden sarf etmek için kullanıldığında sakıt olur. Bunlardan başkası için söz konusu olursa aslı üzere kalır. Aynı şekilde sırf zekâttan kaçırmak için zînet edinen bir kimseden de zekât sakıt olmaz.

Kadının giyindiği, emanet olarak kendisine verildiği yahut da bir erkeğe, ehlini süslemesi, emanet olarak vermesi veyahut bunun için hazır hale getirdiği o mübah zinetin köleye ait olması arasında da bir fark yoktur.

Mübahlık ve zekât hususunda, zînetin az ya da çok olması aynıdır. Çünkü şeriat, mutlak manadaki süs ve zîneti hiçbir kayıt getirmeden mübah saymıştır. Bu durumda, görüş ya da hüküm vermek suretiyle onu kayıtlamak caiz olmaz.

Zinet eğer kullanmak için olur ve bununla da ticaret yapılıyorsa, bu durumda niyet etme vaktinden olmak üzere zekâtın senesiyle bu akdedilmiş olur. Çünkü aslolan, vacip olduğudur. Ve zineti kullanmaya ârız bir şeyin olması halinde ancak bundan vazgeçilir.

Kadınların altın, gümüş ve mücevherlerden, aynı şekilde adet üzere takındıkları bilezik, halhal, küpe, yüzük gibi takılar ve yüzlerine, boyunlarına, el, ayak, kulak vb. gibi yerlere giyip taktıkları ziynetler mübahtır. Ama giyilmesi onların adetlerinden olmayan erkek kuşağı vb. gibi zinetler giyinmek ise erkeklere ait zinetler sayılır. Bununla kadının süslenmesi haramdır ve bunda zekâtı vardır. Aynı şekilde bir erkeğin kendisi için kadın zineti edinmesi de böyledir.

---

31 Bak: Geçen eser, Sayfa: 450.

32 Bak: Tirmizî, Sünen, Cilt: 3, Sayfa: 30.

33 Âriye: Faydalanmak üzere birine bir şey verip, sonra geri almaktır. (Çevirmenin notu)

Erkeğin mübah olan süs ve zineti: Mübah olan bir zinet, kullanmak amacıyla hazır hale getirilmiş olursa bunun zekâtı yoktur; bu ister erkeğe ve isterse kadına ait olsun, fark etmez. Çünkü bu gibi zînetler nema cihetinden sarfedilmiş, mübah olan kullanma için ayrılmıştır. Bu yönüyle bunlar, giyinilen elbiselere ve çalıştırılan hayvanlara benzemektedirler.

Erkeğin gümüş yüzük takması mübahtır; çünkü "Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) gümüşten bir yüzük edinmişti." Buharî ve Müslim ittifak etmiştir.[34] Kılıçların gümüşle süslenmesi de mübahtır. Nitekim Enes'ten şöyle nakledilmiştir: "Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in kılıcının kabzası gümüşten idi."[35] Altına gelince, bunda ise yalnız bir zaruret olduğunda mübah olur, mesela mazeret durumunda dişleri tutturup altınla bağlamak (dolgu yapmak) gibi.

Kullanmak için hazır hale getirilen mübah olan her bir zinette zekât yoktur.

Altın ve gümüş kaplar: Altın ve gümüş kaplar edinme ve aynı şekilde bunları kullanmak, hem erkek ve hem de kadınların hepsine haramdır. Bunlardan dolayı zekâtın gerekli olduğu hususunda ise ilim adamları arasında bir ihtilaf bulunmamaktadır.

Ağırlık olarak nisaba ulaşmadığı ya da kişinin yanında ilave edilip katılması suretiyle nisab miktarına gelmediği sürece bunlarda zekât yoktur.

Semen ve değer olarak edinilmesi haram olan eşyaların bulundurulması sebebiyle bunlardan zekât sakıt olmaz. Çünkü aslolan bunlardan zekât vermenin vacip olduğudur. Zira bunlar ticaret için var edilmiş eşyalardır ve bunlar ticaretin icra edilmesinde bir vasıta olarak kullanılır. Bu eşyalarla ticaret yapmanın yasaklandığına dair ise bir delil olmadığından

---

34 Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 1, Sayfa: 155.; Müslim, Cilt: 3, Sayfa: 1656-1658.

35 Ebu Davud, Cilt: 3, Sayfa: 68-69; Tirmizî, Cilt: 4, Sayfa: 219; Dârimi, Cilt: 2, Sayfa: 211; Beyhakî, Cilt: 4, Sayfa: 143 ve başkaları rivayet etmişlerdir. Enes hadisi irsal sebebiyle illetli sayılmıştır ancak Cerir b. Hâzim'in mevsul olarak tek kalmadığı, belki de Nesaî'de yer alan Hemmâm, bir de Tahavî'de yer alan Hemmam ve Ebu Avâne tarafından mutabaatının olduğu şeklinde cevap verilmiştir. Bu durumda hadis sahih olur ve muttasıldır. Bunun yanında diğer tarik ve şahidleri de vardır, tıpkı bazı sahabenin kılıçlarının gümüşle süslü olduğuna dair rivayetlerin sabit olması gibi.

dolayı aslı üzere kalır. Durum böyle iken, kandil ya da gem gibi şeylerden zekât vermek gerekir. Bunun yanında evin tavanını altın ya da gümüş ile süslemek de haramdır ve bunda da zekât gerekir. Şüphesiz Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem), erkeklerin altın yüzük takmalarını yasaklamıştır.[36] Şu halde tavanların altınla süslenmesi daha öncelikli yasak sayılır. Mushafların ve mihrapların süslenmesi caiz değildir. Altın ve gümüş kandiller edinmek de caiz değildir. Şayet bunlar mescid ya da diğer (vakıf gibi) yerlere vakfedilecek olursa, bu sahih olmaz. Çünkü bunlara iyilik ve hayır denemez. Bunlar sadece sadaka konumunda sayılır ve bu durumda bunlar kırılır (ya da eritilir), ardından mescidin ihtiyaçları ve yapımı için sarfedilir.

Rikâz'ın zekâtı: Rikâz: Cahiliye dönemine ait olan defineye denilir. "*Difn*" ise gömülüp defnedilen şeye denilir. Rikaz; toprağın içine gömülen eşyalardır. "Bir şey gizlendiği zaman ona "rikaz" adı verilir, rikaz kelimesi *"rakize"* kelimesinden türetilmiştir. Mızrak toprağın içine batırıldığında, toprağın içinde kalan bölümü *"rakize'r rumh"* şeklinde ifade edilir. Rikazın zekâtında aslolan Ebu Hureyre'nin, Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den rivayet ettiği: "(...) Rikaz'da humus (beşte bir zekât) vardır." buyruğudur. Hadis hakkında Buharî ve Müslim ittifak etmiştir.[37] Bu, aynı şekilde üzerinde görüş birliğine varılan bir husustur. İbn Munzir bu bağlamda şöyle demiştir: el-Hasen dışında bu hadise muhalefet eden kimseyi bilmiyoruz. Zira o, harp diyarında bulunanlarla Arap diyarında bulunan toprakların arasını ayrıma tabi tutmuştur.

Kendisinde beşte bir zekâtın (humus) verilmesi gerekli olan rikaz, cahiliye dönemine ait olan rikazlardır. Bu, İmam Malik, İmam Şafiî ve Ebu Sevr'in görüşüdür. Bu da o eşyaların üzerinde bulunan (haç, put, şekil vb. gibi) alâmetlerin varlığı ile anlaşılır. Eğer üzerlerinde İslami alametler varsa o takdirde bu, lukata (kayıp eşya) sayılır. Çünkü bu mal, bir müslümana aittir ve onun zail olup olmadığı bilinmemektedir.

Rikazın mülkiyeti: Rikazın mülkiyet durumu, şu dört şekilde bulunur:

---

36 Sahih-i Müslim, Cilt: 3, Sayfa: 1648, Hz. Ali hadisinden rivayetle...
37 Buharî, Cilt: 3, Sayfa: 364. ; Müslim, Cilt: 3, Sayfa: 1334-1335.

1) Sahralarda ya da kimsenin malik olduğu bilinmeyen yerlerde rikazı bulması. Bu durumda, -zikri geçen şeyler hariç- bunlardan dolayı beşte bir zekât vermek gerekir, bunda ihtilaf yoktur.

2) Mülkü kendisine intikal etmiş olan toprakta onu bulmak. Bu durumda o bulduğu rikaz, (İmam Ahmed'in) iki görüşünden birisine göre kendisine ait olur. Çünkü bu bir kafirin malını kazanıp elde etmesi hükmünde sayılacağından, İslam'da o kişiye verilen bir tür ganimet gibi olur. Zira rikazı alan kişi, bunu toprağa malik olması gerekçesiyle almış sayılmaz; çünkü o, toprağın üzerinde sadece bir emanetçi gibidir ve o mala sahip olması yalnızca onu bulması sebebiyle olmuştur. Dolayısıyla burada, bu rikazı bulmuş olduğundan dolayıdır ki, ona malik olması da hakkıdır. Diğer görüşüne göre ise; Şayet rikazın olduğunu itiraf edecek olsa da olmasa da herhalükarda o rikaz, ondan önceki sahibine aittir. O da kendisinden önceki sahibidir; aynı şekilde ilk sahibine ait olması da böyledir. Bu ise İmam Şafiî'nin mezhebini oluşturur. Çünkü eskiden arazi onun mülkünde idi ve o haliyle onda bulunan rikaz (define) da dolayısıyla ona aittir. İnşaallah'u Teâla birinci görüş daha doğrudur. Çünkü rikaz, toprağın mülküne sahiptir anlamına gelmez; haddi zatında rikaz, toprağa ait bir parçası da değildir. O kişi ise ancak toprağın başında bekleyen bir tür emanetçi gibi olduğundan, başkasının toprağında bulduğu kenevir, odun ve av gibi mübah eşyalar hükmünde sayılmış olur ve bunları kendisinin alması da hakkıdır.

3) Rikazı bir Müslüman ya da zimmî kimsenin mülkünde bulması. İmam Ahmed'den bu bulduğu rikazın toprak sahibine ait olduğuna dair rivayeti gelmiştir. Bu, Ebu Hanife ve Muhammed b. el-Hasen'in de görüşüdür. Bununla beraber İmam Ahmed'den, bulunan bu rikazın, bulan kişiye ait olduğuna dair nakil de vardır. Bu da Ebu Sevr'in görüşüdür ve Ebu Yusuf bunu güzel görmüştür. Çünkü rikaz -önceki maddede geçtiği gibi- toprağın mülküne sahiptir, anlamına gelmez. İmam Şafiî der ki: Eğer rikazın olduğunu itiraf edecek olursa o zaman bu rikaz, toprak sahibine aittir. Aksi halde ilk sahip olana ait olur; çünkü onun elindedir.

4) Rikazı savaş toprağında (Dâru'l Harpte) bulması. Bu, ancak Müslümanlardan bir topluluğun (bulmaları suretiyle) elde edilecek olursa, on-

lara ait bir ganimet sayılır. Kişi tek başına bunu bulmaya gücü yetmiş olursa, o rikaz bulana aittir ve bunun hükmü de, Müslümanlara ait boş toprak alanlarında bulunan rikazın hükmüne tabidir. Çünkü bu yerde mahrum edecek bir sahibi olmadığından bu, tıpkı mal sahibi bilinmeyen kimseye benzer. Ebu Hanife ve İmam Şafiî şöyle demiştir: Şayet toprak sahibini bilir ve o toprak sahibi de harbi olursa, yine o rikaz onun için bir ganimet hükmünde olur. Çünkü o, belli mal sahibinin yerinde bulunduğundan dolayı, onun evinden yahut haznesinden onu alması gibidir.

el-Muvaffa der ki: *"Şüphesiz ki İslam diyarında bulunan rikaz, toprak sahibine aittir."* sözümüze ek olarak, onların ileri sürdüğü bu görüşler, bizim de lehimize sayılmaktadır.

Beşte bir zekât verilen rikazın özelliği: Kendisinde beşte bir zekâtın (humusun) verildiği rikaz; altın, gümüş, demir, kurşun, tunç, bakır, kaplar ve buna benzer şeyler gibi çeşitli türevleriyle müteşekil olan tüm mallardadır. Bu, İshak, Ebu Ubeyd ve Rey ashabının görüşü ve gelen iki rivayetten birisine göre İmam Malik ile İmam Şafiî'nin de iki görüşünden birisini oluşturmaktadır. Çünkü Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in: *"Rikaz'da humus (beşte bir zekât) vardır."* buyruğunun genel manası bu anlama gelmektedir. Çünkü bu, kafirlerin malından ele geçip izhar olan bir mal olduğundan –tıpkı ganimet gibi- farklı türevleriyle beraber beşte bir zekât vermek vacip olur. Diğer görüşe göre ise; sadece semen (ve değerler) de vacip olacağı yönündedir.

Bu sabit olduğuna göre; şüphesiz humus, İmam Ahmed, İmam Malik, İshak, Rey ashabı ile önceki görüşünde geldiği üzere İmam Şafiî'ye göre az olsun çok olsun vacip sayılmış olur. Zira hadis-i şerifin genel manası da bunu ifade eder. Bir de bu mallar, kendileri hakkında humus'un (beşte bir zekâtın) öngörüldüğü mallar sayıldığından dolayı -ganimette olduğu gibi- bunlarda nisap aranmaz.

İmam Şafiî yeni görüşünde ise; Bunda nisabı gözetmek mecburidir; çünkü bu, topraktan çıkartılan eşyada verilmesi vacip olan bir malın hakkıdır. Dolayısıyla maden ve tarım ürünlerindeki gibi nisaba ulaşması halinde zekâtının verilmesi gerekmektedir, demiştir.

Şöyle cevap verilmiştir: Maden ve tarım ürünlerinin çıkartılmasında bir tür amele ve yardımcıya ihtiyaç duyulacağından –rikazın tersine- bunlardaki nisapta bir tür hafifletme bulunmaktadır. Çünkü maden ve tarım ürünlerinde vacip olan, adaletli bir yolun izlenmesidir. O halde –meselemizin tersine- kendisinde adaletin icra edilmesi muhtemel bir sınıra ulaşması için nisaba itibar edilir.

Rikaz'da vacip olan miktar ve nereye harcanacağı: Rikaz'da verilmesi vacip olan (zekâtın) miktarı, beşte birdir. Bununla ilgili hadis-i şerif ve icma geçmişti.

Rikaz'ın nereye verilip sarf edileceğine gelince; İlim adamlarının ihtilafı sebebiyle, İmam Ahmed'den bu noktada farklı rivayetler gelmiştir. Ondan rivayet edildiğine göre, rikazın beşte biri, ayette geçen "zekât sınıf"larına verilmesi gerekmektedir. Bu, İmam Şafiî'nin görüşüdür. Çünkü Hz. Ali (radıyallâhu anh), hazine bulan kişiye bunu yoksullara tasadduk etmesini emretmiştir.[38]

İkinci rivayetine göre; Bunu fey (ganimet) taksimine göre sarf edip dağıtır. Bu rivayet daha sahih ve onun mezhebine göre kıyasa daha uygundur. Ebu Hanife ve el-Müzeni de bunu söylemişlerdir. Nitekim Ebu Ubeyd'den rivayete göre; "Bize Hişam'ın tahdis ve Mecâlid'in de haber vermesine göre, onun da Şâbi'den yaptığı nakilde şöyle der: "Adamın birisi Medine'nin dışında gömülmüş olan bin dinar (altın) buldu. Onu alıp Hz. Ömer'e getirdi. Bunun üzerine iki yüz dinarını humus (beşte bir) olarak aldı ve geri kalanını da o adama verdi. Hz. Ömer iki yüzünü orada hazır bulunan Müslümanlara taksim etti ve ondan biraz artınca, bu sefer: "Dinarların sahibi nerede?" diye seslendi. Adam onun yanına gelince; "Al bu dinarlar sana aittir." dedi."[39] Şayet bu bir zekât olsaydı, bu durumda onu sadece zekâtı alan (sekiz) sınıfa vermesi icap ederdi ve geri kalanını o bulana vermezdi. Bir de humus, zimmi olana vaciptir, zekât vermesi ise ona vacip değildir. Çünkü bu, hakkında beşte bir taksimatın yapıldığı bir mal olduğundan dolayı kafirlerin elinden çıkmış olması hasebiyle de, ganimetin beşte bir olarak taksim edilmesine benzer.

---

38 Bak: es-Sünenü'l Kübrâ, Cilt: 4, Sayfa: 156-157. Buradaki "Ali" ifadesinde ihtilaf edilmiştir.

39 el-Emvâl, Sayfa: 351-352.

Humus vermek kime vaciptir: Rikaz bulan her müslüman, zimmî, hür, köle, anlaşmalı köle, büyük, küçük, akıl sahibi ve deli olan kimseden humus (beşte bir oranda pay) almak vaciptir. Ancak rikazı bulan köle, şayet o rikazı efendisi adına bulmuş olursa, bu durumda rikaz efendisine aittir. Şayet çocuk ya da deli rikazı bulmuş olurlarsa, rikaz onlara ait olur, velileri ise onlar adında rikazı çıkartırlar. Bu, ilim adamlarının çoğunluğunun görüşüdür. Zira "Rikaz'da humus (beşte bir zekât) vardır." buyruğunun genel manası bunu ifade etmektedir. Çünkü hadis, umum ifadesi sebebiyle her rikazdan beşte bir oranda pay alınmasını gerekli kılmaktadır. Mefhumundan ise geri kalan kısmının onu bulana ait olduğu göstermektedir.

İmam Şafiî der ki: Humus yalnız kendisine zekât vacip olan kimselere gerekir; çünkü bu bir zekâttır. Sevri, Evzai ve Ebu Ubeyd ise; Kendisi için rikazı bulan kişi bir köle olursa, bu durumda (efendisi), onu razı edecek kadar verir; ama hepsini vermez, demişlerdir.

"Bu rikazın -kazma sonucu elde edilen mal ya da avlanma gibi- kazanılmış bir mal olacağı ve bu kazanılan malın da hür kişiye ya da köle ise efendisine ait olacağı" şeklinde cevap verilmiştir.

Bir kimsenin bu rikazı beşte bire taksim ederek bizzat kendisinin de vermesi caizdir. Bunu, Rey ashabı söyler. Çünkü o, bunu vermekle hak sahibi olana verip hakkını da eda etmiş olmakla bir de bunun vebalinden kurtulmuş sayılır. Tıpkı zekâtı kendisinin dağıtıp vermesi ya da sahibine borcunu ödemesi gibi.

el-Muvaffak der ki: Bu rikazı bizzat kişinin kendisinin vermesinin caiz olmayacağı aşikardır. Çünkü doğrusu bu rikaz, bir fey sayılacağından bunu, kendisi taksim edip vermeye malik değildir. Ganimetin beşte bir payının verilmesi gibi. Bunu, Ebu Sevr ifade etmiştir.

Madenlerin zekâtı: "Maden" ismi sözlükte "bir yerde ikamet etmek, yerleşmek" demek olan *"adn"* kökünden türemiştir. Bir şeyin kökünün bulunduğu yer, merkez, ocak, anlamında mekân ismi olan mâ'den ifadesinden gelmiştir. İmam Ahmed der ki: Madenler, define özelliği olmayan ve yer altında yetişen (ekonomik değer taşıyan) maddelerdir.

Zekâtın verileceği madenlerin özelliği: Hakkında zekâtın verileceği madenler, toprak dışında toprakta yaratılan ve kıymetli olup topraktan çıkan her şeyi içine almaktadır. Altın, gümüş, civa, kurşun, tunç, demir, yakut, sürme vb. gibi. Aynı şekilde zift, petrol, kibrit vb. gibi akıcı olan madenler de böyledir. Bunlar Yüce Allah'ın: *"Rızık olarak yerden size çıkardıklarımızdan hayra harcayın..."* (Bakara Suresi: 267) buyruğunun genel kapsamına dahildir. Çünkü bu madenler, zekâta bağlıdır ve ürünlerde olduğu gibi topraktan çıkması sebebiyle onlardan zekât verilir.

İmam Malik ve İmam Şafiî ise Madenlerdeki zekât yalnız altın ve gümüşte söz konusu olur, demişlerdir.

Maden'de vacip olan miktar ve özelliği: Bunda vacip olan miktar öşürdür ve özelliği de bunun zekât sayılacağıdır. Bu, İmam Malik'in görüşüdür. Çünkü Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem), Bilal b. el-Hâris el-Müzenî'ye bir kabilenin bulduğu madenlerinden ikta vermişti. Söz konusu olan bu madenlerden ise o güne kadar –zekât dışında- hiç alınmış değildi."[40]

Ebu Hanife der ki: Vacip olan beşte bir pay vermektir ki, bu da fey'dir. İmam Şafiî ise; Bu, zekâttır, demiştir. Onun iki mezhebin görüşünde olduğu gibi bunun miktarı hakkında ise ihtilafı vardır. Humus'u vacip gören kimselerin delili ile gerekçe göstermiştir ki, Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den rivayet edilen şu hadis de bunlardan sayılır: "Rikaz'da humus (beşte bir zekât) vardır." Rikaz nedir, ey Allah'ın Resulü, diye sorulunca, Allah Resulü (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle cevap vermiştir: "Yüce Allah'ın yeryüzünü yarattığı gün toprakta var ettiği altın ve gümüştür."[41] Bu da açık nas sayılmaktadır.

---

40 Malik, Muvatta, Cilt: 1, Sayfa: 248-249, Rabia b. Abdurrahman'dan, onun da başkasından mürsel olarak rivayet etmiştir. Malik tarikiyle de Ebu Ubeyd, el-Emvâl, Sayfa: 347'de yer almaktadır. Aynı şekilde Ebu Davud, Cilt: 3, Sayfa: 443. İkta kıssasını Ebu Ubeyd, Ahmed, el-Müsned, Cilt: 1, Sayfa: 306 ve Ebu Davud, Cilt: 3, Sayfa: 444-446'da bir çok tarikten mevsul olarak nakletmişlerdir. Hadisin isnadını ise Ahmed Şakir, Müsned'e yaptığı haşiyesinde, Cilt: 4, Sayfa: 279 sahih görmüştür. Bak: es-Sünenü'l Kübrâ, Cilt: 4, Sayfa: 152.

41 Bayhaki, Cilt: 4, Sayfa: 152. Kendisi şöyle demiştir: "Bu hadiste Abdullah b. Said el-Makberi yalnız kalmıştır; kendisi gerçekten de zayıf bir ravidir."

"Bu hadisi Abdullah b. Said'in rivayet ettiği ancak onun zayıf görüldüğü, diğer hadislerin ise sıhhati açısından bilinmediği, bunların müsned ve (hadis) divanlarında da yer almadığı" şeklinde cevap verilmiştir.

Madenlerin nisabı: Madenin nisabı, altının yirmi miskale, gümüşün ise iki yüz dirheme ulaşmasıyla yahut da diğer madenlerin kıymeti bu ölçüye geldiğinde söz konusu olur. Bu, Şafiî mezhebinin görüşüdür. Çünkü "Beş "ukıyye"den[42] az miktar (gümüş) da zekât yoktur."[43] ve "Altın yirmi miskale ulaşmadıkça size ondan zekât yoktur."[44] hadislerinin genel manası bunu göstermektedir.

Ebu Hanife ise rikaz olduğu için bunda nisap miktarına da itibar etmeksizin, beşte bir payı (yani humusu) az da olsa çok da olsa vacip saymıştır. Çünkü öne sürdüğü hadislerin genel manasını gerekçe göstermiştir. Nitekim bunlarda sene şartına itibar edilmediği gibi, nisaba da itibar edilmemiştir.

el-Muvaffak der ki: Açıkladığımız gibi bu, rikaz değildir ve rikazdan da ayrılır. Şöyle ki; Rikaz, Müslümanların -ganimet gibi- ele geçirip aldıkları bir kafirin malı demektir. Bu ise adaletin gereksinimi ve zenginlik nimetine kavuşmasına dair bir teşekkürü ifade etmektedir; dolayısıyla da diğer zekâtlarda olduğu gibi bunda da nisap gözetilir. Sene şartının olmamasına gelince; bir defa bu rikaz birden bulunmasıyla elde edildiği için, bu yönüyle tarım ürünlerindeki ve meyvelerdeki duruma benzer.

Durum böyle olunca, aralarında ihmal göstermeksizin, nisabın bir defa yahut birkaç defada terk de etmeksizin çıkartılmasına itibar edilir. Dolayısıyla gece olması, dinlenmesi, mazeretinin bulunması ya da daha güzel vermek için zemin hazırlanması vb. gibi sebeplerden dolayı bu zekâtın verilmesi terk edilecek olursa, o zaman bu amelin hükmü kesilmez, nisabı tamamlama noktasında bir kısmının diğer kısmına ilave edilmesi söz konusu edilir.

---

42 Beş ukiyye, iki yüz dirhem eder. (Çevirmenin notu)

43 Buharî ve Müslim ittifak etmiştir. "Tarım ürünlerinde ve meyvelerde verilecek zekâtın nisabı" konusunda geçmişti.

44 "Altının nisabı" konusunda geçmişti.

Madenlerde verilmesi gereken zekâtın vakti: Nisabı içerdiği ve tamamladığı zaman madenlerde zekât vermek vacip olur. Bunda sene şartı da yoktur. Bu, İmam Malik, İmam Şafiî ve Rey ashabının görüşüdür. Çünkü madenler topraktan istifade edilen mallar demektir. Bu yüzden de vacip olmasında sene şartına itibar edilmez. Tıpkı tarım ürünleri, meyveler ve rikaz'daki gibi. Bir de sene şartı sadece bunların dışındakilerde, nema ve artışın bulunduğu mallarda söz konusu olur. Bunlardaki nemanın tekamülü ise bir sefer vücut bulduğundan, ekinlerde olduğu gibi sene şartına bakılmaz.

İshak ve İbn Munzir ise şöyle demiştir: Üzerinden bir sene geçmedikçe madenlerde bir şey vermek gerekmez. Çünkü hadis-i şerifte şöyle buyrulur: "Üzerinden bir sene geçmedikçe bir malda zekât yoktur."[45]

"Bunun tarıma ve meyveye mahsus olduğu, dolayısıyla da tartışma konusunun buna kıyas edilmekle tahsis edildiği" şeklinde cevap verilmiştir.

TİCARÎ MALLARIN ZEKÂTI

İlim ehlinin çoğunluğuna göre, ticaret mallarının kıymetinden dolayı zekât vermek vaciptir. İbn Munzir der ki: Kendisiyle ticaret yapma kasdı olan ticaret mallarında, -üzerinden bir senenin geçmesi halinde- zekâtın vacip olduğu hususunda ilim adamları icma etmişlerdir.[46] Bunu fakihlerin çoğunluğu ile Sevri, Evzai, İmam Şafiî, Ebu Ubeyd, İshak ve Rey ashabı söylemiştir. Çünkü Semure b. Cündüb'den nakledilen hadise göre, o şöyle demiştir: "Şüphesiz Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) satış için hazırladığımız eşyadan zekât vermemizi emrederdi."[47] Ebu Zer'den rivayete

45 "Zekâtta sene şartı" konusunda geçmişti.

46 Ebu Ubeyd, el-Emvâl, Sayfa: 434 eserinde şöyle demiştir: "İşte bu şekilde Müslümanlar ticarî eşyalarda zekâtın vacip olduğu noktasında icma etmişlerdir."

47 Ebu Davud, Cilt: 2, Sayfa: 212; Dârakutnî, Cilt: 2, Sayfa: 127-128; Beyhakî, Cilt: 4, Sayfa: 146-147'de Cafer b. Said b. Semura b. Cünüb tarikiyle, onun Hubeyb b. Süleyman ve onunda babası Süleyman'dan nakille gelmiştir. Zeylai, Nasbu'r Râye, Cilt: 2, Sayfa: 376'da şöyle der: "Bu hadis hakkında Ebu Davud ve ardından Munziri sükut etmiştir... İbn Abdilberr ise; Bu hadisi Ebu Davud ve başkası hasen isnatla rivayet etmiştir, demiştir." et-Tenkîh, Cilt: 2, Sayfa: 1435'te der ki: "Bu hadisle Ebu Davud tek kalmış, hadisin isnadı ise hasen, gariptir. Bu bağlamda Ebu Davud bazı hadisler de rivayet etmiştir." el-İrva, Cilt: 3, Sayfa: 320-311 eserinde bu hadis, Abdulgani el-Makdisi'den nakledilmiş ve yine hasen sayılmıştır. Hadisin senedinde zikri

göre Allah'ın Resulü (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "Deveden dolayı sadakasını vermek gerekir, koyundan dolayı sadakasını vermek gerekir, sığırdan dolayı sadakasını vermek gerekir ve el-Bezz'den (silahların konduğu bezden, giysiden) dolayı sadakasını vermek gerekir."[48] Hadiste geçen "*el-Bezz*" ifadesini "*ze*" harfi ile söylemiştir. Bu da o bezin (elbisenin vb.) kendisi hakkında değil, şüphesiz onun kıymet ve değeri hakkında mevzu vacip olduğunu gösterir. Nitekim Ebu Amr b. Hammâs'tan, onunda babasından yaptığı rivayete göre, o şöyle der: "Bir defasında Hz. Ömer ile karşılaştım, bana: Ey Hammâs! Malının zekâtını ver, dedi. Ben: Malım sadece ok kuburu ile azıktan ibarettir, dedim. Bunun üzerine: Bunlara bir kıymet biç ve sonra zekâtlarını ver, dedi." İmam Ahmed ve Ebu Ubeyd[49] rivayet etmiştir. Bu kıssaya benzer meşhur kıssalar da vardır ve bunlara karşı çıkan olmadığı için[50] bu bir icma halini almış oldu.

---

geçen üç ravinin cehaleti gerekçe gösterilerek cevap verilmiştir. et-Talhîs, Cilt: 2, Sayfa: 179'da ise; "Buı hadisin senedinde cehalet (bilinmezlik) vardır." denilmiştir. Ben derim ki: Bu hadisin manasının sahih olduğunu aynı zamanda İbn Munzir'in ticari mallarda zekâtın gerekliliği hakkında icmanın olduğunu naklettiği görüşü desteklemektedir. Allah, en iyisini bilir.

48 Dârakutnî, Cilt: 2, Sayfa: 100-102; Hakim, Cilt: 1, Sayfa: 388 ise iki tarikle rivayet etmiştir. Ahmed ise Cilt: 5, Sayfa: 179'da nakletmiştir ancak Müsned'de el-Berr şeklinde "ra" harfiyle gelmiştir. et-Tenkih, Cilt: 2, Sayfa: 1437 eserinde ise İmam Ahmed'den nakille "ze" harfiyle "el-Bezz" olarak mevcuttur. Zeylai'i de Ahmed'in bu rivayetine işaret etmiş ve bunda "ra" harfini zikretmemiştir. Herhalde basılı olan "Müsned"in nüshasında matba ya da nüsha hatası olmuş olabilir. Nevevî, Tehzibu'l Esmai ve-l Luğât, Cilt. 2, Sayfa: 27 eserinde şöyle demiştir: "Hadiste geçen (el-Bezz) ifadesi, "be" ve "ze" harfleriyledir. Bu da silah vb. eşyalarının koyulduğu giysi anlamındadır." Şöyle der: "İnsanlardan kimisi de bu kelimeyi "be" ve "ra" harfleriyle (el-Berr) olarak hecelemişlerdir ki bu yanlıştır." el-Hakim şöyle demiştir: "Şeyhayn şartına göre her iki isnad da sahihtir." Zehebî de ona muvafakat etmiştir. Müslim şartına göre bunu ifade edeceği şeklinde ona cevap verilmiştir. Dakiku'l Îd ise şöyle der: "Her iki isnad da İmran b. Ebu Enes'e dönmektedir. O ise Müslim'in tek başına kalıp naklettiği kimselerde geçmektedir, bu durumda onun Buharî ve Müslim'in şartına göre sahih olması nasıl mümkün olsun? Nasbu'r Râye, Cilt: 2, Sayfa: 176-177.

49 et-Telhis, Cilt: 2, Sayfa: 180 eserinde yine bu hadisi Ahmed'e nispet etmiştir. Ebu Ubeyd, el-Emvâl, Sayfa: 430 eserinde tahriç etmiştir. Aynı şekilde Abdurrazzak, Cilt: 4, Sayfa: 96 ve Darakutni, Cilt: 2, Sayfa: 125'te tahriç etmişlerdir.

50 Hatta bu noktaya uygun (ve destekler) mahiyette Beyhakî, Cilt: 4, Sayfa: 174'te İbn Ömer'den nakletmiştir. İbn Ömer der ki: "Sadece ticaret olursa o ticari mallarda zekât vardır." Beyhakî der ki: "Bizim İbn Ömer'den naklettiğimiz gibi aynı zaman-

İmam Malik ve Davud (ez-Zahiri)'dan nakledildiğine göre bunlarda zekât yoktur; çünkü Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "At ve kölenin zekâtından sizi affettim."[51]

el-Muvaffak şöyle demiştir: Onların bu haberinden murad edilen, zikrettiğimiz delile göre aynından söz konusu olan zekâttır yoksa kıymeti sebebiyle olan zekât değildir. Bir de onların haberi "umum", bizimki ise "has" şeklinde gelmiştir; dolayısıyla öne alınması da vacip olur.

Ticari eşyaların hakikati ve onlarda bir sene şartına uymak:

"Urûz (Ticarî mal)": Uruz, arz'ın çoğuludur. Altın-gümüş ve paranın dışında, (kazanç sağlamak amacıyla) bitkilerden, hayvanlardan, akar ve diğer farklı türlü mallardan, alışverişi yapılan mallardır. Buna göre kim ticaret yapmak için bir ticari eşyası olur da üzerinden bir sene geçmiş olur ve bu, belirli nisabı üzere sene sonuna kadar süresi geçer ve o miktara ulaşmış olursa, bundaki zekâtını çıkartıp verir. Bu da değerinin kırkta biridir.[52] el-Muvaffak der ki: Bu noktada, "sene şartına" itibar edilmesi hususunda ilim adamlarının arasında bir hilaf yoktur. Şüphesiz Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in: *"Üzerinden bir sene geçmedikçe bir malda zekât yoktur."*[53] kavli de buna delalet etmektedir.

Bu sabit olunca, artık o zaman onun bu ticari eşyalardan her sene zekât vermesi vacip olur. Bunu, Sevri, İmam Şafiî, İshak ve Rey ashabı söylemiştir.

---

da İbn Munzir de, Hz. Aişe ve İbn Abbas'tan rivayet etmiştir ve onların hilafına bir şey aktarmamıştır. İbn Abbas'ın: "Ticari mallarda zekât yoktur." sözüne gelince; Beyhakî'nin, Şafiî'den naklettiği üzere bu hadisin isnadı zayıftır. Beyhakî der ki: Muhtemelen onun "Ticari mallarda zekât yoktur." sözünün manası -eğer bu sözü sahih ise-; Ticaret kasdetmediği zaman zekât yoktur, anlamındadır.

51 Ebu Davud, Cilt: 2, Sayfa: 232; Tirmizî, Cilt: 3, Sayfa: 16; İbn Mace, Cilt: 1, Sayfa: 570, 579; Beyhakî, Cilt: 1, Sayfa: 118. Beyhakî; İsnadı sahihtir, demiştir. Bak: Ahmed Şakir, Müsned'e yaptığı haşiyesinde, Cilt: 2, Sayfa: 92.

52 Ticaret eşyasındaki nisap miktarı; 200 dirhem gümüş veya 20 miskal altına ulaşmasıdır. Günümüzdeki âlimler nisabda altına itibar etmektedir ki onun da **85 gram'dır.** Öyleyse 85 gram altın değerinde ticaret malına sahip olan bir kimse malının **1/40'ını** (%2,5) zekât olarak verecektir. Ondan az olursa vermekle mükellef **değildir. (Çevirmenin notu)**

53 "Zekâtta sene şartı" konusunda geçmişti.

İmam Malik der ki: Sadece o sene için zekâtı verir, o da müdîr (yani tüccar) olursa başka. Çünkü ikinci sene içinde –her iki tarafta da- o malı aynı mal olmayacağından, bunda zekât vermek vacip olmaz. Tıpkı ilk senede, öncesindeki malın da aynı mal olmadığı gibi.

el-Muvaffak şöyle demiştir: Öncesindeki malın da aynı mal olması durumunda onda zekâtın verilmeyeceği görüşünü kabul edemeyiz.

Ticari malların (uruz) zekâtını verme keyfiyeti ve bir mal ne zaman ticari eşya olur: Ticari eşyalar aynından değil, bizzat onun kıymetinden ve değerinden çıkarılıp verilir. Bu, İmam Şafiî'nin iki görüşünden birisidir. Çünkü nisap, kıymetin ortaya koyulmasıyla muteberdir; bu nedenle de -diğer mallarda aynı hakkında olduğu gibi- kıymeti üzerinden onun zekâtı verilir.

İmam Şafiî diğer görüşünde ise: O kimse, o ticari malların kıymetinden çıkartıp vermekle, o malların kendisinden vermek arasında muhayyerdir. Bu, aynı zamanda Ebu Hanife'nin görüşüdür. Çünkü bu, kendisinden zekâtın verilmesi vacip olan bir maldır; dolayısıyla da aynından çıkarılması da caizdir.

el-Muvaffak der ki: Zekâtın o malın kendisi hakkında verilmesinin vacip olduğu görüşüne katılamayız. Çünkü ancak onların kıymetinden zekât vermek vaciptir.

Bir mal sadece iki şartla ticari mala dönüşür: Alışveriş ve nikah gibi bizzat ona fiilen malik olması. İkincisi ise; Ona sahip olurken ticaret yapmaya niyet etmesi. Şayet ona sahip olurken, ticarete niyet etmeyecek olursa, bu durumda -sonradan buna niyet etmiş de olsa- ticari eşyaya dönüşmez.

Miras olarak bir mala sahip olur da bununla ticaret yapmaya niyet edecek olursa, bu ticari mala dönüşmez. Çünkü aslolan kar amacı gütmeden malı kendisi için edinmektir. Ticaret ise bizzat o maldır; dolayısıyla da sırf niyet etmesiyle bu mal, ticari mala dönüşmüş olmaz. Tıpkı mukim olan bir kimsenin yolculuğa çıkmaya niyet etmesi durumunda, yolculuğa fiilen çıkmadığı sürece onda seferi hüküm sabit olmaz.

İmam Ahmed'den gelen diğer bir rivayete göre; Sırf niyet etmesiyle de bu mal, ticari bir mala dönüşür. Zira niyet etmesiyle o mal alışverişe hazır hale gelir. Bu durumda, fiilen ona malik olmasına itibar edilmez, karşılığında bir ivezin (değerin, bedelin) bulunması da söz konusu olmaz, bilakis ne zaman ticarete dair niyet edecek olursa o mal, ticari mala dönüşmüş olur.

Ticari malların kıymeti: Ticari mallar üzerinden bir sene geçecek olursa, fakirler için altın ve gümüşten olmak üzere kıymetinden payları verilir. Bunların altın, gümüş yahut ticari eşyasından alınması arasında bir fark yoktur. Bunu, Ebu Hanife söyler. Çünkü bu malların kıymeti nisaba ulaşınca zekât vermek vacip olur. Bu kıymetlendirme ise yoksulların payıdır ve bu hususta onların lehine olacak pay, asıl gibi itibar görür.

İmam Şafiî şöyle demiştir: Altın ya da gümüşten sattığı değerle ona kıymet biçer. Çünkü ticaret eşyasının nisabı, sattığı o şeylere mebnidir ve durum böyle olunca, artık bunda zekâtın vücubiyeti gerekli olur. Sanki bir şey satmamış gibi, bu muteber olur.

Bir kimse, nisaba ulaşan saime hayvanlar'ı ticaret yapmak için satacak olur ve üzerinden de bir sene geçecek olursa, hem Saime hem de ticaret yapma niyeti mevcut olduğundan, bunda ticari mallardan dolayı zekât verilir. Bunu, Sevri ve Ebu Hanife söylemiştir. Çünkü ticaret sebebiyle zekât vermek, yoksulların payı ve hakkıdır. Çünkü (yapılan) hesabın üzerinde olan şeylerden vermesi vaciptir. Zira nisaptan fazla gelen kısmı zekâtın vücubiyet sebebinin varlığını gösterir, bu durumda –sanki saime nisaba ulaşmamış gibi- bundan zekât vermek gerekli olur.

İmam Malik ve yeni görüşüne göre İmam Şafiî şöyle demiştir: Bu durumda saime zekâtı verir. Çünkü hakkında icma bulunduğu ve bu zekâtı aynına has kılmış olacağı için bu, daha kuvvetli sayılır ve daha evladır.

Ama ticari nisap olmaksızın, sâime nisabına malik olacak olur ve aynı şekilde üzerinden de bir sene geçecek olursa, bu durumda -ihtilafsız olarak- aynının zekâtını vermek vacip olur. Çünkü buna dair bir engel olmayacağından dolayı bu –sanki ticaret için olmamış gibi- vacip olur.

Bir kimse, şayet bir hurma ağacını ya da toprak parçasını ticaret yapmak için satacak olur da toprak ekilmiş ve hurma ağacı da meyve vermiş

halde olursa, ikisinde de sene şartı birleşmiş olur. Zira ticaret noktasında, gerek toprağın ve gerekse hurma ağacının kıymet ve değeri, tek başına ele alınarak nisabı hesaplanır. Çünkü meyve ve dânelerin zekâtında öşür zekâtı alınır ve asıl olarak, kıymeti açısından zekâtı alınır. Bu, Ebu Hanife ile Ebu Sevr'in görüşüdür. Çünkü öşür (onda bir) zekât, fakirlerin payıdır ve dörtte birden fazla olunca, bu zekâtın vücubiyetinin varlık sebebi mevcut olacağından dolayı da vacip olur, ticaret için hazırlanmış olan saime ise ayrılır. Çünkü saimenin zekâtı, ticaret zekâtından daha azdır.

Ticari eşya hakkında (ticaret yapmaya değil de) kişinin kendisine onu saklaması için niyet etmesi: Şayet ticari eşya hakkında, onu kendisine saklamak için niyet edecek olursa, bu eşya kendi şahsına ait istifade edilen (ve ticaret yapmak için niyetlenmeyen) bir hale dönüşür ve ondan dolayı da zekât vermek sakıt olur. Bunu, İmam Şafiî ve Rey ashabı söylemiştir. Çünkü bu eşyayı kendisi için ayırması asıldır ve sadece niyet ederek de bunun asıla çevrilmesi yeterli gelir. Bir kimsenin zinet eşyasıyla ticaret yapmaya niyet etmesi yahut da yolcunun mukim olmaya niyet etmesi buna bir örnek sayılır. Zira ticarete niyet etmek, ticari mallarda zekâtın vacip olması için şarttır. Öyleyse malı (ticaret için değil de) kullanmak için niyet edecek olursa, ticaret yapma niyeti zail olur ve zekâtın vacip olma şartı da gitmiş olur.

İmam Malik ise kendisinden nakledilen iki görüşünden birisinde şöyle der: Saime (hayvanlar) hakkında yem ve yulafa vb. dair niyet etmesi gibi sadece niyet etmesi sebebiyle, ticari hükmü sakıt olur.

"Sâime olanlarda, niyet olmaksızın yalnız kırlarda otlama şartının olması söz konusu olduğundan, dolayısıyla da otlamanın olmaması halinde, vücubiyetin de ortada olmayacağı" şeklinde cevap verilmiştir.

Şayet bir ticari eşyayı saklamak için niyette bulunur, ardından ticaret yapmaya dair niyet edecek olursa –geçen açıklamalar üzerine- sadece niyet etmesiyle bu eşyalar ticari olmaz. Bunu, Ebu Hanife, İmam Malik, İmam Şafiî ve Sevri söylemiştir. Çünkü kişinin mülküne dahil olmasıyla sabit olan hükümlerin her birisi, sadece "niyet edilerek" sabit olmuş olmazlar. Mesela yem ve yulaf yiyen hayvanlarda, saime olmasını niyet

etmesi gibi. Nitekim eşyayı kendisi için saklamak "*asıl*"dır, ticaret ise bu eşyalarda bir "*fer*"dir. Fer' olan bir şey ise sadece niyet ederek asla dönüşmez. Mesela bir mukimin, yolculuğa niyet etmesi gibi. Bunun aksi ise eşyayı saklamak için niyette bulunması verilebilir. Çünkü bu niyeti onu asla çevirir ve sırf niyet etmesiyle de ona döner. Yolcunun mukim olmaya niyet etmesi gibi. Aynı şekilde bir ticari eşyada (onunla ticaret yapmak için değil de sadece) onu kendisi için ayırıp saklamak için niyet etmesi durumunda "sene" inkıtaya uğrar. Sonra bunda ticaret yapmaya dair niyet edecek olursa, -onu satıp değerini de bir seneye kadar karşılamadıkça- bundan bir şey vermesi gerekmez.

Ticari kârın zekâtı: Nemâ'nın (yani artışın) sene şartı, aslın sene şartına mebnî'dir. Çünkü ona mülkünde tabidir ve dolayısıyla da –tam ya da eksik olması gibi- sene konusunda da ona tabidir. Bunu, İmam Malik, İshak ve Ebu Yusuf söylemiştir. Ebu Hanife ise; Nema olsun başkası olsun, kendisinden istifade edilen her bir seneyi, cinsinin sene şartına göre bina etmiştir.

İmam Şafiî ise şöyle der: Seneden önce bir fayda hasıl olur da bu faydanın senesi nisab senesine bina edilmemiş olursa, bu durumda sene baştan başlar. Çünkü hadis-i şerifte şöyle geçer: "Üzerinden sene geçmedikçe bir mal üzerinde zekât yoktur."[54] Buna göre bir nisaba ulaşmış bir eşya satılacak olur da senenin başında onun değeri artış gösterecek olursa, bu durumda o faydaya katılır ve hepsinden de zekât verilir. Bunun tersi olarak; sene bitmeden önce eşyayı nisabından daha fazla olmak üzere satacak olursa, senenin başında olmak üzere nisabından onun zekâtını verir ve söz konusu olan ilave için de bir sene baştan başlar.

Şöyle cevap verilmiştir: Şayet bir eşya, ticari eşya olarak ortada kalırsa, bunların hepsinin kıymetinden dolayı zekât verilir. Buna göre eğer fayda hasıl olursa, bu daha evladır; çünkü bu şeklide tahakkuk da etmiş olur. Zira bu kâr, sene içerisinde asla tabidir. Şayet fayda olmaz ise onun bu faydasıyla yine sene şartı değişkliğe uğramaz. Hadis-i şerif ise neticeye, sonuca ve faydanın hasıl olmadığı hususta gelmiştir. Dolayısıyla da buna göre kıyas ederiz.

54 "Zekâtta sene şartı" konusunda geçmişti.

BORCUN VE MEHRİN ZEKÂTI

Saduka: "Saduka (mehir)" demektir ve çoğulu "sadukât" şeklinde gelir. Mehir, cümleten borçlar hükmüne dahildir. Bu şekilde tekil olarak "*Saduka*" diye gelmesi, meşhur olarak bu isme has olduğundan dolayıdır.

Borç zekâta mânidir: Bir görüşe göre borç, tarım ürünleri ve ticari mallar demek olan batini mallardaki zekâtın vücubiyetine engel teşkil eder. Bunu, Leys, İmam Malik, Sevri, Evzâi, İshak, Ebu Sevr ve Rey ashabı söylemiştir. Bu noktada es-Sâib b. Yezid'in rivayet ettiğine göre; Osman b. Affân şöyle derdi: "Bu, vereceğiniz zekât ayınızdır. Öyleyse kimin borcu varsa -mallarınız hâsıl olup da ondan zekâtınızı ödeyinceye kadar- borcunu ödesin."[55] Bunu o (Hz. Osman), sahabenin huzurunda söylemiş ve buna kimse de itiraz etmemiştir. Dolayısıyla da bu, onların bu noktada bir görüş birliği içinde olduklarını gösterir. Bir de Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "Bu zekât, zenginlerinden alınır ve fakirlerine verilir."[56] Bu da zekâtın o zenginlerden alınmasının vacip olacağını ve bu zekâtın da yalnız fakirlerine verileceğini göstermektedir. Nitekim bu, zekât alması kendisine helal olan kimselerden alınır. Öyleyse o kimse fakir sayılmış olmanın yanında, kendisinden zekât almak vacip de olmayacaktır. Bu da göstermektedir ki zekât, sadece fakirlere adil bir yolla sarf edilir. Borçlu bir kimse de sadece borcunun ödenmesine ihtiyaç duyar; bu yönüyle de fakir gibidir, hatta daha da muhtaçtır. Başkasının ihtiyacını karşılamak için mal sahibinin ihtiyacını tâtil etmek (yok saymak), hikmete uygun değildir.

---

55 Malik, Cilt: 1, Sayfa: 253, İbn Şihap'tan nakledilmiştir. Bunu aynı zamanda Abdurrazzak, Cilt: 4, Sayfa: 92-93; Ebu Ubeyd, el-Emvâl, Sayfa: 442; İbn Ebu Şeybe, Cilt: 3, Sayfa: 194; Beyhakî, Cilt: 4, Sayfa: 148. Buharî ise bu hadisin bir tarikini "el-Îtisâm" kitabından ifade eder: Bize Ebu'l Yemân'ın tahdis, Şuyab'ın ise haber verdiğine göre, onun da Zühri'den, bana da es-Sâib b. Yezid'in haber vermesine göre; "Osman b. Affân, Hz. Peygamber (s.a.v.)'in minberinde hutbe verdi..." şeklinde geçmektedir. Bak: Buharî ile beraber el-Feth, Cilt: 13, Sayfa: 305. Bu da göstermektedir ki hadisin senedi sahih şartına göre böyledir.

56 Buharî ve Müslim'in ittifakına göre Muaz hadisinden gelen bir bölümüdür. Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 3, Sayfa: 261.; Müslim, Cilt: 1, Sayfa: 50, 51. Hadis "zengin olma" konusunda geçmişti.

İmam Şafiî ise yeni görüşünde şöyle der: Borç, zekâta mani değildir. Çünkü bu kimse hür bir müslümandır, bir sene geçmesiyle nisaba ulaşacak malı da bulunduğu için -tıpkı borcu olmayan kimse gibi- zekât vermesi vacip olur.

Saime (kırlarda otlayan) hayvanlar, hububat ve meyveler demek olan zahiri mallara gelince; bunlar hakkında İmam Ahmed'den nakledildiğine göre borç, zahiri mallarda zekâta manidir. Ancak tarım ürünlerinde ve meyvelerde, özellikle de infak etmek için ödünç alınmış ürünler zekâta mani değildir. Ebu Hanife ise şöyle demiştir: Hakkında talebin belirtildiği borç sebebiyle mallarda zekât yoktur ama tarım ürünleri ile meyveler bunun dışındadır. Buna göre bu mallarda vacip olan sadaka olmadığıdır.

Zahiri ve batıni mallar arasındaki farka gelirsek, bir defa zahiren ortada olması nedeniyle zekâtın zahiri mallara taalluk etmesi, daha etkindir ve fakirlerin gönülleri buna daha fazla bağlanır. Bu nedenledir ki zekât memuru gönderilir ve zekâtı zenginlerinden o alır. Nitekim zekâtı vermeyen kimselere karşı Hz. Ebubekir (radıyallâhu anh) bizzat savaşmıştır. Bunun yanında halifelerden, sadaka noktasında sessiz kalan kişiyi zekât vermekten azad ettiklerine dair bir şey gelmemiştir -nafile olarak vermeleri hali müstesna olmak üzere- onlardan bu durumdaki sadakasını sordukları da yoktur. Zira zekât memurları buldukları zekâtı alır ve borcunun olup olmadığını da sormaksızın, o kimseden zekâtı alırlardı. Bu da gösteriyor ki borç, zekâtı vermeye engel değildir.

Borcun zekât vermeye engel olması ancak borcun nisabı geçmesi durumunda ya da onu eksiltmesi ve nisabı dışında yahut da onu müstağni kılmayacak derecede bunu ödeyecek bir imkân bulamaması halinde söz konusu olur.

İki yüz gümüş dirhem borcu olan bir adam gibi, hakkında zekât olmayan meblağdan borcunu ödeyecek bir meblağının olması halinde, bu durumda onun iki yüz dirhemi var ve iki yüz dirheme ulaşmış olan ticari malları da kendisi için saklayacak olursa (ve onlarla ticaret yapmaz ise), işte bu hususta el-Kadı; Bu borcuna mukabil olarak ticari eşyaları (zekât olarak) verir, demiştir. Bu, İmam Malik ve Ebu Ubeyd'in mezhebidir. Şafiî ashabı ise şöyle demiştir: O, bu kavlin icabına göre sayılır; çünkü o borcun

meblağından fazla olarak iki yüz dirheme maliktir; dolayısıyla da bunun zekâtını vermesi vacip olur.

İmam Ahmed'in görüşünün zahirine göre bu kimse, borcundan ödemiş olduğu kısmını ona mukabil kılar. Bu ise Ebu Hanife'nin mezhebidir. Leys'ten de bu doğrultuda görüş nakledilmiştir. Çünkü borç, imkân bulunduğu vakit cinsinden ödenip eda edilir; dolayısıyla mukabilinde borcu vermek daha evla sayılır.

İmam Ahmed'in buradaki sözünün şöyle yorumlanması muhtemeldir: Ticari mal onun asli ihtiyaçlarına taalluk ediyor da ihtiyacından artan bir miktar da geriye kalmıyorsa, neticede bu onun borcunu kapatmadığı için söz konusu olmuştur. Bu durumda el-Kâdı'nın sözü, "ticari mallarda ihtiyacından fazlasının olması" şekliyle hamledilmiştir ki, bu açıklama daha güzeldir. Çünkü o kimse bu halde iken, ihtiyacından fazla bir nisaba ve borcunu ödeyebilecek bir mala sahip olmuş sayılır. Dolayısıyla da –borcu yokmuş gibi- zekât vermesi gerekli olur.

Borcun zekâtı: Borç iki kısıma ayrılır:

1) Bir kimsenin başkasına borcu olduğunu itiraf eden ve ödemek için de girişimde bulunan kimsenin borcu. Bu borcun zekâtını (alacaklının) vermesi gereklidir; ancak borcun meblağı eline geçmedikçe onun zekâtını vermesi gerekmez. Eline geçmesi halinde ise -önceden ödemediği de varsa- onları da aynı şekilde eda edip öder. Bunu, Sevri, Ebu Sevr ve Rey ashabı söylemiştir. Çünkü bu borç, o kimsenin zimmetinde halen sabittir ve o borcunu almadığı sürece de ondan zekâtı vermesi gerekli değildir. Tıpkı ödeyecek durumu olmayan kimse gibi. Çünkü zekâtın adaletli ve uygun bir yolla verilmesi gerekmektedir. Kuşkusuz zekâtın faydasız bir mal şeklinde çıkartılıp verilmesi de adaletli bir çıkartış sayılmaz. Bu kimse (borcunu aldığı vakit) geçenlerin zekâtını da verir. Çünkü eline geçen bu meblağlar artık kendisiyle istifade edilen faydalı malları cümlesinden sayılacağı için --diğer mallarda olduğu gibi- bunların da zekâtını vermesi gerekli olur.

İmam Şafiî ve İshak ise şöyle demişlerdir: Bu kimse her halükârda -borcunu geri almamış olsa dahi- çıkartıp zekâtını vermesi gerekmektedir.

Çünkü o kişi, borcunu almaya ve onda tasarrufta bulunmaya muktedirdir, bu sebeple de -vedîa (bir kimseye koruması için bırakılan mal) gibi- onun zekâtını vermesi gerekir.

"Vediâ'nın, sahibinin kendi elinde olan malı gibi sayılacağı, çünkü kendisine malının vedia olarak verilen kişinin, aynı zamanda o sahibinin bizzat naibi olduğundan, malının da direk onun gözetiminde ve onun elinde olacağı... (ancak borç konusunun bundan farklı olmuş olacağı)" şeklinde cevap verilmiştir.

Sâd b. el-Museyyeb, Ata b. Ebu Rebâh, Ata el-Horasâni ve Ebu Zinâd'dan naklededidiğine göre, onlar; "Bu durumdaki kimsenin, bir sene için o borcunun zekâtını vereceğini" belirtmişlerdir.[57]

2) Alacağı olduğu borcunu (karşısındakinin) ödemekte zorlandığı ya da onu inkar ettiği veyahut durumu olduğu halde ödemeyip ertelediği şeklindeki kimsenin borcu. Bu iki kısma ayrılmaktadır:

a) Bu kimsenin borcunun zekâtını vermesi vacip olmaz. Bu, İshak, Ebu Sevr ve Irak ehlinin görüşüdür. Çünkü o, bu borcunun meblağını kullanmaya gücü yoktur. Bu şekliyle anlaşmalı kölenin malına benzemektedir.

b) Geçen açıklamalarda geçtiği üzere bu kimse, borcunu geri alıp meblağını eline geçirdiği zaman zekâtını vermesi vacip olur. Bu ise Sevri'nin görüşüdür. Nitekim bu minvalde Hz. Ali'den gelen bir rivayette o, geri gelmesi muhtemel olan bir borç hakkında (geçenlerde olduğu gibi): "Eğer doğru söylüyorsa, bu durumda borcunu geri alıp meblağını eline geçirdiği zaman zekâtını da verir." demiştir.[58] İbn Abbas'tan da buna benzer rivayet gelmiştir. [59] İmam Şafiî'nin de geçen iki görüş gibi iki de kavli yer almaktadır.

Ömer b. Abdulaziz, el-Hasen, Leys, Evzai ve İmam Malik'ten nakledildiğine göre; bu durumdaki kişinin borcunu geri aldığı zaman bir sene için o borcunun zekâtını vereceğini ifade etmişlerdir.

---

57 Bu görüş, tüccarın dışındakiler hakkında, ticari ve selef borçlar konusunda Maliki mezhebinin görüşünü oluşturmaktadır. Aynı şekilde meşhur görüşe göre "gasp şeklindeki borç konusunda" da böyledir. Bak: el-Kavâninu'l Fıkhiyye, Sayfa: 109-110.

58 Ebu Ubeyd, el-Emvâl, Sayfa: 436; İbn Ebu Şeybe, Cilt: 3, Sayfa: 163.

59 Ebu Ubeyd, el-Emvâl, Sayfa: 436.

Gaspedilmiş mal ve benzerleri: Gaspedilmiş, çalınmış, zorla alınmış ya da kaybolmuş mallardaki hükme gelince, bu noktada iki görüş vardır:

1) Bunlarda zekât yoktur. Bunlar ne zamanki geri gelecek olursa, o vakit istifade edilip kullanılacak mallar gibi sayılmış olacaklarından, senesiyle karşılanır. Bunu, Ebu Hanife ve önceki görüşüne göre İmam Şafiî söylemiştir. Çünkü bu mallar elinden çıkmış mallardır ve hakkında tasarrufta bulunulmuş sayılır. Dolayısıyla da kullanılması memnu olduğundan -anlaşmalı kölenin malında olduğu gibi- bunların zekâtını vermek gerekli değildir.

2) Bunların zekâtı vardır. Çünkü bunlar, tam olarak onun mülkünde sayıldığından dolayı zekâtlarını vermek gereklidir. Mesela başkasının yanında vedia verdiği malı unutması ya da esir düşmesi, hapiste olması yahut da onunla malı arasında bir engelin bulunması gibi durumlar buna bir örnek teşkil etmektedir.

İmam Malik der ki: Bunları eline geçirmesi halinde bir sene için zekât verir. Çünkü senenin başında o mal elinde bulunuyordu, bir müddet sonra tekrar o mal eline geçmiş oldu... İşte bu durumda bir sene için ondan zekât sakıt olmayacaktır. el-Muvaffak der ki: Bu görüş doğru değildir. Çünkü zekâtın vücubiyetini engelleyen hususlardan birisi de; senenin bir bölümünde bir mal bulunmuş olur (diğer bölümlerde de bulunmamış olursa) -tıpkı nisabın eksik olması gibi- bu da zekâta engel teşkil eder.

Mehrin zekâtı: Zimmetteki mehir, kadının bir borcu sayılır ve hükmü de -imkânı olanın ya da ödeme durumu olmayan veyahut bu borcunu inkar eden kimse hakkında geçtiği gibi- diğer borçların hükmü gibidir. Cinsi ilişkiye girilmeden önce ya da sonra olması arasında bir fark yoktur. Çünkü bu zimmette bulunan bir borçtur; bu şekliyle satılan eşyanın pahası gibidir. İlişki öncesi kadının talakı sebebiyle bu mehrin yarısı sakıt olur ve kadın (diğer) yarısını da alacak olursa, bu aldığının zekâtını verir. Yine kadın tarafından bir emirle, nikahın bozulmasından dolayı kadın mehri kabzetmeden önce mehirin hepsi sakıt olacak olursa, o zaman bu mehrin zekâtını vermesi vacip olmaz. Aynı şekilde -sahibinin borcu istememesi ya da alıcının o borcu karşısındakinin ödemesinden ümidini yitirmesi gibi-

kabzedilmeden evvel sakıt olan her bir borç ile ilgili görüş de böyledir. Nitekim kaybolan bir maldan artık ümit kesildiği vakit, ondan dolayı sahibinin zekât vermesi gerekmez. Çünkü zekât, adaletle bu işi yerli yerince uygulamak demektir. Burada ise (malı eline geçmediğinden dolayı) adaletli uygulama oluşmadığından, zekât vermesi de gerekli değildir.

Mehir üzerinden –kabzetmeden evvel- bir yahut birkaç sene geçmiş olursa, sonradan onu kabzedecek (ele geçirecek) olursa, geçenlerin zekâtını verir. Çünkü bu bir borçtur, kabzetme hakkı vardır; borç verdiği kişiyi de bu noktada zorlayabilmesi halinde, ondan dolayı zekâtını da verir. Tıpkı satılan eşyanın pahası gibi.

Ebu Hanife der ki: Mehir eline geçmediği sürece ondan dolayı zekâtı vermesi vacip değildir. Çünkü mehri, mal olmayan şeyden bedel olduğundan –sözleşmeli kölenin borcu gibi- kabzetmeden evvel ondan dolayı zekât vermesi de vacip olmaz.

el-Muvaffak şöyle der: Sözleşmeli kölenin borcu konusu bundan ayrılır zira o, borcu kabzetmeye hak sahibi değildir. Sözleşmeli köle bunu eda etmekten kaçınacağından, buna kıyas edilmesi de sahih değildir; çünkü bu malın yerine geçen bir ivaz sayılır.

FITIR SADAKASI

İbn Munzir şöyle demiştir: Kendisinden ilim hıfzettiğimiz her bir ilim adamı, fıtır sadakasının farz olduğu hususunda icma etmiştir. İshak ise; Bu, ilim adamları yanında icma gibi bir konudur, demiştir.

İbn Ömer'in rivayet ettiğine göre, o şöyle demiştir: "Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) Ramazan da fıtır sadakasını müslümanların hür, köle, erkek, kadın her birisi üzerine, hurmadan bir sa' ya da arpadan bir sa' olarak verilmesini ve bunun yanında bu fıtır sadakasının, insanlar Bayram namazına gitmeden önce eda edilmesini emretmiştir." Buharî ve Müslim ittifak etmiştir.[60] Ebu Said el-Hudri'den nakledildiği üzere o şöyle demiştir: "Biz fıtır sadakasını her çeşit yiyeceklerden bir sa' olarak çıkartırdık: Arpadan bir sa' veya hurmadan bir sa' veyahut ekıt (yağı alınmamış

60 Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 3, Sayfa: 367, 369, 371.; Müslim, Cilt: 2, Sayfa: 677-678.

kuru yoğurt) den bir sa' veyahut da kuru üzümden bir sa' olarak."[61] Yüce Allah şöyle buyurmuştur: *"Şüphesiz arınan kişi kurtulmuştur."* (Âla Suresi: 14) Buradaki *"tezkiye (arınan)"* ifadesiyle kasdedilenin fıtır sadakası olduğu söylenmiştir. Bu sadakanın "fıtır"a izafe edilmiş olmasının nedeni ise bunun, Ramazan ayında vacip olmasından kaynaklanmaktadır. Bundan maksat da beden ve candan dolayı sadakanın verilmiş olması ve bunun ise maldan verilmesinin daha evla olacağıdır.

Geçen delillerin genel anlamına göre fıtır sadakası; küçük, büyük, erkek, kadın olan her Müslüman hakkında verilmesi vaciptir. Hür olsun, köle olsun kâfire ise vacip değildir. el-Muvaffak şöyle demiştir: Onlar (âlimler) arasında hür ve buluğa ermiş kimse hakkında (fıtır sadakasının vacipliği) noktasında bir ihtilafı bilmiyoruz. İmamımız (Ahmed b. Hanbel), İmam Malik, İmam Şafiî ve Ebu Sevr ise şöyle demişlerdir: "Aynı şekilde köle ve yine küçüğe de fıtır sadakası vacip değildir. Çünkü Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"(...) fıtır sadakasını müslümanların hür, köle, erkek, kadın her birisi üzerine... emretmiştir."* buyurmaktadır.

Sevri ve Rey ashabı ise şöyle der: Müslüman olan bir efendi, zimmi olan kölesinin yerine fıtır sadakasını çıkartıp verir. Ebu Hanife ise şunu söylemiştir: Mürted olmuş olan küçük oğlunun yerine bu sadakayı verir. Nitekim rivayet edildiğine göre Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "Fıtır sadakası, küçük, büyük, erkek, kadın, Yahudi ya da Hıristiyan, hür veya köle olan herkese yarım sa' buğday olarak verilir..."[62]

el-Muvaffak şöyle demiştir: Biz onların öne sürdükleri bu hadisi bilmediğimiz gibi, hadis divanlarını (kitaplarını) derleyen ve "Sünen" eser-

---

61 Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 3, Sayfa: 371, 372, 375; Müslim, Cilt: 2, Sayfa: 678-679.

62 Dârakutnî, Cilt: 2, Sayfa: 150, Sellâm et-Tarîk yoluyla, onunda Zeyd el-Ammî, onunda İkrime, onun ise İbn Abbas'tan yaptığı nakille rivayet etmiştir. Dârakutnî der ki: "Sellâm et-Tarîk hadisi terkedilen ve başkası tarafından isnad edilmeyen kimsedir." Dârakutnî tarikinden olmak üzere, İbnu'l Cevzi, el-Mevduât eserinde rivayet etmiştir, o der ki: "Yahudi ve Hıristiyan ziyadesinde uydurma söz konusudur. Nitekim Sellâm et-Tarîk bunda tek kalmıştır. O sanki bunda kasıtlı olmuş gibidir ve bu noktada Nesaî, İbn Main ve İbn Hibban'dan yaptığı görüşte galiz konuşmuştur. İbn Medini ise onu gerçekten de zayıf saymıştır." Bak: Nasbu'r Râye, Cilt: 2, Sayfa: 412.

leri cem eden ilim adamları da bunu zikretmemişlerdir. Bu, İbn Abbas'ın sözüdür ve buna muhalif düşmektedir. Nitekim kendisi, onların ileri sürdükleri hadisin de ravisidir.

Fıtır sadakasının miktarı: Fıtır sadakasında vacip olan miktar, herkesin bir sa' olarak (buğday, arpa, hurma, kuru üzüm) cinslerinden çıkartıp vermesidir. Söz konusu olan bu miktardan az olması halinde bu sadaka yeterli gelmez. Bunu, İmam Malik, İmam Şafiî ve İshak söylemiştir. Çünkü bu noktada geçen İbn Ömer ve Ebu Said hadisleri bunu göstermektedir.

Bazı sahabelerden ve diğer ilim ehlinden rivayet edildiğine göre; Özellikle buğdaydan yarım sa' olarak verilmesi de yeterlidir. Bu ise Rey ashabının görüşüdür. Ebu Hanife'den de kuru üzüm hakkında ise iki görüş gelmiştir. Birisine göre; bundan da bir sa' verilir; diğer görüşüne göre ise yarım sa' verilir. Onlar, Sâlebe b. Ebu Suğayr, onun da babasından naklettiği hadisi delil göstermişlerdir. Bu hususta, Allah'ın Elçisi (sallallâhu aleyhi ve sellem): "Her iki kişiye buğdaydan bir sâ' veya iki kişi için bir sâ buğday verilir..."[63] buyurmuştur.

---

63 Ebu Davud, Cilt: 2, Sayfa: 270-272; Dârakutnî, Cilt: 2, Sayfa: 147-150 ve diğerleri... Dârakutnî, İlel eserinde der ki: Bu hadisin isnad ve metninde ihtilaf edilmiştir... İbn Dakik el-Îd ise el-İmam eserinde şöyle demiştir: "Velhasıl bu hadis iki yönden illetli sayılır: Birincisi: Ebu Sığayr'ın ismi hakkında bir ihtilaf vardır... İkincisi ise: Bu lafız hakkında ihtilaf vardır... Uzun şekliyle bakınız Nasbu'r Râye, Cilt: 2, Sayfa: 407-409. İbn Abduulhâdi der ki: Bu hadis isnad ve metin açısından muztariptir. Bu ihtilaflardan sonra o, İmam Ahmed'in hadisteki "her iki kişiden" lafzı hakkındaki rivayette söz konusu olan şüpheyi zikretmiştir (Cilt. 5, Sayfa: 432). Orada şöyle geçer: Hammâd hadiste yer alan "her iki kişiden" lafzında şüphe etmiştir... Sonra İmam Ahmed'in: "Bu sahih değildir; bu ancak Muammer ve İbn Cureyc'in, Zühri'den mürsel olarak rivayet ettikleri bir mürseldir." kavlini ve "İbn Ebu Suğayr bilinmiyor." sözünü zikretmiştir. İmam Ahmed ve Ali b. el-Medini birlikte olmak üzere "İbn Ebu Suğayr"ı zayıf saymışlardır. İbn Abdıulber ise: "(Burada) Zühri dışında nakli hüccet olan yoktur..." demiştir. Bak: "Tenkihu't Tahkîk" Cilt: 2, Sayfa: 1448-1450. Beyhakî ise Cilt: 4, Sayfa: 170'de der ki: "Buğdaydan bir sa'... hakkında Hz. Peygamber (s.a.v.)'den haberler rivayet edilmiştir. Yarım sa' ile ilgili de bazı nakiller gelmiştir ancak bunlardan sahih olan yoktur. Bunlara dair illetleri ise ben "el-Hilâfiyyât" eserimde izah ettim. Ebu Said el-Hudri hadisinde ve Sabit'in, İbn Ömer'den naklettiği hadisinde rivayet ettiğimiz üzere; Buğdaydan iki müddün tadili, arpadan alınan bir sa'a eşittir. Bu da Hz. Peygamber (s.a.v.)'in vefatından sonra ortaya çıkmış bir konudur. Başarı ve muvaffakiyet Allah'tandır."

Şöyle cevap verilmiştir: Onların ileri sürdükleri bu hadisin, Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) tarafından sabit olmadığını İbn Munzir ifade etmiştir. Sâlebe hadisini ise Ebu İshak el-Cevzcâni rivayet etmiştir: Bize Süleyman b. Harb ve Hammâd b. Zeyd'in tahdis ettiğine göre, onunda Nûman, onun Zühri, onun Sâlebe ve onun da babasından yaptığı rivayete göre, o şöyle demiştir: Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuşlardır: "Küçük, büyük herkes için buğdaydan bir sa' ya da şöyle dedi: bir sa' olmak üzere buğdaydan fıtır sadakası veriniz."[64] el-Muvaffak şöyle der: Bu hadis bizim lehimize bir hüccet oup, hadisin isnadı da hasendir. Cevzcâni şöyle demiştir: "*Yarım sa'* ile ilgili Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den zikredilen bu rivayet sabit değildir."

Zikri geçen Ebu Said el-Hudri hadisinde şöyle buyrulmuştur: "Muâviye (halifeliğe) geldiği ve Şam'dan da buğday bol olarak gelince; "Buğday'dan bir müdd, (diğer hububattan) iki müdde denk olur zannediyorum." dedi. Buharî ve Müslim ittifak etmiştir. Müslüm şunu ilave etmiştir: "Bunun üzerine halk, bunu (esas) aldı. Ebu Said dedi ki: Ben yaşadığım sürece hep onu eskisi gibi vermeye devam edeceğim."[65] İbn Ömer hadisi ise şöyledir: "İnsanlar yarım sâ buğdayı (o şeylerden bir sa'a) denk tuttular."[66]

İmam Ahmed'in (fıtır sadakasındaki) tercihi ise hurmanın verilmesi yönündedir. Nitekim Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in ashabına uymak noktasında bunu İmam Malik de söylemiştir. Buharî şunu rivayet etmiştir: "İbn Ömer kuru hurma verirdi. Bir sene (beliren hurma kıtlığından dolayı) Medineliler kuru hurma bulamadılar da arpa verdiler."[67] Çünkü hurmanın bir tür azık ve tatlılığı bulunduğundan, bu noktadaki kullanımı daha uygun ve daha az bir külfet gerektirmektedir. Onun için de daha evladır.

İmam Şafiî ise buğdayı tercih etmiştir. Bu noktada onun bazı arkadaşları şöyle demiştir: Muhtemeldir ki onun buğdayı söylemesinin gerekçesi buğdayın, vakti ve mekanı açısından daha zengin olduğu olsa gerek... Çünkü bunda müstehap olan, buğdayın en güzel ve en kaliteli tarafından çıkartılıp verilmesidir.

---

64 Bu şekilde yine "Tenkihu't Tahkîk" Cilt: 2, Sayfa: 1448 eserinde nakledilmiştir.
65 Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 3, Sayfa: 372; Müslim, Cilt: 2, Sayfa: 678.
66 Buharî ve Müslim ittifak etmiştir. "Fıtır sadakası" konusunun başında geçmişti.
67 Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 3, Sayfa: 375.

Fıtır sadakasının bu cinslerden birisiyle verilmemesi: Hakkında nassın gelmiş olduğu bu cinsler şayet bulunmayacak olursa, azık niteliğinden olan hububat ve meyvelerden de bu sadakayı vermek yeterlidir. Mezhebimizin zahirine göre; bir kimse için imkânı olduğu halde bu sınıflardan dışarı çıkmak caiz değildir. Bu yiyecek maddeleri ister kendi beldesinin yiyecek maddesi olsun, ister olmasın, fark etmez. Çünkü Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem), fıtır sadakasını birtakım belirli cinslerden verilmesini farz kılmış ve aralarında bir ayrımı ise caiz kılmamıştır. Çünkü farzın zikredilmesinden sonra bu cinsler (sınıflar), farz kılınan maddeleri açıklamaktadır ki, artık bu durumda bu cinsler farz olan cinsler sayılmış olacağından dolayı, sadece bunlardan verilmesi kesinleşmiş olur.

Ebu Bekir ise şöyle der: "Diğer bir görüşe göre, *"yiyecekten bir sa' miktarı..."* şeklinde geçen hadisin zahrine göre beşinci bir madde de söz konusu olmaktadır ki, o da taam (yani yiyecek)'tir. Kuşkusuz "*taam*" kimi zaman buğdaydan, kimi zaman da arpadan olur ve tartı kapsamına giren şeylerde olur." Şöyle demiştir: Bu iki görüş de muhtemeldir. Kıyas açısından en uygun olanı beşince cinsin (maddenin) olmayacağı, ancak bulunmaması durumunda onun yerine geçebileceği yönündedir.

İmam Malik şöyle der: Bu fitreyi beldesinde en çok yetişen yiyecek maddelerinden çıkartıp verir. İmam Şafiî ise; Adamın yanında hangi azıklardan varsa, bunların fıtır sadakasını verir, demiştir. İmam Şafiî'nin ashabı ise farklı görüşler ileri sürmüşlerdir. Onlardan kimisi bu noktada İmam Malik gibi düşünürken, kimisi de itibar edilecek şeyin en çok yetişen yiyecek maddelerden çıkartıp verileceği yönde olmuştur.

Şöyle cevap verilmiştir: Hadiste söz konusu olan harf, bir defa muhayyerlik belirten *"ev"* şeklinde gelmiştir ve bu nedenle de muhayyer olarak ele alınması vaciptir. Dolayısında hakkında delillerin ortaya koyduğu o cinslerden herhangi birisiyle sadaka verilebilir, bu durumda daha yüksek olanından vermek de aynı şekilde caizdir. Zikredilenlerden anlaşılacağı üzere bunlar, hurma, kuru üzüm ve kût'tur. Zira kuru üzüm ve kût, Medine halkının azıklarından sayılmaz. Onun içindir ki bu, "azığı olması" şartına itibar edilmediğine delalet etmektedir.

Fitrede kıymetini ödemek: İmam Ahmed'in mezhebinin zahirine göre; kendisiyle zekâtın verildiği yiyecek maddelerinin kıymetini ödemek yeterli değildir. Bunu, İmam Malik ve İmam Şafiî de söylemiştir. Çünkü İbn Ömer'in kavli şu yönde gelmiştir: "Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) fitreyi kuru hurmadan bir sa' arpadan bir sa' olarak farz kıldı..."[68] Buna uyulmadığında ise farz kılınan şey de terk edilmiş olur.

Sevri ve Ebu Hanife ise bunun caiz olacağını söylemişlerdir. Bunun yanında İmam Ahmed'den nakledildiğine göre o da –fıtır sadakası dışındaki sadakalar hakkında- bunlar gibi düşünmüştür. Nitekim Tavus'un şu rivayeti bunu göstermektedir, o dedi ki: "Muaz (radıyallâhu anh) Yemen halkına: "Bana arpa ve darı yerine zekât olarak elbise verin. Çünkü bu, sizin için daha kolay, Medine'deki muhacirler için de daha faydalı olur." demiştir.[69]

Şöyle cevap verilmiştir: Muaz'ın hadisine gelince, bu cizye hakkında gelmiştir. Buna dair delil ise Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in, Muaz'a sadakayı oradaki fakirlere dağıtmasını ve yine o sadakayı Medine'ye getirmemesini emretmiş olduğudur. Nitekim hadiste geçen *"Medine'deki muhacirler için de daha faydalı olur"* ifadesi de buna işaret etmektedir.

Fıtır sadakasını verme vakti: Müstehap olan fıtır sadakasını (Bayram) namazından önce vermektir. Çünkü İbn Ömer'in kavli şöyle gelmiştir: "Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) Ramazan da fıtır sadakasını insanlar Bayram namazına gitmeden önce verilmesini emretmiştir." Buharî

68 Buharî ve Müslim ittifak etmiştir. "Fıtır sadakası" konusunun başında geçmişti.

69 Dârakutnî, Cilt: 2, Sayfa: 100; Beyhakî, Cilt: 4, Sayfa: 113. Dârakutnî der ki: Bu Tavus'un bir mürselidir ve o Muaz'a yetişmemiştir." Beyhakî ise şöyle demiştir: "Ebu Bekir el-İsmaili, bize Ebu Amr el-Edib'in kendisinden yaptığı nakilde şöyle dedi: Tavus'un, Muaz'dan naklettiği bu hadisi eğer mürsel ise bunda delil olamaz. Kimileri ise bu noktada; "Cizyeden ifadesi sadakadan bedeldir." demiştir. Beyhakî şöyle der: "Muaz'a layık olan da budur. Zira en açık olan şey, Hz. Peygamber (s.a.v.)'in ona sadakalarda söz konusu olan sınıf ve cinslerden onu almasını, cizyede ise dinarları ya da değerini Yemen giysisi ile almasını emretmiş olacağıdır. Bunları da oranın fakirlerine vermesini emretmiş olacağıdır, yoksa onları, Medine'de olan –ve çokça ganimeti bulunup da sadaka ehli olmayan- muhacir sahabelere getirmesini emretmiş olduğu değildir. Allah, en iyisini bilir.

ve Müslim ittifak etmiştir.[70] İbn Abbas'tan rivayet edildiğine göre, o şöyle demiştir: "Allah'ın Resulü (sallallâhu aleyhi ve sellem) fıtır sadakasını oruçluyu faydasız ve müstehcen söz ve fiillerden temizleyici, fakirlere de yiyecek olmak üzere farz kıldı. Öyleyse her kim onu bayram namazından önce verirse, o kabul olunmuş bir zekâttır. Kim de onu bayram namazından sonra verirse, o sadakalardan bir sadakadır."[71] Hadisin isnadı hasendir.

Fıtır sadakasını namazdan sonra vermiş olursa şayet faziletli olanı terk etmiş olur, zira sünnette de zikredilmiştir. Bunun yanında fıtır sadakasının verilmesinden maksad, bu bayram gününde fakirlerin istemekten ve muhtaçlıktan kurtulup bir tür rahat etmelerine katkı sağlamaktır. Buna göre sadaka ertelenecek olursa, onların bu günün tamamı içerisinde zenginliğe kavuşmalarının önü kesilmiş olacaktır, özellikle de namaz vaktinde... Bu görüşe Ata, İmam Malik, İshak ve Rey ashabı meyletmiştir.

el-Kâdı ise şöyle demiştir: Bu sadakayı o günün sonuna doğru verecek olursa, mekruh bir amelde bulunmuş olmaz; çünkü bugünde zenginliğe kavuşmalarının önü kesilmiş sayılmaz.

el-Muvaffak (İbn Kudâme) ise şöyle der: Gelen haberden ve manasından zikredildiği üzere, bu durumda kerahete gireceği anlaşılmaktadır. Öyleyse bu sadakayı bayram gününde vermeyip de onu erteleyecek olursa, günaha girer ve bunun kazasını vermesi de gerekli olur.

Fıtır sadakasının vakti; Ramazan ayının son gününde güneşin batması ile vacip olur. Dolayısıyla kim evlenir ya da bir köleye sahip olur veya ona ait bir çocuğu doğarsa veyahut Ramazan ayının son gününde güneşin batmasından önce müslüman olursa, onun fıtır sadakası vermesi

---

70 Buharî ve Müslim ittifak etmiştir. "Fıtır sadakası" konusunun başında geçmişti.

71 Ebu Davud, Cilt: 2, Sayfa: 262-263; İbn Mace, Cilt: 1, Sayfa: 585; Hakim, Cilt: 1, Sayfa: 409; Beyhakî, Cilt: 4, Sayfa: 163 ise Mervan b. Muhammed tarikiyle, bize Ebu Yezid el-Havlâni, onunda Seyyar b. Abdurrahman es-Sadefi, onun da İkrime'den yaptığı nakille rivayet etmiştir. Dârakutnî der ki: Bu hadiste yer alan raviler cerhedilenlerden değildir. Hakim ise: "Buharî şartına göre hadis sahihtir." der. Zehebî ise ona muvafakat etmiştir. el-İmam, Sayfa: 228 eserinde ise Zehebî şöyle demiştir: Onun bu söylediği şey su götürür. Çünkü Ebu Yezid ve Seyyar hakkında Şeyhayn bir şey nakletmiş değildir. Sanki Hakim, İkrime'ye işaret etmiş olsa gerektir. Çünkü Buharî onunla delil göstermiştir. Nevevî ise el-Mecmû, Cilt: 6, Sayfa: 126 eserinde; Hadisin isnadı hasendir, demiştir.

gerekli olur. Güneş battıktan sonra bunlar meydana gelecek olursa fıtır sadakası vermeleri gerekmez. Fıtır sadakasının vücup vakti noktasında zikredilen hususta aynı zamanda Sevri, İshak, iki görüşünden birisine göre İmam Malik ve iki görüşünden ilkine göre de İmam Şafiî de görüş bildirmiştir. Çünkü İbn Abbas şöyle der: *"Allah'ın Resulü* (sallallâhu aleyhi ve sellem) *fıtır sadakasını oruçluyu faydasız ve müstehcen söz ve fiillerden temizleyici, fakirlere de yiyecek olmak üzere farz kıldı..."* Burada fıtır sadakası, Ramazan ayına izafe edilmiştir ve bu nedenle de -zekât malı gibi- vacip kılınmıştır. Bu yöndeki izafe ona has ve ona özgü kılındığına delil teşkil ederken, sebep ise başkasına göre onun hükmüne daha özel sayılmaktadır.

Leys, Ebu Sevr ve Rey ashabı ise şöyle demiştir: Bayram günü sabahın doğmasıyla fıtır sadakasını vermek vacip olur. Bu, İmam Malik'ten de gelen bir görüşü oluşturur. Çünkü bu sadaka bir kurbiyetin ifadesidir ve bayram gününe bağlıdır. Bu yüzden de –kurbanda olduğu gibi- bayram gününden önce bu sadakanın verilmesi doğru değildir.

"Kurbanın, sabahın doğmasına bağlı olmadığı, kurbanın vacip de olmadığı gibi aynı şekilde bizim söylediklerimize de bu yönüyle benzemediği..." şeklinde cevap verilmiştir.

Bayramdan bir ya da iki gün öncesinde fıtır sadakasını vermek de caizdir, süre bundan daha fazla olursa bu caiz olmaz. Çünkü çok uzun bir ara süresinin geçmesi halinde, bayram gününde bu sadakanın fakirlerinin ihtiyaçlarını gidermemiş olacaktır.

Ebu Hanife der ki: Senenin başında dahi bu sadakayı erkenden çıkarıp vermek caizdir; çünkü bu bir zekâttır ve maldan dolayı verilen zekâta benzemektedir.

İmam Şafiî ise şöyle der: Ramazan ayının başında dahi o sadakayı vermek caizdir. Çünkü bu fıtır sadakasının sebebi oruçtur ve orucun açılmasıdır. Onun için bu iki sebepten birisi bulunacak olursa –nisaba malik olduktan sonra malından zekât vermede olduğu gibi- fıtır sadakasını erkenden vermek caiz olur.

Şöyle cevap verilmiştir: Fıtır sadakasının vücup sebebinin "iftar etmek" olduğu hususunun, ona bizzat kendisine izafe edilmesiyle isim aldı-

ğı delil olmaktadır. Malın zekât sebebi, nisaba ulaşmaktır. Zekâttan kasıt ise senenin tümünde karşısındaki muhtaçları bir tür zengin kılmaktır. Bu durumda, zekâtı senenin tümünde çıkartıp vermek caizdir. Fıtır sadakasında ise kasıt, belirli bir zaman dilimi içerisinde muhtaçları bir tür zengin kılmaktır; dolayısıyla da bunu vaktinden evvel vermek caiz değildir. Bir ya da iki gün önceden vermek ise caiz olur. Çünkü bu minvalde Buharî'de geçen İbn Ömer hadisi gelmiştir: "Onlar (sahabeler), fıtır sadakasını bir ya da iki gün önceden de verirlerdi." Bu hadis onların hepsine işaret etmiş olduğundan dolayı da bu konu bir icma haline gelmiştir. Bir de fıtır sadakasının bu kadar (az bir) süreyle önceden verilmesi onun maksadına da gölge düşürmez. Şüphesiz genelde bu sadakanın tamamı ya da bir kısmı, bayramın ilk gününe kadar ertelenmekte ve bu şekliyle de hemen istenilmesinden müstağni olmaktadır.

Kimlerin fıtır sadakasını vermesi gerekir: Fıtır sadakası vermek kendilerine vacip olanlar, geçimlerini temin edebilme imkânı bulanlardır. Bunlar; Eşlerin, kölelerin ve akrabaların nafaka ve fıtır sadakalarını verebilen kimselerdirler.

"Eşlerin" fıtır sadakalarına gelince, bunları koca verir. Bunu, İmam Malik, İmam Şafiî ve İshak söylemiştir. Çünkü bu noktada İbn Ömer'den nakledildiğine göre, o şöyle der: "Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) fıtır sadakasını, küçük, büyük, hür, köle ve geçimlerini sağladığınız kimseler hakkında verilmesini emretti."[72] Çünkü nikah (evlilik), nafakanın verilme sebebini gösterdiğinden, -mülk ve yakınlık hükmü gibi- fıtır sadakasının da verilmesi vacip olur.

Sevri ve Ebu Hanife ise şöyle demiştir: Eşinin fıtır sadakasını kocasının vermesi vacip değildir. Kadın bizzat kendisi için fıtır sadakasını verir. Çünkü fıtır sadakası bir zekâttır ve -malı sebebiyle zekâtını verdiği gibi- fıtırını da kadının kendisinin vermesi vacip olur.

---

72 Dârakutnî, Cilt: 2, Sayfa: 141 ve onun tarikiyle de Beyhakî, Cilt: 4, Sayfa: 161 nakletmiştir. Beyhakî der ki: İsnadı kuvvetli değildir. Dârakutnî ise; "Doğrusu bu hadisin mevkuf olduğudur." Hadisin Dârakutnî, Cilt: 2, Sayfa: 140 yanında zayıf bir şahidi de vardır ki, Hz. Ali'den nakille Beyhakî, ravileri sika olan bir başka tarikle rivayet etmiştir. Beyhakî: Bu mürseldir, demiştir. Bu hadisin takviyesine dair tüm tariklere işarette bulunmuştur. Bu tariklerin hepsi ise el-İrva, Cilt: 3, Sayfa: 320-321 eserinde hasen sayılmıştır.

"Mal sebebiyle zekât verme konusunun, mülk ve yakınlık konularına hamledilemeyeceği" şeklinde cevap verilmiştir.

Kölelere gelince; eğer bunlar ticaret için çalıştırılmıyorlarsa, bu durumda efendilerinin onlar adına fıtır sadakalarını vermeleri gerekir. el-Muvaffak der ki: Bu noktada ihtilaf edeni bilmiyoruz. Şayet bu köleler ticaret için çalıştırılıyorlarsa, yine fıtır sadakalarının verilmesi gereklidir. Bunu ise İmam Malik, Leys, Evzai, İmam Şafiî ve İshak söylemiştir. Çünkü hadislerin genel manası bunu ifade etmektedir. Bir de onların nafakaları vaciptir, öyleyse –kendi işleri için çalıştırılan kölelerde olduğu gibi- fıtırlarını vermek de vaciptir.

Sevri ve Rey ashabı ise şöyle der: Onların yerine fıtır sadakası vermek vacip olmaz. Çünkü fıtır sadakası bir zekâttır ve bir malda iki defa zekât verilmediği gibi, bunlar hakkında da vermek vacip olmaz. Köleler hakkında sadece ticaret sebebiyle zekât verilir.

Fıtır sadakasının beden için bir gereksinim olduğu, bu nedenle de hürler için vacip olacağı, bunun yanında ticaret sebebiyle zekât vermede ise kıymetinden yani malından vacip olacağı... şeklinde cevap verilmiştir.

Fıtır sadakasının vücubiyet şartı: Gücü yeten kimsenin fıtır sadakası vermesi vaciptir. Bu sadakanın vacip olması için nisaba bakılmaz. Bunu, İmam Malik, İmam Şafiî ve Ebu Sevr ifade etmiştir. Çünkü malın hakkıdır ve malın artmasıyla da bu artış göstermez. Dolayısıyla da –kefaretteki gibi- bunda nisabın vacip oluşuna itibar edilmez.

Rey ashabı ise şöyle demiştir: Fıtır sadakası sadece evinden artı olarak iki yüz dirhem (gümüşe) ya da bu miktarda bir nisaba ulaşan kimsenin vermesi vacip olur. Çünkü fakirin kendisinin sadaka alması helal olduğuna göre, -fıtır sadakasını vermeye gücü yetmeyen kimse gibi- onun sadaka vermesi vacip olmaz.[73]

---

73 el-Muvaffak onlara karşı "Zengin olunmadan sadaka vermek yoktur." hadisini delil göstermiştir ve bu hadisin, bu maldan dolayı verilen zekâta hamledildiğine dair cevap vermiştir. Bu hadisi bu lafız ile Buharî, muallak olarak el-Feth ile beraber, Cilt: 5, Sayfa: 377'de zikretmiştir. Başka bir yerde ise tercemede bulunmuştur, Cilt: 3, Sayfa: 294. Ahmed, Cilt: 2, Sayfa: 230'da ise Abdulmelik b. Ebu Süleyman tarikiy-

"Fakir kimseden fıtır sadakasının alınmasının imkânsız olmayacağı, zira üzerine onda bir zekât vermesi vacip olan bir kimse gibi, o fakirin de bunu verebileceği, şeklinde cevap verilmiştir. Onların (rey ashabının) bu kıyaslamaları ise acziyet sebebidir.

Yanında sadece asli ihtiyaçları bulunan kimsenin, (bu fıtır sadakasını vermek için) bu eşyalarını satması gerekmez. Ama asli ihtiyaçlarından artan bir şey olurda, bunları satması ya da fıtır sadakası için sarf etmesi mümkün olursa, bu durumda sadakayı vermesi vacip olur. Çünkü gerçek bir zarara uğramaksızın bu sadakayı ödemeye imkân bulmuş demektir. Mesela ihtiyacından fazla bir yiyeceğe malik olması ve bunu eda etmesi gibi.

Elinde fıtır sadakasının meblağı olur; bunun yanında da aynı ölçüde bir borcu olacak olursa şayet, (alacaklının) borcu talep etmesi durumunda, borcunu öder ve zekât vermesi de gerekmez. (Borcu talep etmeyecek olursa fıtır sadakasını verir.) Nitekim borç, fıtır sadakasına engel teşkil etmez. Çünkü fıtırın, fakirlere verilme ve onun her Müslüman tarafından çıkartılıp eda edilmeye şamil olmasının vücubiyet delili daha etkindir. Bunun tahammül vücubiyeti de kendisine nafaka vb. verilen kimselere vaciptir ve maldan bir miktar vermeye bağlı değildir; dolayısıyla nafaka mecrasında akıp gider. Bir de malın zekâtı, kişinin mülkü hakkında vaciptir. Borç da mülkü etkiler, zekâta bir etkisi vardır. Fıtır sadakası ise beden hakkında vaciptir, onu ise etkilemez. Borç istenilecek olursa, fıtır sadakası sakıt olur; çünkü istendiği anda eda edilmesi vacip sayılmıştır. Bir de borcun kul hakkı olması hasebiyle tayini etkilidir; zor durumda kalmasıyla da borç verecekliden düşmez. Sebebi açısından geçmiş olması ve vücubiyeti bakımından da önde olması nedeniyle bunu ertelemesiyle de kişi günahkar olmuş olur.

---

le, ondan Ata ve ondan Ebu Hureyre'den aktarmıştır. Yine bu hadisi, Cilt: 2, Sayfa: 501'de; "Sadaka ancak zengin olunca verilir." lafzıyla rivayet etmiştir. Bu ise ilk lafızdan daha gariptir. Hadisin aslı ise Buharî'de yer alır ve diğeri şu lafızladır: "Sadakanın en hayırlısı zengin olunduğu zaman verilendir." el-Hafız der ki: "Birinci hadisteki lafzın tamamlamak için geldiği, gerçek anlamda gelmediği izlenimini vermektedir." Bak: Buharî ile beraber el-Feth, Cilt: 3, Sayfa: 294.

Fıtır sadakasının verileceği kimseler: Kendilerine zekât verilen kimselere fıtır sadakası verilebilir. Çünkü bu sadaka, bir zekâttır ve verileceği kimseler, zekâttaki söz konusu olan sınıflara da olabilir. Çünkü bu, bir zekâttır ve Yüce Allah'ın: *"Sadakalar (zekâtlar) Allah'tan bir farz olarak ancak, yoksullara, düşkünlere... verilir."* (Tevbe Suresi: 60) buyruğunun genel kapsamına girmektedir. Bu sadakayı, kendilerine zekâtın verilmesi caiz olmayan kişilere vermek ise caiz değildir.

Fıtır sadakasını bir zimmî'ye vermek caiz olmaz. Bunu, İmam Malik, Leys, İmam Şafiî ve Ebu Sevr söylemiştir. Çünkü bu, bir zekâttır ve –zekât gibi- Müslümanlardan başkasına vermek de caiz değildir. Nitekim zekâtın Müslümanlardan başkasına vermenin caiz olmayacağı hususunda ihtilaf da yoktur. Ebu Hanife bunun caiz olduğunu söyler. Buna ise geçen açıklamalarla cevap verilmiştir.

Bir kimsenin bir topluluğa lazım olanı vermesi ve yine bir topluluğun da bir kişiye lazım olanı vermesi caizdir. el-Muvaffak der ki: Bir topluluğun bir kişiye sadaka vermesine gelince; bunda bir ihtilaf bilmiyoruz. Çünkü sadakanın, hak sahibine sarf edilmesi demek, sanki o, bir kimseye verilmiş gibi bu sadakadan beri olduğu (hakkıyla verip de sorumluluktan kurtulmuş olacağı) anlamına gelmiş olmaktadır. Ama bir kişinin topluluğun sadakasını vermesine gelince; bu noktada İmam Şafiî ve ona uyanlar, bu sadakanın altı sınıfa bölüştürülmesini, her bir payı da onlardan üç bölümüne taksim edilmesini gerekli görmüşlerdir. Buna dair açıklamaları ve öne sürülen delili ise zikretmiştik.[74] Çünkü bu sadaka, belirli olmadığından bunun -nafile sadakada olduğu gibi- herhangi bir kimseye sarf edilip verilmesi de caizdir. Bunu da İmam Malik, Ebu Sevr, İbn Munzir ve Rey ashabı söylemiştir.

Nafile sadakalar: Bunlar ise tüm vakitlerde yerine getirilebilen müstehap sadakalardır. Bu bağlamda Yüce Allah şöyle buyurmuştur: *"Verdiğinin kat kat fazlasını kendisine ödemesi için Allah'a güzel bir borç (isteyene faizsiz ödünç) verecek yok mu?"* (Bakara Suresi: 245) Daha bir çok ayet-i kerimesinde bu sadakaları emrederek, teşvik ve rağbette bulunmuştur. Ebu Hureyre'den rivayet edildiğine göre, Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi

74 "Bazı zekât sınıflarıyla yetinmek" konusunda geçmişti, oraya bakınız.

ve sellem) şöyle buyurmuştur: "Kim helal kazancından bir sadaka verirse -ki Yüce Allah helal maldan başkasını kabul etmez- Allah onu muhakkak sağ eli ile kabul eder. Bu sadaka bir tek hurma dahi olmuş olsa, birinizin sütten henüz kesilmiş tayını, deve yavrusunu bakıp büyütmesi gibi o bir tek hurma Allah'ın katında dağdan daha büyük oluncaya kadar büyür." Buharî ve Müslim ittifak etmiştir.[75] Sadakanın gizliden verilmesi, onu açıktan vermekten daha hayırlıdır; çünkü Allah (c.c.) şöyle buyurmuştur: *"Eğer sadakaları (zekât ve benzeri hayırları) açıktan verirseniz ne âlâ! Eğer onu fakirlere gizlice verirseniz, işte bu sizin için daha hayırlıdır. Allah da bu sebeple sizin günahlarınızı örter..."* (Bakara Suresi: 271) Ebu Hureyre'den nakledildiği üzere, Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "Yedi sınıf insan vardır ki, Yüce Allah onları, hiçbir gölgenin bulunmadığı Kıyamet gününde kendi arşının gölgesi altında gölgelendirecektir. (Bunlardan birisi de); Sağ elinin verdiğini sol eli duymayacak derecede gizli sadaka veren kimse..." Buharî ve Müslim ittifak etmiştir.[76]

Muhtaç zamanlarda bu sadakayı çokça vermek müstehap sayılmıştır. Çünkü Allah'u Teâla şöyle buyurmuştur: *"Veya açlık gününde yemek yedirmektir."* (Beled Suresi: 14) Bunu, Ramazan ayında vermek... Çünkü işlenen iyiliklere bu ayda fazlasıyla karşılık verilmektedir.

Bu sadakayı yakınlara vermek de müstehaptır. Zira Yüce Allah: *"Yakınlığı olan bir yetime (yedirmektir)..."* (Beled Suresi: 15) buyurmuştur. Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) de şöyle buyurur: "Yoksul (miskin) kişiye sadaka vermekte sadece sadaka sevabı vardır, akrabaya tasaddukta bulunmanın ise iki sevabı bulunmaktadır. Sadaka sevabı ve akrabalık bağlarını kuvvetlendirme sevabı."[77] Hadis, hasendir.

Bu hususta evla olan, yeterli ölçüden sadakanın verilmesi ve devamlı bir şekilde yakınlardan başlayıp vermektir. Çünkü Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "Sadakanın en hayırlısı zengin olundu-

---

75 Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 3, Sayfa: 278; Cilt: 13, Sayfa: 415; Müslim, Cilt: 2, Sayfa: 702.

76 Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 2, Sayfa: 143; Cilt: 3, Sayfa: 293.; Müslim, Cilt: 2, Sayfa: 715.

77 "Kendisine zekât vermenin yeterli gelmediği..." konusunda geçmişti, oraya bakınız. Bak: Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 3, Sayfa: 325.

ğu zaman verilendir. Sadaka vermeye yükümlü olduğun âile iyaline vermekle başla." Buharî ve Müslim ittifak etmiştir.[78] Çünkü kendi yakınlarına infak etmen vacip ve tatavvu sadakası ise nafiledir. Nafilenin ise vacipten önce yerine getirilmesi caiz olmaz. Buna göre bir adam tek başına olur ya da nafakalarını sağladığı kimselere yeterli şekilde veriyor olur da malının hepsini sadaka olarak vermeyi düşünürse, -kendisi kazananan bir kişi ise yahut da kendine güveni olan, güzelce tevekkülde bulunan, fakirliğe sabreden ve dilenmeyecek kadar da afif olan olursa- o zaman bu güzel bir davranış sayılır. Hz. Ebu Bekir Sıddık (radıyallâhu anh)'ın yaptığı gibi. "Zira o malının hepsini vermişti."[79] İşte bu Ebu Bekir Sıddık hakkında, onun yakîni kuvveti ve imanının kemalatını gösteren fazileti olmuştur. Bilindiği üzere o, ticaretle uğraşan ve kazancı yerinde olan bir kimse idi.

---

78 Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 3, Sayfa: 294 Ebu Hureyre ve Hakim b. Hizam hadisinden nakletmiştir. Müslim, Cilt: 2, Sayfa: 717'de ise Hakim b. Hizam hadisinden nakletmiştir.

79 Ebu Davud, Cilt: 2, Sayfa: 313; Tirmizî, Cilt: 5, Sayfa: 615; Darimi, Cilt: 1, Sayfa: 391-392; Hakim, Cilt: 1, Sayfa: 414. Tirmizî: Hasen, sahihtir, demiştir. Hakim ise; Bu hadis Müslim şartına göre sahihtir, der. et-Telhis, Cilt. 3, Sayfa: 115 eserinde der ki: "Hadisi Tirmizî ve Hakim sahih görmüştür. Bezzar hadisi kuvvetli bulurken, İbn Hazm ise Hişam b. Said sebebiyle –ki kendisi doğru sözlüdür- zayıf görmüştür."

ORUÇ BÖLÜMÜ

► **ORUCU BOZAN ŞEYLER**

► **ASTA VE YOLCUNUN ORUCU TUTMAMASI**

ORUÇ BÖLÜMÜ

"Sıyâm (oruç)" lügat manası, tutmak demektir. Şer'i manası ise: Sınırlı bir vakit içerisinde özel birtakım şeylerden kendisini alıkoymaktan ve kendisini tutmaktan ibaret bir kelimedir.

Ramazan ayında oruç tutmak (savm) vaciptir. Vacip oluşunun aslı; Kitap, sünnet ve icma ile sabittir. Yüce Allah buyurdu ki: *"Ey iman edenler! Oruç sizden önce gelip geçmiş ümmetlere farz kılındığı gibi size de farz kılındı. Umulur ki korunursunuz... Öyle ise sizden ramazan ayını idrak edenler onda oruç tutsun."* (Bakara Suresi: 183-185)

Ramazan hilalinin sübutu: İnsanların Şaban ayının otuzunda geceleyin, oruçtaki ihtilaftan kurtulmak ve ihtiyat için hilali gözetleme çalışmaları yapmaları müstehap görülmüştür. Eğer hilali görürlerse, hepsinin oruç tutmaları vacip olur. Eğer hilali göremeyecek olurlarsa ve hava da bulutlu olursa, bu durumda o gün oruç tutmazlar, sadece bir gün oruç tutup, bir gün de bozan ya da Perşembe günü orucu gibi... alışkanlık haline getirdiği bir orucu tutmakta olurlarsa bu başka. Bu orucuna denk gelecek olursa bu orucu tutmasında bir sakınca yoktur. Çünkü bu minvalde Ebu Hureyre'den nakledidiğine göre, Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "Bir veya iki gün öncesinden oruç tutmak suretiyle sakın Ramazanın önüne geçmeyiniz. Bir kimsenin âdet edindiği bir orucu tutması bundan müstesnadır. Böyle bir kimse o orucunu tutsun." Buharî ve Müslim ittifak etmiştir.[80] İlim ehli, söz konusu gelen yasak sebebiyle şek gününde oruç tutmayı ve bir veya iki gün öncesinden Ramazan (henüz gelmeden) oruçla karşılanmasını kerih görmüşlerdir. Ammâr şöyle demiştir: "Her kim şek günü oruç tutacak olursa, Ebu'l Kâsım (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e isyan etmiş olur."[81]

---

80 Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 4, Sayfa: 127-128; Müslim, Cilt: 2, Sayfa: 762.

81 Bu hadisi Buharî, Cilt: 4, Sayfa: 119 kesinlik sigasıyla muallak olarak rivayet etmiştir. Ebu Davud, Cilt: 2, Sayfa: 749-750 mevsul olarak; Tirmizî, Cilt: 3, Sayfa: 70; Nesaî, Cilt: 4, Sayfa: 153; Darimi, Cilt: 2, Sayfa: 2; Hakim, Cilt: 1, Sayfa: 424 ve onun

Hilali şayet bir belde halkı görecek olursa, tüm beldelerin orucu tutmaları vacip olur. Bu, Leys ile Şafiî ashabından bazılarının görüşüdür. Çünkü Yüce Allah: "*Öyle ise sizden ramazan ayına şahid olanlar onda oruç tutsun.*" (Bakara Suresi: 185) buyurmuştur. Müslümanlar Ramazan ayında oruç tutmanın vücubiyeti (farz oluşu) hakkında icma etmişlerdir. Sabit olduğu üzere Ramazan ayında güvenilir kimselerce şahid olunan bugün ile Müslümanların icmasına göre oruç tutmak vacip olur. Nitekim ramazan ayı iki hilalin arasında kalmaktadır ve sabit olduğu üzere bugün borç konularında, boşanmanın vaki olduğu ve kölenin azad edildiği vb. gibi diğer ahkam konularında da söz konusudur. Dolayısıyla bu orucun nas ve icmaya göre tutulması gerekmektedir.

Şafiî ashabından bazıları ise şöyle demişlerdir[82]: Şayet iki belde arasında yakın bir mesafe olur da bu nedenle de ihtilaf-ı metâli (ayın doğuş yerlerinin farklı oluşu) söz konusu olursa; Mesela: Bağdat ile Basra gibi, o zaman her iki yerden herhangi birisinde hilal görülecek olursa bu yerlerdeki tüm halkın oruç tutması vacip olur. İki belde arasında Irak, Hicaz ve Şam gibi uzak bir mesafe olursa, bu durumda her belde gördüklerine göre orucunu tutarlar. Nitekim İkrime'den nakledildiğine göre, o şöyle demiştir: "Her belde halkının rü'yeti (hilale bakması) kendisine aittir." Bu, el-Kâsım'ın, Sâlim'in ve İshak'ın mezhebini oluşturmaktadır.[83] Nitekim bu noktada Kureyb'in rivayet ettiğine göre, o şöyle der: "Ben, Şam'da

---

tarikiyle de Beyhakî, Cilt: 4, Sayfa: 208 rivayet etmişlerdir. Tirmizî: Hasen, sahihtir, demiştir. Dârakutnî ise: İsnadı hasen, sahihtir. Tüm ravileri ise güvenilirdir, der. Hakim de; Bu hadis Şeyhayn şartına göre sahihtir, demiştir. el-Hafız der ki: "Ona ait İbn Ebu Şeybe'nin rivayet ettiği güzel mutabaatı vardır... Başka bir yönden de şahidi yer almaktadır... İkrime'den nakledilmiştir. Onlardan kimisi de bu konuda İbn Abbas'ı zikrederek bunu mevsul saymıştır." el-Feth, Cilt: 4, Sayfa: 120.

82 Şafiî mezhebindeki bu tafsilat için bakınız: el-Mecmû, Cilt: 6, Sayfa: 273-274. Orada zikredildiğine göre; onlara göre bu konuda altı görüş vardır ve en sahih olanı ise; Bir beldenin hilali görmesi halinde, ayın doğuş yeri de aynı düzlemde olur da başka bir düzlemde olmaz ise- diğer beldelerin de ona uymasının gerekli olacağı yönündedir.

83 İmam Nevevî der ki: "İbn Munzir'in, İkrime, Kâsım, Sâlim ve İshak b. Râhûyeh'ten naklettiğine göre; Hilali gören belde halkından başkasına oruç tutmak gerekli değildir. Bunun yanında Leys, İmam Şafiî ve İmam Ahmed'den de naklettiğine göre; Bu durumda herkesin orucu tutması gerekir." Şöyle de demiştir: "Ben, bu görüşün yalnız el-Medeni ve el-Kûfi'nin yani İmam Malik ile Ebu Hanife'nin olduğunu biliyorum." Bak: el-Mecmû, Cilt: 6, Sayfa: 274.

iken Medine'de, Ramazan hilali görülmüş, Ben ise Cuma gecesi hilali görmüştüm. Ayın sonunda Medine'ye döndüm. İbn Abbas beni arayıp, 'Hilal meselesinden bahsetti ve hilali ne zaman gördünüz?' dedi. Ben de: 'Cuma gecesi gördük.' dedim. O: 'Cuma gecesi sende gördün mü?' diye sordu. Ben de: 'Evet, halkta gördü ve oruca başladılar. Muaviye de oruca başladı.' dedim. İbn Abbas: 'Ama biz Cumartesi gecesi gördük; dolayısıyla otuz güne tamamlayıncaya kadar veya tekrar hilali görünceye kadar oruç tutacağız.' dedi. Bu sefer ben: 'Muaviye ve arkadaşlarının hilali görmeleri yetmez mi?' dedim. O da: 'Hayır, Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) bize böylece emretmişti.' dedi."[84]

el-Muvaffak der ki: Kureyb hadisine gelince; bu onların (İbn Abbas'ın) sadece Kureyb'in sözüne dayanarak oruçlarını açmadıklarına delalet etmektedir. Zaten biz de bu görüşün aynısını söylüyoruz. Şüphesiz tartışma konusu ise sadece ilk günün kaza edilmesinin vücubiyeti hakkında mevzu bahistir. O da hadiste geçmemektedir.

Şayet hilali görmekten engelleyecek bir bulut ya da kapalılık söz konusu olursa, bu noktada İmam Ahmed'den farklı bir görüş gelmiştir: Ondan gelen rivayete göre bu durumda orucu tutmak vaciptir ve ramazan ayından olması halinde bu ona yeterli gelmiş olacaktır.

el-Muvaffak; Onun bu görüşünü arkadaşlarımızdan bir çoğunun hocası tercih etmiştir, demiştir. Bu görüşü ileri süren Sahabe ve Tabiinden bir kısmını da zikretmiştir.

İmam Ahmed'den nakledildiğine göre, insanlar rûyet-i hilal konusunda imama bağlıdırlar. Buna göre imam oruç tutarsa, onlar da tutarlar; iftar ederse, onlar da iftar ederler. Bu, el-Hasen ile İbn Sîrin'in görüşüdür. Çünkü Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurur: "Ramazan: Oruca başladığınız gün; Bayram: Orucu bitirdiğiniz gün; Kurban bayramı da: Kurban kestiğiniz gündür."[85] Bu hadisin manası ile ilgili olarak oruç ve bayramın, cemaatle ve insanların çoğunluğu ile yerine geleceği söylenmiştir.

---

84 Sahih-i Müslim, Cilt: 2, Sayfa: 765.

85 Tirmizî, Cilt: 3, Sayfa: 80. Tirmizî: Bu hadis hasen gariptir, demiştir. Tariklerinin hepsi ise el-İrva, Cilt: 4, Sayfa: 14 eserinde sahih görülmüştür.

İmam Ahmed'den bu konuda gelen üçüncü görüşüne göre ise bu durumda orucu tutmak vacip olmaz ve oruç tutmuş da olsa bu ramazan orucu yerine geçmemiş olur. Bu ise içlerinde Ebu Hanife, İmam Malik, İmam Şafiî ve onlara tabi olan âlimlerin de yer aldığı ilim adamlarının çoğunluğunun görüşüdür. Ebu Hureyre'nin rivayetine göre, Allah'ın Elçisi (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdular: "Hilali gördüğünüzde oruç tutunuz ve onu gördüğünüzde de iftar ediniz. Şayet size karşı bir kapalılık olursa, şaban ayının sayısını otuza tamamlayınız."[86] İbn Ömer'den nakledildiğine göre Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "(...) Bir kapalılık olur da onu göremeyecek olursanız, şaban ayını otuza takdir ediniz."[87]

Birinci görüşün açıklamasına gelince; bu noktada İbn Ömer'in yaptığı nakile göre Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: "Şayet bir kapalılık olursa onu şabana takdir ediniz." Buharî ve Müslim ittifak etmiştir.[88] Bu hadiste geçen *"takdir ediniz"* ifadesine gelince bunun manası, "sayıyı dar tutun" demektir ki, bu darlık ise Şaban ayını yirmi dokuz gün olarak takdir etmek demektir.

Oruca niyet etmek: İcmaya göre oruç, niyet olmaksızın sahih olmaz ve ister bu oruç, farz olsun nafile olsun, fark etmez. Çünkü oruç, kesin bir ibadet sayıldığı için -namaz gibi- niyete ihtiyacı vardır. Sonra oruç, Ramazan ayında tutulan ya da kazası yapılan oruç ve bunun yanında adak ile kefaret orucu gibi farz olan bir oruç olursa, İmam Ahmed, İmam Malik ve İmam Şafiî'ye göre gecesinden olmak üzere niyet etmek şart olur. Çünkü Hafsa'dan rivayet edildiğine göre, Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "Fecirden önce oruca niyet etmeyen kişinin orucu yoktur."[89] Çünkü bu oruç, farz bir

---

86 Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 4, Sayfa: 119. Müslim'de ise Cilt: 2, Sayfa: 762 "Sayıyı tamamlayınız." ve "Otuza tamam ediniz." lafızlarıyla gelmiştir.

87 Sahih-i Müslim, Cilt: 2, Sayfa: 759; Buharî, Cilt: 4, Sayfa: 119'da ise "Sayısını otuza tamamlayınız." lafzı ile gelmiştir.

88 Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 4, Sayfa: 113, 119; Müslim, Cilt: 2, Sayfa: 759-760.

89 Ahmed, Cilt: 6, Sayfa: 6, Sayfa: 287; Ebu Davud, Cilt: 2, Sayfa: 832..; Tirmizî, Cilt: 3, Sayfa: 108; Nesaî, Cilt: 4, Sayfa: 196-197; Beyhakî, Cilt: 4, Sayfa: 202 ve diğerleri Abdullah b. Ebu Bekir tarikleriyle, onun İbn Şihap, onun Salim ve onun da ba-

oruç olduğundan dolayı -kazasında olduğu gibi- gecesinden niyet etmeye ihtiyaç duymaktadır.

Ebu Hanife ise şöyle der: Ramazan ayındaki oruç ve tayini yapılan tüm oruçların niyeti gündüz vaktinde de yapmak yeterli gelir; çünkü "Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) Aşure günü bir adamı gönderip insanlara şöyle seslenmesini söylemiştir: "Kim oruçlu değil ise oruç tutsun, kim de bir şey yemiş ise orucunu geceye değin tamamlasın."[90] Bu da vacip bir oruçtur.

Şöyle cevap verilmiştir: Aşure orucunun vacip oluşu sabit değildir. Çünkü Muaviye şöyle der: "Ben Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den şöyle buyurduğunu işittim: "Bugün aşure günüdür. Aşure günü oruç tutmayı Yüce Allah size farz kılmamıştır. Ben oruçluyum. Sizlerden her kim bu orucu tutmak isterse tutsun; tutmak istemeyen de tutmasın." Buharî ve Müslim ittifak etmiştir.[91] Şayet vacip olsaydı tutulmaması mübah olmazdı.

"İmsâk"ın, "orucun bir bölümünü tutmak" şeklinde isimlendirilmesine dair delil; *"kim de bir şey yemiş ise orucunu geceye değin tamamlasın."* ifadesidir. Zira yedikten sonra o günün geri kalan kısmını tutmak, şer'î anlamdaki oruç anlamına gelmez.

---

basından yaptığı nakille… rivayet etmişlerdir. Hadisin isnadı sahihtir, sadece (hadis) imamları bu hadisin merfuluğu ve mevkufluğu hakkında ihtilaf etmişlerdir. Nesaî ise doğru olanın, bunun mevkuf olduğunu söyler. İbn Ömer'den ve Hafsa'dan bunun mevkuf olduğu nakledilmiştir. el-Hattabi der ki: Abdullah b. Ebu Bekir bunu müsned olarak aktarmıştır ve sikanın fazl oluşu makbul sayılır. Dârakutnî ise şöyle demiştir: Abdullah b. Ebu Bekir bunu merfu olarak Zühri'den aktarmıştır ki kendisi üstün sika ravilerden birisidir. Beyhakî der ki: Bu, Zühri'nin isnadında ve bunu Hz. Peygamber (s.a.v.)'e raf edişinde ihtilaf bulunan bir hadistir. Abdullah b. Ebu Bekir ise bu isnadını ikame etmiş ve bunu raf etmiştir. Kendisi ise güvenilir ve sabit ravilerden birisidir. İbn Hazm der ki: Söz konusu olan ihtilaf, haberi kuvvetli kılmaktadır. et-Telhisu'l Habir de şöyle denilmiştir: Hakim, el-Erbaîn eserinde: "Şeyhayn şartına göre hadis sahihtir." derken, el-Müstedrek de ise; "Buharî şartına göre sahihtir." demiştir. Ancak ben, Müstedrek eserinde bunu bulamadım. Geçen kaynaklar için bakınız: Meâlimu's Sünen, Cilt: 3, Sayfa: 333; el-Muhallâ, Cilt: 6, Sayfa: 162. el-İrva, Cilt: 4, Sayfa: 25-30 eserinde ise bu hadisin merfu bir rivayet olduğuna meyledilmiştir.

90 Buharî ve Müslim ittifak etmiştir. Hadis Seleme b. el-Akvâ'dan gelmiştir. Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 4, Sayfa: 140, 145.; Müslim, Cilt: 2, Sayfa: 798.

91 Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 4, Sayfa: 244; Müslim, Cilt: 2, Sayfa: 795.

Nafile oruç ve farz oruç arasındaki fark iki kısma ayrılmaktadır:

1) Nafile olan bir oruçta gündüzün bir zaman diliminde niyet edilmesi de mümkündür yeterki başında orucunu bozacak şeylerden sakınmış olsun. Buna göre gündüzün nafile oruç tutmaya niyet edecek olursa, başında niyet etmediği halde (ve orucu bozacak bir eylemde bulunmadığı halde) gündüzün diğer geri kalan bölümünde oruçlu sayılır. Farz olan bir oruçta ise gündüzün her bir diliminde oruçlu olması gereklidir; onun içindir ki niyet etmediği sürece oruçlu olmamış sayılır.

2) Nafile oruçta, çokça kez tutulduğu için geceden niyet edilme noktasında bir zorunluluk yoktur; bunda müsamaha gösterilmiştir. Çünkü kişi, kimi zaman geceden oruca niyet etmiş olur ancak (birtakım nedenlerden dolayı) gündüzün oruç tutmasına bir mani doğabilmektedir. İşte bu durumda şeriat –çokça icra ettiği için nafile namazı ayakta kılmayı terk edebildiği ve yolculukta iken kıbleye dönmeyi terk etmek durumunda kalabildiği gibi- onun orucu bu şekilde tutmamasına da müsamaha gösterir. Ancak farz olan oruç bunun tersinedir.

(Ramazan da) niyeti her gün için yapmalıdır. Bunu, Ebu Hanife ve İmam Şafiî söylemiştir. Çünkü bu oruç vaciptir, bu durumda -kazasını yapmada olduğu gibi- gecesinden bu oruca her gün için niyet etmesi de vacip olur. Bunun yanında bu günler ibadet günleridir, kimisinin bozulması sebebiyle, diğerlerine bir halel gelmez ve onlardan bazılarındaki menfi şeyler, başkasını da etkilemez. Bu şekliyle kazaya benzemektedir.

İmam Ahmed'den nakledildiğine göre, tüm ayın orucunu niyet ettiği sürece, Ramazan ayının tamamı için bir defa niyetin edilmesi de yeterlidir. Bu, İmam Malik ile İshak'ın mezhebini oluşturur. Çünkü bu kimse oruca niyet ederken, bir zaman diliminde aynı cinsi olan o şeye niyet etmiş olduğundan, bu caiz olacaktır.

"Niyet"in manası ise kasdetmek, demektir. Bu da bir tereddüt olmaksızın kalbin bir şeyi yapmayı kasdetmesi ve bunda azimli olmasıdır. Buna göre geceleyin oruca niyet etmeyi kalbinden geçirmiş olmasıyla o günü oruca başlamış sayılır; çünkü niyet etmiştir.

Her vacip olan bir oruç için niyeti tayin etmesi de vaciptir. Bu da o gün tutacağı orucun Ramazan orucu, kazası, kefareti ya da adağı olduğuna dair inanarak niyet etmesi şeklinde gerçekleşir. Bunu, İmam Malik ve İmam Şafiî söylemiştir. Çünkü bu vacip bir oruç olduğundan dolayı –kaza orucunda olduğu gibi- niyetin tayin edilmesi de vaciptir.

İmam Ahmed'den gelen diğer bir rivayete göre, Ramazan'da tutulan oruca niyet ederken tayinde bulunmak vacip değildir. Bu ise kişi mukim iken Ebu Hanife'nin ileri sürdüğü görüşüdür. Çünkü bu oruç, farzdır ve bizzat aynı zaman diliminde hak sahibi olacağından –ziyaret tavafında olduğu gibi- niyetin tayin edilmesi de vacip olmaz.

"Bunun doğru olmayacağı ve aynı şekilde ziyaret tavafında dahi niyetin tayin edileceği" şeklinde cevap verilmiştir. Şayet veda tavafı yapar ya da mutlak surette bir tavafa niyet ederek tavaf edecek olursa, bu durumda ziyaret tavafı yapmış sayılmaz. Sonra hac konusu oruca benzemez, bu nedenle de mutlak olarak akdedilir ve farza çevirilir. Eğer bir kimse kendisi için hac yapmamış olduğu halde başkası adına hac yapacak olursa, bu haccı kendisi yerine geçer. Hatta "filan kimse için ihrama girdim" diye etmiş olsa dahi durum böyledir. Dolayısıyla orucun tersine bu, fasid olarak akdedilir.

Nafile oruca niyet etmek: İmam Ahmed, Ebu Hanife ve İmam Şafiî'ye göre gündüz vaktinde dahi nafile oruca niyet etmek caizdir. Çünkü bu minvalde Hz. Âişe'den rivayet edildiğine göre, o şöyle demiştir: "Bir defasında Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) yanıma geldi ve: '(Yiyecek) bir şey var mıdır?' buyurdu. Biz: 'Hayır' dedik. Bunun üzerine; 'Ben bugün oruçluyum' buyurdu."[92] Bir de nafile namaz nasıl farza göre daha hafif tutuluyorsa, aynı şekilde oruçta da durum böyledir.

İmam Malik ve Davud (ez-Zâhirî) der ki: Geceden nafile dahi olsa niyet etmek caiz olmaz; çünkü hadis-i şerifte: "Fecirden önce oruca niyet etmeyen kişinin orucu yoktur."[93] buyrulmuştur.

Buna az önce geçmiş olan Hz. Âişe hadisiyle cevap verilmiştir.

---

92 Sahih-i Müslim, Cilt: 2, Sayfa: 808, 809.
93 Az önce geçen Hafsa hadisinden bir bölüm.

Oruçlu iken aklın gitme belirtisi: Aklın gitme belirtisi üç şekilde meydana gelmektedir:

1) Uyku: Gündüzün çoğunda olsun ya da bir kısmında olsun, uyumanın oruca (bozma gibi) herhangi bir etkisi yoktur.

2) Bayılmak: İmam Ahmed ve İmam Şafiî'ye göre gündüzün büyük bir kısmında bayılmış olur da hiç ayılmamış olursa, bu durumda orucu sahih olmaz. Çünkü oruç, niyetle beraber kişinin kendisini tutması demektir. Nitekim Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "Yüce Allah buyurdu ki: Ademoğlunun bütün ameli kendisi içindir. Ancak oruç hariç. O, benim içindir. Onu ben mükafatlandırırım. Kulum yemeyi, içmeyi, şehveti benim için terk ediyor." Buharî ve Müslim ittifak etmiştir.[94] Burada yemeği ve içeceği terk etmesini kendisine izafe etmiştir. Zira bayılan bir kimse orucu tutmuş sayılmayacağına göre, bu orucu da yeterli gelmiş olmayacak demektir.

Ebu Hanife ise bu kimsenin orucunun sahih olacağını, söylemiştir. Çünkü niyet gerçekleşmiş ve söz konusu aklın gitmiş olması da bundan sonra meydana gelmiştir. O zaman -uyuyan kimsede olduğu gibi- bu bayılması orucuna engel teşkil etmez.

Niyetin, orucun iki rüknünden birisi olduğu ve sadece -orucu tutmak gibi- bu rüknün gitmesiyle de o orucun yeterli gelmeyeceği, şeklinde cevap verilmiştir. Uyumaya gelince bu, bir adettir ve uyumak suretiyle hissiyat tam anlamıyla gitmiş sayılmaz. Ne zaman uykuda olan kaldırılacak olursa, o da kalkacaktır; ancak bayılmak ârizi bir durumdur, aklı götürür ve bu yönüyle delirmeye benzer.

Bayılma sebebiyle oruç bozulacak olursa, bundan dolayı kaza etmesi gerekir, bunda ihtilaf yoktur.

Bu kişi gündüzün bir bölümünde ayılacak olursa, orucu sahih olur; isterse bu, gündüzün başında ya da sonunda olsun fark etmez. İmam Şafiî iki görüşünden birisinde; Gündüzün başında söz konusu olan niyetin hükmü oluşsun diye, o kişinin gündüz vaktinin başındaki ayılmayasına

---

94 Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 4, Sayfa: 103, 118.; Müslim, Cilt: 2, Sayfa: 806, 807.

bakılır, demiştir. Ancak bu, doğru değildir. Çünkü niyet, geceden başladığı için gündüzleyin niyet etmeye ihtiyaç yoktur; tıpkı oruçlu halde uyuması yahut da gaflette olması gibi.

3) Delirmek: Bunun hükmü, bayılma hükmü gibidir. Sadece günün çoğunda kişi delirmiş olursa, bu orucun kazası vacip olmaz. Çünkü (Ramazan) ayının çoğunda delirme söz konusu olunca nasıl bu, orucun vacipliğine engel teşkil ediyorsa, aynı şekilde gündüzün çoğunda da delirmesi, o oruca engel teşkil eder. Mesela çocuk olmak ve kâfir kimse gibi.

Ebu Hanife der ki: Ramazan'ın bir bölümünde dahi ayılacak olursa, bu kaçırdığı orucu kaza etmesi gerekir. Çünkü aklı başında olduğu halde Ramazan'ın o bölümüne yetişmiş sayılır. O zaman –tıpkı o günün bir bölümünde ayılmış gibi- orucunu tutması gerekli olur.

el-Muvaffak der ki: O günün bir bölümünde şayet (delilikten dolayı) ayılacak olursa, bu orucun vücubiyetinden men edildiğini söyleme hakkımız olur. Eğer onu bundan salim kılacak olursak, o takdirde ibadet vaktinin bir kısmına yetişmiş sayılmış olur ki, bu durumda o orucu tutması gerekli sayılır. Tıpkı gündüzün bir bölümünde buluğ çağına girmiş bir çocuk ya da kafir iken Müslüman olmuş bir kimsenin hükmü gibi. Bir de namaz vaktinin bir kısmına yetişen kimse gibi de sayılır.

İmam Şafiî ise şöyle demiştir: Gündüzün bir kısmında şayet kişi delirecek olursa, orucu bozulur. Çünkü bunun orucun vücubiyetini engelleyen bir anlamı vardır. Dolayısıyla bir kısmında deliliğin devam etmesi sebebiyle, orucu bozulmuş olacaktır; tıpkı hayız olmak gibi.

Şöyle cevap verilmiştir: Gündüzün bir bölümünde aklın gitmesi –bayılmak ve uyumak gibi- orucun sıhhatine bir zarar vermez. Ama hayız (ayhali), bundan ayrılır. Çünkü bu, orucun vücubiyetine mani değildir. Zira orucun ertelenmesi caiz olup, (bu halde iken) tutulması da haram olduğuna göre, deliliğin buna kıyas edilmesi geçerli değildir.

Yolculukta oruç tutmamak: Kitap ve sünnetin delaletine göre yolcu olan bir kimse Ramazan'da ve başka bir zaman diliminde iftar edebilir (oruç tutmayabilir.) Müslümanlar yolcu olan bir kimsenin, oruç tutmamasının mübah olduğu noktasında cümleten icma etmişlerdir. İftar edebilme

mübahlığı, sadece namazın kendisinde kısaltılabildiği uzun bir yolculuk için söz konusudur. Yolcunun üç durumu vardır:

1) Ramazan ayı girdiği esnada yolcunun seferde olması. el-Muvaffak; Bu durumda o kimsenin iftar edebileceği (orucunu tutmayabileceği) noktasında ilim ehlinin ihtilaf ettiklerini bilmiyoruz, demiştir.

2) O ayın gecesinde yolculuğa çıkması. İlim ehlinin çoğunluğuna göre, böyle bir durumda yola çıkacağı o gecenin sabahında ve sonrasında iftar edebilir. Çünkü Yüce Allah şöyle buyurmuştur: *"Sizden her kim hasta yahut yolcu olursa (tutamadığı günler kadar) diğer günlerde kaza eder."* (Bakara Suresi: 184) İbn Abbas'tan nakledidiğine göre; "Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) Mekke'nin fetih yılında Ramazan'da yola çıktı. "Kedid" bölgesine varıncaya kadar oruç tuttu. Sonra orucunu bozdu. Bunu gören sahabeleri de oruçlarını bozdular." Buharî ve Müslim ittifak etmiştir.[95]

3) Ramazan'ın herhangi bir günü içerisinde yolculuk yapması. Bunun hükmü, geceleyin yolculuğa çıkan kimse gibi ikinci gündeki hüküm gibidir. Yola çıkmış olduğu o gün içerisinde oruç tutmamasının mübah oluşu hakkında İmam Ahmed'den iki görüş gelmiştir:

Birincisi: Bu orucu tutmayabilir. Bu, İshak, Davud ve İbn Munzir'in görüşüdür. Çünkü bu minvalde Ubeyd b. Ceber'in yaptığı rivayete göre, o şöyle demiştir: "Allah'ın Resulü (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in sahabisi olan Ebu Basra el-Ğıfâri ile bir gemide beraberdik. Ramazan ayında Füstad'dan hareket ettik. Gemi demir aldı, bir süre sonra Ebu Basra'nın sabah yemeği getirildi. Ebu Basra daha evleri geçmeden sofrayı istedi ve 'Yaklaş' dedi. Sen evleri görmüyor musun? dedim. Ebu Basra; 'Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in sünnetinden yüz mü çeviriyorsun?' karşılığını verdi ve (yemeğini) yedi."[96]

---

95 Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 3, Sayfa: 180, 186...; Müslim, Cilt: 2, Sayfa: 784-785.

96 Ebu Davud, Cilt: 2, Sayfa: 799-800 onun yoluyla da Beyhakî, Cilt: 4, Sayfa: 246 rivayet etmiştir. el-İrva, Cilt: 4, Sayfa: 63-64 eserinde hadis sahih görülmüştür. Şöyle dedi: Bu hadisin şahidi, Dücane b. Halife'nin hadisinden gelmiştir. O ise bununla kuvvet kazanmış olmaktadır. Diğer hadis ise Enes hadisinden gelmiştir, isnadı ise sahihtir. Bak: es-Sünenu'l Kübrâ, Cilt: 4, Sayfa: 247.

İkincisi: O gün iftar etmesi mübah olmaz. Bu ise İmam Malik, Evzai, İmam Şafiî ve Rey ashabının görüşüdür. Çünkü oruç ibadettir, sefer ve hazar noktasındaki (hükmü) farklıdır. Dolayısıyla her ikisi de birleşecek olursa, o zaman -namaz gibi- hazar hükmü etkin çıkar.

el-Muvaffak der ki: Birincisi daha doğrudur; çünkü hakkında hadis gelmiştir. Çünkü oruç, namazdan ayrılır, zira namaz –orucun tersine- niyet etmekle tamamlanması gerekir.

Bu anlaşıldığına göre; Dolayısıyla evleri geçmeden, onları arkada bırakmadan orucu açmak mübah olmaz yani bir tür evlerin ve (mukim) insanların arasından çıkıp gittikten sonra iftarı yapmaktır...

Yolcu, şayet seferinde oruç tutmaya niyet edecek olur da sonra iftar etmek durumunda kalacak olursa, orucu tutmayabilir. Bu konudaki İmam Şafiî'nin görüşü ihtilaflıdır. İmam Malik ise; şayet iftar edecek olursa orucu kaza eder ve kefaret de verir, demiştir. Buna ise Buharî ve Müslim'in ittifak ettiği İbn Abbas hadisi –ki bu hadis sahihtir- gerekçe gösterilerek cevap verilmiştir. Cabir şunu rivayet eder: "Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) Fetih yılı Mekke'ye doğru yola çıkmıştı. 'Küra-ül Ğamîm' denilen bölgeye varıncaya kadar kendisi de ashabı da oruçlu idiler. Allah'ın Elçisi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e şöyle denildi: 'Oruç, insanlara zor geliyor, insanlar sizin yaptığınıza bakıp duruyorlar.' Bunun üzerine Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) ikindiden sonra bir bardak su istedi ve insanların gözü önünde içti. 'Halen bir kısmı oruca devam ediyor' denilince, Allah'ın Elçisi (sallallâhu aleyhi ve sellem): 'Onlar âsi olanlardır, onlar âsi olanlardır.' buyurdu."[97] Bu, açık bir nastır ve buna muhalefet etmeye de yol yoktur.

ORUCU BOZAN ŞEYLER

1) Yeme ve İçme: İcmaya göre yeme ve içme orucu bozar.

2) Hacamat: Hacamat yapan ve yaptıran kişinin orucu hacamat sebebiyle bozulur. Bunu, İshak, İbn Munzir ve İbn Huzeyme demiştir. Çünkü Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem): "Hacamat yapan ve yaptıran kişi, iftar etmiştir (orucunu bozmuştur.)"[98] buyurmuştur.

---

97 Sahih-i Müslim, Cilt: 2, Sayfa: 785- 786.

98 Zeylâi bu hadisi on sekiz tane sahabeden nakletmiştir; ancak onlardan çoğuna nisbet

İmam Malik, Sevri, Ebu Hanife ve İmam Şafiî ise; oruç olan kimsenin hacamat yaptırması caizdir, demişlerdir. Çünkü İbn Abbas hadisine göre; "Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) oruçlu olduğu halde hacamat olmuştur."[99]

el-Muvaffak şöyle der: Onların bu hadisi, bizim ileri sürdüğümüz hadisle mensuh sayılmıştır... Bir de Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in iftarını hacamat yaparak açmış olacağı da muhtemeldir.

3) Vücuda alınan şeyler: Kişinin vücuna giren her şey ya da kaçınılması mümkün olduğu halde kendi isteğiyle içine ulaştırılan ve sokulan şeyler orucu bozar, ister bunlar içinde kalsın, isterse geri çıkıp gelsin, fark etmez. Bunu, İmam Şafiî söylemiştir. Çünkü oruçlu olduğu halde kendi isteği ile içine (karnına, midesine vb.) onu ulaştırmış sayılır ki, bu durumda orucunu bozmuş olur. Tıpkı boğazına bir şeyi ulaştırmak gibi.

İmam Malik: Enfiyeyi boğazına çekmediği sürece onunla orucu bozulmaz. Göbek deliğinden ve câifeden (karnın iç kısmına ulaşan çok küçük delikten) verilen ilaç orucu bozmaz, demiştir. İğne yaptırma hakkında ise ondan farklı görüş gelmiştir. Bu hususta, o iğneden bir şeyin boğaza kadar ulaşmayacağı ve dolayısıyla da bunun, midesine ulaşmış sayılmayacağı hükmü gibi olacağını gerekçe göstermiştir.

---

edilen tarikler illetlidir. Bir kısmı ise sahih görülmüştür; bunlardan birisi Sevban hadisi, Şeddâd hadisi, Rafi b. Hadic hadisi, Ebu Musa hadisi, Muakkal b. Yesâr hadisi ve Enes hadisidir. Bunun tafsilatına dair bakınız: Nasbu'r Râye, Cilt: 4, Sayfa: 176-178; İrvâu'l Galil, Cilt: 4, Sayfa: 65-75.

99 Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 4, Sayfa: 174. Zeylai'nin, "et-Tenkîh" eserinin sahibinden zikrettiğine göre; İbn Abbas'ın bu hadisi dört şekilde rivayet edilmiştir: "Hz. Peygamber (s.a.v.) ihramlı iken hacamat oldu."; "Oruçlu iken hacamat oldu."; "Oruçlu ve ihramlı olduğu halde hacamat oldu." ve "İhramlı iken hacamat oldu ve oruçlu iken hacamat oldu." şeklindedir. Bu dördüncü rivayeti Buharî tek olarak nakletmiştir. Hz. Peygamber (s.a.v.)'in ihramlı iken hacamat olduğu hadisinin sahihliği hakkında görüş birliği vardır. Oruçlu iken hacamat olduğu hadisini ise Buharî, Tirmizî ve diğerleri sahih görmüş, Ahmed b. Hanbel, Yahya b. Main el-Kattân ve diğerleri ise zayıf görmüşlerdir. İbn Abbas'ın, "Hz. Peygamber (s.a.v.)'in oruçlu olduğu halde ve ihramlı iken hacamat olduğu" hadisinin sahih oluşu takdirine göre; Onun bu durumda yolcu olduğu ve (yolcuya ise bulunduğu konumu sebebiyle) orucu açabileceği şeklinde cevap verilmiştir. Bunu Nasbu'r Râye, Cilt: 4, Sayfa: 478 eserinde müellifi zikretmiştir. Bak: Sahih'u İbn Huzeyme, Cilt: 3, Sayfa: 227-230.

Oraya ulaşacak olan şeyin "gıda" anlamı taşıması hasebiyle orucunu bozmuş olacağını ve bunun, boğazına bir şeyi ulaştırmak gibi sayılmış olacağı, şeklinde cevap verilmiştir.

Sürmeye gelince, sürmenin tadı şayet boğazda hissedilecek olursa ya da oraya ulaştığı anlaşılırsa, bu orucu bozar. Buna benzer bir görüşü İmam Malik'in ashabı da ifade etmiştir. Çünkü ağızda kullanılması memnû olan o şeyi, boğazına kadar ulaştırmış olmakla orucu bozulmuş olacaktır; sanki o sürmeyi burnundan içeri çekmiş gibi sayılmaktadır.

Ebu Hanife ve İmam Şafiî ise sürmenin orucu bozmayacağını söylemişlerdir. Çünkü Hz. Âişe'den rivayet edildiğine göre, o şöyle demiştir: "Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) oruçlu olduğu halde sürme çekmiştir."[100] Çünkü göze çekilen sürme, mideye ulaşmaz.

Onların zikrettikleri bu hadisin sahih olmadığı, şeklinde cevap verilmiştir. Nitekim Tirmizi de; "Bu babda Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den sahih olarak bir şey gelmemiştir."[101] demiştir. Sonra Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in bu sürmesinin, (mideye) ulaşmayan bir cins olduğuna hamledilmiştir. Onların: "*Çünkü göze çekilen sürme, mideye ulaşmaz.*" sözlerine gelince, bu da doğru değildir; çünkü sürmenin tadı boğazda hissedilebilmektedir.

Tükrüğü yutmak gibi kendisinden kaçınılması mümkün olmayan durumlar ise orucu bozmaz. Çünkü bundan sakınmak zordur, yolun tozunu yutmak da böyledir. Şayet tükürüğü ağzından çıkarıp atacak olur da ardından onu tekrar (ağzına alıp) yutacak olursa ya da başkasının tükürüğünü yutacak olursa, orucu bozulur. Çünkü o tükürüğü dışarıdan almak şekliyle yutmuş olur ki, bu haliyle başkasının tükürüğünü yutmuş gibi sayılır.

---

100 İbn Mace, Cilt: 1, Sayfa: 536; Beyhakî, Cilt: 4, Sayfa: 262. Misbâhu'z Zücâce, Cilt: 2, Sayfa: 12 eserinde der ki: Burada yer alan ez-Zebidi'nin zaafiyeti sebebiyle, hadisin isnadı zayıftır. Beyhakî ise şöyle demiştir: Said ez-Zebidi, mutabaatı olmayıp tek kalmış olan diğer bilinmeyen şeyhlerden birisi sayılmaktadır... Bunun yanında oruçlu iken gündüz vaktinde (sürmeden) men ettiğine dair ondan bir rivayet de gelmiştir ki, bu hadisi de Buharî, et-Tarih eserinde nakletmiştir. Ardından hadisin senedini zikretmiştir. Bak: et-Telhis, Cilt: 2, Sayfa: 190.

101 Bak: Tirmizî, Sünen, Cilt: 3, Sayfa: 105.

Ağzından kan akacak olur, ağzına kusmuk gelir veyahut kusacak olursa, bunlar az dahi olsalar, yutulması halinde oruç bozulur. Çünkü ağız, zahir hükümde demektir. Aslolan ise ağızdan vasıl olan iftarın meydana gelmesidir (yani bu şekilde orucun bozulmasıdır) ancak kendisinden sakınılması güç olduğu için tükürük af edilmiştir; ancak bunun dışında kalanlar asla tabi olur.

Mazmaza (ağza su alıp tükürmek) -ihtilafsız olarak- orucu bozmaz, ister abdest alırken olsun, başka şeyde olsun, fark etmez. Abdest alırken kasıt olmadan, aşırıya/israfa da kaçmadan mazmaza ya da istinşak yapsa ve suyu boğazına kaçmış olsa, buna bir şey lazım gelmez. Bunu, Evzai, İshak ve iki görüşünden birisine göre İmam Şafiî söylemiştir. İmam Malik ve Ebu Hanife ise orucu bozulur, demişlerdir. Çünkü o kişi, oruçlu olduğunu bildiği halde suyu midesine ulaştırmış sayılır; bu şekilde de -sanki bilerek suyu içmiş gibi- orucunu bozmuş olur. Buna ise suyu boğazına kasıt olmadan ve aşırıya da kaçmadan ulaştırmış olacağı, bunun ise tıpkı havada uçan bir sineğin oruçlunun boğazına girmesi gibi bir anlama gelmiş olacağı, zira bu şekilde de onun (bozma gibi bir) kasdının olmayacağının anlaşılmış olacağı, şeklinde cevap verilmiştir. Ama aşırıya (israfa) kaçar ve üçten fazla su alır yahut da burna mübalağa ile su alacak olursa, bu durumda mekruh bir amelde bulunmuş olur. Çünkü bu noktada Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem), Kayt b. Sabra'ya şunu söylemiştir: "Oruç olmanın dışında istinşak yaparken mübalağaya kaç."[102] Çünkü kişi su alırken mübalağa yapınca, onu boğazına kaçırmakla da karşı karşıya gelmiş olacaktır. Peki, boğazına su ulaşmış olursa, orucu bozulur mu? Bu konuda iki görüş gelmiştir:

1) Bu durumda orucu bozulur. Çünkü Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem), orucu korumak amacıyla burada, suyu mübalağa ile kullanmaktan menetmiştir. Bu da orucu bozacağına işaret eder. Zira yasak olan bir amel ile bu (su) ulaşmış olacağından, sanki bunu kasden bozmuş gibi addedilir.

2) Orucu bozulmaz. Çünkü su kasıt olmadan oraya ulaşmıştır ve tıpkı unun elenmesi halinde tozunun boğaza gitmesine benzer.

102 Hadis sahihtir ve Temizlik bölümünde geçen "İstinşak yaparken mübalağaya kaçmak" konusunda geçmişti.

Bir kimsenin dişleri arasında yemek kırıntıları kalmış olursa, iki durum söz konusu olur:

Birincisi: Bu kırıntıların dile gelmeyecek kadar az olması ki, bu durumda orucu bozmaz. Çünkü bundan kaçınmak güçtür ve tükürüğe benzer. İbn Munzir; ilim ehlinin bu noktada icma halinde olduklarını belirtmiştir.

İkincisi: Bu kırıntıların dile gelecek kadar büyük olması ki, bu durumda ağzında kalmış olmasıyla bir şey olmaz; ancak onu kasden yutacak olursa, ilim ehlinin çoğunluğuna göre orucunu bozmuş olur. Çünkü böyle olunca, bir tür yemek anlamına gelmiş olması ve oruç olduğunu bildiği halde kendi iradesiyle ağzında onu çiğnenmesine imkân vermesiyle -sanki yemek yemeye başlamış kimse gibi- orucunu bozmuş olacaktır.

Ebu Hanife ise onun orucunun bozulmayacağını ifade etmektedir. Çünkü yemek yediği o iri kırıntı parçalarının dişleri arasında mutlaka kalmış olabileceğini ve bundan sakınılmasının ise güç olacağını, dolayısıyla da bir tür yutulan tükürük gibi bir hükme tabi olacağını ifade etmiştir.

Yutulan tükrüğün, iri kırıntı parçalarıyla aynı konumda olmasının mümkün olmayacağı, mesela balgam çıkarması durumunda, o balgamla bütün tükürüğü çıkartmış sayılmayacağı, şeklinde cevap verilmiştir.

Şayet tenasül uzvuna (ilaç) damlatacak olursa, bu mesânesine ulaşsa da ulaşmasa da orucu bozulmaz. Bunu, Ebu Hanife söylemiştir. Çünkü bu şekilde midesine ulaşmış sayılmaz. Dolayısıyla orada kalıp da midesine ulaşmış olmamasıyla, onun orucunu bozmamış olur. Mesela bir ilacı ağzına alıp, ama onu yutmamak gibidir.

İmam Şafiî ise bunun orucu bozacağını belirtir. Çünkü vücudunun içine onu sokup ulaştırmış demektir ve dolayısıyla da –midesine ulaştırılmış bir ilaç gibi- orucunu bozmuş sayılır.

4) Öpen kimsenin, öpmesi sebebiyle menisi ya da mezisinin gelmesi durumu: Öpen kişinin üç hali vardır:

1) Öpmesi sebebiyle kendisinden inzal (meni) gelmeyen kimse ki, bu sebeple orucu bozulmaz. el-Muvaffak der ki: Bu konuda ihtilaf edeni

bilmiyoruz. Hz. Âişe'den rivayete göre, o şöyle demiştir: "Allah'ın Resulü (sallallâhu aleyhi ve sellem) oruçlu iken (hanımlarından birisini) öper ve onlara yakın olurdu. Nitekim O, sizin nefislerinize hükmetmenizden daha çok nefsine hükmedebiliyordu." Buharî ve Müslim ittifak etmiştir.[103]

2) Öpmesi sonucu, kendisinden meninin gelmesi sebebiyle orucu bozulur. el-Muvaffak şöyle der: Bu hususta ihtilafın olmadığını bilmiyoruz. Zira Hz. Âişe'nin: *"Nitekim O, sizin nefislerinize hükmetmenizden daha çok nefsine hükmedebiliyordu."* sözü bunu ima etmektedir. Çünkü bu durum (çok) yakın olma sebebiyle inzalin gerçekleşmesine götürmüş olacaktır; tıpkı -ferç olmaksızın- cinsel münasebette bulunmak gibidir.

3) İmam Ahmed ve İmam Malik'e göre öpmesi sonucu, kendisinden mezinin (zevk suyunun) gelmesi sebebiyle orucu bozulur. Çünkü yakınlaşma suretiyle şehvetli olarak ondan bir şey (mezi) çıkmış oldu; dolayısıyla da meni gibi orucunu bozmuş olur. Şehvetli olarak dokunmak bu noktada öpmek gibidir. Ebu Hanife ve İmam Şafiî ise onun orucu mezi sebebiyle bozulmaz, demişlerdir. Çünkü bu -idrar gibi- hükmü harici olan bir durumdur.

Dolayısıyla öpmek, eğer şehvetli ve aşırıya kaçmak suretiyle olacaksa, öpecek kişinin zannı galibine göre de şayet öpecek olursa ondan meninin çıkması söz konusu olacaksa, o zaman onun öpmesi helal olmaz. Zira bu durumda yemek yemesinin haram oluşu gibi, orucunu bozmuş olacaktır. Şayet şehvetli öpecek olur da zannı galibine göre öpmesi durumunda ondan meninin çıkması söz konusu olmayacaksa, o zaman öpmesi mekruh olur; çünkü orucunu bozmakla karşı karşıya getirecek bir amelde bulunmuştur ve bozacağından da emin değildir. Ancak bu durumda öpmesi haram olmaz; çünkü bu öpüşü, orucunun bozulmasına götürmüş olacağı şüphesi vardır, haram olan bir şey ise şüpheyle sabit olmaz.

Yaşlı olması gibi, öpmek sebebiyle kendisini şehvete sokmayacak bir kimsenin öpüşü hakkında ise iki nakil gelmiştir:

Birincisi: Bu öpüşü mekruh olmaz. Bu, Ebu Hanife ve İmam Şafiî'nin mezhebidir. Çünkü Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) oruçlu iken öper-

103 Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 4, Sayfa: 149, 152; Müslim, Cilt: 2, Sayfa: 777-778.

di ve nefsine hakim idi. Buna göre şehvetsiz olan kimsenin durumu da bu anlama gelmektedir.

İkincisi: Bu mekruh olur; çünkü şehvet durumundan emin olunamaz.

5) Harama defalarca bakması suretiyle inzal olan: Defalarca bakmanın üç hali vardır:

Birincisi: Sonucu inzale (cünüplüğe) götürmeyen bir bakış, ihtilafsız olarak orucu bozmaz.

İkincisi: Sonucu inzale götürecek olan bir bakış, İmam Ahmed ve İmam Malik'e göre orucu bozar. Çünkü bu bakış, kendisiyle lezzet alınan (şehvetli) bir bakıştır ve bundan kaçınmak kişinin elinde olan bir durumdur. Dolayısıyla da -elleyip cünüp olmak gibi- onun orucunu ifsat eder. Sevri, Ebu Hanife ve İmam Şafiî ise bunun orucu bozmayacağını ifade etmişlerdir. Çünkü yakın olmadığı halde kişinin cünüp olması, düşünmekle cünüp olmaya benzer.

Düşünmenin, kişinin elinde olmaması hasebiyle bunun defalarca bakmakla kıyas edilemeyeceği, şeklinde cevap verilmiştir.

Üçüncüsü: Sonucunda mezi'nin geldiği bakış ise İmam Ahmed'in görüşünün zahirine göre orucu bozmaz. Çünkü bunun orucu bozduğuna dair bir nas gelmemiştir. Onun için bunun, meni'nin inzal oluşuna kıyas edilmesi mümkün değildir; çünkü ahkamda ikisinin de konumu farklıdır; dolayısıyla da hüküm aslı üzere kalır.

Dolayısıyla düşünecek olur da ondan inzal vaki olursa, bu orucunu bozmayacaktır; çünkü bunun orucu bozduğuna dair ne bir nas ve ne de icma gelmiştir. Öyleyse bunun dokunmaya ve defalarca bakmaya kıyas edilmesi de mümkün değildir. Çünkü bu düşünce, dokunma ve defalarca bakma gibi şehveti tetikleyen ve inzale götüren bir hükümde olması söz konusu değildir. Dolayısıyla da (oruçlu iken) bakmanın, yabancı bir kadına olmasıyla haram ya da kişinin kendi hanımına olması sebebiyle de mekruh olması, dokunma ve defalarca bakma konusuyla ayrılmış olacaktır ve aslı üzere kalacaktır.

Zikri geçen durumlardan dolayı orucun bozulması: Zikri geçen bu durumların hepsi kasden yapıldığı zaman orucu bozmuş olurlar. Ama kasıt olmadan bunlar meydana gelmiş olursa; Mesela: Boğaza kaçan toz ya da su damlası sebebiyle bunun akabinde burnuna yahut da boğazına girmesi, suyun istemsiz olarak midesine ulaşması, abdest aldığı esnadaki suyun (kasıtsız olarak) boğazından aşağı gitmesi, zorla boğazdan aşağıya dökülmesi, bilerek göbek deliğinden ya da midesinden bir ilacın ulaştırılması, zorla hacamat yapılması ya da istemsiz olarak karısını öpmesi sebebiyle ondan inzal vaki olması ve buna benzer durumlar ise orucunu bozmaz. el-Muvaffak der ki: Bu konuda bir ihtilaf bilmiyoruz. Çünkü bunlarda herhangi bir fiil yoktur; dolayısıyla da –ihtilam olması gibi- bunlar orucu bozmazlar.

Zikri geçen bu durumlardan dolayı orucun bozmuş olursa: Bu durumlardan dolayı orucunu açacak olursa, orucunu kaza etmesi gerekir. el-Muvaffak der ki: Bu konuda bir ihtilafın olduğunu bilmiyoruz. Zira oruç o kişinin zimmetinde sabittir ve o orucu eda etmediği sürece de o oruç onun zimmetinde kalmaya devam eder.

Mezhebimizin kuvvetli görüşüne göre bu zikri geçen durumlardan herhangi birisinden dolayı kefaret (orucu) gerekmez. Bu, İmam Şafiî'nin görüşüdür. Çünkü o kimse, bu durumlarda cima (cinsel ilişki) yapmadan orucunu bozmuştur. Nitekim oruç kefareti yalnız cima yapılması halinde gerekmektedir; bundan başkası hakkında nas da yoktur icma da yoktur. Dolayısıyla da zikri geçen durumların cima'ya kıyas edilmesi doğru değildir.

İmam Ahmed'den nakledildiğine göre kefaret, ellemek, öpmek ya da defalarca bakmak suretiyle inzal (cünüp) olan kimseye vaciptir. Çünkü münasebetten dolayı inzal olmak, cima sebebiyle inzal olmaya benzer.

Hacamat konusunda İmam Ahmed'den gelen bir görüşe göre ise; Şayet oruçlu iken hacamat yapmanın yasak olduğunu biliyorsa, onun kefaret orucu tutması gerekir.

İmam Malik ise şöyle der: Dinden dönmek dışında, orucu kasden bozma durumlarının hepsi sebebiyle kefaret orucu gerekli olur. Çünkü Ramazan'da orucu bozmak bir yönüyle cima'ya benzer.

Sevri, Evzai ve İshak'tan nakledildiğine göre; Orucun yeme ve içme sebebiyle bozulması durumunda vacip olan şeyler, cima sebebiyle vacip olan şeylerle aynıdır. Ebu Hanife de bunu söylemiştir; sadece o, orucu bozan bu şeylerde gıdalanmak ya da tedavi olmak şartına da itibar eder. Mesela bir taşı ya da bir çekirdeği yutsa, bunda kefaret olmaz (çünkü gıda sayılmazlar.) Onlar bu konuda cinsinden olmak üzere (gıda potansiyeli) en yüksek olan şeyle o orucunu bozmuş olacağını ve -cima gibi- bunların alınmasıyla kefaret orucunu tutmanın vacip olduğunu ileri sürmüşlerdir.

"Cima'ya kıyas edilmesinin doğru olmayacağı" şeklinde cevap verilmiştir. Çünkü (oruçlu iken) cima'dan sakınıdırılması daha ağırdır ve bundaki hükmü de yine daha etkilidir.

Zikri geçen bu durumları unutarak işleyecek olursa: Burada zikri geçen tüm durumları unutarak işlemiş olması halinde, orucunu bozmuş olmaz. Bu, Evzai, Sevri, İmam Şafiî, Ebu Hanife ve İshak'ın kavlidir. Çünkü bu noktada Ebu Hureyre'den nakledildiğine göre, Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "Oruçlu iken her kim unutup yer ve içerse, o orucunu (bozmayıp) tamamlasın. Çünkü ona ancak Allah yedirmiş ve içirmiştir." Buharî ve Müslim ittifak etmiştir.[104] Çünkü bu, helal ve haram yönü bulunan ibadetlerdir; dolayısıyla da bunların mahzurlarında, kasden ve sehven yapılanları şeklinde farklılıkları da bulunmaktadır, namaz ve hac gibi.

İmam Malik ise unutma sebebiyle de olsa bunlardan dolayı oruç bozulur, demiştir. Çünkü kasıtlı olarak yapılan bir mahzur, oruçlu iken nasıl geçerli değil ise aynı şekilde onun cinsinden olan bir mahzurun sehven yapılması da caiz değildir. Cima ve niyet etmede olduğu gibi.

"Niyetin fiilen terkedilmesinin söz konusu olmayacağı, niyetin orucun şartlarından sayıldığı ve şartların ise –orucu bozan durumların tersine- yanılma sebebiyle sakıt olmayacağı" şeklinde cevap verilmiştir. Cima'nın hükmü ise daha ağırdır ve ondan kaçınmak ise imkân dahilindedir.

Kusmaya çalışmak: Kusmaya çalışan kişinin kaza etmesi gerekir; çünkü kusmak, orucunu bozmuştur. Ama kendiliğinden gelen yani ken-

---

104 Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 4, Sayfa: 155.; Müslim, Cilt: 2, Sayfa: 809.

di isteğiyle kusma olmadığı sürece bunda da bir şey gerekmez. Bu, ilim adamlarının genelinin görüşüdür. el-Hattabi der ki[105]: Bu hususta ilim adamları arasında bir görüş ayrılığı bilmiyorum. İbn Munzir ise şöyle demiştir: Kasıtlı bir şekilde kusmaya çalışan kimsenin orucunu bozmuş olacağı hakkında ilim adamları icma etmişlerdir. Nitekim bu minvalde Ebu Hureyre'nin yaptığı nakile göre, Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "Oruçlu iken istemiyerek kusan kimseye kaza gerekmez. Kendi isteği ile kusarsa, orucunu kaza etsin."[106]

Dinden dönme: el-Muvaffak şöyle demiştir: Oruçlu olduğu esnada, İslam dininden dönen (mürted olan) bir kimsenin bu orucunun bozulmuş olacağı hususunda ilim adamları arasında bir ihtilafın olduğunu bilmiyoruz. İslam'a döndüğü zaman ise o günü kaza etmesi gerekir, ister o aynı gün içerisinde Müslüman olmuş olsun, isterse gün bittikten sonra olsun, fark etmez. Çünkü oruç bir ibadettir ve şartlarından birisi de niyettir. Mürted olması sebebiyle de niyetini bozmuş olacaktır. Namaz ve hac konusunda olduğu gibi. Bir de oruç, -namaz gibi- kesin bir ibadet özelliğine haiz olduğundan, küfre girmesi sebebiyle onu iptal edip, nefy etmiş olacaktır.

Orucunu bozmaya niyet eden: Mezhebimizin kuvvetli görüşüne göre, orucunu bozmaya niyet eden bir kimse, iftar etmiş (orucunu bozmuş) olur. Bu, İmam Şafiî, Ebu Sevr ve Rey ashabının görüşüdür. Ancak Rey ashabı şunu da söylemiştir: Şayet dönüp de gündüzün ortasından evvel (oruca) niyet edecek olursa, o zaman oruçlu olmaya devam etmiş sayılır. Zira bunu, aslına bina etmiş oluyorlar; çünkü gündüz vaktinde dahi oruca niyet edilmesinin yeterli olacağını belirtmişlerdir. Oruç, bir ibadettir ve şartlarından birisi de niyettir, niyetten çıkıldığı için de –namazda olduğu gibi- orucu bozmuş sayılacaktır. Şüphesiz tüm ibadetlerde aslolan niyete itibar edilmesidir. Ancak niyetin hakikatına itibar etmek güç olur-

---

105 Bak: Meâlimu's Sünen, Cilt: 3, Sayfa: 261.

106 Ebu Davud, Cilt: 2, Sayfa: 776-777; Tirmizî, Cilt: 3, Sayfa: 98; İbn Mace, Cilt: 1 Sayfa: 536; İbn Huzeyme, Cilt. 3, Sayfa: 266; Hakim, Cilt: 1, Sayfa: 427. Dârakutnî der ki: Hadisin tüm ravileri güvenilirdir. Hakim ise; Şeyhayn şartına göre hadis sahihtir, demiştir. Zehebî de ona muvafakat etmiştir. el-İrva, Cilt: 4, Sayfa: 51 eserinde; "Hadis ikisinin dediği gibidir." denilmiştir.

sa, bu durumda hükmünün bekasına itibar edilir ki, o da orucu yarıda kestiğine niyet etmemesidir. Niyet etmesi halinde ise hakikat ve hüküm olarak bu ortadan kalkmış olacaktır ve niyet şartı zail olduğundan dolayı da orucu bozulmuş olacaktır.

Nafile (oruca) gelince; şayet bozmaya niyet edecek olur ve sonrasında oruca niyet etmeyecek olursa, bu orucu sahih olmaz. Eğer geri döner de oruca da niyet edecek olursa, -sabah oruca niyetsiz bir şekilde başlayan kimse gibi- bu orucu sahih olur. Bir de nafile oruç, bu hususta farz oruçtan farklı ele alınmaktadır. Çünkü nafile oruca, gündüz vaktinde niyet edilebilir ama farz böyle değildir. Nafile için bunun sahih olacağına dair Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in, ailesine: "(Yiyecek) bir şey var mıdır?" sorusuna karşılık, "Hayır" dediklerinde, öyleyse; "Ben bugün oruçluyum."[107] şeklinde cevap vermesi, buna delil teşkil etmektedir.

Oruçlunun cima etmesi: el-Muvaffak şöyle demiştir: Kasden olmak şartıyla, ferçten ya da başka yerden, inzal olsun ya da olmasın cima eden kimsenin orucunun bozulduğu hususunda ilim adamları arasında bir ihtilafın olduğunu bilmiyoruz. Bu konuda dört mesele yer almaktadır:

1) Vacip olan bir orucu, cima yapmak suretiyle bozan kimsenin bunu kaza etmesi gerekir, ister Ramazan orucu olsun ya da başka oruç olsun, fark etmez. Bu, fakihlerin genelinin görüşüdür. Çünkü Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) cima eden kişiye: "O günün yerine oruç tut."[108] buyurmuştur.

---

107 Müslim'de geçen Hz. Âişe hadisinden nakille... Hadis ise "Nafile oruçta niyet etmek" konusunda geçmişti.

108 Ebu Hureyre hadisinden gelmiştir. Aslı ise Sahihayn'da ziyadesiz olarak gelmiştir. Bundan sonra gelecektir. Bu ziyade ise Ebu Davud, Cilt: 2, Sayfa: 786; İbn Mace, Cilt: 1 Sayfa: 534; İbn Huzeyme, Cilt: 3, Sayfa: 223-224; Beyhakî, Cilt: 4, Sayfa: 226-227 ise bir çok tariklerden nakletmiştir. Ebu Avâne ise Sahih'inde –et-Telhis'te geçtiği gibi- nakletmiştir. Hadisin lehine Amr b. Şuayb, onun babasından, onun da dedesinden yaptığı nakil vardır. Ahmed, Cilt: 2, Sayfa: 208; İbn Huzeyme, Cilt. 3, Sayfa: 224; Beyhakî, Cilt: 4, Sayfa: 226. Hadisin tarikinde Haccac b. Erteâ vardır, kendisi müdellistir ve ananesi vardır. Bu ziyade, bir kısım mürsel ve bir kısmı da iyi olan yollarla gelmiştir. el-Hâfız ise el-Feth eserinde şöyle demiştir: "Bu tariklerin toplamı söz konusu olan bu ziyadenin asıl olduğunu gösterir." Ahmed Şakir ve el-Âlbâni de bu tarikleri sahih görmüşlerdir. Bak: Fethu'l Bari, Cilt: 4, Sayfa: 172; et-Telhisu'l Habir, Cilt: 2, Sayfa: 207; Ahmed Şakir'in el-Müsned'e yaptığı haşiyesi, Cilt: 11, Sayfa: 148-149.

İmam Şafiî'nin iki görüşünden birisinde; kendisine kefaret gerekenin, kaza etmesine gerek olmadığı ifade edilmiştir. Evzai'den nakledildiğine göre; Kefaret orucunu tutmuşsa şayet, bu durumda kaza etmesine gerek yoktur, demiştir.

Şöyle cevap verilmiştir: Ramazan'da bir gün orucu bozmuş olursa eğer, -yemek yiyerek orucu bozmasında olduğu gibi- onu kaza etmesi de vacip olur. Yahut da vacip orucunu cima ederek bozmuş olursa, -Ramazan dışındaki oruçlar gibi- onun kazasını yapması da gerekli olur.

2) İlim ehlinin genel görüşüne göre; Kefaret sadece Ramazan ayında ferçten cinsel ilişki (cima) sebebiyle gerekli olur ve ister inzal olsun ya da olmasın, fark etmez. Çünkü Ebu Hureyre hadisinde, o şöyle demiştir: "Bizler, Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in yanında oturmuş bulunduğumuz bir zamanda O'na bir kişi geldi: Ey Allah'ın Resulü, helak oldum, dedi. Allah'ın Resulü ona: 'Sana ne oldu ki?' diye sordu. O da: Oruçlu olduğum halde eşimin üzerine düştüm (yani onunla cima ettim), dedi, Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem): 'Azad edebileceğin bir köle bulabilir misin?' buyurdu. Adam: Hayır (bulamam), dedi. Allah'ın Elçisi: 'Öyle ise iki ay peşpeşe oruç tutmaya gücün yeter mi?' diye sordu. Adam: Hayır, buna güç yetiremem, dedi. Allah'ın Elçisi: 'Altmış yoksulu doyurabilecek misin?' buyurdu. Adam: Hayır (bulamam), dedi. Ebu Hureyre dedi ki: Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) bir süre bekledi. Bizler de bu bekleyiş üzerinde iken Hz. Peygamber'e içinde hurma dolu bir arak getirildi. Arak, mıktel demektir. Allah'ın Resulü: 'O soruyu soran adam nerededir?' diye buyurdu. Adam: Benim (buradayım, diye ayağa kalktı.) Hz. Peygamber: 'Bu hurmayı al da yoksullara sadaka ver.' buyurdu. O adam: Benden daha fakir olana mı vereceğim, ey Allah'ın Resulü! Allah'a yemin olsun ki, Medine'nin iki kara taşlığı arasında benim ev halkımdan daha fakir bir ev halkı yoktur, dedi. Bu sözü üzerine Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem), azı dişleri gözükünceye kadar güldü. Sonra da o adama: 'Haydi bu hurmayı (al da) ailene yedir!' buyurdu." Buharî ve Müslim ittifak etmiştir.[109]

---

109 Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 4, Sayfa: 163, 173.; Müslim, Cilt: 2, Sayfa: 781-783.

3) Ferçten olmaksızın cima yapmak ve bu şekilde yakın olması neticesinde inzalın söz konusu olması. Bu konuda İmam Ahmed'den iki nakil gelmiştir:

Birincisi: Bu kimseye kefaret gerekir. Bu, İmam Malik ve İshak'ın kavlidir. Çünkü cima yapmak suretiyle orucunu bozmuş olduğu için –sanki ferçten cima yapmış gibi- bu orucun kefareti vacip olur.

İkincisi: Bu kimseye kefaret gerekmez. Bu ise Şafiî ve Ebu Hanife'nin mezhebini oluşturmaktadır. Çünkü o kimse, tam bir cima yapmış sayılmaz; bu yönüyle de öpmeye benzemektedir. Zira aslolan kefaretin vacip olmayacağıdır. Çünkü vacipliği hakkında ne bir nas ne de bir icma yer almaktadır. Öyleyse ferçten cima etme konusuna kıyas edilmesi de doğru değildir. Çünkü bunun delili, inzal olmaksızın kefareti vacip saymaktan daha kuvvetlidir. Böylesi bir durumda (oruçlu olduğu için) o kimsenin mahremi olması durumunda ona had cezası gerekir. Zira asıl illet, inzal olmaksızın cimanın yapılmış olduğudur. Buradaki cima ise mûcip olmadığından dolayı, ona itibar etmek de doğru değildir.

4) Unutarak cima edecek olursa, mezhebimizin kuvvetli görüşüne göre onu kasden yapmış kimse gibi sayılır. Çünkü Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem), eşiyle cima eden o adama oruç kefaretini emretmiş ve ona bunu kasıtlı yapıp yapmadığını ise sormamıştır. Durum farklı olsaydı, bunu sorması karşısında elbetteki ayrıntısını ona ifade buyururdu. Bir de soruyu soran o adamın kullandığı lafızların talîlini (sebep teşkil etme yönünü) bilmek gerekir ki, o da oruçlu iken karısıyla cima etmiş olduğudur. Soru sanki bir tür cevapta saklı gibidir. Sanki Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem): Kim Ramazan'da eşiyle cima edecek olursa, köle azad etsin, diyor gibidir.

İmam Ahmed'den nakledildiğine göre kendisi, bunun cevabında tevakkuf etmiştir. Yine ondan gelen bir nakilde ise; Oruçlu kimseye emr-i galip gelmiş her şeyde ona kaza da başkası da yoktur, demiştir. Ebu'l Hattab der ki: Bu (sözü), oruçlu kişinin ikrah (zorlama) ve unutma karşısında, ondan kaza ve kefaretin sakıt olacağına delalet etmektedir. Bu, Sevri, İmam Şafiî ve Rey ashabının görüşüdür. Çünkü bunda oruca hürmet manası vardır. Öyleyse oruçlu iken bir zorlama yahut da unutma görülecek

olursa –yemek yeme konusundaki gibi- bu, onun orucunu bozmaz. İmam Malik, Evzai ve Leys ise bu durumdaki kimseye kefareti değil, ama kaza etmesini vacip görmüşlerdir. Çünkü bu kefaret, günahın kaldırılması içindir, hâlbuki unutan kimseden vebal kaldırılmıştır.

Cima sebebiyle kadının orucu da bozulur. Çünkü cima, orucu bozan durumlardandır ve erkekle kadın bu hususta eşittir. Tıpkı yemek yemeleri halinde oruçlarının bozulmasında eşit oldukları gibi. Peki, kadına da kefaret gerekli olur mu? Bu noktada iki nakil gelmiştir:

1) Kadına da kefaret gerekir. Bu, İmam Malik, Ebu Hanife ve Ebu Sevr'in görüşüdür. Çünkü cima yapmak suretiyle ramazan ayındaki orucunu bizzat çiğneyip bozmuştur; dolayısıyla da -erkekte olduğu gibi- orucun kefareti ona da gerekli olur.

2) Kadına kefaret gerekmez. Bu ise el-Hasen'in görüşüdür. İmam Şafiî'nin de bu noktada iki nakil gibi iki de görüşü gelmiştir. Nitekim Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) Ramazanda (gündüz vaktinde) cima eden o adama köle azad etmesini emretmiştir; ancak cima eden kadını da bildiği halde ona bunu emretmemiştir.

Bir görüşe göre ise kadın şayet cima etmeye zorlanacak olursa, ona bir kafaret gerekmez, ama kaza etmesi gerekir. Bu, el-Hasen'in görüşüdür. Buna benzer bir görüş Sevri, Evzai ve Rey ashabından da gelmiştir. Bu kıyastan hareketle erkek karısıyla cinsel ilişki yapmasıyla o kadın bir tür uykuda gibi sayılır. Çünkü oruç, bir ibadet olduğundan dolayı da cinsel ilişki o orucu bozmuş olmaktadır. Namaz konusunda olduğu gibi, her halükârda onun bu orucunu bozmuş oluyor. Cima konusu, yemek yeme konusuyla farklılık arz eder. Çünkü unutarak yemek durumunda mazur sayılır, ama cima da durum böyle değildir.

İmam Malik ve Ebu Hanife ise uykuda iken bir kadınla cima edilmesi hakkında; O kadına orucu kaza etmesi gerekir, ama kefaret gerekmez. Bunun yanında cima etmeye (kocasını) zorlayan kadına ise hem kaza ve hem de kefaret gerekir, demişlerdir. İmam Şafiî ve Ebu Sevr ise şöyle demiştir: Şayet zorlaması tehdit ile olmuş ve kadın da cima yapmak durumunda kalmış olursa, durum birinci görüş gibidir. Şayet şartları oluşmuş

bir ikrah (ikrah-ı mülci) şeklinde gerçekleşmiş ise orucu bozulmuş olmaz. Dolayısıyla kadın uykuda iken kocası kendisiyle cima etmiş olursa durum aynıdır. el-Muvaffakk şöyle der: İbn Kâsım'ın rivayetinde gelen İmam Ahmed'in kelamından çıkan hüküm şöyledir: Oruçlu kimseye emr-i galip gelmiş her şeyde ona kaza da başkası da yoktur. Kadına da uykuda olması yahut da ikrahın mülci olması durumunda da ona bu orucu kaza etmesi gerekli değildir. Çünkü cimada kadından kaynaklanan bir fiili (etkisi) olmadığından dolayı, orucu da bozulmamış sayılır. İstemediği halde boğazına (başkası tarafından) suyun dökülmesi buna bir örnek teşkil eder.

Ramazan'da cima etmenin kefareti: İmam Ahmed'in mezhebinin zahir (kuvvetli) görüşüne göre Ramazan'da cima etmenin kefareti, zıhar hükmündeki kefaret tertibiyle aynıdır. İmkanı varsa köle azad eder, eğer buna gücü yoksa, hüküm (iki ay) oruç tutmasına intikal eder. Buna da gücü yoksa hüküm yemek yedirmesine intikal eder. Bu, cumhur âlimlerin de görüşüdür. Nitekim Sevri, Evzai, İmam Şafiî ve Rey ashabı da bunu ifade etmişlerdir. Çünkü bu minavalde, tertip (sırasıyla) lafzıyla gelen sahih hadis[110] yer almaktadır.

İmam Ahmed'den gelen başka bir görüşe göre ise; "Köle, oruç ve yemek yedirme" maddelerindeki bu tertip (sırasıyla) hükmü, tercihe göredir. Dolayısıyla hangisini yapmak isterse bu ona yeterli gelir. Bu ise İmam Malik'ten gelen bir görüşü de oluşturmaktadır. Çünkü bu noktada Müslim'in[111], Ebu Hureyre'den yaptığı şu rivayet gelmiştir: "Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem), Ramazan'da orucunu bozan kimseye köle azad etmesini ya da iki ay oruç tutmasını ya da altmış yoksulu yedirmesini emretmiştir." Hadiste yer alan "ya da" anlamına gelen *"ev"* edatı ise tercih harfidir.

---

110 Bu geçen hadis-i şeriftir.

111 Sahih-i Müslim, Cilt: 2, Sayfa: 783. Bu geçen hadis rivayetlerinden de birisidir. "Tertibi" gösteren hadisin rivayeti tercih edilmiştir; çünkü bu rivayeti Zühri'den nakledenler, "muhayyer" olacağını rivayet edenlerden daha fazladır. Bir de tertibin olacağını nakleden ravi, bu kıssanın lafzını yüz yüze aktarmış, bu durumda gerçek şekliyle ve ilim fazlalığıyla ortaya koymuş olmaktadır. Ama muhayyerliğin olacağını nakleden ravi ise hadisi, ravi lafzıyla aktarmıştır. Bu da bazı ravilerin birtakım tasarruflarda bulunmuş olabileceği ihtimalini gösterir. Bak: Fethu'l Bâri, Cilt: 4, Sayfa: 167-168.

Şöyle cevap verilmiştir: Tertip (sırasıyla alınmasını) bildiren rivayeti almak, daha evladır. Çünkü Zühri'nin arkadaşlarının çoğu da bu rivayet hakkında görüş birliğine varmışlardır. Bir de tertip ziyadedir ve ziyadeyi almak da kesinlik kazanır. Bunun yanında birinci görüşün ileri sürdüğü hadis-i şerif, Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in kendi lafzıyla gelirken, ikinci görüşün ileri sürdüğü hadisin lafzı ise ravinin lafzıyla gelmiştir. Belki de ravi "ve" ve "ya da" edatlarını, aynı manaya geliyormuş gibi düşünerek, bu hadiste yer alan lafzı *"ev (ya da)"* edatı şeklinde nakletmiş olacağı muhtemeldir.

Köleyi azad etmesi mümkün olmazsa, peşpeşe iki ay oruç tutar. el-Muvaffak der ki: Oruçlu iken yapılan cimanın söz konusu kefarete dahil olması hakkında bir ihtilafın olduğunu bilmiyoruz, sadece sabit olan sünnete muhalif olan bir görüş vardır ki, o da itibar edilmeyen ve kural dışı olarak addedilen bir görüştür. Aynı şekilde hadiste geldiği üzere peşpeşe iki ay orucun tutulması konusunda da bir ihtilaf yoktur. Cümeleten Ramazan ayında cima etme kefaretinde (yoksullara) yemek yedirme noktasında ilim adamları arasında da bir ihtilaf yoktur. Çünkü bu maddeler hadiste yer almaktadır. Bu noktada vacip olan o ilim adamlarının geneline göre altmış tane yoksulu yedirmektir. Bu da aynı şekilde hadiste vardır. Onlar yoksullara ne kadar yedirileceği hususunda ihtilaf etmişlerdir. Bu noktada İmam Ahmed; Her bir yoksula bir müdd buğday ya da yarım sa' hurma veya arpanın verileceği, görüşüne sahip olmuştur. Çünkü ezâ (hastalık, yaşlılık vb. sebebiyle tutulamayan orucun) fidyesi -ihtilafsız olarak- yarım sa' hurma veya arpadır. Burada da aynı ölçüdür. Buğdaydan bir müdd'ün verilmesi ise başkasından verilen yarım sa' miktarına denk gelmektedir. el-Muvaffak şöyle demiştir: Zira buğdaydan bir müdd miktarında vermenin yeterli olacağı konusu, İbn Ömer, İbn Abbas, Ebu Hureyre ve Zeyd'den gelmiştir. Sahabe arasında onlara muhalefet eden de yoktur.

Ebu Hanife der ki: Her yoksul için buğdaydan yarım sa', başkasından da bir sa' verilir. Çünkü Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in, Seleme b. Sahr hadisindeki buyruğu şöyle gelmiştir: "Altmış fakire hurmadan bir vesk

(altmış sa') miktarı yedir."[112] el-Muvaffak şöyle der: Seleme b. Sahr hadisi hakkında ihtilaf edilmiştir.

Evzâi ve İmam Şafiî ise şöyle demiştir: Müdd olarak hangi cinslerden isterse yedirebilir. Çünkü Ramazan ayında cima eden kişi hakkında Ebu Hureyre'nin rivayet ettiği hadiste: "Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e içinde on beş sa' dolusu (hurma) olan bir arak getirildi."[113] ifadesi geçmektedir.

el-Muvaffak şöyle demiştir: Şafiî ashabının ileri sürdüğü hadis çerçevesinde, Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e getirilen arak'ta vacip olan miktardan kasredilmesiyle, başkasına değil de sadece o cima eden adamın kefareti ödeyememe acizliği sebebiyle onun hakkında yeterli gelmiştir.

---

112 Seleme b. Sahr'ın, "zıhar" hakkında gelen bu hadisi, gerek tarik ve gerekse şahidi açısından sahihtir. İnşaallah bu (ileride) gelecek. İçinde "vesk" ifadesi geçen cümleye gelince, bunu Ahmed, Cilt: 4, Sayfa: 37; Ebu Davud, Cilt: 2, Sayfa: 662; Hakim, Cilt: 2, Sayfa: 203 ve onun tarikiyle de Beyhakî, Cilt: 7, Sayfa: 390-391'de rivayet etmişlerdir. Hakim; "Müslim şartına göre hadis sahihtir." der. Zehebî de ona muvafakat etmiştir. Hadisin tarikinde yer alan İbn İshak'ın müdellis olması ve ananesinin bulunması sebebiyle bu noktada cevap verilmiştir. Yine et-Telhis, Cilt. 3, Sayfa: 221 eserinde geçtiği üzere bu hadisteki inkıta (kopukluk) sebebiyle hadis illetli görülmüştür. Bunun yanında el-Feth, Cilt: 9, Sayfa: 433 eserinde hadisin isnadı hasen sayılmıştır. Bu durumda hadisin aslına nispet edilmesine imkân vermektedir. Burada yer alan "vesk" lafzının şahidine gelince, bunların rivayetleri hakkında da ihtilaf edilmiştir. Bunlardan bazıları ise zikredilmemiştir; çünkü burada hüccet sayılmamaktadır. Allah, en iyisini bilir. Bak: es-Sünen-ü'l Kübrâ, Cilt: 7, Sayfa: 391.

113 "Oruçlunun cima etmesi" başlığında yer alan Ebu Hureyre hadisinde geçmişti. Bunun yanında "Sahihayn" tariklerinden herhangi birisinde, hadiste geçen "miktel (hurma arakı)"nin tayini yoktur. Başka rivayetlerde ise "on beş", "on beş ya da bu miktarda", "on beş ya da yirmi" lafızları şeklinde geçmektedir. Araları ise şöyle bulunmuştur: "Yirmi" diyenler olanların aslını kasdettiğini ve "on beş" diyenler ise vaki olan kefaretin miktarını kasdettiğini ifade etmişlerdir. el-Hafız ise şöyle der: Bunu Hz. Ali'nin naklettiği ve Dârakutnî'de geçen şu hadisi izah etmektedir: "Altmış yoksulu, her yoksul için de bir müdd buğday olmak üzere doyurursun." Orada şöyle geçer: Bunun üzerine kendisine onbeş sa' getirilir ve "Altmış yoksulu doyur." buyurdu." Yine Dârakutnî'de yer alan ve Zühri'den gelen Haccâc'ın rivayetindeki Ebu Hureyre hadisinde de aynı şekilde gelmiştir. Bu rivayetle Kufelilerin görüşüne karşı çıkılmıştır… Bak: Fethu'l Bâri, Cilt: 4, Sayfa: 169.

Şayet köleyi azad etmekten, oruç tutmaktan ya da yemek yedirmekten aciz olursa, iki görüşten birisine göre ondan kefaret de kalkar. Çünkü Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem), cima eden adama, durumu hakkında sorarken; "O zaman aileni doyur" buyurmuştur ve başka bir kefarete dair ona bir şey emretmemiştir. Bu ise Evzai'nin görüşüdür. Burada cima etmesi sebebiyle, kendisine vacip olan kefaret, sırf acizliğinden dolayı kendisinden düştüğüne itibar edilmiştir.

İkinci görüşe göre ise; kefaret vermesi gerekir. Bu ise Ebu Hanife, Sevri ve Ebu Sevr'in görüşünün kıyasıyla elde edilendir. İmam Şafiî'den de bu noktada iki mezhebin görüşü doğrultusunda iki tane görüşü gelmiştir. (Hadiste) zikri geçen durumun, o adama özel bir durum olduğuna dair delil ise; Söz konusu maddeleri yerine getirmekte zorlanacağını haber vermesinden önce ona arakı ailesine dağıtmasını emretmesidir ki, bu da kefaretin ondan düşmediğini gösterir.

Cima'yı tekrar yapacak olursa: Birinci kefaretten önce ikinci kez cima edecek olursa -ki bu da aynı gün içerisinde tekrar yapılması ya da başka bir günde tekrar edilmesi şekliyle meydana gelir- bu durumda; Eğer aynı gün içerisinde tekrar cima etmiş olursa, ilim adamlarının ihtilafı olmaksızın bunun kefareti tek kefarettir. Eğer Ramazan içinde başka bir günde tekrar cima etmiş olursa, bu noktada iki görüş vardır:

1) Buna bir kefaret yeterlidir. Bu, Evzai ve Rey ashabın mezhebidir. Çünkü bu, tekrar başlamadan önce sebebinin tekrar ettiği bir cinayetin cezasıdır, onun için de kefaret bu hükme müdahil olması gerekir. Had cezasında olduğu gibi.

2) Buna bir kefaret yeterli gelmez, iki tane kefaret gerekir. Bu ise İmam Malik, Leys ve İmam Şafiî'nin kavlidir. Çünkü her bir gün, yalnız başına değerlendirilen bir ibadet günüdür. Bundan hareketle bir günün bozulmasıyla kefaret vacip olduğuna göre, kefaret ifsat edilen diğer günleri de kapsar. İki Ramazan ayı tutuyormuş gibi.

Kefaret verir ardından ikinci kez cima ederse; Şöyle ki aynı gün içerisinde tekrar yapması ya da başka bir günde bunu yapması şeklinde gerçekleşirse, o zaman başka bir günde bunu yapması durumunda iki defa kefaret vermesi gerekir. el-Muvaffak; Bunda ihtilafın olduğunu bilmi-

yoruz, demiştir. Şayet bir gün içinde tekrar cima etmiş olursa bunda da iki defa kefaret gereklidir. Bu görüşü, İmam Ahmed açıkça söyler. Çünkü Ramazan ayının hürmeti çiğnenmiştir; o yüzden ilk kefarette olduğu gibi bundan dolayı da yine kefaret gerekli olur.

Ebu Hanife, İmam Malik ve İmam Şafiî ise şöyle der: Bu (ikinci) cima sebebiyle ona bir kefaret gerekli değildir. Çünkü başka bir günün orucuyla çatışmamış, onun sıhhatine de engel olmamış olacağından, sanki geceleyin cima etmiş kimse gibi, ona bir şey lazım gelmez. Ama ilk yaptığı cima'ya gelince, bununla orucun çiğnendiği anlaşılır ve vacipliğinde bir halel etkisi yapmıştır. Dolayısıyla da başkasını buna katmak sahih olmaz.

Özür sahiplerinin mazeretleri, gündüz vaktinde ortadan kalkacak olursa: Orucunu bozan herkesin, oruç tutması kendisi hakkında lazımdır ve mazeretsiz bir şekilde iftar açan kimseye benzer. Bu noktadan hareketle; Bir kişi fecir doğduğu halde, onun henüz doğmadığını zan ederek ya da güneş battığı halde, onun batmadığını zan ederek orucunu açmış olursa yahut da oruca niyet etmeyi unutmuş olursa vb. İşte bunların o orucunu tutarak (ona devam etmeleri) gereklidir. el-Muvaffak; Bu konuda onlar arasında bir ihtilafın olduğunu bilmiyoruz, demiştir.

Aybaşı ve nifaslı olan kadın, yolcu, çocuk, deli ve hasta gibi, açık ve gizli olarak gündüzün başında kendilerine iftar etmeyi mübah kılacak olan durumdaki özür sahiplerinin, özürleri şayet gündüz vaktinde ortadan kalkacak olursa, bu durumda iki görüş gelmiştir:

1) Vaktin geri kalan bölümünde onların orucu tutmaları gerekmektedir. Bu, Ebu Hanife, Sevri ve Evzai'nin görüşüdür. Bu, bir tür fecirden önce özrü kalkmış olmasıyla, orucu kendisine vacip sayması anlamına gelmektedir. Dolayısıyla fecirden sonra özür kalkmış olursa, o orucu tutması gerekli olur. Tıpkı gördüğüne dair delil getirmek gibi.

2) Bu durumdaki orucu tutmaları gerekli değildir. Bu ise İmam Malik ve İmam Şafiî'nin görüşüdür. Çünkü açık ve gizli olarak gündüzün başında kendisine iftar etmesi mübah kılınmıştı. Buna göre şayet orucunu bozacak olursa, gündüzün sonuna değin o orucunu –tıpkı özrü devam ediyormuş gibi- devam ettirmesi gerekmektedir.

Doğduğu halde fecrin henüz doğmadığını ya da battığı halde güneşin de henüz batmadığını zanneden kişinin bir şey yemesi: Bir kimse doğduğu halde fecrin henüz doğmadığını ya da battığı halde güneşin de henüz batmadığını zan eder de bir şey yiyecek olursa, o orucu kaza etmesi gerekir. Bu, fakihlerin ve diğer ilim adamlarının çoğunluğunun görüşüdür. Çünkü bu kişi, oruç hakkında kendi isteğiyle ve bilgisi dahilinde yemek yemiş olacağından dolayı, sanki şek günü yemek yemiş kimsenin durumu gibidir. Bunun yanında oruç vaktini bilmemesi de mazur olması anlamına gelmez. Durumu da Ramazanın ilk gününü bilmemesine benzer. Bir de bundan kaçınmak imkân dahilindedir ve bu haliyle, kasden yemek yiyen kişiye de benzer, ama yanılarak yemek yiyenden ayrılır; çünkü bundan kaçınmak mümkün değildir (yani kendi elinde değildir.)

Hişam b. Urve'nin, Fâtıma'dan, onunda Esma binti Ebu Bekir (radıyallâhu anh)'tan yaptığı nakile göre, o şöyle demiştir: "Bizler, Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in zamanında yağışlı bir günde iftar etmiştik. Sonra da güneş meydana çıktı. Bir süre sonra (ravi olan) Hişam b. Urve'ye: 'Onlar bugünün orucunu kaza etmekle emrolundular mı?' diye soruldu. Hişam da: 'Kaza etmekten kurtuluş yoktur.' cevabını verdi."[114]

Fecrin doğduğu hususunda şüpheli olduğu halde bir şeyler yiyecek olursa ve doğduğu noktasında da bir şey belli değilse, bunda o orucu kaza etmesi gerekli değildir. Fecrin doğduğuna dair kesin bir kanaat getirene kadar da o yemekten yiyebilir. Bu, Evzai, İmam Şafiî ve Rey ashabının görüşüdür. Çünkü Yüce Allah şöyle buyurur: *"Sabahın beyaz ipliği (aydınlığı), siyah ipliğinden (karanlığından) ayırt edilinceye kadar yeyin, için..."* (Bakara suresi: 187) "Yeme"nin uzatılma süresi, buradaki söz konusu ayırt edilmenin sonu vaktidir. Kimi zaman da ayırt edilmeden önce de insan, şüpheye düşebilmektedir. Öyleyse, orucu kaza etmesi vacip olursa, o zaman yemek yemesi de kendisine haram olur. Çünkü aslolan gecenin bekasıdır (yani halen sürmüş olduğudur) ve bu durumda ondan dolayı meydana gelecek olan şüphenin vakti de, gittiği kesin olarak bilinmeyen vakittir.

114 Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 4, Sayfa: 199.

İmam Malik ise bu durumda kaza etmesi gerekir; çünkü aslolan orucun halen o kişinin zimmetinde devam etmiş olduğudur ve oruç da şüpheyle sakıt olmaz, demiştir.

Güneşin battığına dair bir şüphesi olduğu halde, yemek yiyecek olur ve ayırt edilme de belli değilse, bu durumda onu kaza etmesi gerekir. Çünkü aslolan gündüzün devam ettiğidir.

Cünüp olarak sabahlayan kişi: İlim ehlinin geneline göre cünüp olan bir kimse, sabahlayıncaya kadar guslü erteleyebilir, ardından kalkıp gusül alır ve orucunu da tamamlar. Bunu, Hicaz ehlinden İmam Malik ve İmam Şafiî, Irak ehlinden Ebu Hanife ve Sevri, Şam ehlinden Evzai, Mısır ehlinden Leys, Hadis ehlinden olan İshak ve Ebu Ubeyde, Zâhir ehlinden de Davud söylemiştir. Ebu Hureyre ise bu durumdaki kişi hakkında: "Onun orucu yoktur." demiştir ve bunu da Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den rivayet etmiştir sonra da bu görüşünden dönmüştür.[115] Hz. Âişe'den ve Ümmü Seleme'den nakledildiğine göre onlar; "Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem), ihtilam olmadan cünüp olarak sabahladığında oruca devam ederdi." demişlerdir.[116]

el-Hattâbi der ki: Ebu Hureyre'nin rivayet ettiği bu hadis hakkında en iyi bildiğim yorum, bu hadisin mensuh olduğudur. Çünkü oruç tutan bir kimsenin geceleyin uyuduktan sonra cima etmesi, İslam'ın ilk dönemlerinde haram idi. Yüce Allah, fecrin doğuşuna kadar cima etmeyi serbest kılınca, o günü oruç tutmak şartıyla gusül almadan evvel sabahlayıncaya kadar cünüp olarak geçirmek caiz olmuş oldu.[117] Hz. Âişe'den rivayet edildiğine göre; "Bir adam, kapıda durarak Allah'ın Resulü (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e; 'Cünüp olarak sabahlıyorum, hâlbuki oruç tutmak istiyorum (bu mümkün mü?)' dedi. Allah'ın Elçisi (sallallâhu aleyhi ve sellem): 'Oruç tutmak istediğim halde ben de cünüp olarak sabahlarım. Yıkanır ve oruç tutarım.' buyurdu. Adam: 'Ey Allah'ın Resulü! Sen bizim gibi değilsin, Allah senin geçmiş ve gelecek günahlarını affetmiştir.' deyince, Allah'ın Elçisi (sallallâhu aleyhi ve sellem) öfkelendi ve: 'Allah'a yemin olsun ki ben, Allah'tan

---

115 Bunun ayrıntısı için bakınız: Sahih-i Müslim, Cilt: 2, Sayfa: 779-780.
116 Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 4, Sayfa: 153; Müslim, Cilt: 2, Sayfa: 780-781.
117 Bak: Meâlimu's Sünen, Cilt: 3, Sayfa: 266.

en çok korkanınız ve yaptığı şeyi en iyi bileniniz olmayı umarım.' buyurdu." Malik ve Müslim rivayet etmiştir.[118]

Kadın hakkındaki hükme gelince; Şayet geceden kanı kesilecek olursa, bu durumda erkeğin cünüp olmasındaki aynı hükme tabi olur.

Gebe ya da emziren kadının oruç açmaya ihtiyaç hissetmeleri: Gebe ya da emziren bir kadın, (oruç tuttukları vakit) kendi canları hakkında korku duyacak olurlarsa, orucu tutmayabilirler, ama bunu kaza etmeleri gerekmektedir. el-Muvaffak der ki: Bu noktada ilim adamları arasında bir ihtilaf bilmiyoruz. Çünkü onlar bu durumda, hasta ve kendi canı hakkında korkup endişe eden kimselerin konumunda sayılırlar. Gebe ve süt emziren bir bayan, çocukları hakkında korkacak olursa, oruç tutmayabilirler, bu orucu kaza edip, tutmadıkları her bir gün için bir yoksul doyururlar. Bu, Şafiî mezhebinin meşhur görüşüdür. Çünkü Yüce Allah: *"(...) oruç tutmaya güçleri yetmeyenlere bir fakir doyumu kadar fidye gerekir."* (Bakara Suresi: 184) buyurmuştur. Gebe ve süt emziren kadın da söz konusu ayet-i kerimenin genel hükmüne dahildirler. İbn Abbas'tan nakledildiğine göre, o şöyle demiştir: "Bu ayet-i kerime, oruca dayanabilen yaşlı erkek ve yaşlı kadın için, oruç tutmayıp her günün yerine bir yoksul doyurmalarına ruhsat teşkil etmektedir. Yine bu ayet, korkmaları halinde gebe ve emzikli bayanlar için de bir ruhsat idi." Ebu Davud; "*Korkmalarından*" maksadın, çocukları hakkında olduğunu, bu durumda da oruç tutmayıp yoksul doyuracaklarını ifade etmiştir.[119]

Leys ise; Kefaret'in hamileye değil ama emziren kadına gerekli olacağını söylemiştir. Bu, İmam Malik'ten gelen iki rivayetten de ilkini oluşturur. Çünkü emziren kadının, çocuğuna süt verecek başka birisini bulması mümkündür; ancak gebe de durum böyle değildir. Bir de gebelik, o kadının gebeliği (ve vücudu) ile alakalı bir durum olduğundan, bu noktada korkması halinde sanki diğer âzâları hakkında korkması gibi değerlendirilir.

---

118 Muvatta, Cilt: 1, Sayfa: 289 ve Şeyh Malik tarikiyle de Müslim, Cilt: 2, Sayfa: 781 rivayet etmiştir.

119 Ebu Davud, Cilt: 2, Sayfa: 738-739. Hadisin aslı Buharî, Cilt: 8, Sayfa: 179 de, "yaşlı erkek ve yaşlı kadın" şeklinde gelmiştir. Bak: İrvau'l Galil, Cilt: 4, Sayfa: 18-25.

Ebu Hanife ise; Hamile ve emziren kadına kefaret gerekli değildir, demiştir. Çünkü (Beş Enes'ten biri olan) Abdullah b. Kab oğullarından Enes b. Malik'ten rivayete göre; Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdular: "Yüce Allah yolculuk yapandan namazın yarısını kaldırmıştır. Ve yine yolcudan, hamileden ve emziren kadından da oruç tutmayı kaldırmıştır."[120] Burada ise kefareti emretmemiştir.

"Bunun, kefaret vermeye çelişki oluşturmadığı, dolayısıyla da -kaza etme gibi- delil üzere vakfedileceği, çünkü bu hadis-i şerifin, söz konusu hükme çelişki oluşturmamış olacağı" şeklinde cevap verilmiştir.

Yaşlı bir kimse oruç tutmaktan aciz olursa: Yaşlı bir erkek ve kadın şayet orucu tutarken zorlanacak olur ve çok sıkıntı çekecek olurlarsa, oruç tutmayabilirler, her gün için (fidye olarak) bir yoksula yemek yedirirler. Bu, Ebu Hanife, Sevri ve Evzai'nin görüşüdür. Onlar bu noktada, geçen ayet-i kerimeyi ve İbn Abbas'ın bu ayet hakkındaki tefsirine dayanmışlardır.

İmam Malik ise şöyle demiştir: Onlara bir şey gerekli değildir; çünkü orucu acziyet sebebiyle terk etmişlerdir; dolayısıyla da fidye vermeleri gerekli değildir. Tıpkı ölümcül bir hastalığa maruz kalması sebebiyle orucu terk etmek gibi. İmam Şafiî'nin ise bu hususta iki mezhep gibi, iki de (farklı) görüşü gelmiştir.

Ayhali ve nifaslı kadın: İlim adamlarının icmasına göre, Hayızlı (ayhali) ya da nifaslı bir kadının oruç tutması helal değildir. Onlar (bu müddet içerisinde) Ramazandaki oruçlarını tutmaz, kaza ederler. Şayet bu halde oldukları halde oruç tutacak olurlarsa bu yerine geçmez. Nitekim Hz. Âişe şöyle demiştir: "Biz Allah Resulü (sallallâhu aleyhi ve sellem) zamanında hayız olurduk. Orucu kaza etmekle, namazı ise kaza etmemekle emrolunduk." Buharî ve Müslim ittifak etmiştir.[121] Hayızlı ve nifaslı kadın bu noktada eşittir, hükümleri de aynıdır.

---

120 Ahmed, Cilt: 4, Sayfa: 347. hadisin lafzı ona aittir; Ebu Davud, Cilt: 2, Sayfa: 797; Tirmizî, Cilt: 3, Sayfa: 94, 95; İbn Mace, Cilt: 1, Sayfa: 533. Tirmizî; Hadis hasendir, demiştir. et-Telhisu'l Habir, Cilt: 2, Sayfa: 203 eserinde der ki: "Tirmizî'nin hasen dediği nakledilmiştir, onun hakkında ise susmuştur."

121 Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 1, Sayfa: 421; Müslim, Cilt: 1, Sayfa: 265. Buna yakın manadaki bir hadis "Hayız" konusunda geçmişti.

Ölüp de kazası olan kimse: Üzerinde Ramazan'dan oruç kazası olan bir kimse ölecek olursa, iki durumdan hâli olamaz:

1) Vaktin dar olması ya da hastalık, yolculuk veyahut orucu tutmaktan aciz olması gibi bir özrü nedeniyle oruç tutmaya imkân bulmadan önce ölmüş olması. Bunda ona bir şey gerekmez. Çünkü bu, Yüce Allah'ın hakkıdır ve şeriatla vacip kılınmış bir şeydir ki, kişi amel etmeye imkân bulmadan önce üzerine vacip olan bir konudur. Bu da hac konusunda olduğu gibi başkasının yerine bedel yapmasıyla sakıt olur.

2) Kaza etmeye imkân bulduktan sonra ölmüş olması. Bu durumda vacip olan; her bir yoksul için bir doyumluk yedirmesidir. Bu da ilim adamlarının çoğunluğunun görüşüdür. Bunu, İmam Malik, Leys, Evzai, Sevri ve İmam Şafiî söylemiştir. Nitekim İbn Ömer'den rivayet edildiğine göre, Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "Kim ölür ve üzerinde bir aylık oruç borcu olursa, arkasındaki kimseler her bir orucunun yerine bir yoksulu doyursun."[122] Çünkü kişi hayatta iken onun adına oruç tutulamaz. Aynı şekilde –namazda olduğu gibi- öldükten sonra da onun adına oruç tutulamaz.

Ebu Sevr ise; Onun adına oruç tutabilir, demiştir. Çünkü bu noktada Hz. Âişe'den rivayet edildiğine göre; Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "Ölen kimsenin borcu olan oruçlarını, onun adına velisi tutar." Buharî ve Müslim ittifak etmiştir. İbn Abbas'tan buna benzer şekilde de hadis gelmiştir.[123]

Bu hadisin adak hakkında geldiği ve bazı lafızlarda da açık bir şekilde zikredildiği şeklinde cevap verilmiştir. Zira adak orucunu, sahibi adına velisi tutabilir. Bu, Leys ve Ebu Sevr'in görüşünü oluşturmaktadır. Zira bundan önce geçen sahih hadislere dayanmışlardır.

---

122 Tirmizî, Cilt: 3, Sayfa: 96- 97; İbn Mace, Cilt: 1, Sayfa: 558. Tirmizî; İbn Ömer'den sahih olarak gelen bunun mevkuf kavli olduğudur. et-Telhisu'l Habir, Cilt: 2, Sayfa: 209 eserinde ise şöyle der: "Dârakutnî şöyle demiştir: "Mahfuz olan bunun İbn Ömer'den mevkuf olarak gelmiş olduğudur. Beyhakî de bu noktada ona uymuştur."

123 Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 4, Sayfa: 192-193; Müslim, Cilt: 2, Sayfa: 803-805. Buharî ve Müslim'de geçen İbn Abbas hadisinin bazı rivayetlerinde ise "adak orucu" şeklinde gelmiştir.

el-Muvaffak der ki: Zikrettiğimiz fakihlerden diğer ilim adamları ise bu (ölen) kimsenin adına yoksulun doyurması gerekir. Nitekim Ramazan orucu hakkındaki ifadelerimizde buna dair bilgiler geçmişti.

Kaza konusunda ifrata kaçan kimse: Ramazan borcu olan bir kimsenin, diğer Ramazan gelmeden kaza orucunu erteleyebilir. Çünkü bu minvalde gelen Hz. Âişe'nin rivayetine göre, şöyle demiştir: "Kimi zaman üzerimde Ramazan orucu borcu kalırdı da bu orucu Şaban ayından başka bir ayda yerine getirmem mümkün olmazdı." Buharî ve Müslim ittifak etmiştir.[124] Özürsüz olarak Ramazan borcu olan bir kimsenin, diğer Ramazan gelmeden o oruç kazasını ertelemesi ise caiz değildir. Çünkü Hz. Âişe, bundan başkası için kaza orucunu ertelememiştir. Zira imkân bulmuş olsaydı bu durumda onu ertelerdi. Şayet ertelemiş olsa, bu su götürür, şöyle ki; Eğer bir özür sebebiyle bu olmuşsa, o zaman sadece kaza etmesi gerekir. Bir özre binaen olmamışsa, o zaman kaza eder ve her gün için yoksula yemek yedirir. Bunu, İmam Malik, Sevri, Evzai, İmam Şafiî ve İshak söylemiştir. Çünkü bu hususta İbn Ömer, İbn Abbas ve Ebu Hureyre'den gelen rivayete göre, onlar: Her gün için yoksula yemek yedirir, demişlerdir. Nitekim Sahabeden onlara muhalefet eden ise varit olmamıştır.[125]

Ebu Hanife ise bu durumdaki kişinin -tıpkı orucun edasını ertelemekte olduğu gibi- fidye vermesinin gerekli olmayacağını ifade etmiştir.

HASTA VE YOLCUNUN ORUCU TUTMAMASI

İlim adamları, cümle itibariyle hastanın iftar açabileceği (orucu tutmayabileceği) noktasında icma etmişlerdir. Bunun temeli, Yüce Allah'ın şu buyruğudur: *"Sizden her kim hasta yahut yolcu olursa (tutamadığı günler kadar) diğer günlerde kaza eder..."* (Bakara Suresi: 184) Oruç tutmamayı mübah kılan hastalık, oruç tutması halinde hastalığının şiddetlenmesi ve

---

124 Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 4, Sayfa: 189; Müslim, Cilt: 2, Sayfa: 802-803.

125 Onlardan ve diğerlerinden bunun rivayetini el-Hâfız, el-Feth, Cilt: 4, Sayfa: 190 eserinde nakletmiştir. Orada der ki: "Tahavî, Yahya b. Eksem'den şöyle dediğini nakletmiştir: "Sahabeden altı kişinin bunu yaptığını gördüm ve bu noktada onlara muhalefet edeni bilmiyorum." el-Hafız der ki: "Bu, cumhurun görüşüdür. Bunda İbrahim en-Nehai, Ebu Hanife ve ashabı muhalefet etmiştir. Tahavî ise bu konuda cumhurun görüşüne meyletmiştir."

hastalığının iyileşmemesinden korkulmasıdır. Dolayısıyla hasta buna rağmen oruç tutacak olursa, mekruh bir amelde bulunmuş demektir. Çünkü böyle yapmakla nefsine zarar vermiş ve Yüce Allah'ın hafifletmesini ve verdiği ruhsatı terk etmiş sayılır. Ama (tutmuş olsa da) bu orucu sahih ve geçerli olur. Zira bu bir azimettir, terki ise ruhsattır. Öyleyse bunu tutmuş olsa da bu ona yeterli gelir. Hazır bulunduğunda Cuma namazını terketmesi kendisine mübah sayılan bir hastanın durumu gibi.

Oruç tuttuğu için hasta olmaktan korkan sağlıklı kimse, orucun tutulmama mübahlığındaki artıştan korkan hasta gibidir. Çünkü hastanın iftar etmesinin mübah oluşu sadece bu hastalığının yenilenmesi, artması ya da yaygınlaşmasından korkulduğu için söz konusu olmuştur. Öyleyse hastalığın yenilenmesinden dolayı korkmak da bu anlamda ele alınır.

Aynı şekilde yolcunun da oruç tutmaması mübahtır. Şayet oruç tutacak olursa mekruh işlemş olur, orucu ise geçerlidir. Yolcunun oruç tutmamasının cevazı, nass (Kuran ile Sünnet) ve icma ile sabittir. İlim ehlinin çoğunluğuna göre bu durumda oruç tutması halinde, bu yeterli gelir. Nitekim Abdurrahman b. Avf'tan mevkuf gelen bir rivayet şöyledir: "Yolculukta iken oruç tutan, hazarda iken ifrata kaçan kimse gibidir."[126] Bunu zahirilerden bir topluluk da söylemiştir. Çünkü Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem): "Yolcu iken oruç tutmak, iyilikten (takvadan) değildir." Buharî ve Müslim ittifak etmiştir.[127] İlim adamlarının geneli ise bu görüşe muhaliftirler. İbn Abdilberr der ki: Bu görüş Abdurrahman b. Avf'tan rivayet edilmiştir. Fakihlerin tümü bunu kabul etmedikleri gibi sünnet de bunu reddetmektedir. Onların ileri sürdüğü delil ise Hz. Âişe'nin şu rivayetidir: "Hamza b. Amr el-Eslemi çok oruç tutan bir kimse idi. Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e: 'Yolcu iken oruç tutabilir miyim?' diye sordu. Bunun üzerine Allah'ın Elçisi (sallallâhu aleyhi ve sellem) 'İstersen tut, istersen tutma.' buyurmuştur." Buharî ve Müslim ittifak etmiştir.[128] Müslim'in lafzına göre; "Ey Allah'ın Resulü! Yolculukta iken oruç tutmaya gücüm yetiyor. Tutacak olursam günaha girer miyim?" deyince, Allah'ın Elçisi (sallallâhu aleyhi ve sellem): "Bu, Allah'ın bir ruhsatıdır. Ruhsatı alacak olursan

---

126 Nesaî, Cilt: 4, Sayfa: 183.

127 Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 4, Sayfa: 183; Müslim, Cilt: 2, Sayfa: 786.

128 Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 4, Sayfa: 179; Müslim, Cilt: 2, Sayfa: 789.

bu daha iyidir. Ama kim de oruç tutmak isterse, bu da günah olmaz." buyurmuştur.[129] Onların öne sürdüğü bu delil, bu durumda orucu tutmamanın, oruç tutmaktan daha faziletli olacağına hamledilmiştir.

İmam Ahmed'e göre yolculukta iken oruç tutmamak daha faziletlidir. Bu, Evzai ve İshak'ın mezhebini oluşturur. Bu minvalde önceden serdedilen hadisler geçmişti. Bir de yolcu iken oruç tutmakla, söz konusu hilaftan da çıkılmış olur. Böylece seferde oruç tutmamak daha faziletlidir; tıpkı seferde namazı kısaltma konusunda olduğu gibi.

Ebu Hanife, İmam Malik ve İmam Şafiî ise şöyle demiştir: Kendisine güvenen kimsenin seferde oruç tutması daha faziletlidir. Çünkü "oruç" ya da "iftar" konusunda muhayyer bırakılan bir kimsenin –nafilede olduğu gibi- oruç tutması daha faziletli sayılmaktadır.

"Onların yaptıkları bu kıyasın, hastalıkla ve mekruh günler içinde tutulan oruçla çelişki oluşturacağı" şeklinde cevap verilmiştir.

Orucun kazası: Ramazan orucunu değişik günlerde kaza yapmak caizdir, bunun yanında peşpeşe kaza yapmak daha güzeldir. Bu görüşe, İmam Malik, Ebu Hanife, Sevri, Evzai, İmam Şafiî ve İshak sahip olmuştur. Çünkü Yüce Allah'ın: *"(tutamadığı günler kadar) diğer günlerde kaza eder."* (Bakara Suresi: 184) buyruğunun mutlak manası bunu ifade etmektedir. Ayette "peşpeşe tutulmasına" dair mukayyet bir hüküm gelmemiştir.

el-Muvaffak der ki: Şayet Hz. Âişe'nin; "peşpeşe günlerde tutarak kaza eder…" şeklinde nazil olduğunu ve sonradan da buradaki "peşpeşe" lafzının düştüğüne..."[130] dair rivayetine gelince; bu durumda bizler; Bu rivayetin sahih olarak sabit olmadığını, şayet sahih de olsa kendisiyle delil getirilen o lafzın düşmüş olacağını cevap olarak söyleriz.

Nafile oruç tutmak isteyen kimsenin ise bu orucunu tamamlaması güzeldir, ama vacip değildir. Şayet bu nafile orucu bırakacak olursa, bunun kazası yoktur. Bu, İmam Ahmed'in mezhebinin, Sevri'nin, İmam Şafiî'nin ve İshak'ın görüşüdür. Müslim'in, Hz. Âişe'den yaptığı nakile göre, kendisi: "Ey Allah'ın Resulü! Bize Hays yemeği[131] hediye edildi, onu senin

---

129 Müslim, Cilt: 2, Sayfa: 790.
130 Dârakutnî, Cilt: 2, Sayfa: 192. Hadisin isnadının sahih olduğunu söylemiştir.
131 Hays yemeği: Hurma, çökelek ve yağdan yapılan bir tür yemektir. (Çevirmenin notu)

için sakladık, deyince, Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem): 'O nedir? Getirin bakalım.' buyurdu. Ben de onu getirdim ve bir müddet sonra Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem): 'Ben oruçlu idim.' buyurdu."[132] Nesaî şu rivayeti ilave etmiştir: "Nafile oruç tutan kimsenin misali, malından sadaka çıkartıp veren adama benzer. İsterse onu çıkartıp verir, isterse de kendisinde tutar."[133]

Ebu Hanife ve İmam Malik ise; Bu orucuna devam etmesi gerekir ve bir özrü olmadığı sürece de tutmaya devam eder. Şayet özrü olup da bozacak olursa, onu kaza eder. İmam Malik'ten gelen görüşe göre, bunu kaza etmesi gerekmez, demiştir. Bu orucu kaza etmesini vacip sayanlar, Hz. Âişe'den şunu rivayeti gerekçe göstermişlerdir: "Biz oruçlu iken Hafsa ile bana bir hediye getirildi. Biz de orucumuzu bozduk, sonra Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) odaya girdi. Kendisine: Ey Allah'ın Resulü! Bize bir hediye getirildi, onu canımız çekti ve orucumuzu bozduk, dedik. Bunun üzerine Allah'ın Resulü (sallallâhu aleyhi ve sellem): "Size günah yoktur, (ama) onun yerine başka bir gün oruç tutunuz." buyurdu."[134]

Onların bu aktardıkları haberin sabit olmadığı ve bunun yanında müstehap olduğuna hamledildiği, şeklinde cevap verilmiştir.

Kim eğer -Ramazan kazası, muayyen ya da mutlak bir adak veyahut kefaret orucu gibi- vacip olan bir orucu tutmuş olur da ondan çıkacak (yarıda bırakacak) olursa, bu caiz olmaz. Çünkü adağı kesin olarak tayin eden (muayyen adakta bulunan) kişi, o oruca başladığını kendisine vacip saymış olmaktadır. Muayyen olmayan da ona devam edeceğini tayin etmiş oluyor ve bu şekliyle de o adağı bir tür kendisine tayin edilmiş bir farz kılmış oluyor ki, bunda da Allah'a hamdolsun bir ihtilaf yoktur.

---

132 Sahih-i Müslim, Cilt: 2, Sayfa: 809.

133 Nesaî, Cilt: 4, Sayfa: 193-194. el-İrva, Cilt: 4, Sayfa: 136 eserinde şöyle der: "Bu hadis Müslim şartına göre sahihtir."

134 Ebu Davud, Cilt: 2, Sayfa: 826; Tirmizî, Cilt: 3, Sayfa: 112. İmam Malik, Muvatta, Cilt: 1, Sayfa: 306 eserinde bu hadisi İbn Şihap'tan mürsel olarak nakletmiştir. Hattâbî der ki: "Bu hadis zayıftır..." Şöyle de demiştir: "Şayet bu hadis eğer sabit ise Hz. Peygamber (s.a.v.)'in o ikisine bu orucu kaza etmelerini emir buyurması, bunun sadece müstehap olduğunu gösterir. Çünkü bir çok usül (kaidesin)de bir şeyin bedeli, onun aslının yerine geçmektedir ki, bu da o noktada muhayyer olduğudur. Aynı şekilde bedelde de durum böyledir." Meâlimu's Sünen, Cilt: 3, Sayfa: 335.

Çocuk oruç tutmaya güç yetirebiliyorsa: Çocuk on yaşına girer de oruç tutmaya gücü yetiyorsa, bu oruç kendisine ilzam edilip emredilir. Terk etmesi durumunda ise dövülür ki, -namazda olduğu gibi- oruca alışmış olsun ve bunu tutmaya da devam etsin. Oruç tutmaya gücü yetmesi durumunda bunun ona emredileceği görüşünü, İmam Şafiî dile getirmiştir. İshak ise; Çocuk on iki yaşına girince, oruca alışması için kendisine bunu aşılamayı hoş görürüm, demiştir. Oruç için "on yaşa" itibar etmesi, namaz konusunda daha önceliklidir. Sadece oruç daha zor olduğundan, çocuğun buna gücünün yetmesine de itibar edilir. Nitekim buluğ çağına girmediği sürece çocuğa oruç tutması vacip değildir.

Kâfir bir kimse Ramazan'da Müslüman olursa: Ramazan ayı henüz gelmeden Müslüman olup da onu karşılayacak olursa, bunda zaten bir ihtilaf yoktur (yani onu tutması fazdır.) Ama Müslüman olmadan önce bu aydan kaçırdığı oruçlar varsa, bunları kaza etmesi vacip değildir. Bunu, İmam Malik, Evzai, İmam Şafiî, Ebu Sevr ve Rey ashabı söylemiştir. Çünkü bu geçen oruçlar bir ibadet niteliğinde olması hasebiyle, o kişinin de henüz küfür üzere bulunduğu durumda iken Ramazan söz konusu olduğundan, bu hükmün kapsamından dışarı çıkmış oldu. Dolayısıyla da (küfür üzere iken) geçen oruçları kaza etmesi kendisine vacip olmaz. Tıpkı geçen Ramazan oruçları gibi.

Ama o gün içerisinde Müslüman olan bir kişiye gelince, onun ise hemen orucu tutması ve o günü de (başka bir günde) kaza etmesi gerekir. Bu, İmam Ahmed'den aktarılmıştır. İshak da bunu ifade etmiştir. Çünkü o kişi, ibadet vaktinin bir bölümüne yetişmiş olduğundan, onu tutması gerekli olur. Mesela namazın bir bölümüne yetişmek gibi.

İmam Malik ve Ebu Sevr ise; Onun bunu kaza etmesi gerekmez. Çünkü bu kişi, bu durumda kendisinde bir tür karışıklığın söz konusu olduğu ibadet vaktinde iken o oruca yetişmiş olmaz, demişlerdir.

Hilalin görülmesiyle neyin sabit olacağı ve onu tek başına gören kimsenin durumu: Mezhebimizin meşhur görüşüne göre; Adil olsun olmasın, hakimin huzurunda şahidlik etsin, etmesin, şahidliği kabul edilsin yahut edilmesin bir kimse, tek başına hilali ne zaman görmüş olursa, orucu tutması gerekli olur. Bu, İmam Malik, Leys, İmam Şafiî ve Rey

ashabının görüşüdür. Çünkü bu şekliyle hilalin, Ramazan hilali olduğunu kesin olarak bilmiş sayılır; dolayısıyla da bu orucunu tutması icap eder. Tıpkı hakimin o noktada hüküm vermesi gibi.

İshak ise: Bu durumda orucu tutmaz, demiştir. Çünkü Ahmed b. Hanbel'den şöyle rivayet edilmiştir: O kişi sadece insanlardan müteşekkil bir topluluğun içinde olduğu halde (onlarla beraber iken) orucu tutabilir. Çünkü bugün, Şaban ayı hakkında hükmü bulunan bir gündür.

Şöyle cevap verilmiştir: Bir defa "bugünün, Şaban ayı hakkında hükmü bulunan bir gün olduğu" şeklindeki hükmün, onu gören kimseden başkası hakkında söz konusu olacağı aşikardır. Ama onu bizzat kendisinin görmesi durumunda, bu hilalin Ramazan'a ait olduğunu bilmesi halinde, bu orucu tutması icap eder.

İmam Ahmed'den meşhur gelen rivayete göre; Adil bir kimsenin Ramazan hilalini gördüğünü söylemesi kabul edilir. Bu durumda, onun bu sözüne dayanarak insanların orucu tutmaları gerekli olur. Bu, İmam Şafiî'den gelen sahih görüşüdür ve bulut sebebiyle (havanın kapalı olması noktasında) da Ebu Hanife'nin ileri sürdüğü görüşüdür. Çünkü bu minvalde İbn Ömer'den nakledildiğine göre, o şöyle demiştir: "İnsanlar hilali gözetlemeye başladılar. Ben de Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e hilali gördüğümü haber verdim. Bunun üzerine O da orucu tuttu ve insanlara oruç tutmalarını emretti."[135] Çünkü bu, farz olma vaktini gözetleme yoluyla elde edildiğini haber vermiş olmaktadır. Bu nedenle de bir kişinin verdiği haberi kabul edilmiştir. Tıpkı namaz vaktinin girdiğini bir kimsenin haber vermesi gibi. Zira bu, dini bir haber vermedir ve -onun rivayette bulunması gibi- adil bir kimse tarafından da yerine getirilmiştir.

İmam Malik, Leys, Evzai ve İshak ise bunun, sadece iki kişinin şahidliği ile kabul edilebileceğini söylemişlerdir. Çünkü Abdurrahman b. Zeyd b. el-Hattab hadisinde geldiğine göre, Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle

135 Ebu Davud, Cilt: 2, Sayfa: 756-757; Hakim, Cilt: 1, Sayfa: 423; Beyhakî, Cilt: 4, Sayfa: 212. Hakim: "Müslim şartına göre bu hadis sahihtir." demiştir. Zehebî de ona muvafakat etmiştir. İbn Hazm ise el-Muhalla, Cilt: 6, Sayfa: 236 eserinde; "Bu hadis sahihtir, demiştir. el-Hafız da et-Telhis, Cilt: 2, Sayfa: 187 eserinde bu hadisin İbn Hazm tarafından sahih görüldüğünü zikretmiştir ve kendisi de bunu takrir etmiştir.

buyurmuştur: "Şayet (hilali gördüğüne dair) iki tane Müslüman şahidlik etmiş ise bu durumda oruç tutunuz ve iftarı da buna göre yapınız."[136] Nitekim bu hilali gördüğüne dair şahidlik etmek, Şevval ayının hilaline de şahidlik etmesini ihtiva etmektedir.

el-Muvaffak şöyle der: Onların ileri sürdüğü bu hadis sadece mefhumuna delalet etmektedir. Hâlbuki bizim ileri sürdüğümüz hadis, en meşhur olanıdır ve mantukuna (mantalitesine) delalet etmektedir; dolayısıyla bu hadisimizin öne alınması vacip olur. Hadis, Şevval hilalinden ise ayrılır; çünkü Şevval'e girilmesiyle (Ramazan) ibadetinden çıkılmış olur. Buna göre bizim bu hadis ibadet ayına dahildir, onların ileri sürdüğü hadis ise Şevval hilali hakkındadır, konumuzla farklılık arz eder.

Ebu Hanife ise havanın açık olması durumunda bunun ancak titizlikle tespit edilmesi şartıyla kabul edileceğini söyler. Çünkü gözler doğru olarak (o hilali) görebileği halde, engellerin tavan yapması durumu dahi olsa bir topluluğun, hilalin doğuş yerlerine bakmış olmaları halinde bunu onların değil de sadece bir kimsenin görmüş olmasını kabul etmek, caiz olmaz.

Bunu bir kişinin çok açık ve -uzak da olsa- net bir şekilde görebileceğinin mümkün ve caiz olacağı, şeklinde cevap verilmiştir. Nitekim bir topluluğun (o hilalin) doğuş yerlerini bilmesi kimi zaman farklılıklar arz edebilir; başka yerleri anlamış olabilirler ve bir görüşte birleşemeyebilirler. İki kişinin şahidliğinin sabit olduğunu men eden bir kimseye hadisle cevap verilir ve onun diğer haklara vesair şahidlere kıyası yapılır.

Şevval hilalinin görüldüğünü kabul etmek için fukahanın çoğunluğu, iki adil şahidin olmasını gerekli görmüşlerdir. Ancak Ebu Nûr bundan farklı olarak, bir kişinin şahidliğinin de kabul edileceğini ifade etmiştir. Çünkü bu hilal, Ramazan ayının iki tarafından birisini oluşturur, bu yönüyle birinci hilale benzer. Fukahanın ileri sürdüğü delil ise geçen *"(...) iki tane Müslüman şahidlik etmiş ise..."* hadis-i şerifidir.

---

136 Ahmed, Cilt: 4, Sayfa: 321; Nesaî, Cilt: 4, Sayfa: 133; Dârakutnî, Cilt: 2, Sayfa: 168. Ahmed'de: "İki tane Müslüman" ifadesi geçmektedir. Dârakutnî ise buna bedel: "Adaletli olan" lafzınını aktarmıştır. el-İrva, Cilt: 4, Sayfa: 16-17 eserinde ise bunu sahih saymıştır ve: Hadisin isnadı sahihtir, tüm ravileri de güvenilirdir." demiştir. Bak: et-Telhisu'l Habir, Cilt: 2, Sayfa: 187.

Kişi tek başına bu hilali görecek olursa, iftarını açamaz. Bu ise İmam Malik ve Leys'ten rivayet edilmiştir. Çünkü bugün, Ramazan ayından hakkında hüküm verilmiş olan bir gün olması hasebiyle bugünde iftar etmesi caiz olmaz. Tıpkı önceki gün gibi. Bir delil sunması konusu ise bundan ayrılır. Zira bu, bizim konumuzdan farklı olarak Şevval'dan hakkında hüküm verilmiş olan bir gün sayılır.

İmam Şafiî ise; Bu durumda ona yemek yemesi helal olur; ancak kimseye görünmeden bunu yapar. Zira o, Şevval ayının hilalini kesin olarak gördüğüne kanaat getirmiş olduğundan, yemek yemesi de kuşkusuz caiz olur. Sanki buna dair bir delil getirmiş gibi kabul edilir.

Oruç tutulması yasak olan günler: İlim ehlinin icmasına göre iki bayram gününde oruç tutmak yasaktır ve yine o günlerde nafile, mutlak adak, kaza ve kefaret orucu tutmak da haramdır. Nitekim Hz. Ömer şöyle der: "Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) şu iki günde oruç tutulmasını yasaklamıştır: İftar ettiğiniz 'Ramazan bayramı' gününde ve kurbanlarınızın (etlerini) yediğiniz 'Kurban bayramı' gününde." Buharî ve Müslim ittifak etmiştir.[137] Ebu Hureyre'den nakledildiğine göre; "Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem), Ramazan ve Kurban günü oruç tutmaktan nehyetmiştir." Buharî ve Müslim ittifak etmiştir.[138] Ebu Said'den de buna benzer bir rivayet gelmiştir.[139] Şüphesiz yasak, o işten menedildiğini ve bunun da haram olduğunu gerektirmektedir.

Teşrik günlerinde de yine oruç tutmak yasak kılınmıştır. Nitekim bu noktada Nebişe el-Hezli'nin yaptığı rivayet yer almaktadır. O der ki: Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurur: "Teşrik günleri yeme, içme ve Allah'ı zikretme günleridir."[140] Amr b. el-Âs'tan nakledildiğine göre, o der ki: "Bu günlerde Allah'ın Resulü (sallallâhu aleyhi ve sellem) oruç tutmaktan bizi men etmiştir ve bu günlerde iftar etmemizi (yiyip - içmemizi) emretmiştir." Malik der ki: "Bunlar teşrik günleridir."[141]

---

137 Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 4, Sayfa: 238-239.; Müslim, Cilt: 2, Sayfa: 799.

138 Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 4, Sayfa: 240; Müslim, Cilt: 2, Sayfa: 799.

139 Geçen iki kaynakta yer almaktadır.

140 Sahih-i Müslim, Cilt: 2, Sayfa: 800.

141 Malik, Cilt: 1, Sayfa: 377. Onun tarikiyle de Ahmed, Cilt: 4, Sayfa: 197; Ebu Davud,

Teşrik günlerinde "farz orucu" tutmak hakkında iki görüş gelmiştir:

1) Caiz değildir. Çünkü teşrik günlerinde oruç tutmak tutmak da yasaktır ve sanki bayram günü oruç tutmak gibidir.

2) O gün oruç tutmak sahihtir. Çünkü bu hususta Hz. Âişe ve İbn Ömer'den gelen rivayete göre, ikisi de şöyle demişlerdir: "Hediye kurbanı bulamayan kimse dışında teşrik günlerinde oruç tutmalarına izin verilmedi."[142]

Normalde tutmuş olduğu orucun Cuma'ya denk gelmesi dışında, sadece Cuma günü oruç tutmak da mekruh görülmüştür. Çünkü Ebu Hureyre'den gelen rivayete göre, kendisi Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den şöyle buyurduğunu işitmiştir: "Sizden biriniz Cuma'dan bir gün önce ya da bir gün sonra oruç tutmadıkça, sakın yalnızca Cuma günü oruç tutmasın." Buharî ve Müslim ittifak etmiştir.[143] Bunların dışında da hadisler gelmiştir.[144] Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in sünneti, tabi olmaya daha layık olandır.

Ebu Hanife ve İmam Malik ise; Sadece Cuma günü oruç tutmak mekruh değildir; çünkü bugün, diğer günlere benzer, demişlerdir.

el-Muvaffak şöyle demiştir: Arkadaşlarımız derler ki: Yalnız Cumartesi günü oruç tutmak mekruhtur. Çünkü bu minvalde Abdullah b. Busr, Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den şunu nakletmiştir: "Allah'ın size farz kıldığı günler dışında Cumartesi günü siz oruç tutmayınız." Yine Abdullah b. Busr'un, kız kardeşi es-Samâ'den yaptığı rivayet de vardır.[145]

Cilt: 2, Sayfa: 803-804. Hakim, Cilt: 1, Sayfa: 435. Hakim hadisi sahih görmüştür. Zehebî de ona muvafakat etmiştir. Hadis ikisinin dediği gibi olup, sahih bir çok şahidi yer almaktadır.

142 Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 4, Sayfa: 242.

143 Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 4, Sayfa: 232; Müslim, Cilt: 2, Sayfa: 801.

144 Geçen iki kaynağa bakınız.

145 Ebu Davud, Cilt: 2, Sayfa: 805, 806, 807; Tirmizî, Cilt: 3, Sayfa: 120; Hakim, Cilt: 1, Sayfa: 435; Beyhakî, Cilt: 4, Sayfa: 302. Ebu Davud der ki: Bu hadis mensuhtur. İmam Malik'in ise bu hadise, yalandır, dediğini ifade etmiştir. Tirmizî ise: Hasen hadistir, der. Hakim: "Buharî-Müslim tahriç etmediği halde hadis Buharî şartına göre sahihtir. Bunun yanında hadisin Buharî-Müslim tarafından tahriç edilmiş sahih isnadlarla muarızı da vardır, demiştir. Zehebî de onu ikrar etmiştir. et-Telhis, Cilt: 2, Sayfa: 216 eserinde şöyle denilmiştir: Hadisi İbn Seken sahih görmüştür...

el-Esrem der ki: Ebu Abdullah şöyle demiştir: Sadece Cumartesi gününde oruç tutmak ile ilgili hadise gelince bu, es-Samê hadisinde münferit olarak gelmiştir. Yahya b. Said ise bu hadisten ittika ederdi, yani o hadisten bana anlatmaktan kaçınırdı.

Sadece Recep ayından da (hepsini) oruçlu geçirmek mekruh görülmüştür. Nitekim bu noktada Hurşe b. Hurr'un şu kavli yer almaktadır: "Ben Hz. Ömer'i gördüm, Recep ayı olunca insanları alıp bir büyük (yemek) sahanının etrafında topladı ve onlara: "Haydi yemek yiyiniz! Çünkü bu ay, cahliyye ehlinin tazim gösterip (oruç tuttukları) bir aydır, demiştir."[146]

Ebu Katade hadisinde ise şöyle gelmiştir: "Hz. Ömer: 'Ey Allah'ın Resulü! Tüm seneyi oruçla geçiren bir kimsenin durumu ne olacak?' dedi. Bunun üzerine Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem): 'Oruç da tutmamış-

---

Zühri'den rivayete göre; Bu hadis Humsi'ye ait hadistir. Ebu Davud şöyle demiştir: İmam Malik; Bu hadis yalandır, demiştir. Hakim ise; Buna muarız olan sahih rivayetler vardır, demiştir. Ümmü Seleme hadisini zikretmiştir: Hz. Peygamber (s.a.v.)'in en çok oruç tuttuğu günler Cumartesi ve Pazardır. O şöyle buyururdu: "Cumartesi ve Pazar günleri müşriklerin bayram günleridir, ben onlara (oruç tutarak) muhalefet etmek istiyorum." Tahavî ise Cumartesi günü orucun tutulmasına delalet eden hadislere işaret ettikten sonra şöyle demiştir: Cumartesi günü nafile olarak oruç tutulmasının mübah oluşunu gösteren ilgili mervi nakiller çerçevesindeki bu hadisler, ilim adamlarının elinde bulunan en meşhur ve en açık hadislerdir. Bu hadisler, kendisine muhalif olan şaz (kural dışı) gelen hadisten daha da meşhur ve açıktır... Şöyle dedi: Kuşkusuz Hz. Peygamber (s.a.v.) şöyle buyurdular: "Allah'a en sevimli olan oruç, Hz. Davud'un tuttuğu oruçtur. O bir gün oruç tutar, bir gün de tutmazdı." Bunda yine Cumartesi ile diğer günler arasında bir tesviye söz konusudur... Nitekim Zühri, Cumartesi günü orucun tutulmasının mekruhluğuna dair gelen es-Samâ hadisine karşı çıkmıştır. Konu hakkında bilgi sahibi olduktan sonra ise ilim adamlarının ele aldıkları hadisler cümlesinden onu adetmemiştir..." Şerh'u Meâni'l Âsâr, Cilt: 2, Sayfa: 80-81. Söz konusu olan ve çelişkili olduğunu ortaya koyan nakilde yine muztarip olarak illetli görülmüştür. Nesaî der ki: "Bu hadis de muztariptir." el-Hafız da et-Telhis eserinde, bu hadisin muztarip oluşuna dair görüş belirtenlerin olduğunu belirttikten sonra bunu ikrar etmiştir. Buna dair tahrici el-İrva, Cilt: 4, Sayfa: 118-125 eserinde uzunca ele almıştır. Bu hadisin de üç tarikle sahih olduğunu iddia etmiştir. Sahih olduğunu kabul etsek dahi bu hadis ya şazdır yahut da mensuhtur. el-İhtiyârâtu'l Fıkhiyye, Sayfa: 199 eserinde İbn Teymiyye şöyle demiştir: "Sadece cumartesi günü oruç tutmak mekruh değildir."

146 İbn Ebu Şeybe, Cilt: 3, Sayfa: 102. Hadisin senedi ise el-İrva, Cilt: 4, Sayfa: 113 eserinde sahih görülmüştür.

tır, iftar da etmemiştir.' ya da 'Ne oruç tutmuştur ve ne de iftar etmiştir.' buyurdu."[147]

Ebu'l Hattab der ki: Kerahet, ancak bu zaman dilimine Bayramın ilk günleri ile teşrik günlerinin denk gelmesi söz konusu olduğunda olur. Çünkü İmam Ahmed şöyle demiştir: Bayramın ilk günleri ile teşrik günlerinde kişi iftar edecek olursa, umarım bunda bir sakınca olmaz. Buna benzer bir görüş İmam Malik'ten de gelmiştir. Bu, İmam Şafiî'nin de kavlidir. Çünkü sahabe içerisinde bir topluluk, sürekli olarak oruç tutarlardı.

el-Muvaffak şöyle demiştir: Bana göre kuvvetli olan görüş, bu günlerde (yani Bayramın ilk günleri ile teşrik günlerinde) orucu tutmasa dahisürekli tutulan orucun mekruh olacağıdır. Şayet bu oruçları tutacak olursa harama düşer. Sürekli tutulan orucun mekruh olması ise ancak, bunun zorluk ve zaafiyet getirmiş olmasından dolayıdır. Zira sürekli tutulan oruç anlamına gelen "dehr orucu" bir tür yasak olan "el etek çekmeye" de benzemektedir. Buna dair delil, Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in, Amr b. el-Âs'a: "Ben hayatta bulunduğum sürece geceleyin namaz kılacağım, gündüzleyin de oruç tutacağım..." diye yemin etmişsin, doğru mudur?" buyurunca, Ben de: "Evet, böyle söyledim." dedim. Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem): "Sen bu ağır ibadeti yerine getirecek olursan gözlerin solar, nefsin de bitkin düşer. Sürekli oruç tutanın orucu yoktur. Her ayın üç gün orucu bütün sene oruçlu geçirmek gibidir." buyurdu. Ben de: Bundan daha fazlasına dayanabilirim, dedim. "Öyleyse Hz. Davud (a.s.)'un orucunu tut. O, bir gün oruç tutar, bir gün de yerdi. Gelince de (bundan) kaçmazdı." buyurdu. Bir rivayet ise şöyledir: "Bu oruç en faziletli oruçtur." Ben: Bundan daha fazlasına dayanabilirim, deyince, Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem): "Bundan daha faziletli oruç görmüyorum." cevabını verdi. Buharî ve Müslim'in ittifak etmiştir.[148]

Sahur yapmak: Bunun hakkında üç mesele gelmiştir:

1) Sahurun müstehaplığı hakkında: el-Muvaffak şöyle der: Bu hususta bir ihtilaf bilmiyoruz. Enes'ten nakledildiğine göre, Nebi (sallallâhu

147 Sahih-i Müslim, Cilt: 2, Sayfa: 819.

148 Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 4, Sayfa: 220, 224. Hadisin lafzı ona aittir. Müslim, Cilt: 2, Sayfa: 812-818.

aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "Sahur yapınız; çünkü sahurda bereket vardır." Buharî ve Müslim ittifak etmiştir.[149] Amr b. el-Âs'tan rivayete göre Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) buyurdular ki: "Bizim orucumuzla, kitap ehlinin oruçlarının arasındaki fark, bizler sahura kalkıp yeriz."[150]

2) Sahurun vakti hakkında: İmam Ahmed der ki: Sahuru ertelemeyi hoş görürüm. Çünkü Zeyd b. Sabit'ten rivayet edildiğine göre, o şöyle demiştir: "Biz, Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile beraber sahur yemeği yedik. Sonra (Sabah) namaza kalktık." Enes b. Malik: "Sahur ile sabah namazı arasında ne kadar zaman oldu?" diye sorunca, O da: Elli ayet okunacak kadar, diye cevap verdi." Buharî ve Müslim ittifak etmiştir.[151] Nitekim sahurdan kasıt, oruca bir tür güç ve kuvvet toplamaktır. Çünkü bunun sabaha yakın oluşu, orucun tutulmasını kolaylaştırmaktadır.

3) Sahurda ne yapılacağı hakkında: Yeme, içme ve bu minvalde hasıl olacak olan tüm şeylerle sahurun fazileti elde edilir. Ebu Said el-Hudri'den nakledildiği üzere, Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) buyurdu ki: "Sahur vaktinde yemek yemede bereket vardır, onun için bunu terk etmeyiniz. Bir yudum su ile de olsa onu terketmeyiniz. Şüphesiz sahur yiyenleri Yüce Allah bağışlar ve melekler de onun için dua ederler."[152]

İftar yapmak: Bunun hakkında da üç mesele gelmiştir:

1) Acele yapmanın müstehaplığı: Bu ilim adamlarının çoğunluğunun görüşüdür. Sehl b. Sâd es-Sâidi'nin yaptığı rivayete göre, Allah'ın Resulü (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "Müslümanlar, iftarda acele etmeye devam ettikleri müddetçe hayırda olmaya devam ederler." Buharî ve Müslim ittifak etmiştir.[153]

2) İftarı ne ile açacağı: Yaş hurmalarla açması müstehap görülmüştür. Eğer bulamayacak olursa, kuru hurma ile açar, bunu da bulamaz ise o zaman su ile iftarını açar. Nitekim bu noktada Enes'ten gelen riva-

---

149 Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 4, Sayfa: 139; Müslim, Cilt: 2, Sayfa: 770.
150 Sahih-i Müslim, Cilt: 2, Sayfa: 771.
151 Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 4, Sayfa: 139; Müslim, Cilt: 2, Sayfa: 770.
152 Ahmed, Cilt: 3, Sayfa: 14, 44. Bak: Sahihu'l Câmi, Cilt: 1, Sayfa: 686.
153 Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 4, Sayfa: 198; Müslim, Cilt: 2, Sayfa: 771.

yete göre, o şöyle demiştir: "Allah'ın Elçisi (sallallâhu aleyhi ve sellem) akşam namazını kılmadan önce bir kaç taze hurma ile iftarını açardı. Eğer hurma yoksa kuru hurma ile, o da bulunmazsa bir kaç yudum su yudumlayarak iftarını açardı."[154]

3) Visâl hakkında: Visal; İki gün arasında yiyip içmeksizin iftar etmemektir (İftar etmeden günlerce orucu birbirine eklemektir.) Bu, ilim adamlarının çoğuna göre mekruh görülmüştür. Çünkü İbn Ömer'den nakledildiğine göre; "Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) visal orucu tuttu (oruçları birbirine ekledi), insanlar da visal tutmaya başladılar. Bu, insanlara zor gelince, kendilerine bunu yasakladı. Onlar: 'Sen visali (nasıl) tutabiliyorsun?' diye sorunca, Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem): 'Ben sizden biriniz gibi değilim. Kuşkusuz bana yediriliyor ve içiriliyor.' buyurdu." Buharî ve Müslim ittifak etmiştir.[155]

Bu da visal orucunun sadece Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e has olduğunu ve başkasına yasak olacağını göstermektedir.

Visal orucu tutmak haram değildir. Bunun yanında İmam Şafiî'nin görüşünün zahirinden anlaşılan, bunun haram olduğu yönündedir; çünkü yasağın zahiri bunun haramlığını ortaya koymaktadır.

Şöyle cevap verilmiştir: Buradaki yasağın gelmesi ancak müslümanlara bir rahmet ve şefkat sebebiyle olmuştur; çünkü bu visalde bir tür zorluk bulunmaktadır. Hz. Âişe der ki: "Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in visali men etmesi, Müslümanlara karşı rahmetten dolayı olmuştur..." Buharî ve Müslim ittifak etmiştir.[156] Bu ise haram olmadığını gerektirmektedir. Onun içindir ki Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in ashabı da bunu haram anlamamışlardır; çünkü sonradan visal orucu tutanlar da olmuştur. Ebu Hureyre şöyle demiştir: Allah'ın Elçisi (sallallâhu aleyhi ve sellem), orucu birbirine eklemekten men etmiştir... Ancak sahabelerin ard

---

154 Ebu Davud, Cilt: 2, Sayfa: 764-765; Tirmizî, Cilt: 3, Sayfa: 79; Dârakutnî, Cilt: 2, Sayfa: 185; Hakim, Cilt: 1, Sayfa: 432; Beyhakî, Cilt: 4, Sayfa: 239. Tirmizî der ki: Hadis gariptir. Dârakutnî ise: "Bu hadisin isnadı sahihtir." der. Hakim: "Müslim şartına göre bu hadis sahihtir." demiştir. Zehebî de ona muvafakat etmiştir.

155 Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 4, Sayfa: 139, 202; Müslim, Cilt: 2, Sayfa: 884.

156 Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 4, Sayfa: 202; Müslim, Cilt: 2, Sayfa: 776.

arda oruç tutmakta ısrar etmeleri üzerine Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem), oruçlarına bir gün, sonra bir gün daha (arka arkaya iki gün) ekledi. Sonra (üçüncü günü) hilali gördüler. Bunun üzerine Allah'ın Elçisi, arka arkaya oruç tutmaktan vaz geçmeyenleri ihtar eder mahiyette: "Eğer hilal gecikseydi, ard arda oruç tutmayı (yani visal orucu) sizin için (ibret olsun diye) o kadar artırırdım, buyurmuştur." Buharî ve Müslim ittifak etmiştir.[157]

Altı gün Şevval orucu tutmak: Şevval ayından altı gün oruç tutmak, ilim ehlinin çoğuna göre müstehap sayılmıştır. Nitekim bu minvalde Ebu Eyyüb'ün nakline göre, Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurur: "Kim Ramazanı oruçlu geçirir, sonra peşinden Şevval'den de altı gün tutarsa, tüm sene oruç tutmuş gibi olur."[158]

İmam Malik ise bunu mekruh görmüş ve şöyle demiştir: Şüphesiz ilim ehli bunu mekruh saymıştır. Bunun bir bidat olmasından ve Ramazan'dan olmayan bir orucun, Ramazan'a eklenmesi anlamına gelmesinden korkmuşlardır. (Ama) Ramazan bayramının burada bir fasıla oluşturacağı, şeklinde cevap verilmiştir.

Bu ayın başında ya da sonunda "peşpeşe" ya da "farklı günlerde" tutulması arasında da bir fark yoktur. Çünkü hadis-i şerif, mutlak anlamda gelmiş, herhangi bir kayıtla gelmemiştir.

Arefe günü orucu ve Aşure günü orucu: Bu iki günde oruç tutmak müstehaptır. Ebu Katâde, Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğunu rivayet eder: "Arefe günü orucunun önceki yılın ve gelecek yılın günahlarına kefaret olacağını Allah'tan umarım. Aynı şekilde Aşure orucunun da önceki yılın günahlarına kefaret olacağını Allah'tan umarım."[159]

(Ayın) dokuz ve onuncu gününde tutmak da müstehaptır. Bunu, İmam Ahmed söylemiştir. Bu, aynı zamanda İshak'ın da görüşüdür. Çünkü bu noktada İbn Abbas'ın naklettiğine göre, Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve

157 Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 4, Sayfa: 205, 206.; Müslim, Cilt: 2, Sayfa: 774-775.
158 Sahih-i Müslim, Cilt: 2, Sayfa: 822.
159 Sahih-i Müslim, Cilt: 2, Sayfa: 819.

sellem) şöyle buyurmuştur: "Eğer hayatta kalacak olur da onu karşılayacak olursam, dokuzuncu günü mutlaka oruçlu geçirirdim."[160] İmam Ahmed şöyle der: O ayın başında bir karışıklığın meydana gelmesi söz konusu olursa, o zaman üç gün boyunca oruç tutardı. Bunu yapmasının nedeni, bu günlerin dokuz ve onuncu günü olduğunu kesinleştirmek içindir.

İlim adamlarının çoğu ise Arefe gününde, Arafat'ta orucu tutmamayı müstehap görmüşlerdir. Çünkü bu hususta Ümmü el-Fadl'ın yaptığı rivayet yer almaktadır: "Kimi insanlar Arefe günü onun yanında Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) oruçlu olup olmadığı hususunda münakaşa ettiler. Ben de bu nedenle Allah'ın Resulü (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e bir bardak süt gönderdim. O da bu sırada Arafat'da devesinin üzerinde vakfe yaparken, o sütü içti." Buharî ve Müslim ittifak etmiştir.[161]

Her aydan üç gün oruç tutmak: Her aydan üç gün oruç tutmak da müstehap sayılmıştır. el-Muvaffak der ki: Bu noktada bir ihtilaf bilmiyoruz. Ebu Hureyre şöyle demiştir: Allah'ın Resulü (sallallâhu aleyhi ve sellem) bana üç şeyi tavsiye etmişti: "Vitiri kılmadan uyumamayı, her aydan üç gün oruç tutmayı ve kuşluk namazını kılmayı." Buharî ve Müslim ittifak etmiştir.[162] Allah'ın Elçisi (sallallâhu aleyhi ve sellem) Amr b. el-Âs'a ise şöyle buyurmuştur: "Her aydan üç gün oruç tut. Her iyiliğe onun on misli mükâfat vardır. Kim bir iyilikle gelirse işte ona bunun on katı vardır. Bu, her ayın üç gün orucu bütün sene oruç gibidir." Buharî ve Müslim ittifak etmiştir.[163]

Orucun korunması: Oruç tutan bir kimse, yalandan, gıybetten ve küfür etmekten (sövmekten) kaçınmak suretiyle bu orucunu koruması gerekir. İmam Ahmed şöyle demiştir: Oruçlu bir kişinin dilini muhafaza ederek orucunu koruma altına alması ve tartışmalara da girmeksizin o orucunu koruması gerekmektedir. Nitekim Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "Bir kimse yalan söylemeyi, yalanla iş görmeyi

---

160 Sahih-i Müslim, Cilt: 2, Sayfa: 798.

161 Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 3, Sayfa: 510, 513.; Müslim, Cilt: 2, Sayfa: 791.

162 Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 3, Sayfa: 56.; Müslim, Cilt: 1, Sayfa: 449. Müslim buna benzer Ebu Derdâ'dan da rivayette bulunmuştur.

163 Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 4, Sayfa: 222; Müslim, Cilt: 2, Sayfa: 812.

ve cahil (davranışlarda) bulunmayı bırakmazsa, o kimsenin yemesini ve içmesini terk etmesine Yüce Allah'ın ihtiyacı yoktur."[164] Şöyle de buyurmuştur: "Oruç ateşe karşı koruyucu bir kalkandır. Sizden birisi oruç tuttuğu bir günde sakın kötü konuşmasın ve cahilliğe kapılmasın. Siz oruçlu iken size biri sövecek olur ya da sataşacak olursa: Ben oruçluyum, desin." Buharî ve Müslim ittifak etmiştir.[165]

Kadir Gecesi: Kadir gecesi, mübarek, yüce ve çok faziletli bir gecedir. Yüce Allah: "*Kadir gecesi bin aydan daha hayırlıdır.*" (Kadir Süresi: 3) buyurmuştur. Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) ise şöyle buyurur: "Her kim kadir gecesini imanlı ve sevabını Allah'tan bekleyerek ifa edecek olursa, geçmiş günahları bağışlanır." Buharî ve Müslim ittifak etmiştir.[166] Bu gece hükmü baki olan bir konudur. İlim adamlarının çoğu bu gecenin Ramazan ayında olduğunu ifade etmişlerdir. Çünkü Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "Bu geceyi Ramazan'ın son onunda, tekli olan günlerinde arayınız." Buharî ve Müslim'in ittifak etmiştir.[167] Bunun yanında bu geceyi, Ramazan ayının tüm günlerinde aramak da müstehap görülmüştür. Zikri geçtiği üzere son on gününde ve tekli olan günlerinde aramak ise daha etkilidir.

İlim ehli "Kadir gecesinin" hangi gecelerde olduğu noktasında farklı görüşler ileri sürmüşlerdir: *Yirmi yedinci* gecesi, olduğu söylendiği gibi; *Yirmi üçüncü* gecesi; *Yirmi dördüncü* gecesi ya da *Yirmi birinci* gecesi olduğu da söylenmiştir. Kimisi de bu gecenin son on gün içerisinde intikal ettiğini söyler. Her görüşün kendisine ait bir delili vardır.[168]

Bazı ilim adamları ise şöyle demişlerdir: Yüce Allah, Kadir gecesinin hangi günde olduğunu gizli tutmuş olmakla, insanların onu daha iyi kavrayıp algılamaları noktasında onu aramada azimkâr olmalarını ve ona göre ciddiyetle o ayın tamamını ibadetle geçirmelerini dilemiştir.

---

164 Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 4, Sayfa: 116.

165 Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 4, Sayfa: 103, 118.; Müslim, Cilt: 2, Sayfa: 806, 807.

166 Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 1, Sayfa: 91.; Müslim, Cilt: 1, Sayfa: 524.

167 Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 1, Sayfa: 256; Müslim, Cilt: 2, Sayfa: 824.

168 el-Muğni, Cilt: 3, Sayfa: 180-182, Mektebet'u Cumhuriyye Baskısı (4/450-453), Hecer Baskısına müracaat ediniz.

İTİKÂF BÖLÜMÜ

İTİKÂF BÖLÜMÜ

Dil açısından "*İtikâf*", iyilik ya da başka bir nedenle bekleme, durma ve kendini orada hapsetme anlamına gelir.

Terim manası ise; Bir sıfat üzere mescidde ikamet edip, beklemektir. Bu da Allah'a yakın olmak ve O'na itaat etmek amacını taşımaktadır. Yüce Allah: *"Tavaf edenler, itikaf edenler, rükû ve secde edenler için Evim'i temiz tutun, diye emretmiştik..."* (Bakara Suresi: 125) ve *"Mescidlerde itikâfta iken hanımlarınıza da yaklaşmayın..."* (Bakara Suresi: 187) buyurmuştur. "Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) Ramazan'ın son on gününde itikâfa çekilirdi." Buharî ve Müslim ittifak etmiştir.[169]

el-Muvaffak der ki: İlim adamları arasında itikâf'ın sünnet olduğu noktasında bir ihtilafın olduğunu bilmiyoruz. Cümleten de bunun, bir adak sebebiyle vacip olacağı hususunda da bir ihtilaf yoktur. Nitekim İbn Munzir şöyle demiştir: İlim ehli itikâfın ancak kişinin kendi nefsi için onu adamış olması sebebiyle vacip olacağı, onun dışında bunun insanlara böyle olmayacağı (sadece sünnet olacağı) noktasında icma etmişlerdir.

İtikâf'ın sünnet olduğuna dair delillerden birisi de bunun, Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in bir ameli olması ve bunu sürekli olarak Yüce Allah'a bir kurbiyet vesilesi olarak yerine getirmiş olması, O'ndan sevabını talep etmesi ve eşlerinin de kendisinden sonra bunu yerine getirmiş olmalarıdır.[170]

Ama kişi itikâfı -bir adak olarak- adayacak olursa, o zaman bunun yerine getirmek vacip olur. Çünkü Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem): "Her kim Allah'a itaat etmek amacıyla bir adakta bulunacak olursa, bunu itaat ederek yerine getirsin." buyurmuştur.[171] Rivayete göre Hz. Ömer: "Ey

---

169 Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 4, Sayfa: 271; Müslim, Cilt: 2, Sayfa: 830, 831 Hz. Âişe ve İbn Ömer hadisinden nakille...

170 Geçen kaynağa bakınız.

171 Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 11, Sayfa: 581.

Allah'ın Resulü! Ben cahiliyyede iken Mescid-i Haram'da bir gece kalmak için adakta bulundum" deyince, Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem): Öyleyse adağını gerçekleştir, cevabını verdi." Buharî ve Müslim'in ittifak etmiştir.[172]

Bir süreliğine itikafa niyet eden: Kısa bir süreliğine itikafa niyet eden kişinin, bunu yerine getirmesi gerekmez. Şayet itikafa başlamış olursa o zaman bunu tamamlar ve istediği zaman da o itikaftan çıkabilir. Bunu, İmam Şafiî söylemiştir. O der ki: İstediğin herhangi bir amelden çıkman sana aittir. Buna göre bir amele başlamış olur ve ardından o amelden çıkmak istersen bunu kaza etmene gerek yoktur. Ancak hac ve umre bunun dışındadır.

İmam Malik ise şöyle demiştir: Niyet etmesi durumunda kısa bir süreliğine de olsa o itikafını yerine getirmesi gereklidir ve bunun yanında itikafı kesmesi halinde onu kaza da eder. Nitekim Âlimlerden bazıları itikafa başlamış olmasa dahi bunu vacip adetmişlerdir. (Ama) onların bu minvalde zikrettikleri, onların aleyhine bir hüccettir. Çünkü Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) itikafı terkettiği de gelmiştir. Şayet bu vacip olsaydı, onu terk etmezdi. Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in itikaf etmek istemeyişi niyetinden sonra kurulan çadır hazırlandığı halde, eşlerinin itikaf etmeyi terk ettikleri de söz konusudur.[173] Burada vacip olan bu ameli engelleyecek bir mazeret de yoktur ve itikafı kaza etmekle de emrolunmadılar.

Oruç tutmadan itikafa girmek: Mezhebimizin açık (kuvvetli) görüşüne göre itikaf, oruç tutmadan da geçerlidir. Bunu, İmam Şafiî ve İshak söylemiştir. Çünkü Hz. Ömer hadisinde, kendisi: "Ey Allah'ın Resulü! Ben cahiliyyede iken Mescid-i Haram'da bir gece kalmak için adakta bulundum." deyince, Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem): Öyleyse adağını gerçekleştir, cevabını verdi."[174] Şayet oruç itikaf için şart olsaydı, geceleyin itikafta bulunmak geçerli olmazdı. Çünkü orucun burada vacip olması, ancak şeriatle sabit olan bir hükümle olur. Burada ise ne bir nass ve ne de icma bulunmaktadır.

---

172 Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 4, Sayfa: 284.; Müslim, Cilt: 3, Sayfa: 1277.

173 Bak: Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 4, Sayfa: 275, 277, 283, 285; Müslim, Cilt: 2, Sayfa: 381.

174 Buharî ve Müslim ittifak etmiştir, kaynağı az önce geçmişti.

İmam Ahmed'den gelen diğer bir nakile göre oruç, itikaf için şarttır. Bunu, İmam Malik, Ebu Hanife, Leys ve Sevri de söylemiştir. Bu noktada Hz. Âişe'den gelen rivayete göre Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem): "Oruç olmadan itikaf yoktur." buyurmuştur.[175] İbn Ömer'den gelen bir rivayete göre de, "Hz. Ömer, cahiliye döneminde bir gece yahut bir gün itikaf etmeyi adamıştı da Allah Resulü (sallallâhu aleyhi ve sellem): İtikaf et ve oruç tut, buyurmuştur."[176]

el-Muvaffak şöyle demiştir: Onların ileri sürdüğü bu hadisler sahih değildir. Hz. Ömer'den gelen hadislerini, İbn Bedil tek başına aktarmıştır (yalnız kalmıştır.) Hâlbuki İbn Bedil zayıftır. Ebu Bekir en-Nisâburi ise şöyle demiştir: "Bu hadis, münkerdir ve doğrusu bizim yaptığımız rivayettir..."[177]

Hz. Âişe hadisi ise mevkuf bir rivayettir ve bunu merfu olarak kabul edenler, vahme kapılmışlardır. Şayet hadis sahih ise bundan kasdedilen (buradaki orucun) müstehap olduğudur.

---

175 Dârakutnî, Cilt: 2, Sayfa: 199-200; Hakim, Cilt: 1, Sayfa: 440; Beyhakî, Cilt: 4, Sayfa: 317 Süveyd b. Abdulaziz tarikiyle, Onun da Süfyan b. Hüseyin, Onun Zühri ve onun da Urve'den yaptığı nakille... Dârakutnî der ki: "Bu hadisi Süveyd, Süfyan b. Hüseyin'den tek başına aktarmıştır." Hakim: Buharî ve Müslim, Süveyd'le ihticac etmemişlerdir, der. Beyhakî ise şöyle demiştir: Bu, Süfyan b. Hüseyin ya da Süveyd b. Abdulaziz tarafından kaynaklanan bir vehimdir. Nitekim Süveyd defalarca zayıf addedilmiştir, bu nedenle de tek başına kaldığı rivayeti kabul edilmez. Ata, onun da Hz. Âişe'den yaptığı mevkuf şu rivayeti vardır: "Kim, itikaf yapacak olursa, oruç tutması gerekir." Bu hadisin senedini Hakim tarikinden serdetmiştir. Bak: Sünen-i Ebu Davud ve Meâlimu's Sünen bi Haşiyetihi, Cilt: 2, Sayfa: 837.

176 Ebu Davud, Cilt: 2, Sayfa: 837-838; Dârakutnî, Cilt: 2, Sayfa: 200; Hakim, Cilt: 1, Sayfa: 439-440; Beyhakî, Cilt: 4, Sayfa: 316-317. Abdullah b. Bedil tarikiyle, Onun da Amr b. Dinar'dan yaptığı nakille... Dârakutnî der ki: Bunu İbn Bedil, Amr'dan tek olarak aktarmıştır. Amr ise hadisi zayıftır. Şöyle dedi: "Ebu Bekir en-Nisâburi'yi işittim: Bunun hadisi münkerdir, demiştir. Çünkü Amr b. Dinar ashabının sika ravileri, onu bunlardan zikretmiş değillerdir ki, onları bunlardan zikretmeyener; İbn Cüreyc, İbn Uyeyne, Hammad b. Seleme, Hammad b. Zeyd ve diğerleridir. İbn Bedil, hadisi zayıf olandır. Hakim ise; Buharî ve Müslim, İbn Bedil'i (ki baskıdaki nüshada yanlışlıkla İbn Yezid olarak geçmektedir) ihticac etmemişlerdir, der. Beyhakî ise Dârakutnî'nin sözünü serdeder ve onu onaylar.

177 Onun kasdettiği "İtikaf" başlığında geçen Buharî ve Müslim'in ittifak ettikleri bir hadistir.

(İtikafa girenin) oruçlu olması müstehaptır. Çünkü Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) oruçlu olduğu halde itikafa girerdi. Zira itikafta bulunan kişi tâat ve ibadetlerle meşgul olur, oruçlu olması ise ibadetlerin en üstün olanıdır. Bu durumda, oruçlu olmasıyla o ibadetlerle meşgul olur ve söz konusu ihtilaftan da çıkmış olur.

Mescidde itikâfa girmek: Sadece içerisinde cemaatle namazların kılındığı mescidde itikâf yerine getirilebilir. Çünkü cemaat olmak vaciptir ve bir adam, mescid içerisinde cemaatin bulunmadığı bir mescidde itikâfa duracak olursa, iki şey söz konusu olur:

1) Ya cemaatin bulunmadığı yerde itikâfa durmasıyla vacip olan cemaati terk etmiş olacak

2) Ya da o cemaate katılmak için o mescidden çıkıp, cemaatin bulunduğu (diğer) mescide gitmek durumunda kalacaktır. İmkanı olduğu halde bunu da defalarca yapmak zorunda kalacaktır ki bu, itikâf noktasında menfi bir davranış olur. Çünkü itikaf, o yerde kalmayı ve Yüce Allah'a taat üzere o yerinde durmasını zorunlu kılar.

İtikâfa giren kişi erkek ise mescidden başka bir yerde itikâfa durması sahih olmaz. el-Muvaffak der ki: Bu noktada ilim adamları arasında bir ihtilaf bilmiyoruz. Bunun temeli yüce Allah'ın: *"Mescidlerde itikâfta iken hanımlarınıza da yaklaşmayın..."* (Bakara Suresi: 187) ayet-i kerimesidir. Dolayısıyla itikaf, mescidlere hastır. Şayet itikaf mescidlerden başka yerde de sahih olsaydı, bu durumda kadınlara yaklaşmanın haram oluşu tahsis edilmezdi. Çünkü itikafta iken kadınlara yaklaşmak, mutlak olarak haram kılınmıştır.

İmam Şafiî ise itikâfın sadece cemaatle namazların kılındığı mescidlerde olabileceğini, bunun yanında itikafı kendisini cemaatle namaza katılmasını engellememesi gerektiğini, (cemaatle kılınan mescidi seçmek) kendi elinde olduğu halde, itikaf halindeyken mescidden çıkmasına zemin hazırlamaması gerektiğini, söylemiştir.

İmam Malik ise itikâfın, her bir mescidde yerine getirilebileceğini ifade etmiştir. İtikafının kendisini cemaatle namaza katılmasını engellememesi halinde bu, İmam Şafiî'nin de görüşüdür.

Şayet itikafa giren kimse, üzerine cemaatle namaz kılmanın vacip olmadığı (mazeretli) kimselerden ise bu durumda onun istediği herhangi bir mescidde itikafa durması caiz olur. Kadın da istediği mescidde itikafa durabilir. Çünkü ona cemaatle namaz kılmak vacip değildir. Bunu, İmam Şafiî söylemiştir. Kadının evinde itikâfa girmesi ise doğru değildir; çünkü Yüce Allah şöyle buyurur: *"Mescidlerde itikâfta iken..."* (Bakara Suresi: 187) Bundan kasıt da içerisinde namazların ikame edildiği yerler demektir. Hâlbuki kadının evinde kıldığı namaz yerleri, mescid sayılmaz. Çünkü evler, namazların kılınacağı yerler amacıyla bina edilmiş değildir. Evlerin bir tür mescid olarak isimlendirilmesi ise mecaz açısından böyledir. Yani hakikat anlamında mescid olarak sabitesi yoktur. Şu hadiste olduğu gibi: "Bana yeryüzü mescid kılındı."[178] Bir de Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in hanımları, mescid içerisinde itikafa durmak için izin istediler ve Hz. Peygamber de onlara izin verdi. Şayet başka yerlerde de itikaf caiz olsaydı, buna göre kendilerine bir yol çizer ve onlara da bunu haber verirdi.

Ebu Hanife ve Sevri der ki: Kadın, evinin mescidinde itikafa girebilir. Burası namazın kılınabileceği yer olmadığından dolayı orada itikafa girmesi daha da faziletlidir. Çünkü kadının o yerde namaz kılması (mescidde kılmasından) daha faziletlidir.

Buna geçen açıklamalarla cevap verilmiştir. Namaza gelince bunun, itikafta söz konusu olan hususlarla kıyas edilmesi doğru değildir. Çünkü erkeğin evinde kıldığı (nafile) namaz daha faziletli olduğu halde evinde itikafta bulunması sahih değildir.

İtikafta bulunan kişi o yerinden çıkmaz: Zorunlu bir durum olmadığı sürece kişi itikafta bulunduğu o yerinden dışarı çıkmaz. Çünkü Hz. Âişe şöyle demiştir: "İtikafta bulunan kişiye sünnet olan, zorunlu bir durum olmadığı sürece oradan çıkmamaktır."[179] Şöyle de demiştir: "Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) mescidde itikafta iken, başını başa doğru uzatır, bende onun saçlarını tarardım. O zarurî bir ihtiyaç olmadıkça da eve girmezdi." Buharî ve Müslim ittifak etmiştir.[180]

---

178 Buharî ve Müslim'in ittifak ettiği hadisten bir bölüm. "Toprakla teyemmüm almak" başlığında geçmişti.

179 Ebu Davud, Cilt: 2, Sayfa: 837.

180 Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 4, Sayfa: 273; Müslim, Cilt: 1, Sayfa: 244.

Bir ihtiyacı sebebiyle itikaf yerinden çıkmasının caiz olduğu hususunda bir ihtilaf yoktur. Zira İbn Munzir şöyle demiştir: Büyük ve küçük tuvalet ihtiyacı için itikafta bulunan bir kimsenin, dışarıya çıkmasının caiz olduğu noktasında ilim adamlarının icması vardır. Nitekim Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem), kimi zaman ihtiyacını görmek için çıkardı. Bu ihtiyacından maksat ise büyük ve küçük tuvalet ihtiyacıdır; çünkü bunlar, bu şekilde kinaye ile adlandırılmışlardır. Bunun yanında, kendisine getirilmemesi halinde yeme ve içme ihtiyacını gidermek için dışarı çıkması da bu anlamdadır. Dolayısıyla mescidde bulunmayıp da dışarıda yerine getirilmesi zorunlu olan her şey, ihtiyacı için çıkmak demektir. Dolayısıyla dışarı çıkabilir ve bu çıkışını uzatmadığı sürece de o kişi dışarı çıkmış olmasıyla itikafını bozmuş sayılmaz. Bunun yanında cemaatle namaz kılmak gibi Yüce Allah'ın kendisine vacip kılmış olduğu bir şeyi yerine getirmek için dışarı çıkması da böyledir. Bunu, Ebu Hanife demiştir. İmam Şafiî ise: Kendisini cemaatle namaza katılmasını engellemeyen bir mescidde ancak itikafa girebilir, demiştir. Buna dair açıklamalar geçmişti.

Bir vecibeyi icra etmek için dışarı çıkacak olursa, süreyi uzatmadığı sürece o itikaftadır, demektir. Çünkü zorunlu bir ihtiyacı için çıkmıştır.

Bir ihtiyaca binaen çıkacak olur da mescidin yakınında bulunan su çeşmesi evindeki çeşmeden daha yakın olursa, oraya girmesi ve orada (gusül vb. gibi) temizlik yapması mümkün olursa, evine kadar gidip de bunu yapması gerekli değildir. Çünkü evine gitmek zorunda değildir.

Az dahi olsa, zorunlu bir durum olmadığı sürece dışarı çıkacak olursa, itikafı bozulur. Bunu, Ebu Hanife, İmam Malik ve İmam Şafiî söylemiştir.

Ebu Yusuf ve Muhammed b. el-Hasen ise şöyle derler: Süre yarım günden fazla olursa itikafı bozulur; çünkü azı mazûr sayılmış, bağışlanmıştır. Buna dair delil ise; "Hz. Safiyye, Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in yanına itikafına ziyarete gelmişti. Eve dönmek üzere kalkınca, Allah'ın Elçisi (sallallâhu aleyhi ve sellem) de onu göndermek için itikaf yerinden dışarı çıktılar."[181]

---

181 Bu manada Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 4, Sayfa: 278, 282'de geçen Safiyye hadisinde gelmiştir.

Şöyle cevap verilmiştir: İtikaf yerinden ihtiyacı olmadığı halde dışarı çıkmak onu geçersiz kılar. Tıpkı yarım günden fazla kalmak gibidir. Bunun yanında Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in dışarı çıkmasına gelince, muhtemeldir ki bir zaruri durum için çıkmıştır; çünkü söz konusu hadise gece vakti olmuştu ve (yalnız başına olduğu için) Safiyye hakkında endişe etmiştir.

(İtikaflı olduğu halde) hastayı ziyaret etmek ve cenazeye katılmak: Bunun hakkında iki görüş gelmiştir:

1) (İtikafta) şart koşmadığı halde, hastayı ziyaret etmek ve cenazeye katılmak için dışarı çıkması. Bu konuda İmam Ahmed'den farklı görüş gelmiştir. Rivayet edildiğine göre onun dışarı çıkmaması gerekir. Bu, İmam Malik, İmam Şafiî ve Rey ashabının görüşüdür. Çünkü Hz. Âişe'nin rivayetine göre; "Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) zorunlu bir durum olmadığı sürece eve girmezdi."[182] Bunlar ise zorunlu durumlar sayılmaz, onun için de itikafta yer alan bir vacibin, bunlar sebebiyle terk edilmesi caiz değildir.

İmam Ahmed'den rivayete göre; İtikafta olan bu kimse, hastayı ziyaret eder ve cenazeye de katılır, ardından da hemen itikafına geri döner.

Cenazesi, (kimsenin katılmaması sebebiyle) farz-ı ayn haline gelmiş olan bir ölünün bu cenazesi mescidde kılınmayacak olur ya da ölünün defin işlemi ya da yıkanması ona kalmış olursa bu durumda dışarı çıkması caiz olur. Çünkü bu farz-ı ayn olan bir durumdur ve Cuma namazında olduğu gibi itikafın önüne geçer.

Şayet itikaf nafile olur da kişi hastayı ziyaret etmek ve cenazeye de katılmak isterse, dışarı çıkması caiz olur. Çünkü her ikisi de nafiledir. İllâ ki iksinden birisini yapmak zorunda da değildir ancak itikaf alanında kalması daha faziletlidir.

2) İtikafında eğer bunları (hastayı ziyaret etmeyi ve cenazeye katılmayı) şart koşmuş olursa, bunları yerine getirmesi gerekir, ister itikaf vacip olsun, ister olmasın, fark etmez. Aynı şekilde ister bu şart koştuğu ibadet olsun, ister akşam yemeğini yemek gibi ihtiyaç duyduğu mübah bir iş

182 Buharî ve Müslim'in ittifak ettikleri hadisten bir bölüm. Önceki bölümde geçmişti.

olsun... Çünkü şart koşmuş olduğu için onu vacip kılmış sayılır ve onun hakkında şarttır, bir tür vakıf hükmünde gibi kabul edilir. Bir de itikaf bir zaman dilimi miktarınca tahsis edilmez. Buna göre dışarı çıkmayı şart koşmuş olursa, sanki o yerine getireceği miktarını adamış gibi sayılır.

İmam Malik ve Evzai ise bundan men etmişlerdir. İmam Malik; İtikafta şart koşmak olmaz, demiştir.

İtikafta iken cinsel münasebet yapmak: İtikafta iken cinsel münasebette bulunmak icmaya göre haramdır. Bunda aslolan Yüce Allah'ın şu buyruğudur: "*Mescitlerde ibadete çekilmiş olduğunuz (itikaflı) zamanlarda kadınlarla birleşmeyin. Bunlar Allah'ın koyduğu sınırlardır. Sakın bu sınırlara yaklaşmayın...*" (Bakara Suresi: 187) Çünkü kasıtlı olarak ferçten cima etmek ilim adamlarının icmasına göre itikafı bozar.

Aynı şekilde unutarak cima etmiş de olsa yine Ahmed, Ebu Hanife ve İmam Malik'e göre itikafı bozulur. Zira itikafın bozulmasına sebep olan haram bir şey, kasıtlı da yapılmış olsa, unutarak da yapılmış olsa -mescidden çıkmak gibi- aynı hükümdedir. İmam Şafiî ise bu durumda itikafının bozulmayacağını söylemiştir.

Ferçten olmaksızın cinsi temasta bulunmaya gelince; Eğer bu şehvetsiz olursa, bunda bir sakınca yoktur. Başını yıkaması ya da bir şey isterken ona değmesi gibi. Ama şehvetli olursa, bu haram olur. Çünkü "*Mescitlerde ibadete çekilmiş olduğunuz (itikaflı) zamanlarda kadınlarla birleşmeyin.*" (Bakara Suresi: 187) buyrulmuştur. Çünkü bu şekilde itikafı bozmaya götüreceğinden emin olunamaz. Şayet bu şekilde yaklaşacak olur da inzal olursa bu durumda itikafı bozulur, inzal olmazsa, bozulmaz. Bunu, Ebu Hanife ve iki görüşünden birisine göre İmam Şafiî söylemiştir. Çünkü (cima olmaksızın) sadece cinsi yakınlaşmada bulunmak ne orucu, ne haccı ve ne de itikafı bozar.

İmam Malik ise her iki durumda da itikafı bozacağını söylemiştir. Bu, İmam Şafiî'nin ikinci görüşünü de oluşturur. Çünkü bu yakınlaşma ve cinsi temas haramdır ve -tıpkı inzal olmuş gibi- itikafı da bozmaktadır.

Vacip olması dışında, bu itikaf bozulacak olursa, kazası yoktur.

Bir özür sebebiyle itikafı terk edecek olursa: Mescidde oturması halinde kendi nefsi açısından bir musibete maruz kalacak olursa ya da malı çalınacak veya yanacak olursa, bu durumda itikafı terk edip dışarıya çıkabilir. Çünkü bu, Cuma ve cemaat namazları gibi, şeriatın aslen vacip saydığı bir emrin terk edilmesini mübah kılacak konulardan addedilir. Evla olan bu gerekçeyle, kendi nefsine vacip kıldığı o şeyi terk etmesinin mübah olduğudur. Aynı şekilde bulunduğu yerde bir hastalık varsa yahut da orada kalması durumunda şiddetli bir sıkıntıya maruz kalacak olursa, o zaman oradan çıkabilir. Baş ağrısı ve diş ağrısı gibi hafif bir ağrı olursa şayet, çıkması doğru değildir, çıkacak olursa itikafı bozulur.

Şayet savaşmak herkese farz-ı ayın bir konuma gelecek olur ya da düşman (İslam topraklarına kadar) gelmiş ve taşkınlık çıkarmasından korkulacak olursa, itikafta olanların da katılmasına ihtiyaç duyulması halinde, itikaftakilerin dışarı çıkması gerekli olur. Çünkü durum artık farzı ayın konumuna gelmiş demektir. Dolayısıyla da Cuma namazında olduğu gibi dışarı çıkması gereklidir. Dışarı çıkar sonra özür kaybolacak olursa, bakarız; Şayet bu itikaf nafile ise o kişi muhayyerdir. Şayet vacip ise itikafına geri döner ve itikafından geçenlerin üzerine onu bina eder. Bir de adak üç durumdan hali değildir:

1) Peşpeşe ve belirli günlerde olmaksızın itikaf yapmayı adamak. Bunun kazasını yapmak gerekli değildir, belki de geride kalanları tamamlayabilir. Ancak ilk olarak çıktığı o günden olmak üzere o günün itikafına başlar, kefaret ödemesi de yoktur. Çünkü bir yönüyle itikafta kalmaya adakta bulunmuştur ki, sanki dışarıya hiç çıkmamış kimse gibi bir kefaret ödemesi gerekli değildir.

2) Ramazan ayı gibi belirli günlerde itikaf yapmayı adamak. Terk edilmesi sebebiyle kaza ve vaktinde adanmış bir şeyin terk edilmesi nedeniyle bir de yemin kefareti vermesi gerekir. Bunun yanında kefaret ödenmeyeceği de muhtemeldir.

3) Peşpeşe günlerde itikaf yapmayı adamak. Böyle bir itikaf adağında, buna bina etmesi, kaza etmesi ya da kefaret ödemesinde muhayyerdir. Bir de baştan başlaması durumunda kefaret vermeksizin bunu icra etmesinde de muhayyerdir. Çünkü o adanmış olan şeyi bu şekilde yerine getirmiş demektir; dolayısıyla da kefaret ödemesi gerekli değildir.

İtikafta bulunan kişinin ticaret, alışveriş yapması ya da sanat işiyle uğraşması: İtikaflı bir kimsen bir şey satması caiz değildir. Bunun yanında, yemek ve buna benzer zorunlu olan şeyler dışında bir şeyi satın alması da caiz değildir. Ticaret yapması ve alım satımda bulunmasına gelince, bunlardan bir şeyi icra etmesi ise caiz olmaz. Nitekim Amr b. Şuayb'ın, babasından, onun da dedesinden yaptığı nakile göre, o şöyle demiştir: "Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) mescid içinde alışveriş yapmayı yasaklamıştır."[183] Şayet itikaf durumu dışında alışverişten men edilecek olursa, bu daha evladır.

İmam Şafiî ise şöyle demiştir: İtikafta olan kişinin bir şey alıp satmasında sakınca yoktur. Dikiş yapabilir ve günah olmadığı sürece konuşabilir de.

Sanat işiyle uğraşmasına gelince, el-Harki'nin sözünün zahirinden anlaşılan, kazanç elde etmek amacıyla bunu yapmasının caiz olmayacağı yönündedir. Çünkü bu, bir tür alışverişte bulunulan ticaret gibidir. Kendisine ait olan gömleğini vb. dikmesi ise caizdir. el-Kâdı der ki: Mescid içerisinde dikiş yapması caiz değildir; ister buna ihtiyacı olsun ister olmasın, ister az yahut da çok olsun, fark etmez.

el-Muvaffak ise şöyle demiştir: Evla olanı, az olması durumunda ihtiyacı olan bu şeylerden sadece mübah olanları yapmasıdır.

İtikafta olan kişinin, kesin olarak ibadet sayılan şeyleri icra etmekle meşgul olması müstehap sayılmıştır. Mâleyâni olan söz ve amellerden kaçınması da müstehaptır. Buna ek olarak tartışma ve gösterişten kaçınmalıdır, sövme ve çirkin davranışlardan da uzak durmalıdır. Çünkü bu

---

183 Ahmed, Cilt: 2, Sayfa: 179, 212; Ebu Davud, Cilt: 1, Sayfa: 651; Tirmizî, Cilt: 1, Sayfa: 139-140; Nesaî, Cilt: 2, Sayfa: 47-48. Tirmizî der ki: Hadis hasendir. Ahmed Şakir ise Tirmizî'ye yaptığı haşiyesinde ve el-Müsned'e yaptığı haşiyesinde, Cilt: 10, Sayfa: 156 bu hadisi sahih görmüştür. Bu hadise Ebu Hureyre hadisinden de şahid bulunmaktadır. Rivayetine göre Nebi (s.a.v.) şöyle buyurdu: "Mescid içerisinde alışverişte bulunan bir kimseyi gördüğünüzde, ona: Allah senin ticaretini kârlı kılmasın." deyiniz. Tirmizî, Cilt: 3, Sayfa: 610-611 ve Dârimi, Cilt: 1, Sayfa: 326; Hakim, Cilt: 2, Sayfa: 56 rivayet etmiştir. Tirmizî; Hasen, gariptir, demiştir. hakim ise Müslim şartına göre hadis sahihtir, der. Zehebî de ona muvafakat etmiştir. el-İrva, Cilt: 5, Sayfa: 135 eserinde ise "Bu hadis ikisinin dediği gibidir." denilmiştir.

davranışlar, itikaf dışında dahi mekruh iken, burada ise kaçınılması daha öncelikli olmalıdır. Bunlardan bir şeyi işlemek ise itikafı iptal etmez.

Kur'ân-ı Kerim okumaya, ilim öğrenmeye, ders işlemeye, fakihlerle münazara etmeye vb. gibi faydalı amellere gelince, (mezhebimizdeki) arkadaşlarımızın çoğuna göre bunlar itikaflı için müstehap görülmez. Bu, İmam Ahmed'in açık görüşünü oluşturmaktadır. Ebu'l Hattab ise; bunlarla gösteriş yapmak değil de sadece Yüce Allah'a taat kasdedilmiş olursa, o zaman bunların müstehap olacağı görüşünü tercih etmiştir. Bu, İmam Şafiî'nin de görüşünü oluşturur. Çünkü bunlar en faziletli ibadetlerden sayılır, faydası ise çoktur; bu yüzden de bunlarla amel etmek, terk etmekten daha evladır, namaz gibi.

Arkadaşlarımız ise Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in itikafta iken, özel bazı ibadetler dışında başka şeylerle meşgul olduğuna dair bir rivayetin nakledilmediğini gerekçe göstermişlerdir.

Mescid içerisinde evlenmesinde ve nikaha şahidlik etmesinde bir sakınca yoktur. Çünkü itikaf bir ibadettir ve hoş şeyleri haram kılmaz. Oruç gibi, nikahı da haram kılmaz. Çünkü nikah, (Yüce Allah'a) bir taattir, nikaha şahidlik etmek de bir kurbettir ve süresi de uzun olmadığından dolayı mekruh sayılmaz. İtikafta birtakım temizlik işleri görmekte ve onlarla temizlik yapmada da bir sakınca yoktur. Mescidin içinde yemek yemesi ve mescidi kirletmemesi için de sofra kurması ve üzerine kendisinde bulunan şeylerle donatmasında bir beis yoktur. Elini tasın içinde yıkar ki, mescidin dışına çıkmamış olsun. Çünkü ellerini yıkamak için dışarıya çıkması caiz değildir, zira bu nedenle dışarıya çıkmaya ihtiyaç duymuş olabilir. (Abdesti olduğu halde) tekrardan yenilemek için abdest alır da mescidden çıkacak olursa bu itikafı bozulur. Çünkü dışarı çıkması zorunlu değildir. Baştan abdest alacak olur da bu sebeple çıkmış olursa, itikafı bozulmaz; çünkü buna ihtiyacı vardır.

Kadın itikafta olduğu halde kocası ölecek olursa: Bir kadın, itikafta olduğu halde kocası ölecek olursa, dışarı çıkması icap eder; çünkü kocasının iddetini beklemesi gerekmektedir. Bunu, İmam Şafiî söylemiştir. Çünkü kadının kocasının evinde iddet beklemesi vaciptir; onun içindir ki kadın da kocasının evine gider. Tıpkı Cuma namazına gitmenin, erkeğin

hakkı olduğu gibi. Sonra kadın geri kalan itikaf günlerini bina eder, kaza eder ve kefareti öder. Buradaki kadının kefaret ödemesine gerek yoktur; çünkü (kocasının ölümü sebebiyle) dışarıya çıkması vacip olmuştur, denilmiştir.

Rabia, İmam Malik ve İbn Munzir der ki: İtikafını bitirene kadar kadın ona devam eder. Sonra kocasının evine döner ve kocasının iddetini bekler. Çünkü adanmış bir itikafı yerine getirmek vacip, aynı şekilde evde beklemek de vaciptir. Bu durumda, iki tane vacip çatışacak olursa, ilk başladığı amel öne alınır.

Bu şekilde delil göstermenin, Cuma ve diğer vacipler sebebiyle dışarıya çıkmasının caizliği ile çelişki oluşturmuş olacağı, şeklinde cevap verilmiştir.

İtikafta bulunan kadın hayız olursa: Kadın hayız olunca mescidden dışarı çıkar, bunda bir ihtilaf yoktur. Çünkü hayız (ayhali), bir abdestsizliktir ve mescidde kalmaya mânidir. Mescidde eğer (mescidden hariç) bir bölme yoksa bu durumda evine gider. Temizlendiği zaman ise itikafını tamamlamak için mescide geri döner ve kaçırdığı günleri kaza eder, kefaret ise vermez. Zira hayızlı kadın bu nedenle tıpkı Cuma namazında olduğu gibi vacip bir nedene bağlı olarak çıkmıştır ya da zorunda kalmıştır. Şayet mescidin dışında, ondan ayrı olarak bir bölme varsa, oraya çadırını kurması mümkündür. Nitekim el-Harki: Kadın oraya hayız süresi boyunca çadırını kurar, demiştir.

el-Muvaffak ise şöyle demiştir: Açık olan (görüş) şu ki; Kadın bu durumda çadırında ikamet etmesi müstehap sayılır, ama vacip olmaz. Şayet çadırda kalmayacak olursa, evine ya da başka yere geri döner, kendisine de bir şey lazım gelmez. Çünkü o, şeriatın izniyle dışarı çıkmıştır. Temizlendiğinde ise mescide geri döner, kaza eder, (kaçırdıklarını) bina eder ve kefaret de ödemez, bunda bir ihtilafın olduğunu bilmiyoruz.

İmam Malik ve İmam Şafiî der ki: Kadın evine döner ve temizlendiğinde de (mescide) geri gelir. Çünkü kadının mescidden çıkması vacip olmuştu; dolayısıyla da mescide bağlı olan o ilave yerde kalması gerekli değildir.

el-Muvaffak şöyle demiştir: Vacip olan bir itikaftan dışarı çıkmayı mübah kılan dört kısmı vardır:

1) Kaza etmesini ve kefaret ödemesini gerektirmeyen çıkış. Bu, bir insanın zorunlu olarak, ihtiyaç sebebiyle çıkmasıdır.

2) Kaza etmesini ama kefaret ödemesini gerektirmeyen çıkış. Bu, hayız sebebiyle çıkmasıdır.

3) Kaza etmesini ve kefaret ödemesini gerektiren çıkış. Bu ise bir musibet vb. gibi bir şey sebebiyle kişinin kendisinin zorunlu olarak çıkmasıdır.

4) Sadece kaza etmesini gerektiren çıkış. Kefaret vermesinde ise iki husus vardır:

Birincisi: Savaş'a çağrılmak ya da (kadının) iddet beklemesi gibi bir nedene bağlı olan vacip çıkış. el-Kadı'nın görüşüne göre bu durumda kefaret vermek gerekli değildir. Çünkü bu, Yüce Allah'ın hakkı hakkında söz konusu olan bir vaciptir, kadının hayız olması sebebiyle çıkması buna bir örnek teşkil eder.

İkincisi: el-Harki'nin görüşünün zahirinden anlaşılan; kefaretin vacip olacağıdır. Çünkü bu, adeti dışında çıkmak demektir; dolayısıyla da -bir musibet sebebiyle çıkmak da olduğu gibi- bunda kefaret ödemek vacip olur.

HAC BÖLÜMÜ

- ► **MÎKÂT YERLERİ**
- ► **İHRAM**
- ► **HAC VE MEKKE’YE GİRİŞ**
- ► **FİDYE VE AV CEZASI**

HAC BÖLÜMÜ

Dil bakımından "*hac*" kasdetmek anlamına gelir. *"el-Hac"* kelimesinde iki lugat vardır: *"Hâ"* harfinin fethası ve kesresi ile… (Yani "el-Hac" ve "el-Hic" şeklinde.)

Terim olarak "hac" özel birtakım ameller hakkındaki bir isim için kullanılır. Hac, İslam'ın beş ana rüknünden birisidir. Hacc'ın vacip (farz) olmasının temeli kitap, sünnet ve icma'ya dayanmaktadır. Yüce Allah şöyle buyurmuştur: *"Yoluna gücü yetenlerin o evi haccetmesi, Allah'ın insanlar üzerinde bir hakkıdır. Kim inkâr ederse bilmelidir ki, Allah bütün âlemlerden müstağnîdir."* (Ali İmran Suresi: 97)

Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem): "İslam beş esas üzere inşa edilmiştir."[184] buyurdu ve bunlardan birisinin de "haccetmek" olduğunu zikretmiştir. Müslim'in, Ebu Hureyre'den naklettiğine göre, o şöyle demiştir: Allah'ın Rasulü bize şöyle hitap etti: "Ey insanlar! Hac size farz kılındı. Öyleyse hac yapın." Sahâbîlerden biri sordu: Ey Allah'ın Resulü! Her sene mi (hac yapmak bize farz kılındı?)" Allah'ın Resulü bu soruya cevap vermedi. Sahâbi sorusunu üç defa tekrarlayınca, şöyle buyurdu: "Evet deseydim, her yıl farz olurdu. Ve siz de buna güç yettiremezdiniz…"[185] Ümmet, güç yetirildiği vakit ömürde bir kez hac yapmanın vacip olduğu noktasında icma etmiştir.

Haccın vacip olmasının şartları: Hac ancak beş şartla vacip (farz) olur:

1) Müslüman olmak

2) Akıl sahibi olmak

3) Buluğ çağına gimiş olmak

184 Buharî ve Müslim'in ittifak ettikleri İbn Ömer hadisidir: Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 1, Sayfa: 49; Müslim, Cilt: 1, Sayfa: 45.

185 Sahih-i Müslim, Cilt: 2, Sayfa: 975.

4) Hür olmak

5) Gitmeye güç yetirmek

el-Muvaffak der ki: Bunların tümü hakkında ihtilaf edeni bilmiyoruz. Çocuk ile deliye gelince; bunlar mükellef değillerdir. Köle'ye de hac yapmak vacip değildir; çünkü o, efendisine bağlıdır. Bir de azık ve bineğe sahip olması şartı vardır (ki bunlar, köle de söz konusu olmaz.) Kâfire gelince; o ise dinin ferî konularına muhatap değildir. Ayette (*Ey insanlar* şeklinde gelmesiyle) hitabı eda açısından elzemdir; ancak kaza olarak bunu yerine getirmesi vacip değildir; bunun yanında güç yetiremeyen kimseye vacip değildir. Çünkü Yüce Allah buna gücü olana bunu vacip sayar, bu durumda ancak kendisine vacip olmuş olur.

Bu beş kısım da yine kendi arasında üçe ayrılır:

1) Birisi vücup ve sıhhat açısından şart olan kısmı: Bu, Müslüman olması ve aklı sahibi olmasıdır. Çünkü hac, kafire ve deliye vacip değildir, yerine getirmeleriyle de sahih olmaz.

2) Birisi de vücup ve yeterlilik açısından şart olan kısmı: Bu ise bulağa girmiş olması ve hür olmasıdır. Burada sıhhat üzere olma şartı yoktur; zira bir çocuk ya da köle hac yapmış olsalar, bu hacları sahih olur ancak farz olan hacları açısından bu yeterli gelmiş olmaz.

3) Diğeri ise sadece vücup açısından şart olan kısmı: Bu da güç yetirmektir. Buna göre şayet kişi çok semiz olur da zorluk sebebiyle güç yetiremeyecek hükümde olur ama hac yaparsa, onun bu haccı sahih ve yeterli gelmiş olur.

Şart koşulan "güç yetme", binek ve yiyecek-içecek tedbirlerine sahip olmaktır. Bunu, İmam Şafiî ve İshak söylemiştir. Tirmizi: İlim ehline göre amel de bu yöndedir[186], demiştir.

İmam Malik ise şöyle der: Şayet yürüyerek (Kâbe'ye) gitmesi mümkün olur ve insanlardan dilenme adeti de varsa bu takdirde hacca gitmesi gerekli olur. Çünkü bu, o kişi hakkında gücünün yettiği anlamına gelmektedir.

186 Sünen-i Tirmizî, Cilt: 3, Sayfa: 177.

Her kim (durumu olmadığından dolayı) kendisine mecbur değil iken haccı, kendisine tekellüf edecek olursa ve bu şekilde zarara girmeksizin de gitmesi mümkün olursa, (bu yolculuğunda) başkasına ilhak olur. Mesela yürüyerek gider, sanat işiyle çalışıp kazancıyla hacca gitme imkânı bulur ve insanlardan da bir şeyler dilenmeyecek olursa, bu durumda onun hacca gitmesi müstehap sayılır. Çünkü Yüce Allah şöyle buyurmuştur: *"İnsanları hacca davet et ki, gerek yaya olarak ve gerekse uzak yollardan gelen çeşitli vasıtalarla sana varsınlar..."* (Hac Suresi: 27) Burada ilk olarak "yaya gelenleri" öne almıştır; çünkü bunda Yüce Allah'a itaat etme daha coşkulu bir şekilde gelmiştir ve ihtilaftan da çıkılmış olur.

İnsanlardan dilenecek olursa, onun bu şekilde hacca gitmesi mekruh olur. Çünkü böyle yapmakla insanlara külfet vermiş olur; kendisine mecbur olmadığı halde onu kendisine gerekli kılmak noktasında insanları zora sokmuş sayılır.

Bineğin şart koşulması, mesafenin uzak olması durumunda söz konusudur. Ama mesafe yakın olup da yürümeye imkân bulabiliyor ise o kişinin hakkında binek şartına itibar edilmez. Çünkü mesafe yakın olduğu için oraya gitmesi de imkân dahilindedir; dolayısıyla -Cuma namazına gitmesi gibi- hacca gitmesi de ona gerekli olur.

Şart olan yol azığı, yiyecek-içecek şartı gidiş ve dönüş süresince yeme-içme ve giyim ihtiyaçlarından ibarettir. Bineğe gelince; bunun da kişinin kendi durumuna uygun bir şekilde olması gerekir. Bu ise satın almak ya da gidiş-dönüş için kiralamak şekliyle olabilir. Azığı, gidiş dönüş süresinde bakmakla yükümlü olduğu ailesinin nafakasından fazla olmalıdır, onlara ait yiyecek ve binekleri götürmemelidir. Zira yiyecek-içeçek ve binek nafaka daha çok muhtaç durumdaki insanların hakları ile ilgilidir, onların hakları ilk sırayı teşkil eder. Bu, kendisi ve ailesi için gerekli olan mesken, hizmetçi ve benzeri zorunlu ihtiyaçlar ile borcundan da fazla olmalıdır. Çünkü borcun ödenmesi işi en başka gelen asli ihtiyaç ve görevlerindendir. Aynı zamanda kul hakkı olması hasebiyle de daha önceliklidir.

Umrenin vacip oluşu: (İmam Ahmed'den gelen) iki rivayetten birisine göre kendisine hac vacip olan herkese, umre de vacip olur. Bunu, Sevri, İshak ve iki görüşünden birisine göre İmam Şafiî söylemiştir. Çünkü

Allah'u Teâla şöyle buyurmuştur: *"Hac ve umreyi Allah için yerine getirip tamamlayın."* (Bakara Suresi: 196) Emrin mutezası ise vacip olduğunu gösterir. Bir de ayetteki "umre", "hacca" atfedilmiştir. Aslolan atfolunan ile kendisine atıfta bulunanın (hüküm olarak) aynı seviye olduğudur. Nitekim bu noktada gelen es-Subbây b. Mâbed hadisine göre, orada şöyle geçmektedir: "Ben Hac ile umrenin hakkımda (farz olarak) yazıldığını biliyorum, onun için ikisine birden niyet etmiştim. Bunun üzerine Hz. Ömer bana; "Peygamberi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in sünnetine uymuş oldun." dedi.[187] Hz. Âişe'den nakledildiğine göre, o şöyle demiştir: "Ey Allah'ın Resulü! Kadınlara cihad var mıdır?" diye sordum. Şöyle buyurdular: "Kadınların, içerisinde savaş bulunmayan cihadı vardır: Bunlar Hac ve umredir."[188]

el-Muvaffak der ki: Zira bu, Sahabeden zikrettiğimiz kimselerin görüşünü oluşturmaktadır. Bildiğimiz kadarıyla da onlara muhalefet eden yoktur, sadece İbn Mesud'dan bu noktada bir ihtilafının olduğu mevzu bahistir.

(İmam Ahmed'den gelen) ikinci rivayete göre ise umre, vacip değildir. Bunu ise İmam Malik, Ebu Sevr ve Rey ashabı söylemiştir. Zira Cabir'den şöyle rivayet edilmiştir: "Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e, Umre vacip midir, diye soruldu. O da: "Hayır, ama umre yapman, çok fazi-

---

187 Ebu Davud, Cilt: 2, Sayfa: 394; İbn Huzeyme, Sahihi'nde, Cilt: 4, Sayfa: 357-358. Hadisin senedi ise sahihtir, el-İrva, Cilt: 4, Sayfa: 154 eserinde denildiği gibi. İbn Huzeyme şöyle der: "Ömer b. el-Hattab'ın, es-Subbây b. Mâbde'in: "Ben Hac ile umrenin hakkımda (farz olarak) yazıldığını biliyorum..." sözüne karşı çıkmamış olması, yine onun (Hz. Ömer'in), umreyi de hac gibi vacip saydığını gösteren en açık delillerden birisidir."

188 Ahmed, Cilt: 6, Sayfa: 165; İbn Mace, Cilt: 2, Sayfa: 968; İbn Huzeyme, Cilt: 4, Sayfa: 359; Dârakutnî, Cilt: 2, Sayfa: 284. Hadisin isnadı Buharî-Müslim şartına göre sahihtir. Bu, el-İrva, Cilt: 4, Sayfa: 151 eserinde de ifade edilmiştir. İbn Huzeyme şöyle demiştir: "Hz. Peygamber (s.a.v.)'in: "Kadınların, içerisinde savaş bulunmayan cihadı vardır." buyruğundan anlaşılan, hac ve umrenin kadınlara ait bir cihad olmasını ifade etmesiyle, umrenin de tıpkı hac gibi vacip olduğuna işaret eder. Nitekim "onlara (aleyhine)" ifadesi de, bunun vacip olduğunu gösterir. Zira burada "aleyhine" yerine "ale'l merî" ifadesini kullanmak caiz olmaz; çünkü o zaman umrenin vacip değil, nafile olduğu anlaşılır. Ben derim ki: Bu hadis lehine yine bazı şahidler bulunmaktadır, bakınız: es-Sünenü'l Kübrâ, Cilt: 4, Sayfa: 285-286; Nasbu'r Râye, Cilt: 3, Sayfa: 147-149.

letlidir." cevabını verdi.[189] Talha b. Ubeydullah'tan nakledildiğine göre, kendisi Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğunu işitmiştir: "Hac cihaddır, umre ise nafiledir."[190]

el-Muvaffak şöyle der: Cabir hadisine gelince; bunun hakkında Tirmizi şöyle demiştir: "İmam Şafiî şöyle der: Bu hadis zayıf isnadla gelmiştir, ama bu misliyle hüccet değildir. Bu noktada, umrenin nafile olduğuna dair bir nakil ise sabit değildir." İbn Abdilberr ise şöyle demiştir: Bu, sahih olmayan senetlerle gelmiştir ve bu misliyle hüccet de olmaz. Sonra biz bunu, söz verilmiş olan ve Hudeybiye'de (Hz. Peygamber ile ashabın) mahsur kaldıkları kaza umresine ya da Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in haccı ile birlikte ashabın yaptıkları umrelerine hamlederiz ki, bu umreleri, vacip olmayan bir umre idi.

Mekke halkına ise bu hükümde bir umre yoktur. Bu, şu demektir; Umrenin rüknü ve en yüce temeli Beytullah'ı tavaf etmektir. Mekke halkı bunu hep yaptıkları için de bu, onlar hakkında yeterli gelmiş olmaktadır.

---

189 Ahmed, Cilt: 3, Sayfa: 316; Tirmizî, Cilt: 3, Sayfa: 270; Dârakutnî, Cilt: 2, Sayfa: 285-286; Beyhakî, Cilt: 4, Sayfa: 349 ise el-Haccâc tarikiyle, onunda Muhammed b. el-Munkedir'den yaptığı nakille... Tirmizî der ki: Hadis hasen, sahihtir. Zeylai ise Kitabu'l İmâm eserinde der ki: "Bu şekilde el-Kerhî rivayetinde ve başkasının rivayetinde gelmiştir. Hadis hasendir, başkası değildir. Hocamız Munzirî şöyle der: Bu hadisin sahihliği su götürür." Bak: Nasbu'r Râye, Cilt: 3, Sayfa: 150. Dârakutnî şöyle der: "Bunu Yahya b. Eyyüp ve Haccac, İbn Munkedir'den, onun da Cabir'den mevkuf olarak rivayet etmiştir." Beyhakî ise; "Cabir'den mahfuz olan mevkuf olduğu, merfu olmadığıdır. Cabir'den buna muhalif olarak merfu rivayeti de gelmiştir ve her ikisi de zayıftır." et-Telhis, Cilt: 2, Sayfa: 226 eserinde der ki: "Bu noktada Cabir'den sahih olarak gelen bu rivayeti aynı zamanda İbn Cüreyc, İbn Munkedir'den, onunda Cabir'den yaptığı nakille rivayet etmiştir. Tirmizî de, Şafiî'den şu kavlini nakleder; Umre sünnettir. Bunun terk edileceğine ruhsat vereni ise bilmiyoruz. Bu noktada, bunun nafile olduğuna dair bir nakil ise sabit değildir. Bu minvalde Nebi (s.a.v.)'den zayıf isnadla rivayet gelmiştir, ama bu misliyle hüccet değildir. İbn Abbas'tan bize nakledildiğine göre o da umreyi vacip görmüştür." Sünen-i Tirmizî, Cilt: 3, Sayfa: 271.

190 İbn Mace, Cilt: 2, Sayfa: 995. et-Telhis, Cilt: 2, Sayfa: 226-227 eserinde der ki: Bunu Şafiî... Ebu Salih el-Hanefi'den, İbn Mace ise Talha hadisinden zayıf isnatla nakletmiştir. Beyhakî de İbn Abbas hadisinden rivayet etmiştir, (ancak) bundan sahih olan yoktur.

Temettu (haccı)ndaki umre, Kırân (haccı)ndaki umre ve en yakın Hill (Harem'in dış) bölgesinden yapılacak olan bir umre, vacip olan bir umre hakkında yeterli gelmiş olur.[191] el-Muvaffak der ki: Temettu umresinin bunda yeterli geleceği noktasında bir ihtilafın olduğunu bilmiyoruz. İmam Ahmed'den rivayete göre; Kıran yapan kişinin umresi ise yeterli gelmez. Yine İmam Ahmed'den nakledildiğine göre; En yakın hill bölgesinden yapılacak olan bir umre, vacip olan bir umre hakkında yeterli gelmiş olmaz. Kıran umresinin yeterli gelmeyeceği noktasında ise Hz. Âişe'nin, hayız olduğunda "Tenîm" mahalline gidip oradan umreye girmesini gerekçe göstermişlerdir. Şayet onun bu Kırân (haccı)ndaki umresi yeterli gelmiş olsaydı, sonrasında gidip de tekrar umreye başlamazdı.

Şöyle cevap verilmiştir: Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem), Hz. Âişe hayız olunca, ona hitaben; "Haccı bitirdiğin vakit, hac için yapmış olduğun tavaf, kaçırmış olduğun umre için de bu geçerlidir." buyurmuştur.[192] O da Tenîm'den olmak üzere (oraya gitmek suretiyle) umreye niyet etmiştir ki, bu şekilde kalbi hoş olsun ve sorusuna cevap niteliğinde olmuş olsun... Yoksa bunun ona vacip olmasından dolayı değildir. En yakın hill bölgesinden umrenin yeterli olmasına gelince; çünkü vacip tek bir umre yapmaktır, o da bunu -temettu umresi gibi- sahih bir şekilde yerine getirmiştir. Mekke'den (başlayarak) hac yapmak da temettu yapan kimse hakkında yeterli gelir. Nitekim ifrat yapan kimse hakkında, en yakın hill bölgesinden umre yapmak daha evladır. Mekkeli hakkında, sadece tavaf etmesi dahi onun umresi için yeterli sayıldığına göre, tavaf ve diğer tüm müştemilatı ile bir umrenin yeterli gelmesi daha evla sayılır.

Bir kimsenin aynı sene içerisinde bir kaç defa umre yapmasında sakınca yoktur. Çünkü Hz. Âişe, bir ay içerisinde iki defa Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in emriyle umre yapmıştır: Bir defasında kendi Kırân (haccı)ndaki umresinde, bir defa da veda haccındaki umresinde.[193]

---

191 Hem hac ve hem de umre için birden ihrama girmeye "Kıran haccı" denir. Hac ve umreyi ayrı ayrı iki ihramla yapmaya ise "Temettu haccı" denir. "İfrad haccı" ise yalnız hac yapmaktır. (Çevirmenin notu)

192 Sahih-i Müslim, Cilt: 2, Sayfa: 881 Cabir hadisinden nakille... Bunun yanında yine rivayetler için Müslim'de, Cilt: 2, Sayfa: 870-872 geçen Hz. Âişe hadisi ve Cabir hadisine bakınız.

193 Geçen kaynağa bakınız.

Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "Bir umre ile diğer umre, arasındakilere kefaret olur." Buharî ve Müslim ittifak etmiştir.[194] Şöyle de buyurmuştur: "Hac ve Umreyi birlikte yapınız. Çünkü körüğün, demirin kir ve pasını giderdiği gibi, Hac ve Umre de fakirliği ve günahları giderir."[195] el-Hasen, İbn Sîrin ve İmam Malik ise sene içerisinde iki defa umre yapılmasını mekruh saymışlardır. Nehai ise şöyle der: Onlar (Ashab-ı Kiram) bir yıl içerisinde ancak bir kere umre yaparlardı. Çünkü Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) bir yıl içerisinde iki defa umre yapmazdı.

el-Muvaffak şöyle demiştir: Umreyi çok kez ve peşpeşe yapmaya gelince, aktardığımız üzere Selef'in görüşünün zahirine göre bu müstehap değildir... (Yine) şöyle demiştir: Bazı arkadaşlarımız ise; Çokça umre yapmanın müstehap sayıldığını söylemişlerdir. Ancak Selefin görüş ve icraatları bu söylediğimize (bunun müstehap olmayacağına) delalet etmektedir. Bir de Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile ashabının, umreyi peşpeşe yaptıkları nakledilmemiştir. Bilakis onlardan sadece buna karşı çıktıkları nakledilmiştir. Doğru olan onlara tabi olmaktır... Şüphesiz Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) dört (farklı umre) yolculuğunda, tam dört kez umre yaptığı nakili gelmiş, bunların üzerine başka umreyi eklemediği ve aynı şekilde kendisiyle beraber gelenlerin de bunu yapmadığı rivayet edilmiştir. Şöyle de demiştir: Sahabelerin, yaptıkları umre yolculuklarında iki tane umreyi (peşpeşe yapmak suretiyle) cem ettikleri bize ulaşmış değildir sadece Hz. Âişe hariç. O ise hayız olduğundan dolayı Tenîm mahallinden gidip umreye başlamıştır. Çünkü o, yaptığı Kırân umresinin geçersiz olduğunu düşünmüştür. Bu nedenledir ki: "Ey Allah'ın Resulü! İnsanlar hac ve umreyi yapmış geri dönerlerken, ben de hac yapmış olarak döndüm ve bu şekilde de umreye (Tenîm'den) başlamış bulunmaktayım!" demiş-

---

194 Buharî, Cilt: 3, Sayfa: 597; Müslim, Cilt: 2, Sayfa: 983.

195 Nesaî, Cilt: 5, Sayfa: 115 tarafından gelen İbn Abbas hadisinden nakille... Hadisin isnadı Müslim şartına göre sahihtir. Aynı şekilde es-Sahiha, Cilt: 3, Sayfa: 196'da yer almaktadır. İbn Mesud hadisinden nakille Ahmed, Cilt: 1, Sayfa: 387; Tirmizî, Cilt: 3, Sayfa: 175; Nesaî, Cilt: 5, Sayfa: 115. Tirmizî der ki: Hadis hasen, sahih, gariptir. Ahmed Şakir de el-Müsned'e yaptığı Haşiyesinde, Cilt: 5, Sayfa: 244'te ise bu hadisin isnadını sahih görmüştür. Hadisin başka şahidleri de vardır ve kimisi de zayıftır. Zikredilen kimi şahidlerde iyi şekilde gelmiştir.

tir. Şayet bu umresinde bir fazilet olsaydı, onu terk etmede (sahabeler) ittifak içerisinde olmazlardı.

Bedensel olarak aciz ancak malî olarak muktedir olan kimse: Haccın vücup şartına haiz olduğu halde, iyileşme ümidi kalmamış olan, bir felçli gibi, iyileşmesi mümkün olmayan bir hastalığa sahip olması ya da Pîrîfâni yaşlı gibi birtakım engeller sebebiyle (bedensel olarak) aciz kimseler, ne zamanki yerine birini hac için naip (vekil) kılacak olur yahut da onun yerine gidecek kimseyi malıyla gönderecek olursa, o zaman bunu yapması gerekmektedir. Bunu, Ebu Hanife ve İmam Şafiî söylemiştir. İbn Abbas'tan nakledildiğine göre Hasâm kabilesinden bir kadın: "Ey Allah'ın Resulü! Hac farizası babama oldukça ihtiyarladığı bir yaşta erişti. Deve üzerinde durmağa muktedir olamıyor. Ben kendisinden (vekaleten) hac edebilir miyim?" diye sordu. Bunun üzerine Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem): "Evet! Onun adına hac edebilirsin" buyurdu. Bu hadise de Veda haccı sırasında gerçekleşmiştir." Buharî ve Müslim ittifak etmiştir.[196] Müslim'in lafzında ise; "Kadın; "Ey Allah'ın Resulü! Babam çok yaşlı bir ihtiyardır. Üzerine de hac farzdır. Hâlbuki kendisinin deve üzerinde durması mümkün değildir." deyince, Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem): "Sen, onun adına haccet" cevabını vermiştir."[197]

İmam Malik ise şöyle demiştir: Kendisi hac etmeye güç yetiremediği sürece, ona hac vacip olmaz. Çünkü Yüce Allah: *"Yoluna gücü yetenlerin o evi haccetmesi, Allah'ın insanlar üzerinde bir hakkıdır..."* (Ali İmran Suresi: 97) buyurmuştur. Burada ise o yola gücü yok demektir.

Hastalığının iyileşmesinden ümit ediliyorsa ya da kişi hapiste bulunuyorsa, bu ve benzeri durumlardan dolayı başkasının, adına hac yapması için vekil tutamaz. Vekil tutması durumunda bu onun için yeterli olmaz, velev ki iyileşmemiş olsun. Bunu, İmam Şafiî söylemiştir. Çünkü güç yetirme imkânına sahip olacağı ümid edildiğinden dolayı, başkasını vekil kılamaz. Vekil kılması durumunda ise bu haccı yeterli gelmez; tıpkı bir fakir gibi. Çünkü söz konusu nas, sadece yaşlı adına hac yapmak hakkında gelmiştir ve o da iyileşme ümidi kalmamış kimsedir. Öyleyse -benzeri olmadığı sürece- bunlar birbirlerine kıyas da edilemezler.

---

196 Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 3, Sayfa: 378.; Müslim, Cilt: 2, Sayfa: 973.
197 Sahih-i Müslim, Cilt: 2, Sayfa: 974.

Ebu Hanife ise şöyle der: Yerine vekil tutabilir ve bunun yanında o da durumunun gidişatına bakması gerekir. Şöyle ki; eğer kendisi gitmeye güç yetirebilirse bizzat hacca kendisi gitmek durumundadır, güç yetiremiyecek olursa, o zaman bu (vekil kılma işi) hakkında yeterli gelir. Çünkü yerine getirmekten acizdir, demektir ve bu yönüyle de iyileşme ümidi kalmamış kimse konumunda addedilir.

İcma'ya göre hacca gitmeye gücü olduğu halde başkasını yerine vacip bir hac yapması için vekil kılması, caiz değildir. Adanmış bir hac, aciz olduğundan dolayı yerine vekil kılmanın mübah olduğu ve güç bulması halinde de vekil kılmanın yasak olduğu, farz hac gibidir. Çünkü bu, vacip olan bir hactır. Ama nafile hacca gelince, bu ise üç kısma ayrılır:

1) Farz olan haccı yapmamış kimselerden olması. Bu haccında (başkasını) vekil tayin etmesi sahih değildir. Çünkü bunun kişinin kendisi hakkında yapması geçerli olmaz, naibi hakkında ise daha evladır.

2) Farz olan haccı yapan kimselerden olması ve bunun yanında kendisinin haccı yapmaktan aciz olması. Nafile hacda yerine vekil tayin etmesi sahih olur.

3) Farz olan haccı yapan kimselerden olması ve bunun kendisinin de bizzat haccı yapmaya muktedir olması. Peki, nafile bir hacda vekil tayin etmesi caiz olur mu? Bunun hakkında ise iki görüş gelmiştir:

Birincisi: Caiz olur. Bu, Ebu Hanife'nin görüşüdür. Çünkü bu, (nafile) bir hacdır ve kişinin kendisi hakkında vacip değildir; dolayısıyla da başkasını –kimsesiz olan bir kişi gibi- yerine nâip tutması caizdir.

İkincisi ise: Caiz olmaz. Bu ise Şafiî mezhebinin görüşüdür. Çünkü bu haccı bizzat kendisi de yapmaya muktedirdir, onun için -farz hacda olduğu gibi- başkasını yerine naip tutması caiz değildir.

Ücret karşılığı hac ve benzeri şeyler: Kişiye faydası olan Hac, Ezan, Kur'an ve fıkıh öğretimi ile diğer ibadet muhtevalı benzeri işlerden dolayı ücret alma konusunda ve de bunun bizzat Müslümanın yerine getirmesi gereken fiilleri arasında olması noktasında iki görüş gelmiştir:

1) Bu ücreti alması caiz değildir. Bu, Ebu Hanife ile İshak'ın mezhebini oluşturmaktadır. Buna dair delil; Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in, Osman b. el-Âs'a buyurduğu: "Bir müezzin edin ve okuduğu ezanına karşılık bir ücret almasın."[198] kavlidir. Bunun yanında Ubâde b. es-Sâmit'ten nakledildiğine göre; Kendisi bir adama Kur'ân öğretiyordu. Bunun üzerine bu (dersi alan) adam kendisine bir yay hediye etti. Bunun durumunu Allah'ın Resulüne sordu ve Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) ona: "Eğer ateşten bir yayı kuşanmak senin hoşuna gidecek olursa, bunu al!" buyurdu.[199]

2) Bu ücreti alması caizdir. Bu ise İmam Malik ve İmam Şafiî'nin mezhebini oluşturmaktadır. Çünkü Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "Alacağınız en haklı ücret, Allah'ın kitabı için alacağınız ücrettir."[200] Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in ashabı da yine Allah'ın kitabını (okuyarak), rukyeden ücret almışlardır ve bunu Allah'ın Elçisi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e haber verdiklerinde, Allah'ın Elçisi kendile-

---

198 "Ezandan ücret almak" konusunda bu hadisin kaynağı geçmişti.

199 Ebu Davud, Cilt: 3, Sayfa: 701-703; İbn Mace, Cilt: 2, Sayfa: 730; Hakim, Cilt: 2, Sayfa: 41-42; Beyhakî, Cilt: 6, Sayfa: 125-126. Hakim der ki: İsnadı sahihtir. Zehebî ise şöyle der: "(Hadiste yer alan) Muğira hadisi düzgün olandır, İbn Hibban ise kendisini terk etmiştir." Hakim, Cilt: 3, Sayfa: 356 ise başka tariklerden aktarmış ve sahih görmüştür, Zehebî de ona muvafakat etmiştir. Bu hadisin senedinde Beyhakî'nin zikrettiği üzere birtakım ihtilaflar vardır. O der ki: Bu hadis başka bir yönden de Ubey b. Kab tarafından kopuk senedle rivayet edilmiştir... Şöyle dedi: Zayıf bir yönden de Ebu Derda'dan nakledilmiştir ve bu hadisi, Osman b. Said ed-Dârimi tarikiyle, bize Abdurrahman b. Yahya b. Ubeydullah'tan, onunda Ümmü Derdâ'dan tahdis ettiğine göre, Nebi (s.a.v.) şöyle buyurdu: "Her kim Kur'ânı öğrettiği kişiden buna mukabil bir yay alırsa Yüce Allah ona ateşten bir yayı duçar kılar." et-Tenkih eserinde der ki: "Bu hadiste bulunan Abdurrahman hakkında, İbn Ebu Hatim'in dediğine göre, ondan babam nakletmiştir ve onun hakkında ben soru sorunca; "O, doğru sözlüdür, hadisinde bir sakınca yoktur." cevabını vermiştir. Beyhakî ise; Zayıftır, senedin geri kalanı ise sahihtir, demiştir. Bu hadisi Nasbu'r Râye, Cilt: 4, Sayfa: 138 eserinde zikretmiştir. İbn Türkmân ise; Senedi iyidir, demiştir. Ubey b. Kâb hadisinden bunu tahriç ettikten sonra el-İrva, Cilt: 5, Sayfa: 317 eserinde şöyle der: "Ezcümle; söz konusu isnadla gelen bu hadis zayıftır ancak Ubade ve Ebu Derdâ hadislerinden bunun lehine şahidleri yer almaktadır. Bu durumda sahih dereceye yükselmiş olur." Bak: es-Sahiha, Cilt: 1, Sayfa: 457-461.

200 İbn Abbas'ın rukye hakkındaki hadisinden rivayetle... Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 10, Sayfa: 198-199.

rine onay vermiştir.[201] Bir de bundan dolayı alınan ücretin nafaka (temini) için caiz olması hasebiyle, aynı şekilde bundan dolayı ücret alınmasının da caiz olacağı anlaşılmaktadır.

Buradaki hadisenin rukye ile alakalı olduğu, dolayısıyla da buna özel bir hüküm ihtiva etmiş olacağı şeklinde cevap verilmiştir.[202] Bunun yanında nafaka (temininden) alınan ücretin aynı zamanda bundan ücret alınması için de bir zorunluluk oluşturacağı söz konusu değildir. Mesela; Hüküm verme, şahidlik etme ve imamlık yapma konuları buna dair bir delil oluşturmaktadır. Zira bunlardan alınan ücretler, "Beytü'l mal"den alınır ve bunlar mana olarak bir tür nafaka anlamına gelir; dolayısıyla bunlardan sebep ücret almak caiz olmaz.

Bu ihtilafın bir faydası şudur ki; Bundan dolayı alınan ücret ne zaman caiz olmaz ise aynı zamanda yerine vekil tayin etmesi ya da yolu için harcadığı malda kendisine ödemede bulunması da söz konusu olmayacak, demektir. Buna göre şayet ölür, hastalanır yahut da yolunu kaybetmiş olursa, ona harcamış olduğu şeylerden tazmin etmesi gerekli sayılmayacaktır. Çünkü bu, mal sahibinin izni doğrultusunda bir harcamadır. Maldan arta kalacak olan meblağ ise ona geri verilir; ancak ondan almasına izin verdiği bir meblağ varsa başka. İsrafa ve cimriliğe girmeksizin ondan ihtiyacına göre harcamada bulunur. Ona şayet bir meblağ verecek olur da ve ona: "Bu ücretle hac yap" denilse, bu durumda o bu meblağ ile geniş (rahat) davranabilir, artan meblağ da olursa ona aittir. Şayet denilecek olursa ki: "Bu durumda hac için ücret alması caizdir", o zaman ücretli tutmaksızın da ona meblağı ödemesi caiz olur, söz konusu hüküm de, (açıklamaları) geçtiği gibi icra edilir. Kendi adına hac yapması için ücretli tutulacak olursa ya da ölmüş kimse adına hac için tutulacak olursa, ücret tarifesine ve ücret akdine ait ücret şartlarına itibar edilir. Aldığı ücrete malik olur ve ondan tasarruf yetkisi mübah olur, artan meblağ olursa ona ait-

---

201 Ebu Said el-Hudri hadisinden mana rivayetiyle gelen bir bölümle Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 4, Sayfa: 453; Müslim, Cilt: 4, Sayfa: 1727, 1728.

202 Buna benzer delillere, birinci görüşteki delillerden cevap verilmiş ve bunların farklı birtakım muhtemel yorumlara haiz olduğu ifade edilmiştir. el-Hafız der ki: "Yine burada, hüccetin ikame edildiği deliller yoktur; dolayısıyla da sahih hadislere bir çelişki oluşturmamaktadır." Bak: Fethu'l Bâri, Cilt: 4, Sayfa: 453-454.

tir. Şayet mahsur kalır ya da yolda kaybolacak olursa veyahut da verilen meblağı kaybetmiş olursa o kişiye ait olur; çünkü söz konusu olan meblağ artık onun mülkünde sayılır. Bu durumda, hac borcu onun zimmetinde kalır, ölecek olursa şayet o zaman ücret (akdi) bozulmuş olur...

Kadına haccın vacip olma şartları: el-Harki der ki: Mahremi olması durumunda kadının (hac) hükmü, erkeğin hükmüyle aynıdır. el-Muvaffak ise şöyle demiştir: Bundan anlaşılan şu ki, bir kadının yanında mahremi yoksa ona hac vacip değildir. İmam Ahmed de bunu ifade etmiştir ve o: Mahremin olması, yoldan sayılır (yani o yola güç yetirme hükmünden sayılır), demiştir. Bu, İshak ve Rey ashabının da görüşünü oluşturmaktadır. Nitekim bu noktada Ebu Hureyre'den nakledildiğine göre o, Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir: "Allah'a ve ahiret gününe iman etmiş bir kadına, beraberinde mahreminden bir erkek bulunmaksızın bir gecelik mesafeye yolculuk etmesi helal değildir." Buharî ve Müslim ittifak etmiştir.[203] İbn Abbas'tan nakledildiğine göre Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle de buyurur: "Bir erkek mahremi olmayan bir kadınla sakın yalnız kalmasın! Kadın da kendisi ile beraber bir mahremi bulunmaksızın sakın yola çıkmasın!" Bunun üzerine (sahabelerden) bir kişi ayağa kalkarak: "Ey Allah'ın Resulü! Eşim hac etmek üzere yola çıkmıştır. Ben ise filan gazveye gitmek üzere yazıldım?" deyince, Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem): "Haydi git, eşinle birlikte haccet." cevabını verdi. Buharî ve Müslim ittifak etmiştir.[204]

İmam Ahmed'den nakledildiğine göre buradaki "mahremi" konusu, vacipliğin dışında (hacca) gidebilmenin gereklilik şartlarından sayılmaktadır. Buna göre (hacda şart koşulan) beş şartı tamamladıktan sonra ölmesi ya da iyileşme ümidi olmayan hastalığı sebebiyle şayet haccın şartlarını kaçırmış olsa, onun adına mahremlerinden birisi haccını yerine getirmek için yola çıkabilir. İmam Ahmed'den gelen ikinci görüşe göre "mahremi" şartı vacip olan hac için şart değildir. el-Muvaffak ise; Mezhebimize göre birinci görüş daha kuvvetlidir ve amel de buna göredir, demiştir.

---

203 Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 2, Sayfa: 566; Müslim, Cilt: 2, Sayfa: 977.
204 Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 4, Sayfa: 72...; Müslim, Cilt: 2, Sayfa: 978.

İmam Malik, Evzai ve İmam Şafiî ise; Hiçbir durumda mahreminin yanında bulunması kadının haccı için şart değildir, demişlerdir. İmam Malik; Kadınlardan bir toplulukla birlikte yola çıkabilir, demiştir. İmam Şafiî ise; Hür olan güvenilir bir Müslüman kadınla yola çıkabilir, der. Evzai de şöyle demiştir: Kadın, adil kimselerin bulunduğu bir toplulukla birlikte yola çıkar ve o kadın da (bineğinin üzerinde) kendisini koruyabilecek, erkeklerin yaklaşamayacağı bir mahfez edinir, oraya çıkar ve oradan da iner…

İbn Munzir ise şunu söylemiştir: Onlar (bunları söylemekle) hadisin zahirine uygun olan kavli terk etmiş oldular. Bir de onlardan herkes bir şart koşmuş ancak buna dair delilleri ise mevcut değildir. Onlar Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in, Adiy b. Hatem'e buyurduğu şu hadisi gerekçe göstermişlerdir: "Şüphesiz ki sen (ey Adiy!) Hevdeci içinde yolculuk eden kadının el-Hîre'den hareket edip, Allah'tan başka hiç kimseden korkmayarak tâ Kâbe'yi (emin bir şekilde) tavaf edeceğini göreceksin."[205]

Şöyle cevap verilmiştir: Bir defa bu, yolculuğun varlığına bir delil olduğunu gösterir, yoksa cevazına delalet etmez. Bundan dolayıdır ki onlar, farz olan haccın dışında buna (yani kadının tek başına yolculuk yapmasına) cevaz vermemişlerdir, kadından başkasının da onunla beraber çıkacağı ise zikredilmiş değildir. Ama onlar burada kadından başkasının kendisiyle birlikte çıkmasını da şart koşmakla, söz konusu olan "başkasını", Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in hadislerinin beyan ettiği "mahremi" saymış oldular ki bu, delilsiz hüküm verip de şart koştukları şeyden daha evladır. Nitekim onlardan her birisi, tartışma mahallinde (yeni) bir tartışmayı ortaya koyacak, kendi nefislerinden hareketle, ne kitap ve ne sünnette bulunan bir şartı ortaya koymuş oldular. Ama Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in zikredip de şart koştukları şeyler elbetteki daha evladır.

Hac yaparken mahremin harcamaları da kadına aittir; çünkü onun için yola çıkmıştır. Bu nedenle de yanında giden mahreminin harcaması (ve yol masrafları) kadına ait olur; tıpkı binek konusunda olduğu gibi. Buna göre kadının bu yolculuğuna güç yetirmesinde, hem kendi ve hem

205 Uzunca bir hadisten… Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 6, Sayfa: 610; Ahmed, Cilt: 4, Sayfa: 257, 378. "Civarında kimse olmaksızın…" ifadesini eklemiştir.

de mahreminin harcamalarını karşılayacak meblağa malik olması göz önünde bulundurulur. Dolayısıyla kadın bu haccını icra etmeye koyulurken ve meblağını da çıkartıp mahremine verirken, öbür taraftan mahremi de hacca gitmek istemeyecek olursa, bu durumda kadın mahremsiz kimse hükmünde sayılır.

Erkeğin, karısının farz olan haccı yerine getirmesine engel olmaması gerekir. Bunu, İshak, Ebu Sevr ve Rey ashabı söylemiştir. İmam Şafiî'nin ileri sürdüğü iki görüşünden doğru olanı da budur. Ona ait bir görüşü ise şöyledir: Hac terâhi (istenildiği zaman gidilebilen bir farz) olduğu için erkeğin, karısına engel olma hakkı vardır.

el-Muvaffak ise şöyle der: Bizim mezhebe göre hac, Ramazan orucu ve beş vakit namaz gibi farz olduğu için erkeğin, karısının farz olan bu haccı yerine getirmesine engel olması söz konusu olamaz. Kadının kocasından izin istemesi ise müstehap görülmüştür. İzin verirse ne âla, aksi takdirde kocasının izni olmadan da hacca gider. Nafile olan hacca gelince; bunda ise erkeğin, karısına engel olma hakkı vardır.

İbn Munzir der ki: Kendisinden ilim aldığım ilim ehlinin hepsi, erkeğin, karısını nafile hacdan alıkoyma hakkına sahip olduğu konusunda görüş birliğine varmışlardır. Çünkü kocanın hakkı vaciptir. Bu sebeple de bir kadın, kocasının hakkını yok etme hakkına sahip değildir.

Sürekli erteleyip de hac yapmadan ölen kimse: Hac, kime vacip olur ve bunu yerine getirme imkânına da sahip olursa, bu durumda onu hemen yerine getirmesi gerekmektedir, ertelemesi ise caiz olmaz. Bunu, Ebu Hanife ve İmam Malik söylemiştir. İmam Şafiî ise: Hac, geniş bir zaman diliminde yapılabilen (hemen yerine getirilmesi gerekmeyen) bir farizadır ve ertelenmesi de kişiye bağlıdır,[206] demiştir.

Üzerine hac borcu olduğu halde kişi ölecek olursa, onun adına hac ve umre yapacak söz konusu kimse/kimselerin araştırılıp bulunması gerekir, ister bu ölen kişi (hayatta iken) bu haccını, hep ertelemiş olsun ya da olmasın, fark etmez. Bunu, İmam Şafiî söyler. Çünkü İbn Abbas'tan

---

206 Dilerseniz bu görüşlerin delilleri için "el-Muğni" eserinin (tam metinli bölümüne) müracaat ediniz.

nakledildiğine göre; "Bir kadın Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e gelerek; 'Ey Allah'ın Resulü! Annem haccetmeyi adamıştı. Fakat, haccedemeden vefat etti. Ben onun yerine haccedebilir miyim?' dedi. Allah'ın Elçisi de; 'Evet, haccedebilirsin. Eğer annenin bir borcu olsaydı, onu ödemeyecek miydin?' Kadın: 'Evet' deyince, Allah'ın Resulü (sallallâhu aleyhi ve sellem): 'Sen onun Allah'a olan hac borcunu da ödeyiver. Nitekim borcu ödenmeye en lâyık olan Yüce Allah'tır.' buyurdu."[207] Çünkü bu, bir haktır ve yerine vekilliğin yapılması söz konusu olabildiğinden, kişinin ölmesi sebebiyle hac farizası –borç konusunda olduğu gibi- kendisinden düşmez. Kaza yapma hususunda umre de, hac gibidir. Bu durumda yaptığı hac ve umre, ona ait olan malından yapılır. Çünkü bu, hakkı korunmuş olan bir borçtur; dolayısıyla da ona ait tüm malından alınmak suretiyle yerine getirilir, insanlara borçlu olması gibi.

Ebu Hanife ve İmam Malik ise şöyle demişlerdir: Kişinin ölümü sebebiyle hac farizası sakıt olur. Eğer hac yapılmasını vasiyet etmiş olursa, bu durumda onun malının üçte birlik bölümünden alınıp (onunla yapılır); çünkü bu bedeni bir ibadettir ve -namaz konusunda olduğu gibi- ölmesi halinde haccı da sakıt olur.

Bunlara ise geçen açıklamalarla cevap verilmiştir. Namaza gelince bu, niyabet konusuna dahil olamaz (yani başkasının adına namaz kılınamaz.)

Kendisi hac yapmadığı halde başkasının adına vekaletle hac yapması: Farz olan haccı yapmamış bir kimse, başkasının adına hac yapamaz. Bunu, Evzai, İmam Şafiî ve İshak söylemiştir. Çünkü bu minvalde gelen İbn Abbas'ın rivayetine göre; "Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) bir adamı 'Şübrüme için lebbeyk.' derken işitince, ona: 'Şübrüme kimdir?' diye sordu. Adam: 'Yakınımdır.' deyince (O'na): 'Sen kendin için hac yaptın mı?' diye sordu. Adam da: 'Hayır.' dedi. Bunun üzerine: 'Sen önce kendin için bir hac yap ondan sonra da Şübrüme'nin yerine hac yap.' buyurdu."[208]

---

207 Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 4, Sayfa: 64.

208 Ebu Davud, Cilt: 2, Sayfa: 403; İbn Mace, Cilt: 2, Sayfa: 969. Hadisin lafzı ona aittir. İbn Huzeyme, Cilt: 4, Sayfa: 345; Beyhakî, Cilt: 4, Sayfa: 336-337 ve diğerleri… Dârakutnî der ki: Bu İbn Abbas'tan sahih bir şekilde gelmiştir. Beyhakî ise; Onun bu isnadı sahihtir ve bu babda bundan daha sahihi de yoktur, demiştir. İbn Mulakkan

İmam Malik ve Ebu Hanife ise; Hac yapmadığı halde başkasının adına vekaletle hac yapması caizdir, demişlerdir. Buna benzer bir görüş İmam Ahmed'den de nakledilmiştir. Sevri ise şöyle demiştir: Kendisi için hac yapmaya muktedir olursa, haccını kendisi yapar. Buna muktedir değil ise bu durumda başkası onun adına vekaletle hac yapar. Onlar, vekaletin, haccın kapsamında değerlendirildiğini gerekçe göstererek, bu durumda –zekâtta olduğu gibi- farzı sakıt olmayan bir kimsenin yerine başkasının hac yapmasını caiz görmüşlerdir.

(Buna), geçen açıklamalarla cevap verilmiştir. Zekâta gelince bu, hac konusundan ayrılır; çünkü hacda başkasının adına hac yapmak caizdir ve bir kısım zekâtı ise kişinin üzerinde kalması söz konusudur. İşte bu durumda henüz tamamlanmadan önce hacca başlayacak kimsenin, başkası adına hac yapması caiz olmaz.

Farz haccını yapmadığı halde bir kimse, nafile ya da adak haccını yapmak için ihrama girecek olursa, yapacağı bu haccı onun farz haccı yerine geçer. Bunu, İmam Şafiî söylemiştir. Çünkü hac yapmak için ihrama girmiş olduğu için bu, farz olan bir hac kapsamına girer ve mutlak manadaki hüküm gibi farz haccını eda etmiş sayılır.

İmam Malik, Sevri ve Ebu Hanife ise; Neye niyet etmiş ise o haccı eda etmiş sayılır, demişlerdir. Bu, aynı zamanda İmam Ahmed'den gelen diğer görüşünü de oluşturur, buna dair açıklamalar ise geçmişti.

Umre de bu noktada hac gibidir; çünkü umre konusu da diğeri gibi aynı hac hükümleri arasında yer almaktadır.

Çocuk bir kölenin hac yapması, farziyetini düşürmez: İbn Munzir der ki: Şaz olarak gelen birtakım mutemed olmayan görüşlerin dışında ilim adamları, küçük yaşta hacceden çocuğa, büyüyünce haccetmesi gerektiği görüşünde icma etmişlerdir. Farz olan hac yerine getirilmiş olmaz. Aynı şekilde köle de köleliği esnasında hacceder, sonra da hürriye-

---

ise şöyle der: Müslim şartına göre hadisin isnadı sahihtir. Bu hadis mevkuf olarak da nakledilmiş ve "Bu sahihtir." denilmiştir. el-Hafız ise; Ancak bu, merfu olduğunu güçlendirmiştir; çünkü onların ravilerinden değildir." der. Buna dair rivayetleri zikrettikten sonra şöyle demiştir: "Toplu şekilde ele alındığında bunun sahih bir hadis olduğu çıkmaktadır." Bak: Nasbu'r Râye, Cilt: 3, Sayfa: 154-156; el-İrva, Cilt: 4, Sayfa: 171-172.

tine kavuşturulursa, ileride haccetme imkânı bulursa haccetmesi gerekir. Köleliği esnasında yaptığı hac da farz olacak olan haccın yerine geçmez. Bu görüşü aynı zamanda Sevri, İmam Malik, İmam Şafiî, İshak, Ebu Sevr ve Rey ashabı söylemiştir. Tirmizi ise; İlim adamlarının bu husuta görüş birliği içerisinde olduklarını ifade etmiştir.[209]

Arafatta iken ya da öncesinde ihrama girmedikleri halde, (oracıkta) ihrama giren bir çocuk, ergenliğe girer ya da bir köle de hürriyetine kavuşturulacak olursa, bu halleriyle Arafatta vakfeye durur ve haccın diğer ibadetlerini de tamamlayacak olurlarsa, farz olan haclarını yerine getirmiş sayılırlar. el-Muvaffak der ki: Bu noktada ihtilaf edeni bilmiyoruz. Çünkü onlar, bu şekliyle haccın bir ana rüknünü kaçırmış olmadılar ve vacip olmadan önce de bunlardan bir şeyi işlemiş değillerdir.

Aynı şekilde çocuk ihramlı iken ergenliğe ulaşır ve köle de ihramlı iken hürriyetine kavuşturulacak olursa İslam'ın emri olan farz haccını yerine getirmiş olurlar. Bu, İmam Şafiî ve İshak'ın mezhebini oluşturmaktadır. İmam Malik ise; bu durumda farz olan haccı yerine getirmiş olmayacaklarını ifade etmiştir. Rey ashabı ise; köle için yeterli gelmeyeceğini ancak çocuk (Arafat) vakfesinden önce ihtilam olduktan sonra ihramını baştan giyecek olursa, bu durumda yeterli geleceğini, aksi takdirde yerine gelmemiş olacağını söylemiştir. Çünkü kölenin ve ihtilam öncesi çocuğun ihramı, vacip statüsünde bağlayıcı olmamıştır; dolayısıyla da vacip olan hac yerine gelmeyecektir. Yani çocukluk ve kölelik durumuna dönmüş olacaktır.

el-Muvaffak şöyle demiştir: Bize göre köle hür olarak ve çocuk da ergenliğe ulaşmış olarak (Arafat) vakfesine yetişmiş sayılacaklarından dolayı, sanki o zaman dilimi içerisinde ihrama girmiş gibi kabul edilirler.

İmam Ahmed der ki: Tavus'un, İbn Abbas'tan yaptığı nakile göre, şöyle demiştir: Köle Arafatta iken hürriyetine kavuşturulacak olursa, haccı kendi adına yerine gelir. Ama Cem de (yani Müzdelife'de) hürriyetine kavuşturulacak olursa, haccı yerine gelmiş olmaz.[210] Onlar da bunun, köle

---

209 Bak: Sünen-i Tirmizî, Cilt: 3, Sayfa: -265-266.
210 Bak: İmam Ahmed'in oğlu Abdullah'ın "Mesâil'u Ahmed" eserine, Sayfa: 214 ve el-İrva, Cilt: 4, Sayfa: 159 eserine bakınız.

için yerine gelmeyeceğini söylemişlerdir. İmam Malik de bunu söylemiştir. Öyleyse o zaman dilimi içerisinde dahi Arafatta iken ihrama girmiş olması durumunda haccını tamamlamış olduğu halde, bu haccının olmayacağı nasıl söylenebilir? Zira ben bu (zikri geçen) kimseler dışında, bu haccının olmayacağını söyleyen kimsenin varlığını bilmiyorum.

Arafattan çıktıktan sonra, kölenin hürriyetine kavuşturulması ve çocuğunda ergenliğe girmesi hükmü bağlamında, ikisinin de kurban (önceki) gecesi fecir doğmadan önce Arafata tekrar dönmüş olmaları hükmü, sanki o zaman diliminde Arafatta bulunmuşlar hükmü gibi sayılmaktadır. Çünkü onlar kısa bir süreliğine dahi olsa, Arafattaki yeterli vakte yetişmiş oldular. Şayet geri dönmezlerse ya da bu, kurban bayramı günü fecir doğduktan sonra olmuş olursa, farz olan hacları yerine gelmemiş olur. Bu durumda, farz olan Arafat vakfesine yetişemedikleri için, o haclarını nafile olarak tamamlayıp bitirirler.

Çocuğun haccı sahihtir. Şayet temyiz çağına gelmiş ise velisinin izni ile ihrama girer. Mümeyyez değilse velisi onun adına ihrama girer, bu şekilde onun adına ihrama girmiş olur. Bunu, İmam Malik ve İmam Şafiî söylemiştir. Nitekim bu minvalde İbn Abbas'tan nakledildiğine göre, o şöyle demiştir: "Kadının birisi çocuğunu (havaya) kaldırıp; 'Ey Allah'ın Resulü! Bunun için hac var mıdır?' diye sordu. Allah'ın Elçisi (sallallâhu aleyhi ve sellem): 'Evet, Ecri de sana ait olur.' buyurdu."[211]

Buharî'nin, es-Sâib b. Yezid'den rivayet ettiğine göre, o şöyle demiştir: "Ben yedi yaşında iken, Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile beraber hac yaptım."[212]

Ebu Hanife şöyle demiştir: Çocuğun ihrama girmesi bağlayıcı değildir ve velisinin (ana-babasının) kendisi adına ihrama girmesiyle de ihrama girmiş olmaz. Çünkü ihram, birtakım hükümlere sebep teşkil eder ve çocuğun da bunları yerine getirmesi sahih olmaz.

Velinin çocuk adına ihrama girmesinin anlamı; çocuğun adına ihramı bağlayıcı kılmasıdır. Bu durumda -tıpkı çocuğunun adına nikahını kıymasında olduğu gibi- velisi dışında bu, çocuk için -ihramlı da olsa, ihram-

211 Sahih-i Müslim, Cilt: 2, Sayfa: 974.
212 Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 4, Sayfa: 71.

sız da olsa- sahih olmuş sayılır. Bunun yanında veli de, üzerine İslam'ın emrettiği farz haccı bulunan kimse olsun ya da kendi adına hac yapmış bulunsun, fark etmez.

Yapabilmesi çocuğun imkânı dahilinde olan her bir şeyi de yerine getirmesi gerekmektedir. (Arafatta) vakfeye durmak, Müzdelife'de gecelemek vb. gibi kendisinin bizzat yerine getirebileceği şeyleri velisi, çocuk adına yerine getirmez, (çocuk bunlara bizzat katılmalıdır.) Ama çocuğun aciz kaldığı yerlerde velisi ona niyabet eder. İbn Munzir der ki: Kendilerinden ilim ezberlediğim her bir ilim adamı, (şeytanı) taşlamaya güç yetiremeyen çocuğun yerine, velisinin taşını atmasını ileri sürmüşlerdir. Nitekim İbn Ömer de böyle yapardı. Bunu, Ata, Zühri, İmam Malik, İmam Şafiî ve İshak söylemiştir.

Çocuğun tavaf etmeye gücü yeterse o da yürür. Aksi takdirde (kucakta) taşınarak ya da bir binekle tavaf ettirilir. Tavaf yapanın niyet etmesine itibar edilir. Çünkü çocuğun niyetine itibar edilmemesi durumunda, başkasının niyet etmesine itibar edilir. İhram niyetinde olduğu gibi. Çünkü ihrama girerken çocuk, büyüğün giydiği gibi ihramını giyer. Söz konusu ihram yasakları ise iki kısımdır:

1) (Dikişli) elbise giyinmek ve koku sürünmek gibi, kasden ya da sehven yapılması durumunda hakkında ihtilaf bulunan kısım. Bunları işlemesi sebebiyle çocuğun fidye vermesi gerekmez; çünkü kasıt yoktur, hata ile olmuştur.

2) Avlanmak, saçları kesmek, tırnakları koparmak gibi, hakkında ihtilafın bulunmadığı kısım. Bunda ise fidye verilmesi gerekir.

MÎKÂT YERLERİ

Hakkında nas bulunan mîkatların dört tane olduğu noktasında ilim adamları icma etmişlerdir. Bunlar: Zu'l Huleyfe, Cuhfe, Karn ve Yelemlem'dir. Nakil alimleri de bunlar hakkında gelen hadislerin sahih olduğunda ittifak etmişlerdir. Bu hadislerden birisi İbn Abbas'ın naklettiği şu rivayettir. O der ki: "Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) Medine halkı için Zu'l Huleyfe'yi, Şamlılar (Mısır, Mağrib) için Cuhfe'yi, Necd halkı için Karnu'l-Menazil mevkiini, Yemenliler için de Yelemlem'i (ihrama girmek

için) mîkat yerleri olarak belirledi. Bunlar, hac ve umre yapmak isteyen bu memleketler halkı ile diğer memleketlerden yolları bu mevkilere uğrayan kimselerin mîkatlarıdır. Bunlardan başka, bu mîkatlarla Mekke arasındaki yerlerde yaşayanlar da bulundukları yerden ihrama girerler. Hatta Mekke halkı, Mekke'den ihrama girerler." Buharî ve Müslim ittifak etmiştir.[213]

İbn Ömer'den nakledildiğine göre, Allah'ın Elçisi (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdular: "Medine halkı Zu'l-Huleyfe, Şam'dan gelenler Cuhfe, Necd'den gelenler Karn'dan (itibaren) ihrama girer ve telbiye ederler." İbn Ömer, Allah Resulü (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in: Ve Yemen halkı da Yelemlem'de ihrama girsinler, buyurduğu bana ulaştı, demiştir." Buharî ve Müslim ittifak etmiştir.[214]

Zât'u Irk'a gelince, ilim adamlarının çoğunluğun görüşüne göre burası Şark tarafından gelenlerin mîkat yerini oluşturmaktadır. Bu, İmam Malik, Ebu Sevr ve Rey ashabının görüşüdür. İmam Şafiî ise onların ihrama girecekleri yerin el-Akik'ten olacağını güzel görmüştür. İbn Abdilberr der ki: "el-Akik" mevkii, ilim adamlarına göre, Zât'u Irk'tan daha ihtiyatlı ve daha evla olan mikat yeridir. Nitekim onların mîkatlarının Zât'u Irk olduğu hususunda icma da vardır.[215]

İlim ehli, Zât'u Irk mevkiinde mikata giren kimse hakkında farklı görüşler ileri sürmüşlerdir: Müslim'in, Ebu Zübeyr'den yaptığı nakile göre, kendisi mikata girme yeri hakkında Cabir'in sorduğu sorusunu işitmiş ve şöyle demiştir: "-Sanırım bu hadisi Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e raf etmiştir:- "Medine halkı Zu'l-Huleyfe'den, diğer yoldan (Şam'dan gelenler) ise Cuhfe'den, Irak halkı Zât'u Irk'tan, Necd ahalisi Karn'dan ve Yemenden gelenler ise Yelemlem'den (itibaren) ihrama girer ve telbiye ederler."[216]

---

213 Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 3, Sayfa: 384, 387, 388.; Müslim, Cilt: 2, Sayfa: 838-839.

214 Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 3, Sayfa: 383, 387, 388.; Müslim, Cilt: 2, Sayfa: 839-840.

215 et-Temhîd, Cilt: 15, Sayfa: 143.

216 Sahih-i Müslim, Cilt: 2, Sayfa: 840, 841. Bu hadisin merfu olduğu noktasında bir şüphe illeti yoktur, nitekim bu hadis sahih olarak içinde şüphenin olmadığı bir çok farklı tariklerden de gelmiştir, Gelen bir rivayet için: Beyhakî, Cilt: 5, Sayfa: 27. Bu

Buharî'nin, İbn Ömer'den yaptığı rivayete göre, şöyle demiştir: "Şu iki şehir, (yani Basra ile Kufe şehirleri) Hz. Ömer zamanında fethedilip kurulunca, bu şehirler halkı Ömer'e geldiler ve: "Ey Müminlerin Emîri! Şüphesiz Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) Necd halkı için Karn'ı mîkat yeri tayîn etmiştir. Hâlbuki burası bizim yolumuzdan sapadır. Eğer biz Karn'dan ihrama girmek istersek bu bize meşakkatli oluyor." dediler. Hz. Ömer: Öyleyse siz, Mekke'ye giden yolunuz üzerinden size sapa olmayan Karnu'l Menâzil'in hizasında bulunan bir noktaya bakıp, orayı mîkat edinin, dedi. Ardından Iraklılar için Zat'u Irk mevkiini mîkat tayîn etti."[217]

el-Muvaffak şöyle demiştir: Hz. Ömer ile ona bu soruyu soranların, Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in Zât'u Irk mevkiini mîkat yeri olarak tespit ettiğini bilmemiş olmaları mümkündür. Bunu da Hz. Ömer kendi bir görüşü olarak söylemekle, Allah'ın Elçisi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in sözüne isabet etmiş oldu. Şüphesiz Hz. Ömer (radıyallâhu anh)'ın bir çok noktada isabet ettiği söz konusu olmuştur da... Dolayısıyla Allah'ın Resulü (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den ve Ömer'den sabit olduğuna göre, bu yerde ihrama girilmesi İnşallah-u Teala daha evla sayılmış olacaktır.

Mekke halkı hac yapmak isterlerse Mekke'den hacca başlarlar. Mekke halkı ise mukim olsunlar yahut olmasınlar Mekke civarında yaşayanlardır. Çünkü mikatlardan gelen herkes, kendisine ait mikatından gelmiş sayılmaktadır. Aynı şekilde Mekke'den hac yapmaya gelmiş olanların mîkatı da yine Mekke'dir. Bunun temeli Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in: "Hatta Mekke halkı, Mekke'den ihrama girerler."[218] buyruğudur. Bu, hac ile ilgilidir, umreye gelince; Mekke halkının mîkatı hill bölgesidir ki, bu da Harem'in hangi mîkat yerinden girmek isterlerse o yerlerdir. Çünkü Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) Hz. Âişe'ye umre yapması için "Ten'îm" (denilen mîkat) yerinden girmesini emretmiştir.[219] Burası Mekke'ye en yakın

---

hadisin şahidleri de vardır. Tüm tariklerin toplamı da bunu güçlü kılmış olmaktadır. Aynı şekilde el-Hafız, el-Feth, Cilt: 3, Sayfa: 390 eserinde bunu ifade etmiştir. Bak: el-İrva, Cilt: 4, Sayfa: 175-180.

217 Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 3, Sayfa: 389.

218 Buharî ve Müslim'in ittifak edip İbn Abbas'ın rivayet ettiği hadisten bir bölüm, az önce geçmişti.

219 Bak: Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 3, Sayfa: 606...; Müslim, Cilt: 2, Sayfa: 880.

bulunan mîkat yerini oluşturmaktadır. Hill mevkiinden ihrama girmenin gerekli oluşu, ancak hill ile harem arasında icra edilecek olan ibadetleri bir araya getirmek için söz konusu olmuştur. Çünkü kişi Harem'den ihrama girecek olursa, her ikisi arasını cem etmiş sayılmaz; çünkü umre amellerinin hepsi –haccın tersine- sadece Harem mahallinde icra edilip yerine getirilmektedir. Zira kişi, umre yapmak için Arafata çıkması gerekmediğinden, hill ile harem arasını zaten cem etmiş olacaktır.

Cabir şöyle demiştir: "Telbiye'ye başlayacağımız vakit Allah'ın Resulü (sallallâhu aleyhi ve sellem), Mina'ya yöneldiğimizde ihrama girmemizi emir buyurdu." Şöyle dedi: "Ebtah mevkiinden telbiye getirmeye başladık."[220] Bu da gösteriyor ki Mekke sakinleri ile başkaları arasında, burada telbiye getirdiğinde temettu yapan ile haccını burada fesh edenler arasında bir fark yoktur. Öyleyse Harem'in neresinden hac için ihrama girecek olursa, bu caiz olur. Çünkü buradaki ihramdan maksat, hill ile harem arasındaki hac ibadetlerinin arasını birleştirmektir. Bu da nereden olursa olsun ihrama girmekle elde edilir. Bu durumda, -tıpkı hill bölgesinin neresinden olursa olsun umre için ihrama girmenin caiz oluşu gibi- bu da caiz olur.

Kimin meskeni Mekke'ye mîkat yerlerinden daha yakın olursa, bu durumda onun mîkat yeri meskeni olur. Bu, ilim adamlarının çoğunluğunun görüşünü oluşturmaktadır. İmam Malik, İmam Şafiî, Ebu sevr ve Rey ashabı da bunu söylemişlerdir. Çünkü Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem), İbn Abbas hadisinde şöyle buyurmuştur: "Bunlardan başka, bu mîkatlarla, Mekke arasındaki yerlerde yaşayanlar da bulundukları yerden ihrama girerler."[221]

Yolu mîkat yerinde olmayan: Yolu iki mîkat arasındaki yerden yola çıkan bir kimse, yoluna en yakın mîkat alanının hizasına göre ihrama (niyet ederek) ictihadda bulunur. Zira Iraklılar'ın mîkat yeri hakkında gelen rivayet ve Hz. Ömer'in: "Öyleyse siz, Mekke'ye giden yolunuz üzerinden size sapa olmayan... hizasında bulunan bir noktaya bakıp, orayı mîkat edinin."[222] kavli bunu göstermektedir. Çünkü bu ictihad ve tak-

220 Sahih-i Müslim, Cilt: 2, Sayfa: 882.
221 Az önce geçmişti.
222 Az önce geçmişti, hadis ise Buharî'de geçmektedir.

dir etmekle bilinir, durum karışık gelecek olursa -kıble konusunda olduğu gibi- bu ictihad kapsamına girer.

Yoluna en yakın düşen mîkatin hizası bilinmeyecek olursa, ihtiyatlı davranır ve yakîni olarak ihrama girmeye koyulur ki, mîkat alanını ihramsız geçmemiş olsun. Çünkü mîkat alanına henüz girmeden ihramlı olması caizdir, ama mîkat alanını geçtiği halde ihramsız bulunması caiz değildir; dolayısıyla hakkında şüphe olmayan bir işi yapmak ihtiyatlı olmak demektir.

Kendi beldesinin dışındaki mîkat yerinden geçen kimse: Her kim içinde mîkatın bulunduğu yerden yola çıkacak olursa, orası onun mîkatı sayılır. Dolayısıyla bir Şamlı, Medine yönünden hac etmek için Zü'l Huleyfe'den geçecek olursa, orası onun mîkat yeri olur. Yemenden hac etmeye koyulacak olursa, onun da mîkatı Yelemlem'dir. Iraktan hac edecek olursa, Zât'u Irk mîkatıdır. Bu şekilde kendi beldesinin dışındaki bir mîkat yerinden geçen kimsenin mîkatı, o bulunduğu yerdeki mikâtı sayılır. Bu, İmam Şafiî ve İshak'ın görüşüdür. Çünkü Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem): "Bunlar, hac ve umre yapmak isteyen bu memleketler halkı ile diğer memleketlerden yolları bu mevkilere uğrayan kimselerin mîkatlarıdır."[223] buyurmuştur.

Ebu Sevr ise Medine'den geçen bir Şamlı hakkında; Onun Cuhfe mîkatından ihrama gireceğini, söylemiştir. Bu, aynı zamanda Rey ashabının da görüşüdür. el-Muvaffak der ki: Herhalde onlar, Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in Şamlılar için mîkat yeri olarak Cuhfe'yi tayin ettiği hadisiyle delil göstermiş olsalar gerek... Şunu da söylemiştir: Onların bu hadisiyle kasdedilen ise başka bir mîkattan geçmeyen kimse hakkında mevzu bahistir. Buna dair delil, Zu'l Huleyfe dışındaki bir mîkattan ihramsız olarak geçmesinin -ihtilafsız olarak- caiz olmayacağıdır.

Şayet Zu'l Huleyfe yolunun dışındaki bir yerden geçecek olursa, bu durumda onun mîkat yeri Cuhfe olur, isterse Şamlı ya da Medineli olsun, fark etmez. Cabir hadisinde geldiği üzere; "Medine halkı Zu'l-Huleyfe'den, diğer yoldan (Şam'dan gelenler) ise Cuhfe'den ihrama girer ve telbiye

223 Az önce geçen İbn Abbas'ın rivayet ettiği ve "Mîkat yerleri" bölümün başında geçen hadistir.

ederler."[224] Bir de o belli olan değil de herhangi bir mîkat yerinden geçmiş olacağından –diğer mîkatlarda olduğu gibi- öncesinde ihrama girmesi gerekli olmamıştır.

Mîkat yerlerine varmadan önce ihrama girmek: Mîkat yerlerine varmadan önce ihramlı bulunan kimselerin ihramlı olacakları ve bu durumda iken ihram hükümlerinin sabit olacağı hususunda bir ihtilaf yoktur. Ancak faziletli olan mîkat alanda ihrama girmektir, öncesinde girmek ise mekruhtur. Bunu, İmam Malik ve İshak demiştir. Çünkü Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) ve Onun ashabı mîkat alanında ihrama girerlerdi ve yine onlar hep en faziletli olanı icra ederlerdi. Ebu Hanife ise; Faziletli olanın, kişinin kendi beldesinden olmak üzere ihrama girmesidir, demiştir. İmam Şafiî'den ise bu noktada iki mezhebin görüşü gibi, ona ait (iki farklı) görüşü gelmiştir. Onlar ise Ümmü Seleme'nin, Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den naklettiği şu buyruğunu delil göstermişlerdir: "Her kim Beytü'l Makdis'ten ihrama girecek olursa, onun geçmiş günahları bağışlanır."[225]

"Bu hadisin zayıf olduğu ve sadece Beytü'l Makdis'e ait özel bir hüküm ifade ettiği" şeklinde cevap verilmiştir.

Mîkat yerlerini ihramsız olarak geçmek: Kim, mîkat yerlerini hac ya da umre ibadetlerini yerine getirmek için ihramsız olarak geçecek olursa, onun imkân ölçüsünde tekrar geriye dönüp o mîkat yerinden ihrama girmesi gerekmektedir, ister bilerek geçmiş olsun ya da bilmeyerek geçmiş olsun veyahut bu şekilde geçmesinin haram olduğunu bilmiş olsun veyahut bilmemiş olsun, fark etmez. Buna göre tekrar geriye dönüp o mîkât yerinden ihrama girecek olursa ona bir şey lazım gelmez. el-Muvaffak der ki: Bunda bir ihtilafın olduğunu bilmiyoruz. Çünkü o,

---

224 Az önce geçmişti, Müslim, Cilt: 2, Sayfa: 841.

225 Ebu Davud, Cilt: 2, Sayfa: 355-356; İbn Mace, Cilt: 2, Sayfa: 999; Beyhakî, Cilt: 5, Sayfa: 30 Hakîme tarikinden rivayetle... Burada geçen (ravi) Hakîme'yi ise İbn Hibban dışında güvenilir sayan olmamıştır. el-Munziri der ki: "Bu hadisin metni ve isnadı hakkında ravilerin bir çok ihtilafı gelmiştir." İbn Kayyim ise şöyle demiştir: Hadis hafızlardan kimisi bu hadisin isnadının kuvvetli olmadığını ifade etmiştir. Muhtasar'u Sünen-i Ebu Davud ve Tehzibu's Sünen, Cilt: 2, Sayfa: 284-285 eserleri ile aynı şekilde İbn Kesir de -en-Neyl, Cilt: 4, Sayfa: 333 eserinde geçtiği üzere- bu hadisi muztarip olmakla illetli görmüştür. Bak: Tehzîbu't Tehzib, Cilt: 12, Sayfa: 411 ve ed-Daife, Rk: 211.

ihrama girilmesinin emredildiği söz konusu mîkatlardan birisinde ihrama girmiş olduğundan –sanki mîkatı ihramsız geçmemiş gibi- kendisine bir şey de gerekmez.

Mîkatların dışında bir yerde ihrama girecek olursa, bu durumda dem (koyun vb. kan akıtma cezası) gerekir, ister mîkatlara geri dönmüş olsun ya da olmasın, fark etmez. Bunu ise İmam Malik söylemiştir. Çünkü bu noktada İbn Abbas'tan gelen merfu ve mevkuf bir rivayet şöyle gelmiştir: "Her kim hac ve umre ibadetlerinde bir ibadet görevini unutacak ya da terk edecek olursa, kan akıtması gerekir."[226]

Şafiî mezhebinin zâhir görüşüne göre bu kimse mîkata geri dönecek olursa, ona bir şey yapması lazım gelmez ancak, (Arafat) vakfesi ve Kudum tavafı gibi hac amellerinden bir şeyi karıştırmış olması durumu hariç, böyle bir durumda dem/kan cezasını yerine getirmesi icap eder.

Ebu Hanife'den ise; Şayet mîkata geri döner ve tekrar telbiye getirecek olursa, ondan dem/kan cezası sakıt olur, telbiye getirmeyecek olursa o zaman dem cezası sakıt olmaz, dediği nakledilmiştir.

Şöyle cevap verilmiştir: Mîkatların dışında bir yerde ihrama girmesi halinde ona dem cezası vermek gerekli olur. İster mîkatlara geri dönmesin, ister Şafiî'ye göre geri dönmüş olsun veyahut isterse Ebu Hanife'ye göre telbiye getirmemiş olsun, fark etmez. Zira dem/kan cezası, mîkatlardan geçerken ihram terk edildiği için vacip olduğundan artık bu ceza, geriye dönülmüş olması ya da telbiye getirilmesiyle ortadan kalkmaz.

Hac ya da umre ibadetlerini yerine getirmek amacı olmaksızın mîkat yerlerini geçmeye gelince bu, iki kısma ayrılmaktadır:

1) Bu kimse Harem'e girmeyi kasdetmez de sadece başka bir işi ve ihtiyacı için girmiş olursa, -ihtilafsız olarak- onun ihram giyinmesi gerekli değildir ve bunun yanında ihramı terk ettiğinden dolayı da bir şey vermesi gerekmez. Sonra, ne zamanki bu ihram için bir şey ortaya çıkar da bu sefer ihramı yeniden giyinmeye azmedecek olursa, bu durumda o,

226 Mevkuf rivayeti Malik, Cilt: 1, Sayfa: 419 tahriç etmiştir. Onun tarikiyle de Beyhakî, Cilt: 5, Sayfa: 152 nakletmiştir ve hadis sabittir. Merfu rivayete gelince; İbn Hacer'in zikrettiğine göre İbn Hazm, bunu rivayet etmiş ve illetli saymıştır. el-Hafız da ona muvafakat etmiştir. Bak: et-Telhîsu'l Habir, Cilt: 2, Sayfa: 229.

bulunduğu yerde ihrama girer, bir şey vermesi de gerekli değildir. Bunu, İmam Malik, Sevri, İmam Şafiî ve Ebu Hanife'nin iki arkadaşı (olan Ebu Yusuf ve Muhammed) söylemiştir. İmam Ahmed'den nakledildiğine göre bu kişi, mîkat yerine tekrar geri döner ve baştan ihrama girer. Bunu ise İshak söylemiştir.

el-Muvaffak şöyle demiştir: Birinci görüş daha sahihtir. Zira İmam Ahmed'in görüşünden anlaşılan, üzerine ihram giyinmek vacip olan kimselerin mîkatları geçmesi haline münhasırdır... Çünkü bu, mîkatların dışında mübah olan bir vaziyet üzere hasıl olmuştur ve bu şekilde de onun, -tıpkı o yerin ehliymiş gibi- o yerden ihrama girmesi söz konusudur. Bir de bu görüş, evi mîkatların dışında bulunan bir kimsenin durumuna götürmektedir. Şöyle ki, bu kişi söz konusu olan mîkatlara çıkıp sonra evine tekrar geri dönüyor ve buradan ihrama girmeyi murad ettiğinde, onun tekrar o mîkatlara çıkması lazım gelmiş olur ki, bunun bir açıklaması yoktur. Zira bu, aynı zamanda Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in: *"Bunlar, hac ve umre yapmak isteyen bu memleketler halkı ile diğer memleketlerden yolları bu mevkilere uğrayan kimselerin mîkatlarıdır."*[227] kavline de muhaliftir.

2) Mekke'ye ya da başka yere girerek, Harem'e girmeyi kasdetmesi durumu. Bu kimseler ise üç kısma ayrılmaktadır:

Birincisi: Tekrar tekrar girmek durumunda olduğu bir ihtiyacı ya da girip çıkmak zorunda kaldığı bir işi bulunan kimse. Onun ihram giyinmesi gerekmez. Çünkü ona ihramı gerekli görmek demek, onun devamlı olarak ihramlı olması anlamına gelmiş olacaktır ki, bu da ona zorluk vermiş olacağından dolayı, sakıt olur. Bunu, İmam Şafiî söylemiştir.

Ebu Hanife ise şöyle demiştir: Mîkat sınırları dışında bulunanlar hariç, Harem'e ihramsız olarak girmek caiz değildir. Çünkü bu durumda Harem'e girmek için mîkatlar aşılmış olur ki, ihramsız olarak mîkatları aşması –başkasına caiz olmadığı gibi- ona da caiz değildir.

Mîkatları aştıktan sonra hac ve umre ibadetlerini yapmak isteyecek olursa, bulunduğu yerden ihrama girer; tıpkı önceki maddede geçtiği gibi. Bu konuda birtakım ihtilaflar yer almaktadır.

---

227 "Mîkat yerleri" bölümün başında geçmişti.

İkincisi: Üzerlerine hac yükümlülüğü bulunmayan köle ve çocuk gibi... kimseler. Mîkat yerlerini geçtikten sonra bir kâfir Müslüman olur, köle hürriyetine kavuşturulur ve çocuk da buluğ çağına girerse, ihrama girmek isteyecek olurlarsa, bulundukları yerde ihrama girerler ve üzerlerine bir dem/kan cezası da yoktur. Bunu, İmam Malik, Sevri, Evzai ve İshak söylemiştir. Bu, kâfir Müslüman olup, çocuk da buluğ çağına girmesi durumunda Rey ashabının da görüşünü oluşturmaktadır. Köle hakkında ise onlar: Onun üzerine dem gerekir, demişlerdir. Çünkü onlar üzerlerine ihramın vacip olduğu yerde ihrama girmişlerdir. Bu yönüyle de bulunduğu yerden olmak üzere ihrama girmek istediği vakit, Mekkeli bir kimseye ve o civarda yaşayıp mîkatların dışında meskun olan kimselerin durumuna benzetilmişlerdir.

Onların tümü (köle, çocuk ve kâfir) hakkında ise İmam Şafiî; Hepsine dem/kan cezası vermek gerekir, demiştir. İmam Ahmed'den nakledildiğine göre o da kâfir Müslüman olduğu vakit ona dem/kan gerekir görüşünü söyleyerek, İmam Şafiî gibi düşünmüştür. Çocuk ve köle hakkında ise aynı şekilde kâfir'in Müslüman olmasına kıyasta bulunarak, –hür olup buluğ çağına ermiş bir Müslüman gibi- ihramsız olarak mîkatı geçmeleri ve ihrama mîkat dışında girmeleri sebebiyle, onlara da dem/kan cezasının gerekli olacağını ifade etmiştir.

Üçüncüsü: Birinci kısımda zikri geçenlerin dışındaki kapsama dahil olan mükellef. Onun da ihramsız olarak mîkatı geçmesi caiz değildir. Bunu, Ebu Hanife ve İmam Şafiî'ye bağlı bazı arkadaşları söylemiştir. Diğerleri ise; Bu durumda ihrama girmesi vacip olmaz, demişlerdir. İmam Ahmed'den de buna dair bir rivayet gelmiştir. Çünkü bunun vacip olacağını şeriat koyar. Şâri tarafından ise bu hususta, kişinin her daim (Mekke'ye) girmesi durumunda bunun vacip olacağına dair bir nakil varid değildir, o zaman aslı üzere kalmaktadır.

Mîkatları aştıktan sonra bu ihramı giymeyi kasdedecek olursa, o zaman geri döner ve o yerden ihrama girer. Başka yerden ihrama girmesi halinde ona dem/kan cezası gerekir; çünkü hac ve umre ibadetlerini yerine getirmek amacıyla bunu yapan kimse hükmünde gibi sayılmış olur.

İHRAM

Hac aylarına girmeden önce, hac için ihrama girmek: Hac ayları girmeden, hac için ihrama girmek doğru değildir; evla olan da bu görüştür. Çünkü hac aylarına girmeden önce hac için ihrama girmek, mekruhtur; zira bu, vaktinden önce ihrama girmek olduğu için, sanki mîkata gelmeden önce ihram giyinmeye benzer. Bir de bunun sıhhati hakkında ihtilaf da vardır. Bunun yanında hac aylarına girmeden önce hac için ihrama girecek olursa, bu da geçerli sayılmıştır. Nitekim hac vaktine kadar ihramlı kalacak olursa bu (haccı) da caiz olur. Bunu, İmam Ahmed söylemiştir. Bu, İmam Malik, Sevri, Ebu Hanife ve İshak'ın da görüşüdür. Çünkü Yüce Allah şöyle buyurmuştur: *"Sana, hilâl şeklinde yeni doğan ayları sorarlar. De ki: Onlar, insanlar ve özellikle hac için vakit ölçüleridir."* (Bakara Suresi: 189) Bu da gösteriyor ki tüm bu aylar, haccın vakit ölçüleridir ki bu da iki mîkat vaktinden birisini oluşturmaktadır. O halde hac ayı gelmeden önce de ihrama girmek geçerlidir; tıpkı mîkat yerine varmadan önce ihrama girmek gibi.

İmam Şafiî ise; Bu durumda onu umreye çevirmiş olur, demiştir. Çünkü Allah'u Teâla: *"Hac bilinen aylardır..."* (Bakara Suresi: 198) buyurur. Ayetin takdiri ise; Hac vakti bilinen aylardır ya da hac ayları bilinen aylardır, anlamındadır. Buna göre ne zaman ki haccın vakti sabit olursa, ihramı öncesinde giyinmek caiz olmaz. Namaz vakitlerinde olduğu gibi.

"Bu ayet-i kerime hakkında, burada ihrama girilmesinin ancak müstehap anlamında yorumlanacağı" şeklinde cevap verilmiştir.

İhram için gusül almak: İhrama girmek isteyen kimsenin öncesinde gusül alması, ilim adamlarının çoğunluğunun görüşüne göre müstehap sayılmıştır. Harice b. Zeyd b. Sabit'ten, onun da babasından yaptığı rivayete göre; "Kendisi Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i ihrama girmek için dikişli elbiselerden soyunduğunu ve guslettiğini gördü."[228] Sabit olduğu üzere Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem), nifaslı oldu halde Esma

228 Tirmizî, Cilt: 3, Sayfa: 193; Dârakutnî, Cilt: 2, Sayfa: 220-221; Beyhakî, Cilt: 5, Sayfa: 32-33 ve diğerleri. Tirmizî: Hadis hasen, gariptir, demiştir. et-Telhis, Cilt: 2, Sayfa: 235 adlı eserde ise; "Tirmizî bu hadisi hasen görmüştür, Ukayli de zayıf saymıştır." der. Bak: Nasbu'r Râye, Cilt: 3, Sayfa: 17.

binti Amîs'e ihram için gusül almasını emretmiştir.[229] Adetli olduğu halde de Hz. Âişe'ye hac için ihrama girmek için gusül almasını emretmiştir.[230]

İlim adamların genel görüşüne göre bu gusül, vacip değildir. İbn Munzir der ki: İlim ehli gusül almadan da ihrama girmenin caiz olduğunda ve ihram için guslün vacip olmadığı hususunda icma etmişlerdir.

İki parça giyinmek: İzâr ve ridâ olmak üzere (ihramını iki parça olarak) giyer. Çünkü Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "Sizden birisi izar, rida ve iki takunyası ile olmak üzere ihrama girsin."[231] İbn Munzir şöyle demiştir: Bu şekilde ihramlandığı Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den sabit omuştur.[232] Çünkü ihrama girmiş olan bir kimsenin vücudunda dikişli elbise bulunmaması gerekmektedir. Dikişli olması ile kasdedilen; gömlek ve şalvar gibi kişinin üzerini örtüp kaplayan dikişli giysidir. Yoksa (bir elbise gibi) vücudu tam kaplamayan bir üst izar giyinse ya da dikişi oldukça az olan ve elbise anlamına gelmeyecek ayrı bir şeyi örtmüş olsa bu caiz olur.

Bu izar ve rida'nın, ya yeni veyahut yıkanmış bir şekilde temiz olması da müstehap görülmüştür.

İhrama girmeden önce koku sürünmek: İhrama girmek isteyen kişinin özellikle vücuduna koku sürmesi müstehaptır. Çünkü Hz. Âişe: "Ben Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i ihrama girerken, ihramı için, bir de ihramı çıkarıp Kâbe'yi tavaf etmesinden önce, güzel koku ile kokulandırırdım." demiştir. Bunun yanında: İhramlı olduğu halde Allah'ın Elçisi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in üzerindeki kokunun parıltısını görüyor gibiyim, demiştir." Buharî ve Müslim ittifak etmiştir.[233]

---

229 Müslim, Cilt: 2, Sayfa: 869.

230 Müslim, Cilt: 2, Sayfa: 881 Cabir hadisinden...

231 Ahmed, Cilt: 2, Sayfa: 34; İbnu'l Cârud, Sayfa: 149 Abdurrazzak tarikinden nakille, bize Mâmer, onun da Zühri, onun Salim ve onun da İbn Ömer'den yaptığı nakille aktarmıştır. el-İrva, Cilt: 4, Sayfa: 293 eserinde der ki: "Bu sened, Şeyhayn şartına göre sahihtir ve bu bölüm olmaksızın Sahih'lerinde tahriç etmişlerdir." et-Telhis, Cilt: 2, Sayfa: 237 eserinde şöyle der: İbn Munzir bunu el-Evsat eserinde rivayet etmiş, Ebu Avâne de Sahih'inde, "es-Sahih" şartına uygun senedle rivayetle aktarmıştır.

232 Bak: et-Telhisu'l Habir, Cilt: 2, Sayfa: 238.

233 Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 3, Sayfa: 396; Müslim, Cilt: 2, Sayfa: 846-849.

İhram giysisinin üzerine koku sürmüş olursa -onu çıkartmadığı sürece- o haliyle onu giyinmeye devam edebilir. Şayet çıkartmış olursa artık onu tekrar giyemez; çünkü hükmü artık son bulmuştur. Zira ihram, baştan kokuyu sürmeye engel teşkil ettiğinden, artık kokulu bir şekilde o elbiseyi giyinmeye de engel teşkil etmiş olur. Aynı şekilde vücudunun üzerindeki bir koku, o yerden başka bir yere sirayet edecek olursa, onun hükmü de artık son bulmuştur; çünkü bu, ihramı üzerinde bulunan bir kokudur.

Namazın peşine ihram giyinmek: Müstehap olan, namazın peşine ihram giyinmektir. Buna göre farz bir namaza durulduktan sonra kişi, namazı bitirince ihrama girer. Aksi halde iki rekât namaz kılar ve onların peşine ihram giyer. Bunu, İmam Malik, İmam Şafiî, Sevri, Ebu Hanife, İshak ve Ebu Sevr müstehap saymıştır.

İmam Ahmed'den rivayete göre; İhrama girmek namazın peşine gerçekleşir. Bu durumda, kişinin bineğine binmesi ile yola koyulması durumu aynıdır. Çünkü bunların hepsi Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den sahih tariklerle nakledilmiştir. Evla olan ise ihrama, namazın peşinden olmak üzere girmektir. Bu da müstehap sayıldığından dolayı istediği vakit ihrama girmesi de caizdir. el-Muvaffak; Bu konuda muhalif olan bir kimseyi bilmiyoruz, demiştir.

Haccın türleri: Bir hac, Temettu, İfrat ve Kıran (haccı) olmak üzere, üç şekilde ihrama girmekle gerçekleşir.

Temettu olana gelince; Bu hac ayları içerisinde mîkatlardan birisinden sadece umre yaparak ihrama girip telbiye getirmesi, umresini bitirdikten sonra o yılın haccını yerine getirmek için hac için ihrama girmesidir. *İfrat ise*; Sadece haccı yapmak için ihrama girmesidir. *Kırân da;* Hac ve umreyi aynı ihramla birleştirerek hac ve umreyi beraber yapması ya da umre yapmak için ihrama girip sonra –farz tavaftan önce- haccın gelmesiyle onu icra etmesidir.

Hz. Âişe der ki: "Biz, Veda Haccı senesi Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile beraber yola çıktık. İçimizde sadece umreye niyet edenler vardı, hem hac ve hem de umreye niyet edenler vardı ve sadece hac yap-

mak için niyet edenler de vardı." Buharî ve Müslim ittifak etmiştir.[234] İşte bunlar da Temettu, İfrat ve Kıran haccıdır.

İlim ehli bir kimsenin bu üç hac şeklinden dilediği için ihrama girmesinin caizliği hususunda icma etmişlerdir. Bunların hangisinin daha faziletli olduğu noktasında ise ihtilaf etmişlerdir. İmam Ahmed, temettu olan haccın daha faziletli olduğunu tercih etmiştir. Bu, aynı zamanda İmam Şafiî'nin iki görüşünden de birisini oluşturmaktadır. Nitekim bu noktada İbn Abbas, Cabir, Ebu Musa ve Hz. Âişe'den gelen rivayete göre; "Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem), ashabına Allah'ın evini tavaf ettikleri vakit ihramdan çıkmalarını ve bunu umreye katmalarını emretmiştir."[235] Onların İfrat, Kırân ve temettu'ya dair naklettikleri gelmiştir ki onların yaptıkları bu nakillerde ancak en faziletli olanı söz konusu olmuştur. Nitekim Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in Mekke'ye geldiğinde, yanında hac için hediyelik kurbanlıklar getiren ashabı dışında onlara tekrar ihrama girmelerini emretmiş olduğu söz konusu olmamıştır. Sabit olduğu üzere O (sallallâhu aleyhi ve sellem) ihramında şöyle buyurmuştur: "Eğer şu durum benim için bir daha gerçekleşseydi, yanıma (hedy/hediye) kurban almazdım ve insanlar gibi ben de ihramdan çıkardım." Buharî ve Müslim ittifak etmiştir.[236]

Cabir'den nakledildiğine göre kendisi, Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile birlikte hac yapmış ve insanların ifrad haccı yapmak amacıyla kurbanlıkların yürütüldüğü o gündeki beraberlikleri noktasında Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in: "Kâbe'yi tavaf ederek, Safa ile Merve arasında say yaparak ve sonra traş olarak ihramdan çıkınız. Sonra Terviye gününe kadar ihramsız olarak kalınız. Terviye günü olunca da hac için ihrama girin ve bu umrenizi hacca temettu şeklinde katın." buyurduğunu aktarmıştır. Bunun üzerine Sahabe: "Biz hac yapmaya dair niyetlendik, peki, bu nasıl temettu olacak?" diye sorunca, Allah'ın Elçisi (sallallâhu aleyhi

---

234 Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 3, Sayfa: 421; Müslim, Cilt: 2, Sayfa: 873.

235 Bu hadisler üzerinde ittifak edilen hadislerdendir. Bunlar için bakınız: Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 3, Sayfa: 421-422.; Müslim, Cilt: 2, Sayfa: 871-896, 910, 911.

236 Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 13, Sayfa: 218; Müslim, Cilt: 2, Sayfa: 879 Hz. Âişe hadisinden nakille… Hadisin lafzı ise Buharî'ye aittir.

ve sellem) şöyle cevap verdiler: "Ben size neyi emrediyorsam onu yapınız. Eğer yanımda kurbanım olmasaydı bende size emrettiğim şeyi yapardım."

Bir lafız ise şöyle gelmiştir: "Bunun üzerine Allah'ın Resulü (sallallâhu aleyhi ve sellem) ayağı kalktı ve şöyle buyurdu: "Kesinlikle biliyorsunuz ki; ben sizin Allah'tan en çok korkanınız, en doğru söyleyeniniz ve en iyinizim. Şayet yanımda kurbanım olmasaydı sizin gibi ben de ihramdan çıkardım. Şu durum benim için bir daha gerçekleşseydi, yanıma hediyelik kurban almazdım. Artık ihramdan çıkınız." Bunun üzerine bizler ihramdan çıkıp Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i dinledik ve itaat ettik." Buharî ve Müslim ittifak etmiştir.[237]

Onların bu nakilleri temettu ve teessüfe dair gelmiştir. Zira mümkün olmaması nedeniyle de bunun (temettu haccının), daha faziletli olduğuna işaret etmiş olmaktadır. Çünkü temettu haccı, Yüce Allah'ın kitabında açıkça belirtilmiştir: *"(Hac yolculuğu için) emin olduğunuz vakit kim hac günlerine kadar umre ile temettu (faydalanmak) isterse..."* (Bakara Suresi: 196) Sadece bu hac türü belirtilmiş, diğerleri ise zikredilmemiştir. Çünkü temettu haccında, söz konusu olan hac ayları içerisinde, hem hac ve hem de umre tamamen birlikte icra edilip yerine getirilmektedir. Ve her ikisinin amelleri de kolay bir şekilde ifa edilmektedir. Bir şeyin kolay olması, hac ve umre ibadetlerini daha çok işlemek anlamına gelmiş olur. Bu da daha evladır. Kırân haccına gelince; burada ise sadece hac amelleri icra edilir; umre amelleri ise bunun içerisine dahil olur. İfrad haccında ise yalnız hac amelleri yerine getirilir.

Bundan sonra "Ten'îm" mevkiine gidilip umre yapılmak istense, bunun, İslam'ın emrettiği bir umre hakkında yeterli olup olmayacağı noktasında ihtilaf edilmiştir. Aynı şekilde Kıran umresi hakkında da ihtilaf edilmiştir. Ama hac ve umreyi birlikte yaparak temettu haccının yeterli gelmesi noktasında ise bir ihtilaf yoktur, onun içindir ki daha evladır.

İmam Ahmed'den nakledildiğine göre; Kişi şayet hediyelik kurbanlıkları önden göndermiş olursa, bu durumda kırân yapması daha faziletlidir.

237 Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 3, Sayfa: 422.; Müslim, Cilt: 2, Sayfa: 883-885.

Önden göndermemiş olursa, temettu haccı daha faziletlidir. Çünkü Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) hediyelik kurbanlıkları gönderdiğinde Kıran yapmıştır. Bunun yanında kurbanı kesilinceye kadar hill bölgesinden hediyelik kurbanlıkları gönderen herkesi de men etmiştir.

Sevri ve Rey ashabı ise Kıran haccının daha faziletli olduğu görüşünü tercih etmişlerdir. İmam Malik ve Ebu Sevr ise İfrat haccının daha faziletli olduğu görüşünü tercih etmişlerdir. Bu, Şafiî mezhebinin de zahir görüşünü oluşturmaktadır.

el-Muvaffak der ki: Onların ileri sürdükleri delillere gelince, bir defa onlar Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in bu minvaldeki amellerini gerekçe göstermişlerdir. Bunlara verilecek cevaplarımız, şunlardır:

1) Bir defa biz, Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in temettu yapmaksızın ihramlı olduğunu engel olarak görürürüz... Nitekim onun ihramdan çıkmasını engelleyen durum yanında kurbanlıklarını getirmiş olmasıdır.

2) Şüphesiz Allah'ın Resulü (sallallâhu aleyhi ve sellem) İfrat ve Kırân'dan, temettu haccına geçiş yapmalarını ashabına emretmiştir. Onlara emrettiği bu geçiş ise ancak en faziletli olanıdır. Zira onları en faziletli olandan, en düşük olanına yönlendirmiş olması imkân dışıdır. Çünkü Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem), hayıra davet eden ve fazilete çağıran kimsedir. Sonra O, kaçırması sebebiyle kendisi hakkında da bir teessüf ifadesi olarak, kendisinin bunu icra edemeyiş üzüntüsünü de dile getirmiştir. Zira hediyelik kurbanlıkları önden göndermiş olması hasebiyle ona (temettu haccına) geçiş yapamamıştır. Bu da delaleti açıktır.

3) Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in kavline dair zikrettiklerimizi ise onlar, bunların, Allah'ın Elçisi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in amelleri olduğu şeklinde delil göstermişlerdir. Bu durumda, söz konusu olan çatışmada ise Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in kavlini öne geçirmek vacip sayılır; çünkü işledikleri amellerin ona ait özel bir hüküm ifade etmiş olma ihtimali vardır...

İhrama girerken dil ile telaffuz etmek: Karışıklığın giderilmesi için ihrama girilirken bu niyeti "nutk/dil" ile telaffuz etmek, müstehap gö-

rülmüştür. Dili ile nutk etmeyecek olur da sadece (kalbiyle) niyet edecek olursa, bu da İmam Ahmed, İmam Malik ve İmam Şafiî'nin görüşüne göre yeterli gelir. Buna göre şayet niyet ettiği şeyden başkasını nutk edecek olursa; Mesela umreye niyet edecek olur, ama dili hacca kayacak olursa yahut tam tersi olacak olursa, bu durumda niyet ettiği bağlayıcı olur, dili ile telaffuz ettiğine bakılmaz. İbn Munzir der ki: Kendilerinden ilim ezberlediğim her bir ilim adamı bu hususta icma etmişlerdir. Çünkü vacip olan niyettir, itimad edilen de budur; dil ile telaffuz edilmesine ise bakılmaz, dilin herhangi bir etkisi de yoktur.

Ebu Hanife ise şöyle demiştir: Telbiye söyleyinceye ya da hediye kurbanlıklar gönderilinceye kadar sadece (kalben) niyet etmekle de ihram gerçekleşmez. Çünkü bu noktada Hallâd b. es-Sâib'in, babasından yaptığı nakile göre, Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "Bana Cebrail geldi ve ashabıma ihlal ve telbiyede seslerini yükseltmelerini emretmemi emir buyurdu."[238]

Bundan maksadın müstehap olduğu şeklinde cevap verilmiştir. Çünkü bunun (telbiyenin) mantığında zaten seslerin yükseltilmesi vardır ve bunun vacip olmadığı hususunda da bir ihtilaf yoktur. Dolayısıyla da sesli söylenmesinin zorunluluğu söz konusu değildir.

İhrama girerken şart koşmak: İhrama giren bir kimsenin ihrama niyet edeceği vakit şart koşup: "Şayet yolda beni hapsedecek/engelleye-

---

238 Malik, Cilt: 1, Sayfa: 334; Şafiî, Tertîbu Müsnedihi, Cilt: 1, Sayfa: 306; Ebu Davud, Cilt: 2, Sayfa: 405; Tirmizî, Cilt: 3, Sayfa: 191-192; Nesâi, Cilt: 5, Sayfa: 162; İbn Mace, Cilt: 2, Sayfa: 975; Dârimi, Cilt: 2, Sayfa: 34; Hâkim, Cilt. 1, Sayfa: 450; Beyhakî, Cilt: 1, Sayfa: 42. Tirmizî: Hadis hasen, sahihtir, demiştir. Hallâd b. es-Sâib tarikinden, onunda Zeyd b. Halid el-Cüheni'den yaptığı nakille... Ahmed, Cilt: 5, Sayfa: 192; İbn Mace, Cilt: 1, Sayfa: 975; Hâkim, Cilt: 1, Sayfa: 450. Hadisin sonunda: "Çünkü bu haccın şiarlarındandır." ifadesi geçmektedir. Tirmizî der ki: Kimisi bu hadisi Hallâd b. es-Sâib, onunda Zeyd b. Halid ve onunda Hz. Peygamber (s.a.v.)'den naklettiği hadisle rivayet etmiştir, ancak sahih değildir. İbn Hibban ise şöyle der: Bu haberi Hallâd b. es-Sâib, babasından ve Zeyd b. Halid el-Cüheni'den işitmiştir. Her ikisinin lafzı da farklıdır, tarikleri ise mahfuzdur. Hakim ise üçüncü bir rivayeti Ebu Hureyre'den olmak üzere ekler ve: "Bu senetlerin hepsi sahihtir, kimisi de kimisini illetli görmemektedir." demiştir. Bak: et-Telhisu'l Habir, Cilt: 2, Sayfa: 239.

cek bir durum olursa, benim ihramdan çıkacağım yer, beni haccetmekten aciz kılacağın yer olsun." demesi müstehap görülmüştür. Bu şart, iki şeyi ifade etmektedir:

1) Kendisi bir düşman tarafından önü kesilecek olur ya da hasta olması, parasını düşürmesi vb. gibi birtakım engeller sebebiyle haccı/umresinden engellenecek olursa, bu durumda onun ihramdan çıkma hakkı vardır.

2) Kendisi bu durum altında ihramdan çıkacak olursa dem/kan cezası da yoktur, oruç kefareti de yoktur. Bu görüşe, Irakta bulunduğu halde İmam Şafiî sahip olmuştur. Nitekim Hz. Âişe'den nakledildiğine göre, o şöyle demiştir: "Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) Dubaa binti Zübeyr'in yanına vardı, o da: 'Ey Allah'ın Resulü! Ben hac yapmak istiyorum, ama kendimi çok hasta hissediyorum.' dedi. Bunun üzerine Allah'ın Elçisi (sallallâhu aleyhi ve sellem): 'Sen haccet ve (ihrama girerken) *Ey Allahım! İhramdan çıkacağım yer, beni haccetmekten aciz kılacağın yer olsun.*' diye şart koş, buyurdu." Buharî ve Müslim ittifak etmiştir.[239] İbn Abbas'tan rivayet edildiğine göre; "Dubaa binti Zübeyr Allah'ın Resulü (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in yanına gitti ve: "Ben oldukça ağır (şişman) bir kadınım, hac da yapmak istiyorum, neyi emredersiniz?" diye sordu. Allah'ın Elçisi (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: "Haccını yap ve (ihrama girerken) '*Ey Allahım! İhramdan çıkacağım yer, beni haccetmekten aciz kılacağın yer olsun.*' diye şart koş, buyurdu."[240]

İmam Malik ve Ebu Hanife ise buradaki "şart koşma"yı kabul etmemişlerdir. Ebu Hanife'den nakledildiğine göre; İhramda iken şart koşmak, kan cezasının sakıt olmasını ifade etmektedir ve ihramdan çıkmak demek olan tehallül ise ona göre, ihsârın (alıkonulmanın) her türlüsü ile sabittir. Onlar, İbn Ömer'in burada koşulan şartı kabul etmeyip: "Size Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in sünneti yeter..."[241] dediği kavlini gerekçe göstermişlerdir.

---

239 Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 9, Sayfa: 132; Müslim, Cilt: 2, Sayfa: 867-868. Hadisin lafzı Müslim'e aittir.

240 Sahih-i Müslim, Cilt: 2, Sayfa: 868.

241 Bak: Buharî ile birlikte el-Feth, Cilt: 4, Sayfa: 8.

el-Muvaffak şöyle demiştir: Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in sözünün yanında başkasının sözü bile yok iken, İbn Ömer'e ait çelişkili sözü nerede olsun?[242]

Telbiye: İhrama girerken telbiye getirmek sünnettir. Çünkü Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) bunu yapardı ve telbiyeyi sesli bir şekilde söylemeyi emrederdi. Bunun en asgari ölçüsü müstehap olduğudur, vacip ise değildir. Bunu, İmam Şafiî söylemiştir. Çünkü telbiye getirmek bir zikirdir ve hacdaki diğer zikirler gibi vacip sayılmaz.

İmam Malik'in ashabından nakledildiğine göre, telbiye getirmek vaciptir, terk edilmesi durumunda ise dem/kan cezası gerekir. Sevri ve Ebu Hanife'den rivayete göre telbiye, ihramın şartıdır ve -tekbir getirmek gibi- ancak telbiye getirmekle bu sahih olur.

İlk olarak yola çıkacak kimsenin bineğinin üzerine doğrulduğunda telbiye getirmesi müstehap sayılmıştır. Enes ve İbn Ömer'in rivayetlerine göre; "Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) bineğine binip de doğrulduğunda, telbiye getirdi." İkisinin de hadisini Buharî rivayet etmiştir.[243]

İbn Abbas ise şöyle demiştir: "Bineğine bindi ve doğrulup Beyda düzüne çıktığı vakit Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) ve ashabı telbiye getirdiler."[244] *"Telbiye etmek"*ten kasıt; Yüksek sesle telbiyeyi okuyup söylemek demektir.

Sahihayn'da geçen İbn Ömer hadisi şöyledir: "Allah'ın Resulü (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in telbiyesi şöyledir: *"Lebbeyk Allahümme! Lebbeyk! Leb-*

---

242 Beyhakî der ki: "Bana göre Ebu Abdurrahman, Abdullah b. Ömer (r.a.)'a, şayet Dabaa binti Zübeyr'in bu hadisi ulaşmış olsaydı, bu durumda babasının dediği gibi o da mutlaka ona uyardı ve söz konusu olan şart koşmaya karşı da çıkmazdı." es-Sünenü'l Kübrâ, Cilt: 5, Sayfa: 223. İmam Şafiî şöyle der: "Urve'nin, Hz. Peygamber (s.a.v.)'den istisna hakkında naklettiği hadisi eğer sabit ise daha başkasına bakmazdım. Çünkü bana göre Allah'ın Resulü (s.a.v.)'den sabit olan bir şeyin tersini almak helal değildir." Beyhakî şöyle demiştir: "Bu hadis bir çok vecihten olmak üzere Hz. Peygamber (s.a.v.)'den sabit olarak gelmiştir." es-Sünenü'l Kübrâ, Cilt: 5, Sayfa: 221.

243 Buharî ile birlikte el-Feth, Cilt: 3, Sayfa: 407, 412. Enes ve İbn Ömer hadislerinin lafzını Müslim, Cilt: 2, Sayfa: 845'te nakletmiştir.

244 Buharî ile birlikte el-Feth, Cilt: 3, Sayfa: 405.

beyke la şerike leke lebbeyk! İnnel-hamde ven-nîmete leke, vel-mulk, La şerike leke."[245] Buharî'nin, Hz. Âişe'den[246] ve Müslim'in de, Cabir'den[247] naklettikleri rivayet de vardır.

"Telbiye" ifadesi, gereklilik göstermek manasına gelen "lebbe" fiilinin mekan ismidir. Sanki kişi telbiye (Lebbeyk: Senin için geldim) derken: "Senin emrine uymaya geldim, sana itaat etmeye hazırım..." demiş gibidir. Ardından onlar (hacılar ve umreciler) telbiyede övgüye başlar ve bunu defalarca kez tekrarlarlar. Çünkü defalarca kez (itaat ederek) bir yerden bir yere ikamet etmeyi kasdetmektedirler. İlim adamlarından bir topluluk ise telbiyenin manasının, Hz. İbrahim (a.s.)'ın hac için insanları davet etmeye çağırdığındaki nidasına icabet etmek, demek olduğunu söylemişlerdir.

Allah Resulü (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in telbiyesinin üzerine ziyade yapmak (fazla cümleler söylemek) müstehap değildir, mekruh da değildir. Buna benzer bir görüşü İmam Şafiî söylemiştir. Çünkü Cabir'den şöyle nakledilmiştir: "Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) telbiye getirip: "*Lebbeyk Allahümme Lebbeyk, Lebbeyke La Şerike Leke Lebbeyk, İnne'l-Hamde Ve'n-Ni'mete Leke, Ve'l-Mülk, Lâ Şerike Lek*" tevhid sözlerini yüksek sesle söyledi. İnsanlar da öteden beri söyleye geldikleri bu telbiyeyi yüksek sesle tekrarladılar. (Bazı insanlar ziyade yaparak: *"Lebbeyk Zelmeâric Lebbeyk Zelfevâdıl"* diye telbiye getirdiler.) Allah'ın Elçisi (sallallâhu aleyhi ve sellem) onlara bundan bir şeyi reddetmedi. Allah Resulü kendi telbiyesine devam etti."[248] Bu da gösteriyor ki telbiyeye bir şeyi ilave etmekte bir sakınca yoktur, eklemek müstehap da değildir. Çünkü Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) kendi telbiyesine devam etti, bunu defalarca tekrar etti ve üzerine başka bir şeyi de eklemedi.

Kendisi için ihrama gireceği hac ya da umresinin şeklini telbiyesinde söylemesi de müstehap sayılmıştır. Nitekim Enes'ten şöyle nakledilmiştir: "Ben Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in umre ile hacca birlikte

---

245 Buharî ile birlikte el-Feth, Cilt: 3, Sayfa: 408; Müslim, Cilt: 2, Sayfa: 841, 842.
246 Geçen kaynak.
247 Sahih-i Müslim, Cilt: 2, Sayfa: 887.
248 Geçen kaynak.

niyetle; *"Lebbeyke umreten ve haccen, Lebbeyke umreten ve haccen"* diyerek yüksek sesle telbiye getirdiğini işittim." Buharî ve Müslim ittifak etmiştir.[249]

Cabir şöyle demiştir: "Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile beraber (hac için) yola çıktık ve biz: *'Lebbeyke bilhac'* derdik." Buharî ve Müslim ittifak etmiştir.[250] Enes ise: "Onları işittim, Hac ve umre için birlikte telbiyeye niyet ediyorlardı." demiştir. Bir lafız da şöyledir: "Onları işittim, Hac ve umre için birlikte *'Hac ve umre için (lebbeyk)'* diyerek telbiyeye niyet ediyorlardı."[251] Ebu Said ise şöyle demiştir: "Biz Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile beraber hac için yola çıktık ve sesli olarak hac için *'Lebbeyke'* dedik..."[252]

Telbiyeyi sürekli söylemek ve her halükârda onu çoğaltmak müstehaptır. Yüksek bir yere çıkıldığında ya da bir vadiye inildiğinde de telbiyeyi söylemek daha müstehap sayılmıştır. Bunun yanında insanlarla karşılaşınca ve beş vakit namazların peşine de telbiye getirmek müstehaptır. Cabir'den nakledildiğine göre, o şöyle der: "Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) hac yaptığında, binekli bir kimseyle karşılaşınca, bir tepeye çıkınca, vadiye inince, beş vakit namazların peşine ve gecenin sonunda telbiyede bulunurdu."[253]

Üzerinde gömleği olduğu halde ihrama giren: Kim üzerinde gömleği olduğu halde ihrama girerse, onu çıkartır ve yırtmaz. Bu, ilim ehlinin çoğunluğunun görüşüdür. Zira bu minvalde Yâla b. Ümeyye'nin rivayeti şöyledir: "Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) Cirâne'de iken yanına bir kimse çıkageldi. Üstünde bir cübbe vardı. Cübbenin üzerinde de zağferanlı güzel bir koku mevcuttu. Hz. Peygamber'e hitaben: "Bana umremde ne şekilde hareket etmemi emredersin?" diye sordu. Bu sırada Hz. Peygamber'e vahiy indirilmişti... Kendisinden vahiy hâli kalkınca

---

249 Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 8, Sayfa: 70; Müslim, Cilt: 2, Sayfa: 905, 915. Hadisin lafzı Müslim'e aittir.

250 Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 3, Sayfa: 432; Müslim, Cilt: 2, Sayfa: 886.

251 Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 3, Sayfa: 408.

252 Sahih-i Müslim, Cilt: 2, Sayfa: 914.

253 "el-Muğni" sahibi bu şekilde zikretmiş ve bunu isnat etmemiştir. Ben ise bu hadisi tahriç edeni bulamadım. et-Telhisu'l Habir, Cilt: 2, Sayfa: 239.

Allah'ın Elçisi (sallallâhu aleyhi ve sellem): "Umre hakkında soru soran kişi nerede?" buyurdu. Ve o adama hitaben: Üzerindeki cübbeyi çıkar ve elbisenden bu koku eserini de gider, buyurdu." Buharî ve Müslim ittifak etmiştir.[254] Zira elbiseyi yırtmak, malı zayi etmek demek olur ve malı zayi etmekten de nehyedilmiştir.

(Hatırlar hatırlamaz) hemen gömleği çıkartacak olursa, bundan dolayı fidye vermesi gerekli olmaz. Çünkü Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) hadiste geçen o adama fidye vermesini emretmemiştir. Ama çıkarma imkânı olduğu halde gömleği giyinmeye devam ederse, işte bu takdirde ona fidye gerekir. Çünkü (ihramlı iken) elbiseyi giyinmek- tıpkı ilk başta giyinmede olduğu gibi- haramdır. el-Muvaffak der ki: Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in o adama fidyeyi emretmemesi, gördüğümüz kadarıyla bunun haram olduğu hükmünü bilmemesinden kaynaklanmaktadır. Bu durumda, sanki unutan kimsenin hükmü gibi sayılmıştır.

Hac ayları: Hac ayları; Şevval, Zilkâde ve Zilhicce'nin on günüdür. Bu, Sevri ve Rey ashabının görüşüdür. İmam Malik ise hac aylarının; Şevval, Zilkâde ve Zilhicce aylarının (tamamı) olduğunu söylemiştir; çünkü çoğulun en azı üç (ay)'dır. İmam Şafiî ise şöyle demiştir: Hac aylarının sonu Kurban bayramı gecesidir, Kurban bayramı ise haram aylardan değildir. Çünkü Yüce Allah: "*Her kim bu aylarda haccı farz kılacak olursa...*" (Bakara Suresi: 197) buyurmuştur. Zira haccın farziyeti, kurban bayramı gecesinden sonra mümkün olmaz.

el-Muvaffak der ki: Bizim lehimize ise Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in: "Bugün hacc-ı ekberdir."[255] buyruğu bulunmaktadır.

Peki, hacc-ı ekber gününün, hac aylardan olmaması nasıl caiz olur? Yine bu, isimlerini adettiğimiz sahabelerin de görüşüdür. Bir de kurban gününde, haccın rüknü olan "ziyaret tavafı" bulunmaktadır ve daha bir çok hacca ait ameller yer almaktadır... Bundan sonrası ise hac aylarından

---

254 Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 3, Sayfa: 393, 614.; Müslim, Cilt: 2, Sayfa: 836-838.

255 Buharî, Cilt: 3, Sayfa: 574 muallak olarak; Ebu Davud, Cilt: 2, Sayfa: 483 mevsul olarak ve İbn Mace, Cilt: 2, Sayfa: 1016 rivayet etmiştir. İbn Mace ise Sahih-i İbn Mace, Cilt: 2, Sayfa: 182-183 eserinde hadisi sahih görmüştür.

değildir. Çünkü ihramlı olarak kalacak bir vakti yoktur, -ihramlı olarak geçirmek zorunda kalan kimse gibi- icra edeceği hac rükünleri de kalmamıştır. Cem' (yani çoğul) ifadesini, "iki şeyden" ve "üçün bir bölümü" şeklindeki bir lafızdan tabir etmek imkânsız sayılmaz... Mesela Araplar üçüncü günde oldukları halde, "Zilhicce ayının üçünden hâli oldular" derler. Bu durumda Yüce Allah'ın: *"Her kim bu aylarda haccı farz kılacak olursa..."* (Bakara Suresi: 197) buyruğu da; "Her kim bu ayların çoğunda..." anlamına gelmiş olmaktadır. Allah, en iyisini bilir.

İhramlı kimsenin sakınması gerekenler ve ona serbest olanlar

Kişi ihramlı iken Yüce Allah'ın kendisine yasakladığı "*refes*"ten –ki bu cinsel ilişkidir- "*fusûk*"tan -ki bu da sövmektir- ve "*cedel*"den -ki bu da tepeden bakmaktır- uzak durması gerekmektedir. Çünkü şanı Yüce Allah şöyle buyurmuştur: *"Hac, bilinen aylardadır. Kim o aylarda hacca niyet ederse (ihramını giyerse), hac esnasında kadına yaklaşmak, günah sayılan davranışlara yönelmek, kavga etmek yoktur..."* (Bakara Suresi: 197) Burada gelen *"yoktur"* şeklindeki siga, nefy sikasıdır ve bunların yasak olduğu kasdedilmiştir.

Ayette geçen "*Refes*" ifadesi, cinsel ilişki demektir. Başkası olduğu da söylenmiştir. Buna göre "refes" olarak tefsiri yapılan her şeyden bir ihramlının kaçınması gerekmektedir, özellikle de cinsel ilişkiden kaçınması daha aşikardır. (Mezhep) imamları da bu şekilde yorumlamışlardır. Allah'ın kitabındaki başka bir ayette de bu ifade gelmiştir ve bununla "cima" kasdedilmiştir. Yüce Allah buyurur ki: *"Oruç gecesinde kadınlarınıza yaklaşmak (refes) size helal kılındı..."* (Bakara Suresi: 178)

"Fusûk" ifadesi ise seb/sövmek demektir. Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "Müslüman'a sövmek fusûk (fasıklık)'tır." Buharî ve Müslim ittifak etmiştir.[256] Fusûk ifadesinin günahlara yönelmek demek olduğu da söylenmiştir.

"Cidâl" ifadesi de, gösteriş/büyüklenmek demektir. İşte ihramlı olan bir kimseye bunların hepsi yasaktır. Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "Kim hac eder de refes (cima) etmez ve kötü sözler söylemez,

256 Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 1, Sayfa: 110.; Müslim, Cilt: 1, Sayfa: 81.

günah işlemezse, o kimse annesinden doğduğu gün gibi tertemiz olarak geri döner." Buharî ve Müslim ittifak etmiştir.[257]

İhramlı bir kimsenin –fayda verecek şeyler dışında- az konuşması müstehaptır. Zira faydasız konularda az konuşmak zaten her halükârda müstehaptır. Çünkü bu şekilde kişi, nefsini haddi aşmaktan, yalana duçar olmaktan ve kendisine helal olmayan şeylere düşmekten kendisini korumuş olur. Kuşkusuz çok konuşan, çok da hataya düşer. Hadis-i şerifte şöyle buyrulur: "Her kim Allah'a ve ahiret gününe iman ediyorsa, ya hayır konuşsun ya da sussun." Buharî ve Müslim ittifak etmiştir.[258] Bu durum ihramlı iken daha çok uyulması müstehap olan bir husustur. Çünkü ihramlı olma hali, ibadet üzere olma, Yüce Allah'a taatin hissedildiği haldir ki, bu şekliyle bir tür itikaf haline benzemektedir. Öyleyse onun telbiye ile, Yüce Allah'ı zikir ile, Kur'ân-ı Kerim okumakla, iyiliği emredip kötülükten men etmekle, bir cahile bir şeyi öğretmekle meşgul olması ya da bir ihtiyacını emretmesi veyahut susması müstehap görülmüştür. İçeriğinde günah olmayan bir şey konuşacak olursa ya da çirkin olmayan bir şiir okursa, bu da mübahtır ancak bunu çok yapmamalıdır.

Başın kaşınması ve yıkanması: İhramlı bir kimsenin başını kaşıması caizdir. Kıl kopartmamak ya da (başta bulunan) bir biti öldürmemek için de başını yumuşak bir şekilde kaşır. Şayet kaşır da elinde bir kıl görecek olursa, onun ihtiyaten fidye vermesini uygun görürürüz, ama kopardığı kesin olarak bilinmediği sürece fidye vermesi vacip olmaz.

Eğer başını kaşır ve aşındıracak olursa ya da bit öldürecek olursa, ona fidye vermek gerekmez. Çünkü Kâb b. Ucra başını traş ettikten sonra bir sürü biti öldürdü de bundan dolayı bir fidye gerekli olmadı. Gerekli olan fidye sadece başını traş etmekten dolayı olmuştur. Çünkü bitin bir değeri yoktur ve bu şekliyle sineğe ve pireye benzemektedir. Bunlar ne av hayvanı ve ne de yiyebilecek türden hayvanlardır. Bu, Ebu Sevr ve İbn Munzir'in görüşüdür.

---

257 Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 3, Sayfa: 382.; Müslim, Cilt: 2, Sayfa: 983-984.

258 Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 10, Sayfa: 445.; Müslim, Cilt: 1, Sayfa: 68.

İmam Ahmed'den nakledildiğine göre bit öldüren kimse, bir şeyler yedirir, demiştir. Buna göre bu minvalde neyi tasadduk etse, ona yeterli gelmiş olur, ister az öldürmüş olsun çok öldürmüş olsun, fark etmez. Bu, Rey ashabının görüşüdür. İshak der ki: Bu durumda hurma ve üzeri olan şeyi yedirir, demiştir. İmam Malik ise; Bir kap yemek verir, demiştir. el-Muvaffak ise şöyle demiştir: Bu görüşler bizim söylediğimiz açıklamalara râcidir. Çünkü onlar bunu söylemekle bir takdiri kasdetmediler; onlar sadece kendisiyle tasadduk edilecek olan en asgari yaklaşımı ortaya koymak istediler.

İhramlının başını ve vücudunu yavaşça yıkamasında bir sakınca yoktur. İmam Şafiî, Ebu Sevr ve Rey ashabı bunda ruhsat vermişlerdir. İmam Malik ise ihramlı bir kimsenin suya dalmasını ve başını suyun içinde tutmasını mekruh saymıştır. Her halde o bunu söylemekle, başını setredip örtmüş olacağından dolayı böyle söylemiş olsa gerektir. Doğrusu ise bunun mekruh olmayacağı ve başını setredip örtmek anlamına gelmemiş olacağıdır. Çünkü bu, normal bir örtmek değildir, suyu üzerine dökmeye benzer ya da elleri suyun üzerine koymak gibi bir şeydir. Nitekim Abdullah b. Huneyn'den rivayet edildiğine göre, o şöyle demiştir: "İbn Abbas beni bir mesele sormam için Ebu Eyyub el-Ensari'ye gönderdi. Onu yıkanırken buldum. Ebu Eyyub bir elbise ile vücüdunu perdeliyordu. O'na selam verdim. Sen kimsin? diye sordu. Ben, Abdullah b. Huneyn'im beni Abdullah b. Abbas gönderdi. Senden, Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in ihramlı iken başını nasıl yıkardı, diye soruyor dedim. Ebu Eyyub elini kendisini perdeleyen bez üzerine koydu ve bezi (başından göğsüne kadar) indirdi. Başı tamamıyla görünüyordu, ardından kendisine su döken kimseye: "Dök!" dedi. O, da başına su döktü. Ebu Eyyub başını elleriyle ovarak, ellerini öne ve arkaya götürdü. Sonra da Allah'ın Resulü (sallallâhu aleyhi ve sellem) işte böyle yıkarken gördüm, dedi." Buharî ve Müslim ittifak etmiştir.[259] İlim ehlinin icmasına göre ihramlı bir kimse, cünüplükten dolayı gusül alır.

Başını sidr, hatmi (bitkisi) ve diğer benzer şeylerle yıkaması ise mekruhtur. Çünkü bunlarla kıllar dağılıp kopar ve kıllar yerinden ayrılır.

---

259 Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 4, Sayfa: 55; Müslim, Cilt: 2, Sayfa: 864.

İmam malik, İmam Şafiî ve rey ashabı ise bunları mekruh saymışlardır. Şayet yıkamış olursa bunlardan dolayı fidye gerekmez. Bunu ise İmam Şafiî ve Ebu Sevr söylemiştir. Nitekim Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) ihramlı iken devesinden düşüp (neticede ölen) bir adam hakkında şöyle buyurmuştur: "Onu (omuzunda ve eteğinde bulunan) iki elbisesi içerisinde kefenleyiniz, su ve sidr ile yıkayınız. Başını ise örtmeyiniz. Çünkü o, kıyamet gününde telbiye getirerek dirilecektir." Buharî ve Müslim ittifak etmiştir.[260] Bu şekilde onun hakkında ihram hükmü sabit olduğu halde sidr ile yıkanmasını emretmiştir. Hatmi (bitkisi) de sidr gibidir; çünkü koku (hükmünde) değildir.

İhramlının giyinemeyeceği şeyler: İbn Munzir der ki: İlim ehlinin icmasına göre ihramlı bir kimsenin, gömlek, sarık, kilot, mest ve bornoz giyinmesi yasaktır. Bunun temeli, İbn Ömer'den nakledilen şu rivayetir: "Bir kimse Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e ihrama giren kişi ne gibi elbise giyebilir, diye sordu. Bunun üzerine Allah'ın Resulü (sallallâhu aleyhi ve sellem): 'Gömlek, sarık, kilot, bornoz, mest giymeyin. Ancak biriniz ayakkabı bulamayacak olursa o zaman mest giysin. Ama mestleri topuktan aşağısından kessin. Zağferan yahut vers (alaçehri) ile boyanmış olan bir şey giymeyiniz.' buyurdu." Buharî ve Müslim ittifak etmiştir.[261] Allah'ın Elçisi (sallallâhu aleyhi ve sellem) bunları açıkça belirtmiş ve ilim adamları da bu manaya gelecek giysileri buna katmışlardır. Dolayısıyla ihramlı bir kimsenin, bedenini örten gömlek, ellerini kaplayan eldiven ve ayaklarını saran mest vb. gibi normal hayatta vücudunu örttüğü ya da bir organını kapladığı giysi ile örtünmesi doğru değildir. Bunların hiçbirinde ihtilaf yoktur.

İzâr bulamayan ya da nâleyn (takunya) bulamayan: el-Muvaffak der ki: İzâr bulamayan ihramlının kilot (şalvar) giyinebileceği ya da nâleyn (takunya) bulamayan ihramlının mest giyinebileceği hususunda ilim adamları arasında bir ihtilaf yoktur. Bunu, Sevri, İmam Malik, İmam Şafiî, İshak, Rey ashabı ve diğerleri söylemiştir. Bunun temeli

---

260 Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 3, Sayfa: 136, 137.; Müslim, Cilt: 2, Sayfa: 865-867.

261 Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 1, Sayfa: 231, 376.; Müslim, Cilt: 2, Sayfa: 834-835.

İbn Abbas'tan gelen rivayettir. Kendisi şöyle demiştir: "Allah'ın Resulü (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i işittim, Arafatta ihramlıları kasdederek şöyle hutbe irat etmişti: "Nâleyn (takunya) bulamayan, mest giyinsin, izâr bulamayan da şalvarlar (donlar) giyinsin." Buharî ve Müslim ittifak etmiştir.[262] Cabir'den de buna benzer bir rivayet gelmiştir ve Müslim rivayet etmiştir.[263] Bu konumda bulundukları zaman, bunlardan dolayı fidye vermek gerekmez. Çünkü İbn Abbas'ın hadisi bunun mübah olduğu noktasında gayet açık ve bu durumda fidyenin sakıt olacağı noktasında da aşikar bir şekilde gelmiştir. Giyilmesine dair emir gelmiş, fidyeye dair ise bir şey zikredilmemiştir.

İmam Malik ve Ebu Hanife ise; Bu durumda giyilecek şalvarlardan (donlardan) dolayı fidye gerekir, demişlerdir. Çünkü İbn Ömer hadisi bunu ifade etmektedir.[264]

"Bu hadisin İbn Abbas ve Cabir hadisine mahsus olduğu (tahsis edildiği)" şeklinde cevap verilmiştir. Nitekim aslının bulunmaması durumunda giyilmiş olduklarından dolayı –kesilmiş mestlerde olduğu gibi- bunlardan dolayı da fidye vermek vacip olmaz.

Nâleyn (takunya) bulunmadığından dolayı mest giyecek olursa, İmam Ahmed'den gelen meşhur görüşe göre bunların kesilmesi gerekli değildir. O, kıyas muvafakatı olduğu halde İbn Abbas ve Cabir hadisiyle delil göstermiştir. Çünkü bunlar giyilebilmekte ve başkasının bulunmaması halinde şalvarlara benzemektedir. Kesilmesi ise onu tehlike durumundan çıkartmaz. Çünkü o -kesik olmayanı giymek gibi- nâleyni giyinmeye muktedir olursa, kesilmiş olanı giyinmesi haramdır. Çünkü bunda malı telef etmek vardır; zira malı zayi etmekten de men edilmiştir.

İmam Ahmed'den nakledildiğine göre; Nâleynin (ayakkabılarının) topuk aşağısından olacak şekilde keser. Şayet bu durumda onları kesmeden de bu şekilde giyecek olursa bu yeterli gelmiş olacaktır. Bu, İmam Malik, Sevri, İmam Şafiî, İshak ve Rey ashabının görüşüdür. Çünkü bu noktada gelen İbn Ömer hadisinde: "Ancak biriniz ayakkabı bulamazsa o zaman

262 Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 4, Sayfa: 57, 58.; Müslim, Cilt: 2, Sayfa: 835.
263 Sahih-i Müslim, Cilt: 2, Sayfa: 836.
264 Az önce geçmişti.

mest giysin. Ama mestleri topuktan aşağısından kessin." buyrulmuştur. Hadis hakkında Buharî ve Müslim ittifak etmiştir.[265] Bu hadis, İbn Abbas ile Cabir hadislerine bir ziyade bilgiyi içermektedir ve güvenilir bir raviden gelen bir ziyade bilgi ise makbuldür.

el-Muvaffak der ki: İbn Ömer hadisine gelince, burada yer alan *"ikisini kessin"* ifadesinin, Nâfi'nin sözü olduğu söylenmiştir. Bunun yanında bunları "kessin" emrinin, mensuh olma ihtimali de vardır... Hadisin mutlak manasından anlaşılan, bunların kesilmeksizin o şekilde giyilmesini ortaya koymaktadır. (Ama) evla olan, sahih olan hadisle amel etmek noktasında bunların kesilmesidir ki, bu şekilde söz konusu olan tartışmadan çıkılmış ve ihtiyatlı olan da alınmış olur.

İçerisinde yollukların taşındığı bir Heymen[266] giymek: İlim adamlarının çoğunluğunun görüşüne göre heymen (yol çantası) giyinmek, ihramlıya mübahtır. Yola çıkarken o heymeni bağlamak durumunda kalmayacak olur da o şekilde sabit tutmakla yürüyebilecek olursa, onu (kendisine) bağlamaz; çünkü onu bağlamaya ihtiyacı yoktur. Ama heymen sabit durmayacak olur da sadece bağlanması durumunda sabit duracaksa, o zaman onu bağlar. Bunu, İmam Ahmed söylemiştir ve İshak'ın da görüşü bu yöndedir. Çünkü o heymeni bağlamaya ihtiyaç duymuş olacağından, tıpkı bir izar gbi onu bağlayabilir. Şayet heymenin içerisinde erzak vb. yoksa o zaman ihtiyaç duyulmadığı için onu bağlamak caiz olmaz.

İhramlının hacamat olması: Hacamat olmaya gelince; Şayet o kişiden bir kıl kopmayacak olursa bu durumda cumhurun görüşüne göre bu mübah sayılır, fidye cezası da yoktur. Çünkü İbn Abbas şöyle rivayet eder: "Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) ihramlı olduğu halde hacamat olmuştur." Buharî ve Müslim ittifak etmiştir.[267] Burada fideyeyi ise zikretmemiştir. Çünkü hacamat, kanı çıkartmak şekliyle icra edilen bir tedavidir ve bu yönüyle kan almaya ve yarayı deşmeye benzer. Bunun

---

265 Az önce geçmişti.

266 Heymen; İçerisinde birtakım eşyaların konduğu yol torbası ve bohça anlamına gelmektedir. Kişi onu bir çanta gibi ortasına gelecek şekilde kendisine bağlayarak giyer. Bak: el-Misbâhu'l Munîr, Cilt: 2, Sayfa. 315.

267 Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 4, Sayfa: 50.; Müslim, Cilt: 2, Sayfa: 862.

yanında hacamat, lüks bir işlem olmadığı için ilaç içmeye de benzemektedir. Aynı şekilde bir ihtiyaç sebebiyle bir âzânın kopmasındaki hüküm de buna dahildir. İhramlının sünnet olması da aynı şekilde fidyesiz olarak mübah sayılmıştır.

İmam Malik ise; Zaruret olmadığı sürece ihramlı hacamat olamaz, demiştir. el-Hasen ise hacamatı, "kan" olarak adetmiştir.

Hacamat yapılırken baştaki kılların kesilmesine ihtiyaç duyulacak olursa, o zaman bunları keser. Çünkü bu hususta İbn Buheyne'nin yaptığı şu rivayet gelmiştir: "Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) Mekke yolunda, ihramlı iken başının ortasından kan aldırdı." Buharî ve Müslim ittifak etmiştir.[268] Bir zarurete binaen kıllar kesilmiştir. Bundan dolayı ise fidye vermek gerekir. Bunu, İmam Malik, İmam Şafiî, Ebu Hanife ve Ebu Sevr söylemiştir. Çünkü yüce Allah: "*Sizden her kim hasta olursa yahut başından bir rahatsızlığı varsa, oruç veya sadaka veya kurban olmak üzere fidye gerekir...*" (Bakara Suresi: 196) buyurmuştur. Başka bir zararı izale etmek için bu kıllar kesilmiş olduğundan dolayı, -sanki saçındaki bitleri izale etmek için saçını traş etmiş kimse gibi- ona da fidye vermesi gerekli olur.

Ebu Hanife'nin iki ashabı olan (Ebu Yusuf ve Muhammed) ise; Bu durumda biraz tasaddukta bulunur, demişlerdir. Bunlara ise geçen açıklamalarla cevap verilmiştir.

Şayet üzerinde kıllar bulunan bir uzuv ya da kılların bulunduğu bir deri parçası kopacak olursa, bunda fidye gerekmez; çünkü buna tabi hükmündedir, fidye vermek ise gerekli değildir.

İhramlının kara hayvanı avlaması: İhramlı kimsenin avı öldürmesi ve (kara hayvanı) avlamasının haramlığı noktasında ilim ehli arasında bir ihtilaf yoktur. Şanı Yüce Allah şöyle buyurmuştur: "*Ey iman edenler! İhramlı iken avı öldürmeyin.*" (Maide Suresi: 95) Şöyle de buyurmuştur: "*İhramlı olduğunuz müddetçe kara avı size haram kılındı.*" (Maide Suresi: 96) Av hayvanına işarette bulunmak ve ona delalet etmek dahi haram kılınmıştır. Çünkü Ebu Katâde hadisinde[269] geldiği üzere; "Kendisi (ihramsız olduğu

---

268 Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 4, Sayfa: 22, 26, 28.; Müslim, Cilt: 2, Sayfa: 863.

269 Buharî, Cilt: 4, Sayfa: 22, 26, 28.; Müslim, Cilt: 2, Sayfa: 851-855.

halde) bir yaban eşeği avlamıştı; diğer arkadaşları ise ihramlı bulunuyorlardı. Bu hadise Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e ulaşınca, arkadaşlarına: 'Sizden biriniz ona bu avı avlamasını emretti mi ya da buna dair bir işarette bulundu mu?' diye sordu." Bir lafız ise şöyledir: "Derken onlar bir yaban eşeği gördüler. Bu esnada ben (Katâde) ise ayakkabılarımı bağlamakla meşgul idim, onlar bu hususta bana yardımcı olmadılar ve keşke o avı ben görseydim diye konuşuyorlardı..." Dolayısıyla kendisine o ava işarette bulunmaları halinde harama gireceklerini de arkadaşları biliyorlardı. Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in kendilerine: *"Sizden biriniz ona (Ebu Katade'ye) bu avı avlamasını emretti mi ya da buna dair bir işarette bulundu mu?"* sorusu gösteriyor ki arkadaşları şayet bunu göstermek için kendisine yardımcı olsalardı, onlar da harama girmiş olacaklardı.

Bu durumda (ihramlı) kişinin av noktasında bir yardımda bulunması kendisine helal değildir. Çünkü üzerinde (Buharî ve Müslim'in) ittifak ettiği Ebu Kâtâde hadisinde şöyle gelmiştir: "Sonra hızlıca atımı eğerleyip mızrağımla birlikte atıma bindim. Tam bu sırada kamçım yere düştü. İhramlı olan arkadaşlarıma: 'Kırbacımı bana uzatıverin.' dedim. Onlar cevaben: 'Allah'a yemin olsun ki, bu av hususunda sana hiçbir şekilde yardımcı olamayız' dediler." Bir lafız ise: "Onlardan bana yardımcı olmalarını istedim ama bana yardım etmekten geri durdular." şeklindedir. Bu da gösteriyor ki arkadaşları, kendisine bu (av) hususunda yardımcı olmayı haram görmekteydiler; zira Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) de onları bu noktada onaylamıştır.

Ava işarette bulunmak tazmin gerektirir. Buna göre ihramlı bir kimse, ihramda olmayan bir kişiye avı için işarette bulunacak olur ve o da bunu telef edecek (öldürecek) olursa, bu cezanın hepsi ihramlı olan kişiye ait olur. Bunu, İshak ve Rey ashabı söylemiştir. Çünkü Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Sizden biriniz ona bu avı avlamasını emretti mi ya da buna dair bir işarette bulundu mu?"* diye buyurmuştur. Çünkü bu, avı telef etmesine ulaştıran bir sebep sayıldığından, -tuzak kurma da olduğu gibi- tazmin edilmesini gerektirmektedir.

el-Muvaffak der ki: Şüphesiz bu, Hz. Ali ve İbn Abbas'ın görüşünü oluşturmaktadır ve sahabe içerisinde onlara (bu hususta) muhalefet edeni de bilmiyoruz.

İmam Malik ve İmam Şafiî ise şöyle demiştir: Ava işaret etmesinden dolayı ona (ihramlıya) bir şey gerekmez. Çünkü o, avı öldürmesi sebebiyle tazmin öder, işarette bulunmasından dolayı tazmin ödemez. Buna ise önceki açıklamalarla cevap verilmiştir.

Şayet ihramlı bir kimse ihramlı olan bir kişiye avı öldürmesi için işarette bulunsa ve o da onu öldürse, ödenecek ceza her ikisine de ait olur. Çünkü vacip olan, telef edilen şeyin o karşılığını ödemektir ki, o da bir tane cezayı (birlikte) vermektir.

Rey ashabı ise şöyle der: Her ikisine de ayrı ayrı onun cezasını ödemek gerekir. Çünkü her ikisinin de bu eylemi, -şayet münferit iseler- tek olarak tek ceza şeklinde ele alınır. İmam Malik ve İmam Şafiî ise; Ava işaret etmesinden dolayı ihramlıya bir şey gerekmez, demişlerdir. Her iki görüşe de önceki açıklamalarla cevap verilmiştir.

İhramlı kişinin avladığı ya da kestiği hayvanı kendisinin yemesinin haram oluşu noktasında bir ihtilaf yoktur. Eğer avı ihramda olmayan bir kimse avlamış olur ve kesmiş olur da bu av noktasında ihramlı kişi kendisine onu işarette bulunmuş olursa ya da ona bu hususta yardımcı olmuş olursa, bu da yine ona mübah olmaz.

Ondan dolayı avlamış olursa şayet, yine ondan yemesi mübah olmaz. Bu, İmam Malik ve İmam Şafiî'nin görüşüdür. Çünkü bu minvalde gelen es-Sâb b. Cesâme hadisi gelmiştir: "Kendisi Allah'ın Resulü (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e bir yaban eşeği hediye etmişti, ama Allah'ın Elçisi (sallallâhu aleyhi ve sellem) bunu geri çevirdi. Yüzümdeki üzüntü alâmetini görünce, gönlümü hoşnut etmek için: 'Biz ihramlı olmasaydık hediyeni geri çevirmezdik.' buyurdu." Buharî ve Müslim ittifak etmiştir.[270]

Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in kendisine hediye verilen o şeyi kabul etmemesi, muhtemelen bunun, (o ihramlı olduğu halde) kendisi için avlanmış olacağını anlamış olması ya da zan etmiş olmasından

270 Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 4, Sayfa: 31.; Müslim, Cilt: 2, Sayfa: 850.

kaynaklanmaktadır. Zira bu hususta hamlettiğini kesin olarak ifade eden Ebu Katâde hadisi[271] gelmiştir. Öyle ki Allah'ın Resulü (sallallâhu aleyhi ve sellem), onun avladığı o yaban eşeğinden arkadaşlarının yemesini emretmiştir. Müslim'in[272], Talha hadisinden yaptığı rivayete göre; "Kendisi, ihramlı olduğu halde Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e bir kuş hediye etti. Bunu yemeye muvafık olunca: 'Onu Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile beraber yedik.' demiştir."

Umeyr b. Seleme hadisinde ise; "Allah'ın Elçisi (sallallâhu aleyhi ve sellem) Mekke'ye doğru yola çıktı, ihramlı idi. Revha'ya gelince birden yaralı bir yaban eşeği gördüler. Durumu Allah'ın Elçisi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e haber verdiler. O da: 'Dokunmayın, nerede ise sahibi gelir.' buyurdu. Bu sırada Behzî geldi. Yaban eşeğinin sahibi o idi. Hz. Peygamber'e: 'Ey Allah'ın Resulü! İstersen bu hayvanı size vereyim.' dedi. Allah'ın Resulü de, Ebu Bekir'e emir verdi, oradakiler arasında hayvanın etini taksim etti."[273] Bu hadis sahihtir.

Ebu Hanife ise; Bu avdan yiyebilir, demiştir. Çünkü Ebu Katâde hadisi, haram olanın sadece ava işaret etmeye, (avcıya) emretmeye ya da ona yardımda bulunmaya bağlı olduğunu göstermektedir.

Sevri ve İshak ise ihramlının her hâlükarda kara hayvanı yemesini mekruh görmüşlerdir. Çünkü Yüce Allah'ın: *"Hem size hem de yolculara fayda olmak üzere (faydalanmanız için) deniz avı yapmak ve onu yemek size helal kılındı. İhramlı olduğunuz müddetçe kara avı size haram kılındı."* (Maide Suresi: 96) ayetinin umumi manası ve yine es-Sâb b. Cesâme hadisinde, Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in buyurduğu: "Biz ihramlı olmasaydık hediyeni geri çevirmezdik." kavli bunu ifade etmektedir.

Avın kendileri için avlandığına dair bir ifadenin olmaması halinde, hadis-i şeriflerin arasının cem edilip, çelişkilerin de def edilmesi noktasında söz konusu olan bu (hükmün) kaydının bu durumda ona dahil olacağı

---

271 Bu hadisin kaynağı az önce geçmişti.
272 Bak: Müslim, Cilt: 2, Sayfa: 855.
273 Malik, Cilt: 1, Sayfa: 351; Nesaî, Cilt: 5, Sayfa: 183. el-Feth, Cilt: 4, Sayfa: 33 eserinde şöyle der: "Bu hadisi Malik ve Sünen ashabı tahriç etmiştir. İbn Huzeyme ve başkası da sahih görmüştür."

kesinleşir..." şeklinde cevap verilmiştir. Çünkü bu cem'i, merfu olarak gelen Cabir hadisi desteklemektedir: "Avlamadığınız ya da sizin için avlanmadığı sürece kara hayvanını yemeniz size helaldir."[274]

İhramlı olan bir kimse bir avı öldürecek olursa, o av bir leşe dönüşür ve tüm insanların onu yemesi haram olur. Bu, İmam Malik, Evzai, İmam Şafiî, İshak ve Rey ashabının görüşüdür. Çünkü bu hayvan, Allah'ın bir hakkı olarak ihramlı tarafından kesilmesi haram olan bir hayvandır; dolayısıyla onu kesmesi de helal değildir. Yine ihramlı olmayan bir kimsenin, Harem bölgesinde bir kara hayvanı öldürmesinin hükmü de böyledir.

Sevri ve Ebu Sevr; Bu avdan yemesinde bir sakınca yoktur, demişlerdir. İmam Şafiî'den de bu hususta, o avdan ihramlı olandan başkasının yiyebileceğine dair eski görüşü de nakledilmiştir.

İhramlının koku sürmesi: İlim adamları, ihramlı kişinin koku sürünmesinin yasak olduğu konusunda icma etmişlerdir. Zira Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem), ihramlı iken devesinden düşüp (neticede ölen) bir adam hakkında: "Ona koku sürmeyiniz." Bir lafız da da: "Ona tahannut (kokusu) sürmeyiniz." buyurmuştur. Buharî ve Müslim ittifak etmiştir.[275]

İhramlı iken ölen kimseye dahi koku sürülmüyorsa, diri iken sürülmemesi daha evladır. Ne zamanki koku sürecek olursa, bundan dolayı fidye vermek gerekir. Çünkü ihramlı, haram olan bir şeyi kullanmış demektir ve bu durumda -elbise giyinmek de olduğu gibi- ona fidye de vacip olur. "Koku"nun manası ise; Misk, anber ve diğer güzel kokan kokuları sürünmesidir.

Vers (alaçehri) ya da Zâferan sürülmüş olan bir elbiseyi giymez ve koku da sürülmez. el-Muvaffak der ki: Bu hususta ilim adamları arasında bir ihtilaf bilmiyoruz. Bu, İmam Malik, İmam Şafiî, Ebu Sevr ve Rey ashabının görüşüdür. Çünkü Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu:

---

274 Ahmed, Cilt: 3, Sayfa: 387; Ebu Davud, Cilt: 2, Sayfa: 428; Tirmizî, Cilt: 3, Sayfa: 204; Hakim, Cilt: 1, Sayfa: 452; Beyhakî, Cilt: 5, Sayfa: 190. Tirmizî der ki: "Şafiî, bu babda en güzel ve en kıyas edilecek hadisin bu olduğunu söylemiştir. Hakim ise Şeyhayn şartına göre hadis sahihtir, der. Zehebî de ona muvafakat etmiştir. Bak: Fethu'l Bâri, Cilt: 4, Sayfa: 34; et-Telhisu'l Habir, Cilt: 2, Sayfa: 176.

275 "Bit öldürmek, başı kaşımak ve başı yıkamak" konusunda geçmişti.

"Zâferan yahut vers (alaçehri) ile boyanmış olan bir şey giymeyiniz." Buharî ve Müslim ittifak etmiştir.[276] Dolayısıyla Zâferan ya da Alaçehri ile boyanmış ya da gül suyuna sokulmuş veyahut Ûd ile tütsülenmiş bir giysiyi ihramlı olanın giymesi doğru değildir, üzerine oturması ve üzerinde uyuması da doğru değildir. Çünkü bu eylemler, bunu kullanmak anlamına gelir ve bunu giyinmeye benzer. Ne zamanki bunu giyecek ya da kullanacak olursa, bundan dolayı fidye vermesi gerekir. Bunu, İmam Şafiî söylemiştir. Çünkü ihramlı olduğu için bundan men edilmiştir; dolayısıyla da -kokuyu vücuduna sürmek de olduğu gibi- bundan dolayı da fidye gerekir.

Ebu Hanife ise şöyle der: Koku ıslak olur da bedene değmiş olursa yahut kuru olurda ayrı düşerse, bu durumda fidye vermek icap eder. Aksi halde bir şey gerekmez; çünkü bu durumda "koku" anlamına gelmez.

Şöyle cevap verilmiştir: Elbiseye kokunun sürülmesi durumunda ihramlı kimse için bu, haram olur ve –ıslak kokuda ki gibi- bundan dolayı fidye vermesi de gerekir.

Şayet izi gidene kadar o kokuyu yıkayacak olursa, âlimlerin tümüne göre bunda bir beis yoktur.

Sarıya boyanmış elbiseler ise "koku" anlamında değildir. Bunları kullanmak, koklamak ve bunlarla boyanmış elbiseleri giyinmekte bir sakınca yoktur. Bu, Şafiî mezhebinin görüşüdür. Çünkü rivayet edildiğine göre Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in hanımları sarıya boyanmış elbiselerde ihrama girerlerdi.[277]

el-Muvaffak şöyle demiştir: Çünkü bu, sahabeden isimlerini zikrettiklerimizin görüşlerini oluşturmaktadır ve bu noktada onlara muhalefet edeni de bilmiyoruz.

---

276 "İhramlının giyemeyeceği şeyler" başlığında geçmişti.

277 Buharî muallak olarak şunu nakletmiştir: "Hz. Âişe ihramlı olduğu halde sarıya boyanmış elbise giyinmiştir." el-Hafız der ki: "Bunu Said b. Mansur mevsul olarak aktarmıştır... İsnadı ise sahihtir." Bak: Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 3, Sayfa: 405; Malik, Cilt: 1, Sayfa: 326. Onun tarikiyle de Beyhakî, Cilt: 5, Sayfa: 59 nakletmiştir: "Ebu Bekir'in kızı Esma ihramlı iken sarıya boyanmış elbiseler giyerdi, fakat elbiselerin boyası zâferan değildi."

İmam Malik ise "koku"nun vücuda değmiş olması halinde bunun, mekruh olacağını ve bundan dolayı da fidyenin gerekli olmayacağını söylemiştir.

Sevri, Ebu Hanife, Muhammed b. el-Hasen ise bu şekildeki kokuyu reddederek, bu kokunun tıpkı vers (alaçehri) ve zâferana benzemiş olacağını, çünkü kokusu olan bir koku ile boyanmış gibi addedileceğini belirtmişlerdir.

Bunun bir koku olmayacağı ve -sevad (bir tür kokulu siyah renk) gibimekruh da olmayacağı şeklinde cevap verilmiştir. Alaçehri ve zâferana gelince, bunlar bizzat koku sayılır ve konumuzun dışında kalmaktadır.

Zikri geçen (alaçehri ve zâferan) ile boyanmış şeylerin dışında kalanlarla boyanmış olanlar da böyledir. Çünkü aslolan bunların mübah olduğudur, ama şeriatın haram kıldığı ve bu anlama gelecek olanlar ise bu kapsamda ele alınamazlar.

İhramlının kıl koparması: İlim adamları, özür dışında bir ihramlının kılından koparmasının yasak olduğu konusunda icma etmişlerdir. Bunun temeli Yüce Allah'ın: "*Kurban, yerine varıncaya kadar başlarınızı tıraş etmeyin...*" (Bakara Suresi: 196) buyruğudur. Bunun yanında Kâb b. Ucra hadisinde geldiğine göre; "(Hz. Peygamber): 'Başındaki haşereler sana eziyet veriyor mu?' diye sordu. O da: 'Evet' cevabını verince, Allah Resulü (sallallâhu aleyhi ve sellem): 'O zaman tıraş ol. Buna karşılık, üç gün oruç tut. Veya altı fakiri doyur. Yahut da bir kurban kes.' buyurdu." Buharî ve Müslim ittifak etmiştir.[278] Bu da traş olmanın öncelikle haram olduğunu ortaya koymaktadır, saç kılları ile cesedin kılları ise bu konuda eşit sayılmaktadır.

Bir hastalığı varsa, başında biti ya da saçın olması halinde kendisine zarar veren bir özrü bulunuyorsa, bu durumda saçını kesebilir. Çünkü ayet-i kerime ve hadis-i şerif bunu ifade etmektedir. Sonra bakar, eğer söz konusu olan kıl bizzat o kılın çıkış yerinden kaynaklanıyorsa; -mesela, gözünün içinde kılın çıkması ya da kaşlarının uzaması sebebiyle gözünü kapatacak uzunlukta kılların bulunması gibi- bu durumda gözündeki kılı

278 "Bit öldürmek, başı kaşımak ve başı yıkamak" konusunda geçmişti.

ve o göze inen kılları koparabilir; bundan dolayı bir fidye cezası da gerekmez. Çünkü kıllar ona eza vermiştir, o da bu eziyeti –fidye vermeksizin- ortadan kaldırabilir. Tıpkı ihramlıya saldıran bir kara hayvanını öldürmesi gibi. Şayet eziyet veren şey kıldan kaynaklanmıyor, ama kılın izale edilmesiyle ancak bu eziyet ortadan kalkacak olursa –başın üzerindeki bit ve yarada olduğu gibi- bu durumda ona fidye vermesi gerekir.

İhramlının tırnaklarını kesmesi: İlim ehli, özür dışında bir ihramlının tırnaklarından kesmesinin/koparmasının yasak olduğu noktasında icma etmişlerdir. Çünkü tırnakların kesilmesi, ondan bir parçanın izalesi anlamına gelmiş olduğunda bu, -tıpkı kılın koparılması gibi- haram sayılır. Şayet tırnak kırılmış olursa bu durumda onu koparabilir ve bundan dolayı fidye de gerekmez. Şayet kırılan bölümden daha fazlasını kesecek olursa, o zaman söz konusu olan fazlalıktan dolayı ona fidye vermesi gerekli olur. Sadece tırnakları kesildiği takdirde yarasına bakmak durumunda kalırsa, onun da bu tırnaklarını kısaltması o zaman mümkün olur, bundan dolayı fidye de vermesi gerekir. Çünkü o, başka bir zararı def etmek amacıyla tırnaklarını izale etmiş olduğundan, bu şekliyle başında bulunan bitler sebebiyle saçlarının kesilmesine benzemektedir. Tırnaklarında bir hastalık türeyecek olursa, o zaman bu hastalığı gidermek için tırnaklarını keser ve bunda bir fidye de gerekli değildir.

Yiyilecek ya da içilecek şeylere katılan koku: Bir koku yiyecek ya da içeceklerin içine katılır ve kokusu da gitmemiş olursa, ihramlı bir kimsenin bunları kullanması mübah olmaz; ister bu hammadde olsun ya da ateşte pişirilmiş olsun, fark etmez. Bunu, İmam Şafiî söylemiştir.

İmam Malik ve Rey ashabı ise ateşin dokunduğu (yani pişirdiği) yiyecekte bir sakınca görmemişlerdir, ister rengi, kokusu ve tadı gitmiş olsun ya da bunların hepsi kalmış olsun, fark etmez. Çünkü pişmek suretiyle onun "koku" vasfı artık özelliğini yitirmiş sayılır. Bunlarla istifade etmenin ve kullanmanın, "mübaşeret etme (yani onu elleme)" açısından elde edildiği şeklinde cevap verilmiştir ve bu haliyle, tabiî olan hammaddesine benzemiş olmaktadır. Zaten "koku"dan maksat, onun kokusudur ve bu da kalmıştır. Ama kokusu ve tadı gitmiş olana gelince, bundan ise sadece ateşin pişirmesi sebebiyle rengi geride kalır. İnşaallah'u Teala bunu

yemekte ise -ihtilafsız olarak- bir sakınca yoktur. Ateşte pişmemiş olur da kokusu ve tadı gitmiş olursa, bunda da bir sakınca yoktur. Bu, İmam Şafiî'nin görüşüdür. İmam Malik, İshak ve Rey ashabı ise sarı renkteki tuzu yemesini mekruh görmüş ve "ateşte pişen" ile "pişmeyen" şeyin arasını ayrıma tabi tutmuşlardır.

Maksadın rengi değil "kokusu" olduğu ve sadece kokusunun gelmesi sebebiyle buna "tîb" denildiği şeklinde cevap verilmiştir. Bu durumda, söz konusu olan hükmün de başkasıyla değil, onunla dönüp dolaşması gerekmektedir.

İhramlı bir kimsenin (erkeğin) başını örtmesi: İbn Munzir der ki: İlim ehli, ihramlının başını örtmesinin yasak olduğu noktasında icma etmişlerdir. Bunun temeli, Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in ihramlı erkeğe sarık ve bornoz giymesini men ettiği hadisidir.[279]

Nitekim Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem), ihramlı iken devesinden düşüp (neticede ölen) bir adam hakkında: "(...) Başını ise örtmeyiniz. Çünkü o kıyamet gününde telbiye getirerek dirilecektir."[280] buyurmuştur. Başının örtülmesine engel olan gerekçe, onun ihramlı olmasıydı ki, bu şekilde anlaşılmış oluyor ki ihramlının başını örtmesi yasaktır.

Kulaklar da başa dahildir; dolayısıyla kulakların örtülmesi de haram olur. Çünkü hadiste: "Kulaklar, başa dahildir."[281] buyrulmuştur. İmam Şafiî ise kulakların örtülmesini mübah saymıştır.

Başının her tarafını örtmekten kaçındığı gibi ihramlı bir kimse, bir bölümünü örtmekten de kaçınır. Çünkü kendisinden men edilen bu iş bir kısmından da men edilmiş sayılır. Onun içindir ki Yüce Allah: "(...) *başlarınızı tıraş etmeyin...*" (Bakara Suresi: 196) buyuruyor. (Yani) saçların bir kısmını

---

279 "İhramlının giyemeyeceği şeyler" başlığında geçmişti, hadisi ise Buharî ve Müslim rivayet etmiştir.

280 Hadis hakkında Buharî ve Müslim ittifak etmiştir. "Bit öldürmek, başı kaşımak ve başı yıkamak" başlığında geçmişti.

281 Bir çok sahabeden gelen hadislerden nakledilmiştir. Bu hadislerden bazıları sahih görülmüştür ve bunlardan her biri hakkında illeti de zikredilmiştir ancak hepsi toptan ele alındığında hadisler, –İnşaallah- sahih bir dereceye çıkmış olur. Bak: Nasbu'r Râye, Cilt: 1, Sayfa: 18-20; et-Telhisu'l Habir, Cilt: 1, Sayfa: 91-92. Bu arada hadis, "Kulaklara yeniden su vermek" başlığında geçmişti.

kesmeyi de haram kılmış oluyor. İster normal bir elbiseyle başını örtmüş olsun, başkasıyla olsun ve ister bir özre binaen örtmüş olsun ya da başkası için örtmüş olsun, fark etmez. Çünkü özür durumu fidyeyi düşürmez. Bunu, İmam Şafiî söylemiştir.

Şayet başının üzerine bir eşyayı ya da benzer bir şey taşıyıp başı örtecek olsa, bunda fidye gerekmez. Bunu, İmam Malik söylemiştir. Çünkü bununla genelde başın örtülmesi kasdedilmez ve -başın üzerinin el ile örtülmesinde olduğu gibi- bundan dolayı fidye de vacip olmaz. İmam Şafiî ise bundan dolayı fidye vermek icap eder; çünkü bu başı örtmek anlamına gelir, demiştir.

İhramlı bir kimsenin yüzünü örtmesi: İhramlı birisinin yüzünü örtmesi konusunda, iki görüş gelmiştir:

1) Örtmesi mübahtır. el-Muvaffak der ki: Bu husus, Osman b. Affân, Abdurrahman b. Avf, Zeyd b. Sabit, İbn Zübeyr, Sâd b. Ebu Vakkas, Cabir, el-Kâsım, Tavus, Sevri ve İmam Şafiî'den rivayet edilmiştir. (Devamla el-Muvaffak İbn Kudame) şöyle der: Bizim lehimize zikri geçen sahabelerin kavli yer almaktadır ve onların döneminde kendilerine bu konuda ihtilaf edeni de bilmiyoruz; dolayısıyla bu bir icma halini almış oldu.

2) Mübah değildir. Bu, ise Ebu Hanife'nin ve İmam Malik'in mezhebini oluşturmaktadır. Çünkü bu minvalde, ihramlı iken devesinden düşüp (neticede ölen) adamın kıssasını aktaran İbn Abbas hadisinde: "(...) Başını ve yüzünü örtmeyiniz." ifadesi gelmiştir.[282] el-Muvaffak der ki: İbn Abbas'tan meşhur olarak gelen *"Başını örtmeyiniz."* ifadesi vardır, sonra Şûbe'den, buradaki ziyadenin zayıf olduğu nakledilmiştir.[283]

Kadının (ihramlı iken) yüzünü örtmesi: Erkeğin başını örtmesi kendisine haram olduğu gibi, kadının da ihramlı iken yüzünü örtmesi haramdır. el-Muvaffak der ki: Bu noktada Hz. Esmâ'dan rivayet edilen

---

282 Sahih-i Müslim, Cilt: 2, Sayfa: 866, 867.

283 el-Hafız şöyle demiştir: "Bu hadisteki lafızla temessük ederek, bu lafzın sübutunda ihtilaf edilmiştir ki, bu da 'yüzünü örtmeyiniz' lafzıdır." (Devamla) dedi ki: İbn Munzir bu lafzın sıhhati hakkında tereddüt etmiştir. Beyhakî ise: "Yüzün zikredilmesi gariptir ve bu, bazı ravilerden kaynaklanan bir vehimdir." demiştir. el-Hafız der ki: Bunların hepsi su götürür; çünkü bu hadisin zahiri, sahih şeklindedir. Fethu'l Bari, Cilt: 4, Sayfa: 54.

dışında, bir ihtilaf bilmiyoruz. Muhtemelen Hz. Esma, yüzünü bir ihtiyaca binaen bir örtü ile örtmüş olsa gerektir ki, bunda da bir ihtilaf yoktur.

İbn Munzir ise şöyle demiştir: (İhramlı kadının) burkâ takmasının mekruh oluşu, Sâd, İbn Ömer, İbn Abbas ve Hz. Âişe'den sabit olarak gelmiştir. Bu noktada ihtilaf edeni ise bilmiyoruz. Nitekim Buharî'nin rivayetine göre Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "İhramlı kadın peçe takmaz ve eldiven de giymez."[284]

Erkeklerin yakınından geçmesi sebebiyle yüzünü örtme ihtiyacına binaen kadın, elbisesinin üstüyle yüzünü örter. Bunu İmam Malik, Sevri, İmam Şafiî, İshak, Muhammed b. el-Hasen söylemiştir. el-Muvaffak ise bunda bir ihtilafın olduğunu bilmiyoruz, demiştir.

İhramlı kadının kaçınması gereken şeyler: İbn Munzir ise şöyle der: Kendisinden ilim hıfzettiğimiz her bir ilim adamı, bazı giysiler dışında, erkeklerin men edildikleri şeylerden ihramlı kadınların da men edildiği noktasında icma etmişlerdir. İlim adamlarının icmasına göre ihramlı bir kadın, gömlek, yelek, don/şalvar, başörtü ve mest giyer. Durum bu şekilde söz konusudur; çünkü Hz. Peygamber (.s.a.v.), ihramlıya bu şekilde emir buyurmuştur. Onun buna dair tevdi ettiği hükmün kapsamına erklekler de, kadınlar da girmektedir. Kadınlar sadece bazı giysileri giymek noktasında istisna edilmişlerdir; çünkü kadın, avret sayıldığından örtünmesi gerekmektedir. Onun giysilerden tecrid edilmesi, açılmasını tetikleyeceğinden, örtünmesi için elbiselerini giyinmesi kendisine mübah kılınmıştır. Tıpkı erkeğin, avret yerinin görülmemesi için izarı düşmesin diye, izarını bağlamasının mübah olduğu gibi. Ridasını bağlaması ise mübah değildir. (Kadınlar için) söz konusu olan giysiden kasıt ise; dikişli elbiselerdir.

Kadının ihramlı iken ellerine eldiven takması haram olur. Bunu, İmam Malik ve İshak söylemiştir. Çünkü İbn Ömer hadisinde şöyle geçmektedir: "İhramlı kadın peçe takmaz ve eldiven de giymez."[285]

---

284 el-Muvaffak'ın zikrettiği ihtimalin manasına yakın şekilde Hakim, Cilt: 1, Sayfa: 454 rivayet etmiştir. Hakim: "Şeyhayn şartına göre hadis sahihtir." der. Zehebî de ona muvafakat etmiştir. Malik, Cilt: 1, Sayfa: 328 ise Fatıma binti el-Munzir'den naklettiğine göre, o şöyle demiştir: "Biz Hz. Ebu Bekir'in kızı Esma ile birlikte olduğumuz halde, ihramlı iken yüzlerimizi örterdik."

285 Geçen hadis.

Sevri ve Ebu Hanife ise bunda ruhsat vermişlerdir. İmam Şafiî'nin de iki mezhep gibi (iki farklı) görüşü gelmiştir. Çünkü el bir uzuvdur ve dikişsiz bir bezle örtülmesi caiz olur; öyleyse -iki ayakta olduğu gibi- bu da caiz olur. Buna ise geçen açıklamalardaki yasaklarla cevap verilmiştir.

İhrama girmeden evvel erkeğe müstehap olan gusül, koku ve temizlik gibi şeyler, kadına da müstehap olur. Aynı şekilde kadının az konuşması, faydasız şeyleri bırakması, çokça telbiye getirmesi ve Yüce Allah'ı zikretmesi de müstehaptır ancak telbiyeyi getirirken sesini yükseltmez sadece yanındaki arkadaşının işiteceği ölçüde bunları söyler. İbn Abdilberr der ki: İlim adamlarının icmasına göre ihramlı kadın sesini yükseltmez sadece kendi içinden duyacak şekilde bunu söyler.[286] Kadının sesini yükseltmesinin mekruh oluşu, ancak fitneden korkulması sebebiyledir. Bundan dolayıdır ki kadının ezan okuyup, kamet getirmesi sünnet değildir.

İhramlının nikahının kıyılması: İhramlı kimse "evlenemez", yani kendisinin nikahı kıyılamaz. Kimseyi "evlendiremez" yani bu evlilik akdinde veli olamaz vekil de olamaz. İhramlı bir kadını da evlendiremez. Bunu, Evzai, İmam Malik ve İmam Şafiî söylemiştir. Çünkü bu hususta gelen Osman'ın rivayetine göre Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdular: "İhramlı ne evlenir ne evlendirir ne de dünür gönderir."[287]

Ebu Hanife ise buna cevaz vermiştir. Çünkü İbn Abbas'tan şöyle nakledilmiştir: "Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem), Meymûne annemizle ihramlı iken evlendiler." Buharî ve Müslim ittifak etmiştir.[288] Çünkü bu, bir akittir ve karşılıklı faydalanmayı gerektirmektedir; dolayısıyla ihramı sebebiyle bundan mahrum olmamıştır; tıpkı köle satımı gibi.

Buna, Hz. Meymûne'nin: "Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in ihramsız olduğu halde kendisiyle evlendiği." şeklindeki rivayetiyle cevap verilmiştir.[289]

---

286 et-Temhîd, Cilt: 17, Sayfa: 242.
287 Sahih-i Müslim, Cilt: 2, Sayfa: 130, 1031.
288 Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 4, Sayfa: 51.; Müslim, Cilt: 2, Sayfa: 1031-1032.
289 Sahih-i Müslim, Cilt: 2, Sayfa: 1032.

Hz. Meymûne kendi durumunu elbetteki daha iyi bilmektedir ve bu durumda onun sözünün öne alınması daha evladır. İbn Abbas, o zaman yaşça büyük değil de, küçük idiyse o zaman ne olacak? O zaman bu sözüne karşı çıkmaz mı? Said b. Müseyyeb demiştir ki: İbn Abbas bu konuda vehme düşmüştür; çünkü Allah'ın Elçisi (sallallâhu aleyhi ve sellem), Meymûne ile ihramsız iken evlendi.

Sonra bu iki hadis eğer sahih ise Osman'ın hadisini takdim etmek daha evla olur. Çünkü o, Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in kavli, diğeri ise amelidir. Kavli ise daha kuvvetlidir. Çünkü amelinin Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e has olma olasılığı bulunmaktadır. Bunun yanında nikah akdi, köle satımı konusuyla da çelişmektedir.[290]

İhramlı bir erkek evlenir ya da evlendirirse veyahut ihramlı bir kadın evlenecek olursa, bu nikah geçersiz olur, ister hepsi ihramlı olsunlar ya da bir kısmı böyle olsun, fark etmez. Çünkü bundan menedilmiştir. Öyleyse bu, sahih olmaz tıpkı, kadının halası ve teyzesi üzerine nikahı gibi kabul edilir. Bundan dolayı fidye vermek gerekmez; çünkü bu akit, ihram nedeniyle geçersiz olmuştur ve -avın satılması gibi- fidye verilmesi de vacip olmaz.

İhramlının cinsel ilişki yapması: Ferç tarafından cima etmekle haccın bozulacağında ihtilaf yoktur. Bunda aslolan, İbn Ömer'in şu naklettiği rivayettir: Bir adam ihramlı olduğu halde karısıyla cinsi ilişki kurduğunu ona sorunca, İbn Ömer: "Haccın bozulur." cevabını verdi. Adam: "Peki, ne yapmalıyım?" diye sordu. Bunun üzerine İbn Ömer şöyle cevap verdi: "İnsanlarla beraber ihrama gir, onların yaptıklarını sen de yap, seneye çıkacak olursan baştan hac et ve hediye kurbanı kes." Bunun aynısını İbn Abbas ve Abdullah b. Amr da söylemiştir.[291] el-Muvaffak der ki: Bu konuda onların döneminde muhalefet edeni bilmiyoruz.

290 el-Feth, Cilt: 4, Sayfa: 52 eserinde der ki: "Bu kıyaslamanın sünnete ters olacağı gerekçesiyle itibar görmeyeceği şeklinde cevap verilmiştir."

291 Dârakutnî, Cilt: 3, Sayfa: 50-51, onun tarikiyle Hakim, Cilt: 2, Sayfa: 65 ve her ikisinin tarikiyle de Beyhakî, Cilt: 5, Sayfa: 167-168 rivayet etmiştir. Hakim der ki: "Bu hadis sika ve hafız ravileri bulunan bir hadistir." Zehebî de ona muvafakat etmiştir ve "sahihtir" demiştir. Beyhakî ise; Bunun isnadı sahihtir, der.

İbn Abbas'ın hadisi ise şöyledir: "Her ikiniz de ihrama girdiğinizde ayrılınız ve hac ibadetleriniz bitene değin bir araya gelmeyiniz."[292]

Bu, Hz.Ömer (radıyallâhu anh)'tan da rivayet edilmiştir.[293] Bunu Sevri, İmam Şafiî, İshak, Ebu Sevr ve Rey ashabı da söylemiştir.

(Arafat) vakfesinden önce ve sonra yapılmasında ise bir fark yoktur. Çünkü görüşleri zikredilen sahabelerin kavli, ihramlı olduğu halde cima eden (herkes) hakkında mutlak anlamda gelmiştir.

Ebu Hanife ise; (Arafat) vakfesinden önce kişi cima etmiş olursa, haccının bozulacağını, vakfeden sonra cima etmiş olursa bu durumda haccının bozulmayacağını; çünkü Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in: "Hac arafattır."[294] buyurduğunu söylemiştir.

(Arafat) vakfesinden önce olduğu gibi, bunun ihram sebebiyle cimaya yeltenmek anlamı taşıyacağından tam olarak haccı bozmuş olacağı, şeklinde cevap verilmiştir. "Hac arafattır." buyruğundan kasdedilen ise haccın çoğu arafattır ya da arafatın olması hac için ana bir rükündür, denmek istenmiştir.

(İhramlı iken) cima edenlerin bir bedene (sığır ya da deve) kurban etmeleri gerekir. Bunu, İmam Malik, İmam Şafiî ve Ebu Sevr demiştir.

Sevri ve İshak ise; Ona bedene gerekir, aksi halde koyun gerekir, demişlerdir. Rey ashabı da şöyle demiştir: (Arafat) vakfesinden önce kişi cima etmiş olursa, haccı bozulur ve bir koyun gerekir. Vakfeden sonra cima etmiş olursa, o zaman bir bedene gerekir ve haccı da sahih olur. Çünkü vakfeden önce bir tür kaza etmesi gerekli olmuş anlamı vardır ve -haccı kaçırmak gibi- bedene kurban etmesi gerekmez.

---

292 Beyhakî, Cilt: 5, Sayfa: 167, 168.

293 Beyhakî, Cilt: 5, Sayfa: 167. Ata ve ondan Mücahid'in tarikiyle yaptığı nakille... İbn Turkman der ki: "Bu iki hadis de kopuk senetlidir. Ata ile Mücahid, Hz. Ömer'e yetişmiş değillerdir."

294 Ahmed, Cilt: 4, Sayfa: 309, 310, 335; Ebu Davud, Cilt: 2, Sayfa: 485-486; Tirmizî, Cilt: 3, Sayfa: 237; Hakim, Cilt: 1, Sayfa: 264.; Beyhakî, Cilt: 5, Sayfa: 116, 173 Abdurrahman b. Yâmer ed-Dîli tarkiyle rivayet etmişlerdir. Hakim der ki: "Bu hadis sahihtir." Zehebî de ona muvafakat etmiştir. Beyhakî ise şöyle demiştir: Süfyan b. Uyeyne şöyle der: "Süfyan-ı Sevri'ye dedim ki: Kufe'de sizin bu hadisten daha şerefli ve güzel bir hadisiniz yoktur."

el-Muvaffak şöyle der: Bize göre bu, ihramlı olarak cimaya yeltenmek anlamı taşıyacağından -vakfeden sonra olması gibi- bundan dolayı bir bedene (sığır ya da deve) cezası gerekir. Çünkü bu, isimlerini adetmiş olduğumuz sahabelerin kavlidir ve onlar bunun vakfeden önce ya da sonra olması noktasında bir ayrım gözetmemişlerdir. Haccı kaçırmaya gelince, bir defa icmaya göre bu, cima konusundan farklıdır. Onun içindir ki bu noktada -cimanın tersine- onda koyun cezasını gerekli görmemişlerdir.

Kadınla zorla cima yapılmış olursa, -oruçta olduğu gibi- kadının bundan dolayı hediye kurbanı vermesi gerekli değildir, erkeğin de o kadının adına vermesi gerekli değildir. Bu, İshak ve Ebu Sevr'in görüşüdür.

İmam Ahmed'den gelen başka bir görüşe göre; erkeğin o kadının adına hediye kurbanı vermesi gerekmektedir. Bu, İmam Malik'in de görüşünü oluşturur. Çünkü kadın hakkındaki bu haccı ifsat eden etken erkek olmuştur. Bu durumda, kadının haccını bozan erkeğin kendi haccına kıyasla hediye kurbanını vermesi gerekli olmuştur.

Gönüllü olarak ikisi de cima etmiş olurlarsa, her ikisine de bedene vermek gerekir. Bu, İmam Malik'in görüşüdür. Çünkü İbn Abbas'ın kavli şöyle gelmiştir: "Sen de deve kurban et, o (hanımın) da deve kurban etsin."[295] Çünkü her iki taraf da cinsel ilişkiyi hiçbir zorlama olmaksızın (gönüllü olarak) yaptıklarından dolayı, kadına da -tıpkı erkek gibi- bedene cezası gerekli olur.

İmam Ahmed'den nakledildiğine göre, o şöyle demiştir: Umarım her ikisine de bir tane (bedene) hediyelik kurban yeterli gelir. Bu, Şafiî mezhebinin de görüşüdür. Çünkü bu, bir tane cinsel ilişkidir ve bundan sebep sadece bir tane bedene gerekli olur. Sanki zorla yapılmış gibidir. Bunun yanında, uykuda olan ihramlı bir kadınla cima etme konusu da bu hükme tabidir.

Haccın bozulmasına gelince; Zorla yapılması ve isteyerek yapılması arasında bir fark yoktur. el-Muvaffak; Bunda bir ihtilafın olduğunu bilmiyoruz, demiştir.

---

295 Beyhakî, Cilt: 5, Sayfa: 168.

Ferçten olmaksızın cinsel ilişki yapmak: Ferç dışında cinsel ilişki yapacak olur da inzal olmazsa, haccı bozulmaz. el-Muvaffak der ki: Bunun haccı bozacağını söyleyeni bilmiyoruz, üzerine ise koyun (cezası) gerekir. Ama inzal olursa, o zaman bedene gerekir. Bunu, Sevri ve Ebu Sevr söylemiştir. İmam Şafiî ile Rey ashabı ise ona koyun gerekir, demişlerdir.

(Ferç dışında) cinsel ilişkinin olması halinde haccın bozulacağı konusunda ise iki görüş gelmiştir:

1) Haccı bozulur. Bu, İmam Malik ve İshak'ın görüşünü oluşturmaktadır. Çünkü hac bir ibadettir ve bu denli bir cinsel ilişki onu bozmuş olur, -tıpkı oruç konusunda olduğu gibi- oynaşma sebebiyle inzal olması durumunda haccı bozulur.

2) Haccı bozulmaz. Bu ise İmam Şafiî ve Rey ashabının görüşüdür. el-Muvaffak der ki: İnşallah doğrusu da budur; çünkü bu bir yararlanmadır ve bu amelden dolayı bir had türü de gerekli olmamıştır. Bundan dolayı sanki inzal olmamış gibi haccı da bozmayacaktır. Çünkü bozacağına dair ne bir nas ve de icma vardır. Bu manaya gelecek ifadeler de yoktur. Çünkü ferçten yapılan cima sebebiyle onun bir had türü gereklidir ve bu durumda inzal olup olmaması arasında bir ayrım söz konusu değildir. Oruç konusu ise bozacak davranışlar açısından hac konusundan ayrıdır.

Öpmek de ferç dışındaki oynaşmakla, aynı hükme tabidir. İmam Malik, Sevri, İmam Şafiî, Ebu Sevr ve Rey ashabı ise bu durumda dem gerekir, demişlerdir.

Cima'yı kasıtlı ve unutarak yapmak: Cima yaparken kasıtlı ve unutarak yapmak aynı hükümdedir. Çünkü cinsi münasebet yaparken bir kişinin bunu unutması daha neredeyse uzak bir ihtimaldir. Bunun haram olduğunu bilmeyen kimse ve zorla yapılan kimse de, unutan kimsenin hükmüne tabidir.

"Cima'nın kasıtlı ve unutarak yapılmasının hükmü aynıdır." diyenlerden birisi de Ebu Hanife, İmam Malik ve eski görüşüne göre İmam Şafiî olmuştur. Çünkü bu, haccın kaza edilme vücubiyetine bağlı bir sebebi teşkil eder, bu durumda kasden ve sehven yapılması eşittir. Haccı kaçırmak gibi.

Yeni görüşüne göre ise İmam Şafiî şöyle demiştir: Bu, haccı bozmaz ve unutmasıyla, bilmemesiyle kendisine bir şey lazım da gelmez. Çünkü bu hac bir ibadettir ve bozulması durumunda kefaret gerekli olur. Bu haliyle -oruç konusunda olduğu gibi- cimayı kasıtlı ya da unutarak yapanın arası ayrıma tabi tutulur.

Burada orucun memnû olacağı, şeklinde cevap verilmiştir. Bir de orucun normal şeylerden dolayı bozulmasıyla kefaret vermek gerekli olmaz. Buna dair delil, cima dışındaki şeylerden dolayı orucun bozulmasında kefaretin gerekmeyeceğidir. Oruçta sadece cimadan dolayı kefaret gerekmektedir; dolayısıyla bu yönüyle hacdan ayrılır.

İhramlı kişinin ticaret yapması ve sanat işiyle uğraşması: el-Muvaffak der ki: Ticaret yapmasına ve sanat işiyle uğraşmasına gelince; bunların mübahlığı noktasında ihtilaf edeni bilmiyoruz. Yüce Allah şöyle buyurur: *"(Hac mevsiminde ticaret yaparak) Rabbinizden gelecek bir lütfu (kazancı) aramanızda size herhangi bir günah yoktur."* (Bakara Suresi: 198)

İhramlının eşine ricât (talakla) dönüş yapması: Dönüş (ricât) yapmasına gelince, meşhur görüşe göre bu ihramlıya serbesttir. Bu, ilim adamlarının çoğunluğunun görüşüdür. (İmam Ahmed'den) gelen ikinci görüşe göre ise bu durumda dönüş yapması mübah olmaz; çünkü bu ricât kasıtlı olarak ferci elde etmek olduğundan -nikah konusunda olduğu gibi- bu, ihramlıya mübah değildir. Doğru görüş vechine göre eşine ricât yapmış olacaktır. Ricât ise geri durmaktadır ve bu yönüyle talaktan önce geri durmaya benzer. Ricât'ın ferci elde etmek için bir dönüş olacağını ise kabul etmiyoruz; çünkü dönüş yapmak, mübahtır. Şayet biz, ricât'ın ferci elde etmek için bir dönüş olacağını kabul edecek olursak, bu durumda o, seçilmesi için cariyenin satışını da geçersiz kılmış olacaktır.

İhramlının, fasık (saldırgan) ve eziyet veren hayvanları öldürmesi: İhramlı bir kimse, Çaylak, Karga, Fare, Akrep ve saldırıp yaralayan Köpeği öldürebilir. Çünkü bu minvalde Hz. Âişe'den nakledildiğine göre, Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "Beş çeşit hayvan vardır ki, bunların her biri fasıktır. Bunlar harem bölgesinde dahi öldürülürler: Akrep, Fare, Çaylak, Karga ve saldırıp yaralayan Köpek." Buharî ve Müslim ittifak etmiştir. Müslim'in lafzı ise: "Bunlar hem mîkat

dışında (hıll) ve hem de, harem bölgesinde öldürülürler." şeklindedir. Ona ait bir lafız da yine şöyle gelmiştir: "Allah'ın Elçisi (sallallâhu aleyhi ve sellem) beş çeşit hayvanın hem hıll ve hem de harem bölgesinde öldürülebileceğini emir buyurmuştur."[296]

Yine ihramlı bir kimse, bu hayvanların dışında kendisine eza veren bir hayvanı da öldürebilir. İbn Munzir der ki: Kendisinden ilim ezberlenen her ilim adamı, yırtıcı bir hayvanın saldırması durumunda, ihramlının kendisini öldürmesi halinde ona bir şeyin gerekmeyeceği hususunda icma etmiştir.

İmam Malik der ki: Hadiste geçen *"akûr Köpek"*, insanları yaralayan köpektir ve onun dışında olup da bu şekilde insanlara saldırıp onları yaralayan Aslan, Kaplan, Pars ve Kurt da bu hükme tabiidir. (Yani ihramlı onları da öldürebilir.)

Buna göre insanların canlarına kasdeden ya da mallarını telef eden her hayvanı öldürmesi de mübah olur. Mesela yenilmesi haram olan tüm vahşi yırtıcı hayvanlar, yırtıcı kuşlar ve zarar veren haşereler de böyledir. Bunu, İmam Şafiî söylemiştir. Çünkü hadis, bu hayvanların en aşağısına dikkatleri çekerek, onun üzerinde bulunan cinsteki (vahşi) hayvanları ve bu manaya gelip delalet edecek olanları da açıkça kapsama dahil etmiştir.

Rey ashabı ise sadece hadiste gelen hayvanların öldürülebileceğini, bunlara da sadece kurdun kıyas edilebileceğini ifade etmişlerdir.

Tabiatı gereği eza vermeyen ve eti de yenmeyen akbabaya gelince, bunda ihramlının bir fonksiyonu yoktur. Şayet öldürmüş olursa bundan dolayı kendisine bir ceza gerekmez. Bunu, İmam Şafiî söylemiştir. Çünkü Yüce Allah söz konusu olan cezayı, av hakkında vacip kılmıştır, bunu öldürmesi ise av sayılmaz; çünkü bunun ne bir örneği ve ne de kıymeti vardır. Tazmin ödeme ise ancak bu iki şeyden birisi sebebiyle gerçekleşir.

İmam Malik ise; Akbabayı öldürmesinin haram olacağını, öldürmesi durumunda ise ona fidye lazım geleceğini ve bunun yanında, insanlara saldırmayan tüm yırtıcı hayvanların öldürülmesinin de bu kapsamda değerlendirileceğini belirtmiştir.

---

296 Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 4, Sayfa: 34.; Müslim, Cilt: 2, Sayfa: 856-859.

Dört ayaklı davar ve benzeri yabani olmayan hayvanlar noktasındaki haramlık konusunda, bunun ne ihrama ve ne de Harem'e bir etkisi vardır; çünkü bu hayvanlar av sayılmaz. Bu noktada bir ihtilaf da yoktur.

İhramlı kimsenin deniz hayvanı avlaması: İlim ehli, ihramlı bir kimse için deniz hayvan avının, onu avlamasının, bu avı yemesinin, satmasının ve satın almasının mübah olduğu hususunda icma etmişlerdir. Deniz avından kasıt ise; Deniz içerisinde yaşayan, içinde beyazlaşan ve deniz içinde de türeyen hayvanların avıdır. Ördek ve benzer hayvanlar gibi sularda yaşayan hayvanlara gelince, bunlar da kara hayvanlarından sayılmaktadır.

Harem içinde avlanmak: İhramlı olsun, ihramsız olsun Harem içinde avlanmak haramdır. Bunun haram olmasının temeli nas ve icmâ'dır. Nitekim İbn Abbas'tan nakledildiğine göre, o şöyle demiştir: "Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) Mekke'nin fethedildiği gün: 'Şüphe yok ki, Yüce Allah, gökleri ve yeri yarattığı vakit bu beldeyi haram kılmıştır. Yüce Allah'ın haram kılması sebebiyle burası Kıyamete kadar da haramdır. Benden önce bu beldede hiç kimseye savaş helal kılınmamıştır. Bana da sadece gündüzün bir vaktinde helal olmuştur. O, Allah'ın haram kılmasıyla Kıyamete kadar haramdır. Onun dikeni koparılmaz; avı ürkütülmez, ilan edenden başkası, onda bulduğu eşyayı alamaz; yaş otu da kesilemez.' buyurmuştur. Abbas: 'Ey Allah'ın Rasulü! İzhir (otu) istisna olsa; çünkü o ölüler ve evler için kullanılır!' deyince, Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem): 'İzhir (otu) hariç.' buyurmuştur." Buharî ve Müslim ittifak etmiştir.[297]

Müslümanlar, ihramlı da olsa, ihramsız da olsa Harem içinde avlanmanın haram olduğu hususunda icma etmişlerdir.

Harem'de avı öldüren kimseye ceza gerekir ve ödeyeceği bu ceza, ihramlı iken öldürmüş olduğu avın benzerini ödemesidir. Çünkü Sahabe –Allah kendilerinden razı olsun- Harem'deki tuvaletlerde öldürdükleri bir koyunun yerine, dengi bir koyunu ceza olarak ödemişlerdir. el-Muvaffak der ki: Bu işlediklerinin tersine dair, başkasından bir nakil gelmediğinden dolayı, bu uygulamaları bir icma halini almış oldu. Çünkü bu, Yüce

---

297 Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 3, Sayfa: 213, 449.; Müslim, Cilt: 2, Sayfa: 986-987.

Allah'ın hakkı noktasında yasak olan bir avdır bu yönüyle ihramlı hakkındaki ava benzemektedir.

İhramlı iken kişiye haram olan bir şey, aynı zamanda Harem'de iken de kendisine haram olur. Bunun yanında ihramlı iken tazmin etmesi gereken bir şey yine Harem'de iken de tazmin etmesi gerekir; ancak şu iki şey bunun dışındadır:

1) Bit. İhramlı iken bitin öldürülmesinde ihtilaf varken, Harem'de ise –ihtilafsız- mübahtır. Çünkü bu hürmeti sebebiyle değil, kişi rahatlığı sebebiyle ihramlı iken bir bitin yok edilmesini ve ortadan kaldırılmasını icra ettiğinden, haram olmuştur.

2) Deniz Hayvanı. İhtilafsız olarak ihramlı iken mübahtır. Harem'deki kuyu ve nehirlerinden avlanılması ise helal değildir. İmam Ahmed'den nakledilen diğer görüşe göre ise bunlar da mübahtır.

Harem'deki ağaç ve bitkiler: İlim adamları, Harem'deki ağaçların kesilmesinin/ koparılmasının haramlığı ve bunun yanında izhir otunun, insanların ektikleri baklagillerin, zirâi ürünlerin ve fesleğenlerin alınmasının da mübahlığı noktasında icma etmişlerdir. Bu, İbn Munzir'den nakledilmiştir. Bunun temeli az önce geçen İbn Abbas'ın hadisindeki anlamdır.[298] Ebu Şurayh ve Ebu Hureyre de buna benzer olarak İbn Abbas hadisinden nakilde bulunmuşlardır ve her iki hadis, üzerinde Buharî ve Müslim'in ittifak ettikleri hadislerdendir.[299]

Nitekim Ebu Şurayh hadisine gelince, Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in kavli şöyle gelmiştir: "Allah'a ve ahiret gününe iman eden bir kimsenin Mekke'de kan akıtması ve ağacını söküp kopartması helal değildir."

Ebu Hureyre hadisine gelince, Allah'ın Elçisi (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurur: "Dikkat ediniz! Bana da sadece (gündüzün) bir vaktinde (burada savaşmak) helal olmuştur. Onun yaş otu kesilemez, ağacı da koparılamaz."

---

298 "Harem'de avlanmak" başlığında geçmişti.

299 Ebu Şurayh hadisi: Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 1, Sayfa: 197-198.; Müslim, Cilt: 2, Sayfa: 98. Ebu Hureyre hadisi: Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 1, Sayfa: 205.; Müslim, Cilt: 2, Sayfa: 988, 989.

İnsanların diktikleri ağaçlara gelince; Bu hususta Ebu'l Hattab ve İbn Akil; Kişi bunları tazminsiz bir şekilde –zirai ürünlerde olduğu gibi- sökebilir, demişlerdir. el-Kâdı ise şöyle der: Hill bölgesinde nebat bulan bir ağaç, ardından Harem'de dikilse, bunda bir ceza yoktur. Ama kökü Harem'de dikilmiş olan bir ağacın sökülmesi her halükârda ceza gerektirir.

İmam Şafiî ise şöyle demiştir: İnsanlar tarafından dikilmiş olsun, kendiliğinden bitmiş olsun Harem'deki ağaçların kesilmesi sebebiyle her halükârda ceza gerekmektedir. Çünkü *"ağacı da koparılamaz"* buyruğunun umumi manası, bunu ifade etmektedir.

Ebu Hanife ise; İnsanlar tarafından cinsi dikilmiş olanlardan dolayı bir ceza olmadığı gibi, onların dikmiş oldukları başkasından dolayı da bir ceza vermek gerekli değildir, demiştir. Zira yabani avdan dolayı korunması gereken Harem'in, kendisine ait özel bir hürmeti vardır; dolayısıyla ağaç da böyledir.

el-Muvaffak der ki: Evla olan, hadis-i şerifte gelen: *"ağacı da koparılamaz"* buyruğunun umumi manasını alarak tüm ağaçların bu haram kapsamına girmiş olacağıdır. Ancak insanların –ektikleri tarım ürünlerine kıyas edilerek- kendi elleriyle bizzat cinsini ektikleri ağaçlar ve yabani olmayan hayvanlar bu kapsam dışındadır. Avdan ise aslen insana yakın olan ve vahşi olmayan türü çıkartmış olduk, nitekim burada da durum aynıdır.

Ağacın kurumuş kısmını ve kuru otlarını/yapraklarını kopartmakta ise bir sakınca yoktur. Kırılmış olup da düzelmeyen dalını kopartmakta bir sakınca yoktur. İnsanın bir müdahalesi olmaksızın bu ağaçtan kopmuş olan bir dalı ve sökülmüş bir ağacı da kullanmakta bir beis yoktur; ondan düşmüş olan bir yaprağı kullanmak da böyledir. el-Muvaffak der ki: Bunu İmam Ahmed söylemiştir ve bu noktada ihtilaf edeni de bilmiyoruz. Çünkü hadis, sadece koparılması hakkında gelmiştir, hâlbuki bunlar koparmak sayılmaz.

Harem'deki otları kopartmak haramdır sadece şeriatın istisna kıldığı izhir (otu), insanların diktikleri ürünlerle, kurumuş otlar bunun dışındadır. Çünkü *"ağacı da koparılamaz"* buyruğu bunu göstermektedir. *"İzhir*

otu"nun istisna edilmiş olması ise ondan başkasının koparılmasının haram olduğuna işaret etmektedir.

İzhir otunun gözetilip bakılmasında ise iki görüş gelmiştir:

1) Caiz değildir. Bu, Ebu Hanife'nin mezhebidir.

2) Caizdir. Bu ise İmam Şafiî'nin mezhebidir.

Harem'de bulunan ağaç ve (yaş) otların telef edilmesi durumunda tazmin gerekli olur. Bunu, İmam Şafiî ve Rey ashabı söylemiştir. Çünkü bu noktada İbn Abbas'tan rivayete göre, o: "*Büyük ağaçların (devha)* kesilmesinde/koparılmasında sığır, *küçük ağaçlardan (cezle)* dolayı ise koyun tazmin etmek gerekir." demiştir. Ata'dan da buna benzer bir rivayet gelmiştir.[300] Çünkü Harem'in kutsallığı ve haremliği sebebiyle orada bunların telef edilmesi yasaktır; dolayısıyla da -avda olduğu gibi- tazmin gerekir. İmam Malik, Ebu Sevr ve Davud (ez-Zâhirî) ise tazmin gerekmez, demişlerdir.

Bu ortaya çıktığına göre, büyük ağaçların kesilmesinden dolayı, sığır, küçük ağaçlardan dolayı ise koyun tazmin etmek gerekir. Otlardan dolayı ve eksiltilen dallardan dolayı ise bedelinin tazmin edilmesi gerekir. Bunu, İmam Şafiî söylemiştir. Çünkü geçen İbn Abbas ve Ata'nın kavli buna işaret etmektedir. Rey ashabı ise hepsinin kıymetiyle tazmin edileceğini, çünkü ortada takdir edilen bir şeyin olmadığını, söylemişlerdir.

Medine'de avlanmak, ağaçlarının kesilmesi ve otlarının koparılması: Medine'de avlanmak, ağaçlarını ve otlarını kesip/koparmak haramdır. Bunu, İmam Malik ve İmam Şafiî söylemiştir. Çünkü bu hususta Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den: "Medine Âir ile Sevr arası olmak üzere haremdir." buyurduğu nakledilmiştir. Hadisi hakkında Buharî ve Müslim ittifak etmiştir.[301]

300 Bak: et-Telhîsu'l Habir, Cilt: 2, Sayfa: 278. Beyhak, Cilt: 5, Sayfa: 196 ise Şafiî'den nakille "İmlâ" eserinde şöyle demiştir: "Hadisin başında gelen fidye ile ilgili olarak İbn Zübeyr ve Ata'dan -görüş birliği şeklinde- nakledildiği üzere; 'Devha'dan dolayı sığır tazmin etmek gerekir. Devha ise büyük ağaç demektir. Ata der ki: Normal ağaçta ise koyun gerekir."

301 Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 12, Sayfa: 42; Müslim, Cilt: 2, Sayfa: 995.

Medine'nin harem sayıldığına dair Ebu Hureyre, Abdullah b. Zeyd ve Enes'ten de Buharî ve Müslim'in ittifak ettikleri hadis rivayetleri gelmiştir.[302]

Müslim'in, Sâd, Cabir, Râfi b. Hadîc[303] ve Ebu Said'den yaptığı nakil de gelmiştir ki, bu da (hadislerdeki) beyanı genelleştirdiğine delalet eder.

Ebu Hanife ise; Medine'nin harem yeri olmadığını, çünkü harem sayılsaydı Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in bunu genel anlamda beyan etmiş olacağını ve bunun yanında -Harem'deki av yasağı gibi- burada da av sebebiyle bir cezanın gerekli olacağını ifade ederdi, demiştir.

Haberlere göre Medine'nin, (Mekke'deki) Harem gibi, o denli bir haremliğe sahip olmadığı şeklinde cevap verilmiştir. Bunun yanında ilim adamları Medine'yi, harem olarak kabul etmiş, buna dair ahkamı da icra etmişlerdir. Bir de Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in bunu, açık ya da genel bir ifadeyle izah etmemiş olması, buranın (harem) olmayacağı anlamını taşımaz, zira bu, -ezanın, vitir ve kametin sıfatı gibi- özel bir nakille nakledilip gelmiştir.

Medine haremi, iki kara taşlı tepesinin arası olan alandır. Bu noktada gelen Ebu Hureyre hadisi şöyledir: "Ben Medine'den ceylanları otlar halde görmüş olsam, onları korkutup ürkütmem." Zira Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem): "Medine'nin iki kara taşlı tepesi arası haremdir." buyurmuştur. Buharî ve Müslim ittifak etmiştir.[304] Hadiste geçen *"lâbe"* ifadesi; kara taşlık demektir.

Buna göre bu harem alanı içerisinde, haram olan bir şey işleyecek olan kimse hakkında iki görüş gelmiştir:

1) Bundan dolayı ceza gerekmez. Bu, ilim adamlarının çoğunluğunun görüşüdür. Bunlar: İmam Malik ve yeni görüşüne göre İmam Şafiî'dir. Çünkü bu yere ihramsız girmek de caizdir, bu sebeple ceza da gerekmez.

---

302 Bunlar için bak: Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 4, Sayfa: 81, 89, 347.; Müslim, Cilt: 2, Sayfa: 991 993, 994, 999, 1000.

303 Bunlar için bak: Sahih-i Müslim, Cilt: 2, Sayfa: 991-993, 1001.

304 Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 4, Sayfa: 81, 89; Müslim, Cilt: 2, Sayfa: 999-1000.

2) Ceza gerekir. Bu da eski görüşüne göre İmam Şafiî ile İbn Munzir'in görüşüdür. Çünkü Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem): "Şüphesiz İbrahim (a.s.)'ın Mekke'yi harem kıldığı gibi, ben de Medine'yi harem kıldım."[305] buyurmuştur. Onun için nasıl ki Harem'de ceza gereklidir, burada da ceza vermek gerekli olur; çünkü iki harem arasında bir ayrıma gidilmemiştir.

Söz konusu olan cezası ise; bir kimsenin oradan bir şeyi kesip/koparması durumunda üzerindeki şeylerin (elbiselerinin) soyulmasıdır. Nitekim bu minvalde Müslim'in rivayeti şöyledir: "Sâd hayvanına binerek Akîk'te bulunan köşküne gitti. (Harem sınırları içerisinde) Ağaç kesen yahut yapraklarını silken bir köle buldu ve derken onu soydu. Sâd döndüğü vakit kölenin sahipleri gelerek kölelerinden aldığı şeyleri ona ya da kendilerine geri vermesini istediler. Bunun üzerine Sâd: "Ben Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in bana ganimetten ziyade olarak ihsan buyurduğu bir şeyi geri çevirmekten Yüce Allah'a sığınırım" diyerek aldığı şeyleri onlara geri vermekten imtina etti."[306] Öyleyse bu şekilde işler işleyen kimse görüldüğünde, elbisesinin soyulup alınması mübah olur. Eğer soyup almayacak olursa, o takdirde istiğfâr ve tevbe etmesi dışında ona bir şey gerekli olmaz.

Medine haremi, Mekke haremi'nden iki noktada ayrılır:

1) Medine haremi içerisinden oturak, döşek, yastık ve binitler için ihtiyaca binaen ağaçlarından istifade edip almak caizdir. Bunun yanında (hayvanlara) yem olarak burada yetişen otlardan da ihtiyaca göre almak caizdir. Çünkü Ebu Said hadisinde: "Buradan da (hayvanlara) yem dışında ağaçlarından bir şey kopartamaz." şeklinde geçmektedir.[307]

2) Medine dışında avlanan bir kimse sonra o avı içeriye sokacak olursa, onu geri yollamak zorunda değildir. Bunu, İmam Ahmed söylemiştir. Çünkü Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem): "Ey Ebu Umeyr! Ne yaptı nuğayr?"[308] derdi. Hâlbuki "Nuğayr" küçük bir kuştur. Bu, gösteriyor ki Hz. Peygam-

305 Abdullah b. Zeyd hadisinden bir bölüm; Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 4, Sayfa: 346; Müslim, Cilt: 2, Sayfa: 991.

306 Sahih-i Müslim, Cilt: 2, Sayfa: 993.

307 Geçen kaynak, Cilt: 2, Sayfa: 1001.

308 Enes hadisinden nakille... Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 10, Sayfa: 526; Müslim, Cilt: 3, Sayfa: 1692-1693.

ber (sallallâhu aleyhi ve sellem), Medine içerisinde o kuşu tutmasına müsaade etmiştir; çünkü ona karşı çıkmamıştır. Mekke'nin haremi, Medine hareminden daha büyüktür, buna delil ise Mekke'ye sadece ihramlı olanın girebilecek olduğudur.

İhramlı kimse düşman tarafından mahsur kalırsa: İlim adamları, ihramlı bir kimsenin müşrik ya da diğer düşmanlar tarafından mahsur edilmesi durumunda, Beytullah'a ulaşmaktan kendisini alıkoymaları ve emniyetli bir yolu da bulamaması halinde ihramdan çıkabileceği noktasında icma etmişlerdir. Bu hususu Yüce Allah açık olarak şöyle ortaya koymuştur: *"Eğer (bunlardan) alıkonursanız kolayınıza gelen kurbanı gönderin..."* (Bakara Suresi: 196)

Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den sabit olduğu üzere O, Hudeybiye günü hacca gitmekten alıkonuldukları zaman ashabına, kurbanlarını kesmelerini, traş olup ihramdan çıkmalarını emretmiştir.[309]

el-Muvaffak der ki: İmamımız (Ahmed)'in, Ebu Hanife'nin ve İmam Şafiî'nin kavline göre, bu kimse ister hacca ister umreye niyet etmiş olsun, isterse her ikisine birlikte niyet etmiş olsun, fark etmez. İmam Malik'ten ise umreye niyet etmiş kimsenin ihramdan çıkamayacağı, zira onu kaçırmaktan endişe etmeyeceği, görüşü nakledilmiştir. Ancak onun bu görüşü doğru değildir. Çünkü ayet-i kerime, ashabı-ı kiram Hudeybiye günü muhasara altında oldukları zaman içerisinde nazil olmuştur. Bunun yanında Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile ashabı, umre yapmak için ihramlı oldukları halde hep birlikte ihramdan çıkmışlardır.

Kurban kesmek suretiyle muhsar olan (hac etmekten alıkonulan) kimsenin ihramdan çıkacağı görüşü, ilim ehlinin çoğunluğuna aittir. İmam Malik'ten nakledildiğine göre; Muhsar olan kimsenin üzerine kurban yoktur. Çünkü bu kimse ihramdan çıkmıştır artık ve aşırıya kaçmadıkça bu ona serbest kılınmıştır, bu yönüyle sanki haccını tamamlamış gibi sayılır. el-Muvaffak şöyle der: Bu görüş doğru değildir. Çünkü Yüce Allah *"Eğer (bunlardan) alıkonursanız kolayınıza gelen kurbanı gönderin..."* (Bakara Suresi: 196) buyurur.

309 Bak: Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 4, Sayfa: 4, 11; Müslim, Cilt: 2, Sayfa: 903-904.

İmam Şafiî ise şöyle demiştir: Bu ayet-i kerimenin Hudeybiye günü muhsar duruma düşenler hakkında nazil olduğu noktasında tefsir bilginleri arasında bir ihtilaf yoktur.[310] Bir de hac ve umre ibadetlerini tamamlamadan önce ihramdan çıkılması kendisine helal olmuştur. Dolayısıyla da üzerine kurban gerekir, sanki haccı kaçırmış kimse gibidir. Bu şekliyle haccını tamamlayan kimseyle ayrılmış olacaktır.

Haksız olarak hapsedilmesi ya da hırsızların yalnız kendisini kaçırması gibi, hacının yerine getireceği tüm hac amellerinin hepsinden alıkonulması (muhsar düşmesi) ile, sadece bir kimse hakkında özel bir şekilde muhsar düşmesi arasında bir fark yoktur. Çünkü nassın genel manası ve hepsinden anlaşılan mananın varlığı bunu ifade etmektedir.

Muhsar olan kimse, kurban kesmeye gücü varsa, onu kesmeden önce ihramdan çıkamaz. Şayet yanında beraberinde getirdiği bir kurban varsa, bu ona yeterli gelir. Eğer yoksa bu durumda, –eğer imkânı varsa- onu satın alması gerekir. Alacağı kurbanın en düşüğünü kesmesi de yeterlidir ya da büyük baş hayvanın yedide biri de yeterli gelir. Çünkü Allah'u Teala şöyle buyurur: *"Eğer (bunlardan) alıkonursanız kolayınıza gelen kurbanı gönderin..."* (Bakara Suresi: 196) İhramdan da çıksa, ihramlı da olsa onun bu kurbanı engellendiği yerde keser. Bunu, İmam Ahmed bildirmiştir. Bu, aynı zamanda İmam Malik ile İmam Şafiî'nin de görüşüdür. Çünkü Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) Hudeybiye günü, alıkonuldukları yerde kurbanlarını kesmelerini ashabına emretmiştir ve burası hill bölgesine aittir.

Müstehap olan, belki alıkonulması kalkar diye muhsar olanın, ihramlı halde kalmasıdır. Buna göre ihramdan çıkmadan önce engellenmesi kalacak olursa, o zaman hac ve umre ibadetlerini tamamlamak için bu ibadete devam edebilir. Nitekim el-Muvaffak; Bildiğimiz kadarıyla bunda bir ihtilaf yoktur, demiştir. Eğer haccı kaçırdıktan sonra engellenme durumu ortadan kalkarsa, umre ameli icra ederek ihramdan çıkar.

Muhsar olan kişi kurban kesmekten aciz olursa, bu durumda on gün oruç tutar ardından ihramdan çıkar. Bunu, iki görüşünden birisine göre İmam Şafiî söylemiştir. Çünkü bu kurban, ihram için vacip olan dem/kan cezasıdır ve buna bedel olmuştur; tıpkı metalanmak, koku sürmek ve elbise giyinmekten dolayı gerekli olan dem cezası gibidir.

---

310 Bak: el-Um, Cilt: 2, Sayfa: 135.

İmam Malik ve Ebu Hanife ise; Bunun bir bedeli yoktur; çünkü Kur'ân-ı Kerim'de bu zikredilmemiştir, demişlerdir.

"Nassın buna kıyası terk etmiş olmasının, bu noktada başkasına kıyas edilmesini men etmeyeceği" şeklinde cevap verilmiştir.

On gün oruç tutmaya başlamasının kesinleşmesi durumu, temettu/faydalanma kurbanın bedeli gibidir. Kurban kesebilecek kimsenin, onu kesmeden önce ihramdan çıkamayacağı gibi, oruç tutmadan önce de ihramdan çıkamaz.

Düşman engeli olmaksızın Beytullah'a giderken engel çıkarsa: Düşman engeli olmaksızın, Beytullah'a hasta olması, parasını yitirmesi ve buna benzer engellerden dolayı ulaşamayacak olursa, bu durumda ihramdan çıkması caiz değildir. Bunu, İmam Malik, İmam Şafiî ve İshak söylemiştir. Çünkü bu haliyle o, düşman engellemesinin tersine, ihramdan çıkmasını mecbur kılacak bir sebep de yoktur; söz konusu sıkıntısından kurtulamayacak bir şey de yoktur.

Nitekim Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem), bir defasında Dubaa binti Zübeyr'in yanına vardı, o da: "Ey Allah'ın Resulü! Ben hac yapmak istiyorum, ama kendimi çok hasta hissediyorum, dedi. Bunun üzerine Allah'ın Elçisi (sallallâhu aleyhi ve sellem): 'Sen haccet ve (ihrama girerken) *Ey Allahım! İhramdan çıkacağım yer, beni haccetmekten aciz kılacağın yer olsun.*' diye şart koş, buyurdu."[311] Şayet hastalık ihramdan çıkmak için bir engel sayılsaydı, o zaman şart koşmasına ihtiyaç da duymazdı.

İmam Ahmed'den gelen başka bir nakile göre; Bu durumda ihramdan çıkabilir, şeklindedir. Bu ise Sevri, Rey ashabı ve Ebu Sevr'in görüşüdür. Çünkü Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdular: "Kimin bir organı kırılır, sakatlanır ve hastalanır da o sene hac yapamaz ise bir sonraki sene hac yapması gerekir."[312] Bir de bu kişi engellenmiştir;

---

311 Buharî ve Müslim ittifak etmiştir. "İhramlı iken şart koşmak" başlığında geçmişti.

312 Ahmed, Cilt: 3, Sayfa: 450; Ebu Davud, Cilt: 2, Sayfa: 433-434; Tirmizî, Cilt: 3, Sayfa: 277; Hakim, Cilt: 1, Sayfa: 470, 473. Tirmizî der ki: "Hadis hasen, sahihtir." Hakim ise; Hadis, Buharî şartına göre sahihtir, demiştir. Zehebî de ona muvafakat etmiştir. Beyhakî ise şöyle demiştir: "Hadisin isnadı hakkında ihtilaf edilmiştir... Şöyle de demiştir: "İlim adamlarının çoğu sadece organın kırılması ya da sakatlanması

dolayısıyla da; *"Eğer (bunlardan) alıkonursanız kolayınıza gelen kurbanı gönderin…"* (Bakara Suresi: 196) buyruğunun umumi kapsamına girmektedir.

Şöyle cevap verilmiştir: Bir defa bu hadis, zahiren metruktur. Çünkü sadece organın kırılması ya da sakatlanması sebebiyle kişi ihramdan çıkamaz. el-Muvaffak der ki: Şayet bu hadisi, ihramdan çıkması için hamledecek olurlarsa, bu durumda biz de onu, bu (haccında) şart koşmuştur, şeklinde hamlederiz ki, bu şekliyle de onların hadislerinde bir açıklama söz konusu olmuş olur. Çünkü bu hadis, İbn Abbas'tan rivayet edilmiştir, hâlbuki onun mezhebi bunun tersinedir.[313]

Şayet; "İhramdan çıkabilir." denilecek olursa; bu durumda –önceki açıklamalarda geçtiği üzere- bu, düşman tarafından engellenme sebebiyle muhsar olan kişinin hükmü olur. Şayet; "İhramdan çıkamaz." denilecek olursa; o zaman da ihramlı kalması gerekir ve Mekke'de kurbanını kesinceye değin, kurbanını Mekke'ye kadar yanında götürmesi icab eder, yani o yerde kurbanını kesemez; çünkü ihramdan çıkmamıştır. Şayet haccı kaçıracak olursa, o zaman da -hasta kimse değilmiş gibi- umre ameliyle ihramdan çıkar.

İhramdan ne zaman çıkılır: Hac'da iken ihramdan çıkmak, ancak üç durumda gerçekleşir:

1) Haccın tüm amellerinin bitmesi durumunda,

2) Ya da engellenmesi durumunda,

3) Veyahut da şart koştuğu zaman, bir özrün olması durumunda.

Bunların dışında ise onun ihramdan çıkması doğru değildir. Dolayısıyla ihramdan yanlış bir eylemi sebebiyle çıkmaya dair niyet edecek olursa, bu helal olmaz ve bu girişimiyle ihramı geçersiz kılamaz. Çünkü bu bir ibadettir ve geçersiz kılmakla bu ibadetten çıkılamaz, öyleyse -diğer

---

sebebiyle kişinin ihramdan çıkamayacağı görüşüne sahip olmuştur. Bu şekilde hadisin zahirine muhalefet etmişlerdir. Bu durumda –hadis eğer sahih ise- bunun ihrama niyet ederken şart koşmuş olan kimsenin durumuna benzetilmiştir. Çünkü böyle yapması durumunda şartın gerçekleşmesi nedeniyle ihramdan çıkabilir ve öbür seneye de eğer yaptığı hac farz olan bir hac ise onu da kaza eder." Bak: Mârifet'u's Sünen ve'l Âsâr, Cilt: 7, Sayfa: 495.

313 Bak: el-Mârife, Cilt: 7, Sayfa: 495; es-Süneni'l Kübrâ, Cilt: 5, Sayfa: 220.

ibadetlerin tersine- bunda yapacağı yanlış bir eylemi sebebiyle ihramdan çıkmış addedilmez ve hâlen hakkında ihramlı hükmü baki olup devam etmektedir; işlediği her bir cinayet sebebiyle de ceza vermesi icap eder. Durum böyle iken çıkıp da cinsi münasebette bulunsa, haccını bozmuş olur ve bundan dolayı da üzerine vacip olan dem cezaların yanında bir de bedene (sığır ya da deve) cezası gerekli olur. Öyleyse yapacağı yanlış bir eylemi sebebiyle ihramdan çıkamaz, zira bu (çıkma) niyeti, tesiri olmayan bir niyetten başkası değildir.

Haccın bozulması ve tamamlanması: Hac sadece cinsel ilişki (cima) ile bozulur. Buna göre haccını bzacak olursa, onu bitirip tamamlaması gerekir, oradan çıkıp da gitmek olmaz. Bunu, Ebu Hanife ve İmam Şafiî söylemiştir. Çünkü *"Hac ve umreyi Allah için yerine getirip tamamlayın."* (Bakara Suresi: 196) buyruğunun genel manası bunu ifade etmektedir.

el-Muvaffak der ki: Çünkü bu görüş aynı zamanda isimlerini zikrettiğimiz sahabelerin de görüşünü oluşturmaktadır; onlara muhalefet edeni ise bilmiyoruz.

İmam Malik ise; Bu durumda haccını umreye çevirir, fasit olmuş bir hac üzere onu ikame edemez, demiştir.

Bunun bir hac olduğunu, kişinin kendi isteğiyle ondan çıkmasının mümkün olmayacağı, dolayısıyla da –sahih olanda olduğu gibi- bir umre yapmaya çıkamayacağı, şeklinde cevap verilmiştir.

Durum anlaşıldığına göre; Bu kimse, fasit olmuş bir hacdan dolayı ihramdan çıkamaz, bilakis ona, öncesinde işlemiş olduğu her şeyi, bu ifsattan sonra yapması vacip olur. Yine öncesinde kaçındığı her şeyden, bu ifsattan sonra kaçınması gerekli olur. Bir de sahih ihram cinayetinden dolayı vereceği fidye gibi- ona fasit ihram cinayetinden dolayı da fidye vermesi gerekir. Her halükârda seneye baştan bir hac yapması kaçınılmazdır. Ancak bozduğu o haccı şeriatte aslı vacip olan bir hac idiyse ya da adak veyahut kaza idiyse bu durumda seneye yapacağı hac yeterli gelmiş olur. Fasit olan haccı nafile bir hac idiyse, onu da kaza etmesi vaciptir; çünkü ihrama girmiş olmasıyla, o haccı kendisine vacip kılmış oldu; dolayısıyla da onu bozması halinde onu, –adak haccında olduğu gibi- kaza etmesi gerekir.

HAC VE MEKKE'YE GİRİŞ

Mekke'ye girerken gusül almak müstehaptır. Çünkü "Abdullah b. Ömer yıkanır sonra Mekke'ye gündüzleyin girerdi ve Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in böyle yaptığını söylerdi." Buharî ve Müslim ittifak etmiştir.[314] Çünkü Mekke, hac ve umre ibadetlerinin toplandığı yerdir. Dolayısıyla oraya gitmeyi kasdeden kişinin –Cuma için gusül almada olduğu gibi- gusül alması müstehap görülmüştür. Adetli de olsa, nifaslı da olsa bir kadın da bu hususta erkek gibidir. Bu, Şafiî mezhebine göredir.[315]

Beytullah görününce elleri kaldırmak müstehap sayılmıştır. Bunu, Sevri, İbn Mübarek, İmam Şafiî ve İshak söylemiştir. İmam Malik ise ellerin kaldırılmasını müstehap görmez.

Müstehap olan, Mescid-i Haram'a girdiğinde Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e iktida ederek o kimsenin Beytullah'ı tavaf etmeden önce bir şeyle meşgul olmamasıdır. Bu noktada Cabir, sahih gelen bir hadiste şöyle der: "Nihayet Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile birlikte Beytullah'a gelince, rüknü (Hacer-i Evsed'i) istilam etti, ardından üçte defa reml (hızlı şekilde), dört defa da normal şekilde yürüdü."[316]

Hz. Âişe'den rivayet edildiğine göre; "Allah'ın Elçisi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in ilk geldiğinde öncelikle başladığı ameli, abdest alıp sonra peşine Beytullah'ı tavaf etmek olmuştur..." Buharî ve Müslim ittifak etmiştir.[317] Çünkü tavaf, Mescid-i Haram'ın "tahiyyetu'l mescid"i sayılır, öyleyse ilk olarak tavaf ile başlanır. Hacer-i Esved'den tavafa başlar, onu istilam eder. İstilam; Hacer-i Esved'i eliyle meshetmek ve onu öpmektir. Çünkü Hz. Ömer (radıyallâhu anh) Hacer-i Esved'i öptü ve: "Allah'ın Resulü (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in seni öptüğünü görmeseydim seni öpmezdim." demiştir. Buharî ve Müslim ittifak etmiştir.[318]

---

314 Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 3, Sayfa: 412, 413, 435, 436; Müslim, Cilt: 2, Sayfa: 919.

315 el-Feth, Cilt: 3, Sayfa: 435 eserinde der ki: "İbn Munzir şöyle demiştir: Mekke'ye girerken gusül almak, tüm âlimlere göre müstehap sayılmıştır. Onlara göre bunun terk edilmesinde bir fidye (cezası) da yoktur. Onlardan kimisi, abdest almanın da onun yerine yeterli geleceğini, ifade etmiştir."

316 Sahih-i Müslim, Cilt: 2, Sayfa: 887.

317 Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 3, Sayfa: 477, 496; Müslim, Cilt: 2, Sayfa: 907.

318 Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 3, Sayfa: 462, 475; Müslim, Cilt: 2, Sayfa: 925-926.

Onu istilam etmesi ve öpmesi mümkün değil ise onun hizasında dikilir ve yüzünü ona doğru çevirir ve tekbir getirir. Binekli olduğu zaman da böyle yapar. Nitekim Buharî'nin, İbn Abbas'tan yaptığı nakile göre, o şöyle demiştir: "Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) bir deve üzerinde Beytullah'ı tavaf etti. Hacer-i Esved hizasına her gelişinde (elindeki deynekle) ona işaret etti."[319]

Hacer-i Esved'i elindeki baston vb. gibi bir şeyle istilam etmesi mümkün olursa, bunu yapar. İbn Abbas der ki: "Allah'ın Resulü (sallallâhu aleyhi ve sellem), Veda haccında mihcen (ucu eğri bir değnek) ile Hacer-i Esved rüknünü istilam ederek bir deve üzerinde tavaf etti." Buharî ve Müslim ittifak etmiştir.[320]

Kadın da erkek gibidir; ancak o, Mekke'ye gündüzleyin girecek olur da ayhali ve nifas olma durumundan emin olursa, tavafı geceye kadar ertelemesi müstehap görülmüştür; çünkü bu vakitte daha çok tesettür içerisinde olmuş olur. Kadın'ın erkeklerin bulunduğu bir kalabalık içerisinde Hacer-i Esved'i istilam etmesi (el sürmesi) müstehap değildir. Ancak oraya ulaşamayan kimse gibi o da elini oraya doğru işaret ederek istilam eder. Nitekim bu noktada Ata'nın yaptığı şu rivayet gelmiştir: "Hz. Âişe erkeklerden ayrı bir yerde tavaf eder ve erkeklere karışmazdı. Âişe ile beraber tavaf eden bir kadın, Hz. Âişe'ye: 'Ey Müminlerin Annesi! Haydi yürü de Hacer-i Esved'e el sürüp istilâm edelim.' dedi. Bunun üzerine Âişe: 'Benden ayrıl.' dedi ve (el sürmek suretiyle) istilam etmekten çekindi."[321]

İztibâ yapmak: (İztibâ); Üste alınan örtü olan ridâ'nın bir ucunu sağ koltuk altından alarak, sol omuz üzerine atmak ve bu şekilde sağ omuzu

---

319 Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 3, Sayfa: 476, 490.

320 Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 3, Sayfa: 472-473; Müslim, Cilt: 2, Sayfa: 926. Müslim, Cilt: 2, Sayfa: 926'da Ebu't Tufeyl hadisinden "mihceni de öpüyordu" ziyadesini de söylemiştir. Yine onun İbn Ömer'den yaptığı nakille: "Hacer-i istilam etti ardından da elini öptü ve (İbn Ömer) dedi ki: "Hz. Peygamber (s.a.v.)'in bunu yaptığını gördüğümden beri bende bunu terk etmedim." Sahih-i Müslim, Cilt: 2, Sayfa: 924. el-Feth, Cilt: 2, Sayfa: 473 eserinde der ki: "Cumhur şöyle demiştir: Sünnet olan; Rüknü (Hacer-i Esved'i) istilam etmesi ve elini öpmesidir. Şayet eliyle istilam etmeye gücü yoksa, elindeki bir şey ile istilam eder ve o şeyi öper. Buna da gücü yoksa, o zaman sadece işarette bulunur ve bununla yetinir."

321 Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 3, Sayfa: 479-480.

açık bırakmaktır. Kudûm tavafında ıztıbâ yapmak müstehap sayılmıştır; çünkü Yâla b. Umeyye hadisinde: "Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) ıztıbâ yaparak tavaf ederdi."[322] geçmektedir.

İbn Abbas'tan ise şöyle rivayet edilmiştir: "Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) ve ashabı Cîrâne'den (ihrama girerek) ve Beyt'i (tavaf esnasında) koltuk altlarından geçirdikleri ridalarını sol omuzları üzerine atmış oldukları halde adımlarını da kısaltarak ve omuz silkeleyerek umre yapmışlardır."[323] Bunu İmam Şafiî ve bir çok ilim adamı söylemiştir. İmam Malik ise ıztıbâ yapmanın sünnet olmadığını söyler.

el-Muvaffak der ki: Rivayet ettiğimiz üzere Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) ve ashabından bunu yaptıklarına dair hadisler sabit ve mevcuttur. Zira Eslem'in yaptığı rivayete göre, o Ömer b. el-Hattab'ın şöyle dediğini işitmiştir: "Yüce Allah İslam'ı (sağlam temeller üzerine) yerleştirdiği, küfrü ve küfür ehlini de (aramızdan) yok ettiği halde, bugün remel yapmakta ve omuzları açmakta ne fayda var? Bununla beraber biz Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) zamanında yaptığımız (remel ve ıztıbâdan) hiçbir şeyi terk etmemeliyiz."[324] Tavafı bitirdiği zaman ridasını çevirip (eski haline) getirir; çünkü ıztıbâ yapmak namaz içerisinde müstehap değildir.

Bu tavafın dışında ise ıztıbâ yapmaz, say'a başlarken de bunu yapmaz; çünkü Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) bunda ıztıbâ yapmamıştır. İmam Şafiî ise; Burada ıztıbâ yapabilir; çünkü bu, iki tavaftan birisi sayılır dolayısıyla da Beytullah'ı tavaf etmedeki duruma benzer, demiştir.

Bu kıyaslamanın doğru olmayacağı, zira kıyaslamanın sadece akılla mananın anlaşılacağı noktalarda söz konusu olabileceği, şeklinde cevap verilmiştir. Tam bir ibadet sayıldığı için aklın bunda bir etkisi yoktur.

---

322 Ahmed, Cilt: 4, Sayfa: 223, 224; Ebu Davud, Cilt: 2, Sayfa: 444; Tirmizî, Cilt: 3, Sayfa: 214. Tirmizî der ki: "Hadis hasen, sahihtir."

323 Ahmed, Cilt: 1, Sayfa: 371; Ebu Davud, Cilt: 2, Sayfa: 444; Beyhakî, Cilt: 5, Sayfa: 79. Ahmed Şakir; Bu hadisin isnadı sahihtir, demiştir. el-Müsned'e yaptığı Haşiyesi, Cilt. 5, Sayfa: 172.

324 Ebu Davud, Cilt: 2, Sayfa: 447. Hadisin aslı ise Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 3, Sayfa: 471'de "ıztıbâ" ifadesi olmadan gelmiştir.

Remel yapmak: Remelin manası; Kısa adımlarla koşmaksızın, hızlı yürümek demektir. Kudum tavafının ilk üç şavtında (turunda) remel yapmak ise sünnettir. el-Muvaffak der ki: İlim adamları arasında bu hususta muhalefet edeni bilmiyoruz. Şüphesiz İbn Ömer, İbn Abbas ve Cabir hadislerinden nakledildiğine göre, Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in (tavaf yaparken) üç şavtında remel yaptığı, son dördünde ise normal yürüdüğüne dair rivayetler gelmiştir.[325]

İlk üç şavtın (turun) hepsinde remel yapmak sünnettir ve bu remeline, Hacer-i Esved'den olmak üzere başlar ve yine ona vararak da bitirir, bu esnada normal olarak yürümez. Bunu, İmam Malik, Sevri, İmam Şafiî ve Rey ashabı söylemiştir. Nitekim İbn Ömer'den gelen rivayete göre, o şöyle demiştir: "Allah Resulü (sallallâhu aleyhi ve sellem) Hacer-i Esved'den başlayarak (tavafın) üç şavtında remel yapmış, son dördünde ise normal yürümüştür." Cabir'den nakledildiğine göre, o: "Ben Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in Hacer-i Esved'den olmak üzere remele başladığını ve yine ona vararak da bitirdiğini gördüm..." demiştir. Her iki hadisi de Müslim rivayet etmiştir.[326]

İbn Abbas der ki: "Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) ashabıyla ile birlikte (Mekke'ye) geldiler. Müşrikler: "Yarın size öyle bir kavim gelecek ki, sıtma kendilerini bitirmiş, ondan dolayı çok elem çekmiş olacaklar." dediler. Bunun üzerine Hz. Peygamber (müşrikler müslümanların dinçliğini görsünler diye) ashabına tavafın üç şavtında remel yapmalarını iki köşe arasında da normal yürüyüşle yürümelerini emir buyurdu. Allah'ın Elçisini, ashabına bütün şavtlarda remel yapmalarını emretmekten alıkoyan şey onlara duyduğu merhametti." Buharî ve Müslim ittifak etmiştir. Ve Müslim'de geçen: "Bu hali gören müşrikler: "Bunlar mı sıtmanın bitkin düşürdüğünü zannettiğiniz insanlar, bunlar falan ve falandan daha sağlammış." demeye başladılar."[327] Şu gelen gerekçelerden dolayı İbn Ömer ile Cabir'in naklettikleri rivayetler, İbn Abbas'ın aktardığı bu rivayetin önüne geçmektedir:

325 İbn Ömer ve İbn Abbas hadisi için; Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 3, Sayfa: 471; Müslim, Cilt: 2, Sayfa: 920-923. Cabir hadisi için; Müslim, Cilt: 2, Sayfa: 921.
326 Sahih-i Müslim, Cilt: 2, Sayfa: 921.
327 Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 3, Sayfa: 469-470.; Müslim, Cilt: 2, Sayfa: 923.

1) Bir defa İbn Ömer ve Cabir'in rivayet ettikleri hadisler, bu uygulamanın sabit oluşunu ortaya koymaktadır.

2) İbn Abbas'ın rivayet ettiği hadis ise kaza umresinden verdiği bir haberi ifade etmektedir. Bunun yanında İbn Ömer ve Cabir'in hadisleri Veda haccında Allah'ın Resulü (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in pratiğini göstermektedir; dolayısıyla da İbn Abbas hadisinin önüne geçirilmesi vacip olur.

el-Muvaffak der ki: Üçüncü olarak da; İbn Abbas bu zaman diliminde henüz küçük bir çocuktu ve Cabir ile İbn Ömer gibi hadisi zapt etmiş olması söz konusu değildir. Hâlbuki İbn Ömer ve Cabir, Allah'ın Resulü (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in amellerini takip edebilecek yaşta olgun adamlardı ve bunları ezberlemek noktasında oldukça gayretli kimselerdi. Bu nedenle onlar, (İbn Abbas'tan) daha bilgili sayılırlar. Bunun yanında sahabenin büyük bir kısmı da zikrettiğimiz şeyler noktasında amel etmişlerdir. İbn Abbas'ın söylediği şeyler hakkında Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den bir şey bilselerdi, başkasına yönelmezlerdi. Muhtemeldir ki İbn Abbas'ın nakilde bulunduğu bu konu, zaafiyet sebebiyle ve kendilerine duyulan bir merhametten kaynaklanan bir kaza umresi ile ilgili özel bir durumu ifade etmektedir. Ama bizim rivayet ettiğimiz ise diğer herkesin icra ettiği bir sünnettir.

Kudum tavafı ya da umre tavafının ilk üç şavtının dışında remel yapmak ise sünnet değildir. Bunlarda remel terk edilecek olursa, diğer dört şavt içerisinde bunun kazası yapılmaz. Çünkü yer ve zamanı artık geçmiştir, onu kaçırmış sayılır; tıpkı namazın ilk iki rekâtındaki sesli kıraati okumayı terk etmiş gibidir. Bir de son dört şavttaki tavafın hâl-i vaziyeti; normal yürümek, ilk üç şavttaki tavafın hâl-i vaziyeti ise remel yapmaktır. Buna göre son dördünde remel yapacak olursa, tüm tavafın insicâmını ve hâlini terk etmiş olacaktır. Tıpkı yatsı namazının ilk iki rekâtındaki sesli kıraati terk edip de, onları son iki rekâtta okuyan kimse gibidir. Tavafta zikredilenlerin dışında remel ve ıztıbâ yapmak, sünnet değildir. Çünkü Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) ve ashabı sadece bu yerlerde remel ve ıztıbâ yapmışlardır.

Tavaf yaparken vücudun ve elbisenin temiz olması: İmam Ahmed'den gelen meşhur görüşe göre; Hadesten ve necasetten dolayı

temizlenmek ve tesettür üzere bulunmak tavafın sıhhat şartlarındandır. Bu, İmam Malik ve İmam Şafiî'nin de görüşüdür. Çünkü İbn Abbas'tan nakledildiğine göre, Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "Beytullah etrafında tavaf etmek namaz kılmak gibidir; ancak tavafta konuşabilirsiniz. Her kim tavaf esnasında konuşacaksa hayırlı şeyler konuşsun."[328]

Ebu Hureyre'den şöyle rivayet edilmiştir: "Hz. Ebu Bekir es-Sıddık, Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in kendisini hac emîri tayin ettiği, Veda haccından bir sene önceki hacda, kurban bayramının birinci günün-

---

328 Tirmizî, Cilt: 3, Sayfa: 293; Dârim, Cilt: 2, Sayfa: 44; Hakim, Cilt: 1, Sayfa: 459.; Beyhakî, Cilt: 5, Sayfa: 85, 87 Ata es-Sâib tarikinden, onun da Tavus'tan yaptığı nakille... Hakim: "Sahih isnatlı hadistir, bir topluluk ise mevkuf saymıştır." demiştir. Zehebî de ona muvafakat etmiştir. el-Hafız der ki: "Bu hadisi İbn Seken, İbn Huzeyme ve İbn Hibban sahihlemişlerdir... Bu hadisin merfu ve mevkuf oluşu noktasında ise ihtilaf etmişlerdir. Nesaî, Beyhakî, İbn Salah, Munziri ve Nevevî bu hadisin mevkuf olduğunu tercih etmişlerdir." Merfu olduğuna dair rivayetin zayıf olduğunu da (el-Hafız) eklemiştir. Şöyle de demiştir: Bu hadisin mutlak oluşu hususu ise su götürür. Çünkü Ata b. es-Sâib doğru sözlüdür. Ondan kimi zaman merfu ya da kimi zaman da mevkuf bir hadis rivayet edildiğinde, bu topluluğun alimlerine göre verilecek hüküm, bunun merfu olacağı yönündedir... Dedi ki: Şayet; Ata b. es-Sâib'in karıştırmış olacağı şeklinde bir illeti söz konusu olursa, bu durumda karıştırmasından önce sadece ondan gelen rivayeti kabul edilirse, şöyle cevap verilir: Hakim ondan Süfyan-ı Sevri'nin rivayetinden nakletmiş olduğunu, Sevri'nin de o karıştırmadan öncesinde ittifakla ondan dinlemiş olduğunu ifade eder... Ondan gelen başka merfu bir tarik daha vardır ki onu da Hakim, Cilt: 2, Sayfa: 266-267 el-Kasım b. Ebu Eyyüp tarikinden, onunda Said b. Cübeyr, onunda İbn Abbas'tan yaptığı rivayetle nakletmiştir. İbn Abbas der ki: "Yüce Allah, peygamberine: Beytimi tavaf edenler, teslim olanlar, rükû edenler ve secde edenler için temiz tut, buyurmuştur. Tavaf da namazdan öncedir. Şüphesiz Hz. Peygamber (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: "Tavaf etmek, namaz kılmak gibidir; ancak tavafta konuşmayı Yüce Allah serbest kılmıştır. Her kim tavaf esnasında konuşacaksa hayırlı şeyler konuşsun." el-Hafız şöyle dedi: Bu hadisin isnadı sahih görülmüştür ve denildiği gibidir... Çünkü tüm ravileri sikadır... dedi. Nesaî, Cilt: 5, Sayfa: 222 ise İbn Cüreyc tarikinden, onunda el-Hasen b. Müslim, onunda Tavus'tan ve onunda Allah'ın Elçisi (s.a.v.)'e yetişen bir adamdan yaptığı nakile göre; Hz. Peygamber (s.a.v.) şöyle buyurdular: "Tavaf sırasında az kelam edin. Zira sizler namazdasınız." el-Hafız şöyle dedi: "Bu rivayet, sahihtir ve Ata b. es-Sâib'in rivayetini güçlendirir, merfu rivayeti de tercih ettirir. Açıkçası buradaki müphemlik, İbn Abbas'tan dolayıdır. Ondan başkasının olduğunu takdir edecek olursak şayet bu, sahabenin bu noktadaki müphemliğine zarar vermez." Bak: et-Telhîsu'l Habir, Cilt: 1, Sayfa: 129-131.

de, insanlar arasında: '(Artık) bu yıldan sonra hiçbir müşrik hac etmesin ve hiçbir çıplak da Beyt'i tavaf etmesin.' diye ilan eden bir çok münadi ile birlikte beni de göndermişti." Buharî ve Müslim ittifak etmiştir.[329] Çünkü hac, Beytullah'a bağlı bir ibadettir. Bu nedenle temiz olmak, tesettür üzere bulunmak şarttır; tıpkı namaz gibi. Sadece (Arafat) vakfesinde durmak için bunlar gerekli değildir.

İmam Ahmed'den nakledildiğine göre temiz olmak hac için şart değildir. Nitekim ne zamanki temiz olmaksızın ziyaret tavafını yapacak olursa, Mekke'de bulunması halinde onu iade eder. Şayet memleketine gitmiş olursa, dem ödemeye zorlanır. Aynı şekilde temizlik konusundan; necasetten temizlenmek ve tesettür üzere bulunmak da çıkar. Yine ondan (İmam Ahmed'den) nakledildiğine göre, temiz olduğunu unutan kimsenin de ziyaret tavafını yapması durumunda ona bir şey gerekmez. Ebu Hanife ise; Bunlardan hiçbirisi şart değildir, demiştir. Onun ashabından bazıları ise; Bunların vacip olduğunu, kimisi ise; sünnet olduğunu, ifade etmiştir. Çünkü tavaf, haccın rüknüdür ve -vakfe de olduğu gibi- onun için temizlik şart değildir. Buna ise geçen açıklamalarla cevap verilmiştir.

İki rüknün istilam edilmesi: Rükünlerden sadece Hacer-i Esved ile Yemâni rüknü istilam edilir. Rükn-ü Yemâni; Yemen halkının kıble yönünde yer alır. Kişinin tavafını bitirirken en son olarak geçmekte olduğu rükündür.

İmam Ahmed'den sahih olarak geldiğine göre, kendisi Rükn-ü Yemâni'yi öpmeyi kabul etmez. İlim adamlarının çoğunluğunun görüşü de bu yöndedir. Ebu Hanife'den nakledildiğine göre, o da Rükn-ü Yemâni'yi istilam etmez. Bunun yanında onlar, Rükn-ü Yemâni'yi ve Hacer-i Esved'i istilam etmeyi caiz görürler ve bu noktada bir ihtilafa da girmezler. Onların ikisi hakkında ayrıma tabi tuttukları nokta, öpülmesi konusudur, başkası değil. Hacer-i Esved'i öpmeyi kabul ederler, ama Rükn-ü Yemâni'yi öpmeyi kabul etmezler. Fakat her ikisinin de istilam edilmesine gelince, bunu hep birlikte kabul ederler. Çünkü bu, üzerinde icma edilmiş bir konudur.[330]

329 Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 3, Sayfa: 483.; Müslim, Cilt: 2, Sayfa: 982
330 et-Temhid, Cilt: 22, Sayfa: 259-260.

İbn Ömer'den şöyle rivayet edilmiştir: "Allah'ın Elçisi (sallallâhu aleyhi ve sellem) sadece Hacer-i Esved'i ve Rükn-ü Yemâni'yi istilam ederlerdi." Buharî ve Müslim ittifak etmiştir.[331] İbn Abbas'tan nakledildiğine göre, şöyle demiştir: "Allah'ın Elçisi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in iki rüknün dışında başkasını istilam ettiğini görmedim."[332] Çünkü Rükn-ü Yemâni, de -tıpkı Hacer-i Esved gibi- Hz. İbrahim (a.s.) tarafından inşa edilen temeller üzere bina edilmiştir. Ama bu Rükn-ü Yemâni'nin öpülmesine gelince, Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in onu öptüğü doğru değildir, bunun için sünnet de değildir.

Hacer-i Esved'i öpmeye imkân bulamayacak olursa, onu istilam eder ve elini öper. Bu durumda elinin öpülebileceği gürüşünü, Sevri, İmam Şafiî ve İshak söylemiştir. İmam Malik ise; Bu durumda elini sadece ağzının üzerine koyar; ancak elini öpmez, demiştir. el-Muvaffak der ki: Bizim lehimize Müslim'in[333] rivayet etmiş olduğu; Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in onu istilam edip, elini öptüğü hadisi vardır. Bunun yanında Sahebe-i kiramın pratiği de vardır ve bu noktada onlara ilim ehli de katılmıştır. Dolayısıyla onlara muhalefet edenlerin görüşüne yer verilemez.

Kişinin elinde şayet (baston, sopa vb. gibi) bir şey bulunur da onunla Hacer-i Esved-i istilam etmeye imkânı varsa, o takdirde onunla istilam eder ve onu da öper. Çünkü Ebu't Tufeyl hadisinde şöyle gelmiştir: "Allah'ın Resulü (sallallâhu aleyhi ve sellem) Beyt'i tavaf ediyor, mihcen (ucu eğri bir değnek) ile Hacer-i Esved rüknünü istilam ediyor ve ardından da o mihceni öpüyordu."[334]

Eğer onu istilam etmeye imkân bulamayacak olursa, o zaman sadece işarette bulunur ve tekbir getirir. Çünkü bu hususta Buharî'nin, İbn Abbas'tan yaptığı rivayet şöyle gelmiştir: "Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) bir deve üzerinde Beytullah'ı tavaf etti. Hacer-i Esved hizasına her gelişinde (elindeki sopa ile) ona işaret etti."[335]

---

331 Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 3, Sayfa: 473; Müslim, Cilt: 2, Sayfa: 924. Hadisin lafzı Müslim'e aittir.

332 Sahih-i Müslim, Cilt: 2, Sayfa: 925.

333 Bak: Sahih-i Müslim, Cilt: 2, Sayfa: 924.

334 Sahih-i Müslim, Cilt: 2, Sayfa: 927.

335 Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 3, Sayfa: 476. Hadis önceden geçmişti.

"Hicr"[336] denilen yerin, tavaf yapılacak alanın içerisinde kalması: Hicr'in, tavaf içerinde kalması gerekir. Çünkü Yüce Allah: "*ve o Eski Evi (Kâbe'yi) tavaf etsinler.*" (Hac Suresi: 29) buyurarak, Beytullah'ın hepsini tavaf etmeyi emir buyurmuştur. Hicr, Beytullah'a bağlı ve ondan bir parça sayılmaktadır. Bu yüzden (Beytullah'ı) tavaf eden bir kimse, bu tavafına Hicr'i de almamış olursa, tavaf yapmış sayılmaz. Bunu, Ata, İmam Malik, İmam Şafiî, Ebu Sevr ve İbn Munzir söylemiştir. Çünkü Hicr, Beytullah'tan sayılmaktadır. Buna delil Hz. Âişe'nin şu rivayetidir, kendisi der ki: "Allah'ın Resulü (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e 'Hicr' hakkında, onun Beytullah'tan olup olmadığını sordum. Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) de: Evet (Beytullahtan'dır), cevabını verdi." Buharî ve Müslim ittifak etmiştir.[337]

Yine Hz. Âişe şöyle demiştir: "Allah'ın Resulü (sallallâhu aleyhi ve sellem) bana şöyle buyurdu: "Eğer kavmin küfürden yeni kurtulmuş olmasaydı, ben Kâbe'yi yıkar ve onu Hz. İbrahim (a.s.)'ın inşa ettiği temeller üzere bina ederdim. Çünkü (senin kavmin olan) Kureyş, Kâbe'yi bina ederken onu küçültmüşler..." Buharî ve Müslim ittifak etmiştir.[338] Müslim'de ise şöyle geçmektedir: "Allah'ın Resulü (sallallâhu aleyhi ve sellem) bana şöyle buyurdu: Şüphesiz senin kavmin Beyt'i bina ederken onu küçültmüşler. Eğer kavmin (cahiliyye devrinden yahut) şirkten yeni kurtulmuş olmasaydı, onların terk ettiklerini ben bina ederdim. Benden sonra kavmin şayet terk ettikleri o yeri bina etmek isteyecek olurlarsa, hemen o terk ettiklerini yerine getirsinler. Bu yerin (Hicr tarafından) ona altı zira' olarak katılmasını isterim."[339]

Hz. Âişe yine şunu söylemiştir: "Kabe'ye girmeyi ve orada namaz kılmayı çok arzu ederdim. Allah'ın Resulü (sallallâhu aleyhi ve sellem) elimden

336 Hicr: "Hatîm" ya da "Hicr-i İsmail" da denilir. Kabe'nin kuzeybatı yüzü (Altınoluk'un olduğu) tarafta yarım daire şeklinde bir duvarla çevrili olan alana denir. Buranın Kabe'ye ait olduğu rivayet olunur. Onun içinden geçmek tavafta caiz olmaz. (Çevirmenin notu)

337 Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 3, Sayfa: 439; Müslim, Cilt: 2, Sayfa: 973. Buharî'nin lafzı ise "Cidr" olarak gemiştir ki "Hicr" anlamındadır.

338 Sahih-i Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 3, Sayfa: 439; Müslim, Cilt: 2, Sayfa: 968.

339 Sahih-i Müslim, Cilt: 2, Sayfa: 971-972.

tutarak beni Hicr denilen yere soktu ve şöyle buyurdu: "Kabe'ye girmek istiyorsan Hicr'de namaz kıl; çünkü orası Kâbe'den bir parçadır. Kavmin, Kâbe'yi yaparken malzeme eksikliğinden dolayı Hicr'ı Kâbe'den ayırdılar ve ayrı bir yer haline getirdiler."[340]

Buna göre her kim, tavaf ederken Hicr'i de tavaf etmeyecek olursa, Beyt'in her tarafını tavaf etmiş olmaz ve bu tavafı da sahih olmaz; tıpkı Beytullah'ın sadece bir bölümünü tavaf etmiş gibi addedilir. Bir de Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) Hicr'i, dışından olmak üzere tavaf ederdi ve O (sallallâhu aleyhi ve sellem): "Benden hac ve umre ibadetlerinin yapılma şeklini alasınız diye (böyle yapıyorum.)"[341] buyurmuştur.

Rey ashabı: Şayet Mekke'de olursa geri kalan tavafı kaza ederek tamamlar, ama Kûfe'ye geri dönmüş olursa, o zaman dem cezası gerekir, demişlerdir. Buna ise geçen açıklamalarla cevap verilmiştir.

Tavaf sonrası kılınan iki rekât namaz: Tavafını bitirdikten sonra iki rekât namaz (tavaf namazı) kılması sünnettir. Bu namazı da Makam-ı İbrahim'in arkasında kılması müstehaptır. Çünkü Yüce Allah: "*Makam-ı İbrahim'i, namazgah ediniz.*" (Bakara Suresi: 125) buyurmuştur.

Cabir, Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in ifa ettiği haccı hakkında şunu söylemiştir: "Onunla birlikte Beytullah'a varınca, rüknü istilam etti ve üç tur hızlı dört de normal yürüyüşle tavaf yaptı. Sonra Makam-ı İbrahim (a.s.)'e gelip: "*Makam-ı İbrahim'i, namazgah ediniz.*" ayetini okudu. Makamı kendisiyle Beytullah arasına aldı." Ravi der ki: "Babam şöyle derdi: "Câbir'in bunu (yani tavaf namazında okunan sureleri) Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den işittiği için zikrettiğini zannediyorum. Zira Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) tavaftan sonra kıldığı iki rekâtlık namazda "İhlâs" ve "Kâfirûn" surelerini okurdu."[342]

---

340 Ebu Davud, Cilt: 2, Sayfa: 526; Tirmizî, Cilt: 3, Sayfa: 225; Nesaî, Cilt: 5, Sayfa: 219. Tirmizî der ki: Hasen, sahihtir. Başka bir yönden ise Nesaî ve Tayâlisi, Sayfa: 218-219 Safiyye binti Şeybe'den nakletmiştir. O der ki: Bize Hz. Âişe'nin tahdis ettiğine göre, o şöyle demiştir: "Ben, Ey Allah'ın Elçisi (s.a.v.)! Beytullah'a girmiyeyim mi, dedim. Hz. Peygamber (s.a.v.): "Hicr'e gir, şüphesiz orası da Beytullah'tan sayılmaktadır, buyurdu." el-İrva, Cilt: 4, Sayfa: 307 eserinde der ki: "Hadisin senedi Şeyhayn şartına göre sahihtir."

341 Sahih-i Müslim, Cilt: 2, Sayfa: 943.

342 Sahih-i Müslim, Cilt: 2, Sayfa: 887-888.

İbn Ömer'den rivayet edildiğine göre, o şöyle demiştir: "Allah'ın Resulü (sallallâhu aleyhi ve sellem) (Mekke'ye) geldi, Beytullah'ı yedi şavtla, tavaf etti sonra da Makam arkasında iki rekât namaz kıldı..."[343]

Ne zaman ki kişi, binit üzerinde dahi bulunsa ve bu iki rekâtında bunları da okusa bu, caiz olur. Çünkü Ümmü Seleme şöyle demiştir: "Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e bir hastalığımı şikayet ettim de O şöyle buyurdular: 'Sabah namazı için kamet getirildiğinde insanlar namazda oldukları vakit sen de deveye binerek tavaf et!' Ümmü Seleme de öylece tavaf etti ve dışarıya çıkana değin de namaz kılmadı."[344] İbn Ömer ise sabah (namazın)'dan sonra tavaf etti ve sonra bineğine binip, Zû Tuvâ'ya gitti de orada iki rekât namaz kılmıştır.[345]

İki rekât tavaf namazı kılmak müekked sünnettir. Bunu, İmam Malik söylemiştir. İmam Şafiî'nin ise bu noktada biri vacip olmak üzere iki görüşü vardır.

Yaptığı her bir yedi şavtlık tavafların toplu olarak cem etmesinde bir sakınca yoktur, bu durumda yaptığı toplam yedilik tavaflar bitince her bir yedilik şavt (yani her bir tavaf başına) iki rekât namaz kılar. Bunu, Ata, Tavus, Said b. Cübeyr ve İshak söylemiştir. İmam Malik ve Ebu Hanife ise bunu kerih görmüşlerdir. Çünkü Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) böyle yapmamıştır.

Şöyle cevap verilmiştir: Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in yapmamış olması, bunun mekruh olduğunu göstermez, zira Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) iki (tane yedi şavtlık) tavafı da üç tavafı da peşpeşe yapmamış olduğundan, ittifakla da bu mekruh sayılmayacaktır. Nitekim tavaf ile iki rekâtlık (tavaf namazının) arasında icra edilen tavafların peşpeşe yapılması muteber de değildir. Her tavafın peşine iki rekât kılmış olsa bu daha evladır; çünkü böyle yapmakla Allah'ın Resulü (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e uyulmuş ve söz konusu ihtilaftan da çıkılmış olur.

---

343 Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 3, Sayfa: 484, 485, 487, 615.
344 Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 3, Sayfa: 486.
345 Muallak olarak Buharî, Cilt: 3, Sayfa: 488. Mevsul oalarak Malik, Muvatta, Cilt: 1, Sayfa: 368'de nakletmiştir. Bak: Fethu'l Bâri, Cilt: 3, Sayfa: 389.

Safa ile Merve arasında say etmek ve bunun hikmeti: Tavafını bitirdikten, iki rekât namaz kıldıktan ve Hacer-i Esved'i de istilâm ettikten sonra, Kâbe'yi görene değin Safa'ya çıkarak gelir. Ardından kıbleye doğru yönelerek Yüce Allah'a tekbir ve tehlil getirip, Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in yaptığı duaları ve yine dünya ve ahiret hayırı için istediği dualardan okur.

Nitekim Câbir, Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in iki rekât tavaf namaz kıldıktan sonra ifa ettiği haccı hakkında şunu söylemiştir: "Sonra (Hacer-i Esved) Rüknüne geri döndü ve onu istilam etti. Ardından kapından çıkıp Safa'ya gitti. Safa Tepesi'ne yaklaşınca: "*Şüphesiz ki Safa ile Merve Allah'ın nişanelerindendir.*" (Bakara Suresi: 158) mealindeki ayeti okudu ve şöyle buyurdu: *"Allah'ın başladığı (Safa) ile başlayın"* ve böylece kendisi de Safa'dan başladı, tepenin üstüne çıktı, ta ki Beytullah'ı gördü ve kıbleye yönelerek Allah'a hamd edip tekbir getirdi ve şöyle buyurdu: "Allah'tan başka ilah yoktur; O tekdir, ortağı yoktur. Mülk O'nundur, hamd O'na mahsustur. O'nun kudreti her şeye yeter. Vaadini yerine getirdi, kuluna yardım edip zafere eriştirdi ve O yalnız başına (küfür) hiziplerini hezimete uğrattı." Sonra bu arada belirtilen cümlelerin benzeriyle üç defa dua etti ve sonra Merve'ye doğru indi.[346]

Safa'nın üzerine tırmanmasa şayet, ona bir şey gerekmez. el-Kâdı der ki: Ancak Safa ile Merve arasındaki yeri istiâb etmesi, topuklarını Safa'nın en alttaki yerine basması ardından Merve'ye doğru say etmesi, derken Merve'ye doğru çıkması, çıkmayacak olursa ayak parmaklarını Merve'nin en alt yerine değdirmesi gerekmektedir. Bunun yanında üzerlerine tırmanmak daha evladır. Çünkü bu şekilde Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in ameline uyulmuş olunur. İkisi arasında bir zira kadar say edilmemiş bir alan kalacak olursa, o da yerine getirilmedikçe o say yapılmış olmaz.

Say'ı icra ederken kişi; Safa'dan iner ve yeşil alemin bulunduğu meyilden diğer yeşil aleme gelene kadar süratlice koşar ardından ve koşmayı bırakıp Merve'ye gelene kadar say'ine devam eder. Merve'ye ulaşınca kıbleye döner ve Safa'da yaptığı aynı duaları okur. İstediği duayı okuması

346 Sahih-i Müslim, Cilt: 2, Sayfa: 888.

da caizdir; çünkü bu hususta belirli bir dua yoktur. Sonra iner ve normal yürüdüğü yerde normal bir şekilde, hızlı koşacağı yerde de koşarak say yapmaya devam eder. Bu ikisi arasında (gidip gelirken) çokça dua ve zikirlerde bulunur. Gidişi bir say, gelişi de yine bir say olarak hesap eder. Say yaparken tertibe uymak şarttır ve bu önce Safa'dan başlamakla icra edilir. Çünkü Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) Safa'dan say'e başlarken: *"Allah'ın başladığı (Safa) ile başlayın"* buyurmuştur. Bu, el-Hasen, İmam Malik, İmam Şafiî, Evzai ve Rey ashabının da görüşüdür.

Batn-ı Vadi'de say yapmak güzel görülen bir sünnettir. Çünkü hem Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) say etmiş ve hem de ashabı say etmişlerdir. Cabir der ki: "Sonra Merve tepesine doğru indi ve 'Batnu-l Vâdi' denilen yere varınca (iki yeşil alem arasında) ayaklarını hazır edip koştu ve tepeye varıncaya kadar tekrar normal bir yürüşe koyuldu."[347] Bu ise vacip değildir, terk edilmesinden dolayı bir şey de gerekmez. İbn Ömer şöyle demiştir: "Eğer koşarsam Allah'ın Resulü (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i koşarken görmüşümdür, eğer yürürsem şunu iyi bil ki Allah Resulü (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i yürürken görmüşümdür ve ben yaşlı bir kimseyim."[348]

"Say yapmak" hakkındaki farklı görüşler ileri sürülmüştür. İmam Ahmed'den nakledildiğine göre say yapmadan hac tamam olmaz. Bu, İmam Malik ve İmam Şafiî'nin görüşüdür. Zira bu hususta Hz. Âişe şunu rivayet eder: "Allah'ın Elçisi (sallallâhu aleyhi ve sellem) ve Müslümanlar Safa ile Merve arasında say yaptılar, bu şekilde sünnet olmuştur." O şunu da der: "Ömrüm hakkı için Yüce Allah, Safa ile Merve arasında say yapmayanın haccını tamam saymaz." Bir lafız ise: "Allah'u Teâla böyle bir kimsenin ne haccını ne de umresini tamam saymaz." şeklindedir.[349]

Hz. Âişe şöyle demiştir: "Allah Resulü (sallallâhu aleyhi ve sellem) Safa ile Merve arasında say yapmayı sünnet kılmıştır; dolayısıyla ikisi arasında

---

347 Aynı kaynak.

348 Ahmed, Cilt: 2, Sayfa: 41, 42, 53, 60, 61, 120; Ebu Davud, Cilt: 2, Sayfa: 455; Tirmizî, Cilt: 3, Sayfa: 217-218; İbn Huzeyme, es-Sahih, Cilt: 4, Sayfa: 236-237; Tirmizî der ki: Hadis hasen sahihtir. Ben derim ki: Hadis onun dediği gibidir. Nitekim İbn Ömer'den başka yönlerden de rivayet edilmiştir. Bak: Hâşiyet-u Ahmed Şakir ale'l Müsned, Cilt: 7, Sayfa: 84, 131, 132.; Tâlik'u Nâsır ala Sahih-u İbn Huzeyme.

349 Sahih-i Müslim, Cilt: 2, Sayfa: 928, 929, 930.

say yapmayı terk etmek kimsenin hakkı değildir." Buharî ve Müslim ittifak etmiştir.[350] Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "Say ediniz. Çünkü Yüce Allah, say yapmayı üzerinize yazdı (vacip kıldı.)" [351]

İmam Ahmed'den (yine) nakledildiğine göre say yapmak sünnettir ve terk edilmesi durumunda dem/kan cezası gerekmez. Çünkü Yüce Allah: şöyle buyurmuştur: *"Her kim Beytullah'ı ziyaret eder veya umre yaparsa onları (Safa ve Merve'yi) tavaf etmesinde kendisine bir günah yoktur."* (Bakara Suresi: 158) Bu şekilde failinden günahın kaldırılmış olması, bunun vacip olmadığını göstermektedir; çünkü bu, mübah konumunda yer almaktadır. Say'ın sünnet oluşu ise *"Şüphesiz ki Safa ile Merve Allah'ın nişanelerindendir."* (Bakara Suresi: 158) buyruğu ile sabittir.

el-Kâdı (İyaz) şöyle demiştir: Say etmek vaciptir; ancak bir rükün değildir. Terk edilmesi durumunda ise dem gerekir. Bu, el-Hasen, Ebu Hanife ve Sevri'nin mezhebini oluşturmaktadır.

el-Muvaffak der ki: Evla olan da budur. Çünkü say'in vacip olduğunu delil getirenler, bunun sadece mutlak anlamda vacip olduğunu söylemişlerdir; yoksa bunsuz haccın tamam olmayacağını kasdetmiş değillerdir. Bir de bu noktadaki Hz. Âişe'nin kavli, sahabeden ona muhalefet edenlerin görüşlerine de muarızdır. Binti Ebu Ticâre hadisinde geçen: *"Say ediniz. Çünkü Yüce Allah say yapmayı üzerinize yazdı."* hadisinde geçen "yazdı" ifadesi, say'in vacip kılındığına işaret etmektedir. Ayet-i kerime'ye gelince; bu da insanlar cahiliye döneminde Safa ile Merve arasında say ettiklerinden, İslam gelince artık burada say etmeleri durumunda duydukları mahzur hakkında nazil olmuştur.[352]

---

350 Sahih-i Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 3, Sayfa: 498; Müslim, Cilt: 2, Sayfa: 930.

351 Şafiî, Tertîbu Müsnedihi, Cilt: 1, Sayfa: 351-352; Ahmed, Cilt: 6, Sayfa: 422; Hâkim, Cilt: 4, Sayfa: 70; Beyhakî, Cilt: 5, Sayfa: 97, 98 ve diğerleri bir çok sahih tariklerden nakletmişlerdir. Bunlardan birisi de; Nasbu'r Râye, Cilt: 3, Sayfa: 56'da geçtiği üzere, et-Tenkîh eserinin sahibidir. Bak: Mecmau'z Zevâid, Cilt: 3, Sayfa: 247-248. el-Hafız, el-Feth, Cilt: 3, Sayfa: 498 eserinde bu tariklerden birisinde der ki: Bu hadise ait "Sahih'u İbn Huzeyme"de muhtasar olarak tarik yer almaktadır. Taberanî de de ilki gibi İbn Abbas'tan nakil vardır. Bu durumda ilkine katılacak olursa güçlenmiş olur. Bak: el-İrvâ, Cilt: 4, Sayfa: 269-270. Hadisi de sahih görmüştür.

352 Bak: Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 3, Sayfa: 497, 498, 614; Müslim, Cilt: 2, Sayfa: 928-930. Bak: Fethu'l Bâri, Cilt: 3, Sayfa: 499-501,

Say, tavafa bağlıdır ve say'in önüne tavaf alınmalıdır. Çünkü öncesinde say yapmak geçerli değildir. Bunu, İmam Malik, İmam Şafiî ve Rey ashabı söylemiştir. Çünkü Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) tavaftan sonra hep say yapmış ve: "Benden hac ve umre ibadetlerinin yapılma şeklini alasınız diye (böyle yapıyorum.)"[353] buyurmuştur. Buna göre say, tavaftan sonra icra edilir. Sonra kişi abdesti olmadan say ettiğini anlayacak olursa, bu say'ını baştan yapması gerekmez. İfrat ve Kıran haccı yapanlar da kudum tavafından sonra say edecek olursa, bundan sonra da Safa ve Merve arasında say etmelerine gerek yoktur; bu tavafla birlikte say etmemiş olurlarsa şayet, bu durumda ziyaret tavafı ile birlikte say ederler.

Temettu yapan say yapmayı bitirirse: Temettu yapan bir kimse umre amelleri olan tavaf, say, kasr yahut halkı (saçı kazımayı ya da kısaltmayı) bitirecek olursa, yanında kurbanı olmadığı halde artık umresindeki yasaklardan kurtulmuş olur. Çünkü İbn Ömer'den nakledildiğine göre, o şöyle demiştir: "Sahabeler de, Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile birlikte temettu haccı yaptılar. Allah'ın Resulü (sallallâhu aleyhi ve sellem) Mekke'ye gelince, hacılara hitaben: 'İçinizden kurban getirenler için ihramlıya haram olan her şey, haclarını eda edinceye kadar haramdır. Kurban getirmeyenler ise Beytullah'ı tavaf ve Safa ile Merve arasında say etsin, saçını kısaltarak ihramdan çıksın...' buyurdu." Buharî ve Müslim ittifak etmiştir.[354] el-Muvaffak der ki: Bu noktada ihtilaf edeni bilmiyoruz.

Yanında kurbanı olan varsa o ise ihramdan çıkamaz lakin ihramlı olarak kalmaya devam eder ve umresi üzere hacca girer (yani her ikisi için beraber niyet eder) ardından her ikisinin ihramından beraber çıkar. Bunu, İmam Ahmed ifade etmiştir. Bu, Ebu Hanife'nin de kavlidir. Çünkü İbn Ömer hadisinde zikri geçenler bunu ortaya koymaktadır. Hz. Âişe'den rivayete göre, o der ki: "Biz Veda Haccı senesi Allah'ın Elçisi (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile beraber (hac için) yola çıktık ve umre niyetiyle ihrama girdik. Sonra Allah Resulü (sallallâhu aleyhi ve sellem): 'Kimin yanında hedy kurbanı varsa umre ile hacca (Kıran haccına) niyet etsin; sonra ihramda devam ederek neticede her ikisinin ihramından beraber çıksın.' buyurdu." Buharî ve Müslim ittifak etmiştir.[355]

---

353 Sahih-i Müslim, Cilt: 2, Sayfa: 943. Hadis, "Hicr de tavafa dahildir." başlığında geçmişti.
354 Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 3, Sayfa: 539; Müslim, Cilt: 2, Sayfa: 901.
355 Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 3, Sayfa: 415, 493.; Müslim, Cilt: 2, Sayfa: 870.

Hz. Hafsa'dan nakledildiğine göre, kendisi: "Ey Allah'ın Resulü! Sen umrede olduğun için ihramdan çıkmadığın halde ihramlarından çıkan insanların durumu ne olacaktır?" diye sordum. Bunun üzerine Allah'ın Elçisi (sallallâhu aleyhi ve sellem): "Ben, saçımı kestirmek için yumuşattığımdan, kurbanıma nişan taktığımdan kurbanımı kesmedikçe ihramdan çıkamam." buyurmuştur. Buharî ve Müslim ittifak etmiştir.[356] Bu konuda gelen hadisler çoktur.

İmam Malik ve bir görüşe göre İmam Şafiî ise; Bu durumda o, ihramdan çıkabilir ve kurbanını da keser, demişlerdir. Buna geçen açıklamalarla cevap verilmiştir.

İmam Ahmed'den aktarmış olduğu (geçen) iki görüşü zikrettikten sonra el-Muvaffak: Doğru görüş, birincisidir. Çünkü bu noktada sahih hadis gelmiştir ve uyulmaya bu daha layıktır, demiştir.

Temettu haccı yapan kimsenin, umresini bitirdikten sonra kasr yapması (yani saçlarını kısaltması) müstehaptır; çünkü bu durumda hacca da saçlarını halk (yani kazımak) kalmış olsun. Nitekim Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) de ashabına, kısaltmaktan başkasını emretmemiştir. Cabir hadisinde şöyle buyurmuştur: "Kabe'yi tavaf edip, Safa ile Merve arasında da say yaparak ve (saçlarınızı) kısaltarak ihramdan çıkınız..."[357] İbn Ömer hadisinde ise: "(Saçını) kısaltsın ve ihramdan çıksın..."[358] ifadesi geçmektedir. Dolayısıyla kısaltacak olursa, bu caizdir.

Kasr (kısaltma) ve halk (kazıma)'nın saçlarının her yerinden yapılması icap eder. Bunu, İmam malik söylemiştir. Çünkü Yüce Allah: *"Başlarınızı kazımış bir şekilde..."* (Fetih Suresi: 27) buyurmuştur. Bu da saçların hepsi hakkında umum ifade eder. Bir de Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) söz konusu olan bu emri, mutlak anlamda tefsir ederek bizzat kendi saçının hepsini kazımıştır; dolayısıyla buna dönmek vaciptir. Şayet saçlar örgülü olursa, örgülerin uçlarından kısaltılır. İmam Malik bu şekilde de söylemiştir. Saçının hepsinden kısaltmak vacip değildir; çünkü bu, sadece kazınması suretiyle bilinir.

356 Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 3, Sayfa: 422, 543; Müslim, Cilt: 2, Sayfa: 902-903.

357 Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 3, Sayfa: 422. Müslim, Cilt: 2, Sayfa: 889'da geçen Cabir hadisine bakınız.

358 Buharî ve Müslim'in ittifak ettiği hadistir, önceden geçmişti.

İmam Ahmed'den nakledildiğine göre; Abdestteki başa meshetmeye mebni olarak saçların bir kısmını kısaltmak da yeterlidir. İmam Şafiî ise; Üç kıl dahi olsa ve hangi taraftan olursa olsun bu yeterli gelir; çünkü gelen emir mutlaktır, en azını da kapsamına almaktadır, demiştir. İmam Ahmed der ki: Bir parmak ucu kadar dahi kısaltmış olsa, yeterlidir. Bu, İmam Şafiî, İshak ve Ebu Sevr'in görüşüdür. el-Muvaffak: Bunun müstehaplığına hamledilmiştir, der.

Kadınların remel ve say yapmaları: Kadınların icra edecekleri tüm tavaf ve saylar, normal olarak yürümekle gerçekleşir.

İbn Munzir der ki: İlim adamları, kadınların Beytullah'ın etrafında remel yapmayacakları ve Safa ile Merve arasında da hızlı koşmayacakları noktasında icma etmişlerdir. Onlara ıztıbâ da yoktur. Çünkü tavaf ve sayda aslolan vücudun izharıdır ve bu kadınlar hakkında söz konusu olamaz. Zira kadınların tesettür içerisinde olmaları zorunludur, hâlbuki remel ve ıztıbâ yaparken kişinin vücudu açılmakla karşı karşıyadır.

Say yaparken abdestli olmak: İlim ehlinin çoğu Safa ile Merve arasında say ederken abdestli bulunmanın şart olmadığını kabul etmektedirler. Bunu, İmam Malik, İmam Şafiî, Ebu Sevr ve Rey ashabı söylemiştir. Çünkü Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem), hayız olunca Hz. Âişe'ye: "Beyt'i tavaf etmek dışında Hacıların yaptıklarını sende yerine getir." buyurdu." Buharî ve Müslim ittifak etmiştir.[359] Bunun yanında müstehap olan gücü yeten kimsenin abdestli olarak say yapmasıdır.

Tavaf ya da say esnasında cemaatle namaz: Tavaf ederken ya da say yaparken farz namaz için kamet getirildiğinde, içlerinde İmam Şafiî, Ebu Sevr ve Rey ashabının da bulunduğu ilim ehlinin çoğunluğuna göre cemaate uyar. Çünkü Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem): "Namaz için kamet getirildiğinde artık başka namaz yoktur." buyurmuştur.[360] Tavaf bir namazdır ve hadisin umum kapsamına girer. Tavafta dahi bu pekişerek sabit olduğuna göre, say'da daha önceliklidir.

---

359 Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 1, Sayfa: 400.; Müslim, Cilt: 2, Sayfa: 873, 874.

360 Sahih-i Müslim, Cilt: 1, Sayfa: 493.

el-Muvaffak şöyle demiştir: Bu konu İbn Ömer ile isimlerini zikrettiğimiz ilim adamlarının görüşüdür ve onların döneminde kendilerine muhalefet edeni ise bilmiyoruz.

İmam Malik der ki: Bu durumda tavafına devam eder ve onu kesmez; ancak namaz vaktinin çıkmasından endişe edecek olursa başka. Çünkü tavaf, bir namazdır ve başka namaz sebebiyle kesilemez.

el-Muvaffak şöyle der: İsimlerini zikrettiğimiz ilim adamlarına göre namaz kılacak olursa, bu durumda tavafını ve sayını tamamlar. İbn Munzir şöyle der: Bu noktada el-Hasen dışında muhalefet eden bir kimseyi bilmiyoruz. Çünkü el-Hasen: Tavafı baştan alır, demiştir. Cumhur'un görüşü ise daha evladır, zira bu, tavaf esnasında icra edilen meşru bir ameldir ve –az yapmış gibi- onu kesmiş de olmaz.

Yarıda kestiği şavtı tamamlamak için Hacer-i Esved hizasından başlar.

İmam Ahmed'in sözünün zahirinden anlaşılan say yaparken bunu "peşpeşe" yapmak şart değildir. el-Kadı ise sayı, tavafa kıyas ederek, say'ı peşpeşe yapmak şarttır, demiştir. İmam Ahmed'den gelen rivayeti Ebu'l Hattab aktarmıştır.

el-Muvaffak der ki: Birincisi daha doğrudur; çünkü bu, hac ve umre ibadetleridir ve sadece Beytullah'a bağlı bir amel değildir. Bu nedenle de –(şeytana) taş atmada olduğu gibi- say'ın peşpeşe yapılması şart değildir. Öyleyse say'ın, tavafa kıyas edilmesi doğru olmaz. Çünkü tavaf, Beytullah'a bağlı bir ameldir ve namaz hükmündedir. Abdestli ve tesettürlü olmak şarttır; dolayısıyla –say'ın tersine- bu tavafın peşpeşe yapılması şart olur.

Kişi taşındığı halde tavaf ya da sayı yapması: el-Muvaffak der ki: Özrün olması durumunda binekli bir kimsenin tavafının, geçerli olacağı hususunda ilim adamları arasında bir ihtilaf yoktur. Çünkü İbn Abbas'ın rivayetine göre; "Allah'ın Resulü (sallallâhu aleyhi ve sellem) Veda haccında mihcen (ucu eğri bir değnek) ile Hacer-i Esved rüknünü istilam ederek bir deve üzerinde tavaf etti."[361]

361 Buharî ve Müslim'in ittifak ettiği hadistir, "Hac ve Mekke'ye giriş" başlığında geçmişti.

Ümmü Seleme'den ise şöyle dediği nakledilmiştir: Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e bir hastalığımı şikayet ettim de O şöyle buyurdu: "İnsanların arka tarafında kalarak bineğinin üzerinde olduğun halde tavaf et!" Buharî ve Müslim ittifak etmiştir.[362]

Cabir şöyle demiştir. "Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) Veda Haccı'nda, -insanlar etrafını kapladıkları için- kendisini kolayca görebilmeleri, kendisinin de onları görebilmesi ve halkın kendisine kolayca sorabilmeleri için Beytullah'ı ve Safa ile Merve'yi bineğin üzerinde iken tavaf etti."[363]

el-Muvaffak der ki: İzah ettiğimiz gibi taşınan kimse, bineğe binen kimse gibidir. Özrü olmadığı halde binekli tavaf eden ya da taşınılarak yapılan tavafa gelince, bu noktada bazı görüşler ileri sürülmüştür:

1) Bu, yeterli olmaz. Çünkü Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem): "Beytullah'ı tavaf etmek, namaz kılmaktır."[364] buyurmuştur. Bir de bu, Beytullah'a bağlı bir ameldir ve bu nedenle –namazda olduğu gibi- özürsüz olarak binek üzerinde kılınması caiz de olmaz.

2) Bu yeterli olur, ama dem/kan cezası vermeye mecbur edilir. Bu, İmam Malik'in görüşüdür. Ebu Hanife de bunu söyler yalnız o: "Eğer Mekke'de ise o tavafı iade eder, (memleketine) dönmüş olursa dem vermeye mecbur edilir. Çünkü hac rükünlerinden olan bir vecibenin sıfatını terk etmiş sayılır; bu yönüyle de Arafatta gündüzleyin vakfe durup da güneş batmadan önce (Müzdelife için) yola çıkana benzer.

3) Bu, yeterli olur ve ona bir şey de gerekmez. Bunu, Ebu Bekir tercih etmiştir. Bu görüş, aynı zamanda İmam Şafiî ile İbn Munzir'in mezhebini oluşturmaktadır. Çünkü Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) binekli olarak tavaf etmiştir. İbn Munzir der ki: Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in ameli varken kimsenin sözüne bakılmaz. Bunun yanında Yüce Allah mutlak surette tavafı emretmiş olduğundan, nasıl yapılacak olursa yeterli gelmiş olacaktır. Mutlak bir hükmü ise delil olmaksızın kayıtlamak caiz değildir.

362 Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 1, Sayfa: 557.; Müslim, Cilt: 2, Sayfa: 927.
363 Sahih-i Müslim, Cilt: 2, Sayfa: 927.
364 Hadisin kaynağı "Tavaf ederken beden ve elbise temizliği" başlığında geçmişti.

Şu da var ki tavafı yaya yapmak elbetteki daha faziletlidir, bunda şüphe yoktur. Çünkü Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in ashabı yaya olarak tavaf ettiler. Allah'ın Resulü (sallallâhu aleyhi ve sellem) de Veda haccının dışıdaki tavafları yaya olarak yapmıştır.

Ümmü Seleme'nin: "Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e bir hastalığımı şikayet ettim de O şöyle buyurdu: *"İnsanların arka tarafında kalarak bineğinin üzerinde olduğun halde tavaf et!"* hadisi de tavafın sadece yürüyerek olacağına ve Allah'ın Elçisi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'nin de binekle tavaf etmesinin yalnız bir özürden dolayı kaynaklandığına delalet etmektedir. İbn Abbas der ki: "Şüphesiz (o gün) insanlar Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in çevresinde toplanmış ve "Bu Muhammed'dir, bu Muhammed'dir…" diye konuşuyorlar ve bu sesten dolayı insanlar evlerinden başlarını çıkarıp bakıyorlardı. Allah'ın Elçisi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in önünde ise insanlar dövülmez, itilip kakılmazdı. O sebeple insanlar, onun çevresinde çoğalıp (rahat yürüme ve işlediklerinin herkes tarafından görülebilme imkânı kalmayınca) bineğe bindi…"[365]

Aynı şekilde Cabir hadisinde geçen: "İnsanlar etrafını kapladıkları için…" ifadesi de böyledir. Bu durumda, insanların çok olması sebebiyle şiddetli bir kalabalığı oluşturmuş olmaları özür sayılmıştır. Muhtemelen Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem), insanlara hac ve umre ibadetlerini öğretmeyi kasdetmiş olacağından, bunu da sadece bineğinin üzerinde olduğu halde göstermesi mümkün omuştur. Allah, en iyisini bilir.

Binekli olarak say yapmaya gelince; özür olsa da olmasa da (her halükârda) bu caizdir. Çünkü tavafı binekli olarak yapmayı men eden anlam, burada bulunmamaktadır.

İfrat ve Kırân haccı yapanın, haccı bozup onu umreye çevirmesi: İfrat ve Kırân haccı yapan kimsenin yanında hediye kurbanı olursa, bu durumda hac ihramından çıkıp onu umreye çevirmesi doğru değildir. el-Muvaffak: Bildiğimiz kadarıyla bu noktada ihtilaf eden yoktur, demiştir.

365 Sahih-i Müslim, Cilt: 2, Sayfa: 922.

Bunun yanında İfrat ve Kırân haccı yapan kimsenin yanında hediye kurbanı varsa, tavaf edip say yaptıktan sonra haccını bozmaya niyet etmesi ve ardından umreye niyet etmesi müstehap olur. (Saçlarını) kısaltır ve ihramdan da çıkar. Böylece Arafat vakfesine katılmamış olursa, temettu da bulunan kimseye dönüşmüş olur. Bunu, el-Hasen, Mücahid ve Davud (ez-Zâhirî) söylemiştir. Çünkü Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den sahih olarak geldiğine göre Veda haccında O (sallallâhu aleyhi ve sellem), İfrat ve Kırân haccı yapanların –yanlarında kurbanı bulunanlar dışında- hepsinin ihramdan çıkmalarını ve onu umreye çevirmelerini (ve böylece temettu yapmalarını) ashabına emretmiştir.

Bu husus, Buharî ve Müslim'in ittifak ettiği bir çok hadis-i şeriflerde yer almaktadır ki, tevatür ve kesinliğe yakın bir anlama haizdir. el-Muvaffak der ki: Bildiğimiz kadarıyla bu hadislerin sıhhati ve Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) tarafından sabitliği noktasında ilim adamları arasında bir ihtilaf bulunmamaktadır.

İlim ehlinin çoğunluğuna göre o kimseye bu durum (yani İfrat ve Kırân haccını feshedip, umreye çevirmesi) caiz değildir. Çünkü hac, iki nusuktan (hac ya da umreden) birisidir; dolayısıyla da onu umreye çevirmek için haccı bozmak caiz olmaz. Nitekim el-Hâris b. Bilal'den onun da babasından yaptığı nakile göre, o: "Ey Allah'ın Elçisi, haccı feshederek (umreye çevirmek) sadece bize mi mahsustur, yoksa bizden sonrakiler için de geçerli midir?" diye sordum. Allah'ın Resulü (sallallâhu aleyhi ve sellem): "Hayır! Sadece size mahsustur." buyurdu.[366]

Ebu Zer'den nakledildiğine göre, o şöyle demiştir: "Hacda temettu yapmak yalnız Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in ashabına özgüdür."[367]

---

366 Ebu Davud, Cilt: 2, Sayfa: 399, 400; Nesaî, Cilt: 5, Sayfa: 179; İbn Mace, Cilt: 2, Sayfa: 994. İmam Ahmed der ki: Bu hadis bir defa sabit değildir. Ben de bunu kabul edemem. Nitekim el-Haris b. Bilal adlı şahıs da bilinmiyor. Bilinmiş olsa dahi (buradaki haccın) feshedileceğini kabul eden on bir sahabenin arasında neden yoktur. Dolayısıyla feshedilmesinin yalnız onlara özgü olacağına dair hadis sahih değildir. Bunu İbnu'l Cevzi, et-Tahkik eserinde nakletmiştir. Bak: Nasbu'r Raye, Cilt: 3, Sayfa: 105.

367 Sahih-i Müslim, Cilt: 2, Sayfa: 897.

Şöyle cevap verilmiştir: Onların öne sürdükleri hadis hakkında İmam Ahmed şöyle der: Bu hadisi el-Haris b. Bilal rivayet etmiştir. Peki, el-Haris b. Bilal kimdir? Yani meçhul bir kimsedir ve onu ed-Daverdî dışında nakleden de olmamıştır. Ebu Zerr'in kavline gelince, o (İmam Ahmed) der ki: Bunu hiçbir kimse söyleyebilir mi? Bir defa temettu (haccı) Allah'ın kitabında geçmektedir ve Müslümanlar bunun caiz oluşu hakkında icma da etmişlerdir. Dolayısıyla tevatür olarak sabit olmuş bir hüküm nasıl olur da bununla reddedilebilir, hatta Ebu Zer'in de kendi görüşü olduğu halde? Nitekim Ebu Zer'den daha bilgili olanlar kendisine muhalefet de etmişlerdir. Onun bu görüşü sahabeye de zıt düşmektedir, bundan dolayı iltifat da edilemez. Kuşkusuz bu hadisin lafzı hakkında ihtilaf edilmiştir ancak, her iki yoldan ona ait gelen en sahih kavline göre yine bu, Yüce Allah'ın kitabına, Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in sözüne, Müslümanların icmasına ve Allah'ın Resulü'nün sabit sahih sünnetine muhalif düşmektedir. Bu nedenle (Ebu Zer'e ait) bu hadisle delil getirmek asla helal değildir. Onların ileri sürdüğü kıyasa gelince; Allah'ın Resulü (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in kavlinin tersine olarak bu kıyasları da kabul edilemez. Bu noktada haccın umreye kıyas edilmesi doğru olmaz; çünkü haccı kaçıran ve Arafata katılmaktan engellenen bir kimse hakkında haccın kalbedilip çevrilmesi caizdir ve umresi de, hiçbir surette haccının yerini alamaz. Nitekim haccının feshedilip umreye çevrilmesiyle bu temettu (haccı) olmuş olmaktadır ki, böylelikle fazileti de elde etmiş sayılır. Ama umreyi hacca feshetmek ise fazileti kaçırmaktadır. Elde edilmesi gereken fazileti kazanmak yerine o fazileti kaçırmak lüzumsuz bir iştir.

Haccın ifâsı: Bu kısımda, temettu haccı yapan kimsenin umresini bitirip ihramdan çıktıktan sonra yerine getireceği haccın niteliği ele alınmıştır. Nitekim öncesinde Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in ifa ettiği haccın bazı bölümlerini bildiren Cabir hadisi geçmişti. Biz de burada bu konu hakkında bazı özlü bilgiler vereceğiz. Bunlar, toplu olarak sahih hadiste gelen ifadelerdir ve bunları Müslim ve başkaları Cabir'den rivayette bulunmuşlardır.

Hz. Cabir, hadisi zikredip şöyle demiştir: "İnsanların hepsi ihramdan çıkıp saçlarını kestiler. Sadece Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile kurbanlarını yanlarında getirmiş olanlar ihramdan çıkmadılar. Terviye

günü (Zilhicce'nin sekizinci günü) olunca Mina'ya yöneldiler ve hacc için telbiye ettiler. Allah'ın Elçisi (sallallâhu aleyhi ve sellem) Mina'da öğle, ikindi, akşam, yatsı ve sabah namazlarını kıldı. Güneş doğuncaya kadar az bir müddet durdu ve "Nemira" denilen yerde kendisi için kıldan bir çadırın (gölgeliğin) kurulmasını emretti. Kureyş, cahiliyye zamanında, Kureyş'in yaptığı gibi Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in Meşar-ı Haram'da vakfe yapacağından şüphe etmiyordu. Fakat Allah'ın Elçisi (sallallâhu aleyhi ve sellem), burada durmadan geçti. Arafat'a gelince Nemre de kendisi için emretmiş olduğu gölgeliği kurulmuş olarak buldu. Oraya indi, güneş batmaya meyledince Kasva adındaki devesinin getirilmesini emretti. Hayvanı hazırladı. Arefe vadisinin ortasına geldi. Orada halka hutbe okudu...

Sonra ezan okunmasını ve kamet getirilmesini emretti. Önce öğleyi kıldı. Sonra yine kamet getirilmesini emretti. İkindiyi de kıldı. Bunların arasında başka namaz kılmadı. Sonra hayvanına bindi. (Arafat'taki) kendisine mahsus vakfe yerine gelince devesi Kasva'nın karnını kayalara doğru çevirdi. İnsan kalabalığı da vakfeye devam etti. Sonra Üsame'yi devesinin sırtına alıp Arafat'tan Müzdelife'ye indi. Devenin yularını o kadar kasmıştı ki, devenin başı önüne isabet ediyordu. Sağ eliyle işaret ederek: "Ey İnsanlar! Yavaş olun, vakar ve sükûnetinizi muhafaza edin." diyordu. Kum yığınlarından birine geldikçe geçinceye kadar yuları hafif salıveriyordu.

Müzdelife'ye gelince orada, bir ezan ve iki kamet ile akşam ve yatsı namazını kıldı. Aralarında başka namaz kılmadı. Sonra sabaha kadar yatıp uyudu. Sabahın ağardığının farkına varınca, bir ezan ve kametle sabah namazını kıldı. Sonra yine (devesi) Kasva'ya bindi, Meşâr-i Haram'a gelince kıbleye dönüp dua etti. Allah'ı tevhid edip, tekbir ve tehlil getirdi. Sabah tam aydınlanıncaya kadar orada durdu. Güneş doğmadan önce ayrıldı...

Muhassir vadisine gelince yürüyüşünü hızlattı. Sonra Cemre-i Kübra'ya çıkan orta yolu tuttu. Ağaç yanındaki cemre'ye gelince, her birine atarken tekbir getirerek yedi çakıl taşı attı. Bakla tanesi büyüklüğünde olan taşları vadinin ortasından attı, sonra kurban kesme yerine geldi. Orada kendi eliyle tam altmış üç deve kesti. Ötekilerini kesme işini Hz.

Ali'ye bıraktı. Kurbanlarına onu da iştirak ettirdi. Sonra her kurbandan birer parçacık alınmasını emretti. Alıp bir kapta pişirdiler, her ikisi de kurbanların etinden yiyip çorbasından içtiler. Bundan sonra Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) hayvanına binip Kâbe'ye gitti. İfada tavafını yaptı. Öğle namazını Mekke'de eda etti. Zemzem kuyusu etrafında sakalık vazifesini gören Abdülmuttalib oğulları yanına geldi ve: "Ey Abdülmuttalip oğulları! Suyu çekiniz, suyu çekiniz. İnsanların sakalık (su verme) vazifenizi alıp, size galip gelmelerinden korkmasam sizinle birlikte ben de su çekerdim." buyurdu. Bunun üzerine kendisine bir kova içinde su takdim ettiler, O da bu sudan içti."[368]

Terviye günü hacc için ihrama girmek: Terviye günü; Zilhicce ayının sekizinci günüdür (yani Kurban Bayramı arefesinden bir önceki gündür.) Bu günde, Hacı adayları su hazırlığı yaptıklarından dolayı *"terviye"* ismi verilmiştir.

Umresinden dolayı ihramdan çıkmış olup da Mekke'de bulunan temettu hacıları ya da Mekke'de mukim olup buranın halkından olan yahut olmayanların, Mina'ya hareket edecekleri vakit Terviye günü ihrama girmeleri müstehap sayılmıştır. Çünkü Cabir hadisi bunu ifade etmektedir. Şayet bu günden daha önce ihrama girecek olurlarsa, bu da caizdir.

Mekke'nin neresinden ihrama girecek olursa, caizdir. Çünkü Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem): "Hatta Mekke halkı da Mekke'den ihrama girer."[369] buyurmuştur. Bunun yanında Harem'in dışından ihrama girmiş olsa, bu da caizdir. Mîkatlarda iken yapmış olduğu aynı şeyleri burada ihrama girerken de yapması müstehaptır.

Müstehap olan Terviye günü Mekke'den ihramlı olarak çıkması, Mina'da öğle namazını kılması, ardından beş vakit namazı kılıncaya değin orada ikamet etmesi ve gecelemesidir. Çünkü Cabir hadisinde geldiğine göre Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) böyle yapmıştır. Bu, Sevri, İmam Malik, İmam Şafiî, İshak ve Rey ashabının görüşüdür. el-Muvaffak der ki: Bu noktada ihtilaf edeni bilmiyoruz. Bunun yanında onların çoğuna göre bu vacip değildir.

368 Sahih-i Müslim, Cilt: 2, Sayfa: 889-892.

369 Buharî ve Müslim ittfak etmiştir. "Mîkat yerleri" konusunda geçmişti.

Arafat'a çıkmak: Müstehap olan Arefe günü güneşin doğmasının akabinde Mina'dan Arafat vakfe alanına gitmesi ve güneş batana değin Nemira'da ya da dilerse Arafat içerisinde konaklamasıdır. Sonra imam hutbe verir ve bu hutbesinde insanlara hac ve umre ile ilgili bilgiler verir. Zikri geçen Cabir hadisi bunu ifade etmektedir. Sonra (imam) ezan getirilmesini emreder ve aşağıya iner, her iki namaz için de ayrı kamet getirilmek suretiyle cem olarak öğle ve ikindi namazlarını kıldırır. Ezan ise daha evladır. Bu, İmam Şafiî, Ebu Sevr ve Rey ashabının görüşüdür.

İmam Malik ise: Her namaz için ezan okur, demiştir. Sünnette gelenlere uymanın daha evla olacağı yönünde cevap verilmiştir. Çünkü bu, diğer cem konularında olduğu gibi kıyasa da muvafık düşmüş olmaktadır.

Tek başına kılacak kimse de aynı şekilde imamın cem ettiği gibi bu namazları cem ederek kılar. Bunu, İmam Malik, İmam Şafiî, İshak ve Ebu Hanife söylemiştir. Çünkü İbn Ömer'in ameli bu yönde olmuştur.[370] Bir de imam ile beraber cem edilmesi caiz olan her bir namazın tek başına cem edilmesi de caizdir. Akşam ve yatsıyı cem etmek gibi.

Sevri ve Ebu Hanife şöyle demiştir: İmam olmadan namazlar cem edilemez. Çünkü her namazın sınırlı bir vakti vardır, sadece imam mevcut iken bu terk edilebilmektedir; dolayısıyla imamın olmaması halinde durum aslına döner.

Bunun doğru olmadığı şeklinde cevap verilmiştir. Çünkü onlar da imamla beraber cem etmenin mümkün olduğunu bizzat kabul etmişlerdir. Öyleyse tek başına da kılsa, durum aynıdır.

---

370 Muallak olarak Buharî, Cilt: 3, Sayfa: 513'te "cezm (kesinlik)" sigasıyla rivayet etmiştir. el-Hafız der ki: İbrahim el-Harbi bunu "el-Menâsik" eserinde mevsul saymıştır... Sevri ise "Camii"inde tahriç etmiştir... buna benzer olarak İbn Munzir bu yönüyle rivayet etmiştir. Cumhur âlimler de bu hadisin aynısını söylemişlerdir ancak Nehai, Sevri ve Ebu Hanife muhalefet ederek: "Cem sadece imamla beraber kılan kimseye hastır." demişlerdir. Bu noktada Ebu Hanife, iki arkadaşına ve Tahavî'ye muhalefet de etmiştir. Onlara ait en kuvvetli delil, İbn Ömer'in ifa ettiği amelidir. Nitekim Hz. Peygamber (s.a.v.) iki namazın arasını cem etmiş olduğu halde, İbn Ömer de tek başına cem etmiştir. Bu da gösteriyor ki İbn Ömer biliyordu ki cem etmek sadece imamla beraber yapmaya has değildir. Onların dayanaklarından birisi de şudur: Bir sahabî, rivayet ettiği şeye muhalif bir amelde bulunduğunda, bu demek oluyor ki onun bu muhalefeti zannınca daha çok tercih etmiş olmaktadır. Bunu da burada söylemek gerekir." Bak: Fethu'l Bari, Cilt: 3, Sayfa: 513-514.

Sünnet olan, güneşin zeval bulmasına değin namazı erkene alması, hutbeyi kısa tutması, sonra da vakfe alanına gitmesidir. Çünkü bu minvalde Sâlim'in naklettiğine göre, kendisi Arafat günü hacılara: "Eğer bugün sünnete uymak istersen hutbeyi kısalt, vakfeyi de çabuk yap!" deyince, İbn Ömer: "Salim doğru söyledi" demiştir.[371] Çünkü hutbeyi uzatmak, zeval vaktinin başında vakfe yerine gitmeyi zorlaştırır. Sünnet olan ise bunu acele yapmaktır.

Mekkeli olsun olmasın herkesin Arafat alanında namazı cem etmesi caizdir. İbn Munzir der ki: İlim ehli, imamın Arafat'ta öğle ile ikindiyi cem etmesi noktasında ve aynı şekilde imamla beraber kılanın da bunu cem edebileceği hususunda icma etmişlerdir.

el-Muvaffak der ki: Arkadaşlarımızın belirttiğine göre; Memleketi ile kişi arasında on altı fersahlık bir uzaklığın bulunmaması durumunda, o namazları kasr ve cem edemeyeceği söylenmiştir. Ancak bu, doğru değildir. Çünkü Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem), namazı cem ettiği gibi, Mekkeli ve dışından gelenler de aynı şekilde namazı cem ederek kılmışlardır. Buna rağmen Allah'ın Resulü (sallallâhu aleyhi ve sellem), onlara cem'i terk etmelerini emretmemiştir. Şayet cem etmeleri haram olsaydı bunu onlara beyan da ederdi; çünkü ihtiyaç duyulacağı anda onu beyan etmeyip onu ertelemek caiz olmaz. Bir de Allah'ın Elçisi (sallallâhu aleyhi ve sellem) hataya asla onay vermez. Bunun yanında Hz. Osman, burada namazları tamamlayarak kılmıştı; çünkü o, ehlini götürmek durumunda kalmıştı ve cem etmeyi ise terk etmiş değildir...

el-Muvaffak şöyle demiştir: Arafat ve Muzdelife'de namazların cem edilmesi konusunda muhalefet eden önceki dönem alimlerin bir haberi bize ulaşmış değildir. Belki sadece cem'i başkası hakkında kabul etmeyen kimselerin görüşlerine muvafık bir şey söylemişlerdir. Doğrusu ise onların üzerinde icma ettikleri şeydir; dolayısıyla başkasına bakılmaz.

Namazı kasretmeye (kısaltmaya) gelince; Mekke halkı için burada kasretmek caiz olmaz. Bunu, Sevri, İmam Şafiî ve Rey ashabı söylemiştir. Çünkü onlar uzak bir yolculukta olmadıklarından dolayı -Arafat ve Muzdelife'de olmayan kimse gibi- bu namazları kısaltmaları caiz değildir.

---

371 Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 3, Sayfa: 514.

İmam Malik ve Evzai ise: Kısaltır; çünkü başkasının bunları cem ettiği gibi, onlar da bu namazları kısaltabilirler, demişlerdir.

Öğle ve ikindi namazlarını kıldıktan sonra Arafat'ta vakfeye koyulur. Arafat'ın her yeri vakfe alanıdır. Çünkü Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem): "Burada durdum, Arafat'ın her yeri vakfe yeridir."[372] buyurmuştur. Urene vadisi ise vakfe alanından değildir, bu nedenle orada vakfeye durmak yeterli gelmez. İbn Abdilberr der ki: Fakihler, burada vakfeye duran kimsenin vakfesinin yeterli olmayacağı hususunda icma etmişlerdir.[373]

Rahmet tepesi ve kayalıklar yanında kıbleye dönerek vakfeye durması müstehaptır. Çünkü Cabir hadisinde bu söz konusu edilmiştir.

Vakfede bulunmak icmaya göre haccın olmazsa olmaz ana rüknüdür.[374] Zira Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem): "Hac, Arafat'tır."[375] buyurmuştur.

Arafat'ta zikir ve duada bulunmak ve Arafat'tan ayrılmak: Arefe günü, Yüce Allah'ı çokça zikretmek ve dualarda bulunmak müstehaptır. Çünkü bugün, icabetin revaçta olduğu gündür.

el-Muvaffak der ki: Onun içindir ki, bu günde o kimsenin orucunu tutmamasını yani iftar etmesini öngördük ki dua ederek kuvvet bulmuş olsun. Bunun yanında Arefe gününün dışında oruç tutması da iki seneye kefaret gelmiş olmaktadır. Çünkü bu minvalde Hz. Âişe'nin naklettiğine göre, Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "Arefe gününde olduğu kadar Yüce Allah'ın ateşten çok kul azad ettiği başka bir gün yoktur. Şüphesiz ki o gün Allah, Arafat'ta vakfe yapanlara yakınlaşır, sonra onlarla Meleklere karşı iftihar ederek; "Bunlar ne istediler (ki buraya gelip de toplandılar.)" buyurur.[376]

Rivayet edilip gelmiş olan me'sûr dualardan okunması müstehap sayılmıştır.

---

372 Sahih-i Müslim, Cilt: 2, Sayfa: 893 Cabir hadisinden rivayetle...
373 Bak: et-Temhid, Cilt: 13, Sayfa: 11-12.
374 Bak: et-Temhid, Cilt: 9, Sayfa: 276.
375 Kaynağı "İhramlı'nın cima etmesi" bölümünde geçmişti. Hadis ise sahihtir. Bak: el-İrva, Cilt. 4, Sayfa: 256-257.
376 Sahih-i Müslim, Cilt: 2, Sayfa: 983.

Arafat vakfesinde gündüz ile gecenin arasını bir araya getirmiş olsun diye güneşin batımına yakın vakfede bulunması vaciptir. Çünkü Cabir ve diğer hadislerde geçtiğine göre Allah'ın Elçisi (sallallâhu aleyhi ve sellem), Arafat vakfesini güneşin kaybolmasına değin icra etmişlerdir.

(Güneş) batmadan önce ayrılmış olursa -İmam Malik hariç- fakihlerden bir topluluğun görüşüne göre haccı sahihtir. Çünkü bu noktada Urve b. Mudarris'ten naklettiğine göre, kendisi Müzdelife'ye Allah'ın Elçisi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in yanına geldi ve: "Ey Allah'ın Resulü! Ben Tayy dağlarından geliyorum. Hayvanımı da kendimi de oldukça yordum. Allah'a yemin ederim ki yol boyunca üzerinde vakfe yapmadık tek bir kum yığını bırakmadım. Benim haccım oldu mu?" dedi. Allah'ın Elçisi (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle cevap verdi: "Kim bizimle beraber şu (Müzdelife'deki sabah) namazına yetişecek olursa ve bundan önce de gündüzün veya geceleyin Arafat'a gelmiş olursa, haccı tamam olur ve (ihramdan çıkış) temizliğini yapar."[377] Çünkü vakfe zamanında vakfesini yerine getirmiştir dolayısıyla da bu (haccı) –geceleyin olduğu gibi- yeterli gelmiş sayılır.

İmam Malik ise; Bu durumda onun haccı olmaz, demiştir. İbn Abbas: İmam Malik'in bu dediğini söyleyen belde fakihlerinden kimseyi bilmiyorum,[378] demiştir. Onun ileri sürdüğü delile göre İbn Ömer, Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir: "Kim geceleyin Arafata yetişmiş olursa, hacca yetişmiş demektir. Kim geceleyin Arafat'a yetişemeyecek olursa haccı kaçırmış demektir. Bu durumda, umre yaparak ihramdan çıksın ve seneye haccını yerine getirsin."[379]

---

377 Ebu Davud, Cilt: 2, Sayfa: 486-487; Tirmizî, Cilt: 3, Sayfa: 238-239; İbn Mace, Cilt: 2, Sayfa: 1004; Hakim, Cilt: 1, Sayfa: 463 ve diğerleri... Tirmizî der ki: Hasen, sahihtir. Hakim ise; Hadis imamlarının kâffesine göre hadis sahihtir. Zehebî de sahihtir, der. el-Hafız şöyle demiştir: "Bu hadisi Dârakutnî, Hakim, el-Kadı Ebu Bekir b. el-Arabi, Buharî ve Müslim şartına göre sahih görmüşlerdir." et-Telhisu'l Habir, Cilt: 2, Sayfa: 256.

378 Bak: *et-Temhid*, Cilt: 10, Sayfa: 21.

379 Dârakutnî, Cilt: 2, Sayfa: 241 Ruhme b. Musab tarikiyle tahriç etmiştir. O der ki: "Rahme b. Musab zayıftır, hadisi ondan başkası nakletmiş değildir."

Bunun sadece geceye has olduğu, çünkü bu durumda haccı kaçırmış sayılacağı, zira gündüzden sonra bulunmuş olmasıyla bu vakfenin son vakti olmuş olacağı, şeklinde cevap verilmiştir.

Güneşin batımından sonra (Arafat'tan) ayrılacak olursa, içlerinde Ata, Sevri, Ebu Sevr, Rey ashabı ve onlara uyan ilim adamlarının çoğuna göre ona dem/kan cezası gerekir. Bu durumda fidye gerekir, diyenler de olmuştur.

Bunun vacip olacağı ve "haccı kaçırmış olacağı" anlamına da gelmeyeceği şeklinde cevap verilmiştir. Öyleyse bundan dolayı -mîkat yerlerindeki ihram konusunda olduğu gibi- bedene (deve ya da sığır) cezası gerekli olmaz.

Güneşin batımından önce ayrılacak olur da sonra gündüz vakti içerisinde tekrar geri döner ve güneş batıncaya değin vakfe yapacak olursa, bu durumda dem gerekmez. Bunu, İmam Malik ve İmam Şafiî söylemiştir. Çünkü gece ile gündüz vaktinde cem ederek vacip olan emri yerine getirmiştir. Dolayısıyla ona dem de gerekli olmaz. Tıpkı mîkat yerini ihramsız geçip de sonra tekrar dönüp ihram giyen kimseye benzer.

Kûfeliler ve Ebu Sevr şöyle demiştir: Dem gerekir; çünkü o yerden ayrılmasıyla artık dem gerekli olmuştur ve dolayısıyla geri dönmesiyle bu ceza sakıt olmaz. Bu, tıpkı güneşin batmasından sonra gelen kimseye benzer.

Güneş batıncaya kadar geri dönmeyecek olursa, o zaman ona dem gerekir. Çünkü batış vaktinde vakfede olması icab etmektedir. Dışarı çıkmasıyla da bunu kaçırmış sayılır. Bu yönüyle mîkat yerini ihramsız geçen kimseye benzer ki, o da başka yerde ihrama girmiş ardından geri dönmüştür.

Gündüzün bir bölümünde (Arafat'a) yetişmiş olmaz ya da güneşin batımına değin oraya gelemeyecek olur da geceleyin vakfeye durursa, bu durumda ona bir şey lazım gelmez ve haccı tamam olur. el-Muvaffak: Bu noktada ihtilaf edeni bilmiyoruz, demiştir.

Vakfenin zamanı ve keyfiyeti: Vakfe zamanı; Arafe günü fecrin doğuşundan olmak üzere, Kurban Bayramı günü fecrin doğuşuna kadar olan vakittir.

el-Muvaffak der ki: Vakfenin sonunun, Kurban Bayramı günü fecrin doğuşuna kadar olan vakit olduğu hususunda ilim adamları arasında bir ihtilafın olduğunu bilmiyoruz.

Vakfe vaktinin başı ise; Arefe günü fecrin doğuşundan başlar. Öyleyse aklı başında olduğu halde her kim, bu zamanın bir bölümüne dahi yetişmiş olursa, haccı tam olmuş olur. Çünkü Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem): "(...) bundan önce de gündüzün veya geceleyin Arafat'a gelmiş olursa, haccı tamam olur ve (ihramdan çıkış) temizliğini yapar."[380] buyurmuştur.

İmam Malik ve İmam Şafiî ise; Vakfe vaktinin başının Arefe günü güneşin zevalinden başlayacağını söylemişlerdir. İbn Abdilberr bunda icmanın olduğunu nakletmiştir.[381]

Şöyle cevap verilmiştir: Bir defa bu, Arefe günüdür ve -tıpkı zevalden sonrası gibi- vakfe için bir vakit sayılır. Vakfenin terk edilmesi ise –yatsıdan sonrası gibi- vakfe için söz konusu olan bu vaktin varlığını engellemez. Onlar bu durumda fazilet vakti üzerinde durmuşlardır; yoksa vakfe vaktinin hepsini kuşatacağı üzerinde durmamışlardır.

Dolayısıyla aklı başında olduğu halde Arafat'ta bulunacak olursa, bu (haccı) yeterli gelmiş olacaktır; ister ayakta olsun, oturmuş bulunsun, bineği ya da uykusunda olsun, fark etmez.

Hızlı bir şekilde Arafat'ın yanından geçmiş olur da kendisi burasının Arafat olduğunu bilmiyorsa, yine o haccı yeterli olur. Bunu, İmam Malik, İmam Şafiî ve Ebu Hanife söylemiştir. Çünkü *"(...) bundan önce de gündüzün veya geceleyin Arafat'a gelmiş olursa, haccı tamam olur..."* buyruğu bunu ortaya koymaktadır. Çünkü aklı yerinde olduğu halde Arafat vaktinde o yerde bulunmuş olduğu için, sanki bilerek orada bulunmuş gibi haccı yeterli gelir.

Ebu Sevr ise; Bu durumda haccı yeterli olmaz; çünkü o kimse, iradesi ile vakfede bulunmuş değildir, demiştir. Buna ise geçen açıklamalarla cevap verilmiştir.

380 Bu az önce geçen Urve b. Mudarris'ın naklettiği hadistir.
381 Bak: et-Temhid, Cilt: 10, Sayfa: 10-12...

Vakfe için abdestli ve tesettürlü olmak gerekmez, kıbleye dönmeye ve niyet etmeye de gerek yoktur. el-Muvaffak: Bu hususta ihtilaf edeni bilmiyoruz, demiştir.

Müzdelife'ye gidiş: Müstehap olan kişinin vakfesine devam etmesi ve imam'ın Müzdelife'ye doğru yola koyulmasına dair (işaretinin) akabinde sekinet ve vakar üzere yola çıkmasıdır. Çünkü Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) yola çıkınca, Devenin yularını o kadar kasmıştı ki, devenin başı önüne isabet ediyordu. Sağ eliyle işaret ederek: "Ey İnsanlar! Yavaş olun, vakar ve sükûnetinizi muhafaza edin." diyordu.[382]

İbn Abbas'tan nakledildiğine göre; "Kendisi Arefe günü Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile beraber hareket edip Arafat'tan ayrılınca (yolda Müzdelife'ye doğru ilerlerken) Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem), arka tarafında develeri hızlı sürmek için şiddetli bağırma çağırma ve develeri dövme sesleri işitti. Bunun üzerine Allah'ın Elçisi (sallallâhu aleyhi ve sellem) onlara kamçısı ile işaret ederek: "Ey insanlar! Sükunetle hareket ediniz! Çünkü iyilik ve hayır, acele bir şekilde yürütmek demek değildir" buyurdu.[383]

Telbiye getirerek ve Yüce Allah'ı zikrederek yoluna devam eder. Her dâim Allah'u Teâla'yı zikretmek müstehaptır, ama bu vakitte zikretmek daha önem arz etmektedir. Çünkü Allah (c.c.) şöyle buyurur: *"Arafat'tan ayrılıp akın ettiğinizde Meşâr-i Haram'da Allah'ı zikredin ve O'nu size gösterdiği şekilde anın."* (Bakara Suresi: 198) Telbiye getirmek de müstehaptır; zira bu hususta el-Fadl b. Abbas şunu rivayet etmiştir: "Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) cemre'yi taşlayana değin telbiye getirmeye devam etmiştir." Buharî ve Müslim ittifak etmiştir.[384]

Sünnet olan Arafat'tan yola çıkınca Akşam namazını, Müzdelife'ye varıp da orada Akşam ile Yatsıyı cem ederek kılmasıdır. Bu hususta, bir ihtilaf yoktur. Bunun temeli Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in bu iki namazı cem ederek kılmış olduğudur.[385]

---

382 Müslim'de geçen Cabir hadisinden nakille... "Haccın ifası" bölümünde geçmişti.

383 Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 3, Sayfa: 522.

384 Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 3, Sayfa: 532; Müslim, Cilt: 2, Sayfa: 931, 932.

385 Müslim'de geçen Cabir hadisinden nakille gelmiştir ve önceden gemişti. Bu noktada İbn Ömer, Üsame, Ebu Eyyüp ve diğerlerinden gelen sahih hadislerde vardır ve hepsi sahihtir.

Her namaz için kamet getirilir. Bu noktada Üsame b. Zeyd'den nakledildiğine göre, o der ki: "Allah'ın Elçisi (sallallâhu aleyhi ve sellem) Arafat'tan yola çıktı. Nihayet bir dağ yoluna gelince (devesinden) indi ve idrarını yaptı. Ardından abdest aldı ve gayet hafif bir abdest aldı. Ben: "Namaz mı kılacaksınız?" dedim. Allah'ın Elçisi (sallallâhu aleyhi ve sellem): "Namaz, ileride (Müzdelife) kılınacaktır." buyurdu. Akabinde devesine binip Müzdelife'ye geldi, (devesinden) indi, abdestini aldı ve (bu sefer) hızlı bir şekilde abdest aldı. Sonra namaz için kamet getirildi ve akşamı kıldı. Sonra herkes konak yerlerinde develerini çökerttiler. Nihayet yatsı namazı için kamet getirildi ve yatsıyı kıldı, ikisi arasında ise bir namaz kılmadı." Buharî ve Müslim'in ittifak etmiştir.[386]

Birinci namaz için ezan okunup kamet getirilse, ikincisi için de (sadece) kamet getirilse bu daha güzeldir. Çünkü bu, Cabir hadisinden rivayet edilmiştir ki, söz konusu olan ziyade bunu ifade etmektedir. Diğer cemler için de bu muteber ad edilmektedir. Nitekim bu, İbn Munzir ve Ebu Sevr'in de görüşünü oluşturmaktadır.

el-Harki'nin tercih ettiği görüş ise her namaz için, ezan olmaksızın sadece kamet getirileceği yönündedir. İbn Munzir şöyle der: Bu, İmam Ahmed'in iki görüşünden sonuncu olanı oluşturmaktadır. Çünkü Üsame rivayeti; Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in durumunu daha iyi bilmektedir, zira Üsame, Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in devesinin terkisinde bulunuyordu. O da Cabir de naklettikleri hadislerinde, her namaz için kamet getirilmesi bağlamında ittifak halindeler. Bunun yanında Üsame ile İbn Ömer ise (kametle beraber) bu namazların ezan olmaksızın kılınacağı bağlamında ittifak halindeler.[387] İlki için ezan yoktur; çünkü Arafat'taki cem edilen iki namazın tersine buradaki namazın vakti çıkmıştır.

386 Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 1, Sayfa: 240.; Müslim, Cilt: 2, Sayfa: 934, 935.

387 Tafsilatlı olarak bakmak için: et-Temhid, Cilt: 9, Sayfa: 260...; Fethu'l Bari, Cilt: 3, Sayfa: 525. Açık şekilde ezanın belirtildiği Cabir hadisiyle, diğeri arasında bir çelişkinin olmadığı anlaşılmakta olup, ezan zikri olmaksızın tevile muhtemel olmaktadır ancak onu nefyetmemektedir. İbn Abdilberr der ki: "Bu rivayetler İbn Ömer'den sabit olmuştur. Bu babda en sabit olan rivayetler sayılır ancak tevil götürmektedirler. Bu noktada Cabir hadisi hakkında ise bir ihtilaf yoktur." et-Temhid, Cilt: 9, Sayfa: 268.

İmam Malik ise: Bu iki namaz (Akşam ve Yatsı) için iki ezan ve iki de kamet getirilmek suretiyle cem edilirler, demiştir.

Ancak sünnete uymak daha evladır. Nitekim İbn Abdilberr der ki: İmam Malik'in bu söylediği sözü lehinde herhangi bir merfu hadisin olduğunu bilmiyorum.[388]

İmamla beraber cem ettiği gibi aynı zamanda tek başına kılarken de bu namazları cem edebilir. Bunda bir ihtilaf yoktur. Çünkü ikinci namaz (olan yatsı), vaktinde eda edilmiş oluyor, ama öğle ile ikindi namazları bunun tersinedir. Aynı şekilde ikisinin arasını ayırmış da olsa, cem yine iptal olmaz.

Sünnet olan, bu iki namazı kılmakta acele etmek ve binitler yerleşmeden (hacılar konaklamadan) eda edilmesidir. Çünkü Üsame hadisinde şöyle gelmiştir: "Sonra namaz için kamet getirildi ve akşamı kıldı. Sonra herkes konak yerlerinde develerini çökerttiler. Nihayet yatsı namazı için kamet getirildi ve yatsıyı kıldı, ikisi arasında ise bir namaz kılmadı."[389] Bazı lafızlarda ise şöyle geçer; "Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) Akşamı kıldı sonra insanlar konak yerlerinde develerini çökerttiler. Yatsı namazını kılmadan hayvanların bağlarını ise çözmediler. Yatsıyı kıldıktan sonra bağları çözdüler."[390] Sünnet olan bu iki namaz arasında nafile/sünnet kılmamaktır; çünkü Üsâme ve İbn Ömer hadisi bunu ifade eder.[391]

Müzdelife'ye gelmeden önce akşam namazını kılacak olur da bunu cem etmeyecek olursa, namazı sahihtir; ancak sünnete muhalif bir davranışta bulunmuş olur. Bunu, İmam Malik, İmam Şafiî, İshak, Ebu Sevr ve Ebu Yusuf söylemiştir. Çünkü cem edilmesi caiz olan iki namazın, aynı zamanda ayrı olarak kılınması da caizdir. Mesela Arafat'ta öğle ile ikindiyi kılmak buna örnektir.

Ebu Hanife ve Sevri ise bunun yeterli olmayacağını; çünkü Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in iki namazın arasını cem etmiş olmasının, bunun

---

388 Bak: et-Temhid, Cilt: 9, Sayfa: 261.

389 Buharî ve Müslim ittifak etmiştir, hadis az önce geçmişti.

390 Sahih-i Müslim, Cilt: 2, Sayfa: 935.

391 Buharî ve Müslim'in ittifak ettikleri hadistir. Üsame hadisi geçmişti. İbn Ömer hadisi ise Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 3, Sayfa: 523.; Müslim, Cilt: 2, Sayfa: 937'de geçmektedir.

bir nusuk (yani hac ibadetine ait) bir ibadet olduğunu belirtmişlerdir. Ancak Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in bu uygulamasının en evla ve en faziletli olanı eda etmek anlamında hamledileceği, şeklinde cevap verilmiştir. Çünkü en faziletli olanı yapmak demek, O (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in sîretini durağanlaştırmamak demek olur. Bunun yanında onların (Ebu Hanife ve Sevri) zikrettikleri ifadeler, Arafat'ta kılınan namazların cem edilmesiyle de geçersiz sayılır.

Müzdelife'de gecelemek: Fecir doğup da sabah namazı eda edilinceye kadar Müzdelife'de geceler. Sünnet olan ilk vakti içerisinde bu namazı acele ederek eda etmek ve böylece Meşâr-i Haram'da vakfe yapmaya vakit bırakmaktır. Cabir hadisinde geldiğine göre Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) sabah belirinceye değin sabah namazını kılmıştır.

İbn Mesud hadisinde ise şöyle geçer: "Sonra fecir vakti doğmaya yakın sabah namazını eda etti. Bir kişi: 'Fecir doğdu.' derken, başka birisi de; 'Henüz doğmadı.' dedi. Sonunda ise: 'Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i gördüm (namazı) eda ediyordu.' dedi."[392]

Sabah namazını kıldıktan sonra Meşâr-i Haram yanında vakfeye durur, Yüce Allah'ı zikredip dua eder ve ısrarla dualar etmeye koyulur. Yüce Allah şöyle buyurmuştur: *"Arafat'tan ayrılıp akın ettiğinizde Meşâr-i Haram'da Allah'ı zikredin..."* (Bakara Suresi: 198)

Cabir hadisinde ise ifade edildiği üzere; "Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) Meşâr-i Haram'a gelince kıbleye dönüp dua etti. Allah'ı tevhid edip, tekbir ve tehlil getirdi."[393]

Sabah vakti tam olarak aydınlanana değin de vakfeye devam eder. Nitekim Cabir hadisinde şöyle der: "Sabah tam aydınlanıncaya kadar orada vakfeye devam etti."[394]

Müzdelife'nin hangi yerinde vakfeye durmuş olursa, bu yeterli gelir. Zira Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem): "Burada durdum, Cem (Müzdelife) alanının her yeri vakfe alanıdır." şeklinde buyurmuştur.[395]

---

392 Buharî rivayet etmiştir. Benzerine bak: Fethu'l Bâri Cilt: 3, Sayfa: 524.
393 Müslim'de, Cilt: 2, Sayfa: 891 geçen uzun Cabir hadisinden nakille...
394 Geçen kaynak.
395 Sahih-i Müslim, Cilt: 2, Sayfa: 893, Cabir hadisinden nakille...

Müzdelife'de gecelemek vaciptir ve bunu terk edene ise dem/kan gerekir. Bu, Sevri, İmam Şafiî, İshak, Ebu Sevr ve Rey ashabının görüşüdür. Çünkü Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: "Hac, Arafat'tır. Kim Müzdelife gecesinde, sabah namazından önce gelmiş olursa, hacca yetişmiş olur."[396] Yani Arafat gelmiş olursa...

Alkame, Nehai ve Şâbi ise şöyle demiştir: Müzdelife'yi kaçıran kimse, haccı da kaçırmış sayılır. Çünkü Yüce Allah şöyle buyurur: *"Arafat'tan ayrılıp akın ettiğinizde Meşâr-i Haram'da Allah'ı zikredin..."* (Bakara Suresi: 198) Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) de şöyle buyurdu: "Kim, bizimle beraber şu (Müzdelife'deki sabah) namazına yetişecek olursa ve bundan önce de gündüzün veya geceleyin Arafat'a gelmiş olursa, haccı tamam olur ve (ihramdan çıkış) temizliğini yapar."[397]

Şöyle cevap verilmiştir: Ayet-i kerime ile hadis-i şerifin mantığına bakıldığında, icmaya göre bu (Müzdelife'de vakfe konusu), haccın ana bir rüknü olarak değerlendirilmemiştir. Buna göre şayet Müzdelife'de geceleyecek olur da Yüce Allah'ı zikretmeyecek olursa ve orada namazı da kılmayacak olursa, haccı yine sahih olmaktadır. Bunun zaruri olarak böyle ele alınması evladır. Bir de gecelerken, Yüce Allah'ın zikredilmesi de (haccın kabulü için) zaruri değildir; aynı şekilde sabah namazını orada kılmak da öyle. Dolayısıyla Kurban bayramı gecesinin sonuna değin Arafat'tan gelmeye imkân bulacak olursa, o zaman bu, sadece vacip oluşuna, faziletine yahut da müstehap oluşuna hamledileceği kesinlik kazanır.

Her kim Müzdelife'de gecelerse, onun gece yarısından önce buradan ayrılması caiz değildir. Eğer bundan sonra ayrılacak olursa, ona bir şey gerekmez. Bunu, İmam Şafiî söylemiştir. Çünkü Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) Müzdelife'de bizzat gecelemiş ve: "Hac ve umre ibadet şekillerinin uygulamasını benden alınız."[398] buyurmuştur.

Gece yarısından sonra ayrılmanın caizliği, ancak hakkında ruhsatın bulunması durumunda söz konusu olabilir. Nitekim İbn Abbas'ın rivayetine göre, o der ki: "Allah'ın Elçisi (sallallâhu aleyhi ve sellem) beni Müzdelife'den

---

396 "İhramlı ile cima yapmak" başlığında geşmişti.

397 "Arafat'ta zikir ve duada bulunmak ve Arafat'tan ayrılış" başlığında geşmişti.

398 Sahih-i Müslim, Cilt: 2, Sayfa: 943.

geceleyin ağırlıkları ile beraber (veya kadın ve çocuklarla birlikte) gönderdi." Buharî ve Müslim ittifak etmiştir.[399]

Gece yarısından önce Müzdelife'den ayrılıp giden bir kimse, sonra tekrar o gece içerisinde geri dönmeyecek olursa, bu durumda dem gerekir. Geri dönmesi halinde ise dem gerekmez.

İmam Malik ise şöyle der: Müzdelife'den geçecek olur da orada hiç kalmayacak olursa dem gerekir. Ama orada kaldığı halde ne zamanki ayrılıp gidecek olursa bundan dolayı ona dem gerekmez. Buna ise geçen açıklamalarla cevap verilmiştir.

Müzdelife'ye sadece gecenin son yarısında uğramış olursa, bundan dolayı ona bir şey gerekmez. Zira ilk yarısını idrak etmiş olmadığından, bunun hükmüne de bağlı olmamış olur. Tıpkı Arafat'ı gündüz değil de gece idrak etmiş olan gibidir.

Müstehap olan sabaha kadar geceleme konusunda Allah'ın Elçisi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e uymaktır. Kişi sonra sabah aydınlanana değin vakfesini yapar. Öncesinde kadın ve çocukları göndermede ise bir sakınca yoktur. el-Muvaffak der ki: Bunda ihtilaf edeni bilmiyoruz.

Müzdelife'den ayrılış: el-Muvaffak der ki: Bu konudaki sünnetin, güneşin doğmasından evvel (Mina'ya doğru) ayrılmanın olacağı hususunda bir ihtilafın olduğunu bilmiyoruz. Çünkü Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) böyle yapmıştır.

Hz. Ömer şöyle demiştir: "Müşrikler güneş doğmadıkça Müzdelife'den Mina'ya hareket etmezlerdi. O müşrikler: "Ey Sebîr Dağı -güneşin ışıklarıyla- parla (da biz Mina'ya gidelim.)" derlerdi. Allah'ın Elçisi (sallallâhu aleyhi ve sellem) müşriklere muhalefet etti de güneş doğmadan evvel Müzdelife'den Mina'ya doğru hareket etti."[400]

Sünnet olan, sabah aydınlanana değin vakfesini yapmasıdır. Bunu, İmam Şafiî ve Rey ashabı söylemiştir.

---

399 Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 3, Sayfa: 526; Müslim, Cilt: 2, Sayfa: 941.
400 Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 3, Sayfa: 531.

İmam Malik ise sabahın aydınlanmasından önce çıkılmasını kabul etmiştir. Ancak Cabir hadisinde gelen; "Sabah tam aydınlanıncaya kadar orada vakfeye devam etti."[401] ifadesiyle onun bu görüşüne karşı cevap verilmiştir.

Arafat'tan inerken vakûr bir şekilde yürümesinde geçtiği gibi, bu yolunda yürürken de yine vakûr ve sükunetle yürümesi müstehap sayılmıştır.[402] Muhassir vadisine gelince oradan süratlice geçmesi müstehaptır. Muhassir vadisi; Müzdelife ile Mina arasında kalan yerdir. Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in ifa ettiği haccını haber veren Hz. Cabir şöyle demiştir: "Muhassir vadisine gelince az yürüyüşünü hızlattı..."[403] Yolunda telbiye getirerek devam der. Çünkü o gün, Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in devesinin terkisinde bulunan Fadl b. Abbas şöyle demiştir: "Allah'ın Resulü (sallallâhu aleyhi ve sellem) Akabe cemresine gelene değin telbiye getirmeye devam ediyordu." Buharî ve Müslim ittifak etmiştir.[404]

Cemreler için taş toplamak: Cemreler için taşları yolu üzerinden ya da Müzdelife'den alıp toplar ki, taşlama öncesinde yolunda giderken kendisini meşgul etmemiş olsun. Zira İbn Ömer de taşları Müzdelife'den toplardı."[405] İmam Şafiî de bunu müstehap saymıştır.

İmam Ahmed'den nakledildiğine göre, o ise: İstediğin yerden alabilirsin, demiştir. Bu, Ata ve İbn Munzir'in de görüşüdür. el-Muvaffak der ki: İnşallah-u Teâla doğrusu da budur. Çünkü İbn Abbas şöyle demiştir: "Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem), bineğinin üzerinde bulunduğu esnada bana Akabe sabahı: "Gel, Bana taş topla!" buyurdu. Bunun üzerine ben de ona küçük çakıl taşları toplayıp verdim. Bunları eline alınca:

---

401 Müslim'de, Cilt: 2, Sayfa: 891 geçen uzun Cabir hadisinden nakille... "Haccın ifası" bölümünde geçmişti.

402 Müslim'de, Cilt: 2, Sayfa: 932 el-Fadl b. Abbas'tan rivayete göre ki- kendisi Hz. Peygamber (s.a.v.)'in devesinin terkisinde iken şöyle demiştir: "Allah'ın Elçisi (s.a.v.), Arafat gecesi ve Müzdelife sabahı, insanlar (kalabalık sebebiyle) itişirlerken: "Ey İnsanlar! Yavaş olun, vakar ve sükûnetinizi muhafaza edin." buyurdu. O da devesine sahip çıkıyordu...

403 Geçen hadisten bir bölüm.

404 Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 3, Sayfa: 532; Müslim, Cilt: 2, Sayfa: 531.

405 Beyhakî, Cilt: 5, Sayfa: 128. Lafzı şöyledir: "(Bineğinden) inmeyi hoş görmediğinden dolayı taşları Müzdelife'den topladı."

"Evet, İşte bunun gibi olsun. Aşırıya kaçmaktan da sakının. Kuşkusuz sizden öncekileri ancak dinde aşırıya kaçmaları helak etmiştir." buyurdu.[406] Bu ise Mina'da meydana gelmişti.[407] Dolayısıyla bu taşları istediği yerden toplamasında bir ihtilaf yoktur. Söz konusu olan taşların hazf (nohuttan büyük ve fındıktan da küçük) olması müstehap sayılmıştır. el-Esrem der ki: Taşlar; Nohuttan büyük, fındıktan da küçük olmalıdır.[408]

"Taş" anlamına gelen her şeyi atmak caizdir ve bu taş, küçük (çakıl) taşı olmalıdır. Bunu, İmam Malik ve İmam Şafiî söyler. Çünkü Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) çakıl taşı atmıştır. Bunun yanında çakıl taşı atılmasını da emir buyurmuştur. Bu nedenle hüküm, "çakıl taşı" olmayan şeyleri kapsamaz. Sadece kendi türündeki taşları kapsamına almaktadır. Dolayısıyla delil olmadan herhangi bir şeyi bu çakıl taşlarına tahsis etmek ya da başkasını ona katmak caiz değildir. Çünkü bu, başlıbaşına bir konudur ve bunda kıyas olmaz.

Ebu Hanife ise; Çamur, kerpiç ve yer cinsinden olan şeyleri de (atmak) caizdir, demiştir. Ona ise geçen açıklamalarla cevap verilmiştir.

İlk olarak Mina'ya ulaşan kimsenin, (Büyük şeytan olarak bilinen) "Akabe" cemresinden taşlamaya başlaması: Mina'nın sınırı; Akabe cemresi ile Muhassır vadisi arasıdır. Ata ve İmam Şafiî böyle söylemişlerdir. Bunun yanında Muhassır ve Akabe, Mina'dan sayılmaz. Dolayısıyla Mina'ya ulaştığında (taşlamaya) öncelikle Akabe cemresinden başlar. Bu, cemre Mina'ya en yakın ve Mekke'ye en uzak bulunan cemredir. Burada her tekbirle beraber cemreye yedi tane taş atar ve vadiyi ortasına alır, ardından geri çekilir ve orada (bekleyip) durmaz. el-Muvaffak der ki: Bu cümleten bildiğimiz ilim adamlarının görüşlerini oluşturmaktadır.

---

406 Ahmed, Cilt: 1, Sayfa: 215, 347; Nesaî, Cilt: 5, Sayfa: 268; İbn Mace, Cilt: 2, Sayfa: 1008; Hakim, Cilt: 1, Sayfa: 466. Hakim; Şeyhayn şartına göre hadis sahihtir, der. Zehebî de ona muvafakat etmiştir. Nevevî, el-Mecmû, Cilt: 8, Sayfa: 171 eserinde der ki: "Nesaî bu hadisi Müslim şartına göre sahih isnatla rivayet etmiştir."

407 Buna Müslim'in, Cilt: 2, Sayfa: 932'de el-Fadl b. Abbas tarafından –ki o Hz. Peygamber (s.a.v.)'in devesinin terkisinde bulunuyordu- yaptığı şu rivayeti şahidlik eder: "Nihayet Muhassır vadisinden (hızlıca) girdi de Mina'da şöyle buyurdu: "Cemre'yi taşlamak için hazf boyutundaki taşlarınızı toplayın."

408 Nevevî, Müslim Şerhi'nde, Cilt: 9, Sayfa: 27 eserinde; "Bu taşlar bakla dânesi (bezelye) büyüklüğündedir." demiştir.

Üst taraftan da atmış olsa bu da caizdir. Çünkü Hz. Ömer, cemrenin üzerinden taş atmıştır.[409] Birincisi ise daha faziletlidir. Çünkü Abdurrahman b. Zeyd şöyle nakletmiştir: "İbn Mesud Akabe cemresini vadinin ortasından (yani yukarıya doğru) yedi çakıl ile ve her bir atışta tekbir getirerek taşladı. Kendisine: "Ey Ebu Abdurrahman! Bazı kimseler cemreyi vadinin üstünden aşağıya doğru taşlıyorlar." denildi. İbn Mesud da: "Kendisinden başka ilah olmayan Allah'a yemin ederim ki, benim bulunduğum şu yer, kendisine Bakara suresi indirilmiş bulunan zatın durduğu makamdır." cevabını vermiştir." Bir lafız şöyledir: "Beytullah'ı soluna ve Mina'yı da sağına alıp taş attı..." Diğer bir lafız ise şöyledir: "İnsanlar üst tarafından taş atıyorlar, denilince o: "Kendisinden başka ilah olmayan Allah'a yemin ederim ki bu yer, ... zatın durduğu makamdır." cevabını verdi. Buharî ve Müslim ittifak etmiştir.[410]

Cemrenin yanında durup beklemek ise sünnet değildir. Çünkü İbn Ömer'den nakledildiğine göre; Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) gidip orada durmamış[411] ve her taş ile birlikte tekbir getirmiştir. Geçen İbn Mesud hadisinde bu ifade edilmiştir. Bunun yanında nakledilen uzun Cabir hadisinde: "Yedi tane taş attı, her bir taşla beraber tekbir getirdi."[412] şeklinde geçmektedir.

Bu cemre iki vakitte taşlanır: Faziletli olan vakitte ve yeterlilik vaktinde. Faziletli vakte gelince bu, güneşin doğmasından sonra söz konusu olan taşlamadır. Hz. Cabir der ki: "Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)

---

409 İbn Ebu Şeybe, Cilt: 4/1, Sayfa: 194 Haccâc tarikinden, onunda Urve onunda el-Esved'den yaptığı nakille... O der ki: "Hz. Ömer b. el-Hattab'ı gördüm, Akabe cemresine üst tarafından taş atıyordu." el-Hafız şöyle demiştir: "Hadisin isnadında Haccâc b. Ertâe vardır, kendisi zayıftır." Şöyle de der: "Bunu İbn Ebu Şeybe sahih bir senetle Amr b. Meymun'dan, onun da Hz. Ömer'den yaptığı nakille aktarmıştır: "Hz. Ömer Akabe cemresine, isabet aldığı o sene içerisinde ya da dışında vadinin ortasından olmak üzere taş attı." Bak: Fethu'l Bâri, Cilt: 3, Sayfa: 580; el-Musannaf, Cilt: 4/1, Sayfa: 193.

410 Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 3, Sayfa: 580-581; Müslim, Cilt: 2, Sayfa: 942-943.

411 Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 3, Sayfa: 583. Daha uzunca hadisi "Üç cemreye taş atmak" başlığında gelecek.

412 İbn Mesud hadisi az önce geçmişti. Cabir hadisi ise Müslim, Cilt: 2, Sayfa: 892 tarafından nakledilmiştir ve "Haccın ifası" başlığında geçmişti.

Akabe cemresine Kurban bayramının ilk günü, kuşluk vaktinde taş attı. Sonrasında ise güneş zeval vaktine girince taşladı."[413] Nitekim güneşin doğmasından sonra Akabe cemresinin taşlanması icmaya göre yeterlidir; dolayısıyla da daha evla sayılır.

Yeterlilik vaktine gelince bunun başlangıcı; Kurban bayramında geceleyin olmak üzere gece yarısında iken taşlanmasıdır. Bunu, Ata, İbn Ebu Leyla ve İmam Şafiî söylemiştir. Çünkü bu minvalde Hz. Âişe'den nakledildiğine göre, o şöyle demiştir: "Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) Kurban (bayramında) geceleyin Ümmü Seleme'yi (Minâ'ya) gönderdi de o, fecirden önce (Akabe Cemresine) taşlar attı sonra (Mekke'ye) gidip ifâda tavafını yaptı..."[414]

Esmâ hadisinde geçtiği üzere kendisi Akabe Cemresine taşlar attı sonra geri dönüp evine gitti ve orada sabah namazını eda etti. Esma'nın kölesi şöyle der: "Ben Esmâ'ya: 'Ey muhterem hanım! Biz gecenin sonundaki karanlık içinde geldik.' dedim. Bana: 'Hayır öyle değil, ey oğlum! Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) kadınlar için (erkenden cemreye gitmelerine) izin vermiştir.' dedi." Buharî ve Müslim ittifak etmiştir.[415]

İmam Ahmed'den nakledildiğine göre; Güneş doğmadan evvel, fecirden hemen sonra olmak üzere taşlamak da yeterli gelir. Bu, İmam Malik, Rey ashabı, İshak ve İbn Munzir'in görüşüdür.

Mücahid, Sevri ve Nehai ise; Sadece güneş doğduktan sonra (taş) atabilir, demişlerdir. Çünkü bu hususta İbn Abbas'tan nakledildiğine göre, o şöyle demiştir: "Allah'ın Resulü (sallallâhu aleyhi ve sellem), Müzdelife gecesinde Abdulmuttalib oğullarından bizim gibi çocukları (Minâ'ya) eşeklerle önden gönderdi. Uyluklarımıza hafifçe vurarak; 'Ey yavrularım! Güneş doğuncaya kadar (Akabe) cemresine taş atmayınız.' diyordu."[416]

---

413 Sahih-i Müslim, Cilt: 2, Sayfa: 945.

414 Ebu Davud, Cilt: 2, Sayfa: 481; Dârakutnî, Cilt: 2, Sayfa: 276; Hakim, Cilt: 1, Sayfa: 469. Hakim der ki: Buharî ve Müslim şartına göre hadis sahihtir. Zehebî de ona muvafakat etmiştir. Zeylai ise Beyhakî'nin; "Hadisin isnadı aşikar bir şekilde sahihtir." sözünü nakletmiştir. Bak: Nasbu'r Râye, Cilt: 3, Sayfa: 73; et-Telhisu'l Habir, Cilt: 2, Sayfa: 257-258.

415 Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 3, Sayfa: 526; Müslim, Cilt: 2, Sayfa: 940.

416 Ahmed, Cilt: 1, Sayfa: 311, 343; Ebu Davud, Cilt: 2, Sayfa: 480; İbn Mace, Cilt: 2,

Bunların müstehap olduğu, şeklinde cevap verilmiştir.

Şayet taş atmayı gündüzün sonuna doğru ertelemiş olursa bu da caiz olur. Çünkü İbn Abbas'ın rivayetine göre o, der ki: "Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e: "Akşamladıktan sonra taş attım (bu durumda ne olacak)?" diye sorulunca: "Bir şey olmaz." cevabını vermiştir."[417]

Atılan taş, kendisine atılan yere (cemreye) değmediği sürece, bu taşlama yeterli olmaz ve bu durumda başka yere değmiş olmasıyla taşlama olmamış sayılır. el-Muvaffak der ki: Bu noktada ihtilaf edeni bilmiyoruz. Aynı şekilde elindeki taşları (atmaksızın) sadece o cemreye onları koymuş olsa, ilim adamlarının çoğunluğunun görüşüne göre taş atmış olmaz. Çünkü taşı atmakla emrolunmuştur; hâlbuki oraya koymakla onları atmış sayılmaz.

Taş atmış olsa, ama taşın cemreye değip değmediğinden emin değilse? Bu durumda taşlama yeterli gelmemiş olur. Çünkü aslolan, söz konusu atışın o kişinin zimmetinde hâlen kalmış olacağıdır; çünkü bu şüphe sebebiyle yok olmaz. Ama zahiren bu taşların cemreye değdiğini görmüş olsa o zaman yeterli olur. Çünkü zahiren görmüş olması delil sayılır. Taşların hepsini bir defa da (toplu olarak) atmış olsa, sadece bir tane taş atmış sayılır. Bunu, İmam Ahmed ifade etmiştir. Bu, aynı zamanda İmam Malik, İmam Şafiî ve Rey ashabının görüşüdür.

Sayfa: 1008 ve diğerleri el-Hasen el-Ureni tarikinden yaptıkları nakille... Hadisin senedinde, onunla İbn Abbas arasında kopukluk vardır. Ahmed der ki: "el-Hasen el-Ureni, İbn Abbas'tan bir şey işitmiş değildir." Aynı şekilde Munziri de, Clt: 2, Sayfa: 4, Muhtasar'u Sünen-i Ebu Davud eserinde de böyle ifade eder. Ondan bir şahidi Ahmed, Cilt: 1, Sayfa: 277, 326, 344, 371; Tirmizî, Cilt: 3, Sayfa: 240 ve Beyhakî, Cilt: 5, Sayfa: 132 el-Hakem b. Uteybe, onunda Mukassem'den yaptığı tarikle nakletmiştir. Tirmizî: Hasen, sahihtir, demiştir. Aynı şekilde Ebu Davud, Cilt: 2, Sayfa: 481, Habib b. Ebu Sabit, onun da Ata'dan yaptığı tarikiyle aktarmıştır. Tahavî de bunu tahriç etmiştir. Beyhakî ise Kureyb tarikiyle, onun da İbn Abbas'tan yaptığı: "Sabaha varmadıkça cemreye taş atmayınız." lafzı ile nakletmiştir. el-Hafız: "Bu hadis hasendir." dedikten sonra tarikini zikredip şöyle demiştir: "Bu tariklerin bir kısmı diğer kısmını güçlendirmektedir. Bu nedenledir ki Tirmizî ve İbn Hibban bu hadisi sahih saymışlardır." Fethu'l Bâri, Cilt: 3, Sayfa: 528.

417 Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 3, Sayfa: 559, 568.

Telbiye'yi kesme vakti: Taş atmaya başlandığında telbiye kesilir. Cemreye taş atıncaya kadar telbiyeye devam edeceğini savunanlardan birisi de Sevri, İmam Şafiî ve Rey ashabı olmuştur. Nitekim el-Fadl'ın naklettiğine göre –ki kendisi Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in devesinin terkisinde bulunuyordu- şöyle demiştir: "Akabe cemresine taş atmaya başlayıncaya kadar Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem), telbiye getirmeye devam etmekteydi." Buharî ve Müslim ittifak etmiştir.[418]

el-Hasen: Bu kimse Arefe günü öğle namazı kılıncaya kadar telbiye getirir, demiştir. İmam Malik ise; Mescid'i Harem'e gittiğinde telbiyeyi keser, der.

el-Muvaffak şöyle demiştir: Bizim lehimize el-Fadl b. Abbas'ın; *"Akabe cemresine taş atmaya başlayıncaya kadar Hz. Peygamber* (sallallâhu aleyhi ve sellem)*, telbiye getirmeye devam etmekteydi."* rivayeti bulunmaktadır. Kendisi o gün Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in devesinin terkisinde bulunuyordu; dolayısıyla Onun bu durumunu kendisi daha iyi bilmekteydi. Şüphesiz Allah Resulü (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in kavli ve ameli, muhalefet eden herkesten daha önceliklidir.

Hediye Kurbanı: Kurban (bayramı) günü cemre'deki taşlama işi bittikten sonra orada beklemez ve ayrılıp gider. Bundan sonra ilk yapacağı şey, vacip olsun nafile olsun –eğer yanında varsa- kurbanını kesmektir. Eğer yanında kurbanı yoksa ve üzerine kurban kesmesi de vacip olmuş ise bu durumda onu satın alır. Üzerine kesmesi vacip değil de kurban bayramı sebebiyle kesmek isterse, onu kurban niyetiyle satın alır. Develer "nahr" şeklinde, diğer hayvanlar ise "zebh" şeklinde kesilir.

Müstehap olan kurbanı kişinin kendisinin kesmesidir, ama kesmek için vekalet de vermiş olsa, bu da caizdir. Çünkü bu noktada Cabir, Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in ifa ettiği haccı hakkında şunu söylemiştir: "Allah'ın Elçisi (sallallâhu aleyhi ve sellem), taşları vadinin ortasından attı, sonra kurban kesme yerine geldi. Orada kendi eliyle tam altmış üç deve kesti. Ötekilerini kesme işini de Hz. Ali'ye bıraktı."[419]

---

418 "Müzdelife'den ayrılış" başlığında geçmişti.
419 "Haccın ifası" başlığında geçmişti.

Hediye kurbanın kesilme vakti, kesilme yeri ve ne yapılacağı konusu: Hediye kurbanın kesilme vakti ile kurbanlıkların kesilme süresi; Kurban bayramının ilk günü ile iki gün sonrası olmak üzere (toplam) üç gündür. Bunu, İmam Ahmed ifade etmiştir ve o der ki: Bu görüş, sahabe dışındakilerden de gelmiştir. İmam Malik ve Sevri de bu görüştedir.[420] el-Hasen, Ata, Evzai, İmam Şafiî ve İbn Munzir ise; "Eyyâm-u Nahr (Kurban kesim günleri)"; Kurban bayramının ilk günü ile (artı) üç gündür, demişlerdir.

Sünnet olan kurbanı Mina'da kesmektir. Çünkü Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) kurbanını Mina'da kesmiştir. Bunun yanında Harem'in neresinde kesmiş de olsa bu yeterli olur. Çünkü Allah'ın Elçisi (sallallâhu aleyhi ve sellem): "Mekke'nin her düzlüğü uygun bir yoldur ve kesim yeridir."[421] buyurmuştur.

Hediye kurbanını kestikten sonra onu Harem halkından olan yoksullara dağıtır, bu kimseler Harem'de kalanlardır. Kasaba ise ücret olarak o kurbandan bir şey veremez. Deri ve sakatatları da dağıtır. Nitekim bu hususta Hz. Ali'nin naklettiği habere göre; "Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) kendisine kurban develerine nezaret etmesini, etleriyle, derilerini ve çullarını yoksullara tasadduk etmesini emretmiş, ayrıca kasaba kurbanlardan (ücret olarak) hiçbir şey vermemesini emretmiştir." Müslim'in lafzı ise: "Biz ona yanımızdan bir şeyler veririz."[422] şeklindedir. Eğer kasap fakir ise ücret dışında olmak üzere sadece fakirliğini gidermek bağlamında ona bu kurbandan verecek olursa, bu caiz olur. Çünkü ücreti sebebiyle değil, sırf fakirliği açısından bunu almaya hak sahibi olmuştur; dolayısıyla -başka bir yoksul gibi- ona vermek de caiz olur.

420 "Kurbanlıklar Bölümünde" şöyle demiştir: Bu İmam Malik, Sevri ve Ebu Hanife'nin görüşüdür. İnşallah'u Teâla ileride buna dair daha geniş kapsamlı açıklamalar "Kesme vakti" bölümünde gelecek.

421 Ebu Davud, Cilt: 2, Sayfa: 479; Darimi, Cilt: 2, Sayfa: 57; Hakim, Cilt: 1, Sayfa: 460 Cabir hadisinden nakille… Hakim der ki: Müslim şartına göre hadis sahihtir. Zehebî de ona muvafakat etmiştir. Hadis tüm tarikleri itibariyle şüphesiz sahih görülmüştür, aynı şekilde es-Sahiha, Cilt: 5, Sayfa: 598.

422 Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 3, Sayfa: 549, 555, 556, 557; Müslim, Cilt: 2, Sayfa: 954.

Halk (kazıma, traş etmek) ve Kasr (kısaltmak): Ezcümle; Kurbanını kesecek olursa, bu durumda başını traş eder yahut da kısaltır. Saçı traş etmek ya da kısaltmak noktasında muhayyerdir, hangisini yaparsa ilim adamlarının çoğunluğuna göre bu yeterli olur.

el-Hasen'den rivayet edildiğine göre; şayet yapmış olduğu haccı o kimsenin ilk haccı ise bu takdirde saçlarını kazıtmasını (traş edilmesini) vacip saymıştır. Ama bu doğru değildir. Çünkü Yüce Allah: *"Başlarınızı kazımış ve kısaltmış bir şekilde..."* (Fetih Suresi: 27) buyurmuştur. Bunun yanında Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in (hac yaparken) yanında saçlarını kısaltanlar da vardı ve onları bundan dolayı ayıplamamıştır. Zira bu yeterli olmasaydı, mutlaka buna karşı çıkardı.

Traş etmek daha faziletlidir. Çünkü Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem): "Ey Allahım! Başlarını tıraş edenlere rahmet et!" diye dua etti. Sahabeler: "Ey Allah'ın Resulü! Saçlarını kısaltanlara da." dediler. Allah'ın Resulü (sallallâhu aleyhi ve sellem) yine: "Ey Allahım! Başlarını tıraş edenlere rahmet et!" diye dua etti. Sahabeler tekrar: "Ey Allah'ın Resulü! Saçlarını kısaltanlara da." dediler. Allah'ın Resulü en sonunda: "Saçlarını kısaltanlara da rahmet et!" buyurdu." Buharî ve Müslim ittifak etmiştir.[423]

İmam Ahmed'in zahir görüşüne göre halk (traş etmek) ve kasr (kısaltmak), hac ve umre ibadetlerine bağlı amellerden sayılmaktadır. Bu, İmam Malik, Ebu Hanife ve İmam Şafiî'nin de görüşünü oluşturmaktadır.

İmam Ahmed'den nakledilen (başka) bir görüşe göre bunlar hac ve umre ibadetlerine bağlı amellerden değildir; sadece ihramlı olması sebebiyle kendisi mahzurlu şeylerden uzak durması anlamında ıtlak olunmuş amellerdir. Traş olması bu anlamda tıpkı elbise giyinmek, koku sürünmek ve diğer ihram yasakları hükmünde olduğu gibi ıtlak olunmuştur. Bu görüşe göre traşı terk etmesi durumunda ona bir şey lazım gelmez, traş olmadan da ihramdan çıkabilmektedir. Buna dair delil ise umreden çıkacak kimsenin, traştan önce ihramdan çıkmasını Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in emretmiş olmasıdır.

423 Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 3, Sayfa: 561; Müslim, Cilt: 2, Sayfa: 945.

Birinci görüş ise daha doğrudur. Çünkü Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) bunu emir buyurmuştur. İbn Ömer hadisinde geldiğine göre, Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurur: "İçinizden kurban getirenler için ihramlıya haram olan her şey, haclarını eda edinceye kadar haramdır. Kurban getirmeyenler ise Beytullah'ı tavaf ve Safa ile Merve arasında say etsin, saçını kısaltarak ihramdan çıksın..." buyurdu. Buharî ve Müslim ittifak etmiştir.[424]

Cabir hadisinde ise şöyle gelmiştir: "Kâbe'yi tavaf ederek, Safa ile Merve arasında say yaparak ve sonra traş olarak ihramdan çıkınız..."[425] Onun emri ise vacip olduğunu gösterir. Bir de Yüce Allah: *"Başlarınızı kazımış ve kısaltmış bir şekilde..."* (Fetih Suresi: 27) ayetinde onları bu şekilde tavsif etmiştir. Şayet halk (traş) ve kasr (kısaltmak), hac ve umre ibadetlerine bağlı amellerden olmasaydı, bununla onları tavsif etmezdi, mesela elbiseyi de mevzu bahis ederdi. Bunun yanında Allah'ın Elçisi (sallallâhu aleyhi ve sellem), başlarını tıraş edenlere üç kez, saçlarını kısaltanlara da bir kez rahmet okumuştur. Şayet halk ve kasr, hac ve umre ibadetlerinden olmasaydı, normal mübahlar gibi addedilirdi ve fazilet kapsamına da dahil olmazdı. Şüphesiz Allah'ın Resulü (sallallâhu aleyhi ve sellem) ve O'nun ashabı, tüm hac ve umrelerinde bunu bizzat icra etmişler ve bunlardan geri durmamışlardır. Hatta bunlar (halk ve kasr), hac ve umreye bağlı bir amel olmasaydı, bunu devamlı olarak da işlemezlerdi ve icra da etmezlerdi. Çünkü halk ve kasrı ifa etmeleri, onların normal adetlerinden olmadığı gibi, faziletini elde etmek amacıyla da bunları faziletli işlerden görmüş değillerdi.

(Hadiste geçen ve) Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in ihramdan çıkmasına dair emir buyurmasının manası ise –Allah en iyisini bilir-; Onun ameli üzere ihramdan çıkmasıdır. Çünkü bunu yapmak onlarca meşhur idi; dolayısıyla da bunu zikretmeye ihtiyaç hissetmemiştir. Zira ihramlı olduğu halde, ibadeti yarıda keserek ihramdan çıkması -namazda selam vermek gibi- imkânsız değildir.

---

424 "Temettu yapan say'ı bitirince" başlığında geçmişti.
425 Bu Buharî'ye ait lafızdır ve önceki konuda geçmişti.

Kurban bayramının son gününe kadar halk ve kasrı ertelemek caizdir. Çünkü -geçtiği üzere- kurbanı dahi ertelemek caiz olduğuna göre, bunları ertelemek daha önceliklidir.

Ertelenmesi halinde ise iki görüş gelmiştir:

1) Dem cezası gerekmez. Bunu, Ata, Ebu Yusuf ve Ebu Sevr söylemiştir. Şafiî mezhebi de bu görüşe yakındır. Çünkü Yüce Allah, bunun başlangıç vaktini açıklamış ve şöyle buyurmuştur: *"Kurban, yerine varıncaya kadar başlarınızı tıraş etmeyin."* (Bakara Suresi: 196) Son vaktini ise beyan etmemiştir; buna göre ne zaman (saçını) traş ya da kasr edecek olursa, bu yeterli gelmiş olacaktır. Tıpkı ziyaret tavafı ve say yapma da olduğu gibi.

2) İmam Ahmed'den nakledildiğine göre, bunu ertelemesi durumunda dem/kan cezası gerekir. Çünkü bu, bir ibadettir ve ifasını ertelemiştir. Zira bir hac/umre ibadetini terk etmek, dem gerektirmektedir.

İmam Malik, Sevri, İshak, Ebu Hanife ve Muhammed b. el-Hasen ise şöyle demişlerdir: Kim (saçını) traş etmeyi ya da kısaltmayı terk edecek olur da bu hal üzere ihramdan çıkacak olursa, ona dem gerekir. Çünkü bu bir ibadettir ve diğer ibadetlerde olduğu gibi haccındaki ihramında bunu terk etmiştir. Buna ise geçen açıklamalarla cevap verilmiştir.

Saçı olmayan bir kelin ise usturayı başında gezdirmesi müstehaptır. Bunu, İmam Malik, İmam Şafiî, Ebu Sevr ve Rey ashabı söylemiştir. Ama bu vacip değildir; çünkü traş olmanın yeri, saçın bulunmasıdır ve saçın olmaması sebebiyle de traş, sakıt olmuş sayılır. Bu, tıpkı abdest alınan uzvun bulunmaması durumunda, o azayı yıkamanın vücubiyetinin sakıt olmasına benzer.

Ebu Hanife ise; Bunun vacip olacağını söyler. Çünkü saçı olmuş olsaydı, onları izale etmesi ve usturayı başının üzerinde gezdirmesi vacip olacaktı. Öyleyse, özür sebebiyle birisi sakıt olacak olursa, diğerini yerine getirmek vacip olur.

Buna geçen açıklamalarla cevap verilmiştir. Bunun yanında, ihramlı olduğu halde (kel olan başına usturayı) gezdirmekle ona dem cezası vacip olmadığı gibi, tehallül (yani ihramdan çıkış) zamanında da aynı şekilde traş etmeksizin saçının üzerinde usturayı gezdirmesinden dolayı yine dem vacip olmaz.

Birinci Tehallül: İhramlı kişi Akabe cemresine taş attıktan sonra traş olursa, artık ihramlı iken kendisine yasak olan şeyler ona helal olur, kadınlar hariç. Mezhebimize göre bu, doğru olandır. Bu durumda, haram olarak geride yalnız kadınlarla cinsi münasebet, şehvetli öpmek, şehvetli ellemek ve nikah kıymak kalır. Bunların dışındakiler ise helal olur. Bu, İmam Şafiî, Ebu Sevr ve Rey ashabının görüşüdür. Çünkü Hz. Âişe'nin kavli şöyledir: "Allah'ın Elçisi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i ihrama girerken, ihramı için, bir de ihramı çıkarıp Kâbe'yi tavaf etmesinden önce, güzel koku ile kokulandırırdım." Buharî ve Müslim ittifak etmiştir.[426]

Sâlim'in, İbn Ömer'den yaptığı nakile göre, o şöyle demiştir: "Hz. Ömer (radıyallâhu anh)'ı duydum şöyle diyordu: "Siz Akabe Cemresine taşları attıktan, kurbanlarınızı kestikten ve traş olduktan sonra size kadınlarla güzel kokudan başka her şey helal olur." Sâlim dedi ki: Hz. Âişe (r.ha.): "O kimseye kadınlar hariç her şey helal olur." demiştir. (Sâlim devamla) şöyle dedi: Hz. Âişe şöyle dedi: "Ben Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in kokusuyum yani ihramdan çıktığı vakit kokusuyum..."[427]

İbn Abbas'tan gelen nakile göre, Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) buyurdular ki: "Sizden biriniz Akabe Cemresine taşları atınca ona kadınlara yaklaşmanın dışında her şey helal olur." Bunun üzerine bir adam: "Koku (da helal olur mu)?" diye sordu. İbn Abbas da ona: "Öyle ki ben Allah'ın Resulü (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i gördüm de kafası miskler içinde parlıyordu. Koku muydu yoksa değil miydi, bilemiyorum?" diye karşılık verdi.[428]

İmam Ahmed'den nakledildiğine göre bu durumdaki kimseye artık her şey helal olur, kadınla ön taraftan cima etmesi hariç. Çünkü bu, haramların en şiddetlisidir ve –diğerlerinin dışında- hac ibadetini bizzat bozar.

---

426 "İhramlının koku sürünmesi" başlığında geçmişti.

427 Beyhakî, Cilt: 5, Sayfa: 135. es-Sahiha, Cilt: 1, Sayfa: 427 eserinde şöyle der: "Buharî ve Müslim şartına göre bu senet sahihtir." Tahavî, Cilt: 2, Sayfa: 231. Aynı şekilde Said b. Mansur... el-Muhallâ, Cilt: 7, Sayfa: 139 eserinde de bu geçmektedir. el-Muğni (5/309) T. Hecer Matbaası.

428 Ahmed, Cilt: 1, Sayfa: 234. Aynı şekilde mevkuf olarak, Cilt: 1, Sayfa: 344; Nesaî, Cilt: 5, Sayfa: 277 ve diğerleri... Bu hadsin merfu rivayetinde ihtilaf, mevkuf rivayetinde ise kopukluk vardır. Bak: Haşiyet'u Ahmed Şakir alel-Müsned, Cilt: 3, Sayfa: 348-349; es-Sahiha, Cilt: 1, Sayfa: 425-428.

İmam Malik ise bu durumdaki kimseye kadın, koku ve avlanmak helal değildir, demiştir. Çünkü Yüce Allah: *"İhramlı olduğunuz halde avlanmayınız."* (Maide Suresi: 95) buyurmuştur. Bu da haram olduğunu gösterir.

Önceki geçen ifadeler bu görüşü reddetmektedir. İhramlı olma hali son bulmuştur, sadece bazı ihram yasaklarına ait hükümleri câridir.

el-Muvaffak der ki: el-Harki'nin sözünün zahirinden anlaşılan buradaki söz konusu olan ihramdan çıkışın, taş atma ile traş olmanın birlikte icra edildiği ihramdan çıkmadır. Bu, İmam Ahmed'den gelen iki görüşünden de birisini oluşturmaktadır. İmam Şafiî ile Rey ashabının kavli de bu yöndedir. Çünkü Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "Taşları attıktan ve traş olduktan sonra size kadınlardan başka her şey helal olur."[429] Bu şekilde ihramdan çıkma sıralaması, taş atma ile traş olmanın birlikte meydana geleceğine delildir. Çünkü ikisi de hac ve umre'ye bağlı ibadetlerden sayılır ve ihramdan çıkmak, bunların hemen peşinden gerçekleşmiş olacağından, -umredeki tavaf ve say'in beraber yapılmasında olduğu gibi- bu ikisi de aynı şekilde beraber icra edilmektedir.

İmam Ahmed'den gelen bir görüşte ise; Kişi cemreye taş attığında artık ihramdan çıkabilir. Bu durumda, Akabe cemresinden sonra cinsi münasebet yapacak olursa, ona dem gerekir. Bu görüşünde İmam Ahmed traş olmayı zikretmemiştir. Bu da gösteriyor ki traş olmadan da ihramdan çıkılabilmektedir. Bu, Ata, İmam Malik ve Ebu Sevr'in görüşüdür. İnşaallah-u Teâla doğru olan da budur.

Kadının saçlarını kısaltması: Kadın ise bir "unmule" yani bir parmak ucu kadar saçından alarak kısaltır. Kadın hakkında meşru olan kısaltmasıdır, traş olmamasıdır. Bunda bir ihtilaf yoktur. Çünkü kadınların saçlarını traş etmeleri müsle anlamı taşır. İbn Abbas'tan nakledildiğine

---

429 Ahmed, Cilt: 6, Sayfa: 143; Beyhakî, Cilt: 5, Sayfa: 136 Hz. Âişe hadisinden nakille... Diğer bir rivayette ise; "zebehtum (kesmiş olursanız)" şeklindedir. Sonra şöyle dedi: Bunların hepsi Haccâc b. Erteâ'nın karıştırmalarından sayılır. Söz konusu hadis ancak Umra, onunda Hz. Âişe'den yaptığı ve onunda Hz. Peygamber (s.a.v.)'den yaptığı rivayettir ki, aynı şekilde diğer insanlar da bunu Hz. Âişe'den aktarmışlardır. ed-Dâife, Cilt: 3, Sayfa: 75 eserinde ise şöyle demiştir: "Anlaşılacağı üzere bu hadis, aslı itibariyle sabittir; ancak 'zebh (kurban kesme) ve traş' zikri yoktur. Hadis bu ziyadesiyle münkerdir."

göre, Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "Kadınlara traş yoktur, onlar hakkında yalnız kısaltmak vardır."[430]

Ziyâret tavafı, vakti ve niteliği: Taş atıp, kurban kestikten ve traş olduktan sonra Mekke'ye gider ve ziyâret tavafını yapar. Bu tavafa *"Tavâfu'z Ziyâre"* denilir. Çünkü o, Mina'dan gelerek Beytullah'ı ziyaret etmiş, Mekke'de ikamet etmeyerek Mina'ya tekrar geri dönmek üzere buraya gelmiş kimsedir. Bunun yanında bu tavafa, *"Tavâfu'l İfâda"* da denilir. Çünkü Mina'dan direk Mekke'ye seller gibi akıp gelmiş kimsedir.

Bu tavaf haccın olmazsa olmaz ana bir rüknüdür. el-Muvaffak der ki. Bu noktada bir ihtilafın olduğunu bilmiyoruz. Yüce Allah buyurdu ki: *"Ve o Eski Evi (Kâbe'yi) tavaf etsinler."* (Hac Suresi: 29) Nitekim Hz. Safiyye hayız olunca; Allah Resulü (sallallâhu aleyhi ve sellem): "İşte o, bizi yolumuzdan alıkoyar." buyurdu. Bunun üzerine sahabe: "Ey Allah'ın Resulü! O, ifada tavafını yapmıştı" dediler. Allah'ın Elçisi (sallallâhu aleyhi ve sellem): "Öyleyse (bizi yolumuzdan alıkoyacak) değildir." buyurdu. Buharî ve Müslim ittifak etmiştir.[431] Bu da gösteriyor ki söz konusu olan bu tavafı yerine getirmek gerekir, bir de bunu yerine getiremeyecek bir kimsenin borçlu olacağını ifade eder.

Bu tavafın iki vakti vardır: Fazilet vakti ve Yeterlilik vakti.

Fazilet vaktine gelirsek; Kurban bayramı günü taşladıktan, kurban kestikten ve traş olduktan sonra tavaf etmektir. Bu noktada Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in kurban bayramı günü icra ettiği haccın sıfatı hakkında Hz. Cabir şöyle der: "Allah'ın Elçisi (sallallâhu aleyhi ve sellem) Beytullah'ı ifâde olarak tavaf etti ve Mekke'de öğle namazını kıldı."[432] Hz.

---

430 Ebu Davud, Cilt: 2, Sayfa. 502; Dârakutnî, Cilt: 2, Sayfa: 271. et-Tâliku'l Muğni, Cilt: 2, Sayfa: 271-272'de şöyle der: et-Târih eserinde Buharî ve el-İlel kitabında da Ebu Hatim bu hadisin isnadını kuvvetli bulmuşlardır. el-Hafız ise bunu hasen saymış, İbn Kattan ise illetli görmüştür. İbn Muvâk ise ona karşı çıkmakla isabet etmiştir. Silsileti's Sahiha, Cilt: 2, Sayfa: 157-159 eserinde de bu sahih addedilmiştir. el-Hafız ise el-Feth, Cilt: 3, Sayfa: 565 eserinde: "Kadınlara gelince, icmaya göre onlar hakkında meşru olan (saçlarını) kısaltmalarıdır." demiştir.

431 Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 3, Sayfa: 567.; Müslim, Cilt: 2, Sayfa: 964-965.

432 "Haccın ifası" bölümünde geçmişti.

Âişe hadisinde ise: "Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile birlikte hac yaptık kurban bayramı günü ifade (ziyaret) tavafı yaptık." şeklinde gelmiştir. Hadis hakkında Buharî ve Müslim ittifak etmiştir.[433] İbn Ömer şöyle demiştir: "Allah'ın Elçisi (sallallâhu aleyhi ve sellem) kurban bayramı günü ifade tavafı yaptı sonra Mina'ya geri dönüp öğle namazını kıldı."[434]

Caizlik/yeterlilik vaktine gelirsek; Başlangıcı Kurban bayramı günü gecenin yarısından başlayarak tavaf etmektir. Bunu, İmam Şafiî söylemiştir. Ebu Hanife ise şöyle der: Başlangıcı Kurban bayramı fecrin doğmasıyla başlar ve Kurban bayramı günlerinin son gününde nihayete erer. Bu da ilk taşlamanın yapıldığı vakte mebnîdir ki, buna dair açıklama geçmişti.[435] Son vaktine gelince; o (yani Ebu Hanife) bunun bir hac ibadeti olması hasebiyle, onun -vakfede durmak ve taş atmak gibi- sınırlı bir süreye hâiz olduğunu gerekçe göstermiştir.

Doğrusu ise; Bunun son vaktinin sınırlı olmayacağı yönündedir. Çünkü bu tavafı ne zaman yerine getirmiş olsa bu, sahih olmuş olacaktır, bunda bir ihtilaf da yoktur. İhtilaf, sadece dem cezasının gerekip gerekmeyeceğindedir. Biz (Hanbeliler) ise şöyle deriz: Şayet kurban bayramından sonra sahih bir şekilde tavaf etmiş de olsa, bu durumda ona dem gerekmez; tıpkı kurban bayramı günlerinde tavaf etmiş gibi sayılır. Vakfe durmak ve taş atmakla (ilgili örneğe) gelince; bir defa bunlar vakti kaçırma neticesinde bizzat vakti kaçırılmış olarak addedilirler. Bu yönüyle tavafa benzemez; çünkü tavafı ne zaman yapmış olsa tavaf geçerli olur.

Bu tavafın yapılma şekli, tıpkı kudûm tavafı gibi icra edilir, sadece "ziyaret tavafı yapmaya" şeklinde niyet edilir ve bu niyetle başlanır. Bunun yanında bu tavafta remel ve ıztıbâ da yoktur.

İkinci Tehallül: Akabe cemresine taş attıktan, kurban kestikten ve traş olduktan sonra ziyaret tavafını yapacak olursa, artık ihramlı iken kendisine yasak olan şeylerin hepsi ona helal olur. Önceki (birinci tehallülde) geçtiği üzere sadece ihram yasaklarından kadınlar istisna edilmişti; ancak

433 Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 3, Sayfa: 567. Lafız Buharî'ye aittir. Bu manada Müslim, Cilt: 2, Sayfa: 965'te de gelmiştir.
434 Sahih-i Müslim, Cilt: 2, Sayfa: 950.
435 "Mina'ya varan kimsenin Akabe cemresinden başlaması" konusunda geçmişti.

bu ziyaret (ifâde) tavafının yerin getirilmesiyle kadınlar da artık kendisine helal olmuş olur.

İbn Ömer der ki: "Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) bütün hac menasikini bitirip, Kurban kesme günü kurbanını kesinceye kadar ihramlıya haram olan hiçbir şey yapmadı. Nihayet Bayram günü kurbanını kesti ve Beytullah'ı tavaf etti. Sonra ihramdan çıkmasıyla ihramlı iken haram olan şeyler helal oldu." Hz. Âişe'den de buna benzer hadis gelmiştir. Her iki hadis hakkında da Buharî ve Müslim ittifak etmişlerdir.[436]

el-Muvaffak şöyle der: el-Harki'nin zikrettiği tertibi üzere, ziyaret tavafının yapılması sonucu ihram yasaklarının kendisine helal olacağı noktasında bir ihtilafın olduğunu bilmiyoruz. Bunun yanında kudum tavafı ile beraber say etmesi de gerekir.[437] Şayet say etmeyecek olursa ve biz de: "Say etmek haccın rüknüdür." demiş olursak; bu durumda o kimse say yapana değin, tam anlamıyla ihramdan çıkmış sayılmaz. Ama biz: "Say etmek sünnettir." diyecek olursak, peki, o takdirde say etmeden önce ihramdan tam anlamıyla çıkmış olur mu? İşte bu konuda iki görüş gelmiştir:

Hac'da meşru olarak yapılan tavaf üç çeşittir:

1) Ziyaret (ifâde) tavafı. Bu tavaf, haccın bir ana rüknüdür ve -ihtilafsız olarak- bu yapılmadan hac tamam olmaz.

2) Kudûm tavafı. Bu tavaf, sünnettir ve terk edene bir ceza yoktur.

3) Vedâ tavafı: Bu tavaf ise vaciptir, terk edilmesi durumunda dem gerekir. Bunu, Ebu Hanife, onun ashabı ve Sevri söylemiştir. İmam Malik ise; Kudûm tavafını terk etmekten dolayı dem gerekir, vedâ tavafını terk etmekten dolayı ise bir şey gerekmez, demiştir. İmam Şafiî'den ise Veda tavafı hakkında tıpkı İmam Ahmed'in kavli yönünde bir görüş ve Kudûm tavafı hakkında da İmam Malik'in kavli gibi bir görüş rivayet edilmiştir. Birden fazla say yapması o kimse hakkında meşru değildir. Bu hususta, el-Muvaffak (İbn Kudâme); Bildiğimiz kadarıyla bu hususta bir ihtilaf yok-

---

436 Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 3, Sayfa: 539; Müslim, Cilt: 2, Sayfa: 901-902.

437 Bu, İfrat ve Kırân haccı yapan kimse için söz konusudur; çünkü onlar bir tane say' yapmak durumundadır. Ama temettu haccı yapan kimsenin iki say yapması icap eder: Umresiyle birlikte yapacağı say' ve haccı için yapacağı say'.

tur, demiştir. Say, ancak tavaftan sonra yapılır; çünkü -ziyaret tavafı ile birlikte say yapmamış da olsa- kudûm tavafı ile beraber say'ın yapılmış olması durumunda artık sonrasında say yapmak icap etmez.

Kurban bayramı günü yapılacak olanlar ve uyulacak tertip: Kurban bayramı günü dört şey icra edilir: Taş atmak sonra kurbanı kesmek sonra traş olmak ve sonra da tavaf etmek.

Bu şekildeki tertibe uymak sünnettir; çünkü Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem), bu tertibe uymuştur. Aynı şekilde Hz. Cabir hadisi, bu tertibi tavsif etmiştir.[438]

Şayet kişi unutacak ya da sünnet olduğunu bilmeksizin bu tertibi ihlal edecek olursa, içlerinde İmam Şafiî, İshak, Ebu Sevr, Davud ve Taberi'nin de yer aldığı ilim ehlinin çoğunluğuna göre ona bir şey lazım gelmez. Çünkü bu minvalde Abdullah b. Amr'ın rivayetine göre, o şöyle demiştir: "Bir adam gelip: 'Ey Allah'ın Resulü! Taş atmadan önce kurban kestim.' dedi. Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) ona: 'Taşları at, bir şey olmaz.' buyurdu. Başkası gelip: 'Ey Allah'ın Resulü! Kurban kesmeden önce tıraş oldum.' dedi. Allah'ın Resulü (sallallâhu aleyhi ve sellem): 'Kurbanını kes, günahı yok.' buyurdu." Bir lafız ise: "Bir adam geldi ve: 'Kurban kesmeden önce bilmeden tıraş oldum.' dedi." şeklindedir. Buharî ve Müslim ittifak etmişlerdir.[439]

Bir lafız ise şöyledir: "Allah'ın Elçisi (sallallâhu aleyhi ve sellem) o gün önce yapılmış veya sonraya bırakılmış, kişinin unuttuğu ya da bilmediği meselelerde her ne sorulmuş ise cevaben: 'Yap, bir vebali yok!' buyurmuştur."[440]

İbn Abbas'tan şöyle nakledilmiştir: "Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) o gün taş atmak, kurban kesmek, tıraş olmak, tavaf etmek gibi hususlarda önce yapılmış veya sonraya bırakılmış meselelerde her ne sorulmuş ise cevaben: 'Yap, günahı yok!' buyurmuştur." Buharî ve Müslim ittifak etmişlerdir.[441]

---

438 "Haccın isfası" başlığında geçmişti.

439 Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 1, Sayfa: 180.; Müslim, Cilt: 2, Sayfa: 948-950.

440 Sahih-i Müslim, Cilt: 2, Sayfa: 948.

441 Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 3, Sayfa: 568; Müslim, Cilt: 2, Sayfa: 950.

Ebu Hanife ise şöyle demiştir: Şayet taş atmadan ya da kurban kesmeden önce traş olursa, bu durumda dem cezası gerekir. Eğer Kırân olduğu halde böyle yapmış olursa, ona iki defa dem gerekli olur. Züfer ise; Bu kimseye üç tane dem cezası gerekir; çünkü birinci tehallül gerçekleşmediğinden dolayı -tıpkı kurban bayramından önce traş olması gibi- ona dem gerekli olur, demiştir.

el-Muvaffak der ki: Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in sünneti uyulmaya daha layıktır. Öyleyse vakti içinde bir şeyin icra edilmesiyle dem cezasının sakıt oluşu, vaktinden önce sakıt olmasıyla gereklilik arz etmez.

Ama tertibe kasden ve bilerek uymayacak olursa, sünnete muhalefet etmiş olacağından, bunun hükmü hakkında iki görüş gelmiştir:

1) Bundan dolayı dem gerekmez. Bu, Ata ve İshak'ın görüşüdür. İbn Abbas'ın naklettiği hadisin mutlak manası bunu ifade etmektedir. Aynı şekilde Süfyan b. Uyeyne rivayetinden gelen Abdullah b. Amr'ın hadisi de bu şekildedir.

2) Bundan dolayı dem gerekir. Çünkü Yüce Allah: *"Hedy kurbanı mahalline gelene değin başlarınızı traş etmeyin."* buyurmuştur. Mutlak olan hadis, mukayyed olarak gelmiştir; dolayısıyla mutlak olan hükmü kayıtladığına hamledilir.[442]

İmam Malik der ki: Taş atmadan önce traş olursa, ona dem gerekir. Ama kurban kesmeden önce traş olursa ya da taş atmadan önce kurban keserse bundan dolayı bir şey gerekmez. Çünkü icmaya göre birinci tehallülden evvel saçın kesilmesi yasaktır. Bu ise ancak cemreye taş atmakla elde edilmektedir. Taş atmadan önce kurban kesmek ise caizdir. Çünkü kurban artık mahalline ulaşmıştır.

el-Muvaffak şöyle der: Bizim lehimize ise hadis-i şerif bulunmaktadır ve hadis ikisinin arasını ayırmamaktadır. Zira Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e traş olmak, kurban kesmek gibi hususlarda önce yapılmış

442 Kayıtlayan hadisler ise; "Kurban kesmeden önce bilmeden tıraş oldum." hadisi ve aynı şekilde "kişinin unuttuğu ya da bilmediği..." şeklinde az önce zikri geçen hadislerdir.

veya sonraya bırakılmış meselelerde her ne sorulmuş ise cevaben: *"Yap, günahı yok!"* buyurmuştur. İlim adamları arasında söz konusu edilen tertibe muhalefet etmenin, bu amelleri yeterli kılıp kılmayacağı ve amelleri kısıtlamamış olacağı noktasında bir ihtilafın olduğunu bilmiyoruz. Az önce izah ettiğimiz üzere onlar, sadece dem cezasının gerekip gerekmeyeceği konusunda ihtilaf etmişlerdir. Allah, en iyisini bilir.

İfâde tavafını taş atmanın önüne geçirecek olursa, onun bu tavafı yerine gelmiş olur. Bunu, İmam Şafiî söylemiştir. İmam Malik ise; Bu ifâde tavafı yerine gelmiş olmaz. O önce taş atmalı, sonra kurban kesmeli ve ifade tavafı yapmalıdır, demiştir.

Mina'da gecelemek: Kurban bayramı günü ifâde tafavı yapmış kimseye sünnet olan, Mina'ya geri dönmesidir. el-Harki'nin sözünün zahirinden anlaşılan; Mina gecelerinde, Mina'da gecelemenin vacip olduğu yönündedir. İmam Ahmed'den gelen iki görüşünden ilki de bu yöndedir. Bu, aynı zamanda İmam Malik ile İmam Şafiî'nin de görüşünü oluşturmaktadır. Bunun dayanağı İbn Ömer'in şu rivayetidir: "Allah'ın Resulü (sallallâhu aleyhi ve sellem), hacılara su dağıtmakla görevli olan Hz. Abbas'a, Mina gecelerinde Mekke'de ikamet etmesine dair ruhsat vermiştir." Buharî ve Müslim ittifak etmişlerdir.[443]

Hz. Abbas'a ruhsat verilmesi, sadece ona ait özel bir ruhsat olduğuna, başkasına ise verilmediğine dair delil teşkil etmektedir. Çünkü Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) bunu bir hac ibadeti anlamında icra etmiş ve şöyle buyurmuştur: "Hac ve umre ibadet şekillerini benden alınız."

(İmam Ahmed'den) gelen ikinci görüşü ise; Mina'da gecelemek vacip değildir. Çünkü bu kimse, artık haccının ihramından çıktığı için artık taşlamaların yapıldığı Mina bölgesinde gecelemesi vacip olmaz.

Şayet gecelemeyi terk edecek olursa İmam Ahmed'e göre ona bir şey gerekmez; ancak kötü bir amel işlemiştir. Bu, Rey ashabının da görüşüdür. Çünkü şeriat bu hususta bir şey (ceza) getirmemiştir. İmam Ahmed'den gelen bir görüşe göre (yoksullara) bir şeyler yedirir ve suçunu

443 Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 3, Sayfa: 490, 578; Müslim, Cilt: 2, Sayfa: 953.

hafifletir. Buna göre neyi tasadduk edecek olursa bu ona yeterli gelmiş olur. Bir gece ya da fazlası da olsa, aralarında bir fark yoktur; çünkü takdir edilen bir ölçü yoktur. Yine ondan gelen bir rivayete göre; Üç gece için dem cezası vermesi gerekir. Çünkü İbn Abbas'ın şu kavli gelmiştir: "Kim, hac ibadetlerinden bir şeyi unutur ya da terk ederse, dem/kan akıtması gerekir."[444]

Teşrik günlerinde üç cemreye taş atmak: Ez cümle bir hacı, yetmiş tane taş atar. Bunun yedi tanesini kurban bayramı günü, güneş doğduktan sonra atar, diğer kalanlarını ise üç teşrik günlerinde zevalden sonra her gün için yirmi adet olmak üzere atar. Birinci cemreden –ki bu Mekke'ye en uzak olan cemredir ve Hayf mescidinin yakınında yer alır-olmak üzere taşlamaya başlar, cemreyi sol tarafına alır, kıbleye doğru döner ve yedi adet taş atar. Sonra kendisine taşların isabet etmeyeceği bir alana doğru çekilir ve orada uzunca durup ellerini kaldırır ve Yüce Allah'a duada bulunur. Ardından orta cemreye doğru yürür onu sağına alır, kıbleye doğru döner ve yedi adet taş atar. Ardından birincisinde yaptığının aynısını durup yapar. Sonra Akabe cemresine gidip vadiyi ortasına alır; kıbleye doğru döner ve yedi adet taş atar, cemrenin yanında ise durup beklemez. Bunu, İmam Şafiî söylemiştir.

el-Muvaffak der ki: Bu zikrettiklerimizin tümünde ihtilaf edeni bilmiyoruz, sadece İmam Malik; Bu yerde (dua ederken) eller kaldırılmaz, demiştir.

Bunun aslı Hz. Âişe'den zikredilen şu rivayettir: "(...) sonra Allah'ın Elçisi (sallallâhu aleyhi ve sellem) Mina'ya döndü. Teşrîk günlerinin gecelerinde orada kaldı, (bu günlerde) güneş batıya kayınca her bir taşla tekbir getirmek suretiyle her bir cemreye (taş yığınına) yedi taş atıyordu. Bundan sonra birinci ve ikinci Cemre'nin yanında uzun bir süre ayakta duruyor, dua ediyordu ve ardından üçüncü cemreye de taşları atıyordu; ama onun yanında ise durmazdı."[445]

---

444 Merfu ve mevkuf olarak rivayet edilmiştir. "İhramsız olarak mîkat yerlerinden geçmek" başlığında geçmişti.

445 Ebu Davud, Cilt: 2, Sayfa: 497; Dârakutnî, Cilt: 2, Sayfa: 274; Hakim, Cilt: 1, Sayfa: 477. Hakim der ki: "Müslim şartına göre bu hadis sahihtir." Zehebî de ona muvafakat etmiştir.

İbn Ömer'den şöyle rivayet edilmiştir: "Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) Mina Mescidine yakın olan cemreye taş attığı zaman, ona yedi adet çakıl taşı atar ve her bir çakılı attıkça da tekbir getirirdi. Sonra önüne doğru ilerler de kıbleye dönerek ve iki elini yukarı kaldırmış olarak duada bulunur ve bu duruşu uzatırdı. Sonra ikinci cemreye gelir, ona da yedi adet çakıl taşı atar ve her bir çakılı attıkça tekbir getirirdi. Sonra vâdînin sol tarafına doğru iner, orada da kıbleye dönmüş ve iki elini kaldırmış olarak vakfe yapar, dua ederdi. Sonra Akabe yanındaki cemreye gelir, ona da herbir taşla beraber tekbir getirerek yedi tane çakıl taşı atar, sonra onun yanında (dua için) durmaksızın oradan ayrılırdı." İbn Ömer (devamla) şöyle dedi: "İşte Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i gördüm böyle yapıyordu."[446]

Teşrik günlerinde ise sadece zeval vaktinden sonra taşlamaya başlar. Çünkü zevalden önce taş atması durumunda, bunları tekrardan atması icap eder. Bunu, İmam Malik, Sevri, İmam Şafiî, İshak ve Rey ashabı söylemiştir. Ancak İshak ve Rey ashabı, nefir (ayrılma) günündeki taşlamada zevalden önce taş atmalarına ruhsat verirken, onların ancak zevalden sonra ayrılmak durumunda kalacaklarını ifade etmişlerdir. İmam Ahmed'den de buna benzer bir görüşü gelmiştir.

Birinci görüşün delili; Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in ancak zevalden sonra taşlamış olmasıdır. Zira O (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Hac ve umre ibadet şekillerini benden alınız."* buyurmuştur.

Zikrettiğimiz üzere bu cemrelerdeki tertibe (sıralamaya) uymak vaciptir. Bu durumda, kişi önce Akabe (büyük), sonra ikincisi (orta) sonra da birinci (küçük) cemreden taşlamaya başlayacak olursa, sadece birincisi (küçük) yeterli olmuş, ikinci ve ortancısı ise yeterli gelmemiş olur. Bunu, İmam Malik ve İmam Şafiî söylemiştir. Çünkü Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem), taş atarken bu şekildeki tertibe uymuş ve şöyle buyurmuştur: "Hac ve umre ibadet şekillerini benden alınız."

Ebu Hanife ise; Tersinden taş atmış olursa bunları iade eder, ama yapmayacak olursa da bu yeterli gelir, demiştir.

446 Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 3, Sayfa: 583.

İkinci gündeki taşlama da vakit ve şekil olarak birinci (bayramın ikinci) günündeki taşlama gibidir. el-Muvaffak: Bunda bir ihtilafın olduğunu bilmiyoruz, demiştir.

İki gün içinde acele edip (Mina'dan Mekke'ye) dönmek isterse, güneş batmadan evvel ayrılır. İlim ehlinin icmasına göre; Mina'dan ayrılmak isteyen bir şahıs, Mekke'de ikamet etmez ve Harem'den dönmek isterse, Teşrik günlerinden ikinci günde zevalden sonra ayrılır. Ama Mekke'de kalmak isterse bu durumda İmam Ahmed: Birinci nefri (ayrılışı) yapan kimsenin Mekke'de kalmasını iyi görmüyorum, demiştir. Mezhebimiz ise birinci nefirde herkesin ayrılabileceğine cevaz vermiştir. Bu, ilim adamlarının genelinin görüşünü de oluşturur. Çünkü Yüce Allah şöyle buyurmuştur: *"Sayılı günlerde (eyyam-ı teşrikte telbiye ve tekbir getirerek) Allah'ı anın. Kim, iki gün içinde acele edip (Mina'dan Mekke'ye) dönmek isterse, ona günah yoktur; kim de ertelerse ona da günah yoktur."* (Bakara Suresi: 203)

Abdurrahman b. Yamur'dan rivayete göre, Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdular: "Mina günleri üçtür. Her kim iki gün içinde acele edip (Mina'dan Mekke'ye) dönmek isterse, ona günah yoktur, kimde ertelerse ona da günah yoktur."[447] İbn Uyeyne der ki: Bu (konudaki) en güzel hadistir, Süfyan rivayet etmiştir.

İmam Ahmed ise bu noktadaki sözü ise müstehap olduğunu kasdetmiştir ve bu şekilde sadece İbn Ömer'e muvafakat etmek istemiştir. Dolayısıyla birinci nefir gününde acele yaparak ayrılmak isteyen kimse, güneş batmadan evvel ayrılır. Şayet Mina'dan çıkmadan güneş batmış olursa, o zaman ayrılmaz. Bu, İmam Malik, Sevri, İmam Şafiî ve İshak'ın görüşüdür. Çünkü Allah'u Teâla: *"Kim, iki gün içinde acele edip (Mina'dan Mekke'ye) dönmek isterse, ona günah yoktur..."* (Bakara Suresi: 203) buyurmuştur. "Gün" ismi "gündüz" demektir. Buna göre kim "geceleyin" yetişmiş olursa, iki gün içinde acele edemez.

Ebu Hanife ise; Üçüncü günün fecri doğmadığı sürece onun ayrılması mümkündür; çünkü diğer günün henüz taş atma vakti girmemiştir, bu durumda güneşin batmasından öncesi gibi (oradan) ayrılması da caiz olur,

447 Hadisin geri kalanı "Hac Arafat'tır." şeklindedir. Bu hadis ise "İhramlı kimsenin cima etmesi" başlığında geçmişti.

demiştir. Onun bu kıyaslamasının, üzerinde durduğumuz konu ile benzerliğinin olmadığı, çünkü iki gün içerisinde acele etmiş olması hakkında söz konusu olduğu, şeklinde cevap verilmiştir.

Taş atma gününü diğer güne erteleyecek olursa ya da tüm taş atma günlerini teşrik günlerinin sonuna erteleyecek olursa, bu durumda sünneti terk etmiş sayılır (ama) ona bir ceza gerekmez. Ancak o taşlamaya başlayınca "birinci günü, sonra ikinci ve sonra da üçüncü günü" şeklinde niyet etmesi gerekir. Bunu, İmam Şafiî ve Ebu Sevr söylemiştir. Çünkü teşrik günleri taş atma günleridir. Başında değil de sonunda taşlanmış olursa, ona bir şey lazım gelmez. Tıpkı Arafat vakfesini son vaktine değin ertelemesi gibidir.

Akabe cemresine taş atma hükmü, teşrik gününün sonunda taş atma hükmü gibidir. Zorunlu olan sadece tertibe niyet etmesidir. Çünkü ibadetlerde, amel ve vaktiyle belirli bir tertibe uyulması gereklidir. Onun içindir ki cem edilen iki namazdaki tertip gibi, bu cemlerde de uyulması icap etmektedir.

Ebu Hanife ise şöyle der: Bir, iki ya da üç adet taşı bir gün sonrasına terketmiş olsa, o terk ettiği taşları da onların yerine atması gerekir ve her bir taş yerine yarım sa' tasaddukta bulunur. Dört tane taş atmayı terk etmiş olursa, onların yerine de atar ve bir de dem cezası gerekir.

Veda tavafı: Bundan sonra artık Mekke'ye gelecek olursa; Mekke'de ikamet eder yahut oradan çıkmak ister. Şayet orada ikamet edecek olursa, onun veda (tavafı) yapması gerekmez. Çünkü veda tavafı ayrılmadan dolayı icra edilir, yoksa orada kalacak kimse veda yapmaz; ister bu kimse nefirden önce yahut da sonra ikamet etmiş olsun, fark etmez. Bunu, İmam Şafiî söylemiştir.

Ebu Hanife ise: Nefir'den gelişiyle Mekke'de ikamet edecek olursa, ondan veda tavafı sakıt olmaz, demiştir. Ama bu doğru değildir. Çünkü oradan ayrılmış sayılmaz; dolayısıyla da veda tavafı yapması icap etmez. Bu kimse, nefirden gelmeyip de Mekke'de kalmaya niyet edenin durumuna benzer. Şüphesiz Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurur: "Sakın kimse, son vardığı yer Beytullah olmadıkça bir yere gitmesin."[448] Burada ise nâfir (ayrılan) olmuş sayılmaz.

---

448 Sahih-i Müslim, Cilt: 2, Sayfa: 936.

Mekke dışındaki kimsenin ise Beytullah'ı yedi defa dönerek veda tavafı etmeden dışarıya çıkması doğru değildir. Çünkü bu tavaf, vaciptir; terk edilmesi durumunda dem gerekir. Bunu, Sevri, İshak ve Ebu Sevr demiştir. Çünkü bu minvalde gelen İbn Abbas'ın rivayetine göre, o: "İnsanların son olarak veda tavafı yapmakla emrolundular, sadece kadın hayızlı olduğu takdirde (veda tavafı yapmadan) yola çıkmasına ruhsat verildi." demiştir. Buharî ve Müslim ittifak etmişlerdir. Müslim'in rivayeti ise şöyledir: "İnsanlar her taraftan geri çekilip (memleketlerine) dönmeye başlayınca, Allah'ın Elçisi (sallallâhu aleyhi ve sellem): "Sakın kimse, son vardığı yer Beytullah olmadıkça bir yere gitmesin." buyurdu.[449]

Mazereti sebebiyle kendisinden bunun (veda tavafının) sakıt olması, başkasından da sakıt olacağı anlamına gelmez. Mesela namaz hayızlı kadından sakıt olurken, başkasının (hayız olmayanın) kılması ise farzdır. Hatta hayızlı kadından veda tavafının sakıt olmasına dair tahsis edilmesi, başkasına vacip olduğuna delildir. Çünkü herkese mazeret sayılsaydı o zaman "hayız" şeklinde tahsis edilmesinin bir manası olmazdı.

İmam Şafiî ise kendisine ait görüşünde; Veda tavafını terketmesinden dolayı bir şey gerekmez; çünkü veda tavafı hayızlı bir kadından dolayı bile sakıt olmuş, kudûm tavafı gibi vacip kılınmamıştır. Sanki Beytullah'ı selamlamak gibidir; bu yönüyle kudûm tavafına da benzer, demiştir. Ona ise geçen açıklamalarla cevap verilmiştir.

Veda tavafının vacip olduğu sabit olunca, -ihtilafsız olarak- haccın bir rüknü olmadığı ortadadır. Bu nedenle de hayızlı kadından veda tavafı sakıt olurken, ziyaret tavafı ise kendisinden sakıt olmamıştır. Veda tavafına Beytullah'tan veda edildiği için "Sader tavafı" da denilmiştir. Çünkü insanlar Mekke'den geri (memleketlerine) döndükleri için bu ismi almıştır. Bu tavafın yapılma vakti ise tüm işlerini bitirdikten sonra, son olarak Beytullah'ı tavaf ederek bitirmesidir.

Ziyaret tavafını ertelmiş olur da (Mekke'den) ayrılmadan önce ziyaret tavafını yaparsa, bunun hakkında iki görüş gelmiştir:

449 Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 3, Sayfa: 585, 578; Müslim, Cilt: 2, Sayfa: 963.

1) Bu tavafı yapmakla, veda tavafı da yerine gelmiş olur. Çünkü son olarak Beytullah'ın tavaf edilmesi emredilmiştir, tavaf etmekle de bu yerine gelmiş oldu. Nitekim Tahiyyetu'l mescid (Mescid-i selamla) hakkında meşru olan şey, kendi cinsinden bir vacip hakkında da yeterli olmuştur.

2) Ondan (İmam Ahmed'den) nakledildiğine göre; Bu tavafı yapmakla, veda tavafı yerine gelmiş olmaz. Çünkü ikisi de vacip olan ibadetlerdendir ve -iki namaz örneğinde olduğu gibi- birinin yerine getirilmesi, diğerinin de yerine geldiği anlamına gelmez.

Şayet veda tavafı yapsa ve sonrasında alışverişle meşgul olsa yahut ikamet etse, onun bu tavafı iade etmesi gerekir. Bunu, Ata, İmam Malik, Sevri, İmam Şafiî ve Ebu Sevr söylemiştir. Çünkü Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem): "Sakın kimse, son vardığı yer Beytullah olmadıkça bir yere gitmesin." buyurmuştur. Çünkü o sonrasında ikamet etse normal şekilde "veda eden kimse" kapsamından çıkmış olarak addedilir -ki bu da (veda tavafı için) yeterli olmaz; tıpkı nefirden önce tavaf etmesi gibidir.

Rey ashabı ise şöyle demiştir: Şayet nefirden sonra veda tavafı yahut nafile bir tavaf yapmış olursa, bu onun veda tavafı için yeterli gelmiş olur, hatta bir ay ya da daha fazla kalmış da olsa... Çünkü o, nefirden sonra veda tavafı yapmıştır; dolayısıyla da –nefrin hemen peşine yapmış gibi- ona bu tavafı iade etmesi de gerekli olmaz.

Ama yolda giderken def-i hacetini giderir ya da (yine) yolunda seyrederken erzak veyahut kendisi için bir şeyler satın alacak olursa, bu durumda veda tavafını tekrar etmez. Çünkü bu, tavafını çıkartan bir ikamet demek değildir ve Beytullah'tan son olarak ayrılmasına engel de teşkil etmez. Bunu, İmam Malik ve İmam Şafiî söylemiştir. el-Muvaffak der ki: Bu hususta ikisine (İmam Malik ve İmam Şafiî) muhalefet edeni bilmiyoruz.

Şayet veda tavafı yapmadan Mekke'den dışarı çıkıp gitse, bu durumda yakında ise geri döner, değilse o zaman dem cezasını gönderir. Bu, Ata, Sevri, İmam Şafiî, İshak ve Ebu Sevr'in görüşünü oluşturur. Buradaki yakın mesafe ise kişi ile Mekke arasında kasr (seferi) mesafesinin altındaki mesafedir. Uzun mesafe ise kasr mesafesine ulaşmış olmasıdır. Bunu, İmam Ahmed ifade etmiştir. Bu, aynı zamanda İmam Şafiî'nin de görüşüdür.

Ata ise Taif'i yakın mesafe hükmünde görmüştür. Sevri ise şöyle der: Bunun sınırı harem sınırıdır. Dolayısıyla kim, Harem içindeyse yakındadır kim de Harem'in dışındaysa uzaktadır, demektir.

Birinci görüşün dayanağı; Kasr mesafesinin altında olması, o kimsenin mukim olduğu, namazı kısaltmadığı ve orucu da bozmadığı mesafe hükmünde olduğunu göstermektedir. Bu nedenledir ki biz, bu kimseyi "Mescidi-i Haram civarında bulunan" kimselerden saydık.

Bir özür sebebiyle dönemeyecek durumda olan kimse ise uzakta olan kimse hükmündedir. Bunun yanında geri dönme durumu olduğu halde dönmeyen yakındaki bir kimseye ise dem cezasından fazlası düşmez. Özür ya da başkası sebebiyle, kasden yahut hatayla bunu işleyen kimse arasında bir fark yoktur. Çünkü bu, haccın vaciplerindendir ve -diğer vaciplerde olduğu gibi- bu hususta kasden yapan, hata ile işleyen, mazeretli olan ve olmayan kimseler aynı hükümdedir.

Kadın veda tavafı yapmadan önce hayız olursa, o takdirde çıkar gider, veda ve fidye cezası da yoktur. Bu, belde fakihlerinin genelinin görüşüdür. Nitekim Safiyye hadisinde geldiği üzere hayızlı kadın için bir hafifletme söz konusudur. Sahabe: "Ey Allah'ın Resulü! Hz. Safiyye hayız oldu, deyince, Allah Resulü (sallallâhu aleyhi ve sellem): "İşte o, bizi yolumuzdan alıkoyar." buyurdu. Bunun üzerine sahabe: "Ey Allah'ın Resulü! O ifada tavafını yapmıştı" dediler. Allah'ın Elçisi (sallallâhu aleyhi ve sellem): "Öyleyse yoluna koyul..." buyurdu."[450] Ona ne fidye vermesini ve ne de başkasını emretmiştir.

İbn Abbas hadisinde ise: "Sadece kadın hayızlı olduğu takdirde (veda tavafı yapmadan) yola çıkmasına ruhsat verildi."[451] şeklinde gelmiştir. Nifas halindeki kadınlar da hayızlı kadınlar hükmündedir.

Ziyaret tavafını terk eden: Ziyaret tavafı, haccın ana rükünlerinden olup, yapılmadıkça hac tamam olmaz. Yerine getirilmedikçe ihramdan çıkması helal değildir. Şayet öncesinde memleketine geri dönmüş olsa, ihramını da çıkarmamış bulunsa, ardından geri dönse ve ne zaman

450 Buharî ve Müslim ittifak etmiştir. "Ziyaret tavafı, vakti ve sıfatı" başlığında geçmişti.
451 Buharî ve Müslim ittifak etmiştir. Az önce geçmişti.

ihramlı olursa, bundan başkası bu haccı için yeterli gelmez. Bunu, Ata, Sevri, İmam Malik, İmam Şafiî, İshak, Ebu Sevr ve Rey ashabı söylemiştir. Çünkü Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"İşte o bizi yolumuzdan alıkoyar."* buyurmuştur. Bu da söz konusu tavafı yapmasının zorunlu olduğunu ve yerine getirmemesi durumunda o kişinin borçlu olduğunu gösterir.

Birinci tehallülden sonra ziyaret tavafını terk edecek olur da özellikle kadınlara yaklaşma noktasında ihramlı olarak kalmaz da cima edecek olursa, bu haccını bozmuş olmaz ve ona bedene cezası da gerekmez; ancak ona, dem gerekir ve sahih bir ihramla tavaf yapması için baştan ihramını yeniler.

Kırân ve İfrat haccı yapan arasındaki fark: İmam Ahmed'den gelen meşhur görüşe göre; Kırân yapan kimseye, İfrat yapan kimsenin amellerinin aynısını yapması gerekli olur. Şöyle ki; Hac ve umresi için tek bir tavaf ve tek bir say yapması yeterlidir. Bunu, İmam Malik, İmam Şafiî, İshak ve Ebu Sevr söylemiştir. Çünkü bu noktada Hz. Âişe'nin naklettiğine göre, o şöyle demiştir: "Artık umre niyetiyle ihrama girenler Beyt'i tavaf edip Safa ile Merve arasında say' yaptılar. Sonra ihramdan çıktılar. Nihayet Mina'dan döndükten sonra hacları için son bir tavaf daha yaptılar. Hac ile umreyi beraber yapanlar ise bir tek tavaf yaptılar." Buharî ve Müslim ittifak etmişlerdir.[452]

Müslim'in rivayeti ise şöyledir: "Hz. Âişe hac ile umresini Kırân olarak yaptığında, Allah'ın Resulü (sallallâhu aleyhi ve sellem) kendisine: "Bu tavafın hem hac ve hem de umrene yeterli gelir." buyurmuştur.[453]

Cabir'den ise şöyle dediği nakledilmiştir: "Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) ve ashabı sadece bir defa Safa ile Merve'yi tavaf (say) etmişlerdir."[454]

İbn Ömer hadisinde ise geçtiğine göre; Kendisi fitne senesinde umre niyetiyle yola çıkarak: "Sizleri şahid kılıyorum ki, ben hacca, umre ile birlikte niyet ettim." demiştir. Yoluna devam eden İbn Ömer, Beytulah'a

452 Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 3, Sayfa: 415, 494.; Müslim, Cilt: 2, Sayfa: 870.
453 Sahih-i Müslim, Cilt: 2, Sayfa: 879.
454 Sahih-i Müslim, Cilt: 2, Sayfa: 883, 930.

ulaştığında, tavafı bir defa yaptı, Safa ile Merve'yi de bir defa say etti. Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in de böyle yaptığını haber verdi." Buharî ve Müslim ittifak etmişlerdir.[455] Çünkü bu ikisi de aynı cinsten ibadetlerdir; bir arada toplandıkları vakit küçük ameller büyük amellerin kapsamına dahil olurlar. Küçük abdestin, büyük abdestin kapsamına dahil olması gibi.

İmam Ahmed'den gelen ikinci bir rivayete göre; Bu durumda iki tavaf ve iki de say yapması gerekir. Bunu, Sevri ve Rey ashabı söylemiştir. Bu görüşü tercih edenler, Yüce Allah'ın: "*Hac ve umreyi Allah için tamamlayınız.*" (Bakara Suresi: 196) buyruğunu delil göstermişlerdir. Çünkü bu ikisini tamamlamak demek, tam olarak amelleriyle yerine getirmek demektir. Bu buyruğu ile Kırân yapanı ve başkasını ayırd etmiş de değildir.

Şöyle cevap verilmiştir: Bir defa her ikisine (Kırân ve İfrat yapana) ait ameller icra edilmekle tam olarak yerine gelmiş olmaktadır. Sadece Kırân yapanın kurban kesmesi de icap etmektedir. Kurban kesemeyecek olursa hacda üç gün ve yedi günde döndüğü vakit (memleketinde) oruç tutar. el-Muvaffak der ki: Kıran haccı yapana dem'in gerekli olacağı noktasında bir ihtilafın olduğunu bilmiyoruz; ancak Davud'dan nakledildiğine göre, Kırân yapana dem yoktur.

Temettu haccı yapanın kurban kesmesi: Ezcümle, temettu haccı yapan kimseye dem'in gerekli olacağında ilim adamları icma etmiştir. İbn Munzir der ki: İlim ehli, hac aylarında umreye niyet edip mîkatlardan giren afâkilerin, Mekke'ye gelerek, burada kalıp ikamet etmeleri ve o sene içerisinde hac yapmaları sebebiyle temettu yapmış olacakları, bu nedenle de -bulacak olurlarsa- hediye kurbanı kesmeleri, -bulamayacak olurlarsa- da oruç tutmaları noktasında icma etmişlerdir. Nitekim Yüce Allah bu hususta şöyle buyurur: *"(Hac yolculuğu için) emin olduğunuz vakit kim hac günlerine kadar umre ile faydalanmak (temettu haccı yapmak) isterse, kolayına gelen bir kurban kesmek gerekir."* (Bakara Suresi: 196)

İbn Ömer şöyle demiştir: "Sahabeler de, Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile birlikte temettu haccı yaptılar... Allah'ın Resulü (sallallâhu aleyhi ve sellem) Mekke'ye gelince, hacılara hitaben: "İçinizden kurban getirenler

455 Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 3, Sayfa: 493.; Müslim, Cilt: 2, Sayfa: 903, 904.

için ihramlıya haram olan her şey, haclarını eda edinceye kadar haramdır. Kurban getirmeyenler ise Beytullah'ı tavaf ve Safa ile Merve arasında say etsin, saçını kısaltarak ihramdan çıksın! Sonra (Arafat'a çıkılacağı sırada) hac için ihrama girip telbiye etsin. Nihayet Mina'da kesecek kurbanı bulunmayan, üçü hac esnasında, yedisi de memleketine döndükten sonra olmak üzere, tam on gün oruç tutsun." buyurmuştur. Buharî ve Müslim ittifak etmişlerdir.[456]

Cabir ise şöyle der: "Biz, Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile beraber temettu yaptık da yedi kişilik hisse ile ortak olup sığır kestik."[457]

Vacip olan dem (kurban); Bir koyun ya da sığırın veyahut devenin yedide biridir. Buna göre bir deve ya da sığır kesilecek olursa daha büyük sevaba girilmiş olur. Bunu, İmam Şafiî ve Rey ashabı söylemiştir.

İmam Malik ise yeterli gelecek olan sadece bedenedir; çünkü Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) temettu haccı yaptığında bedene getirip kesmiştir, der. Bu ise Yüce Allah'ın: *"kolayına gelen bir kurban kesmek gerekir."* (Bakara Suresi: 196) buyruğunun zahirini terk etmek ve sabit olan rivayetleri atmak anlamına gelir. Onların ileri sürdükleri ifadeler bu noktada hüccet olamaz. Çünkü Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in bedene kesmiş olması, daha altındakilerin kesilmesinin yasak olduğu anlamına gelmez. Zira Allah'ın Resulü (sallallâhu aleyhi ve sellem) yüz tane bedene de getirmiştir ve şüphesiz bunların hepsini kesmenin vacip olmadığı da aşikardır.

Temettu kurbanı için vacip olma şartları: Şu beş tane özellik kimde toplanacak olursa, ona dem (kurban) gerekli olur:

1) Hac aylarında umre yaparak ihrama girmesi. Şayet hac ayları dışında niyet edecek olursa, bu durumda temettu yapmış sayılmaz.

el-Muvaffak der ki: Hac ayları dışında umre yapan kimsenin, temettu yapmamış olacağı noktasında ilim adamları arasında bir ihtilafın olduğunu bilmiyoruz. Bunun yanında bu kimse -iki tane şaz (kural dışı) gelen görüş dışında- hac aylarından evvel ihramdan çıkmasıyla temettu yapmış olmaz.

---

456 Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 3, Sayfa: 539; Müslim, Cilt: 2, Sayfa: 901. Buna yakın manada el-Feth, Cilt: 3, Sayfa: 940 eserinde geçmektedir.

457 Sahih-i Müslim, Cilt: 2, Sayfa: 956.

Ama hac ayları dışında umre yapıp ihrama girer ve hac aylarında da ihramdan çıkacak olursa, İmam Ahmed'in mezhebine göre temettu yapmış olmaz. Bu, İshak ve İmam Şafiî'nin iki görüşünden birisini oluşturur. Sevri ve ikinci görüşüne göre İmam Şafiî: Onun umresi, içerisinde tavaf ettiği o ay hakkında addedilir, demişlerdir.

Ata ise şöyle der: Onun umresi, ihramdan çıktığı o ay hakkında kabul edilir. Bu, İmam Malik'in de görüşüdür.

Ebu Hanife der ki: Eğer hac ayları dışında yaptığı umresinde dört adet şavt (tur) dönmüş olursa, o zaman temettu yapmış olmaz. Ama hac aylarındaki umresinde dört adet şavttan fazlasını yapmış olursa, o zaman temettu yapmış sayılır. Çünkü umre, hac ayları içerisinde geçerli olur; çünkü buna dair delil ise cima yapılması durumunda bozulmuş olacağıdır.

Umrenin yalnızca kendisiyle tamamlandığı bir nusuku (hac ibadetini), hac ayları dışında yapmış olacağı ve dolayısıyla da –sadece tavaf etmek gibi- temettu yapmış olmayacağı, şeklinde cevap verilmiştir.

2) O sene içerisinde hac yapması. el-Muvaffak der ki: Bu hususta bir ihtilafın olduğunu bilmiyoruz. Sadece el-Hasen'den gelen şaz bir görüş vardır ki o da; Hac ayları içerisinde umre yapacak olursa - hac yapsa da yapmasa da- bu kimse temettu yapmış sayılır.

3) Hac ve umre arasında namazın kısaltılacağı bir seferi mesafesinden uzağa yolculuk yapmamış olması. Bu ise Ata ve İshak'tan nakledilmiştir. İbn Ömer'den rivayet edildiğine göre, o şöyle demiştir: "Hac aylarında umre yapar ve ardından da ikamet edecek olursa, temettu yapmış olur. Geri dönecek olursa temettu yapmış olmaz."[458] Çünkü mîkatlara ya da dışındaki başka yere dönmüş olursa baştan ihrama girmesi gerekir. Eğer uzakta olursa o zaman da haccı için uzak bir yolculuğu icra etmiş sayılır. Dolayısıyla –elverişli bir yer gibi- her iki yolculuk için de rahat etmiş sayılmayacaktır, bu nedenle de ona dem gerekli olmaz.

İmam Şafiî şöyle der: Şayet mîkatlara geri dönecek olursa ona dem gerekmez. Rey ashabı ise; Memleketine dönecek olursa, temettu oluşu bi-

458 İbn Ebu Şeybe, el-Musannaf, Cilt: 4/1, Sayfa: 129.

ter aksi halde bitmez, demiştir. İmam Malik ise şöyle demiştir: "Memleketine ya da daha uzak başka bir yere geri dönmüş olursa, temettu hükmü iptal olur, aksi halde olmaz. el-Hasen ise şöyle der: Bu kimse memleketine de dönmüş olsa temettu hükmünde kalır, demiştir. Bunu, İbn Munzir de tercih etmiştir; çünkü Yüce Allah'ın: *"Kim hac günlerine kadar umre ile faydalanmak (temettu haccı yapmak) isterse, kolayına gelen bir kurban kesmek gerekir."* (Bakara Suresi: 196) buyruğunun umumi manası bunu ifade etmektedir.

Bu ayet-i kerimenin "temettu haccı yapanı" kapsadığı, ama diğerinin ise Hz. Ömer'in kavline göre "temettu sayılmış olmayacağı" şeklinde cevap verilmiştir.

4) Hac için ihrama girmezden evvel umre için ihramdan çıkması. Buna göre şayet umredeki ihramından çıkmadan önce hacca girecek olursa, Kırân haccı yapan kimsenin hükmüne girer. O zaman da temettu'dan dolayı dem gerekmez ama Kırân sebebiyle dem gerekir. Çünkü böylelikle Kırân'a girmiş olmakla, iki yolculuktan birisinin de sakıt olmasıyla rahatlamış sayılır.

5) Mescid-i Haram civarında bulunanlardan olmaması. Zira Mescid-i Haram'da hazır bulunanlara (civarında oturanlara) temettu kurbanının vacip olmayacağı hususunda ilim adamları arasında bir ihtilaf bulunmamaktadır. Çünkü Allah (c.c.) şöyle buyurur: *"Bu söylenenler, ailesi Mescid-i Haram civarında oturmayanlar içindir."* (Bakara Suresi: 196)

Mescid-i Haram civarında bulunanlar; Harem ehlidir ve kendileriyle Mekke arasında seferi mesafesi bulunmamaktadır. Bunu, İmam Ahmed ifade etmiştir. İmam Şafiî de bunu söyler. Çünkü bir şeyin yanında "hazır olmak" ona yakın olmak demektir. Bunun yanında kasr mesafesinin dışında kalan da hâzır (yani civarında bulunan) kimse gibi yakın hükmündedir. Buna dair delil ise; hac yapacağı vakit, yolculuk ruhsatlarına haiz olmadığıdır; çünkü Mescid-i Haram'ın civarında yer alanlardan sayılmaktadır.

İmam Malik ise bunların Mekke ehli olduğunu söyler. Rey ashabı ise; Bunların mîkatların dışında kalanlar olduğunu, çünkü içinde hac ve umre

ibadetlerinin meşru kılındığı yerde bulunmaları hasebiyle Harem'e benzetildiğini söylemiştir. Ama onların mîkatlarla sınırlaması doğru değildir; çünkü bazı mîkatlar uzakta kalır ve hac yapmak istediği zaman seferi mesafesinin uzağında yer alır. Bir de bu, civarında olduğu halde kendisini uzak mesafede kılmış olacak, yakını da civarında olmamakla adedecektir. Çünkü mîkatlar içerisinde yakın olanı da var uzak olanı da vardır. Öyleyse muteber olan birinci görüştür. Çünkü şeriatı koyan, yolcu hükmünü nefyederek kasr mesafesinin dışında hazır olan (yani civarında yer alan) şeklinde bir sınır koymuştur. Dolayısıyla ayet-i kerimede *"civarında..."* şeklinde bir lafzın yer alması sebebiyle buna itibar etmek, nusuk şeklindeki diğerine itibar etmekten daha evla olur.

Bu şart kendisine dem'in vacip olması noktasındaki şarttır; yoksa temettu yapması sebebiyle söz konusu olan şart değildir. Çünkü Mekkeli bir kimsenin temettu yapması da sahihtir. Zira temettu (haccı), üç tane hac çeşidinden birisidir ve diğer iki nusukun sahih olması gibi bu, Mekkeliler hakkında da geçerlidir. Bir de temettu'nun hakikati, hac aylarında umre yapmak, akabinde o sene içerisinde haccı ifa etmektir. Bu da Mekkeliler hakkında söz konusu olan bir husustur.

Hediye kurbanının vacip olma vakti ve kesilme vakti: Bu kurbanın vacip olma vaktine gelince; İmam Ahmed'den nakledildiğine göre; kişi hac yapmaya dair ihrama girmesiyle kurban vacip olur. Bu, Ebu Hanife ile İmam Şafiî'nin görüşüdür. Çünkü Yüce Allah şöyle buyurmuştur: *"Kim, hac günlerine kadar umre ile faydalanmak (temettu haccı yapmak) isterse, kolayına gelen bir kurban kesmek gerekir."* (Bakara Suresi: 196) Bunu ise yerine getirmiş olmalıdır. Zira bir şey amaç olarak kılınırken, onun başlangıç olarak yerine getirilmesi yeterli gelir. Şu ayette buyrulduğu üzere: *"Sonra akşama kadar orucu tamamlayın..."* (Bakara Suresi: 187)

Ondan (İmam Ahmed'den) gelen bir görüşe göre kurban, Arafat'ta vakfeye durduğu zaman vacip olur. Bu ise İmam Malik'in görüşüdür. Çünkü temettu haccı yapan kimse ancak haccın meydana gelmesi sebebiyle bunu elde etmektedir. Hac ise Arafata iştirak etmekle hâsıl olur. Çünkü hac yapmaya dair ihram giyse sonra engellense ya da haccı kaçırmış olsa, bu kimsenin temettu kurbanı kesmesi gerekmez ve aynı zamanda temettu haccı yapan kimse de sayılmaz. Dem gerekli olsaydı, bu sakıt olmazdı.

Kurbanın kesilme vaktine gelince; Kurban bayramı günü kesilir. Bunu, İmam Malik ve Ebu Hanife söylemiştir. Çünkü kurbanlık hayvanların, kurban bayramından önce kesilmesi caiz değildir. Dolayısıyla temettuya ait hediye kurbanını da öncesinde kesmek caiz olmaz.

Hediye kurban bulmayanların oruç tutması: el-Muvaffak der ki: Temettu haccı yapan kişinin kurban kesmeye imkân bulamaması halinde, hacda iken üç ve memleketine döndüğünde de yedi gün olmak üzere (toplam on gün) oruç tutacağı noktasında ilim adamları arasında bir ihtilafın olduğunu bilmiyoruz. Nitekim yüce Allah bu hususta şöyle buyurmuştur: *"(Hac yolculuğu için) emin olduğunuz vakit kim hac günlerine kadar umre ile faydalanmak (temettu haccı yapmak) isterse, kolayına gelen bir kurban kesmek gerekir. Kurban kesmeyen kimse hac günlerinde üç, memleketine döndüğü zaman yedi olmak üzere oruç tutar ki, hepsi tam on gündür."* (Bakara Suresi: 196)

Muktedir olması, o yerdeki konumuna göre itibar görür. Bu durumda, bulunduğu o yerde kurban kesmeye imkân bulamayacak olursa, oruç tutmaya geçebilir.

"Üç" ve "yedi gün orucun" tutulması noktasında biri cevaz ve diğeri de müstehap olmak üzere iki tane vakti bulunmaktadır.

Üç gün oruca gelirsek; Tercih edilen vakit, hac için ihrama girmesiyle, Arafat günü arasında oruç tutmasıdır. Bu şekilde tuttuğu üçüncü günün sonu Arafat günü olmuş olur. Bunu, Rey ashabı söylemiştir. Buradaki Arafat günü oruç tutulması ihtiyaçtan dolayı icra edilmiştir. Bu görüşe göre haccındaki söz konusu oruçları tutmak için terviye gününden evvel hac için ihrama girmesi müstehap sayılır.

İmam Şafiî ise; Tuttuğu üçüncü günün sonu terviye gününe denk getirmelidir. Çünkü Arafat günü orucunu Arafat'ta tutmak müstehap değildir, demiştir.

Üç gün orucun cevaz vaktine gelirsek; Bu da umre için ihrama girmesiyle gerçekleşir. Bunu, Ebu Hanife söyler. İmam Malik ve İmam Şafiî ise; Bu ancak hac için ihrama girdikten sonra caiz olur, demişlerdir. Bu, aynı zamanda İshak'ın görüşüdür. Zira Yüce Allah: *"Hacda üç gün ...*

olmak üzere oruç tutar." (Bakara Suresi: 196) buyurmuştur. Bir de bu vacip olan bir oruçtur; dolayısıyla da –diğer vacip oruçlarda olduğu gibi- öncesine alıp tutulması caiz olmaz.

Şöyle cevap verilmiştir: Umre için giyilen ihram temettu'ya ait olan iki ihramdan birisi olduğu için, -tıpkı hac ihramı gibi- sonrasında orucun tutulması da caiz olmaktadır. Yüce Allah'ın: *"Hacda üç gün ... olmak üzere oruç tutar."* buyruğuna gelince; buradaki *"hacda"* ifadesinin; "hac aylarında" anlamında olduğu söylenmiştir. Zira buradaki ("aylar" kelimesinin) gizlenmesi gereklidir; çünkü hac içinde oruçlu olarak geçirilmeyen ameller de vardır. Bunlar da ya vaktinde veyahut aylarında ancak tutulmaktadır. Bu vaktin vücup vaktinden evvel tutulmasına gelince; eğer ortada bir sebep (mazeret) varsa, o zaman tutulması caiz olur. Tıpkı yemini bozmadan önce kefareti ödemek gibi.

Yedi gün oruca gelince; Tercih edilen vakit, ailesine geri döndüğü zaman tutmasıdır. Zira bu minvalde İbn Ömer, Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğunu söylemiştir: "Kurban kesemeyecek kimse üç gün orucu hac aylarında, yedi gün orucu da ailesine geri döndüğünde tutsun." Buharî ve Müslim ittifak etmişlerdir.[459]

Yedi gün orucun cevaz vaktine gelirsek; Teşrik günlerinin geçmesiyle başlar, yolda iken ya da Mekke'de bulunurken tutar. Bunu, Ebu Hanife ve İmam Malik söylemiştir. İshak ise; bu oruçları yolda tutar, demiştir. İbn Munzir ise şöyle der: Ailesinin yanına kazasız belasız vardığında tutar. Bu, aynı zamanda İmam Şafiî'nin görüşüdür. Bunun yanında İmam Şafiî'den, İmam Ahmed ile İshak'ın kavli gibi (iki tane görüşü) de nakledilmiştir.

Birinci görüşün açıklaması şöyledir: Memleketinde tutulan her orucun lüzumu ve cevazı -diğer farzlarda olduğu gibi- öncesinde tutulması da caizdir. Ayet-i kerimeye gelince; Yüce Allah, bu kimseye vacip olan orucu ertelemesini caiz kılmış ve bu da öncesinde tutulmasının caiz olmayacağına engel teşkil etmemektedir. Tıpkı yolculukta ve hasta iken Ramazan orucunu ertelemek gibidir. Şanı Yüce Allah buyurur ki: *"Sizden her kim hasta yahut yolcu olursa (tutamadığı günler kadar) diğer günlerde kaza eder."* (Bakara Suresi: 184)

---

459 "Temettu haccı yapanın kurban kesmesi" konusunda geçmişti.

Temettu haccı yapan kimse bu üç günü hac aylarında tutamayacak olursa, bu takdirde onları sonrasında tutar. Bunu, İmam Malik, İmam Şafiî ve Rey ashabı söylemiştir. Çünkü bu oruçlar –tıpkı Ramazan orucu gibi- vaktinin geçmesi sebebiyle o kimseden sakıt olan oruçlar değildir. Bu sabit olduğuna göre, bu kimse artık bu oruçları Mina günlerinde iken tutar. Bu, İmam Malik, Evzai, İshak ve eski görüşüne göre İmam Şafiî'ye aittir. Çünkü bu minvalde İbn Ömer ve Hz. Âişe'nin rivayeti yer almaktadır. Şöyle demiştir: "Teşrik günlerinde -hediye kurbanı bulamayan kimse dışında- bir şeyin tazmin edilip ödenmesine ruhsat verilmemiştir."[460]

Şüphesiz Yüce Allah, üç gün orucun hac aylarında tutulmasını emir buyurmuş olduğundan, hac aylarından da ancak bu günler kalmış olduğu için bunların o günler içerisinde tutulması kesinlik kazanmış olmaktadır.

İmam Ahmed'den gelen başka bir görüşe göre ise; Mina günlerinde orucu tutamaz, şeklindedir. Bu, İbn Munzir'in de görüşünü oluşturur. Çünkü Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) bu günlerde oruç tutulmasını men etmiş ve şöyle buyurmuştur: "Teşrik günleri yeme içme günleridir."[461]

Bu görüşe göre; Bu kimse teşrik günlerinden sonra on gün oruç tutar. Aynı şekilde biz: "Mina günlerinde oruç tutar." diyecek olursak hüküm aynıdır, bunları tutamaz. İmam Ahmed'den nakledildiğine göre, bu durumdaki kimseye dem cezasının gerekli olup olmayacağı hakkında ise farklı görüşler gelmiştir. Ondan; Üzerine dem gerekir, (dediği) nakledilmiştir. Çünkü hac ibadetlerinden olan bir vacibin vaktini ertelemiştir, bu sebeple de –cemreye taş atmayı terk etmesi gibi- ona dem gerekli olmuştur.

İmam Ahmed'den nakledildiğine göre; Hiçbir durumda oruç tutmasıyla beraber ona dem gerekli değildir. Bu, aynı zamanda Ebu'l Hattab ve Şafiî mezhebi'nin de tercih ettiği görüştür. Çünkü bu, vacip olan bir oruçtur ve kaçırılması durumunda kaza edilmesi de vaciptir, ama -Ramazan orucu gibi- kaçırılması sebebiyle bunda dem gerekmez.

Temettu yapan kadın umre tavafından önce hayız olursa: Temettu yapan bir kadın umre tavafından önce hayız olursa şayet,

---

460 Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 4, Sayfa: 242.
461 Sahih-i Müslim, Cilt: 2, Sayfa: 800.

Beytullah'ı tavaf edemez. Çünkü Beytullah'ı tavaf etmek bir namazdır. Bunun yanında hayızlı olması hasebiyle Mescid'e girmesi de yasaktır. Tavaf etmedikçe umre ihramından çıkması da mümkün değildir. Bu durumda, haccı kaçırmaktan endişe edecek olursa, bu umresiyle beraber ihrama girer ve Kırân yapmış olur. Bu, İmam Malik, Evzai, İmam Şafiî ve bir çok ilim ehlinin görüşüdür.

Bu noktada rivayet edilen Cabir hadisine göre; "Hz. Âişe hayız olunca, Allah'ın Resulü (sallallâhu aleyhi ve sellem) kendisine (binaenaleyh yıkanıp ve sonra) hacca niyet etmesini emir buyurdu. Hz. Âişe de böyle yaptı ve bütün vakfe yerlerinde durdu. Nihayet temizlenince Kâbe'yi tavaf ve Safa ile Merve'yi de say etti. Sonra Allah'ın Elçisi (sallallâhu aleyhi ve sellem): "Sen hac ve umrenden birlikte çıkmış oldun" buyurdu. Hz. Aişe: "Ey Allah'ın Elçisi! Ben, içimden hacca gidip Beyt'i tavaf etmediğimi bilip dururken nasıl hac etmiş olurum?" dedi. Allah'ın Elçisi (sallallâhu aleyhi ve sellem): "O zaman Ey Abdurrahman! Bunu götür de Tenim'den umre yaptır." buyurdu.

Hz. Âişe'den nakledildiğine göre; "Kendisi umreye niyet edip yola çıktı ve hayız olunca Beytullah'ı tavaf edemedi, akabinde bütün hac amellerini yerine getirdi. Hac için ihrama girince Allah'ın Elçisi (sallallâhu aleyhi ve sellem) kendisine nefir gününde: "Bu tavafın hem haccın ve hem de umren için yeterli gelecektir." buyurdu. Hz. Âişe de buna karşı çıkıp (baştan umre yapmasını isteyince) Allah'ın Elçisi (sallallâhu aleyhi ve sellem) onunla birlikte Abdurrahman'ı Tenîm'e gönderdi, orada hacdan sonra umre yapmak için ihrama girdi." İki hadisi de Müslim rivayet etmiştir.[462] Zira endişe olmaksızın dahi haccın, umreye dahil edilmesi icmaya göre caizdir, endişe edilmesi halinde ise daha evladır.

Ebu Hanife ise: O (Hz. Âişe) umreyi bırakmış, hac için ihrama girmiştir, demiştir. İmam Ahmed ise şöyle der: Ebu Hanife: "Umreyi bıraktığını ve bunun hacca dönüştüğünü" söylemiştir. Hâlbuki bunu Ebu Hanife'den başka söyleyen olmamıştır. O ise Urve'nin, Hz. Âişe'den yaptığı rivayeti delil göstermiştir: "Ben, Mekke'ye hayızlı olarak vardım. Bu yüzden ne Kâbe'yi tavaf ettim ne de Safa ile Merve arasında say yaptım. Bu halimi

462 Sahih-i Müslim, Cilt: 2, Sayfa: 879, 881.

Allah Resulü (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e arzettim, bana: "Saçlarını çöz, taran ve hacca niyet et! Umreyi ise bırak." buyurdu. Ben de öyle yaptım. Hac görevlerini yerine getirdiğimiz zaman Allah Resulü (sallallâhu aleyhi ve sellem) beni öz erkek kardeşim Abdurrahman ile birlikte Tenîm'e gönderdi de ben oradan niyetlenip umre yaptım. Allah'ın Elçisi (sallallâhu aleyhi ve sellem): "Bu, (hayzından dolayı terk ettiğin) umrenin yerinedir." buyurdu. Buharî ve Müslim ittifak etmişlerdir.[463]

Bu da Hz. Âişe'nin umreyi bırakıp hac için ihram giyindiğini gösteren ve şu üç yolla olmak üzere ifade edildiğine işaret etmektedir:

1) "Umreyi bırak."

2) "Saçlarını çöz ve taran."

3) "Bu, umrenin yerinedir."

Buna ise geçen açıklamalarla cevap verilmiştir. Şüphesiz umre bakiyesi varken hac yapma imkânı olmuşsa, o umrenin bırakılması caiz olmaz. Çünkü Yüce Allah: *"Hac ve umreyi Allah için yerine getirip tamamlayın."* (Bakara Suresi: 196) buyurmuştur. Çünkü zarara girmeden o umreyi tamamlamaya imkân bulmuş olacağından -hayızlı dışında- o umreyi bırakması caiz olmaz.

"Saçlarını çöz, taran ve hacca niyet et! Umreyi ise bırak" şeklinde buyrulan Urve hadisine gelince, bu rivayetle tek kamıştır ve bu şekilde kitap ve usule muhalefet etmiş olmaktadır. Zira bizim lehimize, tamamlamaya imkân olduğu halde umrenin bırakılmasını caiz gören başka bir yer yoktur. Muhtemelen *"Umreyi ise bırak."* buyruğu; Umreyi haline bırak ve onunla beraber haccın için ihrama gir ya da umre amellerini bırak; çünkü bunlar zaten hac amellerine de girmektedir,[464] denmek istenmiştir.

Tenîm'den umre yapmasına gelince; Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) umre yapmasını Hz. Âişe'ye emretmiş değildir. Zira Hz. Âişe'nin sadece bu noktada (bir talebi vardı ve o) şöyle demiştir: "Ey Allah'ın Elçisi! Ben, içimden hacca gidip Beyt'i tavaf etmediğimi bilip dururken nasıl hac

463 Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 3, Sayfa: 415; Müslim, Cilt: 2, Sayfa: 870.

464 Buna Hz. Âişe hadisinden gelen bazı rivayetler de şahidlik etmektedir: Müslim, Cilt: 2, Sayfa: 871, "Umreni bırak..." Yani amellerini yapmayı bırak, şeklinde...

etmiş olurum?" dedi. Allah'ın Elçisi (sallallâhu aleyhi ve sellem) de: "Öyleyse Ey Abdurrahman! Bunu götür de Tenîm'den umre yaptır." buyurdu.[465]

Haccı kaçırmaktan korkan her temettu yapan kişinin, hac için ihrama girmekle bu şekilde Kırân yapmış olur. Aynı şekilde yanında kurbanı bulunan temettulu kimse de umresinden çıkamaz, belki bu umresiyle birlikte hacca niyet eder ve böylece kırâna dönüşür. Şayet kaçırma korkusu olmaksızın tavaftan önce haccını, umresine katacak olursa bu caiz olur ve bu ihtilafsız olarak Kırân'a dönüşür. Ama tavaftan sonra artık bunu yapamaz ve bu Kırân'a da dönüşemez. Bunu, İmam Şafiî ve Ebu Sevr söylemiştir.

İmam Malik ise; Kıran'a dönüşür, demiştir. Bu noktada Ebu Hanife'den de nakil gelmiştir. Çünkü haccını ihramlı bulunduğu umresine katmıştır; dolayısıyla –sanki tavaftan önce bunu yapmış gibi- bu da sahih olur.

Umreden çıkılıp helal olunması hasebiyle –Safa ile Merve arafsında say yapmak gibi- artık bu umresinin üzerine haccı katmanın caiz olmayacağı, şeklinde cevap verilmiştir.

Akabe cemresine taş attıktan sonra cima yapmak: Bundan önce (ihramlı iken) cima etmenin hükmü[466] ve bunun haccı bozacağına dair açıklamalar geçmişti. Aynı şekilde birinci tehallülden önce cimada bulunan kimsenin umresi bozulur ve koyun cezasının yanında bir de o umresini kaza etmesi gerekmektedir.

İmam Şafiî ise: Bu kimseye kaza etmesinin yanında bedene (deve ya da sığır) cezası gerekir, bu şekliyle hacca benzemektedir, demiştir.

Şöyle cevap verilmiştir: Bu bir ibadet olduğu ve bunda vakfe olmadığı için bedene cezası gerekmez, zira bu bir haccı Kırân olarak söz konusu olmuştur. Bunun yanında hac olmaksızın yalnız umre olmuştur ki, umrenin hükmünün, haccın hükmü dışında ele alınması vacip sayılmaktadır.

465 Bunu Hz. Peygamber (s.a.v.) kendisine: "Sen hac ve umrenden birlikte çıkmış oldun." şeklinde buyurmasından sonra söylemiştir. Hadis ise Müslim, Cilt: 2, Sayfa: 188'de nakledilmiştir ve az önce geçmişti.

466 "İhramlıya yasak ve mübah olan şeyler" başlığında ve "İhramlının cima etmesi" konusunda geçmişti.

Ebu Hanife der ki: Dört şavt olarak tavaf etmeden evvel cima edecek olursa, umresi bozulur ve onu kaza etmenin yanında bir de koyun cezası gerekir. Şayet bundan sonra cima edecek olursa üzerine koyun gerekir ancak umresi iptal olmaz.

Cima etmenin ihram yasaklarından olduğu, -bu nedenle diğer yasaklar gibi- tavaftan önce ve sonra yapılmasının aynı hükümde ele alınacağı, şeklinde cevap verilmiştir. Bir de ihramlı olduğu halde cima etmekle o ihram tam anlamıyla bozulmuş olacağından dolayı tavaftan evvel yapmaya benzer.

Cemre'ye taş atmadan evvel cima etmeye gelirsek bu, haccı bozmaz. Bu, İmam Malik, İmam Şafiî, İshak ve Rey ashabının görüşüdür. Çünkü Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: "Kim bizimle beraber şu (Müzdelife'deki sabah) namazına yetişecek olursa ve bundan önce de gündüzün veya geceleyin Arafat'a gelmiş olursa, haccı tamam olur ve (ihramdan çıkış) temizliğini yapar."[467]

Bunun yanında İbn Abbas'ın kavli de gelmiştir. Nitekim kurban bayramı günü tavaftan evvel hanımıyla cima eden bir adam hakkında: "İkisi de koyun keserler ve seneye onlara hac borcu yoktur."[468] demiştir. el-Muvaffak der ki: Sahabe içerisinde ona muhalefet edeni bilmiyoruz.

Bu durumdaki cima sebebiyle kendisine koyun kesmek vacip olur. Bu da İmam Malik ve İshak'ın görüşüdür. Çünkü bu cima, haccı bozmaz. Bir de bu cima sebebiyle bedene (deve ya da sığır) cezası da gerekmez; tıpkı ferç dışında inzal olmaksızın cinsel temas kurmak gibi. Zira ihram hükmü birinci tehallülden dolayı hafiflediğinden, tam anlamıyla câri olan ihram gereksinimleri artık burada tam olarak etkin olmaz.

Şöyle denilmiştir: Ondan (İmam Ahmed) nakledildiğine göre, bu durumda cima etmesi sebebiyle ona bedene cezası vermesi gerekir. Bu ise İmam Şafiî ve Rey ashabının görüşüdür. Çünkü hacda cima yapmaktan dolayı bedene gerekli olur; tıpkı Akabe cemresine taş atmadan evvel cima yapmak gibidir.

---

467 Urve b. Mudarrıs hadisidir. "Arafat'ta yapılacak dua ve zikirler ile Arafat'tan ayrılma" başlığında geçmişti.

468 Bayhaki, Cilt: 5, Sayfa: 171.

İhrama gelince; Cemre'ye taş attıktan sonra cima etmekten dolayı ihram bozulur; bu durumda Hill bölgesinden tekrar ihrama girmek icap eder. Bunu, Rabia ve İshak söylemiştir. Çünkü bu cima ihramlı iken yapıldı ve onu bozmuş oldu, tam olarak câri ihram hükmü gibi addedilir. Öyleyse ihramı bozduğu için onun ihrama girmesi gerekir ve sahih bir ihramla o tavafı da yerine getirmelidir. Çünkü tavaf ana rükündür ve -vakfe gibi- sahih bir ihramla o tavafı yerine getirmesi gerekmektedir.

İmam Şafiî ise şöyle der: Onun bu haccı sahihtir ve baştan ihram giymesi gerekmez. Zira bu ihram, hepsini bozmuş olmadığından, bir bölümünü de bozmuş olmaz. Tıpkı ikinci tehallülden sonra cima etmenin hükmü gibidir.

Taşlamadan sonra cima yapması durumunda, haccının ve umresinin bozulmayacağı noktasında Kırân haccı yapan kimse, İfrat haccı yapan gibidir. Çünkü hüküm hac hakkındadır. Her kim ziyaret tavafı yapar, (cemreye de) taş atmayacak olursa hiçbir surette haccı bozulmaz; çünkü haccın tüm rükünleri bir defa yerine gelmiş ve bitmiştir. Buna göre hill bölgesinden tekrar ihrama girmesi icap etmez. Çünkü taşlamak, ana rükün değildir. Peki, bu nedenden dolayı dem gerekli olur mu? Zikredilenlerden anlaşılacağı üzere muhtemelen bundan dolayı dem gerekmez. Ama gerekebilir de... Çünkü tehallülün kendisiyle tamamlanacağı şey olan cima'yı öncesinde icra etmiştir. Bu yönüyle tavaftan evvel ve taşlamadan sonra cima edene benzemektedir.

Mazereti bulunan kimselerin gecelemeyi terk etmesi ve taşlamayı ertelemesine dair ruhsat: Çobanların Mina'da gecelemeyi terk etmesi caizdir. Bunun yanında onlar, ilk gün cemre'yi taşlamayı erteleyebilir, söz konusu olan atıcılar adına birinci nefir gününde taşlayabilirler. Çünkü gecelemeleri durumunda zorluk ve meşakkate girmiş olacak ve taş atılan yerde de ikamet etmiş olacaklar.

Bu hususta Âsım b. Adiy'in rivayet ettiğine göre, o şöyle demiştir: "Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem), deve çobanlarına (teşrik gecelerinde Mina'da) gecelemeye, kurban bayramının birinci günü erkenden (cemreye) taş atmalarına sonra ertesi günde veya daha ertesi günde iki güne

ait taşları bir arada atmalarına ve (aceleleri olmayan kimselerin de bayramın) dördüncü günü de (cemrelere) taş atmalarına ruhsat vermiştir."[469]

Hacılara su dağıtma görevi olanlar da aynı hükme tabiidir. Nitekim bu minvalde İbn Ömer şunu rivayet eder: "Allah'ın Resulü (sallallâhu aleyhi ve sellem), hacılara su dağıtmakla görevli olan Hz. Abbas'a, Mina gecelerinde Mekke'de ikamet etmesine dair ruhsat vermiştir." Buharî ve Müslim ittifak etmişlerdir.[470]

Sadece çobanlarla su dağıtıcıları arasında şöyle bir ayrım vardır: Çobanlar güneş batana değin ikamet ettikleri vakit gecelemeleri gerekmektedir. Su dağıtıcıları ise bunun tersinedir. Çünkü çobanlar sadece gündüzleyin hayvanları güdebilirler, güneş battığında ise artık gütme işi son bulur. Su dağıtıcıları ise gece ve gündüz olmak üzere (hep) meşguldürler, bu şekliyle birbirinden ayrılmaktadırlar.

Çobanların dışında olan, hasta ve malı olup da kaybolmasından endişe eden kimse vb. gibi mazereti olanlara gelince; onlar da gecelemeyi terkedebilecek konumda olan çobanlar gibi sayılırlar. Çünkü Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem), bunlar üzerinden başkalarına da dikkatleri çekerek ruhsat vermiştir ya da şöyle de diyebiliriz: Açıkçası başkaları da çobanların hükmüne aynı anlam itibariyle benzediğinden dolayı, bu kapsama dahil olması gereklilik arz etmektedir.

FİDYE VE AV CEZASI

Traş sebebiyle fidye vermek: İhramlı bir kimse başını traş edecek olursa, fidye vermesi icap eder. Bunda bir ihtilaf yoktur. Bunun temeli Yüce Allah'ın şu buyruğudur: "*Kurban, yerine varıncaya kadar başlarınızı tıraş etmeyin. Sizden her kim hasta olursa yahut başından bir rahatsızlığı varsa, oruç veya sadaka veya kurban olmak üzere fidye gerekir.*" (Bakara Suresi: 196)

---

469 Ahmed, Cilt: 5, Sayfa: 450. Hadisin lafzı ona aittir. Malik, Cilt: 1, Sayfa: 408; Ebu Davud, Cilt: 2, Sayfa: 498; Tirmizî, Cilt: 3, Sayfa: 289, 290; Hakim, Cilt: 1, Sayfa: 478; Beyhakî, Cilt: 5, Sayfa: 150. Tirmizî der ki: Hadis hasen, sahihtir. el-İrva, Cilt: 4, Sayfa: 280 eserinde der ki: "Bu hadisi aynı şekilde Hakim sahih görmüştür. Zehebî de ona muvafakat etmiştir." Eserde de ikisini onaylamıştır.

470 "Mina'da gecelemek" başlığında geçmişti.

Allah'ın Resulü (sallallâhu aleyhi ve sellem), Kâb b. Ucra'ya: "Başındaki haşereler sana eziyet veriyor mu?" diye sordu. O da: "Evet." cevabını verince, Allah Resulü (sallallâhu aleyhi ve sellem): "O zaman tıraş ol. Buna karşılık, üç gün oruç tut. Veya altı fakiri doyur. Yahut da bir kurban kes." buyurdu. Başka bir lafız da şöyledir: "Ya da her bir yoksul için yarım sa' olmak üzere altı yoksulu doyur." Buharî ve Müslim ittifak etmiştir.[471] Saçların traş edilerek ya da usturaya vurularak vs. izale edilmesi arasında bir fark yoktur. el-Muvaffak der ki: Bu noktada bir hilaf bilmiyoruz.

Mezhebimizin açık görüşüne göre kasden yapan ile bunu hataen yapan, özrü bulunan ve özrü bulunmayan arasında bir fark yoktur. Bu, İmam Şafiî'nin görüşüdür. Çünkü bu şekilde saçlar yok edildiği için, kasden yapan ile hatayla yapan eşit sayılır. Avı öldürmede olduğu gibi. Bir de Yüce Allah, mazur olduğu halde başındaki bir eziyetten dolayı traş olan bir kimseye, fidye vermesini dahi vacip kılmıştır. Bu şekilde mazur olmayan kimseye (traş olması halinde) bu fidyenin vacip olacağı tenbih edilmiş, başka bir şekilde de mazur kimseye fidyenin vacip olduğuna dair delil gösterilmiştir.

Bu konuda başka bir görüş daha gelmiştir ki; Unutarak (saçını traş eden) kimseye fidyenin gerekmeyeceğidir. Bu ise İshak'ın kavlidir.

Fidye ise ayet-i kerimede ve haber (hadis) de zikri geçen üç maddeden[472] birisidir, istediği ile de amel edebilir. Çünkü muhayyerlik anlamındaki lafızla gelmiştir. Mazur olanla olmayan, kasden traş olanla hataen olan arasında da bir ayrım yoktur. Bu ise İmam Malik ve İmam Şafiî'nin görüşüdür. Çünkü hüküm, mazur olmayan kimse hakkında sabit olmuştur ve (başkası), kendisine tenbih amacıyla uymaktadır. Uyan da aslına muhalif değildir.

İmam Ahmed'den nakledildiğine göre; Kişi özürsüz olarak traş olursa, muhayyer olmaksızın ona dem cezası gerekli olur. Bu ise Ebu Hanife'nin mezhebini oluşturur. Çünkü Yüce Allah, özür şartına bağlı kılarak muhayyer kılmıştır. Buna göre şart olmadığında, muhayyerlik de söz konusu olmaması gerekir. Bu görüşe, geçenlerle cevap verilmiştir.

---

471 Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 4, Sayfa: 12, 16.; Müslim, Cilt: 2, Sayfa: 860-862. Müslim'e ait bir lafız ise şöyledir: "Ya da üç sa' hurmayı altı fakire yedir."

472 Oruç tutmak, sadaka vermek ya da kurban kesmek. (Çevirmenin notu)

Dem cezasının vacip olmasını gerektiren miktar, dört kıl ve daha fazlasının koparılması/kesilmesidir. Diğer bir görüşe göre (ayette zikri geçen) üç madde, başın traş edilmesinde vacip olur.

el-Kadı der ki: Mezhebimizin görüşü de budur. Bu, aynı zamanda İmam Şafiî ve Ebu Sevr'in de kabul ettiği görüştür. Çünkü mutlak çoğul ismi vâki olduğundan –başın dörtte birlik bölümü gibi- onda dem cezasının gerekebileceğini söylemek caiz olur.

Ebu Hanife ise şöyle demiştir: Başın dörtte birlik bölümünden az kesilmiş olursa, bundan dolayı dem cezası gerekmez. Çünkü dörtte birlik miktar, başın tümü yerine geçmektedir.

Şöyle cevap verilmiştir: Dörtte birlik miktarın, başın tümü yerine geçmiş olduğu şeklindeki istidlal doğru değildir. Çünkü "dörtte bir" ifadesi bunu tam olarak kayıtlamaz ve bu sadece bir mecaz olarak gelmiştir, azı da çoğu da içermektedir.

İmam Malik ise; Başındaki eziyet veren şeyi alırken saçını da traş edecek olursa bu nedenden dolayı dem gerekir, demiştir.

Baştaki saçlar ile başka yerdeki saç ve kıllar, fidyenin vacip olması noktasında aynıdır. Çünkü başın dışında bulunan kıl ve saçlar, traş edilmesiyle ve temizlenip alınmasıyla bir tür konfora sürüklemiş olacağından bu yönüyle tıpkı başın traş edilmesi hükmü gibidir.

Başın traş edilmesiyle vacip olan fidye, Kâb hadisinde geçmektedir: Üç gün oruç tutmak ya da altı yoksulu doyurmak veyahut koyun kesmek... Bunu İmam Malik, İmam Şafiî ve Rey ashabı söylemiştir.

Fidye olarak buğday, arpa ve kuru üzüm vermek de yeterlidir. Çünkü kendisinde hurmanın yeterli geldiği her şeyde bunların verilmesi de yeterli gelmektedir. Tıpkı fıtır sadakasında ve yemin kefaretinde olduğu gibi. Bu sınıflardan üç sa' miktarının altında verilmesi yeterli olmaz; ancak buğday başka. Çünkü buğday hakkında iki görüş gelmiştir:

1) Yemin kefaretinde olduğu gibi, her yoksul için başkasından yarım sa' yerine bir müd buğday vermek yeterlidir.

2) Yarım sa' vermek de yeterlidir. Çünkü söz konusu hüküm, tenbih yoluyla sabit olmuştur. ya da kıyas ve detay, aslını temsil etmekte ve ona

muhalefet etmemektedir. Bunu, İmam Malik ve İmam Şafiî söyler. Bu kimse arpadan azı için her arpa için yemekten bir müd miktarı verir. Bu ise İmam Şafiî'nin kavlidir. İmam Ahmed'den nakledildiğine göre; Bir arpada bir dirhem verir, iki arpada ise iki dirhem verir. Yine ondan nakledildiğine göre; Her arpada bir avuç yemek verir. Buna benzer bir görüş de İmam Malik ve Rey ashabından gelmiştir. İmam Malik'ten nakledildiğine göre; Az bir arpayı zâil eden kimseye tazmin etmesi gerekmez. Evla olan yemek yedirmesidir. Müd miktarı vermesi gerekir. Zira şeriatın en az olarak vacip kıldığı şey fidyedir ve arpanın en azında vacip olmuştur.

Bir yasağı tekrardan yapan kimse: Traş olur sonra yine traş olursa, bu durumda vacip olan tek bir tane fidye vermesidir; şayet ikinciyi işlemeden evvel birincisinin kefaretini ödemiş olursa başka. Eğer birincisini ödemiş olur da sonra ikinci kez traş olursa, yine ikincisinin kefaretini ödemesi gerekir. Aynı şekilde bu hüküm, elbiseyi giyme hükmüyle aynıdır. Sonra kişi elbise giyer ya da koku sürünür sonra tekrar sürünürse ya da başka ihram yasaklarını tekrar işlerse, fazlalaşmasıyla vacipliği artmaz ve miktarı da çoğalmaz. Ama miktarı da çoğalana gelirsek bu, avın öldürülmesi hakkında mevzu bahis olan bir husustur ve hepsinde de cezası yer almaktadır. İster topluca öldürmüş olsunlar, ister ayrı ayrı öldürmüş olsunlar, fark etmez, bunda bir müdahale olmaz.

Fidye konusunda, yasaklar ayrı ayrı işlenmiş de olsa, toplu olarak işlenmiş gibi addedilir, şayet ikinciyi işlemeden evvel birincisinin kefaretini ödemiş olursa başka. Çünkü müdahalesi olup da biri diğerinin peşinden yapılmış olursa, -ayrı da olsalar- müdahale edilmesi (o kapsama girmesi) vacip olur; tıpkı hadler ve yemin kefaretleri gibi. Şüphesiz Yüce Allah başın traş edilmesinde bir tane fidyeyi vacip kılmıştır, birkaç defa kesilmesi noktasında ise bir ayrım yapmamıştır. Öyleyse bunda müdahale edildiği görüşü sahih değildir. Çünkü başını traş edecek olursa, bir yeri keserken diğer yerini de kesmek durumundadır.

İmam Ahmed'den nakledildiğine göre; Şayet birtakım sebepler için yasaklar tekrar tekrar çiğnenecek olursa, bu durumda bir sürü kefaret ödemesi gerekir. Bir sebebe bağlı olarak çiğnenecek olursa, bir tane kefaret ödemesi gerekir.

el-Muvaffak der ki: İmam Şafiî'den de bizim görüşümüzün aynısı gelmiştir. İmam Ahmed'den ise buna müdahil olmayacağı (bu kapsama girmeyeceği) nakledilmiştir. İmam Malik ise: Bu kapsama cima kefareti müdahil olur, başkası olmaz, demiştir. Ebu Hanife der ki: Bir mecliste bu yasağı tekrar edecek olursa bir tane kefaret verir, ama farklı meclislerde bu yasakları işleyecek olursa, bir çok kefaret ödemek durumundadır. Çünkü bir tane meclisin hükmü bir defa amel etme hükmü gibidir, ama başkası bunun tersinedir. Tüm bunlara, birinci görüşte geçen ifadelerle cevap verilmiştir.

Av cezasına gelince; bunun ise bir müdahalesi olmaz yani her av sebebiyle cezasının verilmesi icap eder, ister ayrı ayrı (zaman ve meclislerde) avlamış olsun, ister bir defada avlamış olsun, fark etmez. İmam Ahmed'den; diğer yasaklara kıyasla bunun da bir müdahalesinin olacağı şeklinde görüşü nakledilmiştir. Ancak bu doğru değildir. Çünkü Yüce Allah: "*İçinizden kim onu kasden öldürürse öldürdüğü hayvanın dengi (ona) cezadır.*" (Maide Suresi: 95) buyurmuştur. Zira iki tane avın dengi, ikisinden birisinin dengi gibi değildir. Bir de tek vuruşta iki tane av öldürmüş olursa, her ikisi için de ceza ödemesi vaciptir; dolayısıyla ayrı ayrı öldürecek olursa, cezayı ödemesi daha evla vacip olmuş olur. Çünkü ayrı ayrı öldürme durumunun –diğer yasaklarda olduğu gibi- toplu olarak öldürme durumundan eksik kalır tarafı yoktur.

Tırnakları koparma/kesme fidyesi: İlim ehli, ihramlı kimsenin tırnaklarından almasının yasak olduğu hususunda icma etmişlerdir. Bunlardan alması durumunda ise ilim adamlarının çoğunluğuna göre fidye vermesi icap eder. Bu, İmam Malik, İmam Şafiî, Ebu Sevr ve Rey ashabının görüşüdür. Çünkü bu kimse konfor amacıyla izale edilmesi yasak olan bir şeyi izale etmiş sayılacağından –tıpkı saçların traş etmede olduğu gibi- fidye ödemesi de gerekli olmuş olur. Hakkında nassın olmaması, bunun kıyas edilmesini engellemez. Mesela: Vücuttaki kıllar, saç kıllarına kıyas edilmiştir.

Öyleyse ele aldığımız ayrıntılar ve belirttiğimiz söz konusu ihtilaflara göre tırnaklar hakkındaki fidye hükmü ile saçların traş edilmesindeki fidye hükmü, aynıdır. İmam Şafiî ve Ebu Sevr'in görüşü de bu minvalde gelmiştir.

Ebu Hanife der ki: Eldeki tırnakların hepsinin kesilmesiyle ancak dem cezası gerekli olur; dolayısıyla bir elin dört parmağındaki tırnaklar kesilmiş/koparılmış olursa, bundan dolayı dem gerekmez. Çünkü bu şekilde bir elin faydası tamamlanmamış olur ve bu yönüyle de bir ya da iki tırnağına benzemektedir.

Tırnakların koparılmasını ele alırken, *"cem' (çoğul)"* ifadesi olarak bir eldeki tüm tırnakların koparılmasını söylemiş olmasına cevap verilecek olursa; Bir defa onların söylediği bu söz, başın dörtte birlik bölümünü traş edeceği zaman söz konusu olan bu uzvun hepsi ile bir fayda tamamlanmamış olacaktır, buna rağmen dem cezasını ise gerekli görmüşlerdir. Yani onların bu şekildeki sözleri, azında dem'in gerekli olacağı, çoğunda ise olmayacağı anlamına götürmüş olacaktır.

Bu sabit olduğuna göre, dolayısıyla bu kimse dem cezasının gerektireceği hususlar noktasında –tıpkı saç traşında olduğu gibi- bir tırnağı koparması suretiyle (ayette geçen) bu üç maddeden birisini almakla muhayyer bırakılmıştır.

Koku sürme ve dikişli elbise giyme fidyesi: İhramlı kimsenin kasden koku sürmesiyle ve (dikişli) elbise giymesiyle fidye vermesinin vacip olacağında bir ihtilaf yoktur. Çünkü konfora kaçması ihramlı iken yasaktır; dolayısıyla da fidye vermek durumundadır. Traş olmasıyla ya da tırnaklarını kesmesiyle konfora kaçması buna örnek teşkil eder. Bu noktada kokuyu az da sürmüş olsa çok da sürmüş olsa ve yine az bir parça (dikişli) elbise giymiş olsa ya da çok giymiş olsa, aynıdır. Bunu, İmam Şafiî söylemiştir. Çünkü böyle yapmakla faydalanma anlamı hâsıl olmuş olacağından –cima konusunda olduğu gibi- yalnız bu ameli işlemesine itibar edilmektedir veyahut -diğer yasaklar gibi- onun fidyesi bir zamana bağlı takdir edilemez.

Ebu Hanife der ki: Uzvun tamamına koku sürülmedikçe bundan dolayı dem gerekmez. Bunun yanında (dikişli) elbise de gece ve gündüz olmak üzere (tam bir gün) giyilmedikçe dem gerekmez. Daha az süreyle giyilmiş olursa, bu takdirde bir şey lazım gelmez; çünkü bu, normal ve âdet üzere bir giysiyi giymek anlamına gelmez.

Onların bu zikrettiklerinin doğru olmayacağı, şeklinde cevap verilmiştir. Çünkü insanlar adet gereği birtakım farklı giysiler giyebilmektedirler. Bir de onların ileri sürdükleri görüş bir takdir etmeden öteye geçmez; hâlbuki "takdir" etmenin yeri, tevkifi olmalıdır (yani delillerle ortaya konmalıdır.) Onların "uzuv" ve "gece ile gündüz" şeklindeki takdirleri ise kesin hüküm vermek anlamına gelmektedir...

Bu durumda (sürülen) kokuyu yıkamak ve elbiseyi de çıkartmak gerekir. Çünkü ihram yasaklarındandır ve -diğer yasaklar gibi- izale edilmesi ve devam edişini kesmek icap eder.

Mezhebimizdeki meşhur görüşe göre; unutarak ya da bilmeden eğer koku sürülmüş olursa ya da elbise giyilmiş olursa, bunun bir fidyesi yoktur. Bu, Ata'nın, İshak ve İbn Munzir'in mezhebini oluşturmaktadır. Çünkü bu noktada Yalâ b. Ümeyye'den nakledildiğine göre; Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) Cirâne'de iken yanına bir adam çıkageldi. Hz. Peygamber'e hitaben: "Umre için ihrama girmiş ve üzerinde koku sürülmüş bir kimse hakkında ne buyurursunuz?" diye sordu. Adama şöyle cevap verdi: "Üzerindeki kokuyu üç defa yıka, cübbeni de çıkar ve haccında yaptıklarını, umrende de yap." Bir lafız ise şöyledir: "Üzerindeki cübbeyi çıkar ve elbisenden bu koku eserini ve sarı renkli izi de gider." buyurdu. Buharî ve Müslim ittifak etmiştir.[473] Yaptığı ameli sebebiyle soru sormasına rağmen kendisine fidye vermesini emretmedi. Bir de icmaya göre ihtiyaç vaktinden sonrasına açıklamayı ertelemek, caiz de değildir. Bu da gösteriyor ki onun bu özrü bilmemesinden kaynaklanmaktaydı. Bilmeyen kimse de, unutarak yapan kimse de aynı hükme tabiidir.

İmam Ahmed'den nakledildiğine göre; Her halükârda bu kimsenin fidye vermesi gerekir. Bu da Malik'i, Leys ve Ebu Hanife'nin mezhebini oluşturur. Çünkü ihramın hürmeti çiğnenmiştir dolayısıyla da –başın traş edilmesi ve tırnakların kesilmesinde olduğu gibi- kasden yapması ya da sehven yapmış olması aynı hükme tabiidir.

Şöyle cevap verilmiştir: Traş olmak ve benzeri amellerde bulunmak "telef etmek" demek olduğu için, bunların telafi edilmesi mümkün değil-

473 Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 3, Sayfa: 393, 614.; Müslim, Cilt: 2, Sayfa: 836-838.

dir. Ama diğerinde ise konfor söz konusu olduğundan ve sehven yapması durumunda bunu kasdetmemiş olmasından dolayı, izale etmekle telafi edilmesi mümkündür.

Unutan bir kimse hatırlayacak olursa hemen kokuyu yıkaması ve elbisesini çıkarması gerekir. Eğer imkânı olduğu halde bunu erteleyecek olursa, bu takdirde ona fidye cezası gerekir. Cahil bir kimse de bilmesi durumunda, unuttuğu zaman hatırlayan kişinin hükmüne tabiidir.

Av'ın cezası: İlim adamları, ihramlı bir kimsenin ezcümle bir avı öldürmesi durumunda ceza ödemesinin gerekli olduğu hususunda icma etmişlerdir.

el-Muvaffak der ki: Bir ihramlının kasden bir avı öldürmesi sebebiyle, ceza ödeyeceği konusuna muhalefet eden bir ilim adamı bilmiyoruz, ama el-Hasen ile Mücahid bundan farklı düşünmektedirler; çünkü onlar: "Eğer ihramlı olduğunu bildiği halde kasden öldürecek olursa, ona bir ceza yoktur. Ama hata ile ya da ihramlı olduğunu unutmuş olduğu halde avı öldürmüş olursa, bu durumda ona ceza gerekir." demişlerdir. Ancak bu, nassa muhaliftir. Çünkü Yüce Allah şöyle buyurur: "*İçinizden kim onu kasden öldürürse öldürdüğü hayvanın dengi (ona) cezadır.*" (Maide Suresi: 95) İhramlı olduğunu hatırlaması, "kasden yapması" anlamına gelmektedir.

Avın öldürülmesi; Mübah ve Haram olan olmak üzere iki türlüdür. Haram olanı öldürmeyi mübah kılacak bir sebep olmaksızın kendiliğinden avı öldürme şeklidir. Bundan dolayı cezayı ödemesi gerekir.

Mübah olanın şekli de üç türlüdür:

1) Etini yemeye mecbur kalmak durumu. Bunda avı öldürmek mübah olur. el-Muvaffak der ki: Bildiğimiz kadarıyla bunda bir ihtilaf yoktur. Çünkü ayet-i kerimenin umumi manasına göre, öldürdüğü takdirde o (ihramlı iken) başka bir hayvan bulsun veya bulmasın onun kıymetini öder. Evzai ise; Bundan dolayı kıymetini tazmin etmez; çünkü bu şekliyle deniz hayvanına benzemektedir, demiştir. Buna; başındaki bir rahatsızlık sebebiyle saçlarını traş etmenin mübah olması ve bunun yanında fidye'nin de vacip olacağı, şeklinde cevap verilmiştir.

2) Kendisine saldıran ve öldürmeden başka bir yolla zararından kurtulmadığı hayvanı ihramlı olduğu halde öldürür, bundan dolayı ceza ödemesi de gerekmez. Bunu, İmam Şafiî söylemiştir. Çünkü böyle yapmakla –kimi saldırgan insanların zararını def etmede olduğu gibi- o hayvanın zararından kurtulmak amacıyla onu öldürmüş olmaktadır, tabiyatı haliyle eza ve zarar veren şeyleri öldürme kapsamında değerlendirilir. Ebu Hanife ise: Bundan dolayı ceza ödemesi gerekir; çünkü bu kimse kendi ihtiyacı sebebiyle hayvanı öldürmüştür; dolayısıyla da kendi ihtiyacı için onu yemek amacıyla öldürmeye benzer, demiştir. Buna ise geçen açıklamalarla cevap verilmiştir.

3) İhramlı kişi bir avı, yırtıcı bir hayvandan ya da bir avcının ağından kurtarsa veyahut buna benzer işleri icra ederken hayvan telef olsa, bu durumda kendisine tazmin gerekli olmaz. Çünkü hayvanın ihtiyacı olan mübah bir işi yaparken av öldüğü için tazmin gerekmemektedir. Bunun yanında "ayetin umumi hükmü gereği, bu nedenle tazmin etmesi gerekli olur." da denilmiştir.

İki görüşten birisine göre; Avı öldürürken hata ile kasden işlenen suçlarda da ceza gerekli değildir. Bunu, İmam Malik, Sevri, İmam Şafiî ve Rey ashabı söylemiştir. Buna dair delil Hz. Cabir'in şu kavlidir: "Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) sırtlan avlayan bir ihramlının, ceza olarak bir koç tazmin etmesine hükmetmiştir."[474] Burada ise (kasden ya da hatayla yapıp yapmadığına dair) bir ayrıma gitmemiştir. Çünkü hayvan telef olduğu için –insanların mallarının telef edilmesinde olduğu gibi- bunu hatayla yapması ve kasden yapması hükmü eşittir.

İkinci görüşe göre; Avı hata ile öldürmeden dolayı ceza gerekli değildir. Bu ise İbn Abbas, Said b. Cübeyr, Tavus ve İbn Munzir ve Davud'un görüşüdür. Çünkü Yüce Allah: *"İçinizden kim onu kasden öldürürse öl-*

---

474 Ebu Davud, Cilt: 4, Sayfa: 158-159; İbn Mace, Cilt: 2, Sayfa: 1031. Hadisin lafzı ona aittir. Hakim, Cilt: 1, Sayfa: 452-453 ve Beyhakî, Cilt: 5, Sayfa: 183. Kimisi ise iki tarikle nakletmiştir. Hakim iki tarikten birisi hakkında; "Şeyhayn şartına göre sahitir." demiştir. Zehebî de bu noktada sükut etmiştir. el-İrva, Cilt: 4, Sayfa: 242 eserinde der ki: "Bu hadis sadece Müslim şartına göre böyledir." Hakim ikinci tariki ise sahih görmüştür, Zehebî de ona muvafakat etmiştir." el-İrva, Cilt: 4, Sayfa: 243 eserinde der ki: "Bu hadis Hakim'in dediği gibi isnadı sahihtir."

dürdüğü hayvanın dengi (ona) cezadır." (Maide Suresi: 95) buyurmuştur. Ayetteki hitap, hata ile öldüren kimseye cezanın gerekli olmayacağını ifade eder. Zira aslolan zimmetinin beri olmasıdır; dolayısıyla delil olmadıkça hakkında hüküm verilemez.

Ceza ancak avı öldürmekle vacip olur. Avda ise üç özellik söz konusudur: Yenmesinin mübah olması, sahibinin bulunmaması, zor yakalanan ve vahşi bir hayvan olması.

Birinci özellikten; yenilmeyen tüm hayvanlar kapsam dışında kalmaktadır, bundan dolayı da ceza gerekmez. Bu, âlimlerin çoğunun kabul ettiği görüştür ancak onlar, eti yenen ile yenmeyen bir hayvandan doğmuş olan hayvanı vb. öldürdüğü takdirde –genelde yenilmesini haram olduğu için, çoğunlukla öldürülmesini de haram görerek- cezayı da gerekli görmüşlerdir. Mübah oluşunda ihtilaflı olan hayvanların, hakkında verilen cezaları da ihtilaflıdır. İhramlıya gelince doğrusu onun cezayı tazmin etmeyeceğidir. Çünkü bu, kıyasa terstir ve hakkında nas da yoktur.

İkinci özellik olan vahşi olmasına gelince; İhramlı kişinin vahşi olmayan bir hayvanı boğazlaması haram değildir. Diğer tüm davarlar, at, tavuk vb. gibi onu yemesi de haram değildir. el-Muvaffak der ki: Bu hususta ilim adamları arasında bir ihtilafın olduğunu bilmiyoruz. Bunda itibar edilecek olan asıldır, yoksa o andaki durumu değildir. Buna göre eğer vahşi hayvan evcilleştirilmiş de olsa, bundan dolayı ceza gerekli olur. Aynı şekilde evcil ya da vahşi güvercin de böyledir ve aslına itibar edileceğinden, onda ceza gerekli olur. Ehli hayvan, eğer vahşileşecek olursa bundan dolayı da bir şey vermek icap etmez.

Ceza sadece kara avı öldürmekten dolayı gerekir, deniz avından dolayı gerekmez; bunda bir ihtilaf yoktur. Büyük hayvanların cezası, davar hayvanların benzeri cezası olarak verilir. Bu, içlerinde İmam Şafiî'nin de yer aldığı ilim ehlinin çoğunluğunun görüşüdür. Çünkü Allah'u Teâla: "*(...) öldürdüğü hayvanın dengi (ona) cezadır."* (Maide Suresi: 95) buyurmuştur. Bunun yanında Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem), sırtlana ceza olarak bir koç tazmin edilmesine hüküm vermiştir. Ashab-ı kiram, misliyatın (mislinin ödenmesinin) vacip olacağı noktasında icma etmişlerdir. Onların bazı dönemlerde ve farklı beldelerde buna dair hüküm vermiş olmaları,

bunu kıymeti üzerinden vermediklerine işaret etmektedir. Çünkü kıymeti üzerinden verilmiş olsaydı, bu durumda görünüşü ya da hakkındaki haberi sebebiyle, kıymeti farklı olarak bilinip telef edilen o hayvanın bizzat kendi kıymetini ödemeye itibar ederlerdi. Hüküm verdikleri bu noktada yöneltilen sorular hakkında tavakkuf etmemişlerdir. Çünkü Ashab-ı kiram (öldürülen) bir güvercinin yerine, bir koyunun tazmin edilmesine hüküm vermişlerdir. Hâlbuki güvercin genellikle bir koyunun kıymeti etmez.

Ebu Hanife ise; Kıymetini ödemek icap eder ve onu misline çevirmek caiz olmaz; zira av misliyattan sayılmaz, demiştir. Ona ise geçen açıklamalarla cevap verilmiştir.

Buradaki maksat gerçek benzerlik değildir. Zaten av ile onun yerine bulunacak olan hayvan arasında, gerçek benzerlik sağlanamaz. Yalnız görünüş açısından benzerlik kasdedilmiştir.

Öldürülen ve telef olunan av, iki kısımdır:

1) Hakkında Ashab-ı kiramın hüküm verdiği kısım. Bunu, Ata, İmam Şafiî ve İshak ifade etmiştir. Çünkü Ashab-ı kiram doğruya daha yakındır ve onlar ilimi daha iyi analiz edebilmektedirler. Onun içindir ki kendilerinin verdiği hüküm, başkalarına nazaran daha hüccet sayılır. Tıpkı âlimle ümminin durumu gibi. Bu nedenle Ashab-ı kiram, (ihramlının öldürdüğü) sırtlana karşılık ceza olarak bir koçu, geyikte bir koyunu, tavşanda bir dişi oğlakı, yaban tavşanında yeni sütten kesilmiş bir oğlakı gerekli görmüşlerdir. Bunun yanında vahşi eşeğe karşılık bir sığırı gerekli görmüşlerdir; bir deve olacağı da söylenmiştir. Yabani ineğe karşılıkta ise bir sığırı gerekli görmüşlerdir.

İmam Malik ise; Hakkında iki adil kişi hüküm verir, demiştir. Çünkü Yüce Allah şöyle buyurur: *"İçinizden adalet sahibi iki kişi hükmeder (öldürülen avın dengini takdir eder.)"* (Maide Suresi: 95)

2) Hakkında Ashab-ı kiramın hüküm vermediği kısım. Bu durumda, tecrübeli iki adil kişinin vereceği karara başvurulur. Çünkü Allah'u Teâla: *"İçinizden adalet sahibi iki kişi hükmeder (öldürülen avın dengini takdir eder.)"* (Maide Suresi: 95) buyurmuştur. Onlar da değeri yönünden olmaksızın, yaratılışı ve sureti bakımından öldürülüne en çok benzeyen bir hayvanın

ceza olarak ödenmesine hükmederler. Nitekim sahabenin verdiği hüküm kıymet ve değer yönünden hayvanların benzer şekilde olmasına göre değildi. Söz konusu olan bu hakemin bir fakih olması şart da değildir; bu sadece bir ziyade sayılır. Zira .Yüce Allah'ın (ayette) belirttiği "*adalet*" vasfına hâiz olması şarttır; çünkü bunu açıkça bir nas olarak bildirmiştir. Bir de adalet vasfı diğer yerlerde de başkasının görüşünün kabulü noktasında şarttır. Bir de tecrübeli olmasına itibar edilir. Çünkü benzerine dair hüküm verilmesi, ancak tecrübeli (ve uzman) olduğu vakit mümkün olur. Kuşkusuz tecrübeli bir şekilde hüküm vermek, diğer hükümler konusunda da şarttır.

Avı öldüren iki hakemden birisinin, avı öldüren ihramlı kişi olması da caizdir. Bunu, İmam Şafiî ve İshak söylemiştir. Çünkü *"İçinizden adalet sahibi iki kişi hükmeder (öldürülen avın dengini takdir eder.)"* (Maide Suresi: 95) buyruğunun umumi manası bunu ifade etmektedir. Avı öldüren de diğer bir adil kişiyle beraber hakem olup söz konusu cezayı takdir edebilir. Hz. Ömer (radıyallâhu anh), kertenkele öldürdüğü halde İrbid'e, kendisi hakkında cezası noktasında hakemlik yapmasını emretmiştir.[475] Çünkü bu, Yüce Allah'ın hakkı konusunda bir malın çıkarılıp verilmesi demektir; dolayısıyla da –zekâtta olduğu gibi- bunda emin olduğu vacip olan bir kimsenin olması da caizdir.

Nehai ise; Bunun olması mümkün değildir; çünkü bir kimsenin kendi hakkında hüküm vermesi doğru olmaz, demiştir. Buna ise geçen açıklamalarla cevap verilmiştir.

Kuşun avlanmasında gereken tazmin: Kuşların öldürülmesi sebebiyle tazminin gerekli olacağı hususunda ilim ehli arasında bir ihtilaf yoktur. Sadece Davud (ez-Zâhirî)'dan nakledildiğine göre, güvercinden küçük olan kuşlardan dolayı bir ceza yoktur. Çünkü bu türdeki bir hayvanın misli olmaz. (Ama) ona da Yüce Allah'ın: *"İhramlı iken avı öldürmeyin."* (Maide Suresi: 95) buyruğunun umumi manasıyla cevap verilmiştir.

---

475 Şafiî, Tertîbu Müsnedihi, Cilt: 1, Sayfa: 332. Orada geçtiği üzere İrbid: "Ben ondan (kertenkele) dolayı, su içen (sütten kesilmiş) ve otlayan bir oğlak yavrusunun ceza olarak verilmesini öngörüyorum." deyince, Hz. Ömer: "Kertenkele hakkında oğlak yavrusu verilir." demiştir.

Güvercin dışında ona benzer kuşların tazmininde, onun kıymeti/ bedeli ödenir. Çünkü tazminde aslolan -diğer tazmin konularında olduğu gibi- onun kıymetini ödemektir. Ancak biz, bu hususta gelen bir delilden dolayı onu terk ettik. Fakat diğerlerinde, söz konusu delil olarak ileri sürülen hususta onun kıymetinin ödenmesi icap eder. Kıymeti ise telef edilen yere göre itibar görür.

Kuşun yumurtası da kuşun kıymetine göre tazmin edilir. Nitekim İbn Abbas: "Devekuşunun yumurtası kırıldığı zaman bedelini ödemek gerekir."[476] demiştir. İmam Şafiî, Ebu Sevr ve Rey ashabı da bunu söylemiştir. Çünkü yumurtanın bir misli/benzeri yoktur; dolayısıyla da –küçük kuşlarda olduğu gibi- kıymetinin ödenmesi icap eder.

Devekuşu ve Güvercinin fidyesi: Devekuşundan dolayı bedene cezası gerekir. Bunu, İmam Malik, İmam Şafiî ve ilim adamlarının çoğunluğu söylemiştir. Çünkü Yüce Allah'ın: "(...) *öldürdüğü hayvanın dengi (ona) cezadır.*" (Maide Suresi: 95) buyruğundan anlaşılan da budur. Devekuşu'nun tazmini, deve'ye benzer; çünkü yaratılış yönünden birbirlerine benzerler, bu nedenle de onun misli sayılır ve nassın umumi kapsamına girer. Şüphesiz sahabe de devekuşuna bedel olarak bedene (deve)'nin[477] tazmin edileceği hükmünü vermişlerdir. Ebu Hanife ise: Devekuşu'ndan dolayı kıymeti tazmin edilir, demiştir. İki arkadaşı (olan Ebu Yusuf ile Muhammed) ise ona muhalefet etmişlerdir. Kuşkusuz nassa ve rivayetlere uymak, daha evladır.

Güvercinden dolayı koyun tazmin etmek gerekir. Bunu, İmam Şafiî ve İshak söylemiştir. Çünkü sahabe-i kiram, güvercin hakkında koyun'un

---

476 Abdurrazzak, Musannaf, Cilt: 4, Sayfa: 421. el-İrva, Cilt: 4, Sayfa: 215 eserinde: "Bu hadisin senedi mevkuftur ve Şeyhayn şartına göre sahihtir." der.

477 et-Telhisu'l Habir, Cilt: 2, Sayfa: 284 eserinde der ki: "Sahabe'nin, Devekuşu'na bedel olarak bedene tazmin ettiğine dair hadis; Beyhakî'de, İbn Abbas'tan hasen bir senetle geçmektedir. Ata el-Horasani tarikinden, onunda Hz. Ömer, Hz. Ali, Hz. Osman, Zeyd b. Sabit, Muaviye ve İbn Abbas'tan gelen nakile göre onlar şöyle demişlerdir: "İhramlının devekuşu öldürmesi sebebiyle bedene gerekir." İmam Malik şöyle demiştir: "Ben, ihramlının devekuşunu öldürmesi sebebiyle bedene cezası ödemek durumunda kalacağını hep işitmişimdir." Bak: es-Sünenü'l Kübra, Cilt: 5, Sayfa: 182.

tazmin edilmesine hükmetmişlerdir. Harem içerisinde ne zamanki bir güvercin misli olarak bir koyun'a denk geliyor, aynı şekilde hill bölgesinde de bu şekilde tazmin edilmesi gerekmektedir.

Ebu Hanife ve İmam Malik ise; Bu durumda sadece kıymeti tazmin edilir, demişlerdir; ancak İmam Malik sadece ihramsız olarak Harem içerisindeki güvercin hakkında ona muvafakat etmiştir. Çünkü kıyas, bütün kuşlar hakkında kıymetinin ödenmesini gerektirir; ama sahabe-i kiramın bu noktada verdikleri hüküm sebebiyle Harem içerisindeki güvercin konusunu bu kapsamın dışına çıkarıp terk ettik. Zira bu hüküm asıl üzere kalmaktadır.

Şöyle cevap verilmiştir: Güvercinin başka bir güvercine kıyas edilmesi, başkasına kıyas edilmesinden daha evladır. Bunun yanında güvercine benzeyip, suya kanan ama onu damla damla yudumlamayan kuşlarda da tazmin olarak koyun gerekir. Toy kuşu gibi güvercinden daha büyük olan kuşlarda ise iki görüş gelmiştir:

1) Bunlarda da koyun tazmin edilmesi gerekir. Çünkü bazı sahabelerden buna dair nakil gelmiştir. Bir de güvercinden dolayı ceza olarak koyunun gerekli olması, güvercinden daha büyük olan kuşlara da koyunun gerekli olacağına dair dikkatler çekilmiştir.

2) Bunlarda sadece kıymeti ödenir. Bu ise Şafiî'nin mezhebidir. Çünkü kıyas, buna dair tüm kuşlarda sadece kıymetinin ödenmesini gerektirmektedir; güvercin konusu ise (hakkında delil geldiği) ve sahabenin bunun hakkında icması yer aldığı için bu kapsam dışında kaldığından, terk ettik. Başkası hakkında ise bu hüküm asıl üzere kalmaktadır.

Av cezası ödemede muhayyer olması: Kişi av cezası ödemede şu üç yoldan birisiyle serbest bırakılmıştır: İster o hayvanın benzerini fidye olarak verir ya da benzerini dirhem olarak ölçer ve ne kadar yiyecek olarak geleceğini hesaplar, her bir müd olarak yoksula yedirir veyahut her müd için olmak üzere oruç tutar. Hangisiyle isterse kefaretini öder, ister zengin ve isterse fakir olsun, fark etmez. Bunu, İmam Malik, İmam Şafiî ve Rey ashabı söylemiştir. Çünkü Allah'u Teâla: ***"(Buna) Kâbe'ye varacak bir kurban olmak üzere içinizden adalet sahibi iki kişi hükmeder***

(öldürülen avın dengini takdir eder.) Yahut (avlanmanın cezası), fakirleri doyurmaktan ibaret bir keffârettir yahut onun dengi oruç tutmaktır." (Maide Suresi: 95)

Ayette geçen ve *"yahut"* anlamına gelen *"ev"* edatı muhayyerlik bildirmektedir. Eza sebebiyle fidye ödemek, yemin kefareti gibidir. Zira mahzurlu bir amelin işlenmesi sebebiyle fidye verilmesi vacip olmuştur; dolayısıyla da -eza fidyesinde olduğu gibi- zikri geçen üç şıktan birisini yerine getirmekte serbesttir. Dolayısıyla birinci şekli tercih eden kimse benzer bir hayvanı kurban eder ve etini de Harem'deki yoksullara dağıtır. Kurbanlık hayvanın kesilmesi icap eder ve bunu istediği zaman kesebilir; kurban bayramı günlerinde olması ise şart değildir.

Yemek yedirmek istiyorsa; değerini dirhem (para) olarak ve parayı da yiyecek olarak hesaplar, onları da yoksullara tasadduk eder. Bunu, İmam Şafiî söyler. Çünkü benzerinin kıymeti kadar kadar bir yiyeceği vermek icap eder. Kıymeti hesaplandığında ise mislin kıymetini vermek gerekir; tıpkı insanların mallarını misliyle vermek gibidir.

İmam Malik der ki: Ölen hayvanın kıymeti verilir, benzeri ise verilmez. Zira telef edilmesi hasebiyle kıymetini tespit etmek gerekince, telef olunan o hayvanın benzeri bulunmuyormuş gibi kabul edilir ve kıymeti verilir.

Harem içinde misli kıymetine itibar edilir. Çünkü burası çıkarılıp verilme yeridir. Kıymetinin çıkarılıp verilmesi ise yeterli değildir. Çünkü Yüce Allah bu üç maddeden birisini verme noktasında kişiyi muhayyer bırakmış, bunlarda kıymetiyle ilgili bir şeyi ise bildirmemiştir. Çıkarılıp verilen yemek ise fıtır sadakasında ve eza fidyesinde çıkarılıp verilendir.

Her bir yoksula, bir müd buğdaydan olmak üzere verir. Diğer sınıflardan ise yoksul başına yarım sa' olarak verir. Bunu, İmam Ahmed ifade etmiştir. Evla olan; Buğday dışında yarım sa' miktarından daha azının verilmesinin yeterli olmayacağıdır. Çünkü şeriat, yoksulların bunlardan daha azıyla yedirilmesinde bir şey varid kılmamıştır. Bunda tevakkuf da edilmemiştir; dolayısıyla da bu, benzer sınıflara çevrilebilir. Söz konusu olan bu yiyeceklerin yalnız Harem'deki yoksullara verilmesi yeterli gelmektedir. Çünkü bu yoksullar, hacılara vacip olan hediye kurbanlıklarının yerine bedel sayıldıklarından dolayı onlara verilmesi gerekir.

Oruca gelince; İmam Ahmed'den nakledildiğine göre her bir müd yerine bir gün oruç tutar. Bu, İmam Malik ve İmam Şafiî'nin görüşüdür. Yine İmam Ahmed'den nakledildiğine göre; Her bir yarım sa' yerine de bir gün oruç tutar. Bu ise Sevri ve Rey ashabının görüşüdür.

el-Kâdı der ki: (Kuvvetli) görüşe göre, her bir müd buğday yerine ya da başkasından yarım sa' yerine bir gün oruç tutar. İmam Ahmed'in (zikri geçen) iki görüşü ise her iki durumun farklılık arz etmesi durumuna hamledilmiştir. Çünkü bir gün oruç tutmaya mukabil bir müd buğday ya da başkasından yarım sa' olmak üzere yoksula yemek yedirme vardır.

Bir müd'den az olması durumunda, onun yerine bir tam gün olarak oruç tutar. Bunu, aynı şekilde Ata, Nehai, Hammâd, İmam Şafiî ve Rey ashabı söylemiştir. el-Muvaffak şöyle demiştir: Onlara bu hususta muhalefet edeni bilmiyoruz. Zira oruç, parçalara bölünemeyeceğinden, tam olarak tutulması icap eder. Orucu tutarken de peş peşe tutulması gerekli değildir. Bunu, İmam Şafiî ve Rey ashabı söylemiştir. Çünkü Allah'u Teâla bunu mutlak anlamda emretmiştir ve -delil olmaksızın- peşpeşe tutulamasına dair bir kayıt da getirmemiştir.

Cezanın bir kısmını oruçla, diğer kısmını da yemek yedirmekle geçirmek caiz değildir. Bunu, İmam Ahmed ifade etmiştir. İmam Şafiî, Sevri, İshak ve Ebu Sevr de bunu söylemişlerdir. Muhammed b. el-Hasen ise bir kısmını yemek yedirmekten aciz olması halinde bunu caiz görmüştür. (Ama) bu, doğru değildir. Çünkü bu bir tane kefarettir ve –diğer kefaretlerde olduğu gibi- bir kısmını yemek yedirmeye ve diğer kısmını da oruç tutmaya sevk etmez.

Misli/benzeri olmayan hayvanların öldürülmelerinde ise kişi, kıymetini hesap edip onun bedelini yoksullara yedirmekle yahut oruç tutmakla muhayyer bırakılmıştır. Çünkü Allah'u Teâla (ayette ki) bu üç madde hakkında onu serbest bırakmıştır. Üçünden birisi ortadan kalkınca, artık söz konusu hüküm, bu kalan diğer iki maddenin muhayyerliğinde kalmış olur.

Avı tekrar öldürme: Avın birinci defasında gerektiği gibi, ikinci öldürme halinde de ceza gerekli olur mu? Bu konuda İmam Ahmed'den gelen üç görüş nakledilmiştir:

1) Her bir avdan dolayı ceza gerekir. Bu, mezhebimizin açık görüşünü oluşturmaktadır. Ebu Bekir der ki: Ebu Abdullah (İmam Ahmed)'ın iki görüşünden en evla olanı da budur. Sevri, İmam Şafiî, İshak ve Rey ashabı da bu görüşe sahip olmuşlardır. Çünkü bu, öldürülen hayvanın yerine ödenen bir kefarettir ve –insanların öldürülmesi konusunda olduğu gibibirincisi ile dönüp ikinci kez (başka) bir avı öldürmek aynıdır. Bir de bu, telef edilen şeyin yerine bir bedeldir ve onda benzeri tazmin edilir ya da kıymeti ödenir. Bu yönüyle insanların malındaki bedel durumuna benzer.

2) Sadece birinci öldürmeden dolayı ceza gerekir. Çünkü Yüce Allah: *"Kim, bu suçu tekrar işlerse Allah da ondan karşılığını alır."* (Maide Suresi: 95) buyurmuştur. Burada ise cezanın gerekli olduğu söz konusu edilmemiştir. (Ama) bu ayet-i kerimenin tekrar öldürmesi sebebiyle cezanın kendisine de gerekli olacağına dair genel bir ifadeyle geldiği, şeklinde cevap verilmiştir. Geri kalanında ise azabı zikredilmiştir ki, bu da vacip olmasına engel değildir. Yüce Allah'ın buyurduğu gibi: *"Bundan sonra kime Rabbinden bir öğüt gelir de faizden vazgeçerse, geçmişte olan kendisinindir ve artık onun işi Allah'a kalmıştır. Kim, tekrar ona (faize) döners, işte onlar, cehennemliktir; orada devamlı kalırlar."* (Bakara Suresi: 275) Sabit olduğu üzere, tekrar o öldürmeye dönecek kimse bu işten vazgeçmiş de olsa, geçmişte olan kendisinindir ve artık onun işi Yüce Allah'a kalmış demektir.

3) Birincisini ödemiş olursa, ikincisi üzerine de kefaret ödemesi gerekir. Ödemeyecek olursa, bu durumda ikincisine bir şey yoktur. Çünkü bu, ihramlı iken mahzurlu bir ameli işlemesinden dolayı kefaret gerekmiştir. Bu durumda, elbise giyinmekte ve koku sürünmekte olduğu gibi, kefaretin ödenmesinden evvel bunların ikisi birbiri kapsamına dahil olmuşlardır. (Ama) av cezasının, başkasına kıyas edilemeyeceğinden dolayı, bunun doğru olmayacağı şeklinde cevap verilmiştir. Çünkü bunun cezası takdir edilmektedir, avın küçük ve büyüklüğü de farklılık arz etmektedir. Şayet birlikte iki tane avı telef edecek olursa, ikisinin de cezasını ödemek zorundadır. Aynı şekilde ayrı ayrı öldürdüğü takdirde de durum aynıdır. Başka yasaklar ise bunun tersinedir.

Öldürme işinde bir topluluk ortak olurlarsa: Bu konuda İmam Ahmed'den bazı görüşler nakledilmiştir; şöyle ki:

1) Vacip olan (toplam) bir tane ceza ödemektir. Doğrusu da budur. İmam Şafiî ve İshak bunu söylemiştir. Çünkü Allah (c.c.) şöyle buyurur: "(...) *öldürdüğü hayvanın dengi (ona) cezadır.*" (Maide Suresi: 95) Bu durumda bir topluluk bir avı öldürdüğü vakit, onun benzerini tazmin etmeleri gerekir.

2) Herkesin bir tane ceza ödemesi gerekir. Bunu ise İmam Malik, Sevri ve Ebu Hanife söylemiştir. Çünkü bu, kapsamına orucun da girdiği öldürme kefaretidir ve bu yönüyle insanı öldürme kefaretine benzer. Şöyle cevap verilmiştir: Daha fazlası "benzer" kelimesinin dışında olduğundan dolayı gerekmez. Bu durumda, hediye kurbanında ceza birlikte ödenecek olursa, orucun da birlikte tutulması icap eder. Çünkü Allah'u Teâla: "*Yahut onun dengi oruç tutmaktır.*" (Maide Suresi: 95) buyurmaktadır. İttifak ise kıymetin dengiyle hâsıldır; bu durumda kıymetten daha fazla olmasını vacip kılmak nassa muhalif olur. Bunun yanında (insanın) öldürülmesi diğerine göre farklılık arzeder ve tek olarak sayılır; tıpkı diyet gibi yahut da katilin tek bir kimse olması gibidir.

3) Şayet ödenecek ceza oruç olarak ödenecek ise o takdirde topluluktaki herkesin tam olarak oruç tutması gerekir. Bunun dışında ise o zaman bir ceza olarak ödenir. İki kişi öldürmüş olursa biri kurban keser, diğeri ise oruç tutar. Bu şekilde kurban kesen hissesiyle, diğeri de tam olarak tuttuğu orucuyla katılmış olur. Çünkü ceza bir kefaret değildir; ceza ancak bir bedeldir ve kefaretin kendisine atfedilmesi deliline dayanır, oruç ise kefarettir.

Haccı Kaçırmak: Kurban bayramı günü fecir doğana değin Arafat vakfesini kaçırmış olan bir kimse, haccı kaçırmış demektir. el-Muvaffak der ki: Bunda ihtilaf edeni bilmiyoruz.

Haccı kaçıran kimse, tavafı ve say'ı yapar ve akabinde traş olup ihramdan çıkar. Mezhebimizin sahih görüşü de budur. Bu, aynı zamanda İmam Malik, Sevri, İmam Şafiî ve Rey ashabının da görüşünü oluşturur. Hz. Ömer'den nakledildiğine göre, kendisi haccını kaçıran Ebu Eyüb'e umre yapanlar gibi hareket etmesini emretmiştir. Ardından şöyle dedi: "İhramdan çıkınca artık seneye hacca yetişecek olursan, haccını eda et ve yanında bulunan hediye kurbanını da getir."

Hebbâr b. Esved ise şöyle demiştir: "Hac günlerini hatalı saymıştık (bu nedenle hacca yetişemedik.) Bunun üzerine Hz. Ömer: 'Mekke'ye git ve seninle birlikte gelenlerle tavaf edin ve yanınızda varsa hediye kurbanını kesin. Sonra traş olun yahut saçlarınızı kısaltın ve (ihramdan çıkıp) geri dönün. Ayrıca ertesi sene haccınızı ifa edin ve kurbanlarınızı getirin. Bulamayanlar ise üç gün hacda, yedi gün de dönünce toplam on gün oruç tutsun.' buyurdu."[478]

Şu var ki; haccı kaçırmadan dahi haccı bozup onu umreye çevirmek caiz olduğuna göre, kaçırılması halinde bu elbetteki daha öncelikli sayılır. el-Muvaffak der ki: Sahabeden isimlerini bildiğimiz bir çok sahabe-i kiramın görüşü de bizim lehimizedir ve onlara muhalefet edeni de bilmiyoruz; dolayısıyla bu bir icma halini almış oldu.

Bu sabit olduğuna göre, artık bu kişi (kaçırdığı haccından çıkıp) umre yapmak için ihramı giyer. Bunu, İmam Ahmed ifade etmiştir. Bu, Rey ashabının görüşüdür.

İbn Hâmid der ki: Onun bu ihramı umre yerine geçmez; belki onun tavafı ve say'ı yapması ve akabinde traş olup ihramdan çıkması gerekir. Bu, İmam Malik ve İmam Şafiî'nin görüşüdür. Çünkü onun bu ihramı, iki tane nüsuktan birisi olarak akdedilir de diğerine geçmemiş olur; tıpkı umre yapmak için ihrama girmek gibi olur. Bir de *"umre yapanlar gibi hareket etmesini..."* sözüyle, umrecinin yapmış olduğu amelleri -ki bunlar tavaf ve say'dır- yapmasını kasdettiği muhtemeldir. Bu durumda, iki görüş arasında bir ihtilaf olmamış olur. Bir de onun bu hac ihramının, umre ihramı yerine geçeceği, –umre yapmamış ise- ilk olarak ifa edeceği umre için yeterli gelmiş olması da muhtemeldir. Şüphesiz bir sebebe bağlı olmadan haccın, umreye çevrilmesi de caizdir; bunu haccın feshi konusunda dile getirmiştik.[479] Bir ihtiyaca binaen çevrilmesi ise daha öncelikli caiz olur. Bu ifadeden, "umrenin, hacca çevrilmesi" durumu kapsam dışında kalır; çünkü bu caiz değildir. Zira umrenin vakti kaçmaz; dolayısıyla da -haccın tersine- umrenin ihramının, hacca dönüştürülmesine hacet yoktur.

---

478 Malik, Cilt: 1, Sayfa: 383, onun tarikiyle de Şafiî, Tertîbu Müsnedihi, Cilt: 1, Sayfa: 384; Beyhakî, Cilt: 5, Sayfa: 174. el-İrva, Cilt: 4, Sayfa: 260, 422 eserinde; Bu hadisin senedi sahihtir, denilmiştir.

479 Bu "İfrat ve Kıran haccını feshedip, onu umreye dönüştürmek" başlığında geçmişti.

Gelecek seneye o haccı kaza etmesi gerekli olur; ister bu kaçırılan hac vacip ya da nafile hac olsun, fark etmez. Bu, İmam Malik, İmam Şafiî ve Rey ashabının görüşüdür. Bunun dayanağı sahabenin icmasıdır. Çünkü hacca niyet edildiğinde, artık onu icra etmek gerekli olur ve bu yönüyle de adak adamaya benzer, diğer nafilelerden de ayrılır.

İmam Ahmed'den gelen görüşe göre ise; Kaza etmesine gerek yoktur. Belki haccı farz olan bir hac olursa, o takdirde vacip olarak yerine getirir. Çünkü Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e: "Hac her sene mi icra edilecek?" diye sorulunca; Allah'ın Elçisi (sallallâhu aleyhi ve sellem): "Hac bir defa yapılır."[480] buyurmuştur. Şayet biz, kaza yapmayı vacip saymış olursak o zaman hac birden fazla icra edilmiş olacaktır. Bunun yanında -muhsar da olduğu gibi- bu kimse haccını tamamlamayı terk ettiğinden dolayı mazurdur; dolayısıyla da kaza etmesi gerekmez.

Şöyle cevap verilmiştir: Bu hadiste şeriatın aslından sayılan vacip (farz) hac kasdedilmiştir ve bu da ancak bu haccı bizzat icra etmekle yerine gelebilmektedir. Bu haliyle de adanmış bir ibadet hükmündedir. Ama muhsar (hacdan alıkonulan)'a gelirsek, bu ise –haccı kaçıran kişinin tersine- aşırıya nisbet edilemez.

Bu haccı kaza edecek olursa, vacip olan hac yerine gelmiş olur. el-Muvaffak der ki: Bu noktada bir ihtilafın olduğunu bilmiyoruz. İki görüşten en sahih olanına göre bu durumda haccı kaçıran kişinin, hediye kurbanını kesmesi icap eder. el-Muvaffak şöyle der: Bu, sahabe ve fakihlerden isimlerini zikrettiklerimizin görüşüdür; ancak Rey ashabı: Bundan dolayı kurban gerekmez, demişlerdir. Bu, aynı şekilde İmam Ahmed'den gelen ikinci görüşü de oluşturur. Çünkü şayet haccı kaçırması kurban kesmesi için bir sebep sayılacak olursa, bu durumda muhsar duruma düşen bir kimsenin de iki tane kurban kesmesi lazım gelir. Biri kaçırdığı için, diğeri de muhsar olduğu (alıkonulduğu) için.

480 Ahmed, Cilt: 1, Sayfa: 255, 291. İbn Abbas hadisinden...; İbn Mace, Cilt: 2, Sayfa: 963; Dârakutnî, Cilt: 2, Sayfa: 279; Hakim, Cilt: 1, Sayfa: 441, 470. Hakim: İsnadı sahih bir hadistir, demiştir. Zehebî de ona muvafakat etmiştir. Buna benzer Enes'ten de gelmiştir, İbn Mace, Cilt: 2, Sayfa: 963. Misbâhu's Zücâce, Cilt: 3, Sayfa: 4 eserinde der ki: Bu hadisin isnadı sahihtir ve ravileri de güvenilirdir. Bu hadis mana olarak Müslim'de, Ebu Hureyre'den de gelmiştir. Sahih-i Müslim, Clt: 2, Sayfa: 975.

Buna ise Sahabe'nin icmasıyla cevap verilmiştir. Bir de onu tamamlamadan evvel ihramından çıkması neticesinde -muhsar gibi- hediye kurbanı kesmesi de gerekmektedir. Nitekim muhsar olan kişi, haccını kaçırmış kimse demek değildir, o kaçırmasından önce ihramından çıkmıştır.

"Kaza etmesi vaciptir." diyecek olursak, o takdirde sünnet olan bir kaza haccında dahi kurban çıkarması icap eder. Aksi halde kurbanı gelecek sene içinde çıkarır. Bu, kurban da kolayına gelen temettu haccındaki kurbanın benzeridir.

Kölenin kurban kesmesi vacip değildir; çünkü ona ait malı yoktur. Onun oruç tutmasıyla bu (haccındaki kurbanı) yeterli gelmiş sayılır. Bu, Sevri, İmam Şafiî ve Rey ashabının görüşüdür. Onlar hakkında bu konuyu İbn Munzir, "Av" konusunda zikretmiştir. Bu kıyasa göre, ihramlı iken vacip olan her bir dem/kurban yerine oruç tutulması gerekmektedir.

el-Muvaffak der ki: Vacip olan bu oruçta evla olan, bunun temettu orucundaki gibi on gün olarak tutulmasıdır. Çünkü bu hususta Hz. Ömer'in hadisi gelmiştir.[481]

Hedy (Hediye verilen Kurbanlık hayvan) ve Fidye ahkamına dair: Kurbanlıklardan vacip olan iki kısımdır:

1) Kendisi hakkında kişinin adaması suretiyle vacip olan kurban,

2) Temettu ve Kırân kurbanı şeklinde, adama olmaksızın vacip olan kurban.

Vacip olan kurbanlar, bir vacibin terk edilmesi yahut da mahzurlu bir amelin işlenmesi nedeniyle yerine getirilmek durumundadır. Tüm bunlar da iki kısıma ayrılır:

Birincisi: Sözle tayin etmeksizin icra edeceği vacibe niyetlenerek kurbanı sevk etmesidir. Bu kurbanı kesmedikçe ve onu sahiplerine dağıtmadıkça, mülkünde o kurban kalmaya devam eder. Sakatlayacak olur da bu durumda hayvan zayi olursa, onu malından öder, vacip olan bu kurbanı yerine getirmesi icap eder.

---

481 Yani Hebbâr'a söylediği şu kavli: "Bulamayanlar ise üç gün hacda, yedi gün de dönünce toplam on gün oruç tutsun." Az önce geçmişti.

İkincisi: Sözle vacip olduğuna dair tayin etmesidir ki, bu durumda o kurbanın vücubiyeti -zimmetinden beri olmamakla- kesinleşmiş olur. Hayvanı sakatlayacak yahut onu kaybedecek vb. olursa, bu yeterli gelmeyeceğinden dolayı zimmetinde o vaciplik geri döner (ve devam eder.) el-Muvaffak der ki: Tüm bunlar hakkında bir ihtilafın olduğunu bilmiyoruz.

Tayin ettiği (belirlediği) bu hayvan, sakat olur yahut da hayvan kusurlu çıkarsa, o zaman bu hedy kurbanı o kişinin mülküne irca olur ve o da istediğini yapmakta serbesttir. İmam Ahmed'den nakledildiğine göre; Kusurlu olanı ve onun zimmetinde bulunan kurbanı keser, söz konusu olan belirli kurban da o kişinin mülküne irca olmaz.

Ama vacip olmayan (yani) nafile bir hedy kurbanı kesecek olursa, o zaman iki durum söz konusudur:

1) Bunun hedy kurbanı olduğuna niyetlenmesi, ama bunu diliyle veya kurbanlığa nişane takmasıyla kendisine vacip kılmamasıdır. İşte bunu devam ettirmesi zorunlu değildir. Onu kesmediği sürece istediği zaman cayma hakkı vardır.

2) Diliyle bu kurbanı kendisine vacip kılarak: *"Bu benim hedy kurbanım'dır"* demesi veya kurbanlığa nişane takmasıyla kendisine bunun vacip olduğuna niyetlenmesidir. Bu durumda, sahibinin zimmeti dışında bu, bizzat o kişi hakkında vacip bir kurban hükmüne dönüşür ve sahibinin hedy kurbanı olmuş olur. Tıpkı emanet bir mal gibi onu koruması ve kurbanı kesim yerine kadar götürüp ulaştırması gerekmektedir. Kendisinden kaynaklanan bir taşkınlık olmadığı sürece eğer telef olacak olursa, o takdirde kendisine bir şey gerekmez. Ölmesinden korkacak olursa o (kesim) yerinde onu boğazlar ve kendisiyle yoksulların arasına mesafe koyar (etini sadece yoksullara verir.) Zira kendisinin de, arkadaşının da onun etinden yemesi mübah değildir. Çünkü Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurur: "Kurbanın sakat kalıp ardından telef olmasından korkacak olursan, onu boğazlarsın, sonra (boynundaki nişanlık) nalınını kanına boyar ve hörgücünün yanıbaşına vurursun.[482] O deveden sen de yeme, beraberindeki arkadaşın da yemesin."[483]

---

482 Bunu yapmasının nedeni; Fakirler böylece bu hayvanın bir lâşe değil, hedy kurbanı olduğunu anlamış olacaklardır.

483 Sahih-i Müslim, Cilt: 2, Sayfa: 963.

Mezhebimize göre; Temettu ve Kıran haccının kurbanından sahibi yer, ancak diğerlerinden yiyemez. Bunu, İmam Ahmed ifade etmiştir. Bu, Rey ashabının da görüşünü oluşturmaktadır. İmam Ahmed'den gelen bir görüşte ise; Adanmış olan kurbandan ve av cezasının kurbanınından sahibi yiyemez; ama bunların dışındakilerden yiyebilir. Bu ise İshak'ın görüşüdür. Çünkü av cezasının kurbanı bir bedel ve adaktır ve Yüce Allah bunları başkalarından farklı kılmıştır.

İbn Ebu Musa ise: Kişi yine kefaret olarak ödediği şeylerden de yiyemez ama (ayette zikri geçen) bu üç maddenin dışındakilerden yiyebilir, demiştir. Buna yakın manada Malikî mezhebinin de görüşü gelmiştir. Çünkü bunların dışındakiler yoksullar için isimlendirilmiş değildir ve bu hususta yemek yedirmenin de bir müdahalesi yoktur; bu yönüyle nafileye benzemektedir.

İmam Şafiî der ki: Bu kimse vacip olan kurbandan yiyemez; çünkü bu, ihramdan dolayı gerekli olan bir kurbanlıktır ve –kefaret sebebiyle dem cezasında olduğu gibi- ondan yemesi de caiz olmaz.

el-Muvaffak şöyle der: Bizim lehimize; "Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in eşlerinin veda haccında Allah'ın Resulü (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile birlikte temettu haccı yaptıkları ve Hz. Âişe'nin (hayız olması sebebiyle) haccına, umreyi de katması ve bu durumda kırân haccına çevirmiş olması, akabinde onlar adına Allah'ın Elçisi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in sığır kesmesi ve eşlerinin de onun etinden yemiş olmasını" ifade eden hadis bulunmaktadır.[484]

İmam Ahmed şöyle demiştir: Özellikle Hz. Âişe hadisinde geldiği üzere, Hz. Peygamberin eşleri sığır etinden bizzat yemişlerdir. Çünkü temettu ve Kırân'ın kurbanı, nüsuk kurbanıdır ve bu yönüyle nafileye benzemektedir. Dolayısıyla bunların (temettu ve Kırân) dışında kalanlarından sahibi yiyemez. Çünkü bu, yasak olan bir amelin işlenmesi sebebiyle vacip olmuştur; dolayısıyla da av cezasının kurbanına benzemektedir.

Nafile olan hedy kurbanına gelince; Bu ise kişinin kendi zimmetinde olmak üzere başlangıçta vacip kılmaksızın tayin etmesi ve vacip kılmak-

484 Buharî, Cilt: 3, Sayfa. 551, 227. ve Müslim, Cilt: 2, Sayfa: 874, 876'da geçen hadise işaret etmektedir.

sızın nafile şeklinde boğazlamasıdır. Bu tür kurbanlıklardan yemesi müstehaptır. Çünkü Yüce Allah: "*Bunlardan yiyiniz...*" (Bakara Suresi: 58) buyurur. Emrin en asgari hükmü ise müstehap olduğunu gösterir. Bunun yanında Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) de kendi bedene kurbanınında bizzat yemiştir.[485]

Adak olmaksızın vacip olan hediy kurbanı, iki kısıma ayrılmaktadır:

Birinci Kısım: Hakkında nas bulunanlar. Bunlar dört kısımdır: İkisi tertibe göre gelendir: Bunlar ise; Temettu kurbanı ve İhsâr kurbanı'dır. Diğer ikisi de muhayyerliğe göre gelendir: Eza sebebiyle fidye kurbanı ve av cezası şeklindeki kurban'dır.

İkinci Kısım: Hakkında nas bulunmayanlar. Bunlar da hakkında nas bulunan benzerlerine kıyas edilirler. Bu durumda temettu kurbanı, Kırân kurbanına ve fevât (haccı kaçırma) kurbanına kıyas edilir. Yine buna -mîkatlardan geçerken ihramın terkedilmesi sebebiyle dem'in gerekli olması gibi- her bir terk edilen vacibe de kıyas edilir. Bunun yanında Arafat vakfesini (güneşin) batışına değin ertelemeyi, Müzdelife'de gecelemeyi, taş atmayı, Mina'da gecelemeyi ve Veda tavafını yapmayı terk etmekten dolayı söz konusu kurban da kıyas edilir. Burada vacip olan kolayına gelen bir hedy kurbanını kesmektir. Bulamayacak olursa on gün oruç tutmaktır.

Eza sebebiyle verilecek fidyeye ise tırnakların kesilmesi, elbise giyilmesi, koku sürünmesi ve mahzurlu bir amelin işlenmesiyle gerekli olacak ceza kıyas edilir. Kadınlarla istifade edilen her şeyle ise koyun cezası gerekli olur.

Eza sebebiyle verilecek fidyeyi, traşın yapıldığı yerde ödemek de caizdir; çünkü Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem), Kâb b. Ucra'ya,[486] fidyesini Hudeybiye'de ödemesini emretmiş, onu Harem'de (ödenmek üzere) göndermesini ise emretmemiştir.

---

485 Müslim'de geçen uzun Cabir hadisinde geçtiği üzere... "Hac konusu"nun başlarında geçmişti.

486 Bu hadis "Av'ın fidye ve cezası" başlığında geçen "Traş olmanın fidyesi" bölümünde geçmişti.

İmam Şafiî der ki: Bu cezaların ödenmesi ancak Harem'de caiz olur. Çünkü Yüce Allah: *"Sonra bunların varacakları yer, Eski Ev'e (Kâbe'ye) kadardır."* (Hac Suresi: 33)

Bu ayet-i kerimedeki ifadenin sadece "hedy kurbanları" hakkında söz konusu olduğu, şeklinde cevap verilmiştir.

el-Kâdı şöyle demiştir: Elbise giyinmek ve koku sürünmek gibi yasak olan bir amelin işlenmesi sebebiyle vacip olan demler (kurbanlar), traş sebebiyle gereken dem gibidir. Hepsinin işlenmesi durumunda ise iki görüş gelmiştir:

1) Sebebi bulunduğu vakit fidye verir,

2) Hepsinin icra edileceği yer Harem'dir.

Av cezasına gelirsek; Bu ise Harem'deki yoksullara verilir. Çünkü Allah'u Teâla: *"(Buna) Kâbe'ye varacak bir kurban olmak üzere..."* (Maide Suresi: 95) buyurmuştur. Nüsuk'un terk edilmesi ya da kaçırılması sebebiyle vacip olan ceza sadece Harem'de bulunan yoksullara verilir, başkasına verilmez. Çünkü bu, nüsuk'un terk edilmesi sebebiyle verilmesi vacip olan bir hediy kurbanı olduğundan, bu yönüyle kırân haccındaki hedy kurbanına bezemektedir.

Yemek yedirmek de tıpkı hedy kurbanı gibidir ve sadece Harem'de bulunan yoksullara verilir, hedy kurbanına özel olarak kıyası yapılır. Ata ve Nehai der ki: Hedy kurbanı Mekke'ye dağıtılır; yemek yedirmek ve oruç tutmak ise dilediği yerde icra edilebilir. Ebu Hanife'nin mezhebi de bunu gerektirmektedir.

Tüm bunlar Harem'e ulaştırmasına gücünün yetmesi halinde söz konusudur. Ama göndermekten aciz kalırsa, o zaman oraya göndermesi icap etmez. Çünkü Allah (c.c.), kişinin kaldıramayacağı yükü kendisine yüklemez.

Oruca gelirsek; Bunu ise istediği her yerde tutması haccı için yeterli gelecektir. el-Muvaffak şöyle demiştir: Bu noktada bir ihtilafın olduğunu bilmiyoruz.

Hedy kurbanını taklîdlemek sünnettir. Taklîd; Hayvanın sırtına nalin koymak, kurbanlık olduğuna dair işaret ya da alamet koymak suretiyle nişanlamaktır. Deve ve sığırın da alametlenmesi sünnettir. Bu alamet ise sağ hörgücünü yarıp kanını akıtmaktır. İlim adamlarının çoğu bu görüştedir.

Hedy kurbanı sadece davar hayvanlarında sünnet olur. En faziletlisi deve, sonra sığır sonra ise koyundur. Kimin bedene kesmesi vacip olur da yedi tane koyun kesecek olursa, bu ona yeterli gelir; ister söz konusu olan bu bedene adak sebebiyle vacip olan bir bedene olsun, ister av cezası, isterse cima kefareti sebebiyle olmuş olsun, fark etmez. Çünkü koyun, bedene'nin yedide birine denktir ve et açısından en hoşudur. Nitekim düşükten yükseğine doğru denk gelerek çıkılmış olursa bu, caiz olur.

Açık olan görüşe göre; Av cezasında, yedi adet koyun ödemesi vacip olan bir kimsenin, bir bedene ödemesi ise caiz olmaz. Çünkü yedi tane koyunun eti daha hoş (ve boldur), bu durumda yüksekten düşüğe inmek olacağından ve denk gelmeyeceği için bu doğru olmaz. Ama bu yasaklı işlerin kefareti hakkında olursa, o zaman bedene caiz olur. Çünkü bu konudaki vacip dem cezası, kişinin hedy kurbanından istediğini kesmekle yerine gelir ki, bu da koyun'dur yahut bedene'nin yedide birlik bölümüdür.

Av cezasının dışında, gerekli olan bir kurban, koyunlardan bir cezeâ ya da başkasından da müsinne olmasıyla ancak yeterli gelir. Bunun yanında kurbanlıklardaki engelleyici kusurlar, hedy kurbanındaki engelleyici kusurlarla aynıdır.[487]

487 Buna dair ayrıntılı bilgiler "Kurban" bölümünde ele alınacaktır.

KURBAN BÖLÜMÜ

KURBAN BÖLÜMÜ[488]

*"Udhiyye (Kurban kesme)"*nin meşruiyeti; Kitap, sünnet ve icma ile sabittir. Yüce Allah: *"Rabbin için namaz kıl ve kurban kes."* (Kevser Suresi: 2) buyurmuştur. Bazı tefsir bilginleri buradaki ayetten kasdın; Bayram namazından sonra kurban kesmek, olduğunu ifade etmiştir.

Hz. Enes'ten şöyle rivayet edilmiştir: "Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem), alaca karalı ve boynuzlu iki koç kurban etti ve bunları kendi eliyle kesti. Keserken de ayağını onların yanlarına basıp besmele çekti ve tekbir getirdi." Buharî ve Müslim ittifak etmiştir.[489] Müslümanlar da kurban kesmenin meşruiyeti noktasında icma etmişlerdir.

İlim ehlinin çoğunluğu kurban kesmeyi vacip değil, (ama) müekked bir sünnet olarak görmüşlerdir. Bunu, İmam Şafiî, İshak ve Ebu Sevr söylemiştir. Çünkü Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "Zilhicce'nin ilk on günü girer de sizden her kim bir kurbanı kesmek isterse, (kurbanını kesinceye kadar) saçından ve tırnaklarından asla birşey almasın."[490] Kurban kesme işini, kişiyi iradesine bağlı kılmıştır. Hâlbuki kurban kesmek vacip olsaydı, kişinin iradesine bakılmazdı. Zira kurban etinin tefrik edilmesi gerekli değildir. Bu, -Akika kurbanı gibi- vacip de değildir.

İmam Malik, Sevri, Evzai, Leys ve Ebu Hanife ise; Kurban kesmek vaciptir, demişlerdir. Çünkü Ebu Hureyre'nin rivayet ettiğine göre Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "Kimin hâli vakti

---

488 "el-Muğnî" eserinde yer alan "Kurban kitabı", "Av ve kesilecek hayvanlar" bölümünden sonra, "Musabaka ve Atıcılık" kitabından da önce gelmektedir. el-Harki'nin muhtasarında yer alan yerinde ise bu husus gözetilmiştir. Ben de bu bölümü, "el-Muknî" ve diğer eserlerde olması hasebiyle koydum.

489 Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 10, Sayfa: 23.; Müslim, Cilt: 3, Sayfa: 1556.

490 Sahih-i Müslim, Cilt: 3, Sayfa: 1565, 1566.

iyi olur da kurban kesmezse, bizim namaz kıldığımız yere (mescidimize) yaklaşmasın!"[491]

Mihnef b. Süleym tarafından nakledildiğine göre, Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdular: "Ey İnsanlar! Şüphesiz her sene her bir ev halkına bir kurban ve bir atire vardır."[492]

el-Muvaffak der ki: Onların ileri sürdükleri bu hadisi, Hadis âlimleri zayıf saymışlardır. Sonra buradaki kurbanı biz müekked bir müstehap (sünnet) olarak telakki ederiz. Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in şu hadisi de bu minvalde gelmiştir: "Cuma günü gusül almak, her ihtilam sahibine vaciptir."[493] Şu hadis de böyledir: "Kim, bu ağacı –yani sarımsağı- yiyecek olursa, mescidimize yaklaşmasın."[494]

---

491 Ahmed, Cilt: 2, Sayfa: 321; İbn Mace, Cilt: 2, Sayfa: 1044; Hakim, Cilt: 2, Sayfa: 389-390.; Onun tarikiyle de Beyhakî, Cilt: 9, Sayfa: 260. Aynı şekilde İbn Ebu Şeybe, İshak b. Râhûyeh, Ebu Yâla el-Mevsili, "Müsned" eserlerinde rivayet etmişlerdir. Aynı şekilde Nasbu'r Râye, Cilt: 4, Sayfa: 207 eserinde geçer. Hakim der ki: "İsnadı sahihtir." Beyhakî ise; Tirmizî'den bana ulaştığına göre, o şöyle dedi: Doğrusu Ebu Hureyre'den gelen rivatinin mevkuf olduğudur. et-Tenkîh eserinde şöyle der: İbn Mace'nin hadisindeki raviler Sahihayn ravileridir ancak Abdullah b. Ayyâş öyle değildir. Çünkü o Müslim'in ferd ravilerindendir..." Kendisi mevkuf rivayeti zikrettikten sonra da şöyle der: "Bu, doğruya daha çok benzemektedir." Bunu Nasbu'r Râye eserinde zikretmiştir. el-Busayri der ki: Bu isnadda Abdullah b. Ayyâş vardır, Müslim'in onu rivayet etmiş olması ancak onu mutabaat ve şahidler içinde rivayet etmiş olmasından dolayıdır. Ebu Davud ile Nesaî ise onu zayıf görmüşlerdir... İbn Yunus der ki. "Hadisi münkerdir." Misbâhu'z Zücâce, Cilt: 3, Sayfa: 50. Mârifet'u Sünen ve'l Âsâr, Cilt: 14, Sayfa: 17 eserine bak: Bulûğu'l Merâm (Sayfa: 281) de şöyle der: "Bunu Hakim sahih görmüş, (hadis) imamları ise başkasını tercih edip mevkuf saymışlardır."

492 Ahmed, Cilt: 4, Sayfa: 215; Tirmizî, Cilt: 4, Sayfa: 99; Beyhakî, Cilt: 9, Sayfa: 313. Tirmizî der ki: Hasen, gariptir. el-Hattâbî ise; "Bu hadis mahreç itibariyle zayıftır, Ebu Ramle ise meçhuldür." demiştir. Meâlimu's Sünen, Cilt: 5, Sayfa: 94. Beyhakî ise el-Mârife, Cilt: 14, Sayfa: 17 eserinde şöyle der: "Bu hadis şayet sahih de olsa (kurban kesmek) müstehap anlamındadır. Çünkü kurban ile Atira arası cem edilmiştir ki, icmaya göre Atira vacip değildir."

493 Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 2, Sayfa: 357; Müslim, Cilt: 2, Sayfa: 580, Ebu Said el-Hudri hadisinden nakille...

494 Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 2, Sayfa: 339; Müslim, Cilt: 1, Sayfa: 393, 394, İbn Ömer hadisinden nakille...

Zilhicce'nin ilk on günü girer de kim kurban kesmek isterse: Zilhicce'nin ilk on günü girer de kim kurban kesmek isterse, saçından ve tırnaklarından birşey almaz.

el-Muvaffak şöyle der: Bunun zahirinden, bu durumda iken tırnakların kısaltılmasının haram olduğu anlaşılmaktadır. Bu, bizim mezhebimize ait bazı arkadaşların görüşüdür. Bunu, İbn Munzir, İmam Ahmed, İshak ve Said b. el-Müseyyeb'den aktarmıştır. Bunun delili Ümmü Seleme tarafından rivayet edilen hadistir. Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) buyurdular ki: "Zilhicce'nin ilk on günü girer de sizden her kim bir kurbanı kesmek isterse, saçından ve tırnaklarından asla bir şey almasın." Bir lafız ise: "Kurbanını kesinceye kadar saçından ve tırnaklarından asla bir şey almasın." şeklindedir.[495] Yasak ise haram olduğunu gerektirmektedir.

el-Muvaffak şöyle der: el-Kâdı ile arkadaşlarımızdan bir kesim: Buradaki yasağın mekruh olduğunu, haram anlamında olmadığını söylemiştir. Nitekim İmam Malik ve İmam Şafiî de bunu ifade etmişlerdir. Çünkü Hz. Âişe şöyle demiştir: "Ben, Allah'ın Resulü (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in kurbanlığının nişan iplerini örerdim. Kurbanlıkları gönderdikten sonra Allah'ın Elçisi (sallallâhu aleyhi ve sellem), ihramlının sakınacağı şeylerin hiçbirisinden sakınmazdı." Buharî ve Müslim ittifak etmiştir.[496]

Onların ileri sürdükleri hadisin "genel" bir hüküm ifade ettiği, bu hadisin ise "özel" bir anlamda olduğu, bu nedenle de özel hükmün öne geçmiş olacağı, bunun yanında da özel hadisin içeriğinin dışında genel hükmün de indirgenmiş olacağı, şeklinde cevap verilmiştir. Bir de onların ileri sürdükleri bu hadis, şu birkaç nedenden dolayı tartışma mahalli dışında hamledilmesi gerekir:

Allah'ın Resulü (sallallâhu aleyhi ve sellem), –mekruh dahi olsa- asla kendisine yasak olan bir ameli işlemezdi. Bir de yasağın en asgari seviyesi mekruh olduğudur ve Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) de bunu işlemiş değildir. Bu durumda, Hz. Âişe'nin hadisinde gelen ve bu ameli işlemiş olduğu hususu, başkası hakkında hamledilir. Zira Hz. Âişe de açıkça biliyor-

495 Sahih-i Müslim, Cilt: 3, Sayfa: 1565, 1566.
496 Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 3, Sayfa: 542, 543, 544.; Müslim, Cilt: 2, Sayfa: 957-958.

du ki kendisiyle mubaşerette bulunması, "mübaşeret etmek" anlamına gelmekteydi. Yahut da bu devamlı yaptığı bir şeydir, elbise giyinmek ve koku sürünmek gibidir. Ama tırnakların kesilmesi ve saçların kısaltılması gibi nadir olarak yaptığı bir şeye gelince, açıkçası bunun haberi kendisine gelmemiş olabilir. Ama bunu kasdetmiş olduğu muhtemel ise şayet, bu da uzak bir ihtimal sayılır. Bu şekilde olursa eğer, o zaman tahsisine dair ihtimal yakın olur ve en yakın delil bu noktada yeterli gelmiş olur.

Ümmü Seleme'nin hadisine gelince; Onun bu hadisi daha kuvvetli bir delildir ve tahsis noktasında daha evladır. Çünkü Hz. Âişe, Allah Resulü (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in amelini haber verirken, Ümmü Seleme ise Onun sözünü haber vermektedir. Söz ise amelin önüne geçer; çünkü amelin sadece Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e has olması ihtimali vardır.

Ebu Hanife ise; Bu mekruh olmaz; çünkü kendisine cima ve giysi giyinmek haram değildir, demiştir.

(Ama) Hadis-i şerifte geçen yasağın, onun bu kıyasını reddedeceği ve onu iptal edeceği, şeklinde cevap verilmiştir. Öyleyse bunu yapan kimse istiğfar (edip tevbe) eder ve kasden de işlemiş olsa, unutarak da işlemiş olsa -icmaya göre- bundan dolayı kendisine bir fidye gerekmez.

Kurbanlıkların en fazletli olanı ve ne zaman kesileceği: En faziletli kurban, bedene (deve)'dir, sonra sığırdır, sonra koyun, sonra ortak girilen deve'dir, sonra ise ortak girilen sığırdır. Bunu, Ebu Hanife ve İmam Şafiî söylemiştir. Çünkü Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) Cuma hakkında şöyle buyurmuştur: "Kim (ilk vakitte Cuma namazına) giderse bir deve kurban etmiş gibidir, ikinci vakitte giderse bir sığır kurban etmiş gibidir, üçüncü vakitte giderse boynuzlu bir koç kurban etmiş gibidir..." Buharî ve Müslim ittifak etmiştir.[497] Çünkü deve, değeri ve eti açısından daha pahalı ve daha faydalı olandır.

İmam Malik ise şöyle der: En faziletli olan kurbanlık, cezeâ olan koyundur, sonra sığır ve sonra da devedir. Çünkü Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem), iki tane koç kurban etmiştir ve kuşkusuz Allah'ın Elçisi sadece

497 Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 2, Sayfa: 366; Müslim, Cilt: 2, Sayfa: 582.

en faziletli olanı icra ederdi. Şayet Allah (c.c.) kendisine daha hayırlı olanı bildirseydi, (Hz. İbrahim'e oğlu) İshak'ın yerine fidye olarak onu gönderirdi.

Şöyle cevap verilmiştir: Kurban Yüce Allah'a yakınlaşmak için kesileceğinden -hedy kurbanında olduğu gibi- devenin bunda daha faziletli olduğu aşikardır; çünkü bunu ifa etmiştir. Koç kesmeye gelince, bu ise koyun cinsi açısından daha faziletlidir ve aynı şekilde fidyenin elde edilmesi açısından faziletlidir.

Koyun ise ortak girilen deve'den daha faziletlidir. Çünkü kurbandan maksat, kanın akıtılmasıdır ve tek olan bir kurban da tamamıyla kesilip kan akıtılmış olacağından daha efdaldir. Koç ise koyundan daha efdaldir. Çünkü Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) kurban olarak koç kesmiştir ve onun eti daha lezzetlidir.

Bedene ve aynı şekilde sığırın yedi hisseye kadar bölünmesi caizdir. Bu, ilim ehlinin çoğunluğunun görüşüdür. Bunu, aynı zamanda Sevri, Evzai, İmam Şafiî, Ebu Sevr ve Rey ashabı söylemiştir. Çünkü bu minvalde Cabir'in naklettiğine göre, o şöyle demiştir: "Biz Hudeybiye senesinde Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile beraber, deveden yedi hisse ve sığırdan da yedi hisse olmak üzere kurban kestik." Şöyle de demiştir: "Biz, Allah'ın Elçisi (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile birlikte umreyle temettu yaptık da sığırdan yedi kişilik hisseye ortak olarak kurbanı kestik." Bir lafız da şöyledir: "Allah'ın Elçisi (sallallâhu aleyhi ve sellem) bedene'de olmak üzere bizden yedi kişinin deve ve sığırda ortak olmamızı emretti."[498]

Bir kişinin, yedi kişi adına ortak olmasının yeterli gelmeyeceği söylenmiştir. Buna benzer bir görüşü İmam Malik ifade etmiştir.

İshak der ki: Deve on kişilik hisseye, sığır ise yedi kişilik hisseye bölünür. Çünkü bu noktada Râfi'in rivayetine göre; "Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) taksim esnasında on koyunu bir deveye denk saydı." Buharî ve Müslim ittifak etmiştir.[499]

498 Sahih-i Müslim, Cilt: 3, Sayfa: 1557.

499 Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 5, Sayfa: 131, 139.; Müslim, Cilt: 3, Sayfa: 1559.

İbn Abbas'tan nakledildiğine göre, şöyle dedi: "Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile beraber bir yolculukta idik. Kurban bayramı günü geldi. Devede on kişi sığırda ise yedi kişi ortaklaştık."[500]

Birinci görüşün delilinin daha sahih olduğu, bunun yanında Râfi hadisinin ise (ganimet) taksimatı hakkında olduğu, kurban hakkında olmadığı, şeklinde cevap verilmiştir.

Bir erkeğin ailesi için bir tane koyun ya da bir sığır veyahut bir deve kesmesinde sakınca yoktur. Bunu, İmam Ahmed ifade etmiştir. İmam Malik, Leys, Evzai ve İshak da bunu söylemiştir. Çünkü Hz. Âişe'den rivayet edildiği üzere; "Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e kurbanlık olarak bir koç getirildi. Koçu tutup (sol tarafı üzerine) yatırdı sonra onu kesmek üzere iken: *'Bismillahi Allahümme tekabbel min Muhammedin ve âli Muhammedin ve min ümmeti Muhammedin (Allah'ın adıyla, Ey Allahım! Bunu Muhammed'den, Muhammed ailesinden ve Muhammed ümmetinden kabul eyle.'* buyurdu (sonra da onu kesti.)"[501]

Ebu Eyyüp'ten rivayete göre, o şöyle demiştir: "Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) döneminde kişi kendisi ve ailesi için tek bir kurban keserdi de onun etinden kendileri de yer başkalarına da yedirirlerdi. Neticede Müslümanlar birbirleriyle övüneceğiz diye gördüğün gibi birkaç kurban kesmek durumuna geldiler."[502]

Sevri ve Ebu Hanife ise bunu mekruh görmüşlerdir. Çünkü koyun, birden fazlası için yeterli gelmez (sadece bir kişi için yeterli olur.)

---

500 Tirmizî, Cilt: 3, Sayfa: 249; İbn Mace, Cilt: 2, Sayfa: 1047; Hakim, Cilt: 4, Sayfa: 230; Beyhakî, Cilt: 5, Sayfa: 235-236, Hüseyin b. Vakid tarikinden, onunda Ulbâ b. Ahmed, onunda İkrime'den yaptığı nakille aktarmıştır. Tirmizî der ki: "Hasen, gariptir." Hakim ise şöyle der: "Buharî şartına göre hadis sahihtir." Zehebî de ona muvafakat etmiştir. Beyhakî şöyle der: "İkrime'nin hadisi Hüseyin b. Vakıt, onunda Ulbâ b. Ahmed'den yaptığı nakille tek kalmıştır. Cabir hadisi ise tüm hepsinden daha sahihtir. Nitekim kendisi Hz. Peygamber (s.a.v.)'in emri doğrultusunda hac ve umrede ve Hudeybiyye'de birlikte bulunmuş ve kurbanlıklara ortak olmakla memur kılınmıştır. Bu ise daha evladır."

501 Sahih-i Müslim, Cilt: 3, Sayfa: 1555.

502 Tirmizî, Cilt: 4, Sayfa: 91; İbn Mace, Cilt: 2, Sayfa: 1051; Beyhakî, Cilt: 9, Sayfa: 268. Tirmizî der ki: "Hasen, sahihtir."

Kurbanlıklarda yeterli yaş sınırı: Koyun altı aylık olunca ve başkaları da bir senesine gelmiş olunca kurban olması yeterli gelir. Bunu, İmam Malik, Leys, İmam Şafiî, Ebu Sevr ve Rey ashabı söylemiştir. Çünkü Cabir'in rivayetine göre Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurur: "Bir yaşına girmiş hayvandan başkasını kesmeyiniz. Ancak (böylesini bulmak) size güç gelirse o zaman başka, bu durumda (altı aylık) bir koyun yavrusu kesiverin."[503]

Ebu Bürde b. Neyyâr (Bayram) namazından önce kurbanı kesince, Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem): "Senin bu koyunun yalnız et içindir." buyurdu. Ebu Bürde: "(Ey Allah'ın Resulü!) Bende bir keçi oğlağı var." dedi. Bunun üzerine Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem): "Onu kurban et. Fakat senden başkasına yaramaz." buyurdu. Buharî ve Müslim ittifak etmiştir.[504]

Muşâci'den merfu olarak geldiğine göre; Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem): "Kuşkusuz altı ayını doldurmuş bir kuzu, bir yaşını doldurmuş bir koyunun yerini tutar." buyurmuştur.[505]

Koyun altı aylık olunca "cezeâ" olur. Bir yaşını tamamlayan koç ise "seniy" olur. Sığırın "seniy" olma yaşı, iki yaşına basmasıdır. Deve'de "seniy" yaşına beş yaşını tamamladığında girer.

Kurban edilmeyi engelleyen kusurlar: Gözünün körlüğünün açıkça belli olması, apaçık hastalık, topallık ve ileri derece zayıflık. İşte bu dört kusurdan kaçınır.

el-Muvaffak der ki: Bu kusurların kurban edilmeyi engellediği noktasında ihtilaf eden bir ilim adamını bilmiyoruz. Nitekim el-Berâ'nın riva-

503 Sahih-i Müslim, Cilt: 3, Sayfa: 1555.

504 Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 10, Sayfa: 3, 12, 19; Müslim, Cilt: 3, Sayfa: 1552-1554.

505 Ebu Davud, Cilt: 3, Sayfa: 233; İbn Mace, Cilt: 2, Sayfa: 1049; Hakim, Cilt: 4, Sayfa: 226; Beyhakî, Cilt: 9, Sayfa: 270. Ona (Beyhakî) ait bir rivayet şöyledir: "Şüphesiz altı ayını doldurmuş bir kuzu, bir yaşını doldurmuş bir koyunun yerini ifa eder." Sanırım koç... hakkında demiş olması gerekir. Ravi olan Süfyan bu ifade hakkında şüphe etmiştir. Hakim şöyle der: "Bana göre bu hadis sahihtir." İbn Hazm der ki: "Son derece sahihtir." el-Muhallâ, Cilt: 7, Sayfa: 367. el-İrva, Cilt: 4, Sayfa: 360 eserinde: "Hadis ikisinin dediği gibidir." denilmiştir.

yetine göre, o şöyle dedi: "Bir defasında Allah'ın Resulü (sallallâhu aleyhi ve sellem) aramızda ayağa kalkıp şöyle buyurdu: "Kurbanlıklar içerisinde kurban edilmeleri caiz olmayan dört hayvan vardır: Körlüğü âşikar belli olan tekgözlü, hastalığı açıkça belli olan hasta, topallığı iyice belli olan topal, ilikleri kırılmış –bir lafız ise- kurumuş derecede cılız olan."[506]

Gözünün avârı (körlüğü) belirgin olması demek, bir gözünün sönmüş olmasıdır ki, bu hayvanın kusurlu olduğunu gösterir. Zira göz aşikar olarak görülebilen bir organdır, gözünün üzerinde sadece bir beyazlık olur da görme melekesini götürmemiş olursa, bu durumda kurban olarak kesilmesi caizdir. Çünkü kör olduğu belli değildir ve bu da onun etinin kusurlu olmasını icap ettirmez. Sakat olması ise diğer koyun (sürüleriyle) dolaşmasını ve onlarla birlikte otlamasını son derece engelleyecek seviyede yürümede sakat olması ve topallamasıdır. Az bir sakatlık olursa kesilmeye engel olmaz. Hastalığı belli olan hastalığı ise üzerinde hastalık belirtisinin bulunmasıdır. Çünkü bu hastalığı onun etini nakıs kılar ve bozar. Cılız olması ise kemiklerinin içinde iliğin kuruyup bitmesidir.

Bu kusurların verilmiş olması daha yüksekleri noktasında uyarmak ve dikkatleri çekmek içindir. Bu durumda, kör olan hayvanın kesilmesi caiz değildir. Çünkü körlük tam anlamıyla görmemesidir. Hayvanın budunun kesik olması gibi, görünen bir organının kesik olması durumunda da bu hayvanı kesmek caiz olmaz. Çünkü bu, hayvanın gözünün yağının gitmesinden daha çok kusurlu sayılan bir husustur.

Kulağının ya da boynuzunun yarısından fazlası kopmuş olan kurbanlığa gelince, bu da yeterli değildir. Bunu, Nehai, Ebu Yusuf ve Muhammed söylemiştir. Çünkü Hz. Ali'den rivayet edildiğine göre, o şöyle demiştir: "Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem), kulağı ve boynuzu kopmuş olan kurbanı kesmeyi yasakladı." Katâde der ki: "Bunu Said b. el-Müseyyeb'e sordum? O da: Yarısı ve daha fazlası kesik olursa... cevabını vermiştir."[507]

---

506 Ebu Davud, Cilt: 3, Sayfa: 235-236; Tirmizî, Cilt: 4, Sayfa: 86; İbn Mace, Cilt: 2, Sayfa: 1050; Hakim, Cilt: 1, Sayfa: 468; Beyhakî, Cilt: 9, Sayfa: 274. Tirmizî: Hasen, sahihtir, demiştir. Hakim ise şöyle der: "Hadis sahihtir ve şahidleri vardır." et-Telhis, Cilt: 4, Sayfa: 140 eserinde de onu doğrulamıştır.

507 Ebu Davud, Cilt: 3, Sayfa: 238, 239; Tirmizî, Cilt: 4, Sayfa: 90; Nesaî, Cilt: 7, Sayfa: 217-218 Kulağı zikretmemiştir; İbn Mace, Cilt: 2, Sayfa: 1051; Hakim, Cilt: 4, Sayfa:

Hz. Ali'den nakledildiğine göre, şöyle demiştir: "Allah'ın Elçisi (sallallâhu aleyhi ve sellem), bize (kurbanlık hayvanın seçiminde) göze ve kulağa dikkat etmemizi emretti."[508]

Ebu Hanife ve İmam Şafiî der ki: Boynuzun kırık olmasıyla da o kurban yeterli olur. İmam Malik ise şöyle demiştir. Şayet boynuzdan kan geliyorsa kurban edilmez, aksi halde caizdir. Eğer boynuzun hepsi gitmiş olursa kesilmesi caiz olmaz, ama azı gitmiş olursa, caizdir. Onlar Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in: *"Kurbanlıklar içerisinde kurban edilmeleri caiz olmayan dört hayvan vardır."* buyruğunu delil göstererek hadisin, bunların dışındaki kurbanlıklar için caiz olduğuna delalet ettiğini ifade etmişlerdir. Bir de kurbanda kasdedilen onun etidir, burada ise etin gitmesi diye bir şey söz konusu değildir.

Birinci görüşün delilinin, "mantûk" açıdan böyle olması hasebiyle, "mefhum"un öüne geçmiş olacağı, şeklinde cevap verilmiştir.

Burulmuş hayvanın kurban edilmesi caizdir. Çünkü Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) iki tane burulmuş koçu kurban etmiştir.[509] Hadiste geçen *"vec'e"* ifadesi yumurtasının burulması anlamındadır. Zira yumurtalığının gitmesiyle o hayvanın eti daha lezzetli ve daha şişman olur. Bunu,

---

224; Beyhakî, Cilt: 9, Sayfa: 275 ve dğerleri... Tirmizî: Hasen, sahihtir, demiştir. Hakim ise: "Hadisin isnadı sahihtir." demiştir. Zehebî de ona muvafakat etmiştir. el-İrva eserinde şöyle denmiştir: "Herhalde bu, tarikler hasebiyle olsa gerektir aksi halde güzel olan hasen derecesinde olmasıdır. Sonra diğer tüm tarikleri nedeniyle sahihliğine hükmedilir ancak hadisteki 'boynuz' ifadesi dediği gibi münker'dir." Bak İrvau'l Ğalil, Cilt: 4, Sayfa: 362, 346.

508 Ebu Davud, Cilt: 3, Sayfa: 237; Tirmizî, Cilt: 4, Sayfa: 86-87; İbn Mace, Cilt: 2, Sayfa: 1050; Hakim, Cilt: 4, Sayfa: 224; Beyhakî, Cilt: 9, Sayfa: 275. Tirmizî: Hasen, sahihtir, demiştir. Bulûğu'l Merâm (Sayfa: 282) de der ki: "Bunu Tirmizî, İbn Hibban ve Hakim sahihlemişlerdir."

509 Ebu Rafi'den nakille... Ahmed, Cilt: 6, Sayfa: 8. Heysemi, el-Mecmâ, Cilt: 4, Sayfa: 21 eserinde: İsnadı hasendir, demiştir. Cabir'den nakille... Ebu Davud, Cilt: 3, Sayfa: 231. Heysemi, Cilt: 4, Sayfa: 22 der ki: Ebu Yâla rivayet etmiştir. İsnadı ise hasendir. Hz. Âişe'den ya da Ebu Hureyre'den nakille... İbn Mace, Cilt: 2, Sayfa: 1044; Hakim, Cilt: 4, Sayfa: 227, 228. Misbâhu'z Zücâce, Cilt: 3, Sayfa: 49 eserinde: İsnadı hasendir, denmiştir. Ebu Derdâ'dan nakille... Ahmed, Cilt: 5, Sayfa: 196; Aynı şekilde Taberanî de nakletmiştir. et-Telhis, Cilt: 4, Sayfa: 140 eserinde de bu şekilde geçmektedir.

İmam Malik, İmam Şafiî, Ebu Sevr ve Rey ashabı söylemiştir. el-Muvaffak ise; Bu hususta bir ihtilafın olduğunu bilmiyoruz, demiştir.

Doğuştan boynuzu olmayan kurbanı kesmek, küçük kulakları bulunan kurbanı kesmek ve kuyruğu bulunmayan kurbanı kesmek caizdir. Çünkü bunlar bir eksikliktir ama etini nakıs kılmaz ve maksadı da ihlal etmez. Bunların kesilmesini yasaklayan bir şey varid olmadığı için kesilmeleri caizdir. Ancak faziletli olan yaratılış itibariyle tam olan kurbanlıklardan kesmektir.

Yarılmış yahut delinmiş ve de kulaktan koparılmış bulunan kurbanı kesmek ise mekruhtur. Kesilmesi durumunda yine caiz olur. el-Muvaffak der ki: Bu noktada bir ihtilafın olduğunu bilmiyoruz. Çünkü hayvanın bundan salim olması güçtür, hatta neredeyse her bir kurbanlık hayvan buna maruz kalmaktan dahi kurtulamaz.

Kurban edilecek durumdayken, kusurlu olursa: Kusurlardan salim iken, sahih olarak kurban edilecek durumda olduğu halde sonrasında bir hadiseden dolayı kurban olmayı engelleyecek bir kusuru meydana gelecek olursa, o takdirde onu keser ve bu kurbanı yerine gelmiş olur. Bunu, Sevri, İmam Malik, İmam Şafiî ve İshak söylemiştir. Çünkü vacip olan kurbanı hakkında meydana gelmiş olduğundan artık onu kurban etmeyi engellemez. Tıpkı (bir mazerete binaen) tedavi amaçlı o bölgeyi kesip de o hayvanın kusurlu olması gibidir.

Rey ashabı ise; Bu durumdaki kurbanın caiz olmayacağını, söylemişlerdir. Çünkü onlara göre kurban kesmek vaciptir; dolayısıyla kusurlardan sâlim olan bir hayvan kurban edilmedikçe yükümlülükten kurtulmuş olmaz.

Kurbanın kusurlardan sâlim olmasının, kişinin zimmetinde vacip olmayacağı, söz konusu vacipliğin ise bizzat o kurbanın aynına bağlı olacağı, şeklinde cevap verilmiştir.

Ama kurbanı kusurlu kılan hayvanın kendisi değil de başkasının ameli olursa, bu durumda bedelini öder. Bunu, İmam Şafiî söylemiştir. Ebu Hanife ise şöyle der: Tedavi ederken bıçağını bileyip de bıçak kurbanın gözünü çıkaracak olursa, istihsân kuralına göre bu kurbanı yeterli gelir.

(Ama) bunun kesimden önce oluşan bir kusur olduğu, dolayısıyla da caiz olmayacağı, şeklinde cevap verilmiştir. Tıpkı tedavi amaçlı o bölgeyi kesmesinden önceki duruma benzer.

Vacip olan kurbanı telef edecek olursa, onun kıymetini, telef ettiği gün öder. Çok pahalı olursa şayet, bu durumda onun kıymetini mislinden hayır olarak verir. Ebu'l Hattab ise şöyle der: Onun mislini ödemesi gerekir; çünkü bu ikisinden en çoğu olur. Bu, Şafiî mezhebine göre böyledir. el-Kâdı'nın görüşünün zahirine göre; Bu kimse yalnız o kurbanın kıymetini, telef ettiği gün içinde ödemesi icap eder. Bu da Ebu Hanife'nin kavlidir. Sanki o kurbanı bir ecnebi telef etmiş gibidir. Şayet kurban ucuz ise o zaman mislinden fazla olmak üzere kıymetini bir vecihle olmak üzere öder. Şayet kurban o kişinin elinde –taşkınlığa girmediği halde- telef olursa ya da kurban kaçmış olur veyahut kaybolmuş olursa, ona bir şey lazım gelmez. Çünkü kurban, onun elinde bir emanettir ve -emanet eşyada olduğu gibi- taşkınlık yapmadığı sürece onun da bunu tazmin etmesi gerekmez.

Kurbanın yavrusu ve sütü: Bir kurbanlık hayvan belirlense ve doğum yapsa, onun yavrusu da anasının hükmüne tabi olur, ister tayin edildiği vakit hamile olmuş olsun, isterse sonradan hamile kalmış olsun, fark etmez. Bunu, İmam Şafiî söyler. Çünkü annenin yavrusuna hak sahibi olması, kendisine sirayet etmiş olma hükmüne tabi olur; dolayısıyla da annesi için sabit olan bir şey, yavrusu için de sabit olur.

Hz. Ali'den nakledildiğine göre; "Adamın birisi yanında sığırı ve onun yavrusu olduğu halde çıkageldi ve: "Ben, bu hayvanı kurban etmek için satın aldım; ancak yavrusu doğdu (ne yapmalıyım?)" dedi. Hz. Ali: "Yavrusuna ayırdığın sütün fazlası dışında sakın onun sütünden içme! Kurban bayramı olunca o sığırı kes. Onunla birlikte yavrusuna yedi kişi ortak girsin." dedi.[510]

Ebu Hanife'den nakledildiğine göre; Bunu kesemez ve onu canlı olarak yoksullara verir. Şayet onu kesmiş olursa, bu durumda kesilmiş bir şekilde ve kesmesiyle eksik kalanların diyetini ayarlamak suretiyle onu

---

510 Beyhakî, Cilt: 9, Sayfa: 228. et-Telhis, Cilt: 4, Sayfa: 146 eserinde der ki: "Bunu İbn Ebu Hatim, el-İlel eserinde zikretmiştir. Ebu Zür'a'dan nakledildiğine göre, o da: "Hadis sahihtir." demiştir. Bak: İlelu'l Hadis, Cilt: 2, Sayfa: 46.

dağıtır; çünkü bunlar onun nemasındandır ve –yününde olduğu gibi- bu evsafı üzere onu yoksullara verir.

Yavrusuna ayırdığı sütün fazlası dışında o sütten içemez. Şayet süt artmayacak olsa ya da sütü yavrusuna zarar veriyorsa veyahut etini zaafa uğratıyorsa, bu durumda o sütten almaz. Ama durum öyle değilse o zaman o sütten alır ve istifade edebilir. Bunu, İmam Şafiî, önceden geçen Hz. Ali hadisine dayanarak ifade etmiştir. Çünkü sütü alması ne yavrusuna ne de anasına bir zarar verir; dolayısıyla da kurbanın üzerine binmek gibi değerlendirilir.

Ebu Hanife ise şöyle demiştir: O kurbanı sağamaz. Çünkü sütü, o kurbandan tevellüd eder; dolayısıyla da -çocuğuyla istifade edilmediği gibi- kurbanlık hayvan olması hasebiyle de onun sütünden istifade edilemez.

Şöyle cevap verilmiştir: Yavrunun mahalline ulaştırılması mümkündür; ama süte gelince, sağılır ve bırakılacak olursa süt bozulur, sağılmayacak olursa hayvanın memesi bağlı kalıp (şişer) ve kurbana zarar verir, bu nedenle ikisinin arası ayrılmaktadır. Bunun yanında sütünden içilmesine cevaz verilmiştir; ancak bunun tasadduk edilmesi daha faziletlidir.

Peki, "Kurbanın yünleri ve kılları kesilmiş ve bunlar tasadduk edilmiş olsa, bunlarla istifade edilmez, dediniz ancak sütüyle faydalanmayı niçin caiz gördünüz?" diye sorulacak olursa, şöyle cevap veririz: Her ikisi arasındaki fark iki yönden ele alınmaktadır:

1) Kurbanın sütü, gıdalanmış ve beslenmiş olduğu yiyecekler ile tevellüd etmiş olduğundan ve bunu da bizzat o (sahibi) icra ettiğinden, bunun ona sarf edilmesi caiz olur. Tıpkı rehin aldığı bir hayvanı besleyen bir kimsenin, sadece sütünden istifade edebileceği ve ona binebileceği halde, onun yününden ve derisinden ise istifade edememektedir.

2) Yünlerinden ve kıllarından faydalanmak hep devam ettiği için, derisi konumundaymış gibi akıp gider. Süt ise zaman zaman devam eder ve bu yönüyle ondan faydalanmak ve hayvana binmek gibi addedilir. Bir de süt, her gün yenilenir ancak yün ve deri her zaman aynıdır ve mevcuttur.

Kurbanın vacipleri: Kurbanın vacip olması ve kesinlik arz etmesi için niyet olmaksızın da sadece sözle de bu yerine gelmiş olur. Bunu, İmam Şafiî ifade etmiştir. İmam Malik ve Ebu Hanife ise: Kurban kesmek niyetiyle o hayvanı satın alırlarsa bu durumda kurbanlık olur, demişlerdir.

Şöyle cevap verilmiştir: Bir defa kurban –Allah (c.c.)'a yakınlaşmak amacıyla kişinin mülkünden çıkan bir şey olduğundan, bunda satın almakla alakalı olarak niyetin bir fonksiyonu yoktur. Tıpkı köleyi azad etmek ve vakıfta bulunmak gibidir. Ama: "Bu kurbanlıktır." diyecek olursa, o zaman bu kurban artık vacip olur; tıpkı efendisinin köle hakkında: "Artık hürdür." demesi gibidir.

Eksik bir kurbanı vacip kılanın hükmü: Bu eksiklik şayet kurban olmayı engelleyen bir eksiklik olur da bunu kurban olarak vacip kılacak olursa, onu kesmesi gerekli olur. Çünkü onu kurban olarak vacip kılması, kesmeye adaması gibidir; dolayısıyla da bu adağını yerine getirmesi icap eder. Şer'i olan kurbanlığının yerine ise geçmez. Ancak bunu kesmesinden dolayı ve onu tasadduk edeceği için sevaba girer. Tıpkı hedy kurbanı kendisine vacip olmayan kimsenin bu kurbanı alıp tasadduk etmesi gibidir. Onun bedelini ödemesi ise lazım gelmez. Çünkü kurban. aslı itibariyle vacip değildir, öyleyse onun vacipliğine dair bir şey de mevcut olmaz.

Şayet kendi zimmetinde adayarak kurbanı kendi üzerine vacip kılacak olursa ya da vacip olan bir kurbanı telef etmesi sebebiyle onu kendisine vacip kılacak olursa, onun zimmetinde olan bu şeyi, onun hakkında yeterli gelmez.

Kurbanı vacip kılan kişinin sonradan ölmesinin hükmü: Kişi kurbanı kendisine vacip kılsa sonra da ölse, onun bu aldığı kurbanı satmak caiz olmaz; velevki ölenin borçlarını kimse ödememiş olsun, fark etmez. Bunu, Ebu Sevr söylemiştir. Bu, aynı zamanda Şafiî mezhebinin görüşüne de benzemektedir. Çünkü o kurbanı kesmek kesinleştiğinden dolayı artık satılması, onun dini noktasında sahih olmaz. Sanki adam hayattaymış gibidir.

Evzai ise şöyle demiştir: Eğer ölenin borçlarını kimse ödememiş olursa ve ancak kurbanın satılmasıyla bu ödenebiliyorsa, o zaman satılır. İmam Malik ise; Şayet varisleri bu noktada tartışıp anlaşmazlığa girecek olurlarsa, o zaman kurbanı satarlar, demiştir.

Durum anlaşıldığına göre; Ölenin varisleri bu durumda ölünün yerine geçer, kurbanı onlar yerler, tasaddukta bulunur ve hediye ederler. Çünkü varisler, ölünün leh ve aleyhi konularında yerine geçen kimseler demektir.

Kurban'da ne yapılır: Müstehap olan kurbanı üçe bölmektir: Üçte birini yemek, üçte birini hediye etmek ve üçte birini de yoksullara dağıtmaktır. Bu, İshak ve İmam Şafiî'nin iki görüşünden birisini oluşturur.

el-Muvaffak der ki: Çünkü bu İbn Mesud ve İbn Ömer'in kavlidir ve sahabe içinden onlara bu hususta muhalefet edeni bilmiyoruz; dolayısıyla bir icma halini almıştır. Çünkü Yüce Allah şöyle buyurur: *"Artık (canı çıktığında) onlardan hem kendiniz yeyin hem de el-Kâni ve el-Mûter olan fakirlere yedirin..."* (Hac Suresi: 36) Ayette geçen *el-Kânî*; dilenendir, *el-Mûter* ise; dilenmeyen ama kendisine yedirmeni isteyen kimsedir. Bu şekilde üç sınıf zikredilmiştir; dolayısıyla kurbanın üçe taksim edilmesi gerekir.

İmam Şafiî diğer görüşünde ise şöyle demiştir: Kurbanı iki kısma ayırır, bir kısmını yer diğer kısmını da tasadduk eder. Çünkü Yüce Allah şöyle buyurmuştur: *"Artık ondan hem kendiniz yeyin hem de yoksula, fakire yedirin."* (Hac Suresi: 28)

Şöyle cevap verilmiştir: Bu ayet-i kerimede ne kadar yedirileceği ve ne kadar da tasadduk edileceği beyan edilmemiştir; zira diğer ayette buna da dikkatler çekilmiş ve az önce zikri geçen sahabe-i kiram da sözleriyle bunu tefsir etmişlerdir.

Rey ashabı der ki: Daha çoğunun tasadduk edilip dağıtılması daha faziletlidir. Çünkü Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) yüz tane bedene (deve) hediye etmiştir. (Ama) bu develerin hedy kurbanı hakkında söz konusu olduğu, hedy kurbanlarının da çok olması hasebiyle taksim edilmesinin mümkün olmayacağı, şeklinde cevap verilmiştir. Bundaki hüküm ise oldukça geniştir; dolayısıyla kurbanın hepsini yahut çoğunu tasadduk etmiş de olsa, bu caizdir. Bunun yanında kurbanın hepsini yese, sadece bir evkiya miktarı ayırıp tasadduk etse, bu da caizdir.

İmam Şafiî'nin ashabı ise; Hepsini yemesi de caizdir; çünkü Yüce Allah: *"Artık ondan hem kendiniz yeyin..."* (Hac Suresi: 28) buyurmuştur. Emir ise vacip oluşunu gerektirir.

İlim ehlinin çoğunluğunun görüşüne göre kurban etlerini üç günden fazla stoklamak caizdir. Çünkü Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurur: "Size üç günden fazla kurban etlerini stoklamanızı yasaklamıştım, artık sizin için olanları tutabilirsiniz."[511]

Hz. Âişe'den rivayet edildiğine göre, Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: "Ben, o zaman ancak kütleler halinde yavaş yavaş akın edip gelen fakir bedeviden dolayı kurban etlerini stoklamayı yasaklamıştım, şimdi kurban etlerinizi yeyiniz, biriktiriniz ve tasadduk ediniz."[512]

Kurbandan bir şeyi satmak caiz değildir. İster vacip ya da nafile kurban olsun, ne eti ve ne de derisi satılabilir. Çünkü kesilmek için tayin edilmiştir. Bu minvalde Hz. Ali'den şöyle rivayet edildiği üzere; "Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) kendisine kurban develerine nezaret etmesini, etleriyle, derilerini ve çullarını yoksullara tasadduk etmesini emretmiş, ayrıca kasaba kurbanlardan (ücret olarak) hiçbir şey vermemesini emretmiştir." Buharî ve Müslim ittifak etmişlerdir. Müslim'in lafzı ise: "Biz ona yanımızdan bir şeyler veririz."[513] şekinde gelmiştir.

Derisi ve postundan (tulum, kırba vb. yapmak için) yararlanmak ise caizdir, bunda bir ihtilaf bulunmamaktadır. Çünkü kurbana ait bir parçadır; dolayısıyla kurban kesen şahsın etinden istifade ettiği gibi, derisinden de istifade edebilir.

Kurbanı değiştirmek: Kurbanı kendisine vacip kıldıktan sonra onu, daha iyisiyle değiştirmesi caizdir. Bunu, İmam Ahmed ifade etmiştir. Bunu, İmam Malik, Ebu Hanife ve Muhammed b. el-Hasen de söylemiştir. Çünkü bu noktada gelen Cabir hadisine göre, Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem), Hz. Ali'ye hedy kurbanında ortak olmuştur.[514]

Bu da hediye yahut alışveriş noktasında bir tür sayılır. Çünkü bu, Yüce Allah için yerine getirilmesi vacip olan bir hayvanın kendisinden daha iyisine geçmesi demektir. Tıpkı zekât verirken kişinin kendisine va-

---

511 Sahih-i Müslim, Cilt: 2, Sayfa: 672. Bureyde hadisinden nakille...
512 Sahih-i Müslim, Cilt: 3, Sayfa: 1561.
513 Hac konusunda, "Hedy kurbanının kesilme vakti, yeri ve yapılacak olanlar" bölümünde geçmişti.
514 Müslim, Cilt: 2, Sayfa: 892'de geçen uzun Cabir hadisinden...

cip olan Bint-i lebûn (iki yaşını bitirip üç yaşına basmış dişi deve)'nin yerine Hikka (üç yaşını bitirip dört yaşına basmış dişi deve) vermesi gibidir.

Bu kurbanını satmasına gelince; el-Harki'nin sözünün zahirinden anlaşılan bunun caiz olmayacağıdır. Çünkü bu kurbanı Yüce Allah için ortaya koymuştur; dolayısıyla da -vakıf gibi- satılması caiz olmaz. Bu kurbanı sadece cinsi ile değiştirmesi caizdir, zira cinsinden alıp böyle yapmakla bu kurban hakkını yok etmiş olmaz. Hatta daha iyisini icra etmiş olur ki, bu şekilde sanki daha fazlasına katmak anlamına gelmektedir.

el-Kadı (İyaz) ise şöyle der: Bu kurbanın satılması caizdir ve daha iyisini satın alır. Bu, Ebu Hanife'nin görüşüdür. Çünkü Hz. Ali'nin kurbana ortak olması hakkında gelen hadis, bunu ifade eder. Bir de bu kurbanın kendisinin değiştirilmesi caiz olduğuna göre –kurbanı vacip saymadan evvel olduğu gibi- satılması da caiz olur.

Bu hadis hakkında şöyle cevap verilmiştir: Bu hadisin zahirinden anlaşılan Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) kurbanlığı satmış değildir; O sadece Hz. Ali'nin de kurbanın sevabı ve ecri noktasında ortak olmasını istemiştir. Muhtemelen bu, o kurbanı kendisine vacip kılmadan önce söz konusu olmuştur.

Bu kurbanın daha aşağısındaki bir hayvanla değiştirilmesi ise –ihtilafsız- caiz değildir. Çünkü bu takdirde –onu telef etmede olduğu gibi- kurban, bir bölümü eksik kurban hükmüne gelmiş olur ve bir anlam ifade etmeyeceği için de onu misliyle satmak da caiz olmaz.

Kurbanın kesilme vakti: İmam Ahmed'in sözünün zahirinden anlaşılan, şehir halkının kurbanının caiz olma şartının, kurban bayramı namazından ve hutbesinden sonrasında kesilmesidir. Buna yakın bir ifade el-Hasen, Evzai, İmam Malik, Ebu Hanife ve İshak'tan da nakledilmiştir. Nitekim Cündeb'den rivayet edildiğine göre, Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuşlardır: "Kim namazdan önce kurbanını kestiyse onun yerine bir kurban daha kessin." Buharî ve Müslim ittifak etmişlerdir.[515]

---

515 Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 2, Sayfa: 472.; Müslim, Cilt: 3, Sayfa: 1551-1552.

el-Berâ'dan nakledildiğine göre, Allah'ın Resulü (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: "Kim, kıldığımız namaz gibi kılar ve kestiğimiz kurban gibi kurban keserse, kurban kesmiş demektir. Kim de (bayram) namazından evvel kesmiş olursa bu koyun yalnız et içindir." Bir lafız ise şöyledir: "Bu günümüzde ilk olarak yapacağımız şey namaz kılmaktır sonra dönüp kurbanı kesmektir. Dolayısıyla her kim bunu yaparsa, sünnetimize isabet etmiş olur. Kim de namazdan önce kurbanı keserse, bu ailesi için takdim ettiği kurban olur ve kurbandan bir şey (sevap) almış olmaz." Buharî ve Müslim ittifak etmişlerdir.[516] Zâhiren bundan anlaşılan bizzat namazla kurbanın muteber olacağıdır. el-Harki'nin sözünün zahirinden anlaşıldığı üzere; Kurban bayramı gününün gündüz vaktinden namazın kılınması helal olan vakit kadar, namazla iki hutbeyi tam kılacak o vakti biraz geçmiş olursa, en azından kurbanın kesilme vakti girmiş demektir. Bu durumda, sadece namazın kılınmış olmasına bakılmaz. Bu konuda şehir halkı ile başkaları arasında bir fark yoktur. Bu, Şafiî mezhebinin görüşüdür.

el-Muvaffak şöyle demiştir: Doğrusu –inşallah- haberin zahirinden de anlaşılacağı üzere kurban kesme vaktinin, kurban bayramı namazından sonraki vakitte kesilmesidir. Hadisin zahiriyle amel etmek daha evladır.[517] Şehir ve köy halkının dışındakilere gelince; Onlar hakkında kurbanın ilk kesilme vakti, Bayram namazının girme vaktinden sonra namaz ile hutbe süresiyle başlar. Çünkü onlar hakkında kurbanın kesilmesinde, namazın kılınmış olmasına bakılmaz, onlarda bakılması gereken süresidir.

Ebu Hanife der ki: Şehir halkının dışındaki kimseler hakkında kurbanın ilk kesilme vakti, ikinci fecrin doğmasıyla başlar. Çünkü bu zaman dilimi de Bayram gününden sayılır ve -diğer günlerde olduğu gibi- ona ait kurban gününün vaktine bağlıdır.

Şöyle cevap verilmiştir: Şehir halkı hakkında Kurban kesme gününün güneşin doğmasından sonra başlaması hasebiyle, onların bu vakti başka-

---

516 Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 2, Sayfa: 445, 453, 456; Müslim, Cilt: 3, Sayfa: 1522-1544.

517 Fethu'l Bâri, Cilt: 10, Sayfa: 21 eserinde şöyle geçmektedir: "İmam Ahmed ve İshak şöyle demiştir: İmam (Bayram) namazını bitirince kurbanın kesilmesi caiz olur. Bu aynı zamanda Şafiîlerin de bir görüşünü oluşturur ve –her ne kadar bir kısım ilim adamı bunu zayıf da görmüş olsa- delil açısından kuvvetlidir."

ları hakkında öne alınamaz; zira Bayram namazı gibidir. Onların zikretmiş oldukları bu görüş aynı zamanda şehir halkını yok saymak demek olur.

Kurban kesme zamanı, teşrîk günlerinden ikincisinin sonuna kadar devam eder; bu durumda kurban kesme günleri üçtür. İmam Ahmed der ki: Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in ashabından geldiği üzere Kurban kesme günleri üçtür. Bu, İmam Malik, Sevri ve Ebu Hanife'nin görüşünü oluşturmaktadır. Çünkü Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) üç günün üzerinde kurban etinden yemeyi yasaklamıştır.[518] Bir de yenilmesi haram olan vakitte meşru bir hayvanın kesilmesi caiz değildir.[519] Sonra (etin) yenilmesinin haramlığı nesh oldu ve hali üzere yalnız kesme vakti kalmış oldu. Nitekim dördüncü günde (cemre'ye) taş atmak vacip olmadığı gibi bu zaman diliminde –sonrasında olduğu gibi- kurban boğazlamak da caiz değildir.

el-Muvaffak der ki: Kuşkusuz bu, isimlerini zikrettiğimiz sahabelerin görüşüdür ve onlara muhalefet eden de çıkmamıştır. Sadece Hz. Ali'den bizim mezhebimiz lehine bir tane rivayeti gelmiştir.

Ata ve el-Hasen der ki: Kurban kesme zamanının son günü ise teşrîk günlerinin sonu günüdür. Bu da Şafiî mezhebine göre böyledir. Çünkü bu minvalde Cübeyr b Mutam'dan nakledildiğine göre; Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem): "Teşrik günlerinin hepsi kesme vaktidir."[520] buyurmuştur.

Bu hadisin, tıpkı *"Mina'nın her yeri, kurban kesme alanıdır."* şeklinde buyurduğu hadisin anlamı gibi olduğunu ve burada *"günler"* ifadesinin de geçmemiş olduğu, şeklinde cevap verilmiştir.

---

518 Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 10, Sayfa: 24; Müslim, Cilt: 3, Sayfa: 1560.

519 Ancak bu üç günün başının hangisi olduğu noktasında bir ihtilaf gelmiştir: Bu, Kurban bayramının ilk günü müdür? Yoksa Kurbanın kesildiği ilk gün müdür? Bu üç gün içerisinde Kurban'ın kesileceği gün de hesap edilecek midir, şeklinde... Bu konuda bak: Fethu'l Bâri, Cilt: 10, Sayfa: 27-28.

520 Ahmed, Cilt: 4, Sayfa: 82; Dârakutnî, Cilt: 4, Sayfa: 284; Beyhakî, Cilt: 5, Sayfa: 239. el-Hafız, el-Feth, Cilt: 10, Sayfa: 8 eserinde der ki: "Bunu Ahmed tahriç etmiştir; ancak senedinde kopukluk vardır. Dârakutnî ise mevsul saymıştır, ravileri ise güvenilirdir." et-Telhis, Cilt: 4, Sayfa: 142'de şöyle der: Beyhakî bu hadisin isnadında ihtilafların olduğunu belirtmiştir. Aslı ise "Hac" konusunda geçmişti. Bu ziyade ise mahfuz değildir. Mahfuz olan "Mina her yeri kesim alanıdır." yani kesim bölgesidir, şeklindedir.

Kesim ise geceleyin değil, gündüz vakti yapılır. Bunu, İmam Ahmed ifade etmiştir. Bu, İmam Malik'in de görüşünü oluşturmaktadır. Çünkü Yüce Allah şöyle buyurur: *"Allah'ın kendilerine rızık olarak verdiği kurbanlık hayvanlar üzerine belli günler de Allah'ın ismini ansanlar."* (Hac Suresi: 28) Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den nakledildiğine göre O (sallallâhu aleyhi ve sellem), geceleyin kurban kesmekten men etmiştir.[521]

İmam Ahmed'den gelen ikinci görüşe göre ise; Geceleyin kurban kesmek caizdir. el-Muvaffak şöyle der: Bu, son dönem arkadaşlarımızın, İmam Şafiî, İshak, Ebu Hanife ve onun arkadaşlarının tercih ettiği görüştür. Çünkü geceleyin (hacda iken cemre'ye) taş atmak sahih olduğuna göre, bu yönüyle gündüze benzemektedir.[522]

Kurban kesme vakti geçecek olursa vacip olan kurbanı kaza olarak keser ve vaktinde kesilmiş olan kurbana ne yapılırsa, onu uygular. Bunu, İmam Şafiî söyler. Ebu Hanife ise; Bunu fakirlere teslim eder ve onu kesmez. Zira onu kesmesi halinde kendisine kesip eksilttiği şeyler noktasında fidye vermesi icap eder. Çünkü vaktini kaçırdığı için kurbanın kesme süresi sakıt olmuştur.

Kesilmesiyle, kurbandaki maksat gerçekleşmiş olacağından, vaktini kaçırmış olması sebebiyle de o kurban kendisinden sakıt olmuş sayılmaz; tıpkı kesmekle etlerini ayırmak gibi değerlendirilir.

Vaktinden önce kurbanı kesecek olursa: Vacip bir kurbanı vaktinden evvel keserse, bu yeterli gelmez ve baştan kesmesi icap eder. Çünkü Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem): "Kim, namazdan önce kurbanını kestiyse onun yerine bir kurban daha kessin."[523] buyurmuştur. Çünkü bu, vacip bir kurbandır ve vaktinden önce kesilmiştir; dolayısıyla da yerine başkasının kesilmesi gerekir; tıpkı hedy kurbanının yerine varmadan evvel kesilmesinde olduğu gibi. Buna göre benzeri ya da daha iyisinin kesil-

521 İbn Abbas'tan nakille... Mecmau'z Zevâid, Cilt: 4, Sayfa: 23 eserinde şöyle denmiştir: "Bunu Taberanî rivayet etmiştir. Hadiste Süleyman b. Ebu Seleme el-Cenâyizi vardır ve kendisi metruk bir kimsedir."

522 "Hac" kitabında şöyle demiştir: "Bu fakihlerin çoğunluğunun da kabul ettiği görüştür. Çünkü bu iki gece kesim süresine de dahil olur; dolayısıyla -diğer günlerde olduğu gibi- bu gecelerde kurban kesmek de caiz olur."

523 Az önce "Kurbanın kesilme vakti" başlığında geçmişti.

mesi icap eder. Çünkü yer ve zamanından evvel onu kesmek onu telef etmek olur. Bu, adak ve kendisine vacip olarak tayin ettiği kurbanlıklar için de böyledir. Ama keseceği kurban bu iki durumdan birisi hakkında vacip olmayan bir nafile koyun olursa, o zaman isterse onun bir benzerini kesebilir. Çünkü nafileye niyet etmiştir, onu bozmuş olmasıyla da yerine başkasını kesmesi vacip olmaz. Tıpkı nafile bir sadakayı çıkarıp da onu, hak sahibi olmayan kimseye vermiş olması gibidir. Hadis-i şerif ise iki duruma hamledilmiştir: Ya menduptur veyahut zikri geçen delilde olduğu gibi, üzerine vacip kılan kimse hakkında tahsis edilmiştir.

Kurban kesiminde sünnet olan: Bir defa kurbanı kesecek kimsenin Müslüman olması müstehaptır. Çünkü kurban, Yüce Allah'a bir yakınlıktır, Müslüman olmayan ise bu yakınlığa ehil değildir. Şayet bir zimmî kesmek için vekil tayin edilmiş olsa, onun kesmesi kerahetle birlikte caizdir. Bu, İmam Şafiî ve Ebu Sevr'in kavlidir.

İmam Ahmed'den aktarıldığına göre; Müslüman'dan başkasının kurbanı kesmesi caiz olmaz. Bu da İmam Malik'in görüşüdür.

Kurban'dan başka bir hayvanı kesmesi caiz olan bir kimsenin, -tıpkı Müslüman gibi- kurbanı da kesmesi caizdir, şeklinde cevap verilmiştir.

Müslüman'nın yakını olan (kitap ehli) bir kafiri, -tıpkı Mescidleri inşa etmesinde tutması gibi- kesmek için de onu vekil tayin etmesi caizdir. Müstehap olan hilaftan kurtulmak için Müslüman bir kimsenin kurbanı kesmesidir.

Sahibinin kendi eliyle kurbanı kesmesi daha faziletlidir. Çünkü Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem), iki tane koçu kendi elleriyle kesmiştir.[524] Bir de kurbanı kesmek Allah'a yakın olmaktır ve bunu bizzat kişinin kendisinin yapması, başkasını vekil tayin etmesinden daha evladır.

Kurbanı keserken: *"Bismillahi vallahu ekber!"* der zira sabit olduğuna göre Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) böyle derdi. Nitekim Hz. Enes hadisinde: "Besmele çekip, tekbir getirdi."[525] şeklinde gelmiştir. el-Muvaffak şöyle der: Bunun müstehap olduğu hususunda ve besmele çekmenin de yeterli geleceği noktasında bir ihtilafın olduğunu bilmiyoruz.

524 Bu hadis tam şekliyle "Kurban kitabı" başlığında geçmişti.
525 Bu hadis tam şekliyle "Kurban kitabı" başlığında geçmişti.

Şayet buna: *"Allahım! Bu, Sendendir ve Senin içindir. Allahım! Benden kabul buyur ya da filan kimse adına kabul buyur."* sözlerini de ekleyecek olursa bu, güzeldir. Bunu, ilim adamlarının çoğu söylemiştir. Zira Müslim'de geçen Hz. Âişe hadisi şöyledir: "Sonra Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Bismillahi Allahümme tekabbel min Muhammedin ve âli Muhammedin ve min ümmeti Muhammedin/ Allah'ın adıyla... Ey Allahım! Bunu Muhammed'den, Muhammed ailesinden ve Muhammed ümmetinden kabul eyle."* buyurdu ve kurbanı kesti.[526]

Kurbanı keseceği vakit ise "filan kişi adına" keseceğini söylemek zorunda değildir; çünkü niyet etmiş olması yeterlidir. el-Muvaffak demiştir: Niyetin yeterli olacağı hususunda bir ihtilafın olduğunu bilmiyorum. Adına keseceğini söylemesi ise güzeldir. Rey ehli ise bunu kerih görmüştür. (Ama) buna az önce geçen Hz. Âişe hadisiyle cevap verilir ki, bu bir nastır ve tersine bir yol izlenemez.

Akika kurbanının meşruiyeti: Akika: Doğan çocuk için kesilen kurbandır ve içlerinde İbn Abbas, İbn Ömer, Hz, Âişe, Tabiin fukahası ve Belde imamlarının da bulunduğu ilim ehlinin çoğunluğuna göre, akika kurbanı kesmek sünnettir. Ancak Rey ashabı, bunun sünnet olmadığını ve akikanın, cahiliyye adetlerinden olduğunu söylemiştir.

Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den nakledildiğine göre; Kendisine Akika hakkında sorulunca, "Allah akûk olanı (ana babaya karşı geleni) sevmez" buyurdu. Sanki bu isimden hoşlanmıyor gibiydi. Bunun üzerine Sahabe: "Ey Allah'ın Resulü! Bunu sormamızın nedeni birimizin çocuğu doğduğu vakit ne yapmak durumundayız?" dediler. Şöyle cevap verdi: "Erkek çocuk için birbirine denk ve benzer iki koyun, kız için de bir koyun kesin."[527]

el-Hasen ve Davud ise; Akika kesmek vaciptir, derler. Çünkü Semura b. Cünep'ten rivayet edildiğine göre, Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "Her çocuk (doğumunun) yedinci gününde kendisi için, kesilecek olan akîka kurbanı karşılığında bir rehine gibidir."[528]

---

526 Sahih-i Müslim, Cilt: 3, Sayfa: 1557.

527 Ahmed, Cilt: 2, Sayfa: 182.; Nesaî, Cilt: 7, Sayfa: 162-163; Hakim, Cilt: 4, Sayfa: 238. Hakim: "İsnadı sahihtir." demiştir. Zehebî de ona muvafakat etmiştir.

528 Ahmed, Cilt: 5, Sayfa: 7, 8, 12, 18, 22; Ebu Davud, Cilt: 3, Sayfa: 2549, 260;

Hz. Âişe'den rivayet edildiği üzere; "Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) kendilerine erkek çocuk için birbirine denk ve benzer iki koyun, kız için de bir koyun kesmelerini emretmiştir."[529] Bu hadisin zahiri ise vacip olduğunu gösterir.

Şöyle cevap verilmiştir: Bu hadis-i şerif, akikanın müstehap olduğuna delalet eder ve bu şekilde gelen hadislerin arası cem edilmek suretiyle, akika kurbanının kuvvetli derecede müstehap olduğuna hamledilmektedir.

el-Muvaffak der ki: Akika kurbanının doğumun yedinci gününde kesilmesinin sünnet olduğu noktasında ilim ehli arasında bir hilaf yoktur. Bunda aslolan Semura hadisidir. Arkadaşlarımız dedi ki: Sünnet olan yedinci günü kesilmesidir. Fakat, çocuk (yedinci günden önce veya yedinci günde) ölecek olursa bu kurban, doğumun on dördüncü gününde kesilir. Eğer çocuk, bu süre zarfında ölecek olursa o zaman doğumun yirmi birinci gününde kesilir. İshak da bu görüşe sahip olmuştur. Akika'nın, çocuğun ölmesi halinde bu kurbanın doğumun on dördüncü yahut da yirmi birinci günü kesilmesi meselesine gelince, bu meselede delil Hz. Aişe'nin şu kavlidir: "(Sünnet olan) erkek çocuk için birbirine denk ve benzer iki koyun, kız için de bir koyun kesmesidir. Bunun organları birbirinden ayrılmış olarak pişirilir, kemiği ise kırılmaz. Kendisi yer, başkasına yedirir, tasadduk eder ve bunu çocuğun doğumunun yedinci günü yapar. Yapmamış olursa doğumun on dördüncü yahut da yirmi birinci günü yapar."[530]

Tirmizî, Cilt: 4, Sayfa: 101; Hakim, Cilt: 4, Sayfa: 237. Tirmizî: Hasen, sahihtir, demiştir. Hakim ise; İsnadı sahihtir, der. Zehebî de ona muvafakat etmiştir. et-Telhis, Cilt: 4, Sayfa: 146'da der ki: "Tirmizî, Hakim ve Abdulhak bunu sahih görmüşlerdir... Kimleri de bunu, el-Hasen'in, Semura'dan yaptığı rivayeti, müdelles olması hasebiyle illetli saymışlardır. Ancak Buharî'nin, Sahih'inde, el-Hasen tarikiyle yaptığı rivayete göre kendisi, Akika hadisini Semura'dan işitmiştir."

529 Ahmed, Cilt: 6, Sayfa: 215.; Tirmizî, Cilt: 4, Sayfa: 96, 97 Hadisin lafız ona aittir; İbn Mace, Cilt: 2, Sayfa: 1056. Tirmizî: Hasen, sahihtir, demiştir. el-İrva, Cilt: 4, Sayfa: 390'da der ki: "Hadisin isnadı Müslim şartına göre sahihtir. Bu hadisin lehinde tarik ve şahidler de vardır."

530 Hakim, Cilt: 4, Sayfa: 238-239. Hakim der ki: "Hadisin isnadı sahihtir." Zehebî de ona muvafakat etmiştir. el-İrva, Cilt: 4, Sayfa: 396'da ise; "İsnadın zahiri sahihtir ancak iki tane illeti vardır." der ve sonra da bu illetlerden birisinin kopukluk, diğerinin de şaz ve müdreçlik olduğunu ifade etmiştir.

Bu gibi bir meselede Hz. Aişe'nin bunu kendiliğinden söylemesi mümkün olmadığına göre; Hz. Aişe'nin bu sözü bizzat Hz. Peygamber'den duyduğu bir hadise veya O'ndan gördüğü bir uygulamaya istinaden söylemiş olduğunu kabul etmek icab eder. Nitekim akikanın, sözü geçen günlerden önce ya da sonra da kesilmesi caizdir. Çünkü maksad yerine gelmiş demektir. Bir çocuk için hiç Akika kurbanı kesilmemiş, ergenlik çağına eriştikten sonra mal kazanmaya başlamış olsa bile kendisine Akika kurbanı gerekmez. Çünkü sünnet olan akika'nın, babası için meşrû olduğudur. Yabancı bir kimse gibi, babadan başkası Akika kurbanını kesemez. Tıpkı Fıtır sadakasında olduğu gibi.

Doğumun yedinci günü gelince, çocuğun saçlarının kesilmesi ve kendisine isim koyulması müstehaptır. Kesilen saçların ağırlığınca gümüş tasadduk edecek olursa, bu da güzeldir. Çünkü Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem): "Onun (Hüseyin) saçlarını tart ve onun ağırlığınca da gümüşü yoksullara tasadduk et..."[531] buyurmuştur. Akika kurbanının yaşı tıpkı kurbanda aranacak yaşla aynıdır ve kurban olmaktan engelleyecek kusurlarda aynıdır. Kurbanda aranacak müstehap özellikler, Akika için de geçerlidir.

Akika kurbanının yenilmesinde, hediye edilmesinde ve dağıtılmasında takip edilecek yol da aynı şekilde kurbandaki ile aynıdır, sadece bunun organları birbirinden ayrılmış olarak pişirilir. Bunu, İmam Şafiî söylemiştir. Çünkü akika da tıpkı meşru kurban gibi vacip bir kurban değildir; dolayısıyla da kurbana benzemektedir. Zira özelliği, yaşı, miktarı, şartları ile kurbana benzemiş olduğu için, sarf edilecek yerleri de aynıdır. Akikayı pişirse ve Müslüman kardeşlerini de ona davet etse, bu da güzeldir. Akika kurbanının organları birbirinden ayırmak ve kemiklerini de kırmamak müstehap sayılmıştır. Çünkü Hz. Âişe hadisinde: *"Bunun organları birbirinden ayrılmış olarak pişirilir, kemiği ise kırılmaz."* şeklinde gelmiştir. Bunu da İmam Şafiî ifade etmiştir.

---

531 Ahmed, Cilt: 6, Sayfa: 390, 392; Beyhakî, Cilt: 9, Sayfa: 304. el-İrva, Cilt: 4, Sayfa: 403 eserinde ise bu hasen sayılmıştır. Bak: et-Telhisu'l Habir, Cilt: 4, Sayfa: 148.

CİHAD BÖLÜMÜ

CİHAD BÖLÜMÜ[532]

Ebu Hureyre'den nakledildiğine göre Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "Yüce Allah kendi yolunda cihada çıkan kimseye, onu sadece benim yolumda cihad, bana iman, benim resullerimi tasdik yola çıkarmıştır, buyurarak kefil olur. Allah, o kimseyi şehid olursa cennete koymaya, gazi olursa manevî ecre ve dünyalık ganimete kavuşmuş olarak, evine döndürmeye kefil olmuştur." Buharî ve Müslim ittifak etmişlerdir.

Bir lafız da şöyledir: "Allah yolunda savaşan bir mücahidin durumu -Allah, kendi yolunda cihad eden kimseyi elbette çok daha iyi bilir- (gündüz) oruç tutan ve (gece) namaz kılan bir kimsenin durumu gibidir. Allah, kendi yolunda çarpışan mücahid için ya onun şehâdeti sebebiyle onu (sorgusuz olarak direk) Cennet'e sokacağını ya da mücahidi sevap veya ganimete kavuşmuş olarak, evine döndürmeye kefil olmuştur."[533]

Enes'ten rivayet edildiği üzere, Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) buyurdular ki: "Allah yolunda yapılan bir sabah ve akşam yürüyüşü, şüphesiz dünyadan ve dünya varlıklarından daha hayırlıdır." Buharî ve Müslim ittifak etmişlerdir.[534]

Cihadın hükmü: Cihad etmek, farzı kifayedir. Bu, şu demektir; Bu farizayı yerine getirecek yeterli bir sayı olmadığı zaman insanlar günaha girmiş olurlar. Şayet bu cihadı yerine getirecek yeterli bir miktar olursa, bu durumda diğer insanlardan günah kalkar. Başlangıç olarak söz konusu

---

532 "Cihad kitabı" ve devamında gelen "Cizye kitabı", "el-Muğnî" eserinde "Hadler" bölümünde geçen "İçecekler kitabı"ndan sonra ve "Av ile kesilecekler Kitabı"ndan önce geçmektedir. el-Harki'nin muhtasarında yer alan yerinde ise bu husus gözetilmiştir. Ben de bu bölümü, "el-Muknî" ve diğer eserlerde olması hasebiyle koydum.

533 Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 1, Sayfa: 92.; Müslim, Cilt: 3, Sayfa: 1490, 1498.

534 Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 6, Sayfa: 13, 15.; Müslim, Cilt: 3, Sayfa: 1559.

olan cihad hitabı, herkesi kuşatmaktadır; tıpkı farz-ı ayn gibidir ancak, sonrasında bu iki fâriza (ayn ve kifaye) farklılık arz ederek, yeterli bir kitlenin cihad etmesiyle başkalarından cihad etmek kalkar ve bu şekilde farz-ı kifaye olur. Farz-ı ayn olunca da cihad etmek hiç kimseden sakıt olmaz.

İlim ehlinin çoğunluğuna göre cihad etmek, farz-ı kifaye sayılmaktadır. Çünkü Yüce Allah şöyle buyurmuştur: *"İnananlardan, özürsüz olarak yerlerinde oturanlar ile mal ve canlarıyla Allah yolunda cihad edenler birbirine eşit değildir. Allah mal ve canlarıyla cihad edenleri, mertebece oturanlardan üstün kılmıştır. Allah hepsine de cenneti va'detmiştir..."* (Nisa Suresi: 95) Bu da gösteriyor ki başkalarının cihad etmesi sebebiyle günah, oturanlardan kalkmış olmaktadır.

Allah (c.c.) buyurur ki: *"İnananlar toptan savaşa çıkmamalıdır. Her topluluktan bir taifenin dini iyi öğrenmek ve insanları geri döndüklerinde uyarmak üzere geri kalmaları gerekli olmaz mı? Ki böylece belki yanlış hareketlerden çekinirler."* (Tevbe Suresi: 122) Çünkü Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) ve diğer bazı sahabeler (Medine'de) oturdukları halde, başka sahabeleri de savaşmak için müfrezeye gönderirdi.

Said b. el-Müseyyeb'den nakledildiğine göre; Cihad etmek farz-ı ayn'dır; çünkü Allah'u Teâla şöyle buyurmuştur: *"Sizin için kolay da olsa, zor da olsa, gerek hafif gerek ağır olarak hangi halde bulunursanız bulunun, hep birlikte savaşa çıkın ve mallarınızla canlarınızla Allah yolunda yürekten çaba gösterin, cihad edin..."* (Tevbe Suresi: 41) Şöyle de buyurmuştur: *"Cihad, -hoşunuza gitmediği halde- size farz kılındı."* (Bakara Suresi: 216)

Ebu Hureyre'den rivayet edildiğine göre, Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "Her kim, savaşmadan veyahut savaşmayı içinden geçirmeden ölecek olursa, münafıklığın bir şubesi üzere ölmüş olur."[535]

Şöyle cevap verilmiştir: Muhtemelen bu ayet-i kerimeyle kasdettiği, Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in Tebuk savaşına gönderdiği müfrezeydi ve o savaşa onların iştirak etmeleri kendilerine farz olmuştu. Bundan dolayıdır ki Allah'ın Resulü (sallallâhu aleyhi ve sellem) Tebuk savaşına gitmeyen kimselerden bizzat uzak durmuştur. Aynı şekilde imamın

535 Sahih-i Müslim, Cilt: 3, Sayfa: 1517.

(İslam devlet başkanının) savaşmak için davet edip hazırlattığı müfrezeye katılmak da vaciptir.[536] Çünkü Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem): "Savaşa çağırıldığınız vakit, savaşa katılın." buyurmuştur. Buharî ve Müslim ittifak etmişlerdir.[537]

Cihad'ın farz-ı kifaye olmasının anlamı; Bir topluluğun savaşta bulunması hasebiyle savaşmanın diğerlerinden düşmüş olmasıdır. Bu savaşanlar ise ya savaşmaya dair görevli bulunanlardır veyahut savaşa gönüllü katılmış olanların düşmanlarla çarpışmayı istemeleri sebebiyle savaşın kaçınılmaz olması, düşmanları sınırlarda def edip savaşmaya girişmeleridir. Bunun yanında her sene olmak üzere (İslam ordusunun) bir müfrezesi, düşman topraklarına gidip onlara karşı savaşmak için de gönderilir.

Cihad üç halde farz-ı ayn olur:

1) Her iki ordu da karşı karşıya gelir ve saflar karşılıklı durursa, orada hazır olanın geri dönüp gitmesi haram olur. Ve orada kalmak artık kesinleşir. Çünkü Yüce Allah şöyle buyurur: *"Ey iman edenler! Herhangi bir topluluk ile karşılaştığınız zaman sebat edin."* (Enfal Suresi: 45) Bir ayet de şöyledir: *"Ey İman edenler! Toplu halde kâfirlerle karşılaştığınız zaman onlara arkanızı dönmeyin. (Korkup kaçmayın.) Tekrar savaşmak için bir tarafa çekilme veya diğer bölüğe ulaşıp mevzi tutma durumu dışında, kim, öyle bir günde onlara arka çevirirse muhakkak ki o, Allah'ın gazabını hak etmiş olarak döner."* (Enfal Suresi: 15, 16)

2) Kafirler bir beldeye hücum ettikleri takdirde o belde halkı için savaşmak ve onlara karşı savunmaya katılmak kesinleşir.

3) İmam (Devlet başkanı) bir topluluğun savaşa katılmasını isterse, onunla birlikte savaşa katılmak durumundadırlar. Çünkü Allah'u Teâla buyurur ki: *"Ey iman edenler! Size ne oldu ki, 'Allah yolunda savaşa çıkın!' denildiği zaman yere çakılıp kalıyorsunuz? Dünya hayatını ahirete tercih mi ediyorsunuz? Fakat dünya hayatının faydası ahiretin yanında pek azdır. Eğer (gerektiğinde savaşa) çıkmazsanız, (Allah) sizi pek elem*

---

536 Bu cem ile ilgili bak: Taberi Tefsiri, Cilt: 14, Sayfa: 256. Tahkik'u Muhammed Şakir ve Munziri'nin, Muhtasar'u Sünen-i Ebu Davud, Cilt: 3, Sayfa: 367.

537 Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 4, Sayfa: 46.; Müslim, Cilt: 2, Sayfa: 986...

verici bir azap ile cezalandırır ve yerinize sizden başka bir kavim getirir; siz (savaşa çıkmamakla) O'na hiçbir zarar veremezsiniz." (Tevbe Suresi: 38-39) Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "Savaşa çağırıldığınız vakit, savaşa katılın."[538]

Cihad'ın şartları: Cihadın vücubu (farz olması) için yedi şart vardır: Müslüman olmak, buluğa girmek, akıllı olmak, hür olmak, erkek olmak, cihada mani hallerden uzak olmak ve gerekli parayı bulmak.

Müslüman, baliğ ve akıllı olmak, diğer fer'î hükümlerin de farz olması için gerekli şartlardır. Çünkü kafir olan bir kimseye cihad konusunda güven duyulamaz. Deli olan da cihad edemez, çocuk ise (cihada tam vakıf olmadığı için) açıkçası zaafiyeti söz konusudur. İbn Ömer'den nakledildiğine göre; "Kendisi on dört yaşında olduğu halde Uhud savaşına katılmak için Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den izin istedi, (ama) ona izin vermedi, on beş yaşına geldiğinde ise Hendek savaşına katılmak için izin istedi, ona ise izin verdi." Buharî ve Müslim ittifak etmişlerdir.[539]

Hürriyete gelince, çünkü cihad bir mesafenin kat edilmesine bağlı olan bir ibadet olduğundan -hac konusunda olduğu gibi- bir köleye de dolayısıyla cihad etmek farz değildir. Erkek olmaya gelince bu noktada Hz. Âişe'den rivayet edildiğine göre, kendisi: "Ey Allah'ın Resulü! Kadınlara cihad var mıdır?" diye sordum. Şöyle buyurdular: "Kadınların, içerisinde savaş bulunmayan cihadı vardır: Bunlar Hac ve umredir."[540] Çünkü kadınlar zayıf (yaratılmış) oldukları için onlara cihad farz olmaz; bu sebeple de savaşmaya gönderilmezler.

Cihada mani hallerden uzak olmaya gelince; Bu ise âmâ ve topal olmaktan ve hastalıktan salim olmasıdır. Nitekim bu, Yüce Allah'ın: *"Âmâya güçlük yoktur, topala güçlük yoktur, hastaya da güçlük yoktur."* (Nûr Suresi: 61) buyruğu gereği şarttır. Çünkü bu özürler, kişiyi cihad etmekten engeller. Körlüğe gelince, bu zaten malumdur, ama (bineğe) binmeye ve yürümeye engel teşkil etmeyen, bir de düşmanla savaşın kızıştığı bir çatışmada onu savaşmaktan alıkoymayan az bir körlüğü varsa, bu hali onu cihadın

---

538 Az önce geçmişti.
539 Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 7, Sayfa: 492; Müslim, Cilt: 3, Sayfa: 1490.
540 Hac kitabının başında "Umre'nin vacip olması" konusunda geçmişti.

vücubiyetinden engellemez. Çünkü cihad etmeye elverişlidir; dolayısıyla da tek gözü kör olan kimseye benzer. Aynı şekilde cihad etmekten engelleyen hastalığın da şiddetli bir hastalık olması gerekmektedir. Ama diş ve hafif bir baş ağrısı gibi küçük hastalıklar ise onu, cihadın vücubiyetinden engellemez. Bunlar onu cihad etmekten engelleyen özürlerden sayılmaz; dolayısıyla tek gözü kör olan kimseye benzemektedir.

Gerekli parayı bulmaya gelince; bu da Yüce Allah'ın şu buyruğu gereği şarttır: *"Allah ve Resulü için (insanlara) öğüt verdikleri takdirde, zayıflara, hastalara ve (savaşta) harcayacak bir şey bulamayanlara günah yoktur. Zira iyilik edenlerin aleyhine bir yol (sorumluluk) yoktur..."* (Tevbe Suresi: 91) Çünkü cihad etmek ancak birtakım âletlerle (silahlarla) icra edilmesi gerektiğinden, bunları almaya da muktedir olması gerekmektedir.

Cihad'ın fazileti: Ebu Abdullah (İmam Ahmed) der ki: Farzlardan sonra cihad etmekten daha faziletli bir amelin olduğunu bilmiyorum.

İbn Mesud'dan rivayet edildiğine göre, o: "Ey Allah'ın Resulü! Hangi amel Allah'a daha sevimlidir, dedim, O (sallallâhu aleyhi ve sellem): 'Vaktinde kılınan namaz.' buyurdu. Sonra hangisidir, diye sordum, 'Ana babaya iyilik etmek.' diye cevap verdi. Ondan sonra hangisidir, dedim, 'Allah yolunda cihad etmek.' buyurdular." Buharî ve Müslim ittifak etmişlerdir.[541]

Ebu Hureyre'den nakledildiğine göre; Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e: "Hangi amel daha faziletlidir?" diye soruldu. "Allah'a ve Resûlüne inanmak" buyurdu. Sonra hangisidir, denildi. "Allah yolunda cihad etmek." karşılığını verdi. Bundan sonra hangisidir, denilince: "Allah katında makbul olan hacdır." buyurdular.[542]

Ebu Said'den rivayet edildiği üzere, şöyle demiştir: "İnsanların hangisi daha üstündür? diye soruldu. Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem): "Allah yolunda canıyla ve malıyla cihad eden kimsedir." buyurdu. Buharî ve Müslim ittifak etmişlerdir.[543] Çünkü cihad etmekle kişi tüm gayretini ve malını sarf etmiş olmakta, faydası ise küçük, büyük, güçlü, zayıf, erkek ve kadın tüm Müslümanları kapsamış olmaktadır. Ondan başkası ise asla bu

---

541 Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 6, Sayfa: 3.; Müslim, Cilt: 1, Sayfa: 89, 90.
542 Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 1, Sayfa: 77.
543 Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 6, Sayfa: 6; Müslim, Cilt: 3, Sayfa: 150.

faydayı ve meziyeti veremeyeceği gibi, onun fazilet ve ecrine de kimse denk olamaz.

Denizde savaşmak da meşrudur, fazileti de çoktur. Hz. Enes der ki: "Bir defasında Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) bir müddet uyudu. Sonra gülerek uyandı. Ümmü Haram dedi ki: Ben: "Ey Allah'ın Elçisi! Seni güldüren nedir?" diye sordum. O da: "Bana rüyamda ümmetimden birtakım insanlar şu engin deniz üstünde tahtları üzerine kurulmuş hükümdarlar hâlinde -yahut: hükümdarların tahtlarına kuruldukları gibi- gemilere kurulmuşlar da ihtişamla Allah yolunda deniz harbine giderlerken gösterildiler de ona gülüyorum." buyurdu. Buharî ve Müslim ittifak etmişlerdir.[544]

Her topluluk yakınında bulunan kâfirlere karşı savaşır. Bunun temeli yüce Allah'ın şu buyruğudur: *"Ey iman edenler! Kâfirlerden yakınınızda olanlara karşı savaşın..."* (Tevbe Suresi: 123) Çünkü yakınında bulunanın zararı daha çoktur ve onlara karşı savaşmak, ona ve arkasından gelenlere karşı atakta bulunmak ve zararlarını def etmek demek olur. Zira düşmanlar uzakta bulunacak olurlarsa, Müslümanların –birtakım konularla meşgul olmalarından dolayı- yok edilmelerine fırsat bulmalarına yol açabilir.

Her bir imamla birlikte savaşa katılmak: İmam adil de olsa, zalim de olsa kişi onunla beraber cihada çıkar. Çünkü bu minvalde Ebu Hureyre'nin rivayet ettiğine göre, Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuşlardır: "Adil olsun, zalim olsun her bir emirle birlikte (düşmana karşı) cihad etmeniz üzerinize vaciptir..."[545]

---

544 Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 6, Sayfa: 10.; Müslim, Cilt: 3, Sayfa: 1518, 1519.

545 Ebu Davud, Cilt: 3, Sayfa: 40; Dârakutnî, Cilt: 2, Sayfa: 56, 57; Beyhakî, Cilt: 3, Sayfa: 121 ise Mekhul tarikiyle aktarmıştır. Dârakutnî der ki: "Mekhul, Ebu Hureyre'den bunu işitmemiştir, onun dışındakiler ise sikadır." Ebu Davud tarikiyle de Beyhakî, el-Mârife, Cilt: 4, Sayfa: 214 eserinde bunu aktarmıştır ve şöyle demiştir: "Bu isnad sahihtir ancak Mekhul ile Ebu Hureyre arasında irsal olmuştur. Hadisin lehinde ise başka tarik ve şahidleri de vardır, ama hepsi zayıftır." el-Hafız der ki: "Bu tarik ve şahidlerin hepsi gerçekten de çok vahimdir. el-Ukayli ise: "Bu hadisin metninde sabit bir şey yoktur..." demiştir. Dârakutnî ise; "Bunda sabit bir şey yoktur." der. Beyhakî ise bu konuda bir çok hadisin olduğunu ama hepsinin son derece zayıf olduklarını, en sahih olanının ise Mekhul'ün, Ebu Hureyre'den irsal şeklindeki hadisi olduğunu ifade etmiştir." et-Telhisu'l Habir, Cilt: 2, Sayfa: 35.

Enes'ten nakledildiğine göre, Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurur: "Üç şey vardır ki bunlar imanın aslındandır. (Birincisi) *Lâ ilahe illallah* diyen bir kimseye (el ve dil uzatmaktan) çekinmemiz, bir günah yüzünden onu kâfir saymamamızdır. (Yani İslâm'a uymayan) bir fiilinden dolayı onu İslam dışı ilan etmememizdir. (İkincisi) Cihad, Yüce Allah'ın beni (Peygamber olarak) gönderdiği andan, ümmetimin en çok neslinin Deccal ile savaşacağı ana kadar devam edecektir. Adaletli (bir idareci)nin adaleti onu ortadan kaldıramayacağı gibi zâlim bir idarecinin zulmü de kaldıramaz. (Üçüncüsü ise) Kadere inanmaktır."[546] Çünkü zalim bir idareciyle (emirle) birlikte cihadı terk etmek, cihadı durağanlaştırmak, kâfirlerin Müslümanların üzerine musallat ve egemen olmalarına, küfür kelimesinin izhar olmasına götürür ki, bu da büyük bir fesadın çıkmasına sebebiyet verir. Allah (c.c.) buyurdu ki: *"Eğer Allah'ın insanlardan bir kısmının kötülüğünü diğerleriyle savması olmasaydı, elbette yeryüzü altüst olurdu..."* (Bakara Suresi: 251)

İmam Ahmed ise: "Hezimete ya da Müslümanların zayi olmasına sebebiyet vereceği biliniyorsa, bir imam ya da emirle birlikte savaşa çıkılmasını öngörmüyorum. Müslümanlara şeref ve izzet kazandıracak bir durumda ancak emirle birlikte savaşa çıkmasını yeğlerim." demiştir.

Havanın çok soğuk ya da çok sıcak olduğunu veyahut hava şartlarının çok olumsuz olduğunu vb. ileri sürerek, insanları savaşmaktan alıkoyan, onları cihad etmekten ve çarpışmaktan engelleyen kimseleri, Emir'in yanında savaşa katmaması gerekir. Bunun yanında "Müslümanlar (savaşacak olursa) yok olurlar, yardımcıları da yoktur, kâfirlere galip gelemezler. Kafirlerin ise hem yardımcıları var hem de bizden daha güçlüler, onları bu durumda yenemeyiz vb." şeklinde sözler söyleyen galeyancıları da yanına almaması lazım. Bir de Müslümanlar aleyhinde kafirler için casusluk yapan, Müslümanların gizli ve saklı durumlarını düşmanlara söyleyip haber veren veya casusluklarını deklere eden kimseleri de yanına alması gerekir. Müslümanlar arasında düşmanlık meşalesini ateşleyip fitne çıkartan tipleri de almaması icap eder. Çünkü Yüce Allah şöyle buyu-

546 Ebu Davud, Cilt: 3, Sayfa: 40. Hâşiyetu'l Mişkât, Cilt: 1, Sayfa: 25 eserinde der ki: "Hadisin isnadı zayıftır ve her ne kadar manası doğru da olsa, senedin içerisinde meçhul (ravi) bulunmaktadır."

rur: *"Fakat Allah onların davranışlarını çirkin gördü ve onları geri koydu; onlara 'Oturanlarla (kadın ve çocuklarla) beraber oturun!' denildi. Eğer içinizde (onlar da savaşa) çıksalardı, size bozgunculuktan başka bir katkıları olmazdı ve mutlaka fitne çıkarmak isteyerek aranızda koşarlardı..."* (Tevbe Suresi: 46, 47) Çünkü bu gibi kimselerin Müslümanlara çok zararı dokunduğundan, engellenmeleri gerekmektedir. Şayet emir bu tip kimselerden olursa, onunla birlikte savaşa çıkılmaz, zira tabi olarak bu gibi kimselerin savaşa çıkarılması yasak olunca, onla beraber savaşa çıkılmaması daha evla olur. Çünkü yanında gelen kimseye gelecek olan zararından emin olunmamaktadır.

Cihad etme işi, İmam'ın (devlet başkanı) emrine ve onun ictihadına verilmiştir. Bu noktada gerekli görmesi durumunda insanlar, onun emrine itaat etmek durumundadır. İlk olarak (mücahid) gruplardan birisini, etrafta bulunan beldelerdeki müşriklerin taşkınlıklarını ortadan kaldırmakla işe başlar. Kalelerin hazırlanmasını, hendeklerin kazılmasını ve gereken ne varsa her şeyin yapılmasını emreder, her bir nahiye için harp işlerini emredip, cihadı yönetecek emirler (komutanlar) tayin eder. Bu emirleri ileri görüşü, akıllı, cihad konusunda basiretli ve düşman tuzaklarını oldukça iyi bilen kimselerden seçer. Bunun yanında emaneti omuzlayabilmeli, iyi davranıp Müslümanlara da nasihatta bulunacak kimselerden olmalıdır. İşte bu şekilde (cihad) ameline başlar, aksi halde müşriklerden (ve zararlarından) emniyette olamayabilir. Her topluluk yanı başında bulunan düşmanlara karşı savaşa girişir; ancak yanı başında savaşmayı ifa edemeyecek kimselerin ise (yardımına) başkaları gelir. Bu şekilde Müslümanları bir helaka sürüklemeyecek şekilde emrolunduğu vazifesine göre öne atılıp savaşa koyulur.

İmam'ın olmadığı yerde, cihad ertelenemez. Çünkü ertelenmesi durumunda cihadın faydası da kaçırılmış olur.

Ganimet ele geçecek olursa, bu ganimetin sahipleri şeriatın gereğine göre taksimatını yapar. el-Kadı der ki: İmam, ele geçen cariyeleri korumak amacıyla ihtiyaten taksimatını bir süre erteler.

Allah yolunda nöbet beklemek (Ribat): Ribat'ın manası: Müslümanları kâfirlerden korumak için hudut ve sınırlarda kalmak, nöbet bek-

lemektir. Bu hudut ve sınırlar ise düşmanın gelmesinden (ve saldırmasından) korkulan her yerdir. Ribat'ın aslı ise "Ribatu'l hayl" ifadesinden alınmıştır ki, bu da bağlı atlar demektir. Çünkü onlar da düşmanları da atlarını, karşısında savaştığı kimseye karşı olmak üzere bağlar. Dolayısıyla atı olmasa dahi o yerlerde düşmanlara karşı insanları koruduğu için buna da "ribat" adı verilmiştir.

Ribat'ın (Allah yolunda nöbet tutmanın) fazileti büyük ve ecri de çoktur. Ribat'ın faziletine dair bir çok hadis-i şerifler gelmiştir. Bir tanesi de Hz. Selman'ın yaptığı şu rivayettir. O der ki: Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğunu işittim: "Allah yolunda bir gece nöbet (ribât) beklemek, bir ayı oruç ve ibadetle geçirmekten daha hayırlıdır. Ölürse dünyada yaptığı ameli ve rızkı devam eder. Fitnelerden de emin olur."[547]

Ribat'ın en faziletlisi ise tutulacak yerin en çok korkulduğu yerde nöbetin tutlumasıdır; çünkü burada nöbet tutulmaya daha çok ihtiyaç vardır, bu nedenle de orada tutulması daha faydalı olur.

Ebu Abdullah'ın (İmam Ahmed) mezhebine göre kadın ve çocukların, korkunun bulunduğu sınır bölgelerine nakledilmesi mekruhtur. Bu, el-Hasen ile Evzai'nin de görüşüdür. Çünkü korkunun bulunduğu sınır bölgelerinde düşmanların zafer elde edebilme endişesinden dolayı, kadın ve çocuklar da haliyle ele geçirilebilmektedir. İmam Ahmed'in bu görüşünün, sınır boylarında yaşayan halktan olmayan kimselerin, korkunun bulunduğu bu sınır bölgelerine, ehlinin yanına nakledilmelerinin müstehap olmayacağı, şeklinde yorumlanmıştır. Ama sınır boylarında yaşayan halka gelince, onların kendi ehli ile beraber burada ikamet etmeleri gereklidir; çünkü bu böyle olmayacak olursa, bu takdirde sınır ve hudutlar kapsamdan çıkar ve iptal olmuş olur.

Anne-Babanın cihada izin vermesi: Eğer kişinin anne ve babası Müslüman ise ve icra edeceği cihad da nafile olursa, bu durumda onların izni olmadan cihada çıkamaz. Bunu, İmam Malik, Evzai, Sevri, İmam Şafiî ve diğer ilim ehli söylemiştir. Nitekim Abdullah b. Amr'ın rivayet ettiğine göre, o şöyle demiştir: "Adamın birisi gelip cihada gitmek için Hz. Pey-

547 Sahih-i Müslim, Cilt: 3, Sayfa: 1520.

gamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den izin istedi. Allah'ın Rasûlü de: 'Senin annen baban var mı?' diye sordu. O da: 'Evet.' diye cevap verdi. Bunun üzerine Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem): 'Öyleyse onların hizmetinde bulunarak cihad et!' buyurdu." Buharî ve Müslim ittifak etmiştir.[548]

Çünkü ana-babaya itaat etmek farz-ı ayn, cihad etmek ise farz-ı kifayedir ve farz-ı ayın olan bir hüküm de öne geçer. Eğer ana-babası Müslüman değillerse, bu durumda onlardan izin alması gerekmez; çünkü ana-babaları kafir olduğu halde ve kendilerinden de izin almadıkları halde ashab-ı kiram'dan kimisi bizzat savaşa katılmıştır. Hadislerin umumi hükmü bunu tahsis etmektedir.

Cihad etmesi kişinin üzerine farz-ı ayn olarak kesinleşmiş olursa, anababasından izin alması vacip olmaz. Çünkü cihad artık farz-ı ayn olmuştur, terk edilmesi durumunda günaha girmiş olacağından dolayı, Yüce Allah'a isyan hususunda yaratılmışlara itaat yoktur. Aynı şekilde bilinmesi vacip olan hac, cemaatle namaz, namazların birleştirilmesi ve seferdeki durumu vb. gibi konularda da durum aynıdır; çünkü bu konular da ibadettir ve -namaz konusunda olduğu gibi- kişiyi ilgilendiren farz konusu olması hasebiyle anne babanın iznine bakılması gerekli değildir.

Savaşmadan önce davet (tebliğ) etmek: Kitap ehline ve Mecusilere karşı direk olarak savaşa girişir ve onlara davet de etmez. Çünkü genelde tebliğ edilmiş olduğundan dolayı –içlerinden çok azı müstesna- onlardan kendisine tebliğ ulaşmamış kimse yok gibidir. Puta tapanlara gelince; kendilerine tebliğ edilmemiş iseler bunlara savaş açılmadan önce davet edilmesi gerekmektedir. Ama onlardan tebliğ edilmiş olanlar varsa, bu takdirde davet edilmeden kendileriyle savaşılır.

İmam Ahmed der ki: Bir defa (İslam) daveti anlatılmış ve neşr-u nema bulmuştur fakat ortada bir topluluk... bulunur da kendisine davet ulaşmamış olursa, davet edilmeden onlarla savaşılması caiz olmaz. Nitekim bu minvalde Bureyde'nin naklettiğine göre, o şöyle demiştir: "Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) bir seriyyenin yahut da bir ordunun başına bir kumandan gönderdiği vakit ona kendi nefsi hakkında Allah'tan korkmayı, yine ona yanında bulunan müslümanlar hakkında hayrı tavsiye eder ve

548 Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 6, Sayfa: 140...; Müslim, Cilt: 9, Sayfa: 1975.

şöyle buyururdu: "Müşriklerden olan düşmanlarınla karşılaştığınız zaman, onları şu üç yoldan birine çağırınız. Bunlardan hangisinde sana icabet ederlerse onu kabul et ve kendilerini bırak. Onları önce İslam'a davet et, eğer icabet ederlerse (bunu) onlardan kabul et ve kendilerini (serbest) bırak... Eğer İslam'ı kabul etmezlerse onları cizye vermeye çağır. Eğer buna yanaşırlarsa (bunu) onlardan kabul ve kendilerini (serbest) bırak. Eğer kabul etmezlerse artık Allah'tan yardım dileyip onlarla savaş..."[549] Muhtemelen bu, davetin neşr-u nema bulmasından ve İslam'ın yayılmasından önceki durumda, (yani) ilk dönemlerde söz konusu olmuştur. Ama bugün, artık İslam (daveti) neşr-u nema bulmuş olduğundan artık savaşta bu şekilde tebliğ etmeye ihtiyaç kalmamıştır.

İbn Ömer'den şöyle rivayet edilmiştir: "Allah'ın Resulü (sallallâhu aleyhi ve sellem), Mustalik oğulları üzerine hayvanlarının suya götürüldüğü bir sırada ani baskın yaptı, savaşanlarını öldürüp diğerlerini esir aldı." Buharî ve Müslim ittifak etmiştir.[550]

Sâab b. Cesâme'den nakledildiğine göre, şöyle demiştir: "Allah Resulü (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e Müşrikler üzerine yapılan gece baskınlarında onların aile ve çocuklarının da hedef olduğundan bahsedilerek, bu konudaki hükmü sorulmuştu. Bunun üzerine Allah Resulü (sallallâhu aleyhi ve sellem): "Onlar da müşrikler camiasındandır." buyurdu. Buharî ve Müslim ittifak etmiştir.[551]

Büreyde hadisindeki "davet" emrinin, müstehap anlamında olacağı ifade edilmiştir. Çünkü bu davetin her halükârda müstehap bir iş olduğu ortadadır. Nitekim Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) Hayber günü (Yahudilerle savaşması için) Hz. Ali'ye sancağı teslim ederken, -kendilerine davet ulaştırıldığı halde- savaşa başlamadan evvel onlara tebliğ etmesini emretmiştir.[552]

---

549 Sahih-i Müslim, Cilt: 3, Sayfa: 1357. Aynı şekilde Ebu Davud, Cilt: 3, Sayfa: 84-85; Tirmizî, Cilt: 4, Sayfa: 162, İbn Mace, Cilt: 2, Sayfa: 953, 954 ve başkaları rivayet etmişlerdir.

550 Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 5, Sayfa: 170; Müslim, Cilt: 3, Sayfa: 1356.

551 Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 6, Sayfa: 146; Müslim, Cilt: 3, Sayfa: 1364, 1365.

552 Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 7, Sayfa: 476.

Kâfirlerin kısımları: Kâfirler üç kısımdır:

1) Kitap ehli. Bunlar kitap olarak Tevrat'ı kabul eden Yahudiler ve yine kitap olarak İncil'i kabul eden Hıristiyanlardır. Bunlardan cizye kabul edilir ve kendi dinlerine bağlı kalacaklarını söyleyecek olurlarsa, bu talepleri kendilerinden kabul edilir.

2) Kitabî olma şüphesi bulunan Mecusiler. Onların hükmü de Kitap ehlinin hükmü gibidir, cizyeleri ve bu dinleri konusundaki ikrarları kabul edilir. el-Muvaffak der ki: Bu iki kısım hakkında ilim ehli arasında bir ihtilafın olduğunu bilmiyoruz.

Kitapları olmayan ve Kitabî olma şüphesi de bulunmayan kimseler ki, bunlar (zikri geçen) bu iki kısmın dışında kalan, putperest ve diğer kâfirlerdir. Bunların cizyeleri kabul edilmez ve Müslüman olmaktan başka çareleri yoktur. Bu, mezhebimizin açık görüşüdür. Aynı şekilde Şafiî mezhebinin de görüşünü oluşturmaktadır. Çünkü Yüce Allah'ın: *"Müşriklerle savaşın..."* (Tevbe Suresi: 5) buyruğunun umumi manası bunu ortaya koyar. Bir de Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in şu buyruğu da bunu ifade eder: "Ben insanlar *Lâ ilahe illallah...* deyinceye kadar onlarla savaşmakla emrolundum..." Buharî ve Müslim ittifak etmiştir.[553] Onlardan ehli kitap ile Mecusi olanlar tahsis edilmek suretiyle istisna edilmiş, geri kalanlar ise umum kapsamının icabına dahil edilmiştir. Çünkü Sahabeler, Mecusilerden cizye alınması konusunda tevakkuf etmişlerdir ve Hz. Ömer de Mecusilerden cizye almamıştır; ancak Abdurrahman b. Avf'ın (onlardan cizye) aldığını ve onun: "Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in mecusiden cizye aldığına şahid olduğunu..." söylemesi üzerine, Hz. Ömer de bu görüşe dönmüştür (yani onlardan cizye almaya başlamıştır.)[554] Bu da onların Kitap ehli ve Mecusiler dışındakilerden cizye almadıklarına delalet etmektedir. Çünkü kitabî olma şüphesi bulunan kimse hakkında dahi tevakkuf ettiklerine göre, kitabı olmayan kimseler hakkında cizyenin alınmayacağı daha kesindir. Sonra onlardan cizyeyi aldıklarına dair hadisler, onlara has gelmiştir. Bu da söz konusu Kitap ehli ve Mecusilerin dışındakilerden cizye almadıklarına delalet eder.

553 Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 3, Sayfa: 262.; Müslim, Cilt: 1, Sayfa: 51, 52.
554 Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 6, Sayfa: 257.

İmam Ahmed'den nakledildiğine göre cizye, tüm kâfirlerden kabul edilip alınır ancak putperest olan Araplardan alınmaz. Bu, Ebu Hanife'nin mezhebidir. Çünkü onlar dinlerini kölelikle ikrar ettiklerinden dolayı (mutlaka onlar ya teslim olmalıdırlar veyahut öldürülmeleri gerekmektedir.)

İmam Malik'ten ise cizyenin, Kureyşli müşrikler dışındaki tüm kâfirlerden kabul edilip alınabileceği görüşü nakledilmiştir. Çünkü zikri geçen Büreyde hadisi[555] bunu ifade etmektedir ve hadis genel hüküm içermektedir. Çünkü Kureyşli müşrikler de kafirdir ve Mecusilere benzemektedirler.

Bunların kafir oldukları ve kitâbî olduklarına dair bir şüphenin bulunmadığı -Kureyş ve Arap putperestler gibi sayılmaları- hasebiyle cizyelerinin kabul edilmeyeceği, şeklinde cevap verilmiştir. Mecusilere gelince, bunların kitabî olma şüphesi vardır ve şüphe de hakikat makamına geçmekle ihtiyat kapsamına mebni olur. Bu durumda, şüpheden dolayı kanlarını akıtmak haram olur; bunun yanında hanımlarıyla evlenmenin ve kestiklerinin yenilmesinin helal olduğu ise sabit değildir. Çünkü helallik konusu şüphe ile sabit olmaz. Zira kanlarının akıtılmasının haram olduğunu ortaya koyan şüphe, aynı şekilde hanımlarıyla evlenmenin ve kestiklerinin yenilmesinin haram olduğunu da gerektirmiş olur ki, bu şekilde tüm yerlerde haramlığı sabit olsun ve mübahlığın üzerine galebe çalmış olsun.

Düşman geldiğinde savaşa katılmanın vacip oluşu: Düşman geldiği vakit savaşmaya hazır olan tüm savaşçıların bir müfreze oluşturup savaşa koyulması ve düşmana karşı durması vacip olur. Geriye dönmek asla caiz değildir; yalnız bir yeri korumak yahut aile ve mallara sahip çıkmak için yerinden ayrılmak bunun dışındadır. Bir de imamın savaşa çıkmamasına müsaade ettiği ve savaşmaya çıkmaya gücü olmayan kimseler bu hükmün dışındadırlar. Çünkü Yüce Allah buyurur ki: "*Gerek hafif gerek ağır olarak hangi halde bulunursanız bulunun, hep birlikte savaşa çıkın...*" (Tevbe Suresi: 41) Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) de şöyle buyurur: "Savaşa çağırıldığınız vakit, savaşa katılın."[556]

---

555 "Savaşmadan önce davet etmek" konusunda geçmişti.
556 Buharî ve Müslim ittifak etmiştir. "Cihadın hükmü" konusunda geçmişti.

Çünkü düşman geldiği zaman artık savaşmak farz-ı ayn olur. Hiç kimsenin savaştan geri durması asla caiz olmaz ve Emir'in izni olmadıkça kimse savaştan çıkamaz. Zira savaş, İmam'ın emrine verilmiştir ve düşmanların az yahut çok olduğunu, onların tuzak ve yerlerini yalnız İmam (devlet başkanı) daha çok bilicidir; bu yüzden onun görüşüne müracaat edilmesi icap eder. Çünkü Müslümanlar için en ihtiyatlı olan husus da budur; ancak düşmanların aniden bastırmaları durumu karşısında emirden izin alınması imkânsız bir hal alacak olursa, o zaman onun iznini almak vacip olmayabilir. Çünkü maslahat onların öldürülmesi ve onlara karşı savaşa çıkılması noktasında kesinleşmiş olur, bunun yanında (cihadın) terkedilmesi de, fesadın söz konusu olacağı anlamına gelmiş olur.

Kadınların düşman topraklarına girmesi: Genç olan bayanların düşman topraklarına girmesi mekruhtur. Çünkü bu bayanlar, savaşçı kimseler değillerdir. Nazik ve zayıf kimselerden oldukları için (savaşta) çok nadir olarak onlara ihtiyaç duyulmaktadır. Ama yaşı ilerlemiş olan bir kadına gelince, ona ihtiyaç duyulacağı vakit -su taşımak, yaralıları tedavi etmek gibi konularda- yardımcı olmasında bir beis yoktur. Nitekim er-Rubeyy'i binti Muavviz şöyle demiştir: "Biz kadınlar, Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in beraberinde olur, mücahidlere su verir, onlara hizmet ederdik. Yaralıları tedavi eder, şehidleri ise Medine'ye geri götürür idik."[557]

Enes ise şöyle demiştir: "Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) savaştığında, yanında Ümmü Süleym ve Ensar'dan bir grup kadın da beraberinde bulunurdu; (mücahidlere) su verir, yaralıları da tedavi ederlerdi."[558]

el-Muvaffak der ki: Şayet: *"Hz. Peygamber* (sallallâhu aleyhi ve sellem) *savaşa gideceği zaman yanında eşlerinden birisini götürmek için kura çekerdi, Hz. Âişe'nin defalarca Onunla beraber savaşa çıktığı vakiidir."*

---

557 Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 6, Sayfa: 80. Başka bir lafız şöyledir: "Biz kadınlar Hz. Peygamber (s.a.v.)'in beraberinde gazve ederdik ve mücahidlere su verir, onlara hizmet ederdik. Yaralıları ve şehidleri ise Medine'ye geri götürür idik." el-Hafız, Fethu'l Bâri de der ki: "İsmaili'nin ziyadesine göre "ve savaşmazdık" ifadesi vardır. Bu da mazeret olduğunda yabancı kadının, yabancı erkeği tedavi edebileceğinin cevazı bulunmaktadır.

558 Sahih-i Müslim, Cilt: 3, Sayfa: 1443.

denilse, şöyle deriz: Bir defa o bir tanesidir ve ona ihtiyacı olması hasebiyle yanında götürmüştür. Nitekim Emir'in de ihtiyacından dolayı böyle yapması caiz olur, ama -bizim zikrettiğimiz hususa götürmemesi için- diğer idarecilere ise izin verilmez.

Bir kimseye savaşta kullanması için verilen malın durumu: Savaşta kullanması için bir kimseye verilen bir malı, ya bizzat o savaş için kullanması yahut da genel anlamdaki savaşlarda kullanması gerekmektedir. Şayet o malı sadece o savaş için kullanması için verilmiş olursa, bu durumda o maldan artan kısmı kendisine ait olur. Çünkü onu yardım ve infak noktasında vermiştir, yoksa kiralamak için vermemiştir; dolayısıyla artan kısmı kendisine ait olur. Ama verdiği malı, Allah yolunda infak etmesi için ya da genel anlamdaki savaşlar için vermiş ise bundan artan kısmını diğer savaşlarda kullanmak durumundadır. Çünkü bu malın hepsini Allah'a yakın olmak için infak etmiştir, o takdirde o malın hepsini infak edip harcaması icap eder.

Esirlerin Hükmü: Savaşta ele geçen esirler üç kısımdır:

1) Kadın ve çocuk esirler. Onların öldürülmeleri caiz değildir. Onlar sebiy (kadın ve çocuk esirler) hükmü olarak Müslümanların elinde köleye çevrilirler. Çünkü "Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) kadın ve çocukların öldürülmesini yasaklamıştır." Buharî ve Müslim ittifak etmiştir.[559] Bir de Allah'ın Elçisi (sallallâhu aleyhi ve sellem), onları esir olarak ele geçirdiği vakit, onları köle hükmüne tabi tutardı.

İmam Ahmed ise kadınların mal verilmek suretiyle fidye karşılığında serbest bırakılmalarını men etmiştir. Çünkü onların serbest bırakılıp Müslümanların arasında kalmalarıyla İslam dinine saldırmaları söz konusu olabilmektedir. Bunun yanında İmam Ahmed, kadın esirin, Müslüman esirlerle takas edilmesinin de caiz olduğunu söyler. Çünkü Seleme b. Akvâ'dan nakledildiği üzere, Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) esir aldığı bir bayanı takasla serbest bırakmıştır.[560] Çünkü bu, bir Müslümanı (düşman elinden) kurtarmak ve İslamını yaşamasına yardımcı olmak demektir.

---

559 Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 6, Sayfa: 148; Müslim, Cilt: 3, Sayfa: 1364.

560 Seleme b. Akva'nın bu hadisi, Sahih-i Müslim, Cilt: 3, Sayfa: 1375-1376'da geçmektedir.

Çocuklara gelince, İmam Ahmed bunların fidye karşılığı serbest bırakılamayacağını söyler. Çünkü çocuk, kendi emri altında esir olduğu Müslüman'ın dinine tabi olup Müslüman olur; dolayısıyla onu müşriklere geri iade etmek caiz olmaz. Aynı şekilde kadın da eğer Müslüman olursa böyledir; onu da fidye vermek suretiyle serbest bırakıp kafirlere geri vermek caiz olmaz. Çünkü Yüce Allah şöyle buyurur: "*Eğer siz de onların inanmış kadınlar olduklarını öğrenirseniz onları kâfirlere geri göndermeyin. Bunlar onlara helâl değildir. Onlar da bunlara helâl olmazlar...*" (Mumtehine Suresi: 10) Zira o kadınlar kafirlere geri verilecek olursa, (kafirler) İslam'dan geri dönmelerini zorla isteyecek ve kendilerine helal olmayan bu kimselerin yanına gitmiş olacaklar.

2) Kitap ehlinden olan erkek esirler ve cizye vermeyi kabul eden Mecusi esirler. İmam, onları öldürmek, karşılıksız eman vermek, Müslüman esirlerle takas yapmak ya da köle olarak tutmak şeklinde muhayyerdir. Bunu, Evzai, İmam Şafiî ve Ebu Sevr söylemiştir. İmam Malik'ten de bu görüş gelmiştir. Eman ve fidye vermenin caizliğini ise Allah'u Teâla'nın: "*Savaş sona erince de artık ya karşılıksız veya fidye karşılığı salıverin.*" (Muhammed Suresi: 4) buyruğu işaret etmektedir.

Nitekim Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem), Sümame b. Üsâl hakkında eman vermiştir.[561] Bedir esirleri hakkında ise; "Eğer Mut'im b. Adiy sağ olsaydı da şu kokmuşlar hakkında şefaatta bulunsaydı onun hatırına bunları serbest bırakırdım." buyurmuştur.[562] Bedir esirlerini fidye karşılığı serbest bırakmıştır.[563] Bunun yanında –Hz. Peygamber'in el-Adba isimli devesinin eski sahibi olan (Beni Akil'i)- Müslümanlardan iki kişinin serbest bırakılması karşılığında salıvermiştir.[564]

Öldürmeye gelince, Allah'ın Elçisi (sallallâhu aleyhi ve sellem), Kureyza oğullarından bazı erkekleri kılıçtan geçirmiştir.[565] Çünkü bu hasletlerden her birisi kimi zaman esirler hakkında diğerinden daha önem arz edebil-

561 Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 8, Sayfa: 87.; Müslim, Cilt: 3, Sayfa: 1386.

562 Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 6, Sayfa: 243...

563 Bak: Sahih-i Müslim, Cilt: 3, Sayfa: 1385.

564 Bak: Sahih-i Müslim, Cilt: 3, Sayfa: 1262, 1263.

565 Bak: Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 6, Sayfa: 165. Müslim, Cilt: 3, Sayfa: 1389.

mektedir. Zira esirlerden kimisi vardır ki Müslümanlara karşı çok şiddet kullanmış ve çok güçlü bir kimliğe sahip olmuş olduğundan, onun hayatta kalması demek Müslümanlar için bir zarar oluşturmuş olur, onun için de öldürülmesi daha etkili sayılır. Esirlerden kimisi de zayıftır ama çok mala sahiptir. Onun da fidye karşılığı serbest bırakılması daha etkilidir. Kimisi de Müslümanlar hakkında hüsn-ü zan besler, eman verilmek suretiyle İslam'a gireceği ümid edilir ya da Müslümanlara yardımcı olacağı tahmin edilir; bu durumdaki esirlerin salınması ve bırakılması daha etkili olabilir ve eman verilmesi daha çok fayda verebilir. Kimisinin de hizmet etmesine ihtiyaç duyulabilir ve bu şekilde zararından emin olunur, bu kimselerin de köle olarak kullanılması daha etkilidir.

İmam Malik ise: Karşılıksız olarak bu esirlere eman verilmesi caiz olmaz. Çünkü bunda bir maslahat da yoktur. İmam'ın sadece bir maslahata binaen bunu yapması caiz olur, demiştir. Buna geçen açıklamalarla cevap verilmiştir.

Rey ashabı der ki: Dilerse esirlerin boyunlarını vurur, dilerse onları köle olarak kullanır, başkasını yapamaz, fidye ve eman vermesi caiz değildir. Çünkü Yüce Allah: *"Savaş sona erince de artık ya karşılıksız veya fidye karşılığı salıverin."* (Muhammed Suresi: 4) buyruğundan sonra şöyle buyurmuştur: *"Müşrikleri gördüğünüz yerde öldürün..."* (Tevbe Suresi: 5)

"Müşrikleri gördüğünüz yerde öldürün..." (Tevbe Suresi: 5) buyruğunun genel anlamda gelmesi hasebiyle, tahsis edilmesi durumunda hükmünün kalkmayacağı, belki tahsis edilen dışındaki şeyler hükmüne indirgeneceği, zaten bu nedenden dolayı da onları köle olarak kullanmayı haram saymadıkları, şeklinde cevap verilmiştir.

3) Cizye vermeleri kabul edilmeyen putperest ve benzer esirler. İmam, onları öldürmek, eman vermek ya da fidye karşılığı bırakmak şeklinde muhayyerdir. Onları köle olarak tutamaz.

İmam Ahmed'den nakledildiğine göre köle olarak tutulmaları caizdir. Ebu Hanife ise kendilerinden cizye alınmasına dair kavline binaen; Arap olmayan acem esirlerin köle olarak tutulması caizdir, demiştir.

Bu tür esirlerin kâfir olması ve kendilerinden cizyenin kabul edilmemesi hasebiyle, -tıpkı mürtedlerde olduğu gibi- köle olarak da tutulmalarının söz konusu olmayacağı, şeklinde cevap verilmiştir. Nitekim buna dair delili ifade etmişti.[566]

Durum anlaşıldığına göre bunlar, maslahat ve ictihada göre şekillenip icra edilir, yoksa keyfe göre icra edilmez. Öyleyse bu hasletlerden hangisinin maslahata daha uygun olduğu görülecek olursa, bu yönde icra edilmesi kesinlik kazanır, başkasına yönelmek caiz olmaz. Herhangi bir tereddüt söz konusu olacak olursa, bu takdirde öldürmek daha evla olur.

Hangi esir köle durumuna dönüştürülür ya da mal verilmek suretiyle fidyeye dönüşmüş olursa, diğer ganimet malları hükmüne tabi olur. Beşte bir olarak taksimi yapılır sonra beşte birin dördü olarak ganimet alacaklıları arasında taksim edilir. el-Muvaffak şöyle der: Bunda bir ihtilafın olduğunu bilmiyoruz. Çünkü Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem), Bedir esirlerini fidye olarak ganimet sahipleri arasında taksim etmiştir. Çünkü bu tür esirler, tıpkı at ve silah gibi Müslümanlara ait ganimet malından kabul edilirler.

Ganimet ve Nefel konusu: Nefel; Gazilerin payına gelen fazlalık demektir. Savaşta söz konusu olan bu nefel (enfal/ganimet hissesi) üç kısma ayrılmaktadır:

1) İmam ya da onun naibi, Daru'l Harb'e gazi olarak girdikleri vakit, önünden düşmana saldırması için bir seriyye gönderir. Onlara beşte birlikte ganimet taksiminden sonra, bir de dörtte birlik pay vereceğini ortaya koyar. Bu seriyyenin icra etmiş olduğu duruma göre beşte birlik bölümünü çıkartıp verir sonra bu seriyye'ye diğer kalan dörtte birlik payı takdim eder. Sonra da ordu ile bu seriyyedeki geri kalan taksimatı birlikte verir. Seferden dönünce bir seriyeyi (tekrar) düşmana saldırması için gönderir ve beşte birlikte ganimet taksiminden sonra, bir de üçte birlik pay vereceğini ortaya koyar. Bu seriyyenin icra etmiş olduğu duruma göre beşte birlik bölümünü çıkartıp verir sonra bu seriyye'ye diğer geri kalan üçte birlik payı takdim eder. Sonra geri kalanı da ordu ile bu seriyyedekilere birlikte taksimat yapar. Bunu, el-Hasen, Evzai ve bir topluluk ifade etmiştir.

566 Yani Ebu Hanife'ye söz konusu olan delili zikretmişti. Bu da "Kâfirlerin kısımları" konusunda geçmişti.

Çünkü bu noktada Habib b. Mesleme'nin naklettiğine göre; "Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in seriyyeleri savaşa çıkarken, ganimetlerin beşte birini ayırdıktan sonra, kalanın dörtte birini ve dönüşlerinde de beşte birini çıkardıktan sonra üçte birini verirdi." Bir lafız da şöyledir: "Ben, Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in savaşa çıkarken seriyyelere ganimetin dörtte birini ve dönüşlerinde de üçte birini verdiğini gördüm."[567]

Said b. el-Müseyyeb ve İmam Malik: Nefel (ganimetteki fazla pay) sadece beşte birlik paydan verilir[568], derlerdi. İmam Şafiî ise şöyle demiştir: Beşte birlik paydan olmak üzere beşte birlik pay verir. Çünkü İbn Ömer'in rivayetine göre; "Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) içlerinde Abdullah b. Ömer'in de bulunduğu bir seriyyeyi Necd tarafına gönderdi. Birlik çok sayıda deve ele geçirdi. Herkesin hissesine ganimet olarak on bir ya da on iki deve düşmüştü. Bu hisselerine ilave olarak (Hz. Peygamber'e ait beşte bir hisseden) birer deve de ilave olarak verildi." Buharî ve Müslim ittifak etmiştir.[569] Şayet onlara beşte birlik paydan olmak üzere, kendilerine takdim edilen dörtte birlik bir pay verilseydi, bu durumda nefel değil, paylarından verilmiş olurdu.

Bu hadisin onların aleyine olduğu, şeklinde cevap verilmiştir. Çünkü on iki tane deve, on üç paydan bir cüz, beşte birin beşte birlik kısmı ise yirmi beş payın bir cüzü' demektir. On üç paydan olan bir cüz ise daha fazladır; dolayısıyla bundan daha azını almış olduğu düşünülemez. Öyleyse beşte birlik paydan olmak üzere beşte birlik payın verilmeyeceği kesinleşmiş olmaktadır.[570] Geçen ifadeler, hükmü bildirme noktasında gayet

---

567 Ahmed, Cilt: 4, Sayfa: 109, 160; Ebu Davud, Cilt: 3, Sayfa: 181, 183; İbn Mace, Cilt: 2, Sayfa: 951, 952; Hakim, Cilt: 2, Sayfa: 133. Hakim: İsnadı sahihtir, demiştir, Zehebî de ona muvafakat etmiştir. Bulûğu'l Merâm, Sayfa: 272 eserinde der ki: "Bu hadisi İbnu'l Carud, İbn Hibban ve Hakim sahih görmüşlerdir." Bu hadisin Ubade b. es-Samit'ten şahidi vardır; Ahmed, Cilt: 5, Sayfa: 324; Tirmizî, Cilt: 4, Sayfa. 130. Tirmizî: Hadis hasen'dir, demiştir.

568 Malik, Muvatta, Cilt: 2, Sayfa: 456 Ebu Zinad, onunda Said b. el-Müseyyeb'ten yaptığı nakile göre, o der ki: "İnsanlar nefeli, beşte birlik ganimetten verirlerdi." el-Feth, Cilt: 6, Sayfa: 241'de şöyle der: "Hadisin zahirinden anlaşılan, sahabenin bu noktada ittifak etmiş oldukları yönündedir."

569 Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 6, Sayfa: 237.; Müslim, Cilt: 3, Sayfa: 1368, 1369.

570 el-Feth, Cilt: 6, Sayfa: 140 eserinde şöyle der: "İbn Battal şöyle demiştir: Bu babın

açıktır ve hüküm çıkaran kimselerin muhtemel görünen farklı görüşlerine de ters değildir.

İmam Ahmed'in görüşünün zahirinden anlaşılan, onların bu nefel'e (fazladan olan ganimet payına) hak sahibi olmaları bir şarta bağlıdır ve bu şart olmadığı sürece nefel de yoktur. Buna göre imam şayet nefel verilmeyecek bir durum görürse, nefel vermeyebilir. Aynı şekilde üçte bir ve dörtte bir payın dışında nefel verileceğini öngörse, verebilir. Çünkü onlara nefel namına bir şeyi vermemesi caiz olduğuna göre, çok az bir nefel vermesi de dolayısıyla caizdir.

Üçte birden daha fazlasını nefel (ganimet fazlalığı) olarak vermesi caiz değildir. Bunu, İmam Ahmed ifade etmiştir. Bu, aynı zamanda ilim adamlarının çoğunluğunun da görüşüdür. Çünkü Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in verdiği nefel, üçte bire kadar son bulmuştur; dolayısıyla daha fazlasını vermemek gerekir.

İmam Şafiî ise; Nefel'de bir sınır yoktur; çünkü bu, İmam'ın emrine ve ictihadına bırakılmıştır. Kuşkusuz Allah'ın Resulü (sallallâhu aleyhi ve sellem) bir defa üçte bir, diğer bir defa da ise dörtte bir olmak üzere nefel vermiştir. İbn Ömer hadisinde geldiği üzere altıda birin yarısı kadar nefel verilmiştir. Bu da göstermektedir ki nefel'in herhangi bir sınırı yoktur, İmam da aşırıya kaçmamalıdır. Onun emrine ve ictihadına bırakılması gerekir.

Şöyle cevap verilmiştir: Bir defa zikredilenlerden anlaşılan, nefel'in asgari bir sınırının olmadığını gösterir. Biz de (mezheb olarak) bunu kabul ediyoruz. el-Muvaffak der ki: Bunun yanında "Beşte birlik paydan olmak üzere beşte birlik pay verilir." sözü ise çelişkilidir.

–yani İbn Ömer hadisinin babı- buna reddiye verir. Çünkü onlar altıda birlik kısmın yarısını nefel olarak aldılar ki, bu da beşte birlik payın beşte birlik kısmından daha fazladır. Bu aşikardır..." el-Hattabi şöyle demiştir: "Rivayet edilen haberlerin çoğu nefel'in, ganimetin aslından olduğuna delalet etmektedir." Dedi ki: "İbn Ömer hadisinin zahiri gösteriyor ki, Hz. Peygamber (s.a.v.) onlara beşte birlik taksimden önce olmak üzere nefel vermiştir. Tıpkı beşte birlik taksimden önce selbi (düşmanın üzerindeki silahı, giysisi vb.) nefel olarak verdiği gibi. Ebu Sevr de bu görüşe sahip olmuştur. Habib b. Mesleme hadisi hakkında ise şöyle demiştir: Bu hadiste ise bunu, beşte birlik ganimetten sonra verdiğidir. Böylece anlaşılacağı üzere her iki durum da aynı zamanda caizdir, Allah, en iyisini bilir." Bak: Meâlimu's Sünen, Cilt: 4, Sayfa: 55, 57.

Daha çok zorluk çektikleri için savaştan dönünce verilen nefel (fazla ganimet payı), ilk savaşa çıkıldığında verilen nefel'den daha fazladır.

2) İmam'ın ordunun bir bölümüne, çektikleri zorluklardan, sıkıntılardan ve uğradıkları belalardan dolayı nefel vermesi. Bunun zahirinden anlaşılan, bu durumda olan kimselere hiçbir şart olmaksızın nefel'i (fazla ganimet payını) verebileceğidir. Bunun delili Seleme b. el-Akva hadisidir. Orada geçtiğine göre; "Abdurrahman el-Fizari, Allah'ın Resulü (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in develerine baskın yapıp, çobanını öldürmüş ve yanındaki süverilerle o develeri sürüp gitmişti, dedi ve hadisi zikretti. (Sonra) Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem): "Bugün en hayırlı süvarimiz, Ebu Katâde ve en hayırlı piyademiz de Seleme olmuştur." buyurdu. (Ravi dedi ki): "Akabinde Allah'ın Resulü (sallallâhu aleyhi ve sellem) bana biri süvari diğeri de piyadeye verilen iki tane payı birlikte verdi."[571]

3) İmam'ın ordunun bir bölümüne; "Kim, şu kaleye tırmanacak olursa ya da şu duvarı yıkacak olursa veyahut şunu şunu yapacak olursa, ona bunlar bunlar vardır..." gibi şeyler söylemesi. Bu, ilim adamlarının çoğunluğuna göre caizdir. Çünkü zikri geçen Habib hadisi bunu ortaya koymaktadır. Bir de Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem): "Kim, bir düşmanı öldürürse, üzerindeki eşyalar (selbi), onu öldürene aittir."[572] buyurmuştur. Çünkü bunda bir maslahat ve savaşa teşvik anlamı vardır. Dolayısıyla da bu -ganimete hak sahibi olmak, piyade için nefel payını artırmak ve düşmanın eşyalarına hak sahibi olmak gibi- caiz olur.

İmam Malik ise bu (üçüncü) kısmı mekruh görmüş ve: Bu yönde savaşmaları, dünya metaı için savaşmak olur, demiştir. Bir de İmam Malik ve onun ashabı; Ancak ganimetin kazanılmasından sonra nefel verilebilir, demişlerdir.

Bunun, birinci kısımdaki delil getirme kapsamında zikri geçen açıklamaları iptal etmiş olacağı, şeklinde cevap verilmiştir.

---

571 Sahih-i Müslim, Cilt: 3, Sayfa: 1436, 1439.

572 Ebu Katâde hadisinden bir bölüm; Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 6, Sayfa: 247; Müslim, Cilt: 3, Sayfa: 1471.

İmam'ın ya da naibinin, Müslümanların menfaatine ve maslahatına uygun gördükleri bir konuda, -mesela kolay bir yolu, su kaynağını göstermesi, açık olan bir barınak ya da kaleye ulaştırması, bir malı ya da saldırılması mümkün bir düşmanın yerini veyahut kolay ulaşılacak baskın alanını göstermesi gibi- (mücahidlere) rehberlik yapan bir kimseyi teşvik ederek ücret vermesi caizdir. el-Muvaffak der ki: Bunda bir ihtilafın olduğunu bilmiyoruz; çünkü bunda bir maslahat vardır ve -rehbere verilen ücret gibi- buna da ücret vermek caizdir. Zira Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) ve Hz. Ebu Bekir hicrette kendilerine yolu tarif eden bir rehber kiralamışlardı.[573] Dolayısıyla Müslüman olsun ya da ordudan veyahut başka yerden olan bir kâfir olsun, icra edeceği şeyler noktasında kiralanması durumunda ücret almayı hak eder.

Öldürülen kişinin selbi: Ez cümle düşmanı öldüren kişi, selbi (düşmanın elbise, silah ve eşyalarını) almayı hak eder. el-Muvaffak der ki: Bunda bir ihtilafın olduğunu bilmiyoruz. Bu konun temeli Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in şu buyruğudur: "Her kim, birini öldürür de onu öldürdüğüne dair bir şahidi bulunursa, ölenin (üzerinde bulunan) eşyası öldürene ait olur." Buharî ve Müslim ittifak etmiştir.[574]

Hadislerin umumiliği sebebiyle selp konusunda, köle, kadın, çocuk ve müşrik gibi düşmanı öldüren her kişiye ganimetten pay ya da razılık vardır. Çünkü emir, kendisinde Müslümanların yararına bir maslahat gördüğü bir şeyde emir verecek olursa, bunlardan olan faili bu payı hak etmiş olur. Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in bu noktada zikrettiği ise kuşkusuz daha evladır.

Ganimetten bir payın bulunmadığı kimseler hakkında ise İmam Şafiî'nin iki tane görüşü gelmiştir. Bunlardan birisinde selbi (düşmanın elbise, silah ve eşyalarını) almaya hak sahibi olmaz, şeklindedir. Çünkü pay –hakkında icma olduğu için- ondan daha önceliklidir. Ama buna hak sahibi olmaz ise bu durumda selb daha evla sayılır.

---

573 Hz. Peygamber (s.a.v.) ve Hz. Ebu Bekir hicrette kendilerine yolu tarif eden bir rehber kiralamalarına dair kıssa; Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 4, Sayfa: 442, 443'te geçmektedir.

574 Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 6, Sayfa: 237…; Müslim, Cilt: 3, Sayfa: 1370, 1371.

Bunun ganimet ehlinden sayıldığı, bu nedenden dolayı selb'in de söz konusu olan pay sahipleri gibi hak sahibi olacağı, şeklinde cevap verilmiştir. Selb ise pay'dan ayrılır; çünkü ganimet payı, zan edilmesi umulan şeye bağlıdır, bu nedenle de hazır olup bulunmakla kişi buna hak sahibi olur. Hem fail hem de diğer kişiler bunda eşit konumdadır. Selb ise bizzat o fiilin yerine getirilmesi (yani düşmanı öldürmesi eylemi) ile vaki olur, ki bu durumda (öldürmesiyle) bunu yerine getirmiş olduğundan, bu selbi almayı hak etmiştir. Tıpkı yerine getirilmesi istenen o işi yerine getirmiş kimse gibi addedilir.

Mürcif ve muhzil (sözleriyle Müslümanları cihaddan alıkoyan, engeleyen ve birtakım şeyleri bahane eden) kimseler gibi ganimetten bir paya ve ödüle hak sahibi olmayan kişiler, düşmanı öldürmüş olsalar dahi, o selbi almaya hak sahibi olmazlar. Bu, Şafiî mezhebinin görüşüdür. Çünkü bu kimseler, cihada katılan kimselerden sayılmazlar.

Selb (yani düşmanın elbise, silah ve eşyaları) her halükârda onu öldüren kimseye aittir ancak düşmanı hezimete uğratmalıdır. Bunu, İmam Şafiî, Ebu Sevr ve Davud söylemiştir. Çünkü bu noktada gelen hadislerin umum manası buna işaret eder. Düşmanı öldüren kimsenin selbi hak etmesi için dört şart vardır:

1) Düşmanın, savaşılması caiz olan kimselerden olması. Bu durumda kadın, çocuk, Pîrîfâni yaşlı bir kimsenin vb. öldürülmesi sebebiyle öldüren kişinin selbi almaya hakkı yoktur. el-Muvaffak der ki: Bunda bir ihtilafın olduğunu bilmiyoruz. Ama zikri geçen bu kimseler eğer savaşa katılan kimseler olursa, bu durumda öldürülmeleri sebebiyle selbi (elbise, silah ve eşyalarını) almayı hak eder; çünkü bu halde öldürülmeleri caizdir. Kim de kendisinin ya da başkasının yakaladığı bir esiri öldürecek olursa bu nedenden dolayı onun da selbini almaya hak sahibi değildir.

2) Düşman, ölüm vaziyetinde ağır yaralı bir şekilde bulunmamalıdır, şayet ağır yaralı olursa bu durumda onu öldürmesiyle kişi selbine hak sahibi olamaz. Bunu, İmam Şafiî söyler. Çünkü Muaz b. Amr b. el-Cumûh, Ebu Cehil'i ağır yaralı şekilde bırakmış, İbn Mesud da hemen onu öldürüp işini bitirmiştir. Ama Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)

onun selbini, Muaz b. Amr b. el-Cumûh'e vermiş, İbn Mesud'a ise bir şey vermemiştir.[575]

3) Düşmanı öldürmesi yahut ağır yaralamasıyla onu maktül hükmünde kılması. Şayet bir adamı esir alacak olursa, -İmam onu öldürse de öldürmese de- artık onun selbini almayı hak edemez.

4) Düşmanı öldürmeye giderken bizzat kendisinin oraya iştirak etmesi. Bu durumda, Müslümanların safından bir ok atar da onu öldürecek olursa, ona ait selbi alması söz konusu değildir.

Selb'in (düşmanın elbise, silah ve eşyaların) beşte bir taksimi yoktur. Bunu, İmam Şafiî söyler; çünkü hadislerin umumi manası bunu ifade etmektedir. Bu bağlamda Avf b. Malik el-Eşcai ve Halid b. Velid'in rivayet ettiklerine göre; "Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) düşmanı öldüren kişiye selb'in verileceğine hükmetti, (ama) selbi beşte bir olarak taksime sokmadı."[576]

İbn Abbas ise selb'in, beşte bir olarak taksime sokulacağını söylemiştir.[577] Evzai de bunu ifade eder. Çünkü Yüce Allah'ın: *"Bilin ki, ganimet olarak aldığınız herhangi bir şeyin beşte biri Allah'a, Resulüne, onun akrabalarına yetimlere, yoksullara ve yolcuya aittir..."* (Enfal Suresi: 41) buyruğunun genel manası bunu ortaya koymaktadır.

Zikredilenlerin, ayet-i kerimenin genel manasını tahsis edebileceği, şeklinde cevap verilmiştir.

---

575 Bununla ilgili bak: Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 6, Sayfa: 246, 247...; Müslim, Cilt: 3, Sayfa: 1372, 1374. Bak: Fethu'l Bari, Cilt: 7, Sayfa: 295, 296.

576 Ahmed, Cilt: 4, Sayfa: 90.; Ebu Davud, Cilt: 3, Sayfa: 165; Tahavî, Cilt: 3, Sayfa: 226; İbn Hibban, el-İhsan, Cilt: 7, Sayfa: 167. el-İrva, Cilt: 5, Sayfa: 55 eserinde geçtiği üzere hadisin isnadı sahihtir. et-Telhis, Cilt: 3, Sayfa: 105'te şöyle der: "Sahih-i Müslim'de bu hadis uzun şekilde sabittir." Bak: Sahih-i Müslim, Cilt: 3, Sayfa: 1373, 1374.

577 İbn Ebu Şeybe, el-Musannaf, Cilt: 12, Sayfa: 374 İbn Hazm yoluyla, el-Muhallâ, Cilt: 7, Sayfa: 337; Beyhakî, Cilt: 6, Sayfa: 312. Şöyle der: İbn Abbas da böyle der. Nitekim Hz. Peygamber (s.a.v.)'den selb hakkında gelen hadiser, bunu ganimetin başından çıkarılıp verildiğini göstermektedir." İmam Şafiî der ki: "Anam ve babam kendisine feda olsun o Hz. Peygamber (s.a.v.)'e ki, O'ndan bir şey sabit olmuşsa terk edilmesi caiz olmaz. (Devamla) dedi ki: Selb'in azı ya da çoğu hakkında Allah'ın Resulü (s.a.v.)'den bir istisna gelmemiştir."

İshak der ki: İmam eğer selbi (düşmanın üzerinden çıkan eşyayı) çok bulursa, onu beşte birinin çıkarılmasına tabi tutar, (az bulursa tutmaz), bu onun vereceği karara bağlıdır. Nitekim bu minvalde İbn Sîrîn'in rivayet ettiğine göre, "Berâ b. Malik, Bahreyn'de, düşman ordusunun başkomutanıyla karşılıklı mübarezeye çıktı ve hasmını yaralayıp belini kırdı. Derken üzerine inip kolunu kesti ve üzerindeki iki bileziği aldı. Hz. Ömer öğle namazını kılınca Berâ'nın evine geldi ve: 'Biz selbi (ölenin üzerinden çıkan eşyayı) beşte birini çıkarmıyorduk; fakat Berâ'nın selbi çok büyük bir meblağa ulaştı, ben onu beşte biri taksime sokacağım.' dedi. İslam'da beşte bir olarak taksime sokulan ilk seleb, Berâ'nın selebi oldu."[578]

el-Muvaffak der ki: Hz. Ömer'in bu hadisi bizim lehimize delildir. Çünkü O: "Biz selebi (ölenin üzerinden çıkan eşyayı) beşte birini çıkarmıyorduk." demiştir. Ravi'nin sözü de: "İslam'da beşte bir olarak taksime sokulan ilk seleb, Berâ'nın selebi oldu." şeklinde olmuştur. Yani Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem), Ebu Bekir ve Ömer, hilafetlerinin başından beri selbi, beşte bir olarak taksim etmemişlerdir; dolayısıyla buna uymak daha evladır. Bir de Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in sözü varken başkasının sözü hüccet olamaz.

Selb, ganimetin aslından sayılmaktadır. İmam Malik: Seleb, beşte birin beşte birinden sayılır, demiştir. el-Muvaffak şöyle der: "Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in mutlak manada (düşmanı) öldüren kişiye selbi vermiş olması" bizim lehimize delil teşkil etmektedir ve Ondan, selebi beşte birin beşte birinden saydığı nakledilmemiştir. Şayet selebi beşte birin beşte birinden saymış olsaydı, bu durumda kıymet ve değerinin bilinmesine ihtiyaç duyulurdu ki, bu da nakledilmemiştir. Çünkü bunun sebebi İmamın ictihadıyla ilgili değildir. Dolayısıyla da -atlı ve piyade'nin ganimet payı gibi- selebi beşte birin beşte birinden sayılması söz konusu olamaz.

İmam söylese de söylemese de (düşmanı) öldüren kişi, selbi almaya hak sahibidir. Bunu, Evzai, Leys, İmam Şafiî, İshak, Ebu Ubeyd ve Ebu Sevr söylemiştir. Çünkü Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem): "Kim bir düşmanı öl-

578 Abdurrazzak, el-Musannaf, Cilt: 5, Sayfa: 233; İbn Ebu Şeybe, el-Musannaf, Cilt: 12, Sayfa: 372; Said b. Mansur, Sünen, Cilt: 2, Sayfa: 623, 624. Hadisin siyakı ona aittir. Tahavî, Cilt: 2, Sayfa: 229 Enes'ten nakille... el-İrva, Cilt: 5, Sayfa: 58'de geçtiği üzere hadisin senedi sahihtir.

dürürse, üzerindeki eşyalar (selbi), onu öldürene aittir." buyurmuştur. Bu, Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in verdiği meşhur hükümlerdendir ve halifeleri de Ondan sonra bununla amel etmeye devam etmişlerdir.

Bu minvalde gelen şu rivayet buna delil teşkil etmektedir: "Avf b. Malik, gönüllü askerin öldürdüğü rum askerin selbi konusunda Halid ile tartışmaya başladı. Bunun üzerine: 'Ey Halid! Sen Allah Resulü (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in, selebin öldürene ait olduğuna dair hüküm verdiğini bilmiyor musun?' dedi. O da: 'Evet, biliyorum, fakat ben bu kadar selebi onun için biraz fazla buluyorum.' dedi."[579]

Aynı şekilde Hz. Ömer'in: *"Biz selebi (ölenin üzerinden çıkan eşyayı) beşte birini çıkarmıyorduk."* sözü de bu konunun tüm savaşlar hakkında umumi olduğunu ve tüm düşmanları öldüren kimseler hakkında devam ettiğini göstermektedir.

Ebu Hanife ve Sevri ise; İmam eğer şart koşacak olursa ancak bu durumda onun selbini almaya hak sahibi olur, demişlerdir. İmam Malik ise şöyle der: İmam'ın bunu söylemesi durumunda ancak selbi almaya hak sahibi olabilir. İmam da buna savaş bittikten sonra nefel'de hakkında icra ettiği yolunda geçenlere bakarak onay verir. Onlar buradaki selbi, nefel'den (yani ganimetteki fazla paydan) saymışlardır. İmam Ahmed'den de bu hususta onların görüşlerinin aynısı nakledilmiştir. Onlar Avf b. Malik'in rivayet etmiş olduğu şu nakili öne sürmüşlerdir: "Kendileri gönüllü askerle yola koyulmuşlardı ve bir rum topluluğuyla karşılaştılar. Gönüllü müslüman asker de rum askerin üzerine çullanarak onu öldürdü ve Halid derken bir kısmını selb olarak aldı, diğer kısmını da ona verdi. Bunu, Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e haber verince; "Ey Halid! Bunu ona iade etme!" buyurdu."[580] Bir de Hz. Ömer, Berâ'nın selbin'den beşte birlik pay almıştır. Şayet bu onun hakkı olsaydı, bundan bir şey almazı caiz olmazdı.

Geçen açıklamalarla buna cevap verilmiştir. Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in Halid'e askerden aldığı eşyanın tümünü o gönüllü askere

---

579 Sahih-i Müslim, Cilt: 3, Sayfa: 1374.

580 Hadis; Sahih-i Müslim, Cilt: 3, Sayfa: 1373, 1374'te uzunca geçmektedir. Burada Avf b. Malik ve Halid b. Velid'e ait kıssa yer almaktadır.

iade etmemesini emretmesi, önünde Halid'i kınamasından dolayı Avf b. Malik'e kızdığı zaman onu cezalandırmak içindir. Çünkü selb, İmam'ın bir takdir ve ictihadı olmaksızın ganimetten alınmaktadır; dolayısıyla -ganimet payında olduğu gibi- onun şartına bağlı değildir.

Selb kapsamına girenler: Selb; Öldürülen (düşman askerinin) giymiş olduğu giysisi, süs eşyaları (takıları) ve savaş aletleridir. Aynı şekilde silahı da böyledir. Çünkü savaşırken silahla yardım alır; dolayısıyla silahı elbisesinden daha öncelikli olarak selb sayılır. Aynı şekilde bineği de böyledir; zira savaşırken –silah da olduğu gibi- atıyla da yardım alır ve bineği, atından daha ileridir. Malına gelince; eğer bu malı üzerine giyilen cinsten değil ise savaşta kendisinden yardım alınan bir özelliğe sahip olmayan kilimi ve eşyası gibi bir mal da değilse veyahut kendisine ait olmayan bir mal ise bunlar da selb sayılmaz. Bunu, Evzai ve İmam Şafiî söylemiştir. Ancak İmam Şafiî iki görüşünden birisine göre; savaşta ihtiyaç duymadığı bir şey olursa bu da selb olmaz, demiştir. Çünkü savaşta kendisinden yardım alınmayan bir şeydir; dolayısıyla adamın çantasındaki (gereksiz) eşyaya benzer.

(Ama) bu zikredilenlerin, *"Onun sülbü öldürene aittir."* hadisinin umumi manasına gireceği, şeklinde cevap verilmiştir.

Savaşa katılan düşmana eman vermek: Harp ehline eman verilecek olursa, artık onları öldürmek, mallarını almak ve onlara saldırmak haram olur. Buluğ çağına girmiş, aklı başında ve seçme kabiliyetine haiz her bir Müslüman'ın eman vermesi geçerlidir; ister erkek olsun, kadın olsun, hür olsun yahut köle olsun, fark etmez. Bunu, Sevri, Evzai, İmam Şafiî, İshak ve ilim ehlinin çoğunluğu söylemiştir. Çünkü bu hususta Hz. Ali'nin rivayet ettiğine göre, Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "Müslümanların (zimmeti) kanları eşittir. Başkalarına karşı onlar tek bir el gibidirler. En alt seviyedekinden dahi olsa, emânlarını tanırlar. Her kim bir şey ihdas eder veya ihdas edeni (caniyi) barındırırsa Allah'ın, meleklerin ve tüm insanların laneti onun üzerine olsun. Ondan ne bir fidye ne de bir harcama kabul edilmez." Buharî ve Müslim ittifak etmiştir.[581]

581 Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 4, Sayfa: 81...; Müslim, Cilt: 2, Sayfa: 988, 999.

Ebu Hanife ve Ebu Yusuf ise şöyle derler: Kölenin eman vermesi ancak savaşa çıkmasına izin verilen bir köle olursa geçerlidir; çünkü köleye cihad etmek farz olmadığı için, -çocukta olduğu gibi- onun eman vermesi de sahih değildir. Bir de (düşman) Daru'l Harp'te yakalandığı için, ilk olarak yerine getirilmesi gereken maslahatlarının gözetilmesi hususunda (akitleri geçersiz olduğu için) köleye güven duyulmayabilirler.

Kölenin Müslüman ve mükellef olduğu, dolayısıyla da -hür bir kimse gibi- eman vermesinin de sahih olacağı, şeklinde cevap verilmiştir. Onların ileri sürdükleri görüş ise töhmete haizdir ve savaşa çıkmasına izin verilmesi durumunda görüşlerini çürütmüş olacaktır. Çünkü kölenin bu durumda eman vermesi geçerlidir. Onların (ilim adamlarının) hepsine göre kadının emanı da sahihtir. Çünkü Ümmü Hâni'den nakledildiğine göre, "Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) kendisine; 'Ey Ümmü Hâni'! Senin ahd ve emân verdiğin kimseye biz de ahd ve emân verdik.' buyurmuştur." Buharî ve Müslim ittifak etmiştir.[582]

İmam'ın (devlet başkanının), kâfirlerin hepsine de ayrı ayrı olarak fertlerine de eman vermesi sahihtir. Çünkü onun velayeti Müslümanların ammesi üzeredir. Emir'in (komutanın) eman vermesi ise sadece karşısında savaştığı kâfirler hakkında geçerlidir. Ama başkaları hakkında eman vermesine gelince, o da diğer Müslümanlar gibi aynı hükme tabiidir. Çünkü emirin velayeti sadece onlar üzere söz konusudur, başkaları için değildir.

Müslümanlardan birkaç kişinin bir kafire, on kâfire ya da küçük bir kafileye veyahut küçük bir kalede bulunan kafirlere eman vermeleri geçerlidir. Ama bir belde halkına ya da bu denli büyük bir kitleye eman vermeleri geçerli değildir. Çünkü böyle bir amele soyunmak demek, cihadı bir tür iptal etmek ve İmam'ın sınırını aşmak anlamına götürebilir.

Şayet Allah'ın kelamını işitmek ve İslam'ın şiarlarını öğrenmek için eman talebinde bulunacak olursa, ona eman vermek vacip olur. Sonra eğer (müslüman olmazsa) onu güven içinde bulunacağı bir yere ulaştırmak icap eder. el-Muvaffak der ki: Bunda bir ihtilafın olduğunu bilmiyoruz. Çünkü Yüce Allah şöyle buyurmuştur: *"Ve eğer müşriklerden*

582 Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 1, Sayfa: 469...; Müslim, Cilt: 1, Sayfa: 498.

biri senden eman dilerse, Allah'ın kelâmını işitip dinleyinceye kadar ona eman ver, sonra (müslüman olmazsa) onu güven içinde bulunacağı bir yere ulaştır." (Tevbe Suresi: 6)

Elçi ve eman isteyen kişiyle eman anlaşması yapmak caizdir. Çünkü Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem), müşriklerin elçilerine eman verirdi. Zira doğru ve faydalı maslahat amacıyla buna ihtiyaç duyulmaktadır. Elçi ve eman isteyen şahıstan herbirisi için mutlak ya da belirli bir süreliğine eman anlaşması yapmak da caizdir, -ateşkesin tersine- ister bu kısa süreliğine olsun ya da uzun süreliğine olsun, fark etmez. Çünkü ateşkes sadece bir süreliğine caiz olur; zira sürekli ateşkes demek, cihadı terketmek demek olur, hâlbuki buradaki (eman) konusu bundan farklıdır.

Müslümanlar bir kaleyi muhasara altına alsalar ve (düşmanlardan) bir kimse de "Bana eman verin." diye nida etse ve kalenin kapısını da Müslümanlara açmış olsa, bu durumda ona eman vermek caiz olur. Kendisine eman verilen kişinin kim olduğu konusunda bir problem çıksa ve kalede bulunan kişilerden herkes de kendisinin eman istediğini iddia etseler, bu durumda eğer kimin eman istediği biliniyorsa ona göre amel ederler, bilinmeyecek olursa o kaledekilerin hepsini öldürmeleri caiz olmaz; çünkü bunlardan herkesin (eman noktasında) doğru konuşmuş olma ihtilamli vardır. Zaruri olmayan konularda mübahın, harama katılmasına benzemektedir ki, böylece hepsini haram kılmış olur; tıpkı lâşenin, helal kesilen ete karışmış olması gibidir. Bunu, İmam Şafiî söylemiştir. el-Muvaffak der ki: Bunda bir hilafın olduğunu bilmiyorum. Bunların köle olarak tutulmaları hakkında ise iki görüş gelmiştir:

Birincisi: Bu, haramdır. Nitekim öldürme konusunda zikri geçen açıklamalarda ifade edildiği üzere bu, İmam Şafiî'nin mezhebini oluşturmaktadır.

İkincisi: Aralarında kura çekilir. Eman sahibi kura ile neticelenir ve diğerleri de köle olarak tutulurlar, öldürmeye ise girişilmez. Çünkü kanın akıtılması bir şüphe sebebiyle terk edilip bırakılmıştır, köle olarak tutmak ise bunun tersinedir. Onun içindir ki kadınların ve çocukların öldürülmeleri yasaktır; ama köle olarak tutulmaları böyle değildir.

Süvari ve Piyade'nin ganimet payı: Bu paya hak sahibi olmak, savaştan geri dönme haline göredir. Savaş sonunda ganimet gelecek olur da savaşa katılmış olan piyade olursa, ona piyade payı, savaşa katılmış olan süvari olursa, ona da süvari payı verilir, ister kendi topraklarına süvari yahut piyade olarak geri dönmüş olsunlar, fark etmez. Bunu, Evzai, İmam Şafiî, İshak ve Ebu Sevr söylemiştir. Süvarinin atı vardır ve bu hayvana da ganimetten bir pay vardır; savaşta bulunması ve katılması nedeniyle tıpkı pay noktasında insanların payı gibi addedilir. Bunda aslolan, söz konusu olan bu paya hak sahibi olma durumunun, savaşa katılma durumuyla ortaya konduğudur. Buna dair delil, Hz. Ömer'in: "Ganimet, savaşa katılmış olana verilir."[583] kavlidir. Çünkü öncesinde olmayıp, sadece bu savaş durumunda istila edilmiş olma neticesinde o mal ele geçmiş olmaktadır.

Ebu Hanife ise şöyle der: Bunda itibar edilecek olan Daru'l Harb'e girilmiş olmasıdır. Dolayısıyla bir süvari buraya (bu topraklara) girecek olursa, -savaş öncesinde atını infak etmiş olsa dahi- ona süvari payı vardır. Piyade girmiş olursa, ona da piyade payı vardır; ister bu yerde bir at almış ve onunla savaşa katılmış olsun. Ebu Hanife'den ilk görüş doğrultusunda da bir görüşü nakledilmiştir. İlim ehlinin çoğu, ganimet payının/hissesinin burada süvari için üç kısıma ayrılacağını belirtmişlerdir:

1) Süvari'ye bir hisse

2) Atı için iki hisse

3) Piyade'ye bir hisse

Bu görüş, içlerinde İmam Malik ve kendisine tabi olan Medine ehlinin, Sevri ve ona uyan Irak ehlinin, Leys ve ona tabi olan Mısır ehlinin, İmam Şafiî, İmam Ahmed, İshak, Ebu Sevr, Ebu Yusuf ve Muhammed'in de yer aldığı eski ve yeni dönem İslam âlimlerinin genel çoğunluğunun mezhebini oluşturmaktadır. Bunu, İbn Munzir söylemiştir. Zira bu hususta

583 Said b. Mansur, Cilt: 2, Sayfa: 285; Heysemi, el-Mecmâ, Cilt: 5, Sayfa: 340'ta şöyle der: "Taberanî tahriç etmiştir ve ravileri sahihtir." el-Hafız ise; "Taberanî ve Beyhakî merfu ve mevkuf olarak rivayet etmişlerdir. Beyhakî: Sahihtir, mevkuftur, demiştir." el-Hafız şöyle de demiştir: "Hadisin –yani mevkuf hadisin- isnadı sahihtir." et-Telhisu'l Habir, Cilt: 3, Sayfa: 102, 108.

İbn Ömer'in rivayetine göre; "Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) süvari için (ganimetten) bir, atı için de iki hisse vermiştir." Buharî ve Müslim ittifak etmiştir.[584]

Halid el-Hizâ der ki: "Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in şu buyruğunda bir ihtilaf olmamıştır: Süvari için (atı ile beraber ganimetten) üç pay, piyade için de bir pay verilir."[585] Bu da Allah'ın Resulü (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in sünnetinin sabitesine delalet eder ve bu konu hakkında icma da edilmiştir; dolayısıyla tersine yol aramak doğru değildir.

Ebu Hanife ise; Süvari için bir pay verilir, demiştir. Çünkü bu noktada Mucemmi b. Cariye'nin rivayet ettiğine göre; "Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) Hayber (topraklarını) Hudeybiye ehline taksim etti... Her bir atlıya iki hisse, her bir piyadeye de bir hisse verdi."[586]

Şöyle cevap verilmiştir: Muhtemeldir ki kastı şöyledir; Süvari'ye atından dolayı iki hisse vermiştir, piyade'ye de bir hisse vermiştir; yani sahibine, bu durumda üç hisse eder. Bir de İbn Ömer hadisi daha sahihtir ve başkaları da ona muvafakat etmiştir. Kuşkusuz bu hadis, şaz ve yanlış olduğu aşikar olan yahut zahirine ters şekilde hamledilen bir hadisle muarız kılınamaz.

İmam Ahmed'den nakledildiğine göre; Kişi atın üzerinde savaşmaktan aciz olursa, savaşa iştirak etmiş olan devesinden dolayı bir hisse alır. (Yine) ondan nakledildiği üzere; başka hayvana binmekten aciz olmasa dahi devesinden dolayı bir hisse alır. Buna yakın bir görüş el-Hasen'den de aktarılmıştır. Çünkü Yüce Allah: *"Allah'ın, onlardan (mallarından) Peygamberine verdiği ganimetler için siz at ve deve koşturmuş değilsiniz."* (Haşr Suresi: 6) buyurur. Bir de deve, -tıpkı at gibi- yarış musabakası düzenlenmesi caiz olan bir hayvandır ve kazanması sebebiyle ödül ve pay alır.

584 Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 6, Sayfa: 67...; Müslim, Cilt: 3, Sayfa: 1383. Hadisin lafzı Buharî'ye aittir.

585 Dârakutnî, Cilt: 4, Sayfa: 107, Onun yoluyla da Beyhakî, Cilt: 6, Sayfa: 327. Beyhakî der ki: "Megazi ehli hakkında en sahih olarak bilinen de budur." Bak: et-Tâliku'l Muğni ala'd Dârakutnî.

586 Ebu Davud, Cilt: 3, Sayfa: 174, 175, 413; Dârakutnî, Cilt: 4, Sayfa: 105, 106; Hakim, Cilt: 2, Sayfa: 131; Beyhakî, Cilt: 4, Sayfa: 325. Ebu Davud der ki: "Ebu Muaviye'nin –yani İbn Ömer'in hadisi- daha sahihtir ve amel de buna göredir. Mucemmi hadisinde ise vehmin olduğunu öngörüyorum."

Ebu'l Hattab ise devenin hiçbir şekilde hisse alamayacağını tercih eder. İlim adamlarının çoğunluğunun görüşü de bu yöndedir. İbn Munzir der ki: Kendilerinden ilim aldığım âlimlerin icmasına göre, deve üzerinde savaşan bir kimseye ancak piyade hissesi (olmak üzere) bir pay vardır. el-Muvaffak şöyle der: İnşallah sahih olan da budur. Çünkü Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in atların dışındaki hayvanlar için (ganimetten) bir hisse verdiği nakledilmemiştir. Bir de mücahidler savaşlara giderken deveyle gitmiş değillerdir; belki genelde develeri sadece (yol ve diğer işleri için) bir binek şeklinde kullanıyorlardı. Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in develer için bir hisse verdiği nakledilmemiştir; vermiş olsaydı bu nakledilirdi. Aynı şekilde Allah Resulü (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den sonra gelen halifeler ve sonrakilerde de durum aynıdır.

Bunların dışındaki katır, eşek, fil ve diğer hayvanlara gelince, -ihtilafsız olarak- bunlarda hisse yoktur.

Piyade'ye bir hissenin verileceği konusunda bir ihtilaf yoktur. Şüphesiz hadislerde geçtiği üzere Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem), piyadeye bir tane hisse vermiştir.[587] Çünkü piyade, süvari'ye göre daha az ihtiyaca sahiptir; zenginliği de süvariye oranla daha azdır. Bu da piyadenin hissesinin, süvari'den daha az olmasını gerektirmektedir.

Kadın ve çocuğa verilecek ödül: Kadın ve çocuğa ödül (radh) verilir, Radh'ın manası; hisse olmaksızın kadın ya da çocuklara ganimetten bir ödülün verilmesidir. (Ama) onlara tam bir hisse verilmez. Verilecek olan bu ödülün bir ölçüsü yoktur, bu İmam'ın ictihadına kalmıştır. Aralarında eşit olarak taksim edilmesini öngörürse bunu dağıtır; daha fazla verilmesini öngörürse fazlasını verir. Bu, içlerinde İmam Malik, Sevri, Leys, İmam Şafiî ve İshak'ın da bulunduğu ilim adamlarının çoğunluğunun görüşüdür.

Çünkü bu minvalde İbn Abbas'ın yaptığı rivayete göre; "Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) kadınlarla birlikte de savaşırdı, kadınlar yaralıları tedavi ederdi de ganimetten ödül alırlardı. Ama hisse (ganimetten tam bir pay) alamazlardı." Bir lafız da şöyledir: "Necde, İbn Abbas'a bir mektup yazıp, (savaşta) köle ve kadınlar için ganimetten payın olup

---

587 Az önce geçmişti.

olmadığını sordu. İbn Abbas da onlara yalnız ganimetten verilecek bir ödülün olacağını yazdı." Bir lafız ise şöyledir: "Onlara (kadın ve kölelere) verilecek belirli bir hisse yoktur, onlara yalnız kavmin ganimetinden verilecek bir ödül vardır."[588]

Âbu'l Lahm'ın kölesi Umeyr'den nakledildiğine göre, o şöyle demiştir: "Efendimle beraber Hayber savaşına katılmıştım. Benim hakkımda Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile konuştular... Kendilerine haber verildiği üzere, benim köle olmam hasebiyle bana değersiz eşyalardan bir parça verilmesini emir buyurdular."[589]

Ebu Sevr ise; Köle'ye ganimetten bir pay/hisse verilir, demiştir. Evzai'den de: Köle'ye hisse'den ya da ganimetten bir ödül verilmez; ancak onlar bir ganimet getirdikleri vakit yahut onlar için bir zenginlik oluşturması halinde ganimetten kendilerine ödül verilir." dediği nakledilmiştir. Kadına ise hisse verilir, demiştir. Çünkü Haşrec'in, dedesinden yaptığı rivayete göre; "Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) erkeklere ganimet hissesinden verdiği gibi o kadınlara da hisse vermiştir."[590]

Şöyle cevap verilmiştir: Bir defa bu ravinin, ödülü "hisse" olarak isimlendirmiş olması muhtemeldir; çünkü hadiste geçen; "Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) o kadınlara hurmadan bir nasip vermiştir."[591]

---

588 Sahih-i Müslim, Cilt: 3, Sayfa: 1444, 1446.

589 Ahmed, Cilt: 5, Sayfa: 223; Ondan da Ebu Davud, Cilt: 3, Sayfa: 171; Tirmizî, Cilt: 4, Sayfa: 127; İbn Mace, Cilt: 2, Sayfa: 952. Orada şöyle geçer: "Benim için ganimetten bir şey (hisse) vermedi." Hakim, Cilt: 2, Sayfa: 131; Beyhakî, Cilt: 6, Sayfa: 332. Tirmizî: Hadis hasen, sahihtir, demiştir. Hakim: "İsnadı sahihtir." demiştir. Zehebî de ona muvafakat etmiştir. Beyhakî der ki: "Müslim bu isnadla başka bir hadisi 'Zekât' konusunda tahriç etmiştir. Bu metin de aynı şekilde onun şartına göre sahihtir." Ebu Davud da: "Bu, ona hisse vermemiş olduğu anlamına gelmektedir." demiştir.

590 Ahmed, Cilt: 5, Sayfa: 271.; Ebu Davud, Cilt: 3, Sayfa: 170, 171. Hattabi der ki: "Hadisin isnadı sahihtir ve benzeriyle delil getirilemez." Meâlümu's Sünen, Cilt: 4, Sayfa: 49. et-Telhis, Cilt: 3, Sayfa: 104 eserinde ise: "Haşrec meçhul bir kimsedir." denilmiştir. Ebu Davuıd de el-Merâsil eserinde; Makhul tarikiyle akramışır ki, "Hz. Peygamber (s.a.v.) kadınlara, çocuklara ve atlara hisse vermiştir." şeklinde gelmiştir. Bu ise mürseldir. Bak: el-Merâsil, Sayfa: 223. Çocukları ve atları ise zikretmemiştir.

591 Geçen kaynağa bakınız. Beyhakî der ki: "Kadınlara hisseden bir şey vermemesi ile ilgili gelen haberler, onlara ödül namına bir şeyler verdiğine delalet etmektedir." es-Sünenü'l Kübra, Cilt: 6, Sayfa: 333.

ifadesi buna delil teşkil etmektedir. Eğer vermiş olduğu hisse olsaydı bu durumda hurma söz konusu olmazdı. Çocuğa ise ganimetten ödül verilir, ama hisse verilmez. Bunu ise Sevri, Leys, Ebu Hanife, İmam Şafiî ve Ebu Sevr söylemiştir. Çünkü onlar savaşçı değildir; bu nedenle -kölede olduğu gibi- hisseye de sahip değillerdir. Bunun yanında Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den çocuklara hisse verdiği sabit olmamıştır; hatta çocukların savaşa katılmalarını caiz de görmezdi.

İmam Malik ise; Çocuk savaşa katılıp buna güç yetirebildiği vakit, savaşa gücü yetenler gibi kabul edilir, demiştir. Çünkü bu durumda o, bir savaşçı adam gibi ganimetten kendisine hisse düşen hür bir savaşçı erkek gibi sayılır. Evzai ise; Çocuğa hisse verilir, demiştir. Bunlara ise geçen açıklamalarla cevap verilmiştir. Bazı ravilerin zikretmiş oldukları "ödül" ifadesinden kasdın, geçen delile göre "hisse" olduğuna dair yorum yapılmıştır.

Kâfire verilecek olan hisse: İmam'ın izniyle (Müslümanların yanında) savaşmış olan bir kâfire verilecek olan hisse hakkında farklı görüş gelmiştir. İmam Ahmed'den nakledildiğine göre kâfire de tıpkı Müslüman'a verildiği gibi hisse verilir. Bunu, Evzai, Sevri ve İshak söylemiştir. el-Cevzcâni ise; Bunun savaşçıların, askeri ve ordu işlerini iyi bilenlerin mezhebi olduğunu söyler. Çünkü bu noktada ez-Zühri'nin naklettiği üzere; "Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) savaşa giderken, Yahudilerden bir topluluktan (kendilerine destek çıkmaları) için yardım istemiş ve onlara ganimetten de hisse vermiştir."[592]

İmam Ahmed'den gelen başka bir görüşe göre ise kâfire hisse verilmez. Bu ise İmam Malik, İmam Şafiî ve Ebu Hanife'nin mezhebini oluşturur. Çünkü kâfirler cihad eden mücahidlerden olmadıkları için -köle de olduğu gibi- onlara sadece ganimetten hediye verilebilir.

592 Said b. Mansur, Sünen, Cilt: 2, Sayfa: 284; İbn Ebu Şeybe, Cilt: 12, Sayfa: 395, 396; Onun yoluyla da Beyhakî, Cilt: 9, Sayfa: 53. Beyhakî: "Bu munkatı (senedi kopuk) bir hadistir." demiştir. Şöyle de demiştir: "Bu noktada bize sahih bir hadis ulaşmamıştır. Bundan önce biz müşriklerden yardım istenilmesinin mekruhluğuna dair rivayetler zikrettik. Allah, en iyisini bilir."

(Bu kafir) İmam'ın izni dışında savaşmış olursa, ona hisse yoktur. Çünkü dini hususunda kendisine güven duyulamaz, o bu yönüyle cihad'dan alıkoyan bir kimse gibidir, hatta daha şerlidir.

Müşrik'ten yardım istenemez. Bunu, ilim adamlarından bir topluluk söylemiştir. Çünkü Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem), müşrik olduğu halde gelen bir adama: "Dön git, Ben asla bir müşrikten yardım istemem!" buyurmuştur.[593] Çünkü bu kişiye dini hususunda güven duyulamaz; bu yönüyle o insanları savaşmaktan alıkoyan, onları cihad etmekten ve çarpışmaktan engelleyen kimselere benzemektedir.

İmam Ahmed'den, müşriklerden yardım istemenin cevazına delalet eden bir görüşü de gelmiştir. Bu ise İmam Şafiî'nin mezhebidir. Çünkü zikri geçen ez-Zühri hadisi buna delildir. Ama yardımda bulunacak olan bu kimselerin Müslümanlara karşı hüsn-ü zan beslemeleri şarttır. Şayet bu güven yoksa bu durumda yardımlarını almak caiz olmaz. Çünkü Müslümanları savaşmaktan alıkoyan, onları cihad etmekten ve çarpışmaktan engelleyen kimselerden yardım almak bile bize yasaktır, dersek elbette kafirlerden yardım almak daha öncelikli olarak yasak olur. İbn Munzir der ki: Müşriklerden yardım istenileceğine dair zikri geçen ifade sabit değildir.

Daru'l Harp'de ganimetlerin taksimi: Daru'l Harp'de iken ganimetlerin taksimini yapmak caizdir. Bunu, İmam Malik, İmam Şafiî ve Ebu Sevr söylemiştir. Çünkü içinde taksimatı sahih olan her bir diyarda ganimet taksimini yapmak –Daru'l İslam'da olduğu gibi- caiz olmaktadır. Zira söz konusu ele geçen mallar zorla, galip gelmeyle ve istila etmek suretiyle elde edilmiştir. Bu durumda, sanki İslam diyarına dönülmüş gibi orada da bunların taksimatını yapmak geçerlidir.

Rey ashabı ise; Ganimetler ancak Daru'l İslam'da taksim edilebilir, demişlerdir. Çünkü mülke ancak tam anlamıyla istila şeklinde ele geçirildikten sonra ve o mallar İslam diyarına dönüldükten sonra elde edilebilir. Öyleyse (Daru'l Harp'te iken) dağıtımı yapılacak olursa, geçerli olmakla birlikte günah olur. Zira bu üzerinde ictihad edilen bir husustur; buna göre İmam bazı müctehiterin görüşlerine göre hüküm verecek olursa, hükmü uygular.

593 Sahih-i Müslim, Cilt: 3, Sayfa: 1449, 1450.

Şöyle cevap verilmiştir: Ganimeti istila etmek suretiyle ele geçirmek, kafirin mülkiyetini izale etmiş sayılır ve söz konusu mülk de onu elde edene intikal etmiş olur. Buna ise şu üç madde delalet etmektedir:

1) Bir defa bu malın, tam anlamıyla istila edilme (ele geçirilme) sebebi, yerine gelmiştir. Bunu ileri sürdük ve gerçek anlamda zorla düşmanlardan ele geçirmek suretiyle bunu onlardan nefyettiğimizi ifade ettik.

2) Kafirlerin mülkü, istila sebebiyle artık zail olmuştur ve buna dair delil; Ellerinde bulunan kölelerin ganimet sebebiyle Müslümanların eline geçmesiyle, onlar hakkında tasarruf yetkileri geçersiz kılınmış oldu ve daha başka mülkiyete olan yetkileri bitmiş oldu. Çünkü bu durumda onlara ait artık istifade edebilecekleri bir mal kalmamıştır ve böylece anlaşılmış oluyor ki onların mülkiyetleri ganimetlere katılmakla sona ermiş oldu.

3) Savaşçı bir köle Müslüman olup, Müslümanların yanına katılmış olsa, artık hür olur ve bu da gösteriyor ki kafirin malı, onu ele geçiren kimseler tarafından zail olup bitmiş oluyor. İşte onların (Rey ashabının) zikrettiklerine verilecek cevaplar bu şekildedir.

Sebî (köle ve çocuk esirler) ile Akrabalar arasındaki ayrım: İlim ehlinin icmasına göre anne ile küçük çocuğunun arasını ayırmak caiz değildir. Bunun aslı Ebu Eyyüp'ten nakledilen rivayettir. O, Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğunu işitmiştir: "Her kim, anne ile evladının arasını ayıracak olursa, Yüce Allah da kıyamet gününde o kimseyle sevdiklerinin arasını ayırır."[594]

---

594 Ahmed, Cilt: 5, Sayfa: 413, 414; Tirmizî, Cilt: 3, Sayfa: 580.; Dârakutnî, Cilt: 3, Sayfa: 67; Hakim, Cilt: 2, Sayfa: 55. Tirmizî hadisi hasen saymıştır, Hakim ise sahih görmüştür. Ancak et-Telhis, Cilt: 3, Sayfa: 15, 16'da şöyle der: "İsnadında Yahya b. Abdullah el-Meâfiri vardır, hakkında ihtilaf edilmiştir; onun Beyhakî'de geçen farklı tarikleri yer almaktadır, muttasıl değildir... Darimi'de de geçen farklı tarikleri vardır." Bak: Sünen-i Darimi, Cilt: 2, Sayfa: 227, 228. Onun Hz. Ali'den şahidi de vardır ki; Kendisi cariye ile çocuğunun arasını ayırmış ve Hz. Peygamber (s.a.v.) de onu bundan men etmiş ve satışı geri çevirmiştir. Ebu Davud, Cilt: 3, Sayfa: 144, 145; Beyhakî, Cilt: 9, Sayfa: 126 ise Meymun İbn Ebu Şeybe tarikiyle tahriç etmiş ve Ebu Davud: "Meymun, Hz. Ali'ye yetişmemiştir." der. Bu hadisi ise Hakim sahih görmüştür ve Zehebî de ona muvafakat etmiştir. et-Telhis eserinde şöyle der: "Ebu Davud bu hadisi inkıta olarak illetli görür, Hakim ise sahih saymıştır. Beyhakî de şahidleri sebebiyle bu hadisi tercih eder." Bak: et-Telhis, Cilt: 3, Sayfa: 16.

Baba ile evladının arasını ayırmak da caiz değildir. Bu ise Rey ashabının ve Şafiî mezhebinin görüşüdür. Çünkü baba, "Ebeveyn"den birisidir, bu noktada Anne'ye benzemektedir.

Şafiî ashabından bazıları ise bunun (baba ile evladının arasını ayırmanın) caiz olacağını söylemişlerdir. Bu, İmam Malik ve Leys'in görüşüdür. Çünkü baba bizzat bakıcısı olanlardan değildir. Bir de bu hususta bir nas yoktur ve bu anlamda bir ifade de bulunmamaktadır. Bunun yanında anne, babadan daha şefkatlidir. el-Muvaffak der ki: Baba'nın bizzat bakıcısı olmadığına dair görüşü, kabul edemeyiz.

Gelen hadisin umumi manası açısından İmam Ahmed'in iki görüşünden birisine göre çocuğun, buluğa ermiş olmasıyla, ermemiş olması arasında bir fark yoktur.

İkinci görüşe göre; Ayırmanın haram oluşu küçük olmasına hastır. Bu ise içlerinde İmam Malik, Evzai, Leys, Ebu Sevr ve İmam Şafiî'nin de bulunduğu ilim adamlarının çoğunluğunun görüşünü oluşturmaktadır. Çünkü Seleme b. Akva'dan rivayet edildiği üzere; "Kendisi bir kadını ve çocuğunu Hz. Ebu Bekir'e getirdi. Hz. Ebu Bekir de ona o kadının kızını nefel (fazladan) olarak verdi. Derken Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem), o kadını kendisi için bağışlamasını istedi ve Seleme b. Akva'da onu kendisi için bağışladı."[595] Anne ile çocuğunun arasını ayırmaya Allah Resulü (sallallâhu aleyhi ve sellem) karşı çıkmamıştır. Çünkü hür olanlar büyüdükten sonra ayrıma tabi tutulabilirler. Zira kadın kızını evlendireceğine göre, bu köle olursa daha evladır. Böylece yasaklayan hadisin umumi manası tahsis edilmiş olur.

İlim adamları ayrıma tabi tutulmasının caiz olduğu büyüklük sınırı hakkında farklı görüşler ileri sürmüşlerdir. İmam Ahmed'den nakledildiğine göre çocuk, buluğa erdiği zaman ayırmak caiz olur, demiştir. Bu, Rey ashabının ve İmam Şafiî'nin görüşüdür.

Dede ve ninenin haramlık noktasındaki ayrımı ile çocuklarının çocukları arasındaki ayrımı gibidir, Ana-baba da olduğu gibi. Çünkü dede, baba ve nine de anne sayılır. Bu nedenle miras, bakım, nafaka konularında Ebeveyn gibi sayılırlar; dolayısıyla haramlık noktasında ayrılmaları da bu konumda ele alınır.

---

595 Sahih-i Müslim, Cilt: 3, Sayfa: 1375, 1376 Seleme b. Akva hadisinden nakille...

Ganimet taksimatında, satışta ve benzer konularda kardeşlerin arasını ayırmak da haram olur. Bunu, Rey ashabı söylemiştir. Çünkü Hz. Ali'den rivayete göre, o şöyle demiştir: "Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem), bana iki tane kardeş köle hediye etti. Bende onlardan bir tanesini sattım, bunun üzerine Allah'ın Elçisi (sallallâhu aleyhi ve sellem) bana: "Ey Ali! Köleni ne yaptın?" diye sordu: Ben de hadiseyi haber verince, bana: "Onu geri al, geri al (ya ikisini beraber tut ya da ikisini birlikte sat), buyurdu."[596] Çünkü ikisi de yakın kardeş oldukları için onları ayırmak da haram olur. Tıpkı (hür olan) iki kardeşin arasını ayırmak gibidir.

Ama iki kardeş kölenin arasını hürriyetine kavuşturmak ve fidye karşılığı bırakmak noktasında ayırmak caizdir. Çünkü hürriyetine kavuşturmak, bir yerden ayırmak anlamına gelmez ve fidye karşılığı serbest bırakmak da onu serbest bırakmak olduğu için, hürriyetine kavuşturulmuş köleye benzer.

Çocuk esirlerin ne zaman Müslüman olmasına hüküm verilir: Kâfirler çocukları buluğa girmediği halde esir düşecek olurlarsa, köle hükmüne dahil olurlar ve şu üç husustan hâli olamazlar:

1) Ana-babasından münferid (ayrı) olarak esir düşmesi. Bu durumda icmaya göre çocuk, Müslüman olur. Çünkü din, ancak tabi olmakla sabit olur ve çocuğun ana-babasına olan tabiyeti burada kesilmiş olduğundan ve ana-babasının diyarından çıkmış sayılacağından dönüşü, İslam diyarına olmuş olacaktır. Yani Müslüman'ın himayesindeki esir hükmüne dahil olmuş olacak ve tabiyeti de Müslümanın dini üzere olacaktır.

---

596 Tirmizî, Cilt: 3, Sayfa: 581; İbn Mace, Cilt: 2, Sayfa: 755, 756 Hakem yoluyla, onunda Meymun b. Ebu Şebib'in yaptığı nakille... Hadis; Hasen, gariptir, demiştir. Hakem yoluyla, onunda Abdurrahman b. Ebu Leyla, onunda Hz. Ali'den yaptığı rivayete göre, Hz. Ali der ki: "Bana Hz. Peygamber (s.a.v.) iki tane köle kardeşi satmamı emretti. Bende satıp aralarını ayırdım ve bunu Allah'ın Resulü (s.a.v.)'e haber verin. Bana: "Onlara yetiş ve geri al, onları birlikte sat." buyurdu. Ahmed, Cilt: 1, Sayfa: 97, 98; Dârakutnî, Cilt: 3, Sayfa: 65, 66; Hakim, Cilt: 2, Sayfa. 54. Hakim: "Şeyhayn şartına göre hadis sahihtir." demiştir ve Zehebî de ona muvafakat etmiştir. Bulûğu'l Merâm, Sayfa: 165'te der ki: "Hadisin ravileri sikadır, İbn Huzeyme, İbnu'l Carud, İbn Hibban, Hakim, Taberanî ve İbn Kattan buınu sahih görmüşlerdir." Bak: et-Telhisu'l Habir, Cilt: 3, Sayfa: 16.

2) Ana-babasından birisiyle beraber esir düşmesi. Onun da yine Müslüman olduğuna hükmedilir. Bunu, Evzai söylemiştir. Çünkü Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "Her doğan, İslam fıtratı üzerine doğar. Sonra, anne-babası onu Hıristiyan, Yahudi veya Mecusi yapar." Buharî ve Müslim ittifak etmiştir.[597] Hadisin mefhumunda anlaşılan çocuğun ana-babasından birisine tabi olmayacağıdır; çünkü o münferid olarak esir çocuk hükmüne tabi olur, ana-babasından birisiyle beraber esir olarak düşmesiyle de sanki ana-babasından birisinin Müslüman olmasına kıyas edilmiştir. Münferid olarak İslam hükmünün galip geldiği her şey, ana-babasından birisine de hükmen galip geleceği şeklinde tahakkuk eder; tıpkı ana-babasının Müslüman olması gibidir.

Ebu Hanife ve İmam Şafiî ise: Küfrü konusunda (çocuk), babasına tabi olur, demişlerdir. Çünkü ana-babasından ayrı addedilemez ve dolayısıyla da Müslümanlığına hükmedilemez, sanki (kafir olan) ana-babasıyla beraber esir düşmüş çocuk gibidir.

İmam Malik ise şöyle der: Babasıyla beraber esir düşerse, ona uyar. Çünkü çocuk, nesep konusunda babasına tabi olduğu gibi, din konusunda da babaya tabidir. Ama annesiyle beraber esir düşecek olursa, o takdirde Müslüman'dır; çünkü çocuk nesep konusunda annesine tabi olmadığı gibi, din konusunda da durum böyledir.

3) Ana-babasıyla beraber esir düşmesi. Bu durumda, onların dinleri üzere sayılır. Bunu, Ebu Hanife, İmam Malik ve İmam Şafiî söylemiştir. Çünkü hadis-i şerifte: "Sonra, anne-babası onu Hıristiyan, Yahudi veya Mecusi yapar." şeklinde geçer. Yani anne-babası çocuğu ile birlikte bulunurlar. Evzai ise şöyle demiştir: Bu çocuk Müslüman olur; çünkü çocuğu esir olarak alan (Müslüman), onu çocuk esir olarak kendi elinde tutmakla buna daha hak sahibidir.

Şöyle cevap verilmiştir: Çocuğu esir olarak elinde tutan kişinin mülkü, çocuğun ana-babasına tabi olmasına engel teşkil etmez. Nitekim; Kâfir olan köle ve cariyeden onun mülkünde çocuğun doğmuş olması buna delil teşkil etmektedir.

---

597 Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 3, Sayfa: 219.; Müslim, Cilt: 4, Sayfa: 2047, 2049.

Kâfirlerin, Müslümanlardan ele geçirdikleri mallarını tekrar Müslümanlar ele geçirecek olurlarsa: Kâfirler, Müslümanların mallarını ele geçirecek olursa, Müslümanlar savaşarak o mallarını onlardan tekrar geri alırlar. İçlerinde Leys, İmam Malik, Sevri, Evzai, İmam Şafiî ve Rey ashabının da bulunduğu ilim adamlarının genelinin görüşüne göre şayet bu malların sahibi taksimattan evvel bu malları biliyor idiyse, bir şey vermeksizin o malları Müslümanlara geri verir. Çünkü bu minvalde İbn Ömer'in naklettiğine göre, o şöyle demiştir: "Bir defasında (İbn Ömer) kendisine ait olan bir atı düşman tarafına kaçıp gitti de onu muhârip düşman yakaladı. Sonra müslümanlar o düşmana galip geldi de, Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) zamanında o at kendisine geri verildi. Bir defasında yine ona (İbn Ömer) ait bir köle kaçıp Rumlar'a katılmıştı. Sonra müslümanlar Rumlar'a galip geldi de Hâlid b. Velid o köleyi ona (İbn Ömer) geri verdi. Bu ise Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) zamanından sonra meydana gelmişti."[598]

Ebu Ubeyde b. el-Cerrâh, Hz. Ömer'e bir mektup yazıp, Müşriklerin ele geçirdikleri mallardan sonra bunları Müslümanların zafer elde etmeleri sebebiyle ele geçirip geri almaları hakkında: "Taksimatı yapılmadıkça her kim, bizzat o malın aynısını bulacak olursa bu malı almaya o hak sahibidir, demiştir."[599]

Ama taksimat yapıldıktan sonra o mala kavuşulacak olursa, bu noktada iki görüş gelmiştir:

1) O malın sahibi, aldığı kimseden hesap ettiği kıymete daha hak sahibidir. Aynı şekilde satılacak olur da sonra kıymeti taksim edilecek olursa, o bu kıymete daha çok hak sahibi olur. Bu, Ebu Hanife, Sevri, Evzai ve İmam Malik'in görüşüdür. Çünkü bir şey olmaksızın onun için bir şey almaktan imtina etmiştir ki, böylece ganimetten alanın mahrum olmasına götürmesin veyahut müşterideki kıymeti zayi olmasın. Her ikisinin de hakkı kıymete göredir ve böylece mal sahibi, bizzat kendi malı hakkında müşteri ortaklığı konumuna dönmüş olur, sadece İmam Malik ve Ebu Hanife'den nakledildiğine göre bu kimse onu kıymetine göre alır.

---

598 Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 6, Sayfa: 182.

599 Said b. Mansur, Cilt: 2, Sayfa: 287, 288; Beyhakî, Cilt: 9, Sayfa: 112; İbn Hazm, el-Muhallâ, Cilt: 7, Sayfa: 301. İbn Hazm handisi mürsel olmakla illetli görmüştür. Bak: es-Sünenü'l Kübrâ, Cilt: 9, Sayfa: 112.

2) Bunu taksim etmiş olursa onda hiçbir durumda hak sahibi değildir. Bu ise Leys'in kavlidir.

İmam Şafiî der ki: Malın sahibi onu taksimattan önce ve sonra olmak üzere alır. Müşteri de onun kıymetini faydalı hususlarda beşte bir olarak verir; çünkü sahibinin mülkü henüz zail olmamıştır; bu durumda -sanki taksimattan önceymiş gibi- bir şey olmaksızın onu almaya hak sahibi olması gerekli olur. Kıymeti hesap edilen kişiye verir ki, böylece bu, ganimetten alanın mahrum olmasına götürmesin ve bunu da faydalı hususlardan pay eder; çünkü bu, onlardan sayılmaktadır.

el-Muvaffak der ki: Bizim lehimize Hz. Ömer'in, es-Sâib'e yazmış olduğu: "Müslümanlardan her kimin bizzat arkadaşı ya da eşyası musibete uğrayacak olursa, bu kimse başkasından buna daha çok hak sahibidir. Şayet taksimat edildikten sonra tüccarın elinde bunları bulacak olursa, buna dair kendisine bir (çıkış) yolu yoktur..."[600] şeklindeki mektup vardır. Çünkü bu, bir icmadır.

İmam Ahmed der ki: İnsanlar bu konu hakkında iki görüşü ileri sürmüşlerdir: Bir topluluk: Taksimat olursa ona bir şey yoktur, derken, diğerleri ise; Taksimat olursa ona kıymeti vardır, demişlerdir. Ama taksimattan sonra bundan başkasının verileceğini söyleyen ise olmamıştır. el-Muvaffak şöyle der: Dolayısıyla bu dönemde yaşayan (ilim adamları) ne zamanki taksimat yapılırken söz konusu olan bu iki görüşe dair hükmü ortaya koydular; öyleyse üçüncü bir görüşün olduğunu söylemek caiz olmaz. Çünkü böyle bir şey söylemek icmaya aykırı olur ve buna yönelmek de caiz değildir... Bunun yanında onların: *"Sahibinin mülkü ondan zail olup da gitmez."* sözlerine gelince, bu kabul edilemez.

Daru'l Harp'te iken yiyeceklerden tüketmek: Çok az bir istisna dışında ilim ehlinin icmasına göre mücahidler, savaş topraklarına (Daru'l Harp) girdikleri vakit orada buldukları yiyeceklerden yiyebilir ve bineklerini de oradaki yemlerden yemleyebilirler. Bunu söyleyen alimler arasında Sevri, Evzai, İmam Malik, İmam Şafiî ve Rey ashabı da vardır.

600 Said b. Mansur, Cilt: 2, Sayfa: 288, 289; Beyhakî, Cilt: 9, Sayfa: 112; Yine önceki rivayet gibi mürsel olması hasebiyle illetli sayılmıştır.

Çünkü bu noktada Abdullah b. Ebu Evfa'nın rivayetine göre, o şöyle demiştir: "Biz Hayber günü (ganimet olarak) yiyecek maddesi ele geçirmiştik. Adam gelip ondan kendisine yetecek kadarını alıyor sonra dönüp gidiyordu."[601]

Abdullah b. Muğaffel'den nakledildiğine göre, kendisi şöyle demiştir: "Ben Hayber günü bir tulum iç yağı ele geçirdim ve onu sıkıca tutarak: Bundan kimseye bir şey vermem, dedim. Arkama döndüğümde Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) tebessüm ediyordu." Buharî ve Müslim ittifak etmiştir. Hadisin lafzı Müslim'e aittir.[602] Çünkü ihtiyaç buna sevketmiştir ve bunların men edilmesi, hem orduya ve hem de hayvanlarına zarar vermiş olacaktır. Buna göre her kim savaşta bunlardan (yiyecek vb.) alacak olursa, bunları almaya başkasından daha fazla kendisi hak sahibidir. İhtiyacı dışında bunlardan fazlası artacak olursa, diğer Müslümanlara verir. Çünkü kendisine sadece ihtiyacı kadarını alması mübahtır.

Yiyecek ya da yemlerden bir şey satacak olursa, bunların kıymetini ganimetlere geri verir. Bunu, Sevri ve İmam Şafiî söylemiştir. Çünkü bu minvalde rivayet edildiğine göre; "Şam ordusunun komutanı "Çokça yiyecek ve (hayvanlara) yemlerin bulunduğu toprakları ele geçirdik, bunlardan bir şeyi almayı uygun bulmadım." diyerek Hz. Ömer'e bir mektup yazdı. Bunun üzerine Hz. Ömer kendisine cevap verip şöyle yazdı: "Bırak insanlar yesinler ve (hayvanlarına) yem versinler. Her kim, bunlardan bir şeyi altın ya da gümüş karşılığı satacak olursa, bunda Yüce Allah'ın beşte biri ve Müslümanların da hisseleri vardır."[603] el-Kâsım, es-Sâlim ve İmam Malik ise bunların satılmasını kerih görmüşlerdir.

---

601 Ebu Davud, Cilt: 3, Sayfa: 151; Hakim, Cilt: 2, Sayfa: 133, 134. Hakim der ki: "Hadis Buharî-Müslim şartına göre sahihtir." Zehebî de kendisine muvafakat etmiştir.

602 Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 6, Sayfa: 255.; Müslim, Cilt: 3, Sayfa: 1393. Buharî'nin lafzı şöyledir: "Ben de onu almaya yönelince Hz. Peygamber (s.a.v.) tebessüm etti." el-Feth, Cilt: 6, Sayfa: 256'da der ki: "Ebu Davud et-Tayâlisi hadisin sonunda: "Dedi ki: Bu sana aittir." ifadesini eklemiştir." İbn Ömer'den nakledildiğine göre, o dedi ki: "Savaşlarımızda elimize bal ve üzüm geçerdi, onlardan yerdik, kaldırıp (atmazdık.)" Buharî, Cilt: 6, Sayfa: 255 rivayet etmiştir.

603 Said b. Mansur, Cilt: 2, Sayfa: 274, 275; Beyhakî, Cilt: 9, Sayfa: 60. Onda yine Fudâle'den benzer bir nakil gelmiştir.

Ganimetlerden bir şeyi giyinmek ve bineklerine binmek ise caiz değildir. Çünkü Ruveyfi b. Sâbit'ten nakledildiğine göre Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "Allah'a ve ahiret gününe iman eden bir kimse, müslümanların (henüz dağıtılmamış) ganimet mallarından olan bir hayvana, zayıflatıncaya kadar binip de onu, bu şekilde gerisin geriye ganimet malları arasına bırakmasın. Yine Allah'a ve ahiret gününe inanan bir kimse müslümanların (henüz dağıtılmamış) ganimet mallarından olan bir elbiseyi de eskitinceye kadar giyip de onu bu haliyle gerisin geriye ganimet malları arasına bırakmasın."[604]

Onların derilerinden/tulumlarından istifade etmek, ayakkabı ve çorap olarak kullanmak, ip ya da halat olarak faydalanmak da caiz değildir. Bunu, İmam Şafiî söylemiştir. Çünkü Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurur: "İpliği de dikili olan şeyi de, bunun üzerinde olanı ve altında bulunanı da geri verin. Çünkü gulûl (ganimet malından çalmak) kıyamet gününde o kimseye bir ayıp, leke ve ateş olarak sirayet eder."[605] Çünkü bu ganimetten addedilir ve genel olarak buna bir ihtiyaç da duyulmaz, bu durumda -elbise gibi- alınması caiz değildir.

Askerlerin, ganimeti elde eden bir müfrezeye katılması ve ganimeti elde eden o müfrezeye ortak olması: Ordu, savaşçıları ayırdıktan sonra onlardan bir yahut bir kaç müfreze savaşa çıkınca, hangisi ganimet ele geçirecek olursa, içlerinde İmam Malik, Sevri, Evzai, Leys, İmam Şafiî, İshak, Ebu Sevr ve Rey ashabının da yer aldığı ilim ehlinin

---

604 Ebu Davud, Cilt: 3, Sayfa: 153; Darimi, Cilt: 2, Sayfa: 230. el-Hafız, el-Feth, Cilt: 6, Sayfa: 256 eserinde der ki: Bu hadis, hasendir Ebu Davud ve Tahavî nakletmiştir. el-Hattâbî ise Meâlümu's Sünen, Cilt: 4, Sayfa: 37 eserinde der ki: Zaruret hali olunca ve savaş icra edilince, düşmanların silahlarını ve bineklerini kullanmanın cevazı noktasında ilim adamları arasında bir ihtilafın olduğunu bilmiyorum. Ama savaş bittiğinde vacip olan bunların ganimetlere geri bırakılmasıdır."

605 İbn Mace, Cilt: 2, Sayfa: 950, 951 Ubade b. es-Sâmit hadisinden nakille...; Misbâhu'z Zücâce, Cilt: 3, Sayfa: 419 eserinde: "Bu isnad hasendir, İsa b. Sinan el-Kasmeli ise hakkında ihtilaf edilen bir şahıstır." denilmiştir. Abdullah b. Ömer hadisinden de Ahmed, Cilt: 2, Sayfa: 184; Ebu Davud, Cilt: 3, Sayfa: 142, 143; Beyhakî, Cilt: 6, Sayfa: 336, 337 rivayet etmiştir. Ahmed Şakir ise el-Müsned'e yaptığı haşiyesinde, Cilt: 11, Sayfa: 18: "Hadisin isnadı sahihtir." der. el-İrva, eserinde ise: "Hasen'dir." denilmiştir. Bu hadise ait başka tarikleri de vardır. Bak: el-İrva, Cilt: 5, sayfa: 73, 76. Toplu olarak tarikleri sahihtir.

çoğunluğunun görüşüne göre, diğer askerler de bu ganimete ortak olurlar. Nitekim Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in, seriyyelerine savaşa çıkarken (ganimetlerin beşte birini ayırdıktan sonra) kalanın dörtte birini ve dönüşlerinde de üçte birini vermiş olması,[606] bunlardan başkalarınında ortak olduklarına delildir. Çünkü onlar, eğer elde ettikleri ganimetlere has olmasalardı, bu durumda üçte biri nefel olmazdı; çünkü onlar tek bir tane ordudur ve onlardan her birisi diğer arkadaşına destekçi anlamındadır, öyleyse -sanki ordunun her ferdi ganimeti elde etmiş gibi- herkes de o ganimete ortak olur.

Emir, şayet İslam beldesinde ikame eder ve bir seriyyeyi yahut orduyu (savaş için) gönderecek olursa, seriyyenin ele geçirdiği ganimet sadece o seriyyeye ve (orduya) ait olur; çünkü mücahidler o savaşa iştirak etmişlerdir, ancak İslam beldesinde ikame edenler mücahid değillerdir.

İslam beldesinden bir seriyyeyi ayrı yere ve orduyu da başka bir yere görevlendirecek olursa, orada ele geçirdikleri ganimetler kendileri hakkında söz konusu olur; çünkü savaşlar ayrı olduğundan, ele geçirilen ganimetler de ayrı sayılır. Ama ordunun ayrılması, ardından cümleten küfür beldesine girmiş olmaları durumu bunun hilafınadır. Çünkü onların hepsi cihada birlikte iştirak etmişlerdir; dolayısıyla ganimette de ortak olurlar.

Düşmanların, Müslüman halkın mallarını istila etmesi: Düşman askerleri, Müslüman halkımızı istila ettikten ve mallarını ele geçirdikten sonra İslam askerleri onlara galip gelecek olurlarsa içlerinde Şâbî, İmam Malik, Leys, Evzai, İmam Şafiî ve İshak'ın da bulunduğu ilim adamlarının genelinin görüşüne göre bu Müslümanların mallarını ve haklarını geri vermek, vacip olur ve onları köle olarak tutmak da caiz değildir.

el-Muvaffak der ki: Bu noktada ihtilaf edeni bilmiyoruz. Çünkü onların zimmeti ve hakları bakidir ve bu zimmetlerinin eksikliğini gerektirecek bir şey de yoktur. Onların mallarının hükmü de hürmet açısından diğer Müslümanların malları gibidir.[607]

---

606 "Ganimetten tenfil (bir tür nefel/hediye) vermek" başlığında geçmişti.

607 Yani kâfirlerin istila edip de ele geçirdiği Müslümanların malları, sonradan İslam askerleri tarafından ele geçirilecek olursa... konusu az önce geçmişti.

Müslüman esirleri fidye karşılığı kurtarmak: İmkan varsa Müslüman esirleri fidye karşılığı kurtarmak vaciptir. Bunu, Ömer b. Abdulaziz, İmam Malik ve İshak söylemiştir. Çünkü sabit olduğuna göre Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem): "Esirleri serbest bırakın, açı doyurun ve hastayı tedavi edin." buyurmuştur.[608]

Düşmanları ateşle yakmak: Düşman muktedir olduğu vakit onu ateşle yakmak caiz olmaz. el-Muvaffak: Bu konuda bir ihtilafın olduğunu bilmiyoruz, demiştir.[609]

Buharî'nin, Ebu Hureyre'den yaptığı nakile göre, şöyle demiştir: "Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) bizi bir seriyye olarak savaşa gönderdi. (Bize): 'Filan ve Filan kişilere rast gelirseniz, bunları yakalayıp ateşte yakınız.' buyurdu." Ebu Hureyre devamla dedi ki: Sonra yola çıkmak istediğimiz sıra veda etmek üzere Allah'ın Resulü (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e geldik. Bu defa da O (sallallâhu aleyhi ve sellem): "Ben (önce) size Filan ve Filan'ı ele geçirdiğinizde ateşte yakmanızı emretmiştim. Hâlbuki ateşle yalnız Allah azap eder. Onun için siz bu şerli insanları yakaladığınızda (yakmayın ama) öldürünüz, buyurdu." İbn Abbas'tan nakledildiğine göre, Allah'ın Resulü (sallallâhu aleyhi ve sellem) buyurdu ki: "Allah'ın azabı ile azap etmeyiniz."[610]

Hamza el-Eslemi'den rivayete göre, Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) buyurdular ki: "Çünkü ateşle sadece ateşin rabbi olan (Allah) azab eder."[611]

Ateşe gelmeden evvel onlara (mancınık vb.) atmaya gelince; Şayet onları yakalamaya imkân varsa bu durumda kendilerine ateş atmak caiz olmaz. Çünkü bu da bir türlü ateşle yakmak anlamına gelir. Fakat sadece bu türlü kendilerine galip gelinecek olunursa, o zaman ilim adamlarının çoğunluğuna göre bu caiz olur.

---

608 Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 6, Sayfa: 167...

609 O şöyle de demiştir: "Hz. Ebu Bekir (r.a.) mürtedleri ateşle yakmayı emretmiş ve Halid b. Velid de onun emriyle bunu icra etmiştir. Bugün ise bu hususta insanlar arasında bir ihtilafın olduğunu bilmiyorum."

610 Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 6, Sayfa: 149.

611 Ahmed, Cilt: 3, Sayfa: 494; Ebu Davud, Cilt: 3, Syfa: 124. el-Hafız ise el-Feth, Cilt: 6, Sayfa: 149 eserinde: "Bu hadisi Ebu Davud sahih bir isnadla tahriç etmiştir." demiştir.

Düşmanların hayvanlarını kesmek: Savaş hali dışında, zarar vermek ve ifsat etmek amacıyla düşmanların hayvanlarını kesmek caiz değildir; ister bu hayvanların ele geçirilmesinden korkulsun ya da korkulmasın, fark etmez. Bunu, Evzai, Leys, İmam Şafiî ve Ebu Sevr söylemiştir. Çünkü Hz. Ebu Bekir'in, Emir olarak görevlendirdiği Yezid'e verdiği şu vasiyeti bulunmaktadır: "Kadınları, çocukları ve yaşlı ihtiyarları öldürme. Meyve veren ağaçları kesme, mamur yerleri tahrip etme. Koyun ve develeri sadece yemek için kes. Arıları yakma, onları parçalama, ganimete ihanet etme. Korkaklık gösterme."[612] Çünkü bu hayvanlar, hürmet gösterilmesi gereken canlılardandır ve kadınlarla, çocukların hükmüne benzemektedir.

Ebu Hanife ve İmam Malik ise; Bunun caiz olduğunu, çünkü bunda düşmanları yıpratmak ve kuvvetlerini kırmak vardır, demişlerdir. Bir de bu yönüyle savaş zamanına benzetilmektedir.

Şöyle cevap verilmiştir: Savaş zamanında nasıl imkân bulunuyorsa o şekilde öldürmek zaten caizdir; ancak düşmana muktedir oldukları vakit durum farklıdır. Bu nedenledir ki muktedir olmadığı takdirde, kadınlar ve çocuklar (siper olarak) evlerde tutuldukları vakit, onlar kasdedilmediği sürece öldürülmeleri caizdir. Savaş esnasında düşmanlar öldürülecek olur ve yenilgiye uğrayacak olurlarsa, onların hayvanlarını da öldürmek caiz olur. Bunda bir ihtilaf da yoktur.

Ama bu hayvanları -bir ihtiyaca binaen- yemek için kesecek olurlarsa, o zaman ihtilafsız olarak bu, caiz olur. Çünkü ihtiyaç masum olan bir malı mübah kılar, şüphesiz kafirin malı (burada harcanmak için) daha evladır. Şayet ihtiyaç olmadığı halde hayvanlar kesilecek olursa bakarız; Eğer o hayvan tavuk, güvercin ve diğer kuş ve av türleri gibi sadece yemek için kesilmiş hayvanlar ise ilim adamlarının hepsine göre bunun

---

612 Malik, Cilt: 2, Sayfa: 447, 448; Beyhakî, Cilt: 9, Sayfa: 89 Yahya b. Said tarikinden nakille... "Hz. Ebu Bekir bir ordu gönderdi..." şeklindeki hadis. Hadise ait lafızlarında ise ihtilaf yer almaktadır ve senedi ise mudal'dır. Said b. Mansur, Cilt: 2, Sayfa: 148, 149 Abdullah b. Ubeyde tarikinden nakille... "Hz. Ebu Bekir..." şeklinde; Beyhakî, Cilt: 9, Sayfa: 85 Said b. Müseyyeb tarikinden nakille... "Hz. Ebu Bekir..." et-Telhîsu'l Habir, Cilt: 4, Sayfa: 112 el-Hafız ise el-Feth eserinde buna işarette bulunmuş ve hakkında sükut etmiştir. Bak: Fethu'l Bari, Cilt: 6, Sayfa: 155.

hükmü yemek hükmü gibi addedilir. Çünkü sadece yemek için kesilmişlerdir, bu durumda kıymeti hesap edilir ve yiyeceklere benzetilmektedir. Ama savaşta kendisine ihtiyaç duyulan at gibi bir hayvan olursa, çoğunluğa göre bunu yemek için kesmek mübah değildir. Bundan başkası olan koyun ve inek gibi hayvanlara gelince, el-Harki'nin görüşüne göre bunları da kesmek mübah olmaz.

Bunun dayanağı ise Sâlebe b. el-Hakem'in rivayetidir. O der ki: "Düşmana ait koyunlar ele geçirmiştik, onları kapıp tencere ve kaplara koyduk. Derken Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem), o tencerelerin yanından geçti de emir buyurdu ve koyunları eşit olarak dağıttı. Sonra: "Kuşkusuz yağma yapmak, helal değildir, buyurdu."[613] Çünkü bu tür hayvanların kıymeti pahalıdır, ganimet sahiplerinininin de iştahını gayrete getirmektedir. Bu hadisin -kuş ve yemek konusunun tersine- Daru'l İslam'a hamledilmiş olacağı imkân dahilindedir.

el-Kadı der ki: İmam Ahmed'in kelamının zahirinden anlaşılan bu hayvanın (koyunun) kesilmesinin mübah olduğu yönündedir. Çünkü bu tür hayvanlar yemek ve stok açısından yemek konusuna benzer. Dolayısıyla da yemeğin mübah olması gibi onlar da mübahtır. Çünkü bu hayvan yenilen bir hayvandır ve -kuş gibi- yenilmesi de mübahtır.

el-Muvaffak der ki: Arkadaşlarımız bu konuda tüm hayvanların arasını ayırmış değillerdir. Bana göre kuvvetli olan görüş, Müslümanların sevk edip almakta aciz oldukları hayvanlar noktasında, eğer bunlar -at gibi- kafirlerin savaşırken kendilerinden istifade ettikleri hayvanlar ise bu durumda kesilmesi ve öldürülmesi caiz olur. Çünkü satmak suretiyle kafirlere ulaştırılması haram olan hayvanlardan sayılır. Bu durumda, karşılık olmaksızın bunun terk edilmesi, harama girmekten daha evla sayılır. Yenilmesi mümkün olan bir hayvan olursa o zaman Müslümanlar, ihtiyaçları olsun, olmasın onu keser ve yerler. Ama bu iki pay (hayvanı) dışında

---

613 İbn Mace, Cilt: 2, Sayfa: 1299; Hakim, Cilt: 2, Sayfa: 134 ve diğerleri... Hakim: "İsnadı sahihtir." der. "es-Sahiha" eserinde der ki: "Bu hadis onun (Hakim) dediği gibidir." Misbahu'z Zücace eserinde ise; İsnadı sahihtir, der. Bu hadisin şahidi de vardır ve es-Sahiha, Cilt: 4, Sayfa: 236, 238 eserinde belirtilmiştir. Ancak anlaşıldığına göre bu konu "nuhbe (yağma)" konusudur, yoksa tercümesini verdikleri üzere ganimet konusu değildir. Allah, en iyisini bilir.

öldürülmesi ise caiz değildir. Çünkü o zaman mücerret olarak ifsat ve telef etmek demek olur.

Düşmanın ağaç ve ekinlerini telef etmek: Ağaç ve ekinler üç kısma ayrılır:

1) Bir ihtiyaca binaen kesilip yok edilenler. Düşman kalelerine yakınlaşmak için, onlarla Müslümanları savaşmaktan engelleyen ya da siper koymaları suretiyle onları (ağaçları vb.) kesmek veyahut yolu genişletmek için kesmek ve yok etmek durumu. Bunun yanında bizi engellemek ve yok etmek için inşa ettikleri bu tür yapıları yıkmak da caizdir. el-Muvaffak: Bildiğimiz kadarıyla bunda bir ihtilaf yoktur, demiştir.

2) Kesilmesi halinde zararın Müslümanlara da dokunması. Mesela bunların kalmasıyla istifade etmeleri, hayvanlarını bunlarla yemlemeleri, gölgelenmeleri yahut yapraklarından yemeleri veyahut bizimle düşmanlar arasında adet üzere kalması söz konusu olan bir durumun baş göstermesi... Bunu biz onlara layık görecek olursak, onlar da bunu bize reva görmüş olacakları için bunların kesilmesi haram sayılır. Çünkü bunların kesilmesiyle zararı Müslümanlara da sirayet etmiş olacaktır.

3) Bu iki kısmın dışında kalan ve zararı Müslümanlara erişmeyen, bir faydası da olmayan sadece kafirleri kızdıracak olan ve onlara bir tür zarar vermiş olacak olan ağaç ve ekinlerin kesilip tahrip edilmesi. İşte bu hususta iki görüş gelmiştir:

Birincisi: (Bunu kesmek ve yıkmak) caiz olmaz. Bunu, Evzai, Leys ve Ebu Sevr söylemiştir. Çünkü bu noktada Hz. Ebu Bekir'in (az önce geçen) vasiyeti gelmiştir.[614] Bir de bu tam bir telef sayıldığı için –hayvanların öldürülmesinde olduğu gibi- caiz değildir.

İkincisi: Caiz olur. Bunu ise İmam Malik, İmam Şafiî ve İshak söylemiştir. Çünkü Yüce Allah şöyle buyurmuştur: *"Hurma ağaçlarından, herhangi birini kesmeniz veya olduğu gibi bırakmanız hep Allah'ın izniyledir ve O'nun yoldan çıkanları rezil etmesi içindir."* (Haşr Suresi: 5) İbn Ömer'in naklettiği üzere; "Allah Resulü (sallallâhu aleyhi ve sellem), Beni Nadir kabilesine ait bir hurma ağaçlığını yakmış ve kesmiştir. Bunun üzerine de *'Hurma*

614 "Düşmanın hayvanlarını kesmek" başlığında geçmişti.

ağaçlarından, herhangi birini kesmeniz veya olduğu gibi bırakmanız hep Allah'ın izniyledir...' (Haşr Suresi: 5) ayeti nazil olmuştur." Buharî ve Müslim ittifak etmiştir.[615]

Hicret etmek: Hicret, küfür diyarından İslam diyarına çıkıp gitmek demektir. Yüce Allah buyurur ki: *"Kendilerine yazık eden kimselere melekler, canlarını alırken: 'Ne işte idiniz?' dediler. Bunlar: 'Biz yeryüzünde çaresizdik.' diye cevap verdiler. Melekler de: 'Allah'ın yeri geniş değil miydi, hicret etseydiniz ya!' dediler..."* (Nisa Suresi: 97)

Hicretin hükmü, ilim ehlinin genelinin görüşüne göre kıyamete kadar bakidir. Muaviye'nin aktardığına göre o, Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i şöyle buyururken işitmiştir: "Tevbe kesilmedikçe hicret etmek de kesilmez. Tevbe ise güneş batıdan doğmadıkça kesilecek değildir."[616]

Abdullah b. es-Sâidi'den rivayet edildiği üzere, Allah'ın Resulü (sallallâhu aleyhi ve sellem) buyurdular ki: "Düşman öldürülmedikçe hicret de kesilecek değildir."[617] Ayetlerin ve söz konusu hadislerin delaletinden anlaşılacağı üzere hicret, muktezası gereği her zaman geçerlidir.

Bir topluluk ise Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in: "(Mekke) fethinden sonra artık hicret yoktur. Lakin cihad ve niyet vardır." hadisine dayanarak, hicretin bittiğini söylemiştir. Hadis hakkında Buharî ve Müslim ittifak etmiştir.[618]

Şöyle cevap verilmiştir: Bu şekilde *"fetihten sonra hicretin olmayacağı"* şeklindeki sözüyle, fethedilmiş beldelerden (başka) yere hicret yok-

---

615 Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 5, Sayfa: 9.; Müslim, Cilt: 3, Sayfa: 1365, 1366.

616 Ahmed, Cilt: 4, Sayfa: 99; Darimi, Cilt: 2, Sayfa: 329, 240; Beyhakî, Cilt: 9, Sayfa: 17. Ona ait başka bir tarik de vardır ki Abdullah b. es-Saidi'den nakledilmiştir; (Bak:) Ahmed, Cilt: 1, Sayfa: 192. Hadis el-İrva, Cilt: 5, Sayfa: 33 eserinde sahih görülmüştür.

617 Ahmed, Cilt: 5, Sayfa: 270; Nesaî, Cilt: 7, Sayfa: 146, 147; Beyhakî, Cilt: 9, Sayfa: 17, 18. el-Mûcemu'z Zevâid, Cilt: 5, Sayfa: 251 eserinde; "Ahmed rivayet etmiştir, ravileri ise sahih ravilerdir." der. Hadis Ahmed, Cilt: 4, Sayfa: 62... de iki tarikle Nebi (s.a.v.)'in ashabından olan bir kişiden gelmiştir. el-İrva, Cilt: 5, Sayfa: 34 der ki: "Açıkcası bu kişi es-Sâidi'dir ve ikisinden birisinin isnadı da sahihtir."

618 Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 6, Sayfa: 3, 37, 189; Müslim, Cilt: 3, Sayfa: 1487. Hadisin şahidleri de vardır.

tur, demeyi kasdetmiştir. Çünkü artık Mekke fethinden sonra başka yere hicret kesilmiştir, bitmiştir. Çünkü hicret etmek küfür diyarından çıkmakla olur. Zira bir belde eğer fethedilmiş olursa, artık kafirlere ait bir belde olarak kalmayacağı için oradan başka yere hicret etmeye gerek de yoktur. İşte böylece fethedilmiş her bir beldeden başka yere hicret edilmez, hicret ancak o fethedilmiş (İslam) beldesine olur.

İnsanlar hicret konusunda üç kısma ayrılırlar:

1) Hicret etmesi kendisine vacip olan. Bu kimsenin hicret etmeye gücü de vardır. Bunun yanında onun -kafirlerin yanında ikamet ettiği için- dinini ya da dinin bir vacibini izhar etmeye imkânı yoktur. İşte bu kimsenin hicret etmesi vacip olur. Çünkü Yüce Allah şöyle buyurmuştur: *"Kendilerine yazık eden kimselere melekler, canlarını alırken: 'Ne işte idiniz?' dediler. Bunlar: 'Biz yeryüzünde çaresizdik.' diye cevap verdiler. Melekler de: 'Allah'ın yeri geniş değil miydi, hicret etseydiniz ya!' dediler. İşte onların barınağı cehennemdir; orası ne kötü bir gidiş yeridir."* (Nisa Suresi: 97) İşte buradaki tehdit, hicretin vacip olduğuna delalet etmektedir. Çünkü dininin bir vacibini yerine getirmek, gücü yeten kimseye vaciptir; hicret etmek de bu vacibi yerine getirip tamam ediyorsa kaçınılmaz olur. Çünkü bir vacibin ancak kendisiyle tamam olduğu şey de vaciptir.

2) Hicret edemeyen kimse. Bu ise bir hastalık sebebiyle ya da kalmaya ikrah nedeniyle mecbur olan yahut kadın ve çocuklar vb. gibi bir zaafiyeti sebebiyle hicret edemeyenlerdir. Bunlara hicret yoktur. Çünkü Allah'u Teâla buyurur ki: *"Erkekler, kadınlar ve çocuklardan (gerçekten) âciz olup hiçbir çareye gücü yetmeyenler, hiçbir yol bulamayanlar müstesnadır. İşte bunları, umulur ki Allah affeder; Allah çok affedicidir, bağışlayıcıdır."* (Nisa Suresi: 98, 99) Bunlara hicret müstehap da değildir; çünkü onların buna güçleri yoktur.

3) Hicret etmesi kendisine vacip değil, (ama) müstehap olan kimse. Bu kimsenin hicret etmeye gücü vardır; ancak küfür diyarında ikamet ettiği halde dinini izhar edebilmektedir. Bu durumda, kafirlere karşı cihad etmeye ve Müslümanları sayıca hazırlamaya ve onlara yardımcı olmaya imkân bulması müstehap olur. Böylece kafirlerin çoğunun bulunduğu yerlerde ve içlerinde kalmaktan da kurtulmuş ve aralarında icra edilen

kötülüklere de şahid olmamış olur. İşte bu kimsenin (küfür diyarında) ikamet ettiği halde, dininin vecibelerini de yerine getirmeye imkânı olduğu için, hicret etmesi vacip olmaz.

Müslümanlarla anlaşmaları olduğu halde onu bozmaları: Zimmîler anlaşmayı bozdukları zaman ya da bir kimse kendisi ve ailesi için eman almış olsa, sonra bu eman anlaşmasını bozmuş olsa, bu durumda erkekler öldürülür. Ailesi (kadınları ve çocukları) ise -şayet anlaşmanın bozulmasından evvel mevcut idiyseler- esir olarak alınmazlar. Çünkü anlaşma hepsine şamildir ve bu kapsama ailesi de girmektedir. Anlaşmayı bozmak yalnız erkekler hakkında mevcut olduğundan, dolayısıyla kanlarının helal görülmesi de onlara mahsustur. Mümkündür ki adam, ailesi hakkında değil de yalnız kendisi için de anlaşmayı bozabilir; bunun yanında kendisi için de bozmayabilir, ama ailesi için de bozabilir. Öyleyse anlaşmayı -ailesi olmaksızın- yalnız kendisi hakkında bozması caizdir. Zira anlaşmayı bozmak yalnız buluğa ermiş olan erkeklerin mevcut olmasıyla söz konusu olur, ailesinin olmasıyla değil. Bunun için adamın hükmü de onların hükmüne mahsustur. O aile içinde her kim anlaşmanın bozulmasından sonra doğacak olursa, onun köle olarak tutulması caiz olur; çünkü bu halde kendisine ait bir emanı sabit değildir. Bu nedenle Daru'l Harp'e ilhak etmiş olmaları yahut Daru'l İslam'da ikamet etmiş olmaları arasında bir fark yoktur.

Ama kadınlarına gelince, onlardan gönüllü olarak Daru'l Harp'e ilhak etmiş olanlar ya da eşlerinin anlaşmayı bozmasına muvafakat etmiş olanların esir olarak tutulması caizdir. Çünkü kadın, bu durumda aklı başında ve buluğa ermiş kimsedir, ahdi (anlaşması) de bozulmuş olur, bu yönüyle erkeğin durumuna benzer. Kadın anlaşmasını bozmamış olduğu sürece, kocasının kendi anlaşmasının bozulması sebebiyle karısının anlaşması da bozulmuş olmaz.

Düşmanla ateşkes yapılmış olur da onlar anlaşmayı bozacak olurlarsa, kanları ve malları helal olur, ailelerini esir olarak tutmak da serbest olur. Çünkü Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem), ahitlerini bozduktan sonra Kureyza oğullarından bazı erkekleri kılıçtan geçirmiş, ailelerini esir olarak tutmuş ve mallarını da almıştır.[619]

---

619 "Esirlerin hükmü" konusunda geçmişti.

Kureyş kabilesi de ateşkesi bozdukları vakit, önceden kendilerine (öldürülmesi) haram olanları öldürmek, helal kılındı. Çünkü ateşkes, belirli bir süreliğine geçerliliği olan vakitli bir anlaşmadır, vakti gelince ahit de biter ve anlaşma fesholur. Tıpkı kira sözleşmesi gibi, (ama) zimmet sözleşmesi bunun tersinedir.

Ateşkes Anlaşması: *"Ateşkes (Hüdne)"* ifadesinin manası; Karşılıklı yahut karşılıksız olarak belirli bir süreliğine savaşanların bu savaşı durdurmak adına anlaşmalarına denir. Ateşkes'e; Muhâdene (savaşı durdurmak), Muvâdeâ (karşılıklı gitmek, çekilmek) ve Muâhede (karşıklıklı anlaşmak) da denilir. Ateşkes yapmak caizdir. Buna dair delil Yüce Allah'ın şu buyruğudur: *"Allah ve Resûlünden kendileriyle antlaşma yapmış olduğunuz müşriklere bir ihtar."* (Tevbe Suresi: 1)

Mervan ve Müsevver b. Mahreme'nin naklettiğine göre; "Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem), Hudeybiye günü Suheyl b. Amr ile on seneliğine savaşmamak üzere ateşkes anlaşması yaptı."[620] Çünkü kimi zaman Müslümanlar (kuvvet açısından) güçsüz olur ve Müslümanların toparlanıp güçlenmesi için ateşkes yapmak zorunda kalırlar. Bu ise ancak Müslümanlar için (maslahat açısından) uygun olursa caiz olur; Ya zayıf olmaları halinde gerçekleşebilir ya kafirlerin İslam'a girişlerini ummak yahut da cizye vermelerini ya da zimmet akdine ait ahkama bağlılıklarını denemek ve diğer başka birtakım hususlarla da gerçekleşebilir.

Ateşkesi sınırlamadan onun sürekli ateşkes olmasına dair anlaşma yapmak ise caiz değildir; çünkü devamlı ateşkesin imzalanması demek, tamamen cihadı terk etmek anlamına gelir. Nitekim el-Kadı (İyaz) şöyle demiştir: İmam Ahmed'in sözünün zahirinden anlaşılan onun, ateşkesin on yıldan fazla olmasını caiz görmediği yönündedir. Bu, Şafiî mezhebinin görüşünü oluşturur. Çünkü Yüce Allah: *"Müşrikleri nereden bulursanız öldürün..."* (Tevbe Suresi: 5) buyurmuştur. Ayet-i kerime umumi bir hükmü bildirmektedir ve Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem), Hudeybiye günü

---

620 Hadisin aslı uzun olarak Buharî'de "süreliğine" ifadesi olmaksızın geçer: Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 5, Sayfa: 312, 329, 333; Bunun yanında "süreliğine" ifadesi ise Ebu Davud, Cilt: 3, Sayfa: 210'da geçer. et-Telhis, Cilt: 4, Sayfa: 130'da der ki: "Mahfuz olan sürenin on sene olduğudur."

Kureyş müşrikleriyle on yıllığına ateşkes anlaşmasını imzalaması, bu hükmü tahsis etmektedir. Dolayısıyla "on yıldan" fazlası, ayetteki umum ifadesinin kapsamına dahil olur.

Ebu'l Hattab ise şöyle der: İmam Ahmed'in sözünün zahirinden anlaşılan, İmam'ın bir maslahata binaen bu ateşkes süresini on yıldan da fazlasına uzatmasının caiz olacağı yönündedir. Bunu, İmam Ebu Hanife de söyler. Çünkü ateşkes aynı zamanda bir akittir ve on yıldan fazlasına da haizdir; dolayısıyla -kira akdinde olduğu gibi- daha fazla bir süreliğine de caiz olur. Umum ifadesinin *"on yıl"* şeklinde tahsis edilmiş olmasının manası, bunun bir maslahata binaen icra edilmiş olmasıdır ki, bu maslahat da savaşa nazaran, anlaşma da daha çok gündeme gelmiş olmasındandır.

Ateşkes ve zimmet akdi ancak İmam ya da onun naibi tarafından gerçekleştiğinde caizdir. Çünkü bu akid kafirler cümlesiyle yapılır, başkalasıyla yapılmaz. Onun için İmam'ın görüşüne ve onun uygun göreceği maslahata bağlıdır. İmam'dan başkasının bu anlaşmaya onay vermesi ise tam olarak cihadın terk edilmesine ya da bu anlamda İmam'ın görüşüne karşı çıkmak anlamına gelebilmektedir.

Ateşkes için anlaşıldığında ona uymak gerekir; çünkü Yüce Allah: *"Ey İman edenler! Akitlerinize bağlı kalın."* (Maide Suresi: 1) buyurmuştur. Bir ayet de şöyledir: *"Onların antlaşmalarını, süreleri bitinceye kadar tamamlayınız."* (Tevbe Suresi: 4) Çünkü ateşkese uyulmadığı vakit söz konusu anlaşmaya da uyulmamış olur, hâlbuki kimi zaman ateşkese ihtiyaç duyulmaktadır.

Ateşkesi bozacak olurlarsa, onlara karşı savaşmak caiz olur. Zira Yüce Allah: *"Eğer antlaşmalarından sonra yeminlerini bozarlar ve dininize saldırırlarsa, küfrün önderlerine karşı savaşın. Çünkü onlar yeminleri olmayan adamlardır. (Onlara karşı savaşırsanız) umulur ki küfre son verirler."* (Tevbe Suresi: 12) buyurmuştur. Bir ayet de şöyledir: *"Onlar size karşı dürüst davrandıkları müddetçe siz de onlara dürüst davranın."* (Tevbe Suresi: 7) Nitekim Kureyş kabilesi Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile yaptıkları antlaşmayı bozunca, Allah'ın Resulü (sallallâhu aleyhi ve sellem) onlara karşı yola çıkıp Mekke fethine koyulmuştur.

Bir kısmı anlaşmayı bozar, diğerleri bozmayacak olursa, geri kalanları da bu durum karşısında diğerlerine seyirci kalırlarsa, bir de onlara karşı çıkmayıp, İmam'ın elçilerine de bir şey söylemez ve bir şeyi ibraz etmeyecek olurlarsa, o takdirde hepsi anlaşmayı bozmuş hükmüne dahil olurlar; çünkü onların susup seyirci kalmaları, anlaşmayı bozanlara rıza göstedikleri anlamına gelir. Şayet anlaşmayı bozmayan kimseler, bozanlara açık söz ve fiili olarak yahut onlardan ayrılmak suretiyle itiraz edecek olurlarsa veyahut İmam'ın elçisine mektup yollayarak, anlaşmayı bozanların yaptıklarına katılmadıklarını, kendilerinin anlaşmaya bağlı kaldıklarını ibraz edecek olurlarsa, bu durumda o kimseler hakkında anlaşma bozulmaz (devam eder.) İmam da diğerlerinden ayrılmalarını kendilerine emreder ki, anlaşmayı bozanlar (belli olsun ve) onları alsın... Şayet o (anlaşmaya sadık kaldığını söyleyen) kişi ayırmaktan imtina edecek olur ya da onu teslim etmekten kaçınacak olursa, o kişi de anlaşmayı bozan sayılır. Çünkü anlaşmayı bozan kişinin teslim edilmesini engellemiş olduğundan, onun konumuna geçmiş olur. Ama onu teslim alması kendisine mümkün olmamış ise o zaman anlaşması devam eder; çünkü bu takdirde esir gibi kabul edilir.

Antlaşma yaptığı o kimselerin hainlik yapmasından korkacak olursa, onlarla yaptığı anlaşmayı aynı şekilde bozduğunu kendilerine bildirir. Çünkü Yüce Allah buyurur ki: *"(Antlaşma yaptığın) bir kavmin hainlik yapmasından korkarsan, sen de (onlarla yaptığın ahdi) aynı şekilde bozduğunu kendilerine bildir."* (Enfal Suresi: 58) Yani onlara ahidlerini bozduğunu haber verir ki, onlarda kendisi gibi anlaşmayı bitirmiş olduğunu bilmiş olsunlar. Kalbinden geçirdiği o korkunun oluşması yeterli değil, bir de bu korkusunu ifade edip ortaya koyacak emaresi (sayılan ameli ve bildirimini) ortaya atması gerekir. Ayet-i Kerime'ye göre sözleşmeyi bitirdiklerini bildirmeden evvel savaşmaya ve baskın düzenlemeye kalkışmak caiz değildir. Çünkü anlaşma devam ederken güven içinde olmaları da caridir; dolayısıyla bu durumda iken öldürülmeleri ve mallarının alınması caiz olmaz.

Ateşkes anlaşması yapılınca hem Müslümanların ve hem de Zimmet ehlinin (anlaştıkları tarafın) bu anlaşmaya uyması gerekmektedir. Dola-

yısıyla Müslümanlara yahut zimmîlere ait bir şey itlaf edildiğinde, onun karşı taraf için tazmin edilme durumu söz konusu olur. Ateşkes savaşan iki tarafın birbirlerini muhafaza edip koruyacaklarını gerekli kılmaz; ateşkes sadece iki tarafın birbirleriyle savaşmaktan el etek çekmelerini icap ettirir.

Mutlak olarak ateşkes anlaşması yapılır da bizim tarafımıza bir insan Müslüman olarak ya da (bir kafir) eman isteyerek geçecek olursa, onu karşı tarafa geri vermek vacip olmaz. Bu, caiz değildir; ister gelen hür, köle, adam ya da yahut kadın olsun, fark etmez. Kadının mehrini geri vermek de vacip değildir.

Şafiî ashabı şöyle demiştir: Bir köle Müslüman olmadan evvel bizim tarafımıza gelse sonra da Müslüman olsa, karşı tarafa geri verilemez. Yola çıkmadan önce Müslüman olsa sonra bize çıkıp gelse, bu köle hür olmaz; çünkü karşı düşmanlar bize ait bir eman içindedirler ve (karşılıklı) ateşkesin olması, onun hür olarak geçmesini engellemektedir.

İmam Şafiî, kendisine ait görüşünde der ki: Müslüman bir kadın gelecek olursa, onun mehrini karşı tarafa vermek vacip olur. Çünkü Yüce Allah şöyle buyurur: "*Onların (kocalarının) sarfettiklerini (mehirleri) geri verin.*" (Mümtehine Suresi: 10) Yani kadını talep etmeye geldiğinde kocasına mehrini geri verin, demektir.

Şöyle cevap verilmiştir: Bir defa Daru'l İslam olmayan bir yerden bize birisi çıkıp gelirse, ondan bedel olarak onu ya da başka bir şeyi karşı tarafa geri vermek vacip değildir. Mesela erkek olan hür adamı ya da gelip de sonra Müslüman olmuş olan bir köleyi geri vermek vacip olmaz. Onların "*Çünkü karşı düşmanlar bize ait bir eman içindedirler.*" sözlerine gelince, buna şöyle cevap verilir: Bizim emniyetimiz altında olanlar; İslam diyarında İmam'ın sultası altındaki kimselerdir. Ama onların (küfür) diyarlarında olanlar, İmam'ın sultasında olmadıkları için bu onlar için geçerli olmaz. Buna dair delil şudur: Mesela bir köle Müslüman olmadan evvel bizim tarafa çıkıp gelse, bu köle onların (küfür) diyarında Müslüman olmuştur ve orada bulunan kafirlerin kabzasında ve sultasında yer almış olacağından o köle bizatihi hür olur. Aynı şekilde bu köle yola çıktıktan sonra da Müslüman olsa durum aynıdır.

Ayet-i kerimeye gelince; Bir defa bu, kendilerine bir Müslüman geldiği vakit onu geri göndereceklerine dair şart koşulan Hudeybiye hakkında nazil olmuştur. Yüce Allah, kadınları geri göndermeyi kabul etmeyince sadece onların mehirlerini geri göndermeyi emir buyurmuştur. Dolayısıyla buradaki konu, "antlaşma mutlak olarak" meydana geldiği vakit söz konusudur. Burada ise emri içeren bir anlam bulunmamaktadır.

Ateşkes antlaşmasının şartları: Ateşkes antlaşmasına ait şartlar iki kısma ayrılır:

1) Geçerli olan şart: Mesela; Karşı tarafın Müslümanlardan mal (ücret, para vb.) vermelerini şart koşması ya da ihtiyaç duyulması halinde Müslümanlardan destek istemesini şart koşması veyahut Müslüman bir erkeğin yahut eman istemiş bir kimsenin, Müslümanların tarafına geçmesi halinde onu kendilerine geri vermelerini (düşmanın) şart koşması. İşte bu şart, geçerlidir. Ancak bu son şart, çokça ihtiyaç duyulduğu zaman ve bir maslahatı kapsadığı vakit caiz olur (aksi takdirde caiz olmaz.)

Öyleyse düşmanlar ne zaman bu şartları koşacak olurlarsa, bunları yerine getirmek gerekli olur. Şöyle ki; Onlar, bu şartları talep ettikleri vakit bundan kendileri alıkonulmaz ve İmam da bunu gerçekleştiren kişiye engel olmaz. Bunun yanında İmam'ın gizlice (Müslüman olarak gelenleri) o düşmanlardan kaçmasını emretme hakkı vardır. Onlar da kâfirleri öldürebilirler. Bu durumda, kafirler içinden Müslüman olanlar, başka bir yere gidebilir ve kafirlere karşı savaşıp mücadele gösterebilirler. Kafirlerin mallarını almaları ve anlaşmaya girmemeleri de caiz olur. Şayet imam -kafirlerin izni dahilinde- gelenleri kendi tebasına katacak olursa, onları anlaşmaya dahil eder ve bu durumda kafirlerin öldürülmesi ve mallarının alınması da haram olur.

2) Geçersiz olan şart: Mesela; Kadınların, silahların ya da bize ait olan silahlardan bazılarının veyahut çocukların ya da kendisine (savaşta) ihtiyaç duyulmayan erkeklerin kendilerine geri verilmesini (düşmanın) şart koşması. İşte bu tür şartlar fasit ve geçersiz şartlardır, bunları yerine getirmek caiz değildir. Peki, bu şartlar antlaşmayı bozar mı? Alışverişte olan fasit şartlara binaen bu hususta iki görüş gelmiştir.

Bu ikisinden her birisi hakkında şart koşmuş olursa, istediği vakit o antlaşmayı geçersiz kılabilir. Bu durumda, bir durumun sahih olmaması gerekir; çünkü bununla onlardan bizim lehimize bir emniyet sadır olmayacağı gibi, bizim de onlara karşı bir emniyetimiz söz konusu olmaz; dolayısıyla da ateşkesin manası kaybolur.

Kadınların geri verilmesi şartı geçerli değildir. Çünkü Yüce Allah şöyle buyurur: *"Mümin kadınlar hicret ederek size geldiği zaman, onları, imtihan edin... Eğer siz de onların inanmış kadınlar olduklarını öğrenirseniz onları kâfirlere geri göndermeyin. Bunlar onlara helâl değildir. Onlar da bunlara helâl olmazlar."* (Mumtehine Suresi: 10)

Ganimet malından çalmak: Ganimet malından çalıp bunu gizleyen kimseye "el-Ğâl" denir. İmam da onun bunu çaldığını bilmez; dolayısıyla da bunu ganimetin yanına koymaz. İşte bunun cezası, onu çalan kişinin tüm eşyasının yakılmasıdır. Bunu, el-Hasen ile Şam fakihleri söylemişlerdir. Çünkü bu minvalde Hz. Ömer'in yaptığı rivayete göre, Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "Ganimet eşyalarından mal çalan bir kimseyi ele geçirecek olursanız, eşyasını yakınız. Kendisini de dövünüz."[621]

Amr b. Şuayb'ın babasından, onun da dedesinden yaptığı nakile göre; "Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem), Hz. Ebu Bekir ve Hz. Ömer ganimet malından çalanın eşyalarını yakmış ve onu dövmüşlerdir."[622]

---

621 Ebu Davud, Cilt: 3, Sayfa: 157; Tirmizî, Cilt: 4, Sayfa: 61; Hakim, Cilt: 2, Sayfa: 128 ve Beyhakî, Cilt: 9, Sayfa: 103 Salih b. Muhammed b. Zâide tarikinden, onunda Salim, onunda babasından yaptığı nakille... Tirmiz: Hadis gariptir, der. Buharî'den de bu hadisin zayıf olduğu nakledilmiştir. Hakim ise; İsnadı sahihtir, demiştir. Zehebî de ona muvafakat etmiştir. et-Telhis, Cilt: 4, Sayfa: 114 eserinde der ki: Salih, zayıftır. Buharî ise; Arkadaşlarımızın geneli onunla delil göstermişlerdir, hâlbuki batıldır, der. Ebu Davud ise onu sahih görmüş ve onu sika saymıştır. Dârakutnî ise şöyle demiştir: "Bunu Salih'ten olmak üzere kabul etmemişlerdir ve bunun aslı da yoktur. Mahfuz olan bunu emredenin Salim olduğudur..." el-Hafız ise şöyle demiştir: "Buharî, es-Sahih'inde bunun sahih olmadığına dair işarette bulunmuştur, buna muhalif olanı ise zikretmiştir."

622 Ebu Davud, Cilt: 3, Sayfa: 158; Hakim, Cilt: 2, Sayfa: 131 ve Beyhakî, Cilt: 9, Sayfa: 102 Züheyr b. Muhammed tarikinden yaptığı nakille... Hakim; Hadis gariptir, sahihtir, demiştir. Zehebî de ona muvafakat etmiştir. Beyhakî de bu hadisi zayıf görmüştür. et-Telhis, Cilt: 4, Sayfa: 114 eserinde der ki: Bu hadis Züheyr b. Muhammed'in rivayetidir, kendisi Horasanlıdır ve sonradan Mekke'ye yerleşmiştir. Beyhakî ise şöyle demiştir: Kimisi onun başkası olduğunu söylemiştir, zira kendisi meçhuldür.

İmam Malik, Leys, İmam Şafiî ve Rey ashabı ise eşyası yakılmaz; çünkü Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) yakmamıştır, demişlerdir. Abdullah b. Amr der ki: "Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) ganimet elde edince halkın ellerinde bulunan ganimetleri getirmelerini ilan etmesi için Bilal'e emir verdi. Bunun üzerine o da (ganimetleri getirmelerini) halka ilan etti. Halk ganimetlerini getirince Allah Resulü (sallallâhu aleyhi ve sellem) bu ganimetlerin beşte birini (kendine) ayırıp (geri kalanını gazilere) paylaştırdı. Taksimden hemen sonra bir adam kıldan bir yular getirdi ve: "Ey Allah'ın Elçisi! İşte bizim ele geçirdiğimiz ganimet budur, dedi. Bunun üzerine Hz. Peygamber üç defa: 'Sen Bilal'i ilan ederken duymadın mı?' buyurdu. Adam: 'Evet (duydum.)' diye cevap verdi. Hz. Peygamber de: 'Onu (zamanında) getirmene engel olan neydi?' diye sordu. Bunun üzerine adam Hz. Peygamber'den özür diledi ama Allah'ın Resulü (sallallâhu aleyhi ve sellem): 'Sen bunu kıyamet gününde getirirsin (şimdi) bunu senden asla kabul etmeyeceğim.' buyurdu."[623] Çünkü malın yakılması onu zayi etmek olur, şüphesiz malın zayi edilmesinden men edilmiştir.

el-Muvaffak der ki: Onların ileri sürdükleri bu hadise gelince, Bir defa bu hadis onların lehine delil olmaz; çünkü adam aldığı bu malı ganimetten çalma şeklinde aldığını itiraf etmiş değildir, kendisi için de onu almış değildir. O sadece söz konusu malı geç getirmiş, zamanında getirmemiştir. Bunda da bir ihtilaf yoktur... Malın zayi edilmesi konusuna gelince; Ortada bir maslahat yoksa malın zayi edilmesi yasaktır. Ama kendisinde maslahat varsa, bu durumda bunda bir sakınca yoktur, malı zayi etmek de sayılmaz.

Hürmeti sebebiyle Mushaf yakılamaz. Sadece Rab Teâla ateşle yakmaya hak sahibi olduğu için hayvanlar da söz konusu ateşle yakmak yasağı sebebiyle yakılamazlar.[624] Çünkü bunlar, yakılması emredilen eşyalar kapsamında değildir, bunda bir ihtilaf da yoktur. Ganimet malından çalan

623 Ahmed, Cilt: 2, Sayfa: 213; Ebu Davud, Cilt: 3, Sayfa: 15. Hadis ona aittir. Hakim, Cilt: 2, Sayfa: 127 ve Beyhakî, Cilt: 9, Sayfa: 102. Hakim; Hadisin isnadı sahihtir, demiştir. Zehebî de ona muvafakat etmiştir. Aynı şekilde isnadını Ahmed Şakir de, el-Müsned'e yaptığı haşiyesinde, Cilt: 11, Sayfa: 178 sahih görmüştür. Beyhakî der ki: "Bu rivayetlerin hiçbirisinde Hz. Peygamber (s.a.v.)'in, ganimetten çalanın eşyalarının yakılacağını emrettiğine dair bir şey zikredilmiş değildir."

624 "Düşmanların ateşle yakılması" konusunda geçmişti.

kişinin üzerindeki elbisesi de yakılmaz; çünkü o kişiyi çıplak olarak ortada bırakmak caiz değildir. Aynı şekilde çaldığı malı da yakılmaz; çünkü o da Müslümanlara ait olan bir ganimete aittir. Bunu, aynı zamanda Evzai de söylemiştir. Silahı da yakılmaz; çünkü ona savaşta ihtiyacı vardır. Nafakası da yakılmaz; çünkü âdeten bu da yakılmaz.

el-Muvaffak der ki: Yanında şayet hadis kitabı yahut diğer ilmi bir kitap olursa, bunların da aynı şekilde yakılmaması gerekir. Çünkü bunların faydası dine racidir, yani bunlardan kasıt dine zarar vermek değildir; yakılması gereken şeylerden kasıt ancak dünyalıklardan olup da zarar veren eşyalardır.

Adamın eşyalarını yakmadan evvel adam ölecek olursa, bu eşyaları yakılmaz. Çünkü –hadler konusunda olduğu gibi- adamın ölmesiyle ceza düşmüş olur. Zira ölümüyle artık onun varislerine intikal eder ve yakılması ise cani'den başkası için ceza olarak addedilir.

Taksimattan önce ganimetten çalan kişi tevbe edecek olursa –ihtilafsız olarak- aldığını taksim edilen yere geri verir; çünkü bu ehline raci olan bir hak demektir. Eğer taksimattan sonra tevbe edecek olursa, mezhebimizin görüşüne göre, beşte birini İmam'a geri verir, diğerini de tasadduk eder. Bu, İmam Malik, Evzai, Sevri ve Leys'in görüşüdür.

İmam Şafiî ise şöyle demiştir: Tasadduk edileceğine dair bir gerekçe bilmiyorum. Nitekim ganimetten çalan kişiyle ilgili geçen hadiste: *"Sen bunu kıyamet gününde getirirsin (şimdi) bunu senden asla kabul etmeyeceğim."* ifadesi geçmektedir.

el-Muvaffak şöyle demiştir: Bizim lehimize, zikrettiğimiz sahabenin ve kendilerinden sonra gelen ilim adamlarının görüşü yer almaktadır. Onların döneminde kendilerine muhalefet edeni bilmediğimiz için bu, bir icma halini almış oldu. Çünkü bu malı terk etmek, insanlar için yaratılmış olan bu malı zayi etmek olur ve faydasını almayıp iptal etmek olur. Bir de bu, ganimeti çalanın günahından bir şeyi de hafifletmez. Sadaka olarak verilmesine gelince; Bunda yoksullar için bir yarar söz konusudur ve sadakanın sevabından sahibine de ecir gelmiş olmaktadır; dolayısıyla da ganimeti çalandan bu günahı götürmüş olacağından bu, daha evla sayılır.

Savaş kazanıldıktan sonra öldürülmeyecek olanlar: Kafirlere karşı muzaffer olduktan sonra İmam'ın buluğ çağına girmemiş bir çocuğu öldürmesi –söz konusu gelen yasak sebebiyle- caiz olmaz, bunda bir ihtilaf da yoktur.[625] Çünkü çocuk bizzat esir olarak köle hükmüne dahil olur. Buluğ çağına girmesi de üç durumda gerçekleşir: Birincisi; İhtilam olması ki, bunda bir ihtilaf yoktur. İkincisi; Ön çevresinde sert kılların bitmesi ve Üçüncüsü de; On beş yaşına girmiş olmasıdır. Bu üç alamet, erkek ve kız hakkında söz konusudur. Bunun yanında kız için bir de hayız görmesi ve hamile kalması da eklenmektedir. Dolayısıyla bu alametlerden hangisi bir kimsede yoksa işte o, çocuk sayılır ve öldürülmesi haramdır.

Kadın ve Pîrîfâni yaşlı bir kimse de öldürülmez. Bunu, İmam Malik ve Rey ashabı söylemiştir. Çünkü Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurur: "Pîrîfâni yaşlıyı, çocuğu ve kadını öldürmeyiniz."[626] Hz. Ebu Bekir'in, Yezid'e yazdığı vasiyetinde de şu şekilde geçer: "Kadınları, çocukları ve yaşlı ihtiyarları öldürme."[627]

İmam Şafiî iki görüşünden birisinde şöyle der: Yaşlıların öldürülmesi caizdir; çünkü Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem): "Müşriklerin yaşlılarını öldürün, çocuklarını ise bırakın."[628] buyurmuştur. Yüce Allah şöyle buyurur: *"Müşrikleri öldürün..."* (Tevbe Suresi: 5) Ayet umum ifade eder ve kapsamına yaşlıları da almaktadır.

Şöyle cevap verilmiştir: Pîrîfâni bir yaşlı, savaşçı bir asker değildir; dolayısıyla -kadın gibi- öldürülmez. Ayet-i kerime ise zikri geçen ifadelerle tahsis edilmiştir. Çünkü bu ayetin umumi kapsamından aynı şekilde kadınlar da çıkmıştır. Pîrîfâni bir yaşlı da aynı anlama gelmiş olduğundan, onu kadın hükmüne kıyas ettik. İleri sürdükleri hadislere gelince;

---

625 "Esirlerin Hükmü" konusunda geçmişti.

626 Ebu Davud, Cilt: 3, Sayfa: 86 Enes hadisinden nakille... Onun bu tarikinde Halid b. el-Fevz vardır ve et-Takrip eserinde geçtiği üzere makbul bir kimsedir. Bak: Dâifu'l Câmi, Cilt: 2, Sayfa: 19.

627 "Düşmanın hayvanlarını öldürmek" konusunda geçmişti.

628 Ahmed, Cilt: 5, Sayfa: 12, 20; Ebu Davud, Cilt: 3, Sayfa: 122. Hadis el-Hasen b. Semura rivayetinden gelmiştir. el-Hasen'in ravisi ise Katade'dir ve semâ'da bulunduğunu açıkça söylememiştir. Ondan da Ahmed ve Ebu Davud, el-Haccâc b. Erteâ'dan rivayet etmişlerdir. Tirmizî'de ise Said b. Beşir'den gelmiştir ve kendisi zayıftır. Bak: Dâifu'l Câmi, Cilt: 1, Sayfa: 328.

Buradaki yaşlılardan kasıt savaşma gücü bulunan savaşçı ihtiyarlardır ya da düşmanlara bilgi ve taktik vererek onlara yardımcı olan ihtiyarlardır. Dolayısıyla hadisler bu şekilde cem edilmiş olur.

el-Muvaffak der ki: Bizim öne sürdüğümüz hadisler yaşlılar ve yaşlılık hakkında özel gelmiştir; onların hadisi ise bütün yaşlılar hakkında genel anlamda gelmiştir. Özel olan bir hüküm, genel hükmün önüne geçer.

Kötürüm, kör ve rahip de öldürülmez. Bunlar hakkındaki ihtilaf, yaşlılar hakkındaki ihtilafla aynıdır.

Zikri geçen bu kimseler şayet savaşa iştirak edip savaşmış olurlarsa, bu durumda öldürülmeleri caiz olur. el-Muvaffak der ki: Bu noktada bir ihtilafın olduğunu bilmiyoruz. Çünkü bunların öldürülmemelerinin sebebi, normal durumlarda savaşa katılmadıkları içindir.

Bir kale halkı ablukaya alınırsa: İmam şayet bir kaleyi ablukaya alıp kuşatacak olursa, sabırla beklemesi gerekir ve şu beş husustan birisi icra edilmedikçe oradan ayrılamaz:

1) Kale halkı Müslüman olur, bu durumda İslam'a girdikleri için canlarını ve mallarını korumuş olurlar. Şayet (kale) fethedildikten sonra Müslüman olurlarsa, sadece canlarını korumuş olurlar, malları ise bu şekilde kalır.

2) Müslümanların çekilip gitmeleri için mal (para vb.) teklif etmeleri. Bunu onlardan almak caiz olur, ister bunu peşin versinler, isterse her sene devamlı verilmek üzere haraç (vergisi) şeklinde versinler fark etmez. Eğer onlar kendilerinden cizye kabul edilen kimselerden iseler, bu cizyeyi onlardan almak gerekli olur ve öldürülmeleri de haram olur. Çünkü Yüce Allah şöyle buyurmuştur: *"(...) küçülerek elleriyle cizye verinceye kadar savaşın."* (Tevbe Suresi: 29) Cizye olmaksızın bir malı verecek olurlarsa ve maslahata binaen bunun alınması da uygun olacaksa, o zaman bu onlardan kabul edilip alınır; çünkü maslahat yoksa kabul etmek zorunlu değildir.

3) Kalenin kapılarını açmaları,

4) Çekilip gitmekte bir maslahat varsa, mesela ikamet etmekten dolayı bir zarar görmek gibi ya da ümitsiz bir durumun söz konusu olması veyahut ikamet edilmediğinden dolayı bir maslahatın kaçırılmış olması,

5) Müslümanlar içinden bir Kâdı'nın hüküm vermesine uyarlar ve bu caizdir. Zira Kureyza oğullarından bazı erkeklerin kılıçtan geçirilmeleri ile ilgili hadiste geçtiği üzere bu konuda Sâd b. Muaz'ın verdiği hükme göre amel edilmiştir.[629] Bu Kâdı'nın şu yedi şarta yani Hür, Müslüman, akıllı, buluğa girmiş, erkek, adaletli ve fakih olması göz önünde bulundurulur; zira Müslümanların (diğer) kadı'larında da bu özellikler aranmaktadır. Buradaki fıkıh bilgisinden kasıt ise buradaki hükme bağlı caiz olan yönünü bilmesidir; yoksa bu konu dışındaki tüm ahkamı bilen bir fakih olması demek değildir.

Hükmün niteliğine gelince; Şayet Kâdı, erkeklerin öldürülmesi ve çocuklarla kadınların esir edilmelerine dair hüküm verecek olursa, bu hüküm yerine getirilir. Çünkü Sad b. Muaz, Kureyza oğulları hakkında öldürme hükmünü verince Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem): "Onlar hakkında Allah'ın(c.c.) hükmü ile hükmettin." buyurmuştur.

Şayet karşı savaşçılara eman vermek ve çocuklarının da esir edilmelerine dair hüküm verecek olursa, bu noktada el-Kâdı (İyaz); Bu hükme uymak gerekir, demiştir. Bu, Şafiî mezhebine göre de böyledir. Çünkü bu hüküm bir maslahata göre icra edilmiştir; dolayısıyla -esir konusundaki İmam'ın pozisyonu gibi- burada onlara eman verme hakkı da vardır. Ebu'l Hattap ise bu hükme uymanın gerekli olmadığını tercih eder. Çünkü kâdı'nın fayda getirecek bir hususta hüküm vermesi lazım, hâlbuki eman vermekle Müslümanların faydasına bir şey olmamış olur.

Çocuklara ve kadınlara eman vermeye dair hüküm verirse, bunun caiz olmaması icap eder. Çünkü İmam bile, esir düştükleri vakit çocuk ve kadınlara eman vermeye malik değildir. Aynı şekilde kâdı'da böyledir. Cevaz verilmesi de muhtemeldir; çünkü bunların – esir olarak düşenlerin tersine- henüz esir düştükleri netleşmemiştir; böylelikle bizatihi esaretle, köle hükmüne dönüşmüş sayılır.

Fidye verilmesine dair hüküm verirse, bu caizdir. Çünkü (nasıl ki) İmam, esirler konusunda, öldürmek, fidye karşılığı serbest bırakmak, köle olarak tutmak ve eman vermek, şeklinde hüküm vermekle muhayyerdir, aynı şekilde kâdı da böyledir.

---

629 Buharî ve Müslim ittifak etmiştir. Buna "Esirlerin Hükmü" konusunda işaret edilmişti.

Sebât emek ve savaştan kaçmak: Müslümanlar (savaşmak için) kafirlerle karşı karşıya geldiklerinde sebat edip durmak vacip, kaçmak ise haram olur. Çünkü Yüce Allah şöyle buyurdular: *"Ey müminler! Toplu halde kâfirlerle karşılaştığınız zaman onlara arkanızı dönmeyin. (Korkup kaçmayın.)"* (Enfal Suresi: 15) Şöyle de buyurur: *"Ey iman edenler! Herhangi bir topluluk ile karşılaştığınız zaman sebat edin..."* (Enfal Suresi: 45) Şüphesiz Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) savaştan kaçmayı, büyük günahlardan saymıştır.[630]

Sebat etmek iki şarta göre vacip olur:

1) Kâfirlerin Müslümalardan sayı olarak çok olmaması. Eğer sayıca çok olursa, bu durumda savaştan kaçmak (savaşmamak) caizdir. Çünkü Yüce Allah şöyle buyurmuştur: *"Şimdi Allah, yükünüzü hafifletti; sizde zayıflık olduğunu bildi. O halde sizden sabırlı yüz kişi bulunursa, (onlardan) ikiyüz kişiye galip gelir."* (Enfal Suresi: 66) Şayet bu ayette gelen lafız, haber verme lafzı ise bu durumda emir ifade eder. Buna dair delil *"Şimdi Allah, yükünüzü hafifletti."* (Enfal Suresi: 66) ifadesidir. Şayet hakiki manası üzere haber olsaydı, o zaman bir kişinin on kişiye galip gelmesinden, iki kişiye galip gelmesine bir hafifletme olarak çevirmemiz söz konusu olmazdı.

2) Kaçmasıyla sadece savaşmak için bir tarafa çekilmeyi kasdetmiş olması ve diğer bölüğe ulaşıp mevzi tutmayı hedeflemiş olması. Şayet bu ikisini kasdetmiş olursa bu mübahtır. Çünkü Allah'u Teâla şöyle buyurur: *"Tekrar savaşmak için bir tarafa çekilme veya diğer bölüğe ulaşıp mevzi tutma durumu dışında (her kim savaştan kaçacak olursa)..."* (Enfal Suresi: 16) "*Taharruf*"un manası; Savaş ehlinin adeti gereği (taktik açısından) imkân ölçüsünde savaşmak için bir tarafa çekilmesidir. "*Tehayyüz*" ise Müslümanların diğer bölüğe yetişip hep beraber düşmana karşı daha güçlü bir şekilde karşı koymak için mevzi tutmalarıdır.

Kâfirler, eğer sayıca Müslümanlardan fazla iseler ama Müslümanlar zann-ı galibe göre zafer elde edebileceklerini düşünüyorlarsa, bu durumda evla olan sebat edip (savaşmaktır.) Çünkü bunda bir maslahat vardır.

---

630 Buharî ve Müslim ittifak etmiştir, Ebu Hureyre hadisinden nakille lafzı şöyledir: "Yedi helak eden şeyden sakınınız..." Bu saydıklarından birisi de; "Savaş günü kaçmaktır." Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 5, Sayfa: 393; Müslim, Cilt: 1, Sayfa: 92.

Bunun yanında savaşmayıp gitseler bu da caizdir. Çünkü helak olmaları söz konusudur. Kalmaları durumunda helak olacakları ve gittikleri zaman da kurtulacaklarını zannederlerse bu durumda gitmeleri daha evla olur; bunun yanında sebat edip kalsalar bu da caizdir. Çünkü şehadet noktasında onların bir gayeleri vardır ve bu amaçla kalıp (şehid olana değin savaşıp) mağlup olmaları caiz olur. Zann-ı galiplerine göre kaldıklarında da geri çekildiklerinde de helak olmaları söz konusu ise bu durumda savaşta yüz yüze çarpışıp yüce şehidler derecesine nail olmak için sebat edip kalmaları daha evla olur. Bu şekilde kınananlardan daha erdemli bir iş yapmış olurlar; zira bu durumda mağlup olmaları da aynı şekilde caizdir. Şüphesiz Yüce Allah şöyle buyurur: *"Nice az sayıda bir birlik, Allah'ın izniyle çok sayıdaki birliği yenmiştir. Allah, sabredenlerle beraberdir."* (Bakara Suresi: 249)

Müslüman esir düşmekten korkacak olursa, öldürülünceye kadar karşı koyup savaşması daha evladır. Esir olmaya kendisini teslim etmez. Çünkü esir olmamakla sevap ve üstün dereceleri kazanmış olur; bunun yanında kafirlerin kendisine icra edecekleri tâzip ve işkencelerden, kendisini (esir olarak) kullandırmaktan ve fitneden nefsini korumuş da olur. Şayet esir olarak teslim olmak durumunda kalırsa, bu da caizdir.

Eman'ın niteliği: Eman konusunun kimler hakkında geçerli ve sahih olacağına dair açıklamalar geçmişti.[631] Ama eman'ın niteliğine gelecek olursak; Şeriat'e göre eman'ın icra edilmesi iki lafızla gerçekleşir: "Sana eman için izin verdim." ve "Sana eman verdim." şeklinde. Yüce Allah şöyle buyurdu: *"Ve eğer müşriklerden biri senden aman dilerse, Allah'ın kelâmını işitip dinleyinceye kadar ona aman ver..."* (Tevbe Suresi: 6)

Nitekim Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) de: "Senin eman verdiğin gibi, biz de eman verdik."[632] şeklinde buyurmuştur. Şöyle de buyurmuştur: "Her kim Ebu Süfyan'ın evine girecek olursa, o emniyettedir (kendisine eman verilmiş kimsedir.)"[633] Yine bu anlamda: "Korkma,

631 "Düşmanlara eman vermek" konusunda geçmişti.
632 Hadisin kaynağı "Düşmanlara eman vermek" konusunda geçmişti.
633 Sahih-i Müslim, Cilt: 3, Sayfa: 1406.

sakınmana gerek yok, sana korku yoktur, sana bir beis yoktur..." gibi ifadeler de kullanmış olsa, bunlar da eman'a izin veren ifadelerden sayılır. el-Muvaffak der ki: Tüm bunlarda bir ihtilafın olduğunu bilmiyoruz.

Bir Müslüman, düşmanların göreceği şekilde eman vermeye işaret ederek: "Bununla sana eman verdiğimi kasdettim." dese, bu da eman sayılır. Şayet: "Bununla emanı kasdetmedim." dese, söz onun vereceği söze göre gerçekleşir; çünkü neyi kasdettiğini o daha iyi bilir. Şayet kafirler, onun bu eman işaretine göre kalelerinden çıksalar, öldürülmeleri caiz olmaz; ancak onlar güven içinde kalacakları bir yere ulaştırılırlar. Şayet bu Müslüman ölse yahut kaybolsa yine onlar, güven içinde kalacakları bir yere ulaştırılırlar. Bunu, İmam Malik ve İmam Şafiî söylemiştir.

CİZYE BÖLÜMÜ

► FEY TAKSİMİ, GANİMET VE SADAKA

CİZYE BÖLÜMÜ

Cizye; Kâfirin İslam beldesinde ikamet etmesi için her sene ödemek zorunda kaldığı vergiye denir. Bu konunun temeli, kitap, sünnet ve icma'ya dayanmaktadır. Yüce Allah şöyle buyurmuştur: *"(...) küçülerek elleriyle cizye verinceye kadar onlarla savaşın."* (Tevbe Suresi: 29)

(Sahabeden) Muğira b. Şûbe, Kisra'nın elçisine şöyle dedi: "Şimdi Rabbimizin elçi gönderdiği bu Aziz Peygamberimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) bize, -Siz yalnız bir Allah'a ibadet edinceye yahut cizye verinceye kadar- sizinle savaşmamızı emretti."[634]

Bureyde hadisinde ise şöyle geçmektedir: "Eğer iman etmeyi kabul etmeyecek olurlarsa, bu durumda onlara cizye vermelerini söyle."[635] Bu konu hakkında gelen hadisler çoktur. Ezcümle Müslümanlar da cizye almanın caizliği hususunda icma etmişlerdir.

Kendilerinden cizye kabul edilen kimseler: Kendilerinden cizye kabul edilenler, iki sınıftır. Bunlar: Kitap ehli ve Kitap ehli şüphesi olan kimselerdir.

Kitap ehline gelince; Bunlar Yahudi, Hıristiyanlar ve onların dinine mensup olanlardır. Bunların dışındaki kafirler ise; *"Kitap, yalnız bizden önceki iki topluluğa (hıristiyanlara ve yahudilere) indirildi, biz ise onların okumasından gerçekten habersizdik, demeyesiniz diye..."* (Enam Suresi: 156) ayeti gereği, "kitap ehli"nden sayılmazlar.

Kitap ehli şüphesi bulunanlar kimselere gelince; bunlar da Mecusilerdir. Çünkü rivayet edildiğine göre onların da bir kitabı olmuş sonradan kaldırılmış ve bu şekilde kitap ehli şüphesi hasıl olmuştur. (Müslüman ol-

---

634 Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 6, Sayfa: 258.

635 "Savaşta tebliğ etmek" başlığında geçmişti. Hadis ise Müslim, Cilt: 3, Sayfa: 1357'de geçmektedir.

madıkları takdirde) kanlarının akıtılması ya da kendilerinden cizye alınması gerekli görülmüştür. Bunun yanında kadınlarıyla evlenilmesine ve kestikleri etlerden de yenilmesine dair bir delil indirilmemiştir.

Kitap ehlinden ve Mecusilerden cizye almak, icma ile sabittir. el-Muvaffak der ki: Bu konuda bir ihtilafın olduğunu bilmiyoruz. Çünkü Ashab-ı kiram -Allah kendilerinden razı olsun- bu noktada icma etmişlerdir. Raşit halifeler de, onlardan sonra gelenler de tâ bu günümüze kadar hep bununla amel etmişlerdir; kimse bunu kınamamış ve karşı da çıkmamıştır.

Onların Acem ya da Arap olmalarında ise bir fark yoktur. Bunu, İmam Malik, Evzai, İmam Şafiî ve Ebu Sevr söylemiştir; çünkü delillerin umumi manası bunu ifade etmektedir.

Ebu Yusuf ise; Cizye Araplar'dan alınmaz; çünkü onlar Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in soyundan oldukları için muaf tutulmuşlardır." demiştir. Ancak delillerin umumi manasından dolayı bu görüşe karşı çıkılmıştır. Zira Büreyde hadisinde[636] şöyle gelmiştir: "Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) bir müfrezeyi savaşa gönderdiği vakit onlara, düşmanlardan cizye almalarını emretmiştir, Acem olsun başkası olsun herhangi bir ayrım ise yapmamıştır." Hatta Allah'ın Resulü (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in en çok savaştığı topluluk da Araplar'dan olmuştur.

el-Muvaffak şöyle demiştir: Kesin ve katî olarak sabittir ki; Arap olan Yahudi ve Hıristiyanlar hayatlarının çoğunu, Sahabe-i Kiram döneminde İslam beldelerinde geçirmişlerdir. Cizye ödemeksizin onların buralarda kendilerini ifade etmeleri de asla söz konusu değildir; bu da kesinlikle gösteriyor ki onlardan cizye alınmaktaydı.

Sürekli olarak yapılacak zimmet akdi ancak iki şartla caiz olur:

1) Her sene onların cizye vererek bunu gerekli görmeleri,

2) İslam hükümlerine bağlı kalmaları. Bu da kendileri hakkında hükmü verilen hakkın edasını yahut da haramı terk etmeyi kabul etmeleridir.

636 Buna az önce işaret edilmişti. "Cihad Kitabı"nın başlarında geçen "Kafirlerin kısımları" konusunda bu noktada ele alınan görüş ve istidlallere bakınız.

Vermek zorunda kaldıkları cizyeyi ve buna göre ikamet etmeleri neticesinde kendilerinden cizye kabul edilir. Onlar dinin hükümlerine de bağlılık göstermek durumundadırlar. Çünkü Yüce Allah, cizye verinceye kadar kendileriyle savaşılmasını emretmiştir. Yani bunun hükümlerine de gereklilik göstermelidirler. Eğer bu olmaz ise bu durumda can ve malları mübah olur.

Yahudi, Hıristiyan ve Mecusinin dışındakilere gelince, onlardan cizye kabul edilmez, onlar cizye verecek olsalar da alınmaz. Onların sadece Müslüman olmaları kabul edilir, olmazlarsa öldürülürler.[637]

Cizye'nin miktarı: Cizye'nin miktarı hakkında üç görüş gelmiştir:

1) Cizye'nin belirli bir miktarı vardır, ne fazlası istenir ne de azı. Bu, Ebu Hanife'nin ve İmam Şafiî'nin görüşüdür. Çünkü Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) cizyeyi belirli bir ölçüde farz kılıp Muaz'a: "Ergenlik yaşına ulaşmış bir erkekten bir dinar veya onun dengi meâfir kumaşından al..."[638] buyurmuştur. Cizye'yi aynı şekilde Hz. Ömer de[639] Sahabenin huzurunda ölçüsünü takdir etmiş ve kimse ona karşı çıkmamıştır, bu şekilde bir icma halini de almıştır.

2) Cizye'nin belirli bir miktarı yoktur, bunun az yahut çokluk ölçüsü İmam'ın (devlet başkanı) görüşüne kalmıştır. Bu ise Sevri ve Ebu Ubeyd'in görüşüdür. Çünkü Muaz hadisi bunu ifade eder. Bir de Hz. Ömer, cizye'yi şu şekilde üç bölüme ayırmıştır: Zengin için kırk sekiz dirhem, Orta halli kimse için yirmi dört dirhem ve fakir için on iki dirhem.[640] Bunun yanında Hz. Ömer, Tağlib oğullarıyla anlaşma yaparak, Müslümanların verdiği zekâtın iki katını kendilerine (cizye miktarı olarak) tayin etmiştir.[641] Bu da

---

637 Bu hususta zayıf olarak gelen başka görüşler de vardır, "Kafirlerin kısımları" konusunda geçmişti.

638 Muaz hadisi "Zekât kitabı"nın başlarında, "Sığırların zekâtı" konusunda geçmişti.

639 Biraz sonra gelecek.

640 İbn Ebu Şeybe, Cilt: 12, Sayfa: 241-242, onun tarikiyle de Beyhakî, Cilt: 9, Sayfa: 196. Beyhakî; Hadis mürseldir, demiştir. Bak: Nasbu'r Râye, Cilt: 3, Sayfa: 447-448. Zeylai buna iki tane de başka tarik ortaya koymuştur ki birisi; et-Tabakât eserinde İbn Sâd'da, İkincisi ise; el-Emvâl eserinde Ebu Ubeyd'e aittir. Kendisi ise bu ikisi hakkında sükut etmiştir. Bak: el-Emval, Sayfa: 44, 45.

641 Beyhakî, Cilt: 9, Sayfa: 216. Zeylai yine bu hadisi İbn Ebu Şeybe, Ebu Ubeyd ve İbn Zencûyeh'e nispet etmiştir. Hadis hakkında ise sükut etmiştir. Bak: Nasbu'r Râye, Cilt: 3, Sayfa: 362-363.

gösteriyor ki söz konusu cizye miktarı İmam'ın görüşüne kalmıştır. Şayet durum böyle olmasaydı, o zaman tüm yerlerdeki cizye miktarı aynı olurdu, farklı miktarlarda alınması caiz olmazdı. Nitekim Süfyan b. Uyeyne, İbn Ebu Necîh'ten naklederek şöyle demiştir: "Ben Mücahid'e: 'Şam ehlinin durumu nedir, onlar üzerinde kişi başına dört dinar cizye var; Yemen ehli üzerinde ise bir dinar cizye var, dedim.' Bunun üzerine Mücahid: 'Bu, zenginlik durumundan dolayı böyle yapıldı.' cevabını verdi."[642]

3) Cizye'nin asgarisi bir dinar'dır, üst sınırı ise takdir edilmemiştir. Bu durumda fazlasını almak caiz, ama eksik almak caiz değildir. Çünkü Hz. Ömer, Allah'ın Resulü (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in cizye'de farz koyduğu miktarın üzerinde artırma yapmış, ama bu miktarı düşürmemiştir.[643]

Sabit olduğu üzere Hz. Ömer, cizye miktarını kırk sekiz dirhemin üzerine ziyade yapmak suretiyle elli dirheme çıkarmıştır.[644]

Cizye'nin miktarı, ödeme zamanı ve kimden alınacağı: Evla görüşe göre -ki bu da Cizye'nin; Zengin için kırk sekiz dirhem, Orta halli için yirmi dört dirhem ve fakir için de on iki dirhem olarak takdir edilmiş olduğudur. Bu, Ebu Hanife'nin de kabul ettiği görüştür. Nitekim Hz. Ömer hadisi bu yönde gelmiştir ve bu hadisin sıhhati ve şöhreti hakkında Ashab-ı kiram arasında bir ihtilaf olmadığı gibi, buna karşı çıkan da olmamıştır, muhalefet eden de yoktur. Onlardan sonra Raşit halifeler de bununla bizzat amel etmişlerdir. Bu nedenle icma halini almış oldu, dolayısıyla bu noktada yanlış yapmak (farklı yok izlemek) caiz değildir.

---

642 Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 6, Sayfa: 257'de muallak olarak rivayet etmiştir. el-Hafız der ki: "Ondan bu hadisi Abdurrazzak mevsul olarak aktarmıştır." el-İrva eserinde: "Bunun isnadı sahihtir." der. Bak: el-Musannaf, Cilt: 6, Sayfa: 87; İrvau'l Galil, Cilt: 5, Sayfa: 101.

643 Malik, Muvatta, Cilt: 1, Sayfa: 179, Nafi, onun Ömer b. el-Hattab'ın kölesi Salim'den nakille: "Hz. Ömer, Mısır ve Şam gayri müslimlerine dörder dinar, Irak gayri müslimlerine ise kırkar dirhem cizye takdir etti. Ayrıca müslümanlara yardımı ve misafirlik hakkının üç gün olması kuralını da koydu." Beyhakî, Cilt: 9, Sayfa: 195 ise Nafi… rivayetinden nakille… İrvau'l Galil, Cilt: 5, Sayfa: 101'de der ki: "İsnadı son derece sahihtir."

644 Ebu Ubeyd, el-Emvâl, Sayfa: 45; Beyhakî, Cilt: 9, Sayfa: 196. İrvau'l Galil, Cilt: 5, Sayfa: 102 eserinde der ki: "İsnadı yine ikisinin şartına göre sahihtir."

İmam Malik der ki: Cizye, zengin hakkında kırk dirhem yahut dört dinar'dır. Fakir hakkında ise on dirhem yahut bir dinardır.[645]

İmam Şafiî ise şöyle demiştir: Vacip olan herkes hakkında bir dinar olduğudur; çünkü Muaz hadisi buna delildir. Sadece müstehap olan bu cizye miktarını söz konusu olan üç bölüme ayırmaktır; nitekim bu şekilde ihtilaftan çıkılmış olur.

Hz. Ömer'den gelen rivayet üzere bu hususta bir icma'nın olduğu şeklinde buna cevap verilmiştir. İmam Şafiî de bunun müstehap olduğunu söyleyerek muvafakat etmiştir. Ama Muaz hadisine gelirsek, bunun iki türlü izahı vardır:

1) Muaz'ın bu şekilde amel etmesinin nedeni fakirliğin galebe çalmasından dolayıdır. Buna dair delil Mücahid'in: *"Bu, zenginlik durumundan dolayı böyle yapıldı."* sözüdür.

2) Burada söz konusu olan (belirli) takdir vacip değildir. Belki İmam'ın görüşüne bırakılmış olabilir.[646] Çünkü cizye (düşmanı) küçültmek için ve onlara bir ceza vermek amacıyla vacip kılınmıştır. Dolayısıyla da -bedeni cezalarda olduğu gibi- durumlarına göre bu farklılık arz etmektedir. Kimisi öldürülürken, kimisi de köle olarak tutulur. Oturduğu evin bir karşılığı olarak bu cizyeyi vermesi sahih olmaz; çünkü böyle olsaydı bu durumda kadın, çocuk ve körler için de bunu vermeleri vacip olurdu.

Cizye, sene sonunda ödenmelidir. Bunu, İmam Şafiî söylemiştir. Çünkü cizyenin ödenmesi senenin tekrarlanmasıyla tekerrür eden bir maldır. Bu nedenle zekât gibidir ve senenin başında ödenmesi vacip olmaz.

Ebu Hanife ise; Cizye'nin senenin başında ödenmesi vaciptir, demiştir. Çünkü Yüce Allah: "(...) *cizyeyi verinceye kadar...*" (Tevbe Suresi: 29) şeklinde buyurmuştur. (Ama) bu ayetle kasdedilenin, cizye vermeyi gerektirdiğidir yoksa onun bizzat (ne zaman) verileceği değildir. Bu sebepledir ki cizyeyi almadan önce de onu sadece vermeleriyle de öldürülmeleri haram olur.

---

645 Tek bağlantıdan evvelki kaynağa bakınız. Anlaşıldığı üzere onun zikretmiş olduğu; Bir dinar'ın, on dirhem ile on iki dirhem arasında sarf edilmiş olduğudur.

646 Bu, görüşlerin en açık (kuvvetli) olanıdır, tüm delillerin delalet ettiği de budur. Allah, en iyisini bilir. Bak: Ebu Ubeyd, Kitâbu'l Emvâl, Sayfa: 45-46.

Cizye, onların sahip olduğu mallarının güzellerinden alınır. Bu, İmam Şafiî, Ebu Ubeyd ve başkalarının görüşünü oluşturur. Çünkü Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem), Muaz'ı Yemen'e gönderdiğinde, ergenlik yaşına ulaşmış bir erkekten bir dinar veya onun dengi meâfir kumaşından almasını kendisine emretmiştir. Nitekim Hz. Ömer de cizye'den olmak üzere bir çok güzel eşyalar almıştır.[647]

Bu anlaşıldığına göre, dolayısıyla cizyenin kıymeti de alınabilir. Çünkü Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Veya onun dengi meâfir kumaşından al."*[648] buyurmuştur.

Zimmet akdi yapılınca, o esnada oradan geçen Müslümanlara bir ziyafetin verilmesini şart koşmak da caizdir. Çünkü Hz. Ömer anlaşma yaparken zimmîlere, oradan geçen Müslümanlara üç gün boyunca ziyafet vermelerini hüküm vermiştir.[649]

Kimlere cizye vermek vacip değildir: Çocuğa, aklı olmayana ve kadına cizye vermek vacip değildir. el-Muvaffak der ki: Bu konuda ilim adamları arasında bir ihtilafın olduğunu bilmiyoruz. Şüphesiz Hz. Ömer, ordu komutanlarına; "Kadınlar ve çocuklardan cizye almamalarını, cizyeyi sadece ustura kullanan (erkeklerden) almalarını" bir (mektup) yazarak[650] ortaya koymuştur.

Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in, Muaz'a buyurduğu: *"Ergenlik yaşına ulaşmış bir erkekten bir dinar al."* sözü ise buluğ çağına ermemiş kimselerden cizye almanın vacip olmadığına delildir. Çünkü cizye, kanı/canı akıtılan (yani helal olan) kimseler adına alınmaktadır. Hâlbuki diğerlerinin canı, bunların canı ile aynı sayılamaz.

---

647 Bak: Ebu Ubeyd, Kitâbu'l Emvâl, Sayfa: 49-50.

648 Hadis az önce geçmişti. Hadiste geçen "Meâfir" (güzel ve kaliteli) kumaş demektir.

649 Hadis az önce "Cizye'nin miktarı" konusunda geçmişti.

650 Ebu Ubeyd, Kitâbu'l Emvâl, Sayfa: 41; Beyhakî Cilt: 9, Sayfa: 195, 198. el-İrva, Cilt: 5, Sayfa: 96 eserinde der ki: "Bu isnad Şeyhayn şartına göre sahihtir." Ebu Ubeyd der ki: "Bu, cizye vermek kendisine vacip olan ve olmayanlar hakkında aslolan bir hadistir. Görmez misin ki hadiste zikri geçen cizye sadece buluğa ermiş olan erkeklere vaciptir, kadın ve çocuklara vacip değildir. Çünkü cizye vermedikleri takdirde o erkeklere öldürülme hükmü icra edilir. Bunun yanında öldürülmeyi hak etmeyen kimselerden ise cizye düşmektedir ki, onlar da çocuklar ve kadınlardır."

Zimmet ehlinin çocuklarından buluğ çağına girmiş olanlar yahut onların delilerinden olup da ayrılmış olanlara gelince; İlk olarak yapılan anlaşmayla onlar söz konusu zimmet ehlinden sayılmış olurlar; dolayısıyla baştan bir antlaşmanın/akdin yapılmasına ihtiyaçları da yoktur. Çünkü ne Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den ve ne de Raşit halifelerinden bu gibi kimselerin baştan antlaşma yaptıklarına dair bir nakil gelmiş değildir. Zira antlaşma onların efendileri (ve velileri) ile birlikte yapıldığından onların kapsamına dahil olurlar. Çünkü çocuklar ve deliler, bu antlaşmanın kapsamına dahil olmuş sayılırlar, bu yüzden –başkalarında olduğu gibi- durumlarının değişmesi sebebiyle baştan antlaşma yapmalarına ihtiyaçları yoktur.

el-Kâdı (İyaz) bir yerde şöyle der: Bu kimse, antlaşmaya bağlılık göstermek ile onu güvenilir bir yere bırakmak arasında muhayyerdir. Bu, İmam Şafiî'nin görüşüdür.

Ödemekten aciz olan bir fakirin cizye vermesi vacip değildir. Bu, İmam Şafiî'ye ait görüşlerinden birisini oluşturur. Çünkü Hz. Ömer, cizyeyi üç bölüme ayırmış ve en düşük bölümünü, çalışıp kazanan fakire takdir etmiştir.[651] Bu da çalışıp kazanamayan bir fakire, cizye'den bir şey vermeyeceğine delalet etmektedir. Nitekim Yüce Allah şöyle buyurmuştur: "*Allah kimseye gücünün üstünde yük yüklemez.*" (Bakara Suresi: 286)

İmam Şafiî diğer görüşünde ise; Ona (yani aciz olan bir fakirin) cizye vermesi vaciptir, demiştir. Çünkü Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem): "*Ergenlik yaşına ulaşmış bir erkekten bir dinar al.*" buyurmuştur. Zira onun kanı akıtılamaz; dolayısıyla -buna muktedir olan kimse gibi- cizye vermek kendisinden sakıt olmaz.

Şöyle cevap verilmiştir: Söz konusu olan bu hadis, kendisinden dinar alınması mümkün olanı ve alınması mümkün olmayanı içermektedir. Bu durumda, ondan dinar alınması imkânsızdır (çünkü fakirdir.) Peki, o halde o, dinar vermekle nasıl memur olsun?

Pîrîfâni bir yaşlı, kötürüm, kör ve bu manada olup savaşmaya gücü yetmeyen ve iyileşme ümidi de bulunmayan kimseler de cizye vermez-

---

651 Hz. Ömer (r.a.)'ın bu hadisi "Cizye'nin miktarı" konusunda geçmişti. Bak: et-Telhisu'l Habir, Cilt: 4, Sayfa: 127.

ler. Bu, Rey ashabının görüşüdür. İmam Şafiî ise iki görüşünden birisinde; Öldürmelerine binâen onların cizye vermek durumunda olduklarını söylemiştir. (Ancak) onların savaşamadıklarına dair açıklama az önce geçmişti;[652] zira onların da -kadın ve çocuklarda olduğu gibi- cizye vermeleri vacip olmaz.

Efendisi Müslüman olduğu vakit, kölenin efendisine de kölesinden dolayı cizye yoktur. el-Muvaffak der ki: Bildiğimiz kadarıyla bu noktada ihtilaf edeni bilmiyoruz. Çünkü köle hakkında gerekli olacak bir şeyi ancak efendisi öder, ama bu durum, Müslüman olan kölesi için, Müslüman'ın cizye vermesi gerekliymiş gibi bir konuma getirmiş olacaktır (hâlbuki Müslüman cizye vermez.) Ama köle kafir olursa, İmam Ahmed'in ifade ettiğine göre ona da cizye vermek gerekli değildir. Bu, ilim adamlarının çoğunluğunun görüşünü oluşturmaktadır. Çünkü kölenin de kanı akıtılamaz, kadın ve çocuklar gibidir yahut malı olmayan aciz ve fakir kimse gibidir.

Cizye vermesi vacip olduğu halde Müslüman olursa: Zimmi, cizye'yi ödeme yılı geldiği zaman Müslüman olursa, cizye vermesi gerekmez. Ödeme yılı geldikten sonra Müslüman olursa, cizye sakıt olur. Bu, İmam Malik, Sevri, Ebu Ubeyd ve Rey ashabının görüşüdür. Çünkü Yüce Allah şöyle buyurmuştur: *"İnkâr edenlere, (sana düşmanlıktan) vazgeçerlerse, geçmiş günahlarının bağışlanacağını söyle."* (Enfal Suresi: 38)

Hz. Ömer, Hz. Ali ve Ömer b. Abdulaziz'den gelen rivayetler de bu manayı güçlendirmektedir.[653] Çünkü cizye, (düşmanların) alçaltılmışlığını gösteren bir vergidir; dolayısıyla ödeme yılı gelmeden evvel Müslüman olan kimseden bu vergi alınamaz. Bir de bu cizye, küfrü sebebiyle kafire bir ceza olduğundan, -öldürme konusunda olduğu gibi- müslü-

---

652 Bu, "Cihad kitabı"nda yer alan "Muzaffer olanın öldürmeyeceği" konusunda geçmişti.

653 Onlardan Ebu Ubeyd, Kitâbu'l Emvâl, Sayfa: 52-53 eserinde tahriç etmiştir. O şöyle der: "Bu hadisler, Hidayet imamları tarafından peşisıra gelmiş olup, cizyenin Müslüman olan kimselerden sakıt olacağını ifade etmektedir. Bunun yanında onlar ödeme senesinin ne başına ne de sonuna bakmamışlardır. Bize göre Müslüman olması öncesindeki tüm şeyleri yok etmektedir."

manlık o cizyeyi düşürmektedir. Bu şekilde diğer borçlardan da ayrılmış olmaktadır.

İmam Şafiî ve Ebu Sevr ise şöyle demişlerdir: Cizye ödeme senesinden sonra Müslüman olursa, o zaman cizye sakıt olmaz; çünkü bu zaman zarfında henüz küfür üzere bulunmuş olduğundan –diğer borçlarda olduğu gibi- Müslüman olmasıyla eski cizye hükmü kendisinden sakıt olmaz. (Ama) onlara geçen ifadelerle cevap verilmiştir.

Yahudi ve Hıristiyanlardan alınan öşürler: Başka beldelerde bulunup da zimmet ehlinden olanlardan ise senede bir defa olmak üzere öşrün yarısı (yani yirmide bir) alınır. Bu uygulama Hz. Ömer (radıyallâhu anh) tarafından meşhur ve sahih bir rivayetle nakledilmiştir.[654] Ona bu hususta karşı çıkan da olmamıştır; dolayısıyla bu bir icma halini de almış oldu. Nitekim ondan sonraki halifeler de bununla amel etmişlerdir.

İmam Şafiî ise şöyle der: Bunların sadece cizye vermesi gerekir; ancak Hicaz topraklarına girecek olurlarsa başka... O takdirde onların durumuna bakılır; Eğer bir mesaj yollamak yahut erzak transferi için o topraklardan geçmek isterlerse onlara izin verilir ve bir şey ödemeleri de gerekmez. Ama Hicaz ehlinin ihtiyacı olmadığı halde sırf ticaret yapmak için gelecek olurlarsa, onlara izin verilmez, sadece uygun gördükleri miktarda bir bedel ödemeleri şartıyla izin verilir. Evla olan Hz. Ömer'in tatbikatında olduğu gibi öşrün yarısını (yirmide bir) vermelerini şart koşmaktır.

el-Muvaffak der ki: Bildiğimiz kadarıyla ne hadislerde, ne Hz. Ömer ve ne de başka bir sahabe-i kiram tarafından, Hicaz topraklarında öşrün yarısına dair bir tahsis ifadesi gelmiş değildir. Belki bu noktada ileri sürdükleri hadislerin zahiri, Hicaz dışındaki için söz konusudur. Nitekim Hicaz'da verilmesi gerekli olan bir mal –borç ve sadakalarda olduğu gibi- başka yerlerde de vacip olur.

Onlardan (zimmilerden) yılda bir kez cizye alınır. Çünkü Hz. Ömer, görevlendirdiği memuruna: "Onlardan yılda bir defa öşür almalarını"

---

654 Abdurrazzak, Musannaf, Cilt: 6, Sayfa: 95, 96; Ebu Ubeyd, Kitâbu'l Emvâl, Sayfa: 530-532; Beyhakî, es-Sünenü'l Kübra, Cilt: 9, Sayfa: 210.

yazmıştır.[655] Bu İmam Şafiî'nin, Hicaz topraklarına girenler hakkında verdiği kavlidir.

Onlardan her ne zamanki bu vergi alınacak olursa; Bunu verdiklerine dair ve ikinci defa öşrü vermemeleri için bunların yazılıp bir kayıt altına alınması ve bu şekilde aralarında bir vesika hüviyeti kazanmış olsun. Çünkü ikincisinde daha fazla malı ile gelmiş olursa, söz konusu fazlalıktan bu vergi alınır; çünkü bunun öşrü henüz alınmamıştır.

Onlara ait ticaret mallarının dışındakinden bir şey alınmaz. Buna göre şayet öşür alınacak olur da yanında da katmış oldukları mal ve sâime hayvanlardan olursa, sadece ticaret eşyalarından öşür alınır, diğerlerinden alınmaz. Ama hayvanlar sâime değil de ticarete katılmış davar hayvanlardan olursa bunlardan öşrün yarısı (yirmide bir) alınır.

Öşrün yarısından alınan miktar hakkında İmam Ahmed'den farklı görüşler gelmiştir. İmam Ahmed'den nakledildiğine göre; Her yirmi dinar da bir dinar verilir. Yirmi dinarın altına düşerse, ona da bir şey gerekmez; çünkü nisabın altında bir Müslüman'a da zekât vacip olmayacağından, dolayısıyla bir zimmi'ye de bir şey vermesi vacip olmaz, sanki öşrün altındaymış gibi hüküm alır.

İmam Ahmed'den rivayet edildiğine göre; Öşür'de yarım dinar vermek gerekir, öşrün altında olursa bir şey vermek icap etmez. Çünkü öşür-

---

655 Beyhakî, Cilt: 9, Sayfa: 211. Bu manada; Ebu Ubeyd, el-Emvâl, Sayfa: 536 eserinde nakletmiştir. Bunun benzerini ikisi Ömer b. Abdulaziz'den de nakletmişlerdir. Ebu Ubeyd'in, Irak ehlinin sözünü zikretmesinden sonra; Bir maldan yılda birkaç kez vergi alınmayacağını söyler, isterse birkaç kez geçmiş olsun. İmam Malik'ten ise her geçişte vergi alınacağı nakledilmiştir. (Ebu Ubeyd) şöyle der: "Ömer'in bu hadisi, Hicaz ve Irak ehlinin görüşleri arasında mutedil davrandığını gösterir, şöyle ki; Eğer bir kez geçmiş olan söz konusu bu mal, ikinci kez de geçmiş olursa, o yıl içinde ikinci kez bu maldan ve kârından bir şey alınmaz (sadece ilki ondan alınır, ikincisi alınmaz.) Çünkü gerekli olan hakkı zaten vermiş oldu. Dolayısıyla hak etmiş bir maldan iki kere vergi alınmaz. Eğer kendisinden ayrı olarak bir mal geçmiş olursa, bu durumda tüm senelerde ne kadar geçmiş olursa olsun, ondan vergi alınır, ister beldesine geri dönmüş olsun ve ister sonradan o ilk maldan başkasıyla tekrar yola koyulup gelmiş olsun, fark etmez. Çünkü ilk mal, diğer mal için yeterli gelmez (ikisini de ayrı ayrı vermek durumundadır.) O bu durumda iken Müslüman'dan daha güzel hali vaziyeti yoktur. Yani O her defasında malıyla (İslam beldesine) geçmiş olmasıyla zekâtını vermiş olmaz, ondan bizzat zekâtı alınır." Bak: Kitâbu'l Emvâl, Sayfa: 533, 536.

de vacip olan yarım dinar miktarına ulaşmak olduğundan, bunda -Müslüman hakkında yirmi öşürdeki gibi- vermesi icap eder. Ya da ona "Öşür hükmü verilmiş mal vermesi gerekir." deriz, o takdirde ondan alınacak öşür, harbî (savaşçı) olanın malı gibi addedilir.

Onlardan olan ve eman almış harbî olan bir tacir bize gelecek olursa, ondan öşür (onda bir) alınır. Çünkü az önce geçen meselede bunun izahı geçmişti, Hz. Ömer de bu kimselerden öşür almıştır. Bu tatbikat, meşhur şekilde geldiği gibi bu ümmetin halifeleri de Hz. Ömer'den sonra bu amel üzere her dönemde devam etmişlerdir, onlara karşı çıkan da olmamıştır. Peki, durum böyle iken, hangi icma bundan daha kuvvetli olabilir ki?

Ebu Hanife ise şöyle demiştir: Onlardan bir şey alınmaz ancak, onlar bizden bir şey almış olurlarsa, onun mislini kendilerinden (geri) alırız. Çünkü bu minvalde Ziyad b. Hudayr'ın rivayet ettiğine göre, o: "Biz ne Müslüman'dan ve ne de antlaşmalı zimmiden öşür alırız." deyince; "Peki, siz kimden öşür alırsınız?" diye birisi sordu. Bunun üzerine: "Harp ehli bize gelip de bizden öşür alarak ticaret yaptıklarında, biz de onlara gittiğimiz vakit kendilerinden öşür alırız, şeklinde cevap verdi."[656]

İmam Şafiî şöyle demiştir: Şayet bu harbî, Müslümanların ihtiyacı yokken bizim topraklarımıza ticaret amacıyla girmiş olursa, İmam onun girmesine izin vermez; ancak şart koşacağı bir bedel karşılığında izin verir ve bunu da ne zaman şart koşacak olursa, bu caiz olur. Bunun yanında öşrü şart koşması da müstehaptır; çünkü Hz. Ömer'in tatbikatına uymuş olur.

Şöyle cevap verilmiştir: Bir defa Hz. Ömer'in, onların bu şekilde İslam topraklarına girmeleri için bir şeyi şart koştuğu nakledilmiş değildir, nakil olmadığı halde bunu tahminlere dayanarak söylemenin de bir sabitesi yoktur. Eğer bu kayıtlı bir ifade şeklinde gelmiş olsaydı, o zaman bizden aldıkları gibi biz de onlardan alırdık, şu halde her vakit içinde bunun sorulması lazım gelir. Çünkü sorulmaksızın bunun alınmasıyla (sorun) devam etmiş olacaktır.

---

656 Abdurrazzak, Musannaf, Cilt: 6, Sayfa: 99; Ebu Ubeyd, Kitâbu'l Emvâl, Sayfa: 526; Beyhakî, es-Sünenü'l Kübra, Cilt: 9, Sayfa: 211.

el-Kâdı der ki: Eğer insanların ihtiyacı olan erzak transferi için o topraklara gelecek olursa, onlardan (normalde) alınan öşür vergisi alınmaksızın içeriye girmelerine izin verilir. Bu, İmam Şafiî'nin görüşüdür. Çünkü onların bu durumda girişleri, Müslümanların menfaatindedir. Nitekim Malik'in, İbn Şihap'tan, onun da Salim b. Abdullah'tan, onun da babasından yaptığı rivayete göre; "Hz. Ömer, Hıristiyan tüccarların buğday ve zeytinlerinden öşrün yarısı (yirmide bir) gümrük vergisi alırdı. Bunu düşük almasının nedeni ise Medine'ye bu malların çok gelmesini sağlamak içindi. Hâlbuki baklagillerden onda bir vergi alırdı."[657] Bu da gösteriyor ki (İmam) bir maslahat gördüğü takdirde zimmîlerden bu vergileri hafifletebilmektedir.

Sene içerisinde sadece bir kez kendilerinden öşür alınabilir ve on dinardan daha azından ise alınmaz.

Antlaşmaya muhalefet ederek ahdi bozmaları: İmam'ın (Devlet başkanı) ateşkes antlaşmasını icra ederken zimmîlere birtakım şartlar koşması gerekmektedir. Mesela Hz. Ömer'in koştuğu şartlar gibi...[658]

Nitekim el-Kâdı (İyaz), eş-Şerif ve Ebu Cafer'in zikrettiğine göre bu söz konusu olan şartlar, iki kısma ayrılmaktadır: *Birincisi:* Antlaşmaya muhalefet etmeleri durumunda ahdin bozulmuş olacağı... Bu da on bir kısma ayrılır. *İkincisi ise:* Cizyeyi vermekten imtina etmeleri... Hakim haklarında hüküm verdiği zaman, onlar aleyhine vereceğimiz hükümlerimiz icra edilir. Müslümanlara karşı savaşmak için toplanmaları, Müslüman bir bayanla zina etmeleri, Müslüman kadını nikahlamaları, Müslümanı dini konularda fitneye düşürmeleri, yolunu kesmeleri, onu öldürmeleri, müşriklere ait casusları barındırmaları, Müslümanların avret ve gizliliklerini müşriklere haber vererek o müşriklere yardımcı olmaları, Allah'ın zikrine, dinine yahut peygamberine kötülük etmeleri... İlk iki özellik kuşkusuz ahdi direk bozar, bunda mezhebimize göre bir ihtilaf yoktur. Bu görüş, aynı zamanda Şafiî mezhebine de aittir.

---

657 el-Muvatta, Cilt: 1, Sayfa: 281; Onun tarikiyle de Beyhakî, Cilt: 9, Sayfa: 210; Mâmer tarikinden, onun da Zühri'den yaptığı nakille ise Abdurrazzak, Musannaf, Cilt: 6, Sayfa: 99'da tahriç etmiştir. Bu hadiste de Baklagillerden nohut, mercimek vb. gibi olanlar da tefsir edilmiştir.

658 Bu konu için bak: Beyhakî, Cilt: 9, Sayfa: 202; Bak: İrvâu'l Galil, Cilt: 5, Sayfa: 103-105.

Müslümanlara karşı münferit olarak yahut harbî olanlarla beraber savaşmaları da bu iki özelliğin anlamında mütalaa edilir. Çünkü "eman" ifadesi, mutlak olarak bunu gerektirmektedir. Dolayısıyla bunu yapmaları halinde emanı bozmuş olurlar. Çünkü bizimle savaşacak olurlarsa, bizim de onlara karşı savaşmamız icap eder ve bu da emanı bozar. Diğer özellikler hakkında ise iki görüş gelmiştir. Bunlardan birisine göre hakkında şart koşsun, koşmasın bunlardan birisiyle söz konusu ahid bozulmuş olur; çünkü geçen ifadeler bunu ortaya koymaktadır. Çünkü bu noktada Hz. Ömer'den nakledildiğine göre; Adamın birisi Müslüman bir bayanla zorla zina edince, Hz. Ömer, ona: "Bunun için biz sizinle antlaşma yapmadık, dedi ve emir buyurup onu astırdı."[659] Çünkü bunda Müslümanlara bir zarar vardır, bu yönüyle cizye vermekten imtina etmelerine benzemektedir.

Şafiî mezhebi de buna yakın görüşe sahiptir, sadece ilk üç özelliğin dışındakilerden bir şeyi terk etmeleri durumunda bunlar hakkında bir şeyi şart koşmamış olursa, ahit bozulmuş olmaz. Çünkü bu durumda söz konusu özelliklerin şartları kesinleştiğinden ve şartlar da terkedildiği için, her halükârda ahid bozulmuş olur.

Ebu Hanife ise: İmam'ın cizyeyi almaması ve onların da cizyeyi vermekten imtina etmeleri durum olmadıkça ahid bozulmuş olmaz, der. (Ama) geçen ifadelerle ona cevap verilmiştir.

Ahdinin bozulmayacağını söylediğimiz tüm yerlerde ise; Şayet had gerektirecek bir suç işlemiş olursa, ona had cezası tatbik edilir yahut kısası

659 Abdurrazzak, Musannaf, Cilt: 10, Sayfa: 363-364; İbn Ebu Şeybe, Cilt: 10, Sayfa: 96-97 muhtasar olarak; Beyhakî, Cilt: 9, Sayfa: 201 uzun olarak rivayet etmiştir. el-İrva, Cilt: 5, Sayfa: 119, 120 eserinde ise hadis hasen görülmüştür. Hadisin Ebu Ubeyde b. el-Cerrâh'tan bir şahidi ve diğeri de Ebu Hureyre'den olmak üzere nakli vardır ki, Abdurrazzak'ın tahriç etmesine göre her ikisi de buna yakın olarak amel etmişlerdir. Hz. Ali'den gelen bir rivayete göre; "Bir Yahudi kadın, Hz. Peygamber (s.a.v.)'e küfredince bir Müslüman onu boynundan asıverdi ve nihayet kadın öldü. Bunun üzerine Hz. Peygamber (s.a.v.) o kadının kanını yok hükmünde saydı (yani antlaşmayı iptal etti.)" Ebu Davud, Cilt: 4, Sayfa: 530. el-İrva, Cilt: 5, Sayfa: 91 eserinde; "Hadisin isnadı Şeyhayn şartına göre sahihtir." denilmiştir. Hadisin İbn Abbas'tan da şahidi yer almaktadır: Ebu Davud, Cilt: 4, Sayfa: 528-529; Nesaî, Cilt: 7, Sayfa. 107-108. el-İrva, Cilt: 5, Sayfa: 92 eserinde der ki: "Hadisin isnadı Müslim şartına göre sahihtir."

alınır. Had gerektirecek bir şeye ulaşmamış olursa, bu durumda tazir cezası görür, yapmaktan uzak durduğu cezayla karşılık görür. Ahdinin bozulduğuna dair hüküm verdiklerimiz hakkında ise İmam, öldürme, köle olarak tutma, fidye karşılığı serbest bırakma yahut eman verme seçeneklerinden tercihini kullanır; tıpkı harbî olan esir konusunda olduğu gibi davranır. Bu yapacağı icraatı, onun ailesini bağlamaz. Çünkü ahdin bozulması sadece o kişi hakkında söz konusudur, ailesi hakkında değildir. Öyleyse bu, had yahut tazir gerektiren bir ceza olarak yalnız kendisine özel bir ceza sayılmaktadır.

İnşa edecekleri yapılara karşı çıkılması: Müslümanların elde ettikleri topraklar üç kısımdır:

1) Müslümanların, Basra, Kûfe, Bağdat ve Vâsıt gibi kendilerine ait olan topraklar... Buralarda (zimmilerin) kilise, manastır ve ibadetlerini eda edecekleri yerleri inşa etmeleri caiz değildir. Bu noktada inşa etmeleri için onlarla anlaşma yapılamaz. Çünkü bu beldeler Müslümanların mülküdür; dolayısıyla bu yerlerde kafirlerin ibadet yerlerinin bina edilmesi caiz olmaz.

2) Müslümanların zorla fethettikleri topraklar... Bu topraklar üzerinde de söz konusu yapıların inşa edilmesi caiz değildir; çünkü buralar da artık Müslümanların mülkü olmuştur. Bu topraklarda öncesinde yapılmış olan yapılar hakkında ise iki görüş gelmiştir:

Birincisi: Bu (İslami olmayan) yapıların yıkılması vaciptir, olduğu gibi bırakılması da haramdır. Çünkü bu yerler artık Müslümanların mülküne geçtiği için, mesela bir manastırın ayakta kalması caiz değildir, Müslümanların fethettiği diğer beldeler gibidir.

İkincisi: Bu yapıların kalması caizdir. Çünkü Sahabe-i kiram –Allah kendilerinden razı olsun- bir çok beldeyi zorla fethetmiş oldukları halde herhangi bir kiliseyi yıkmamışlardır. Bunun doğruluğunu gösteren göstergelerden birisi de onların zorla ele geçirdikleri beldelerde kilise ve manastırların hâlen mevcut olduğudur. Bilindiği üzere bu tür yapılar önceden beri mevcut olduğu için, bu hal üzere de devam edip kalmıştır. Buna dair icma da hasıl olmuştur; çünkü bu yapılar –tartışmasız olarak- Müslümanların beldelerinde hâlen varlığını sürdürmüştür.

3) Antlaşma sonucu fethedilen topraklar... Bu da iki kısımdır:

Birincisi: Bu toprakların onlara (zimmilere) ait olduğuna ve bize de haraç vermekle yükümlü olduklarına dair antlaşma yapılmasıdır. Bu durumda, onlar istedikleri yapıları inşa edebilirler; çünkü bu topraklar onlara aittir.

İkincisi: Toprakların Müslümanlara ait olduklarına ve bize cizye vermek zorunda olduklarına dair antlaşma yapılmasıdır. Bu durumdaki manastır ve kiliselerin durumu, inşa edip tamir etmelerinin yanında Müslümanlarla aralarında vaki olan antlaşmaya göre ele alınır. Çünkü onlarla antlaşma yapılınca nasıl ki söz konusu antlaşma hepsini kuşatmış oluyorsa, o takdirde beldenin bir kısmına da onlar –antlaşma gereği- bir tür sahip olmuş oluyorlar, öyleyse kilise ve manastıra ayrılacak yer de belirlenmiş sayılır.

Tüm yerler hakkında biz deriz ki; Bu tür yapıların kalması caizdir, yıkılması ise caiz değildir. Onların bu yerleri restore ve tamir etme hakları da vardır. Çünkü bundan men etmek, onların harap ve yok olmasına zemin hazırlar ki, bu da yıkmak demek olur. Şayet hepsi vuku bulacak olursa bunların inşa edilmesi caiz olmaz. Bu, bazı Şafiî ashabının görüşünü oluşturur. İmam Ahmed'den ise bunun cevazına dair görüş yer almaktadır. Bu, aynı zamanda Ebu Hanife ile İmam Şafiî'nin de görüşüdür. Çünkü henüz yıkılmamış olan bir yapı konumundadır ve bu yönüyle yıkılıp da zor ayakta duran bir yapının bir bölümüne benzemektedir. Zira bu yapının devam ettirilmesi caizdir, bina edilmesi de zaten onu devam ettirmek demek olur.

Zimmet ehlinden olup da bir evi inşa edenleri, bundan engellemek caiz olmaz; ancak evleri civardaki Müslüman evlerinden daha yüksek olursa o zaman başka. Çünkü rivayet edildiğine göre Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "İslam yücedir, hiçbir şey onun üzerinde olamaz."[660] Bir de evleri bu yükseklikte yapmaları demek seviye olarak

660 Âiz b. Amr hadisinden nakille Dârakutnî, Cilt: 2, Sayfa: 252 ve Beyhakî, Cilt: 6, Sayfa: 205. el-Hafız ise bu hadisi Dârakutnî'ye ve "Müsned"inde er-Ravyâni'ye ve "Fevâid"inde Ebu Yala el-Halili'ye nisbet etmiştir ve senedi hasendir, demiştir. Bak: Fethu'l Bâri, Cilt: 3, Sayfa: 220. Hadisin Amr hadisinden ve diğer yandan da Muaz

Müslümanların üzerinde olmaları anlamına gelmiş sayılır ki, zimmet ehli bundan men edilmiştir. Bu sebepledir ki zimmet ehli Müslümanların meclislerinde oturmaktan da alıkonulur ve (Müslümanlara zarar vermemek için) yolun dar olan yerlerinden geçip giderler.

Müslümanların civarında yaşamayan zimmilerin evlerini yüksek yapmalarından kendileri engellenemezler. Çünkü bu yükseklik, sadece yanı başında bulunan Müslümanların evlerinin olması halinde söz konusu olur. Müslümanların evleriyle aynı hizada olmasının cevazı hakkında ise iki görüş gelmiştir.

Şayet zimminin yüksek bir evi olur da onun yanı başına da bir Müslüman bir ev alacak olursa ya da o evin yanına bir ev inşa edecek olursa veyahut Müslüman'ın evinden daha yüksek bir evi bir zimmi satın alacak olursa, bu durumda o evde ikamet edebilir ve yıkılması da icap etmez. Çünkü bu şekliyle Müslümanlara inat olarak buna yerleşmiş addedilmez. Şayet yüksek olan evini yıkacak olur da sonra evi baştan bina ederse, o takdirde o evini Müslümanların evinin yükseğinde inşa edemez. Ondan daha yüksek olanı yıkması durumunda bunu baştan yapması gerekmez, şayet dökülecek şekilde olur ama yıkılmış olmazsa, o zaman onu restore ve tamir edebilir.

Zimmilerden birisinin Hicaz toprakları üzerinde bir evde ikamet etmesi caiz değildir. Bunu, İmam Malik ve İmam Şafiî söylemiştir. Fakat İmam Malik şöyle de demiştir: Bir de onların bu topraklardan çıkartılması icap eder. Çünkü Hz. Ömer'den rivayet edildiğine göre, kendisi Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den şöyle buyururken işitmiştir: "Yahudi ve Hıristiyanları mutlaka Arap yarımadasından çıkartacağım. Orada sadece Müslüman bırakacağım."[661]

---

b. Cebel hadisinden şahidi yer almaktadır. Her ikisi de el-İrva, Cilt: 5, Sayfa: 107, 108 eserinde nakledilmiştir. Mevkuf olarak İbn Abbas hadisinden ise Buharî, el-Feth, Cilt: 3, Sayfa: 218 eseri ile beraber muallak olarak cezm (kesinlik) sigasıyla aktarmıştır. Mevsul olarak Tahavî Cilt: 3, Sayfa: 257 aktarmıştır. Hadisin isnadı ise sahihtir. el-İrva, Cilt: 5, Sayfa: 109 eserinde der ki: "Ezcümle bu hadis Âiz ve Muaz tariklerinin tümü açısından ya hasendir, merfu'dur ya da sahihtir, mevkuftur."

661 Sahih-i Müslim, Cilt: 3, Sayfa: 1388.

İbn Abbas'tan nakledildiğine göre; "Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) vefatında üç şeyi vasiyet etti: Müşrikleri Arap yarımadasından çıkarınız..." Buharî ve Müslim ittifak etmiştir.[662]

İmam Ahmed der ki: Arap yarımadası Medine ve çevresidir. Yani kafirlerin ikamet etmelerinin yasak olduğu yer, Medine ve çevresidir ki burası da Mekke, Yemâme, Hayber, Yenbû, Fedek ve dışı ile çevre yerlerdir. Bu, İmam Şafiî'nin de görüşünü oluşturur. Çünkü zimmiler Teyma'dan da Yemen'den de üstte sayılmazlar.

Hicaz'a ise ticaret yapmak için girmeleri caizdir. Onlara sadece üç gün süreliğine ikamet etmelerine izin verilir, ardından çıkıp yolarına devam ederler. el-Kâdı (İyaz) ise: Onlar, bir yolcunun namazını tam kılacağı sınır sayılan "dört gün" süreye kadar ikamet edebilirler, demiştir.

Hicaz'a girerken onların izin almalarına dair itibar edilecek olan izin hükmü, Harp ehlinin, Daru'l İslam'a girmeleri hükmü gibidir. Buna göre Hicaz'dan başka bir yere intikal etmek isteyecek olursa, bu caiz olur ve yine bu bağlamda gelen ihtilaf sebebiyle üç yahut da dört gün süreye ikamet edebilmektedir. Aynı şekilde başka bir yere intikal ettiği vakit de durum aynıdır.

Harem'e gelince; Hiçbir surette zimmîlerin Harem'e girmeleri söz konusu olamaz. Bunu, İmam Şafiî söylemiştir. Çünkü Yüce Allah şöyle buyurur: *"Müşrikler ancak bir pisliktir. Onun için bu yıllarından sonra Mescid-i Haram'a yaklaşmasınlar."* (Tevbe Suresi: 28) Buradan kasıt ise Harem topraklarıdır. Buna dair delil ise *"Eğer yoksulluktan korkarsanız..."* (Tevbe Suresi: 28) kavlidir. Yani Mescid'de değil de Harem topraklarından istifade etmede geç kalıp da zarara uğramış olursanız anlamındadır. Nitekim Harem topraklarının aynı şekilde "Mescid-i Haram" şeklinde isimlendirilmesi de Yüce Allah'ın şu gelen buyruğu üzere caizdir: *"Bir gece, kendisine âyetlerimizden bir kısmını gösterelim diye (Muhammed) kulunu Mescid-i Harâm'dan, çevresini mübarek kıldığımız Mescid-i Aksâ'ya götüren Allah, noksan sıfatlardan münezzehtir."* (İsra Suresi: 1) Çünkü Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem), Mescid'in dışından olmak üzere götürülmüştür.

662 Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 6, Sayfa: 170, 271; Müslim, Cilt: 3, Sayfa: 1258.

Ebuı Hanife der ki: Zimmîlerin -Hicaz'ın her yerine girdikleri gibi- Harem'e de girmeleri serbesttir, (ama) orayı vatan edinemezler. Vatan edinmelerini engellemek ise onların –Hicaz gibi- buraya girmelerine ve tasarrufta bulunmalarına engel teşkil etmez.

Harem'in, Hicaz'dan farklı olacağı, çünkü Harem'in en şerefli (ve en kutsal) yer olması bakımından diğer yerlere kıyas edilemeyeceği, şeklinde cevap verilmiştir. Zira bir kâfir Harem'e girmek isteyecek olursa, bundan engellenir; hatta girmesinin yasak olduğunu bildiği halde girecek olursa, kendisine tâzir cezası verilir, bilmeden girecek olursa, bundan sakındırılır ve tehdid de edilir.

Zimmilere ait hükümlerden bilinmesi gerekenler: Zimmilere ait hükümlerden bilinmesi gereken beş kısım vardır:

1) Ancak zikredilmesiyle akdin/antlaşmanın tamam olması. Bu da ikiye ayrılır: Cizyeyi vermeleri ve onlara dair bizim hükümlerimizin icra edilmesi. Dolayısıyla bu iki şeyden birisi ihlal edilecek olursa, akid geçerli olmaz. "Müslümanlarla savaşmamaları" hususu da bu iki konunun kapsamında ele alınır; çünkü bu lafız olarak söylenmemiş olsa dahi antlaşmanın yapılması bunu ifade etmektedir.

2) Müslümanlara karşı zimmilerin bizzat zarar vermeleri. Bu ise sekiz kısma ayrılır, buna dair açıklamaları öncesinde zikretmiştim.[663]

3) Müslümanlarla alay etmeleri. Yani Müslümanların ilahına, kitabına, dinine yahut peygamberine kötü konuşmalarıdır.

4) Kötü olan bir şeyi alenen işlemeleri. Bu da beşe ayrılır. Kilise, manastır ve benzer yapılar inşa etmeleri, Müslümanlar arasında kendi kitaplarını yüksek sesle okumaları, içki ve domuzu alenen yiyip içmeleri, dini çalgı ayinleri tertip etmeleri, evlerinin yüksekliğini Müslümanların evlerinden yüksekçe bina etmeleri, Hicaz'da ikamet etmeleri ve Harem'e girmeleri. Bu takdirde söz konusu geçen bu üç maddedeki hepsi noktasında şart koşulmuş olsun yahut olmasın, bundan uzak durulması icap eder.

5) Şu dört hususta; Giysileriyle, şiarlarıyla, binek ve künyeleriyle Müslümanlardan farklı bulunmaları.[664]

---

663 "Müslümanlarla anlaşmaları olduğu halde onu bozmaları" konusunda geçmişti.

664 Bu dört husus hakkında ayrıntılı bilgi için bak: el-Muğnî, Cilt: 8, Sayfa: 532, Mektebetu'l Cumhuriyye Baskısı, Cilt: 13, Sayfa: 247, 248, Hecer Matbaası.

İmam (devlet başkanı) ölecek yahut azledilecek olursa, başkası onun yerine niyabet eder. Zimmet ehlinin üzerinde anlaştıkları akdi ve öncesini de bilmek durumundadır, akdin sahih olması durumunda bu antlaşmaya onay verir. Çünkü halifeler de Hz. Ömer'in onay verdiği antlaşmaya bağlı kalmışlar ve bundan başka yeniden bir akid yenilememişlerdir. Çünkü zimmîlerin akdi ebedi olarak devam eder ve şayet fasit olsa dahi, geçerli hükme geri döner.

Daru'l Harb'e kaçan Zimmî'nin hükmü: Bizim tebamızda bulunan bir zimmî, anlaşmayı bozarak Daru'l Harb'e kaçacak olursa, harbî sayılır. Bu durumda o, savaşçı bir kişi olur, ister erkek ve isterse bayan olsun, fark etmez. Ele geçecek olursa, diğer savaşçılara uygulanması mübah olan öldürme, esir tutma ve malının alınması gibi durumlar, onun hakkında da mübah ve serbest olur. Bu, zimmî, eşini ve çocuklarını da kaçıracak olursa, buluğ çağına ermiş olanlardan savaş noktasında mübah olanlar, onlar hakkında da mübah ve serbest olur; (ama) çocukların köle olarak tutulması serbest değildir. Çünkü antlaşmanın bozulması ancak buluğa ermiş olanların varlığı söz konusu olursa olur, çocuklar hakkında olmaz.

Bir topluluk antlaşmayı bozarsa yahut bozmalarından korkulacak olursa: Zimmilerden bir topluluk antlaşmayı bozarsa, onlarla savaşmak ve onları öldürmek caiz olur. Hepsi değil de bir kısmı bozarsa, o takdirde hüküm sadece onu bozanlara has olur, diğerlerine olmaz. Bozmayacak olurlarsa fakat bozmalarından korkulacak olursa, o zaman onlara ahidlerini atmak (ahdi bozmak) caiz olmaz. Çünkü zimmet akdi onlar lehine işlemeye devam eder; buna dair delil İmam'ın –eman ve ateşkes akdinin tersine- onlara icabet etmesinin gerekli olacağı hususudur; çünkü bu, Müslümanların maslahatı için söz konusu olmuştur. Bir de zimmet akdi daha etkilidir; çünkü süreklidir ve karşı taraftan alınan bir değere (cizye ve haraca vb.) mebni'dir. Onun içindir ki zimmet ehlinden kimisi ahdi bozacak olur ve diğerleri de buna sessiz kalacak olursa, onların buna sessiz kalması, o zimmet akdinin bozulmuş olacağı anlamına gelmemektedir. Hâlbuki bu ateşkes antlaşmasında olsa akdin bozulması demek olurdu.

Zimmilere vacip olan şey: Zimmet akdi yapılırsa, Müslümanların onları himaye etmeleri, savaşçıları ve zimmet ehlini korumaları gerekli olur. Çünkü ahdin yapılması onları muhafaza etmeyi gerekli kılar. Bu nedenledir ki Hz. Ömer, kendisinden sonraki halifeye şöyle vasiyet etmiştir: "Ona, Yüce Allah'ın ve O'nun Rasulü (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in zimmeti altında kalanlara (zimmilere) karşı ahidleri üzere durmalarını, ardında bulunanlara karşı savaşmasını ve onların (zimmilerin) güçlerinin yetmeyeceği şeyleri kendilerine mükellef kılmamasını tavsiye ediyorum."[665]

Bir Müslüman bize gelip bir zimmi ile muhakeme olursa, aralarında (adaletle) hüküm vermemiz icap eder. Çünkü zimmi'yi, bir Müslümanın haksızlığına karşı muhafaza etmek durumundayız, Müslüman'ı da bir zimmi'nin haksızlığından dolayı muhafaza etmek zorundayız.

Şayet bir kısmı diğer kısmıyla muhakeme olur ya da birbirlerine haksızlık edecek olurlarsa, bu durumda hakim (yani kâdı), onların arasında hüküm vermek yahut da onlardan yüz çevirmek hususunda muhayyerdir. Çünkü Yüce Allah şöyle buyurmuştur: *"Sana gelirlerse, ister aralarında hüküm ver, ister onlardan yüz çevir."* (Maide Suresi: 42) Çünkü aralarında hüküm verileceği vakit yalnız İslam ile hüküm verilebilir. Allah'u Teâla şöyle buyurur: *"Hükmettiğinde aralarında adaletle hükmet."* (Maide Suresi: 42) Şöyle de buyurmuştur: *"(Sana şu talîmatı verdik): Aralarında Allah'ın indirdiği ile hükmet ve onların arzularına uyma."* (Maide Suresi: 49)

Zimmîlerin yapamayacakları şeyler: Onların Mushaf-ı Şerif'i (Kur'ân-ı Kerim'i), Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in hadislerini ve fıkha dair eserleri satmaları (bunun ticaretini yapmaları) caiz değildir, yapacak olurlarsa bu alışveriş geçersiz olur; çünkü bunları onların satması demek, bunun kadrini düşürmek demek olur.

Sohbet ortamlarında ve karşılaşmalarda zimmîlere selam vererek başlamak caiz değildir. Çünkü bu minvalde Ebu Hureyre'den rivayet edildiğine göre Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "Yahudi ve Hıristiyanlara öncelikle siz selam vermeyin. Yolda onlardan biriyle karşılaştığınız zaman, onları yolun kenarından yürümeye zorlayınız."[666]

---

665 Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 6, Sayfa: 169.
666 Sahih-i Müslim, Cilt: 4, Sayfa: 1707.

İbn Ömer'den nakledildiğine üzere, Allah'ın Resulü (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdular: "Siz yarın Yahudilerle karşı karşıya geleceksiniz. İlk olarak onlara selamı siz vermeyiniz. Şayet onlar selam verecek olurlarsa, onlara: '*Ve aleyke*' deyiniz."[667]

Sığâr (cizye'yi küçülerek vermek) konusu: Ebu'l Hattab der ki: Cizyeyi alma esnasında onlar zillete girmelidir, cizyeyi bizzat Müslümanlar onların ellerinden çekip alana kadar onlar da ayakta kalmaya devam ederler. O bunu derken Yüce Allah'ın: *"(...) küçülerek elleriyle cizye verinceye kadar savaşın."* (Tevbe Suresi: 29) buyruğuna dayanmaktadır.

Kimisi de ayetteki *"sığar"* ifadesinin; "Onların cizyeyi vermeye mecbur oldukları, dolayısıyla da onlara taalluk eden ahkamımızın cereyan etmiş olduğu ve onlardan bu cizyenin göndermek şekliyle kabul edilemeyeceği, tam tersine bizzat zimminin kendisinin onu vermek için gelmesi ve onu ayakta iken vermesi, onu alanın ise oturmuş olduğu halde onu almasıyla gerçekleşeceği, cizyeyi alırken onlara kötü konuşmaması ve onu vermede zorlandıklarında da kendisine eziyet verici şekilde konuşmaması" anlamında olduğunu söylemiştir.

FEY TAKSİMİ, GANİMET VE SADAKA KONUSU[668]

Fey; Kâfirin savaşmaksızın Müslümanın eline dönen malına denir.

Ganimet ise; Kâfirden kahrederek ve zorla alınan mallardır. "*Ganimet*" kelimesi, "*el-Gunum*" ifadesinden türetilmiştir ve fayda, yarar anlamına gelmektedir.

Gerçekte her ikisi de "feydir" ve "ganimet"tir. Ama bu şekilde farklı iki isim olarak tahsis edilmiş olması, birisini diğerinden ayırmak içindir. İkisinin temeli Yüce Allah'ın: *"Allah'ın, (fethedilen) ülkeler halkından*

---

667 Beyhakî, Cilt: 9, Sayfa: 203. O der ki: "Bunu Buharî ve Müslim tahriç etmiştir." el-İrva, Cilt: 5, Sayfa: 112 eserinde der ki: "Şeyhayn şartına göre hadisin isnadı sahihtir. Her ikisine de Beyhakî bunu –yani hadisin aslını- nispet etmiştir. Hadisin aynı şekilde Ebu Basra el-Gifari hadisinden de şahidi vardır, ondan bu hadis sahih isnatla sabit olmuştur." Bak: İrvau'l Galil, Cilt: 5, Sayfa: 112-113.

668 Bu bölüm, "el-Muğnî" eserinde yer alan "Emanet kitabı"ndan sonra ve "Nikah kitabı"ndan önce gelmektedir. Bu konular "Cihad" bölümünde ele alındığı için bende bunu başlık olarak buraya koymayı daha uygun buldum.

Peygamberine verdiği feyler (yani ganimetler)..." (Haşr Suresi: 7) ve "*Bilin ki, ganimet olarak aldığınız herhangi bir şeyin beşte biri...*" (Enfal Suresi: 41) ayetleridir.

Devlet başkanlarına verilen mallar: Müslümanlara ait mallardan olup da devlet başkanlarına verilen mallar üç kısımdır. İki kısım da vardır ki müşriklerin malından alırlar: Bunlardan *birisi* fey'dir: Fey; Müslümanlardan korkup da kaçmış kimse gibi at ve bineğini terk ederek gitmiş ve savaşmaksızın müşriğin malından dönüp gelen mal demektir. Cizye, Bizim topraklara ticaret yapmak için gelen Daru'l Harp ehlinin bize ödedikleri malların öşrü, zimmîlerin icra ettikleri ticaretlerden ödedikleri onda birin yarısı (yirmide bir) vergi, arazilerin haraç vergisi, mirasçısı olmadığı halde müşriklerden ölenlerin geride bıraktıkları mallar... *İkincisi ise*; Ganimet'tir. Bu da kafirlerden zorla savaşarak ve kâr ederek alınan maldır. *Üçüncüsü de*; Sadaka'dır. Bu ise Müslümanın malından alınan, onu temizleyen malıdır ve buna da zekât denilir.

Fey'in "beşte bir pay" taksimi: İki görüşten birisine göre fey de, tıpkı ganimetin beşte bir miktarda taksim edildiği gibi, taksim edilir. Bu, Şafiî mezhebine aittir. İkinci görüşe göre ise fey, beşte bir pay olarak taksim edilmez.

el-Kâdı der ki: el-Harki'nin; "Fey'in beşte bir taksim edileceği"ne dair söylediği sözünü bulamadım ki bu görüşü ona nispet edeyim. Hâlbuki ben ancak onun "fey'den beşte bir pay verilmeyeceğine" dair görüşünü biliyorum. İlim adamlarının genelinin görüşü de bu yöndedir. Çünkü Yüce Allah şöyle buyurur: *"Allah'ın, (fethedilen) ülkeler halkından Peygamberine verdiği feyler (ganimetler), Allah, Peygamber, yakınları, yetimler, yoksullar ve yolda kalmışlar içindir. Böylece o mallar, içinizden yalnız zenginler arasında dolaşan bir devlet olmaz. Peygamber size ne verdiyse onu alın, size ne yasakladıysa ondan da sakının. Allah'tan korkun. Çünkü Allah'ın azabı çetindir. (Allah'ın verdiği bu ganimet malları,) yurtlarından ve mallarından uzaklaştırılmış olan, Allah'tan bir lütuf ve rıza dileyen, Allah'ın dinine ve Peygamberine yardım eden fakir muhacirlerindir. İşte doğru olanlar bunlardır. Daha önceden Medine'yi yurt edinmiş ve gönüllerine imanı yerleştirmiş olan kimseler, kendilerine göç edip gelenleri*

severler ve onlara verilenlerden dolayı içlerinde bir rahatsızlık hissetmezler. Kendileri zaruret içinde bulunsalar bile onları kendilerine tercih ederler. Kim nefsinin cimriliğinden korunursa, işte onlar kurtuluşa erenlerdir. Bunların arkasından gelenler şöyle derler..." (Haşr Suresi: 7-10) Tüm hepsinin onlara ait olduğunu ortaya koymakta, onlara sadece beşte birinin verileceğini ise zikretmemektedir.

Nitekim Hz. Ömer de bu ayet-i kerimeyi okuduğu zaman: "Bu ayettekiler tamamıyla Müslümanları kapsamaktadır."[669] demiştir.

İlk görüşüne dayanağı, Allah'u Teâla'nın şu buyruğudur: *"Allah'ın, (fethedilen) ülkeler halkından Peygamberine verdiği feyler (ganimetler), Allah, Peygamber, yakınları, yetimler, yoksullar ve yolda kalmışlar içindir. Böylece o mallar, içinizden yalnız zenginler arasında dolaşan bir devlet olmaz."* (Haşr Suresi: 7) Zahiren buradan anlaşılacağı üzere tüm bu feyler ayette zikredilenlere aittir ki, onlar da beşte bir pay olarak ganimet verilen sınıflardır. Zira bunların hepsinin Müslümanlara ait olduğuna delalet eden hadisler, Hz. Ömer'den nakledilegelmiştir.[670] Bu durumda ayet ve hadislerin arasında bir çelişki olmasın diye ikisinin arasını cem etmek gerekli olur. O zaman buradaki "beşte bir payın" vacip olması, her ikisi hakkında da cem etmekle ve arayı bulmakla neticelenir. Çünkü beşte birlik pay ayet-i kerimede zikri geçenler hakkındadır. Diğerleri ise -ganimette olduğu gibi- hadislerde zikri geçenlere sarf edilmektedir.

Ganimet ise beşte birlik pay olarak verilir, Allah'a hamd olsun bu minvalde ilim adamları arasında bir ihtilaf yoktur. Şüphesiz izzetli kitap da bunu ortaya koymuş ve Yüce Allah şöyle buyurmuştur: *"Bilin ki, ganimet olarak aldığınız herhangi bir şeyin beşte biri Allah'a, Resulüne, onun akrabalarına, yetimlere, yoksullara ve yolcuya aittir."* (Enfal Suresi: 41)

Lakin ilim ehli bu ganimetlerden olup da selb (öldürülenin üzerindeki eşyaları) hakkında farklı görüşler ileri sürmüşlerdir. İlim ehlinin çoğu, bu selb eşyalardan beşte bir olarak pay alınmayacağı görüşündedir.[671] Çün-

---

669 Bak: Beyhakî, es-Sünenü'l Kübrâ, Cilt: 6, Sayfa: 351, 352 Hz. Ömer'den nakille... Bak: el-Cevheru'n Nakiy bi Haşiyeti'l Beyhakî, Cilt: 6, Sayfa: 294-297.

670 Geçen kaynak.

671 Cihad konusunda "öldürülen kimsenin sulbü" başlığında geçen görüşlere dair istidlallere bakınız.

kü Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Onun sulbü (öldürülenin eşyaları) onu öldüren kişiye aittir."* buyruğu, tüm selb eşyasının, (öldüren) kişiye ait olduğunu, çünkü bunun beşte birlik miktarının verilmesi halinde selbin hepsinin ona ait olmayacağı, ifade edilmiştir.

"Beşte bir ganimet payının" verileceği sınıflar: Gerek fey ve gerekse ganimet konusunda verilmesi gerekli olan beşte birlik pay olsun, bunların dağıtılması gereken yerler ve hükmü aynıdır. Her ikisinde de beşte bir oranda (humus) vermek vaciptir, diyenler arasında bir ihtilaf bulunmamaktadır.

Humus (beşte bir oranda vermek) beş paya bölünür. Bunu, İmam Şafiî söyler. Çünkü Yüce Allah şöyle buyurmuştur: *"Bilin ki, ganimet olarak aldığınız herhangi bir şeyin beşte biri Allah'a, Resulüne, onun akrabalarına, yetimlere, yoksullara ve yolcuya aittir."* (Enfal Suresi: 41)[672] Allah ve Resulüne verilen pay birdir.

Humus'un altı paya taksim edileceği de söylenmiştir. Çünkü *"Beşte biri Allah'a, Resulüne, onun akrabalarına, yetimlere, yoksullara ve yolcuya aittir."* (Enfal Suresi: 41) ayetinin zahiri anlamı bunu ifade etmektedir. Bu şekilde altı sınıf olarak sayılmaktadır. Yani Yüce Allah için de bir pay vardır ve bu pay ise Yüce Allah'ın ihtiyaç sahibi kullarına harcanır.

Şöyle cevap verilmiştir: Yüce Allah'ın, ayet-i kerimeye ismi celili ile başlamış olması sadece söze O'nun ismiyle teberruk olsun diyedir, yoksa O'na da bir payın ayrılması sebebiyle değildir. Çünkü dünya da ahiret de yalnız Allah'u Teâla'ya aittir.

Rey ashabı ise ganimetlerin beşte birlik payını; Yetimler, yoksullar ve yolda kalmışlar için olmak üzere üç kısma ayırmaktadırlar. Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in vefat etmesi nedeniyle O'nun payını düşürmüşlerdir, bunun yanında O'nun akrabalarının payını da düşürmüşlerdir. Nitekim rivayet edildiğine göre Katâde, Yüce Allah'ın: *"Allah'ın, (fethedilen) ülkeler halkından Peygamberine verdiği feyler (ganimetler), Allah, Peygamber, yakınları, yetimler, yoksullar ve yolda kalmışlar içindir..."* (Haşr Suresi: 7) ayeti hakkında şöyle demiştir: "Önceleri ganimet, bu ve bun-

672 Bu ayetin tefsiri hakkında İbn Abbas'ın görüşüne bakınız: es-Sünenü'l Kübrâ, Cilt: 6, Sayfa: 293; Nasbu'r Râye, Cilt: 3, Sayfa: 412.

dan sonraki ayetlerde zikredilen beş sınıfa aitti. Savaşa girenlere ondan bir pay veriliyordu. Ganimetlerin sadece beşte birinin, burada zikredilen ayetlerde belirtilen kimselere verileceği, geriye kalan beşte dördünün ise bizzat savaşanlara taksim edileceği bildirildi. Böylece düşmandan zorla elde edilen ganimet beş kısma ayrılır oldu. Beşte dördü bizzat savaşanlara taksim ediliyor, geriye kalan beşte biri de beş kısma taksim ediliyordu. Biri Allah'a ve Resulüne, biri, Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) hayattayken mevcut olan akrabalarına, biri yetimlere, biri yoksullara, biri de yolda kalmışlara taksim ediliyordu. Allah'ın Resulü (sallallâhu aleyhi ve sellem) vefat edince Hz. Ebu Bekir ve Hz. Ömer –Allah kendilerinden razı olsun- Allah'ın Resulü ile akrabalarına ait olan iki payı, Allah yolunda, Allah Resulünün sadakası olarak ayırmışlardır."[673]

el-Muvaffak der ki: Ebu Hanife'nin söylediği ayet-i kerimenin zahirine terstir. Çünkü Yüce Allah, Peygamberine ve O'nun akrabalarına da pay vermek suretiyle atıfta bulunmuş, diğer üç sınıfta olduğu gibi onları da beşte birlik paydan hissedar kılmıştır. Öyleyse buna muhalefet edecek olan nassa da muhalefet etmiş sayılır. Hz. Ebu Bekir ile Hz. Ömer'in, Allah'ın Resulünün akrabalarına ait olan payı "Allah yolunda" diye ayırmaları yorumuna gelince; Şüphesiz bu hadise, İmam Ahmed'e söylendiğinde o sükut edip başını sallamış ve bu görüşe katılmamıştır. Kendisi İbn Abbas'ın ve ona uyanların görüşünün Allah'ın kitabına ve Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in sünnetine daha uygun olması bakımından daha evla olduğunu kabul etmiştir. Zira İbn Abbas'a, akrabalarına ayrılan ganimet payı hakkında kendisine sorunca, o: "Bu bize aittir, derdik ama kavmimiz bunu bize vermeyip bize karşı geldiler."[674] demiştir. Her halde o, *"Bize aittir, derdik ama kavmimiz bunu bize vermeyip bize karşı geldiler."* ifadesiyle kasdettiği, Hz. Ebu Bekir ile Hz. Ömer'in –Allah kendilerinden razı olsun- ve onlara bu hususta uyanların, Allah'ın Resulü ile akrabalarına ait olan iki payı "Allah yolunda" sınıfına katarak Allah Resulü'nün sadakası olarak ayırmış olmaları olabilir.

---

673 Taberi Tefsiri, Cilt: 28, Sayfa: 37-38. Kendisi bunu hocası olan Muhammed b. Beşşâr'dan nakletmiştir. O der ki: "Bize Abdu'l Âla'nın, bize Said'in, onun da Katâde'den naklettiğine göre..." Bak: Nasbu'r Râye, Cilt: 3, Sayfa: 412-413, 424.

674 Bak: Sahih-i Müslim, Cilt: 3, Sayfa: 1445, 1446.

Sahabe-i Kiram şayet kendi arasında bir konuda ihtilaf etmiş olurlar da bazılarının görüşü kitap ve sünnete muvafık bulunursa, bu daha evla sayılır. Durum böyle olduğuna göre İbn Abbas'ın görüşü kitap ve sünnete daha muvâfık düşmektedir. Çünkü Cübeyr b. Mutîm rivayet ettiğine göre; "Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem), bu humustan Haşim oğullarıyla Muttalib oğullarına verdiği gibi, Abdüşems ve Nevfel oğullarına vermedi. Hz. Ebu Bekir, humusu aynen Allah'ın Resulü (sallallâhu aleyhi ve sellem) gibi taksim ederdi, ama Allah'ın Resulü (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in kendi yakınlarına vermiş olduğu hisseyi, onlara vermezdi. Hz. Ömer, humustan onlara hisse verirdi. Hz. Ömer'den sonra Hz. Osman da onlara humustan pay verirdi..."[675]

"Peki, bu durumda Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) hayatta olmadığı halde, O'nun payı nasıl olur da hâlen mevcut olur?" diye sorulacak olursa, şöyle cevap veririz: Onun Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e sarf edilme yönü, Müslümanların maslahatında kullanılması ve oraya sarf edilmesi, demektir, maslahatların ve faydalı işlerin mevcudiyeti ise bakidir.

Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) **payının sarf edileceği yer:** Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) hayatta olsun, olmasın bu pay Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e ait olan ganimet payıdır. Aynı şekilde ganimetin beşte birinden pay alan diğerleri de hayatta olsunlar, olmasınlar bu paya hak sahibidirler. Nitekim Allah'ın Resulü (sallallâhu aleyhi ve sellem) bu payı hakkında, istediği gibi tasarrufta bulunurdu. Vefat ettiği zaman ise halifelik görevine gelen Hz. Ebu Bekir, Allah'ın Resulünün vefatı sebebiyle Ona ait bu hissesini de düşürmüş değildir. Bu, İmam Şafiî'nin görüşüdür.

---

675 Ahmed, Cilt: 4, Sayfa: 83; Ebu Davud, Cilt: 3, Sayfa: 382- 383. Mecmeu'z Zevâid, Cilt: 6, Sayfa: 341 eserinde der ki: Bunu Ahmed nakletmiştir, ravileri ise sahih ravilerden oluşmaktadır. Es-Sahih eserinde de bunun bir bölümü yer almaktadır. Bak: Fethu'l Bari ile beraber Buharî, Cilt: 6, Sayfa: 244. Ancak ez-Zehlî'nin beyan ettiği üzere bu ziyade Zühri'nin kelamına ait bir müdrectir. Yani şu kavli: "Hz. Ebu Bekir humusu aynen Allah'ın Resulü (s.a.v.) gibi taksim ederdi..." Bunu el-Feth, Cilt: 6, Sayfa: 245 eserinde zikretmiştir.

Bir topluluk ise Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in vefatı sebebiyle kendisinden bu payın düşeceği ve bunun diğer beşte bir pay sahiplerine dağıtılacağı, çünkü buna ortak oldukları görüşüne sahip olmuştur. Diğerleri ise; Bu payın ganimeti alanlara (yani mücahidlere) ait olduğunu, çünkü onların bizzat savaşmaları neticesinde bu ganimete sahip olduklarını söylemişlerdir. Bir topluluk ise; Bu payın O (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den sonraki halifeye verileceğini söylemiştir.

Doğrusu ise bunun baki olacağı ve Müslümanların ihtiyaç ve maslahatları için kullanılacağıdır. Ancak İmam bu hususta Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in yerine devlet başkanı olarak vekalet ederek, uygun gördüğü yere onu sarf edebilir. Çünkü Hz. Ebu Bekir: "Allah'ın Resulü (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in yaptığını gördüğüm bir işi yapmaktan ben de geri durmam, demiştir." Buharî ve Müslim ittifak etmiştir.[676]

Akrabaların payı: Akrabaların payı Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in vefatından sonra da sabittir, (devam eder.) Bu konu hakkındaki ihtilaf geçmişti.[677] Yüce Allah kitabında, söz konusu olan bu akrabalara pay vermek suretiyle onları da zikretmiş, Allah'ın Elçisi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in de onlara hisse verdiği sabit olmuştur. Onun için bu noktada bir neshin olduğu söz konusu değildir, hükmünü de değiştiremeyiz; dolayısıyla bu söz ve hüküm üzere amel etmek vaciptir.

Akrabalardan kasıt ise; Beni Haşim ve Beni Muttalip b. Abdumenaf'tır, başkası değildir. Buna dair delil ise; Cübeyr b. Mutîm'in rivayetidir. O şöyle demiştir: "(Beni Nevfel'den olan) ben ve (Beni Abduşşems'ten olan) Hz. Osman ile beraber Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in yanına gittik, biz: "Beni Muttalib'e Hayber ganimetlerinden pay verdin de bizleri bıraktın. Hâlbuki sana nesep olarak nisbetimiz cihetiyle bizimle Beni Abdulmuttalib bir mertebedeyiz (hepimiz büyükbabamız Abdi Menâf'da birleşiyoruz.)" dedik. Bunun üzerine Allah'ın Resulü (sallallâhu aleyhi ve sellem): "Beni Muttalib ile Beni Hâşim bir soydur." buyurdu. Cubeyr: "Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) beşte bir hisseyi akraba arasında taksim ederken Beni Abduşşems'e ve Beni Nevfel'e birer pay ayırmamıştı, demiştir."[678]

---

676 Buharî, el-Feth ile beraber, Cilt: 6, Sayfa: 197. ; Müslim, Cilt: 3, Sayfa: 1380, 1381.
677 Az önce geçmişti.
678 Buharî, el-Feth ile beraber, Cilt: 6, Sayfa: 244.

Kimin annesi onlardan, babası da diğerlerinden olursa, ganimetten bir paya sahip olmaz. Çünkü Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) annesinin akrabalarına -ki onlar Zühre oğullarıdır- bir şey vermemiştir. Hayber ile ilgili hadis de gösteriyor ki Allah'ın Elçisi (sallallâhu aleyhi ve sellem) onlara bu paydan bir şey vermiş değildir; aynı şekilde halasının oğullarına da ondan bir şey vermiş değildir.

Akrabalara ayrılan hissede erkek de kadın da ortaktırlar; çünkü "akraba" ismini hep birden oluşturmaktadırlar. Aralarında söz konusu olacak taksimat hakkında ise farklı görüşler ileri sürülmüştür.

İmam Ahmed'den nakledildiğine göre erkeğe, iki kadının payı (iki kat) olarak hisse verilir. Bu, Şafiî mezhebine aittir. Çünkü şer'an baba yakınlığı ile de hisse almaya hak etmiş olacağından bu durumda -miras taksiminde olduğu gibi- erkek kadından bir pay fazla alır.

Ondan gelen ikinci görüşe göre; Erkek de kadın da eşit pay alırlar. Bu ise Ebu Sevr, el-Müzeni ve İbn Munzir'in görüşüdür. Çünkü hepsi "akraba" ismini oluşturmuş olacağından -diğer beşte birlik hisselerde olduğu gibi- erkek de kadın da eşit sayılırlar.

Akrabalık konusunda eşit sayıldıkları için küçük de, büyük de aşit pay alırlar, bunda ise iki görüş gelmiştir.

(Payı alacak olanlar) farklı beldelerde de olsalar, onlar ayrıma tabi tutulur, imkân ölçüsünde bu payların genelleştirilmesi de icap eder. Bu, İmam Şafiî'nin görüşüdür. Nedeni ise bu, babanın akrabalığı/yakınlığı sebebiyle hak edilen bir ganimet payı olduğundan –miras da olduğu gibi- onun tüm hak edenlere dağıtılması gerekmektedir.

Kimisi der ki: Başka yerde değil de sadece kendi nahiye halkı içinden olan savaşçılara beşte bir ganimet payından özellikle verilir. Çünkü ülkenin doğusundan batısına olmak üzere bu ganimet paylarının nakledilmesi zordur; bir de bunların -diğer hisse alıcılarına dağıtıldığı gibi- genelleştirilmesi (yani hepsine bizzat dağıtılması) vacip olmaz, zira mazeret sayılır.

el-Muvaffak der ki: İnşallah doğrusu, hisselerin bu şekilde genelleştirilmesinin vacip olmayacağıdır; çünkü bu oldukça güçtür ve -yoksulların hepsine dağıtmakta olduğu gibi- vacip değildir... Çünkü bu pay, beşte

birlik ganimet payındandır; dolayısıyla diğer paylar gibi enelleştirilmesi gerekmez. Buna göre sultan (devlet başkanı) imkânı ölçüsünde bu payları beldesindeki alacaklılara dağıtıverir.

Bu noktada zengin olanları da fakir olanları da eşittir. Bu, İmam Şafiî'nin ve Ebu Sevr'in görüşüdür. Çünkü Yüce Allah'ın: *"onun akrabalarına..."* (Enfal Suresi: 41) buyruğunun umumi manası bunu göstermektedir. Ayet genel manada gelmiş olduğundan, delil olmadan bunun tahsis edilmesi caiz olmaz. Çünkü Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem), akrabalarının hepsine bu paydan verirdi, hâlbuki içlerinde Abbas vb. gibi zenginler de vardı. İçlerindeki fakirleri tahsis ettiğine dair bir nakil gelmiş değildir. Çünkü bu pay, akrabalık sebebiyle hak edilmiş bir maldır; dolayısıyla –akrabalara verilen miras ve vasiyette olduğu gibi- bunda zengin de, fakir de eşit konumdadır.

Nitekim Hz. Osman ve Cübeyr de kendilerine bu paydan hak talep etmişlerdi, zira zengin oldukları halde kendilerinin ve bu akrabalıktan men edilme gerekçesini sordular... Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) ise Beni Muttalib'in diğerlerinden daha çok kendisine yardımcı olduklarını ve onların Beni Hâşim ile bir soydan geldiklerini gerekçe göstermiştir. Şayet zenginlik bu hususta men eden olsaydı ve fakirlik de şart olsaydı, o takdirde olmadığı halde ikisi de bu paydan almayı talep etmezlerdi. Bu sebeple Allah'ın Elçisi (sallallâhu aleyhi ve sellem) ikisinin zenginliklerini gerekçe gösterip, fakir de olmadıklarından dolayı bu paydan kendilerini men etmiştir.

Yetimlerin payı: Yetimler; Babaları olmayan ve henüz buluğ çağına girmemiş olanlardır. el-Muvaffak der ki: Bazı arkadaşlarımız; Bu payları ancak fakir oldukları zaman hak ederler, demişlerdir. Bu, Şafiî mezhebinin de meşhur görüşünü oluşturmaktadır...

(Yine) el-Muvaffak şöyle der: İmam Ahmed'den buna dair bir ifade bilmiyorum. Ayet-i kerimenin umumu ise bu hükmün genel anlamda olduğunu ifade etmektedir. Şafiî ashabından bazıları ise şöyle demiştir. İmam Şafiî'ye ait olan başka görüşüne göre yetime, zengin de olsa fakir de olsa bu paydan verilir. Çünkü nassın genel ifadesi bütün yetimleri kapsar ve bu, akrabalar konusundaki paya kıyas edilmiştir. Şayet bu paylar

sadece fakirlere has olsaydı, o takdirde ayetteki dördüncü hisse sahipleri olan "yoksullar" cümlesine girerdi ki- o zaman da bunun ayette zikredilmesine ve tesmiye edilmesine ihtiyaç duyulmazdı.

Yoksulların payı: Yoksullar; İhtiyaç sahipleridir, fakirler de bu kapsama dahil edilir. Fakirler ve yoksullar, zekât konusunda iki tane (farklı) sınıftır ama burada ve diğer hükümlerde aynı sınıf sayılırlar. Aralarındaki bu ayrım ancak iki lafızla bir arada cem edilmelerinden dolayıdır, bu da sadece zekât konusunda söz konusudur.

Yolcunun payı: Yolcu da zekât sınıfları içinde zikredilir. Buradaki *"İbn Sebil (yolcu/yolda kalmış)"*, memleketindeki durumu iyi olduğu halde (başka yerde bulunması hasebiyle) memleketine dönecek malı olmayan yolcuya denir. Herkes ona kendisini memleketine ulaştıracak kadar bir şeyler verir. Çünkü muhtaç olduğu için kendisine bu verilmiştir; dolayısıyla ihtiyacı kadarıyla verilir.

Bir kimsede bazı sebepler/gerekçeler bir arada toplanmış olursa; Mesela: Yetim olup da yoksul olması ve aynı zamanda yolcu durumunda bulunması gibi... O zaman bu payların hepsinden almayı hak eder. Çünkü söz konusu olan ahkama dair sebepler ve gerekçeler bulunduğundan -sanki tek bir gerekçe varmış gibi- diğer gerekçelerle de ahkamı sabit olur.

Fey'in beşte dörtlük payının verileceği yer: el-Harki der ki: Fey'in beşte dörtlük payı, köleler hariç olmak üzere tüm Müslümanlara verilir, zengin ve fakirler de bunda eşittir. el-Muvaffak şöyle demiştir: Bugün ilim ehli arasında, kölenin feyden bir şey alamayacağı noktasında ihtilaf ettiklerini bilmiyoruz. İmam Ahmed ve el-Harki'nin sözlerinin zahirinden anlaşılan, zengin olsun fakir olsun diğer tüm insaların fey'den alma haklarının olduğu yönündedir.

Hz. Ömer (radıyallâhu anh), Yüce Allah'ın: *"Allah'ın, (fethedilen) ülkeler halkından Peygamberine verdiği feyler (ganimetler), Allah, Peygamber, yakınları, yetimler, yoksullar ve yolda kalmışlar içindir... Bunların arkasından gelenler şöyle derler..."* (Haşr Suresi: 7-10) buyruğunu okudu ve sonra şöyle dedi: "Bu ayettekiler tüm insanları kapsadı, her Müslümanın da bu ganimetten bir hakkı bulunmaktadır. Ancak temellük ettiğiniz köleler bu-

nun dışındadır. Eğer ben hayatta kalırsam, her Müslümanın hakkı yerine gelecektir. Tâ ki bir çoban dahi alnı terden kurumadan kendisi eşeğinin yularından hakkını alıp getirir."[679]

el-Kâdı (İyaz) belirttiğine göre fey alacak olanlar, sınırlarda nöbet bekleyen savaşçılar, İslam ordusu ve onların bu işlerini yerine getirenlerdir. Çünkü bu fey, hayatta iken Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e aitti; zaferin elde edilmesi ve Onun maslahatına harcanıyordu. Allah'ın Elçisi (sallallâhu aleyhi ve sellem) vefat edince, artık bu fey orduya ve Müslümanların ihtiyaçlarına harcanır oldu. Sadece onlara ait oldu, başkasına ise verilmedi. Kendileri cihada katılmayan bedevilere gelince, onların bu feyden ise bir hakkı yoktur...

Şöyle de demiştir: "*Bu feyin zengin ve fakirler arasında verileceği*" şeklindeki İmam Ahmed'in sözünün manasına gelince, kendisi bu zenginlikle, mücahidler, kadılar ve fakihlerden oluşan Müslümanların maslahatı için harcanmasını da kasdetmiş olabilir. Muhtemelen sözünden bu feyin, tüm Müslümanların faydası için harcanan mal olduğu ve dolayısıyla bunun faydasının da bütün Müslümanlara sarf edilip dönmüş olacağını da kasdetmiş olması muhtemeldir. Aynı şekilde bu fey ile Müslümanlar köprü ve asma cisirlerden istifade de ederler, maslahatlarına göre nehirlerden ve yollardan da yararlanırlar. O'nun (İmam Ahmed) sözünün gelişinden ise bu feyin orduya has olmadığı, bunun sadece Müslümanların ihtiyaç ve maslahatı için kullanılacağı anlaşılmaktadır. Ama bunu Müslümanların ordusu ile de dağıtmaya başlar; çünkü ordu da maslahat ehli sayılır. Zira Müslümanları muhafaza etmektedirler; dolayısıyla yeteri kadar alırlar, fazla geleni ise daha önemli olana sarf edilir. Bu önem sırasında öncelikle sınırların bentlerini tamir etmek ve yeteri kadar silahlar vb. temin etmek gelir. Bundan sonra da önem olarak mescidler inşa etmek, köprüler yapmak, yolları düzenlemek, nehir yataklarını ıslah etmek ve bentlerini güçlendirmek gelir. Bunun yanında kadıların, imamların, müezzinlerin ve fakihlerin maişetlerini temin etmek ve Müslümanlara fayda verecek olan şeyleri de yerine getirmek gelir. İmam Şafiî'nin de bu zikredilenlere benzer iki tane görüşü gelmiştir.

---

679 Bundan daha uzunu Beyhakî, es-Sünenü'l Kübrâ, Cilt: 6, Sayfa: 351-352'de rivayet etmiştir.

Fey'in ehli arasında taksim edilmesi konusunda ise farklı görüşler ileri sürülmüştür. Kimisi fey'in onların arasında eşit şekilde verileceğini söylerken, diğerleri ise daha fazla olarak verileceğini ifade etmiştir. İmam Ahmed'den gelen rivayete göre, İmam'ın uygun görmesi ve kendi ictihadına göre karar vermesi halinde her ikisine de birlikte verebileceğini söylemiştir. Ebu Bekir ise; Ebu Abdullah'ın (yani İmam Ahmed), onlara daha fazla verilmesini tercih ettiğini belirtmiştir. Bu İmam Şafiî'nin de tercihidir. el-Muvaffak der ki: İnşallah-u Teâla doğru olan, bu konunun İmam'ın ictihadına havale edilmiş olduğudur, bu durumda o isterse eşit verir, isterse fazla verir.

Ganimet'ten kalan beşte dörtlük payın verileceği yer: İlim adamlarının icmasına göre ganimet'in bu kalan beşte dörtlük payı, ganimet alanlara aittir. Çünkü yüce Allah şöyle buyurur: *"Bilin ki, ganimet olarak aldığınız herhangi bir şeyin beşte biri Allah'a, Resulüne, onun akrabalarına yetimlere, yoksullara ve yolcuya aittir."* (Enfal Suresi: 41) Anlaşılacağı üzere beşte dörtlük pay bu sınıflara aittir. Çünkü ganimeti onlara izafe etmiş ve ardından da başkaları için onlardan pay almıştır, böylece de diğer payı onlara kalmış oldu.

İlim ehlinin cumhuruna göre piyade bir hisse ve süvari de üç hisse pay alır. Ebu Hanife ise; Süvari iki hisse alır, demiştir. Ebu Hanife'nin ashabı ise bu noktada kendisine muhalefet ederek, diğer ilim ehlinin görüşlerine uymuşlardır.[680]

Zekât'ın verileceği yerler: Yüce Allah'ın buyurmuş olduğu şu ayetin dışındaki sekiz sınıftan[681] başkasına zekât verilmez: *"Sadakalar (zekâtlar) Allah'tan bir farz olarak ancak, fakirlere, miskinlere, (zekât toplayan) memurlara, gönülleri (İslâm'a) ısındırılacak olanlara, (hürriyetlerini satın almaya çalışan) kölelere, borçlulara, Allah yolunda çalışıp cihad edenlere, yolcuya mahsustur. Allah, pek iyi bilendir, hikmet sahibidir."* (Tevbe Suresi: 60)

Fakirler ve Miskinler: Fakirler ve Miskinler zekât konusunda iki (farklı) sınıftır; ancak diğer hükümlerde aynı anlamdadır; çünkü ikisi de

---

680 Buna dair geniş açıklamalar "Cihad Kitabı"nda geçmişti. "Piyade ve Süvari'nin hissesi" bölümüne ve devamına bakınız.

681 "Zekât Kitabı"nda geçen, "Zekâtın verileceği sekiz sınıf" bölümüne bakınız.

aynı anlamda kullanılmaktadırlar. Zira iki isim adı altında cem edilmektedirler ve bunlar iki tane temayüz etmiş müsemma'ya haiz ifadelerdir. Her ikisiyle de ihtiyaç ve sıkıntı içinde olma, fakir olup, zengin olmama anlamları anlaşılmaktadır; ancak fakir, miskinden daha çok ihtiyaç sahibi sayılır. Çünkü Yüce Allah önce onunla cümleye başlamıştır, evvela önem sırasına göre bunu ifade etmiştir. Bunu, İmam Şafiî söylemiştir. Allah'u Teâla buyurur ki: *"Gemi var ya, o, denizde çalışan miskin kimselerindi."* (Kehf Suresi: 79) Bu şekilde haber vermekle, miskinlerin içinde çalıştıkları bir gemilerinin olduğunu belirtmiştir.

Ebu Hanife ise miskinlerin daha çok ihtiyaç sahibi olduklarını söylemiştir. Çünkü Allah'u Teâla: *"Veya hiçbir şeyi olmayan miskine (yoksula)..."* (Beled Suresi: 16) şeklinde buyurur. Çünkü bu miskin çok muhtaç durumda olduğu için toprağa atılmış ve hiçbir şeyi olmayan kimse gibidir.

Bu ayet-i kerimenin ilk görüş lehine bir delil olacağı, şeklinde cevap verilmiştir. Çünkü Yüce Allah'ın miskinin "hiçbir şeye sahip olmaması" şeklindeki nitelemesi, "*miskin*" ismini itlak etmeyi gerektirmemektedir. Mesela; İlim sahibinin elbisesi, demek de bu anlamdadır. Kuşkusuz fakir hakkında "miskin" ifadesini karine ile ve karinesiz olarak tabir etmek caizdir.

Fakir ise kendisine yeterli gelecek kazanca sahip olmayan, parası yahut sürekli bir malı bulunmayan kimsedir. Bunun yanında o, elli dirhemi yahut da bu değerde altını olmayan kişidir. Onların: *"kendisine yeterli gelecek kazanç"* sözlerinin manası; onun tam yeterliliğe ya da yarım yeterliliğe hasıl olmasıdır; ama kendisine yeterli gelecek kazanca sahip olmaması durumunda o kimseye "fakir" ismi verilir. Birincisi ise miskin kimsedir. Bu durumda her ikisine (fakir ve miskin) de, kendilerine yetecek miktarda ihtiyacı karşılayacak kadar verilir. Çünkü maksat zaten bu sıkıntılarını ortadan kaldırmak, kişiyi bir tür zengin kılmaktır ki, bu da kendilerine (zekâttan) vermekle gerçekleşir.

Kişinin kazancı olur da bununla kendisini ve ailesi olduğu halde onları da geçindiriyor; her gün kendisi için yeterli gelecek akar ücreti yahut mülkü vb. de varsa, bu durumda o zengin sayılır ve zekâttan alma hakkı da yoktur. Bunu, İmam Şafiî ve İshak söylemiştir. Çünkü bu minvalde Ubeydullah b. Adiy b. el-Hıyâr'ın naklettiğine göre, şöyle demiştir: "İki

adamın bana bildirdiklerine göre, Veda haccında zekât taksim ederken Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e gelmişler ve o zekâttan kendileri de istemişler. Bunun üzerine Allah'ın Resulü (sallallâhu aleyhi ve sellem) gözlerini kaldırıp bize baktı ve indirdi, bizi güçlü-kuvvetli gördü: 'İsterseniz size de veririm. Ancak zengin ile kazanabilen kişinin bunda payı yoktur.' buyurdu."[682]

Ebu Hanife der ki: Bu kimsenin malı nisaba ulaşmamış olursa, bu durumda ondan alabilir, zira Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdular: "Ardından onlara mallarında Allah'ın zekâtı farz kıldığını da bildir. Bu zekât, zenginlerinden alınır ve fakirlerine verilir."[683] Bu şekilde zenginlik sebebiyle, o kimsenin malından zekâtın alınacağını bildirmiştir, o mal da nisaba ulaşmadıkça alınmaz.

Şöyle cevap verilmiştir: Zenginler farklı durumlara haizdir. Şöyle ki; Kimi zenginler vardır ki zekât vermeleri farzdır. Bazı zenginler de vardır ki onlardan zekât almak yasaktır. Kimi zenginler de vardır ki dilenmesi yasaktır. Ama burada geçen ve hakkında ihtilaf bulunan kişi ise zekâta muhtaç değildir; onun için ondan alması kendisine mübah değildir.

Zekât toplayan memurlar: Zekât memurları, zekâtın verileceği sekiz sınıftan üçüncüsünü oluşturmaktadır. Onlar, İmam'ın zekâtı toplamaları için görevlendirdiği memurlardır. O zekâtı erbabından alırlar, bir araya getirirler, muhafaza ederler ve zekât mallarını nakledip sevk ederler. Onlara bu işlemde yardımcı olanlar, malları gözetenler ve taşıyanlar da bu kapsamdadır. Aynı şekilde muhasebesini tutanlar, katipler, malları tartıp ölçenler ve sayanlar da "zekât memuru" kapsamının manasına girerler. Bu noktada kendilerine ihtiyaç duyulan herkes bu konumda addedilir; çünkü bunun ücreti bu zekâttan tahsil edilir. Çünkü zekâtın azığından sayılır; dolayısıyla da zekâtın ulufesinden sayılır. Şüphesiz Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem), zekât toplamaları için memurlarını bizzat yollamış ve onlara (zekâttan) ücretlerini vermiştir. Bu kıssalar tevatüre kadar ulaşan meşhur haberlerdir ve kitab'ın, hakkında nassını ortaya koyduğu bu konuda bir ihtilaf da yoktur.

---

682 Hadis sahihtir ve "Zekât bölümü"nde, "Kimlere zekât verilmez" başlığında geçmişti.

683 Buharî ve Müslim ittifak etmiştir. "Kimlere zekât verilmez" başlığında geçmişti.

Buluğ çağına girmiş olması, akıllı ve güvenilir olması zekât memurunun şartlarındandır. Çünkü bu velayet şartıdır ve velayetin tahakkuk etmesi için de bu özelliklerin bulunması gerekir.

Zekât memurunun Müslüman olması da şarttır. Zira o Müslümanların velayetindedir. Diğer din sahipleri gibi bir kâfirin velayetinde bulunması caiz değildir. Bir de zekât ehlinden olmayan kimsenin –harbî kimse gibi- bu hususta âmil olarak görevlendirilmesi caiz olmaz; çünkü kafir güvenilir kimse değildir.

Zekât memurunun "akraba sahiplerinden" olmaması da şarttır; ancak kendisine zekât dışından olmak üzere ücret verilecek olursa başka. Çünkü el-Fadl b. el-Abbas ve Abdulmuttalip b. Rabia b. el-Hâris, Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den kendilerinin zekât (toplamak) için gönderilmelerini talep ettikleri zaman, onlara bu noktada karşı çıkarak şöyle buyurdu: "Sadaka Muhammed âilesine layık değildir; çünkü zekât ancak insaların kirleridir."[684] Bu da onların bu konuda bir memur olarak gönderilip de bu zekâttan almalarının açıkça haram olduğunu ifade etmektedir; buna muhalefet etmek ise caiz değildir.

İmam'ın, bir zekât memurunu belli bir ücret karşılığında –ya belirli bir süreliğine veyahut belli bir iş hakkında- geçerli bir kira ile kiralayıp tutması ile, çalışacağı ameline karşılık olarak belirli bir ücreti vermesi arasında muhayyerdir. Çalışacak olursa artık şartları hak etmiş olur, dilerse onu ismini koymadan zekât toplaması için gönderir sonra ona karşılığını verir. Nitekim İbn es-Sâidi el-Mâliki'nin rivayetine göre, o şöyle demiştir: "Hz. Ömer (radıyallâhu anh) beni zekât toplamak üzere görevlendirdi. İşimi bitirip topladığım zekâtları kendisine teslim edince, bana ücret verilmesini emretti. Bunun üzerine "Ben bu işi Allah rızası için yaptım, mükâfatım Allah'a aittir." dedim. O şöyle cevap verdi: "Sana verileni al, zira ben de Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in zamanında bu gibi işlerde çalıştım. Bana ücret verdi, ben de söylediğin gibi söyledim. Bunun üzerine bana: 'İstemeden sana bir şey verildiği zaman onu al ye ve tasadduk et.' buyurdu."[685]

---

684 Sahih-i Müslim, Cilt: 2, Sayfa: 752-754.
685 Sahih-i Müslim, Cilt: 2, Sayfa: 723-724.

İmam isterse bu ücreti Beytü'l maldan da verebilir ya da ona Beytü'l maldan olmak üzere erzak da verebilir, ama yaptığı işten dolayı ona bir şey vermez. Şayet İmam ya da vali öncesinden (Beytü'l maldan) bir şeyler vermiş olur da o memur da sadakayı ve zekât kısmetinden pay alacak olursa, bu zekâttan bir şey almaya hak sahibi değildir; çünkü rızkını Beytü'l maldan almıştır bir defa.

Müellefe-i Kulûb (Gönülleri İslâm'a ısındırılacak olanlar): Müellefe-i Kulûb kısmı ise; Zekâtın verileceği sekiz sınıftan dördüncüsünü oluşturmaktadır.[686] Çünkü Yüce Allah *"gönülleri (İslâm'a) ısındırılacak olanlara..."* (Tevbe Suresi: 60) buyurur. Bu ayet-i kerime, Berâe (Tevbe) suresinde geçer ve Allah'ın Resulü (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e indirilen en son suredir.

Sabit olduğuna göre Allah'ın Elçisi (sallallâhu aleyhi ve sellem), müşriklerden ve Müslümanlardan gönüllerini İslam'a ısındırmak için onlardan bazılarına zekâttan vermiştir.[687]

Müellefe-i Kulûb iki kısımdır: Kafirler ve Müslümanlar'dır. Bunların hepsi de kendi aşiret ve kavimleri içerisinde yüksek konumda olan ve kendilerine itaat edilecek efendi konumunda bulunanlardır. Kafirlere gelince onlar iki kısımdır:

1) Müslüman olması umulan kişiye zekâttan verilmesi halinde İslam hakkında güzel niyet beslemesi ve ona meyletmesinin ardından Müslüman olma durumu,

2) Şerrinden korkulan ve kafire zekâttan verildiğinde, bu şerrinden korunmuş olmak ve onun üzerinden başkalarının şerrinden de emin olma durumu.

Müslümanlara gelince, onlar da dört kısımdır:

1) Kâfirlerin seçkin şahsiyetleri içinde ve Müslümanlar içinde yüksek mevkisi bulunan Müslüman kimselere zekât vermekle, emsallerinin Müslüman olması ve İslam hakkında güzel niyet beslemesi beklenir.

---

686 Onlara zekâtın verilmeyeceği ile ilgli söz konusu ihtilaflar için: "Zekât Kitabı"nda geçen, "Zekâtın verileceği sekiz sınıf" bölümüne bakınız.

687 Buharî, Kitabu'l Megâzi, Bâb'u Gazveti't Tâif, Kitabu't Tefsir, Bab'u "ve'l Muellefet'u Kulûbuhum". Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 8, Sayfa: 47, 52, 53, 54, 55, 330; Müslim, Zekât, Bab'u İtâi'l Müellefet-i Kulûbuhum... Sahih-i Müslim, Cilt: 2, Sayfa: 733-739.

2) Kavimleri içerisinde kendilerine itaat edilen efendiler konumunda olan kimselere zekâttan verilmesi durumunda, imanlarının kuvvetlenmesine ve cihad noktasında nasihatte bulunmalarına zemin hazırlamak.

3) Küfür beldelerine yakın olan sınırlarda bulunan topluluklara, yanı başındaki düşmanlardan Müslümanları korumaları için zekâttan vermek.

4) Kendilerine zekâttan verildiği zaman, sadece korkudan dolayı zekâtı veren kimselerden zekâtı alabilme kudretine haiz olmaları.

İşte tüm bunların hepsine zekâttan vermek caizdir; çünkü ayet-i kerimede ifade edilen "Müellefe-i Kulûb (gönüllerini İslâm'a ısındırılacak olanlar) kapsamına dahil edilmektedirler.

Köleler: el-Muvaffak der ki: Kölelere de zekâttan bir hissenin verileceği noktasında ilim adamları arasında bir ihtilafın olduğunu bilmiyoruz. Mezhebimiz antlaşmalı kölelere de zekâttan payın verileceği hususunda ihtilaf etmemiştir. Bu, cumhurun görüşünü oluşturur. İmam Malik ise onlara muhalefet ederek: "Kölelere ait olan zekât hissesi ancak kölelerin azad edilmesi halinde kendilerine sarf edilir (Yani hisselerine düşen para ile köle satın alınıp, azat edilir.) Bundan antlaşmalı olan köleye de yardım edilmesi hoşuma gitmez." demiştir. O aynı zamanda ayetin zahirine de muhalefet etmiş oluyor; çünkü antlaşmalı anlamına gelen "Mukâtep" aynı şekilde köledir ve ayetteki "köleler" kapsamına girmektedir. Ayetteki *"er-Rikâp (Köleler)"* lafzı genel anlamda gelmiştir ve genel kapsama da dahil olmaktadır.

Anlaşmalı olan kölenin –bu antlaşmasının ödenmesi için- ihtiyaç duyacağı her şeyi (zekâttan) ödenir, kendisiyle beraber bulunan ve anlaşıp da yazışma yaptığı kimseye bundan başkası ödenmez; çünkü o antlaşmanın ödenmesi durumunda ondan bağımsızdır artık. Kafir olan bir antlaşmalı köleye ise zekâttan bir şey ödenmez; çünkü zekâtın verileceği sınıflardan değildir. Bir de yazışmalı köle hakkında onun ancak belli olan yazışmalı bir köle olduğu, şeklindeki sözü de kabul edilmez; çünkü aslolan bunun mevcut olmadığıdır.

Kölelerin zekât parasıyla azat edilmelerinin cevazı noktasında İmam Ahmed'den farklı görüşler gelmiştir. Ondan rivayet edildiğine göre bu caizdir. Bu, İmam Malik, İshak ve Ebu Sevr'in de görüşüdür. Nitekim Yüce

Allah'ın: *"kölelere..."* (Bakara Suresi: 177) buyruğunun umumi manası da bunu ortaya koymaktadır. Ayette gelen "er-Rikâb" ifadesi tüm köleleri içermektedir, hatta bunun köle demek olduğu aşikardır. Çünkü "köle" ifadesi kullanıldığında bu ona dönücüdür, *"bir köle azat etmesi..."* (Nisa Suresi: 92) ayetinde olduğu gibi... Zira ayetin takdiri; "Kölelerin azad edilmesi" anlamına gelmektedir.

(İmam Ahmed'in) diğer görüşü ise bunun caiz olmayacağı yönündedir. Bu, İmam Şafiî'nin görüşüdür. Çünkü ayet-i kerime, *"Allah yolunda çalışıp cihad edenlere..."* (Bakara Suresi: 60) buyruğundakilere zekâtı gerektirdiği gibi, kölelere de zekâtın sarf edilmesini gerektirmektedir. Aynı şekilde bu ayette Allah yolunda cihad edenlere de zekâtın verileceğini istemektedir. Köle ise kendisine bir şey verilmeyen kimsedir.

Ondan (İmam Ahmed) gelen bir görüşe göre; Zekâttan alınan para ile ona yardımcı olunur. Buna benzer bir görüşü Nehai ve Said b. Cübeyr de söylemiştir, şöyle ki: Zekâttan olmak üzere tam olarak köle azad edilmez; ancak kölenin zekât payından alınır ve yazışmalı köleye yardım edilir. Bunu, Ebu Hanife ve iki arkadaşı (talebesi) de söylemiştir. Çünkü onu zekâtından azad edecek olursa, o takdirde onu azad eden kimsenin velayetinden faydalanır. Sanki söz konusu olan zekâtı kendisine sarf etmiş gibidir. Bu da –Allah en iyisini bilir- İmam Ahmed'den gelmiştir, zira ancak korku üzere söz konusu olmuştur; çünkü onun mezhebi, şayet velayetten dönecek olursa, aynı misline geri döner. Bu durumda da artık zekâttan azad etmesiyle ondan faydalanamaz. Nitekim velayetten geri dönecek olursa yine azad edilir. Bunu ise el-Hasen ve İshak söylemiştir.

İmam Malik ise şöyle demiştir: O kölenin velayeti diğer tüm Müslümanların üzerine olur. Çünkü hak sahibi olmadığı bir mal olarak addedilir. Bu yönüyle varisi olmayan mala benzer.

Borçlular: Altıncı sınıf, borçlulardır. Onlar borçlarını ödemekten aciz olan, borç sahipleridir. Zekâttan onların hisse alacakları ve bu borçlarının bunlardan ödenebileceği noktasında bir ihtilaf yoktur. Sadece yaptığı borç günah konusunda olmuş ise kendisine zekât verilmeden önce o borçlu bundan dolayı tevbe eder (sonra verilir), aksi takdirde günah konusunda yardımcı olmak anlamına gelmiş olur.

Borcu olan kişiye yalnız borcunu ödeyecek miktar kadar zekâttan verilir; çünkü ona ihtiyacından dolayı bu verilmiştir. Bunun dışında o, zekâttan müstağnidir.

Arabulucu olduğu için borçlu kalan: Borçlulardan bir kısım vardır ki zengin oldukları halde kendisine zekâttan verilir, bunlar toplumun menfaati için borçlanan kimselerdir. İki aile veya iki köy halkı arasında kan veya mal davalarından dolayı çatışma çıktığında, fitne alevini söndürmek için, tarafları razı edecek malı vermeyi taahhüt edip, (hiçbir karşılık beklemeyen kimse) bu sebeple borçlanırsa, bu borçluya zekât verilir. Bu kimseye "arabulucu" denilir. Nitekim Araplar da bunu bilmekteydiler. Şeriat bu durumda olan kimsenin zekâttan isteyebileceğini mübah görür ve kendisine bu zekâttan pay da verir.

Bu minvalde Kabîsa b. el-Muhârik'tan nakledildiğine göre, o şöyle demiştir: "Bir sebeple arabulucu olarak borçlandım ve Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e gelip, zekât payından talepte bulundum. Bunun üzerine Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem): "Kal, bize zekât gelince emredelim sana ondan verilsin." buyurdu ve ardından şöyle devam etti: "Dilenmek ancak şu üç kimse için helal olur: Bir kimse kavminden birinin diyetini üstlenirse onu ödemek için dilenebilir. Ödedikten sonra artık dilenmesi helâl olmaz. Malı kendisine yetmeyen, musibete uğrayan kişi de normal olarak yaşayacak kadar veya ihtiyacını karşılayıncaya kadar yardım isteyebilir. Fakir olan birisi, kabilesinden üç akıllı kişi 'Bu kimse fakirdir.' derlerse, normal olarak –ravi dedi ki ya da düzgün olarak- yaşayacak veya ihtiyacını karşılayacak kadar yardım isteyebilir. "Ey Kabîsa! Bu üç durum dışında dilenmek haramdır, bu durumda haram yemiş olur."[688]

Bu borç ile kişinin ihtiyacı için borçlandığı kendi borcu arasındaki fark şudur: Bu borçlu, insanlar arasında baş göstermiş olan fitne ateşini söndürmek için, bizim menfaatimize borç almıştır, bu durumda zengin dahi olsa zekâttan alması caiz olur; tıpkı savaşçılar, müellefe-i kulub ve zekât memuru gibi kabul edilir. Ama kendi ihtiyaçları için borçlanmış kimsenin bu ihtiyacında bizzat o kişinin kendi acizliği ve muhtaçlığına itibar edildiğinden, bu durumda o borçlu, fakir, miskin, antlaşmalı köle ve yolcu hükmünde addedilir.

---

688 Sahih-i Müslim, Cilt: 2, Sayfa: 722.

Allah yolunda olanlar: Allah yolunda olanlar payından kasıt; Düşmanlara karşı güçlü olmak için binek ve silah vb. satın almaları için kendilerine zekâttan pay verilen savaşçılardır. Zekât'ın yedinci sınıfını bunlar (savaşçılar/mücahidler) oluşturur. Onlara ait bu zekât hükmünün devam ettiği hususunda ihtilaf olmadığı gibi, "Allah yolunda olanlar"dan kasdedilenlerin savaşçılar olduğunda da bir ihtilaf yoktur.

Zengin dahi olsalar, savaşçılara zekâttan verilir. Bunu, İmam Malik, İmam Şafiî, İshak ve Ebu Sevr söylemiştir. Ebu Hanife ve iki arkadaşı (talebesi) ise; Savaşçılardan yalnız fakir olanlara verilir, demişlerdir. Aynı şekilde toplumun menfaati için borçlanan bir zengin hakkında da aynısını söylemişlerdir; çünkü kendisine zekât vermesi vacip olanların –diğer zekâttaki hisse sahipleri gibi- o zekâttan kendisine verilmesi de helal olmaz. Onlara göre fakir, nisaba malik olmayan kimsedir.

Şöyle cevap verilmiştir: Yüce Allah fakir ile miskinleri iki (ayrı) sınıf kılmış, peşlerine altı sınıf daha zikretmiştir. Buna göre, söz konusu olan bu iki sınıfın (muhtaçlık) özelliklerinin de, geri kalan diğer sınıflar hakkında da mevcut olması mülzem değildir; aynı şekilde diğer sınıfların (pozisyonları da) bu iki sınıf hakkında mevcut olması mülzem değildir. Çünkü biz ihtiyaç duyunca buna başvuruyoruz. Bu yönüyle zekât memuru ve müellefe-i kulûb gibi addedilirler. Ama diğer hisse sahiplerine gelince, bizim ihtiyacımıza göre değil de, bizzat kendi fakr-u ihtiyaç durumlarına bakılmaktadır.

Savaşçılara -fazla da olsa- satın alacağı (savaş eşyası vb. gibi), yetecek ölçüde ve savaşta azığı tedarik edecek kadar zekâttan pay verilir. Kendisine göz kararı verilecek olur da o da savaşmayacak olursa, aldığını geri verir; çünkü savaşmak için bundan almıştır. Şayet savaşır ve geri dönerse, bu durumda aldıkları kendisine ait olur. Çünkü ona yeterli gelecek kadar vermiş olduğumuz için, o da kendisi için o malı kısıtlı kullanmak durumundadır. Eğer savaş devam ederken, o da seferden dönüp gelse ya da savaşı bitirmeden gelmiş olursa, savaşta kullandığı maldan artan kısmını geri verir; çünkü malı savaşmak için almıştı ve hepsini de kullanmış değildir.

Bu paya ancak divan'dan (devletin maliyesinden) alacakları olmayan savaşçılar hak sahibi olurlar. Zira onlar ancak gönüllü (yani Allah rızası

için) savaşa çıkanlardır. Hacc'ın da "Allah yolunda" kapsamı içinde değerlendirildiği rivayet edilmiştir, bu durumda hac için de zekâttan hisse verilir. Bu, İshak'ın görüşüdür. Nitekim Ummu Muakkıl hadisinde: "Hac yapmak, Allah yolunda kapsamına dahildir."[689] geçmektedir.

689 Bunu, Ahmed, Cilt: 6, Sayfa: 405-406, onun tarikiyle de Hakim, Cilt: 1, Sayfa: 482 ve Tayalisi de "Müsned"in de, Sayfa: 231 tahriç etmiştir. Ummu Muakkıl'den rivayete göre; "Kendisinin kocası Allah yolunda bir deve feda etti. Ummu Muakkıl da umreye gitmek istemişti de kocasına o genç deveyi kendisine (yol için) vermesini talep etti, o da buna karşı çıktı. Bunun üzerine Hz. Peygamber (s.a.v.)'in yanına gelip hadiseyi anlattı, o genç deveyi karısına vermesini emir buyurdu ve akabinde Allah Resulü (s.a.v.) şöyle buyurdular: "Hac ve umre, Allah yolundaki hisseden sayılır..." Hakim: Bu hadis Müslim şartına göre sahihtir..., demiştir. Zehebî de ona muvafakat etmiştir. Hadis ikisinin dediği gibidir sadece el-İrva eserinin sahibi bu hadisin tariklerini cem edip, "umre" ifadesi olmaksızın sahih olduğuna hüküm vermiştir. Bu ise şazdır ve şöyle demiştir: Bu isnatlar sahihtir... Haccın zikredilip umrenin zikredilmediği tüm rivayetler hakkında ittifak edilmiştir. Şöyle der: Bu rivayette olduğu gibi bunlar da mahfuzdur. Kendisi ardından Ebu Talik hadisinden olmak üzere lehine bir şahidi zikretmiş ve onu sahih görmüştür. Diğerini de İbn Abbas hadisinden şahid göstermiştir ki Hakim de bunu sahih görmüştür. Sonra şöyle der: Bu sadece hasendir. Bak: el-İrva, Cilt: 3, Sayfa: 372-377. İbn Abbas hadisinde şöyle geçer: "(Ummu Muakkıl) şöyle dedi: "Sende bulunan filan deve yavrusu ile hac edeyim mi?" (Ravi dedi ki): "Bu Allah yolunda hapsedilmiştir..." dedim. Nitekim Hz. Peygamber (s.a.v.) bu hususta buyurdular ki: "Eğer sen bu devenin üzerinde haccetmiş olsaydın bu Allah yolundaki hisseden sayılır..." Ben derim ki: Ancak bu hadisten, hac konusunda farz olan zekâttan verilebileceğinin caiz olduğu iddiası tam olarak anlaşılmaz. Çünkü bu hadiste ifade edilen gaye, hac konusunda hapsedilmiş o deveye binilmesine delalet ettiği yönündedir, hâlbuki hapsedilmiş o hayvan, zekât malı değildir. Hac, Allah yolundaki hisseden verilirken, söz konusu hapsedilmiş o deve ise Allah yolunda kullanılan bir hayvandır (zekât malı değildir). Zekâta gelince, bunun hac konusunda verilmesinin caiz olduğuna dair delalet aşikar değildir. Allah, en iyisini bilir. Onun içindir ki bu noktada el-Emval, Sayfa: 601 eserinin sahibi olan Ebu Ubeyd'in şu görüşünün ne denli doğru olduğu ortaya çıkmış oluyor. Zira o: "İnsanlar bu konuda mecbur değillerdir, zekât malından hac için verileceğine dair fetva veren bir kimse bilmiyorum." demiştir. Bu konuda gelen İbn Abbas'ın rivayetine gelince, ben derim ki; Bir defa Hac konusunda söylenen bu rivayetin, ondan gelip gelmediği mahfuz mudur, değil midir, bilemiyorum? Çünkü Ebu Muaviye onun bu hadisini başkasından olmaksızın tek olarak aktarmıştır. Eğer bu rivayet ondan nakledilmiş ise bu durumda Yüce Allah'ın: "Allah yolunda olanlara..." (Tevbe Suresi: 60) ayetini tevil ettiğini söyleriz ve haccın, Allah yolundaki hisseden verildiğini söylediğini ifade ederiz. Tıpkı vasiyet ayetini tevil eden İbn Ömer'den gelen hadisi gibi. Kendisine, Allah yolunda otuz dirhem vasiyet etmiş bir bayan hakkında ve bunu haccı için kullanıp kullanamayacağı sorulunca, "Bu Allah yolundaki hisseden sayılır." cevabını vermiştir.

İmam Ahmed (r.ha.)'dan nakledilen diğer görüşe göre; Bu zekât malından hac için sarf edilemez. Bunu, İmam Malik, Leys, Ebu Hanife, Sevri, İmam Şafiî, Ebu Sevr ve İbn Munzir söylemiştir. Bu, daha doğru olan görüşü oluşturmaktadır. Çünkü mutlak olarak "Allah yolunda" ifadesi sadece cihad için sarf edilir. Kuşkusuz Kur'ân-ı Kerim'de *"Allah yolunda"* şeklinde gelen ifadelerin hepsi ile –azı dışında- cihad kasdedilmektedir. Öyleyse bu ayettekini de buna göre yorumlamak gerekmektedir. Çünkü ayetin zahiri ile Yüce Allah'ın muradının bu olduğu anlaşılmaktadır.

Zira zekât sadece iki kişiden birisine sarf edilip verilir: *Birisi;* Fakir, miskin, köle ve kendi borcunu ödemek durumunda kalan borçlu kimseler gibi, ihtiyaç sahibi olanlar. *Diğeri* de; Zekât memuru, savaşçı, müellefe-i kulub ve toplum menfaati için borçlu kalan kimseler gibi, Müslümanların ihtiyaç duydukları kimseler. Şüphesiz bir fakirin hac yapması, Müslümanların toplu menfaati ve ihtiyacı sayılmadığı gibi, aynı şekilde fakirin kendisi adına hac yapması da kendi menfaati sayılmaz; çünkü fakir olan kişinin hac yapması zaten farz değildir, kendisinden –fakir olması hasebiyle- bu sakıt da olmuştur. Dolayısıyla bunu yerine getirmesiyle bir maslahatı da icra etmiş sayılmaz. Dolayısıyla ihtiyaç sahibine diğer zekât sınıflarından yeteri kadar sarf edip vermek yahut bu zekâtı Müslümanların maslahatı için harcamak daha evladır. (Zikri geçen) hadise gelince; Haccın, "Allah yolunda" sarf edilen zekâttan verilmesi mümteni olmadığı gibi, ayet-i kerime ile kasdedilen de -açıklaması geçtiği üzere- başkasıdır.

Yolcu: Yolcu ise zekâtın verileceği sekizinci sınıfı oluşturmaktadır. Yolcunun zekâttan hak alacağı ve bu payının da devam edeceği hususunda bir ihtilaf yoktur. Buna dair açıklamalar geçmişti.[690]

"İbn Sebil (yolcu/yolda kalmış)" kimse, memleketindeki durumu iyi olduğu halde (başka yerde bulunması hasebiyle) memleketine dönecek malı olmayan misafire denir. Herkes ona kendisini memleketine ulaştıracak kadar bir şeyler verir. Onun için kendisine zekâttan verilir, hâlbuki o kendi beldesinde zengindir; ama memleketine ulaşmaktan aciz olduğu için ve (kendisine) de faydası dokunmadığı için sanki malı olmayan kimse gibi addedilir. Dolayısıyla memleketine ulaştıracak kadar kendisine veri-

690 "Beşte birlik yolcu hissesi" konusunda geçmişti.

lir ve bunun ölçüsü de sadece oraya ulaştıracak ihtiyacını karşılayacak kadardır. Memleketine ulaştıktan sonra o paradan bir şey artacak olursa, onu geri gönderir; çünkü aldığı parayı ancak ihtiyacı kadar almıştır. Öyleyse zenginliği yerine gelmiş olacağından o fazlalığı iade eder; tıpkı savaşa gitmek için kişiye para verildiği halde, savaşmaması gibidir. Eğer bu yolcu fakir ise ya da seferi sebebiyle fakir düşmüş olursa, bu fakirliğini gidermek için söz konusu olan fazlalığı alabilir; çünkü her ne kadar yolcu olması hasebiyle hak ettiği para geçmiş de olsa, başka bir yönüyle bu paraya hak sahibi olacak bir duruma düşmüş gibi addedilir.

Zekâtı ayırmanın keyfiyeti: Eğer imkân varsa zekâtı ayırmak müstehap sayılmaktadır; çünkü bu şekilde ihtilaftan çıkılmış olur. Bu durumda, her sınıftan olmak üzere imkânı ölçüsünde zekât genelleştirilir.[691]

Zekâtı ayırma işinde bulunacak olan kişi zekât memuru olursa, önce zekât memuruna vermekle başlar; çünkü o karşılıklı bir ivaz şeklinde bunu aldığından, onun bunu almadaki hakkı daha evladır. Sonra peşine önemli olanları ve daha önemli olanları... şeklinde dağıtır. Önemliden kasıt ise daha fazla ihtiyacı olanlardır. Eğer her sınıf ihtiyaç noktasında eşit olurlarsa, o takdirde her sınıf içindeki en muhtaç kimselere vermekle başlar. Yeterlilik hususunda eksik kalacak bir durum baş gösterirse, o zaman uygun görüldüğü hal üzere bunu dağıtır. İhtiyaçlarından fazlası artacak olursa, o fazla gelen kısmını ona en yakın olan beldelere nakleder.

Zekâtı ayırma işinde bulunacak olan kişi malın sahibi olursa, önce onu kendi ehlinden olan yakınlardan dağıtmaya başlaması müstehaptır, sonra peşine önemli olanları ve daha önemli olanları... şeklinde dağıtır. Buradaki muhtaç ise ihtiyacı daha fazla olan ve nesepçe kendisine en yakın olandır ve onlara imkân ölçüsünde verir.

691 "Zekât kitabı"nda geçen "Bazı sınıflar hakkında iktisatlı olmak" başlığında geçmişti, oraya bakınız.

AV VE HAYVAN KESİMİNE AİT HÜKÜMLER BÖLÜMÜ

AV VE HAYVAN KESİMİNE AİT HÜKÜMLER BÖLÜMÜ[692]

Av/avlanmanın mübah olmasının temeli, kitap, sünnet ve icma'ya dayanmaktadır. Yüce Allah şöyle buyurur: *"Hem size hem de yolculara fayda olmak üzere (faydalanmanız için) deniz avı yapmak ve onu yemek size helâl kılındı. İhramlı olduğunuz müddetçe kara avı size haram kılındı."* (Maide Suresi: 96) Şanı Yüce Allah şöyle de buyurur: *"İhramdan çıkınca avlanın..."* (Maide Suresi: 2)

Ebu Sâlebe el-Huşeni'den nakledildiğine göre, o dedi ki: Ben, Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e gelerek: Ey Allah'ın Resulü! Biz kitap ehli bir kavmin arasında yaşıyor, onların kaplarından yemek yiyoruz. Bir de av yerinde bazen yayımla, bazen de eğitilmiş ve eğitilmemiş köpeğimle avlanıyorum. Bunlardan hangisi helal olur, haber ver, dedim. Bunun üzerine Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: "Söylediğin üzere av yerinde bulunman meselesine gelince, sen yayınla ele geçirdiğin avın üzerine besmele çekerek ye! Eğitilmiş köpeğinle de her ne avlarsan onu da Allah'ın ismini an, sonra ye! Eğitilmemiş olan köpeğinle avladığın avı ise henüz ölmemişken yetişip boğazlayabilirsen onu da ye." Buharî ve Müslim ittifak etmiştir.[693] İlim adamları, avlanmanın ve bu avdan yemenin mübah olduğu noktasında icma etmişlerdir.

Avlama işinde bulunan kişinin avı öldürmesinde mübah olan şartlar: Ava henüz ölmemişken yetişip de onu boğazlamaya gelince, bu boğazlamanın sıhhati (onu nasıl kestiği konusu) dışında, bunun mübahlığı hakkında bir şart yoktur. Bu nedenledir ki Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: *"Eğitilmemiş olan köpeğinle avladığın avı ise henüz ölmemişken yetişip boğazlayabilirsen onu da ye."* Ama avı yaralayan kişinin avı öldürmesinde mübah olan şartlar yedi tanedir:

---

692 Bu bölüm, "el-Muğnî" eserinde yer alan "Cizye kitabı"ndan sonra ve "Kurbanlıklar kitabı"ndan önce gelmektedir. Dolayısıyla da "Av ve Kesilecek Hayvanlar bölümü"nü buraya koymak daha uygun olsa gerektir. Allah, en iyisini bilir.

693 Buharî, el-Feth ile beraber, Cilt: 9, Sayfa: 604, 605, 612, 622; Müslim, Cilt: 3, Sayfa: 1532.

1) Avı boğazlayacak olan kişinin, kestiği helal olan kimselerden olması. Bu kimse, Müslüman ya da kitap ehlinden değil ise yahut bir deli olursa, avı mübah olmaz. Çünkü avlanmak, kesmenin yerine geçmektedir; onu yaralayan kişi de bıçak konumunda değerlendirilir. Avcının hayvanı yaralayıp kesmesi ise hayvanın damarlarını koparıp kesmesi hükmünde değerlendirilmiştir.

Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) buyurur ki: "Köpeğin avı alması, onu kesmek, boğazlamak demektir." Buharî ve Müslim ittifak etmiştir.[694] Nitekim avcı, hayvanı boğazlayan kimsenin konumunda addedilir, onun için bunu kesmeye ehil olması şarttır.

2) Ava kalkışıp onu yaralamaya ve yakalamaya girişirken besmele çekmesi. Şayet kasden ya da unutarak besmeleyi terk edecek olursa bu avı (yemek) mübah olmaz. Bu, mezhebimizin de ifade ettiği görüşünü oluşturmaktadır. Bir de bu, Şâbi, Ebu Sevr ve Davud'un da görüşüdür. Çünkü Yüce Allah buyurur ki: *"Üzerine Allah'ın adı anılmadan kesilen hayvanlardan yemeyin..."* (Enam Suresi: 121)

Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) ise şöyle buyurmuştur: "Köpeğini besmele çekerek salıverdiğin zaman o avın etini ye!" buyurdu. (Sahebe dedi ki): "Bunun üzerine ben: 'Şayet benim köpeğimin yanında başka köpekler de görmüş olursam?' diye sordum. Allah'ın Elçisi (sallallâhu aleyhi ve sellem): 'Başka bir köpekle beraber tutmamışlarsa, sırf senin köpeğin avı öldürse de yine etini ye!' buyurdu." Buharî ve Müslim ittifak etmiştir.

Bir lafız da şöyledir: "Eğer başka köpekler katılmış olur da avın üzerine besmele çekilmemiş olursa, bunların tuttuğundan uzak dur ve onu da yeme."[695]

Ebu Sâlebe hadisinde ise şöyle geçmektedir: "Sen yayınla ele geçirdiğin avın üzerine besmele çekerek ye!"[696] Bu deliller, sahihtir ve başkasına yönelmek doğru değildir.

694 Buharî, el-Feth ile beraber, Cilt: 9, Sayfa: 599; Müslim, Cilt: 3, Sayfa: 1530 Adiy b. Hâtem hadisinden nakille...

695 Buharî, el-Feth ile beraber, Cilt: 1, Sayfa: 279.; Müslim, Cilt: 3, Sayfa: 1529-1531 Adiy hadisinden nakille...

696 Buharî ve Müslim ittifak etmiştir, az önce geçmişti.

Kasıt olmaksızın unutarak besmelenin terk edilmesini Ebu Hanife ve İmam Malik mübah saymışlardır. Çünkü avlayıcıyı avın üzerine göndermesi, onu boğazlamış ve kesmiş gibi addedilir; dolayısıyla besmeleyi unutması halinde –kurban kesme işinde olduğu gibi- mazur sayılır.

Şöyle cevap verilmiştir: Kurban kesme işi, kesim yerinde gerçekleştirildiğinden orada besmeleyi unutmasına müsade edilebilir; ancak avda durum böyle değildir.

İmam Ahmed'den nakledildiğine göre kasden olsun, unutarak olsun köpeğin ava doğru salınmasında besmele çekmek şarttır. Ama okun atılmasında ise bu gerekli değildir; çünkü ok, hakiki bir (öldürme) aletidir ve bunda bir seçim yoktur. Tıpkı bıçak gibi sayılır, ama hayvanda durum böyle değildir; çünkü kendi seçimine göre bu gerçekleşmektedir.

İmam Şafiî der ki: Avlanma da kasden veya sehven besmele çekmeden de kesilen hayvan mübahtır. Çünkü şöyle rivayet edilmiştir: "Müslüman besmele çeksin ya da çekmesin o (her halükârda) Allah adına keser."[697]

Ebu Hureyre'den nakledildiğine göre; Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e: "Bizden birisi hayvan keserken Allah adını anmayı unutsa durum ne olur?" diye sorulunca, O (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle cevap verdi: "Allah'ın adı her Müslümanın kalbinde yer alır."[698] İmam Ahmed'den bu yönde gelen başka bir rivayeti daha vardır.

---

697 Lafız olarak da mana olarak da merfu şekilde rivayet edilmemiştir. el-Hafız der ki: "Bu hadisi reddedip: 'Bu hadisin zayıflığı konusunda icma edilmiştir.' demekle Nevevî, mübalağaya kaçmıştır." Şöyle de demiştir: Bunu Beyhakî, Ebu Hureyre hadisinden nakletmiş ve: "Münkerdir, kendisiyle delil getirilemez…" demiştir. el-Hafız şöyle der: "Bu hadiste Mervan b. Salim vardır, kendisi metruktur." el-Feth, Cilt: 9, Sayfa: 636. el-Iraki ise Tashihu'l Gazâli adlı eserde der ki: "Derim ki: Hadis bu lafız ile bilinmemektedir, hele sahih olarak hiç bilinmemektedir." el-Muğni an Hamli'l Esfâr, Cilt: 2, Sayfa: 116. et-Telhisu'l Habir, Cilt: 4, Sayfa: 137 eserinde der ki: "Beyhakî demiştir ki: En doğrusu bu hadisin İbn Abbas tarafından mevkuf olduğudur." Bak: es-Sünenü'l Kübrâ, Cilt: 9, Sayfa: 239-240; Nasbu'r Râye, Cilt: 4, Sayfa: 182-184.

698 Dârakutnî, Cilt: 4, Sayfa: 295; Beyhakî, Cilt: 9, Sayfa: 240 Mervan. b. Salim tarikiyle, onun da Evzaî, onun da Yahya b. Ebu Kesir, onun da Ebu Seleme'den yaptığı nakille rivayet etmiştir. Dârakutnî der ki: Mervan b. Salim zayıftır. Beyhakî ise: "Zayıftır ve onu Ahmed b. Hanbel, Buharî ve diğerleri zayıf saymışlardır. Bu hadis bu isnadıyla münkerdir." Bak önceki kaynak.

el-Muvaffak der ki: Şafiî ashabının ileri sürdükleri hadislere gelince; Meşhur olan Sünen sahipleri bunları zikretmiş değillerdir. Bunlar sahih de olsalar kurban kesimi hakkındadır ve bunların av için kıyas edilmeleri doğru değildir. Zira av konusunda zikretmiş olduklarımız av konusuna hastır.

Köpeği gönderip salma esnasında besmele çekmeye itibar edilir. Çünkü bu, bizzat onu sevk edip gönderen avcının bir eylemidir; dolayısıyla bu esnada besmele çekmesine itibar edilir. Tıpkı kurban boğazlayan bir kimsenin kesim sırasında besmele çekmesine ve okunu ava attığı vakit o avcının besmele çekmesine itibar edileceği gibidir.

3) Avlayacak olan hayvanı bizzat avcının kendisi avın üzerine göndermesi gerekir. Şayet hayvan kendiliğinden o ava gidecek olur ve onu öldürecek olursa, bu durumda avı mübah olmaz. Bunu, İmam Malik, İmam Şafiî, Ebu Sevr ve Rey ashabı söylemiştir. Çünkü Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Köpeğini besmele çekerek salıverdiğin zaman o avın etini ye!"* buyurmuştur. Şüphesiz avlayacak olan hayvanın salınması, onu kesmesi konumunda addedilir, onun için bunun yanında besmele çekmesine de itibar edilir.

Ata ve Evzai ise; Av için onu çıkarmış olursa, bu durumda onun avından yenir, demişlerdir. İshak ise şöyle der: Şayet onu (köpeği) serbest bırakacağı vakit besmele çekecek olursa, onun avı mübah olur.

Avlayıcı köpek vb. kendiliğinden gidecek olur, sahibi de besmele çekse ve onu kovalasa da bunun üzerine koşmasını hızlandıracak olursa, avı mübah olur. Bunu, Ebu Hanife söylemiştir. Çünkü kovalaması onu avın üzerine yollaması gibidir. İmam Şafiî ise bu şekilde yapmakla avın mübah olmayacağını söylemiştir. İmam Malik'ten ise bu iki mezhebin görüşü doğrultusunda (iki farklı) görüşü gelmiştir.

4) Avlıyacak olan hayvanın eğitimli olması. Bu şartın itibar edilmesinde bir ihtilaf yoktur. Çünkü Yüce Allah buyurur ki: *"Allah'ın size öğrettiğinden öğretip avcı hale getirdiğiniz hayvanların sizin için yakaladıklarından da yeyin ve üzerine Allah'ın adını anın (besmele çekin.)"* (Maide Suresi: 4) Bunun yanında (az önce) geçen Ebu Sâlebe hadisi de bu minvalde

gelmiştir. Avlayacak olan bu hayvanların eğitimi hususunda üç tane şarta bakılır: Avcı hayvanı gönderdiğinde hayvanın ava doğru gitmesi, onu kovaladığında da atağa geçmesi gerekir ve avı tuttuğunda da (hayvan) onu yememelidir.

Eğitimli bir hayvan seviyesine gelene kadar, örf hükmüne göre defalarca kez bu iş ona tekrar ettirilir. Bu öğretim tekrarının en asgarisi üç defadır. el-Kâdı (İyaz) der ki: Bu Ebu Yusuf ve Muhammed'in görüşünü oluşturmaktadır. Şafiî ashabı ise bu noktada defalarca bir sayı tekrarını takdir etmemişlerdir. Çünkü takdir etmek, tevkifi bir hükmü ifade eder, hâlbuki bu hususta bir tevkifi hüküm yoktur; belki o hayvanın örfen eğitici olmasına dair bir tür takdir verilmiş olsa gerektir.

(Hayvanın eğitimi için) defalarca tekrar edilmesine itibar edilir, zira bu eğitimi tekrar edilmeyecek olursa hayvan o avı doymak için yakalaması muhtemeldir. Onun için tekrar edilerek eğitilmesi şekliyle bunun önüne geçilebilir. Nitekim Rabia ve İmam Malik'ten nakledildiğine göre, hayvanın yemeyi terk etmesine itibar edilmez. Çünkü bu minvalde Ebu Sâlebe'den rivayete göre, Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "Köpeğini besmele çekerek salıverdiğin zaman –ondan köpek yemiş dahi olsa- o avın etini ye!"[699]

Şöyle cevap verilmiştir: Bir defa bu görüş, Adiy b. Hatem'in rivayetine terstir. Çünkü o, Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğunu bildirir: "Şayet o avdan köpek yiyecek olursa sen ondan yeme, çünkü o avın sadece köpeği için avlamış olacağından endişe ederim." Buharî ve Müslim ittifak etmiştir.[700] Bu hadis, öne alınması bakımından daha evla sayılır; çünkü tercih edilen budur ve bu, üzerinde ittifak edilmiş bir hadistir. Bir de bir ziyadeyi içermektedir ki o da söz konusu olan illetin hükmünü ortaya koyar. Sonra Sâlebe hadisi eğitici bir hayvanın avlama-

699 Ebu Davud, Cilt: 3, Sayfa: 272. Amr b. Şuayb tarikinden, onun babasından, onun da dedesinden yaptığı nakille… Yine, Cilt: 3, Sayfa: 275-276 da: "Senin avın için tutmuş olduklarından ye. (Ravi) dedi ki: 'Ondan (köpek) yemiş olursa?' Bunun üzerine 'Yemiş de olsa…' buyurdu." lafzıyla tahriç etmiştir. el-Feth, Cilt: 9, Sayfa: 602 eserinde: "Senedinde bir sakınca yoktur." der. Bak: et-Telhisu'l Habir, Cilt: 4, Sayfa: 136.

700 Az önce geçmişti.

sıyla ilgili konuyu içerdiğine hamledilir; çünkü *"eğitimli köpeğini saldığın vakit..."* şeklinde geçmektedir. Dolayısıyla köpek avı yemeyi bırakmadığı sürece, eğitici köpek sayılmış olmaz.[701]

5) (Köpeğin vb.) o avdan yememesi. Şayet yiyecek olursa iki görüşten en sahih olanına (birincisine) göre, o avı yemek mübah olmaz. Bunu, İshak, Ebu Hanife, onun ashabı ve Ebu Sevr söylemiştir. Çünkü Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem), Adiy hadisinde şöyle buyurur: "Eğitilmiş köpeğini besmele çekerek salıverdiğin zaman o avın etini ye!" (Adiy): "Eğer avı öldürürse?" diye sordum. Şöyle buyurdu: "Öldürse de ye ancak köpeğin yemiş olursa başka. Bu durumda, o avdan yemiş olursa onu yeme, çünkü avın köpek için olacağından endişe ederim." Buharî ve Müslim ittifak etmiştir.[702] Zira -hayvanı salıvermek ve eğitmekte olduğu gibi- avın başlangıcında şart olan bir şey, diğer avlarda da şart olur.

İkinci görüşe göre ise o avı yemek mübah olur. Bunu, İmam Malik söylemiştir. İmam Şafiî'nin de bu iki mezhebin görüşü doğrultusunda (iki farklı) görüşü gelmiştir. Bu avdan yemenin mübahlığına dair Yüce Allah'ın: *"Hayvanların sizin için yakaladıklarından da yeyin..."* (Maide Suresi: 4) buyruğunun genel manasıyla ve Ebu Sâlebe hadisiyle delil gösterilmiştir. Çünkü bu av, eğitimli bir köpek tarafından yakalanmış olduğundan sanki o avdan yememiş gibi addedilir. Şayet yemiş de olsa muhtemeldir ki kö-

---

701 Her iki hadisin arasını cem etme yönlerinden birisi de Ebu Sâlebe hadisini, (köpeğin) o avı öldürmesi sonra onu bırakıp sonra tekrar ava dönüp ondan yemesi, şeklinde yorumlamak mümkün ve bu şekilde tercih edilmesi uygundur. Nitekim Adiy hadisi, Sahihayn (Buharî-Müslim)'de geçen bir hadistir ve sahihliği noktasında ittifak edilmiş bir rivayete sahiptir. Ama zikri geçen Sâlebe hadisi ise Sahihayn da geçmez ve zayıflığı hususunda ihtilaf edilmiş bir hadise ait rivayettir. Aynı şekilde Adiy rivayeti, haram olduğu illetini açıkça ortaya koymaya müsaittir ve bu da söz konusu avın, köpeğin kendisi için avlamış olacağıdır ki bu da leşin haram olacağını pekiştiren bir esası ifade eder. Zaten mübah bir sebep hakkında şüpheye düşecek olursak, aslına döneriz. Kur'ân-ı Kerim'in zahiri de bunu ifade etmektedir: "Avcı hale getirdiğiniz hayvanların sizin için yakaladıklarından da yeyin ve üzerine Allah'ın adını anın (besmele çekin)." (Maide Suresi: 4). Bu da göstermektedir ki salınmaksızın köpek gelip avı tutacak olursa o avı yemek mübah olmaz... Nitekim sırf yakalmış olması yenmek için yeterli olsaydı, bu durumda ayette "sizin için" ifadesinin zikredilmesine ihtiyaç duyulmazdı. Bak: Fethu'l Bâri, Cilt: 9, Sayfa: 602.

702 Az önce geçmişti.

pek, çok acıktığı için ondan yemiştir yahut ava karşı çok haşin davrandığı için bunu yapmıştır.

Şöyle cevap verilmiştir: Bir defa bu ayet-i kerime söz konusu olan bu avı içermemektedir. Ayette geçen: *"sizin için yakaladıklarından..."* (Maide Suresi: 4) ifadesi gelmiştir ki bu da o avın, (avcının) kendisi için avlandığını göstermektedir. Sâlebe hadisine gelince, İmam Ahmed bu hususta: "(Senette yer alan ravi) Huşeym'in bu noktadaki rivayeti hakkında (Hadis âlimleri) ihtilaf etmişlerdir. Şüphe yok ki Adiy hadisi daha sahih olarak gelmiştir; çünkü hakkında Buharî ve Müslim ittifak etmiştir. Buna ek olarak zaptı daha güçlü ve lafzı da daha aşikardır. Konunun hükmünü ve illetini de açıklamaktadır. Muhtemeldir ki hayvan o avı öldürdükten sonra ondan yemiş, sonra da ayrılıp gitmiştir.

Gelen ayetin umumi manası ve bu husustaki haberler/hadisler sebebiyle ilim ehlinin çoğunluğunun görüşüne göre, geçen avlardan dolayı ise herhangi bir haramlık söz konusu olmaz. Has olan sadece onun yemiş olduğu şeyler noktasındadır ve başkasında ise umum sebebiyle kaza edilmesi gerekmektedir. Çünkü eğitme şartlarının bir araya getirilmesi hasıl olacağından, buna dair hüküm vermek de vacip olur. Bu nedenle de o avının helal olduğuna dair hüküm verdik. Şayet köpeğin yediğine dair bir belirti varsa unutması, çok acıkmış olması veyahut eğitilmiş olduğunu algılayamaması gibi etkenlerden dolayı bu avdan yemiş olması muhtemel sayılır. Bu durumda, ihtimale göre kesin olan bir şey terk edilmez.

Ebu Hanife ise bunun haram olacağını; çünkü şayet bu köpek eğitilmiş ise bu durumda o avdan yemez, demiştir. Ona ise geçen açıklamalarla cevap verilmiştir.

Köpek şayet avın kanını içse ama etinden yemese, o avdan (avcının) yemesi haram olmaz. Bunu, İmam Ahmed ifade etmiştir. Nitekim Ata, İmam Şafiî, İshak, Ebu Sevr ve Rey ashabı da bu görüşü ileri sürmüşlerdir. Çünkü ayet-i kerimenin umumi manası ve hadisler buna delalet etmektedir. Çünkü kanın içilmesi, Adiy hadisinde gelen: *"Şayet ondan yemiş olursa, o zaman o avdan yeme"* ifadesinden kapsam dışına çıkmaktadır, zira köpek avdan yemiş değildir. Bir de avcı o avı ile onun kanını kasdetmez, ondan bir fayda da görmez; dolayısıyla köpeğin kanından

içmesi durumunda, onu köpeğin kendisi için avlanan bir av konumuna getirmiş de olmaz. Şâ'bi ve Sevri ise bunu kerih görürler; çünkü bunun bir tür yemek anlamına gelebileceğini ileri sürmüşlerdir.

6) Avı yaralaması sonucu, şayet avı boğacak olur ya da çarpması sonucu öldürecek olursa, o avı yemek mübah olmaz. eş-Şerif der ki: İlim adamlarının çoğu bunu söylemiştir. Çünkü o ava bir şey atmaksızın öldürmüş olacağından sanki ona taş atıp öldürmüş gibidir. Hâlbuki Yüce Allah, (taş, ağaç vb. ile) vurulup öldürülmüş olan bir avı haram kılmıştır. Bu da aynı manaya gelmektedir.

İmam Şafiî ise kendisine ait görüşünde bunun mübah olacağını, çünkü ayet ve hadislerin genel manasının bunu ifade etmiş olacağını söylemiştir. (Ancak kendisine) bunların geçen açıklamalara mahsus olacağı, şeklinde cevap verilmiştir.

7) Avın üzerine (köpek vb.) salmasıyla, onun gidişini göremeyecek ve onu izleyemeyecek olur da bu durumda ava isabet edecek olursa, o avı yemek mübah olmaz. Bu, ilim ehlinin çoğunluğunun görüşüdür. Çünkü bu durumda ava gönderimde bulunmuş değil, sadece köpek vb. için ava gönderimde bulunmuş addedilir.

Eğitilmesi mümkün olan diğer hayvanlarla avlanmak: Eğitilmesi ve kendisiyle avlanmak mümkün olan -pars ve yırtıcı kuşlar gibi- vahşi hayvanlar da avın mübahlığı hususunda tıpkı köpeğin hükmü gibidir. Bunu, İmam Malik, Sevri, Ebu Hanife, Muhammed b. el-Hasen, İmam Şafiî ve Ebu Sevr söylemiştir. Çünkü bu noktada Adiy'den nakledildiğine göre, Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) buyurdular ki: "Eğittikten sonra besmele çekerek (av üzerine) gönderdiğin bir köpek ya da bir şahin'in senin için yakaladığı avı yiyebilirsin." Çünkü genelde avı bunlar yakalar ve eğitilmesi noktasında köpeğe benzerler.

İbn Ömer ve Mücahid'den aktarıldığına göre; Sadece köpeğin avlamasıyla o av caiz olur. Çünkü Allah (c.c.): "*Allah'ın size öğrettiğinden öğretip avcı hale getirdiğiniz hayvanların sizin için yakaladıklarından yiyin...*" (Maide Suresi: 4) şeklinde buyurmuştur ki, burada kasdedilen ve öğretip avcı hale getirdiğiniz hayvanlar ise köpeklerdir.

Ayetteki "öğretip avcı hale getirdiğiniz" anlamına gelen "*Cevârih*" ifadesinden kasdın, "*Kevâsip (yani kazandıklarınız, işledikleriniz şeyler*" demek olduğu, çünkü "*gündüzün de ne işlediğinizi (cerahtum) bilendir...*" (Enam Suresi: 60) ayetinde de bu manada geldiği, şeklinde cevap verilmiştir. Çünkü bir ailenin kazancını temin eden kimseye "cârihate ehlihi" denilmektedir. "Mükellibîn" kelimesi ise "teklîb" ifadesinde gelir ve saldırmak, demektir.

Şahin ve benzer hayvanların avında aranan şartlar, tıpkı köpeğin avında aranan şartlarla aynıdır sadece avdan yeme konusunda ayrılırlar, burada şart değildir ve avdan yemeleri durumunda bu avları mübahtır. Bu görüşe, Nehai, Hammad, Sevri, Ebu Hanife ve onun ashabı sahip olmuştur. İmam Şafiî'nin ifade ettiğine göre şahin vb. hayvanlar da avdan yemek noktasında köpekle aynı haramlık hükmüne tabiidirler. Çünkü Mecâlid'in Şâbi'den, onun da Adiy'den naklettiğine göre, Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurur: "Şayet avdan köpek ve şahin yiyecek olursa, o avdan sen yeme."[703] Çünkü onu avlayan hayvan, onu öldürdükten sonra bizzat o avdan yemiş olacağından bu yönüyle yırtıcı hayvanlara benzemektedir.

el-Muvaffak (İbn Kudâme) der ki: Bizim lehimize sahabenin icması vardır... Çünkü yırtıcı kuşlar (avdan) yemeyi bilirler ve onların avdan yemeyi terk etmeleri noktasında eğitilmeleri de imkânsız gibidir. Bunun yanında avı avlama noktasında eğitilmelerine de bu bir engel teşkil etmez, ama köpek ile pars bunun tersinedir. Söz konusu hadise gelince, sahih değildir, nitekim bunu Mecâlid rivayet etmiştir, kendisi ise zayıftır... Sahih olarak gelen rivayetler de bu hadise tezattır. Bu durumda, aralarında baş gösteren fark sebebiyle kuşların, bu minvalde yırtıcı hayvanlara kıyas edilmeleri doğru değildir.

Simsiyah köpek: Beyazı ve buna benzer başka bir rengin bulunmadığı simsiyah bir köpeğin avlamış olduğu av yenmez. Bunun avlaması sebebiyle avın mekruh olacağını söyleyenlerden birisi de el-Hasen, Nehai, Katede ve İshak olmuştur.

---

703 Bu hadis az önce geçmişti.

İmam Ahmed der ki: Selef alimlerinden bu konuda ruhsat verenin olduğunu bilmiyorum. Çünkü simsiyah bir köpeği bulundurmak dahi haramdır, öldürülmesi vaciptir ve -eğitimli köpekler gibi- av için kullanılmaları ise mübah değildir. Bu tür köpeklerin bulundurulmasının dahi haram olduğunu ortaya koyan delillerden birisi de Müslim'in isnadıyla Cabir'den yaptığı şu rivayettir, o der ki: "Gözlerinin çevresinde iki siyah çizgi bulunan simsiyah köpeğe dikkat ediniz. Çünkü o bir şeytandır."[704]

Öldürülmesi bile emredilmiştir; dolayısıyla öldürülmesi vacip olan bir hayvanın bulundurulması da ona bir şeyler öğretilmesi de haram olur. Eğitimli köpekler gibi av için kullanılmaları da mübah olmaz. Çünkü Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) bu hayvanı şeytan olarak tesmiye etmiş olduğundan, şeytanı barındırmak da caiz olmaz. Öyleyse diğer ruhsatlarda olduğu gibi haram olan bir şey işleyerek ondan istifade edilemez.

Ebu Hanife, İmam Malik ve İmam Şafiî ise simsiyah köpeklerle avlanmanın mübah olacağını ifade etmişlerdir. Çünkü ayet ve hadislerin umumi manası ile bu köpeğin diğer köpeklere kıyas edilebileceği hükmü buna işaret etmektedir.

Umumi gelen hükümlerin, sadece zikri geçen açıklamaları tahsis etmiş olacağı, şeklinde cevap verilmiştir.

Av henüz hayatta olduğu halde, ona yetişecek olursa: Şayet av –kesilmiş bir hayvanın hayatta olması gibi- henüz hayatta olduğu halde avcı ona yetişecek olursa, bu takdirde tüm ilim adamlarının görüşüne göre onu kesip boğazlamaksızın av mübah sayılır. Çünkü bu tür kesim ve boğazlamaların bir anlamı olmaz.

Ama ona yetişir ve av da ölmek üzere bulunursa, o zaman onu kesmez tâ ki hayvan ölür ve durup bekler. Şayet onu kesmeye vakti yetmeyecek olur da ölecek olursa, yine o av kendisine helal olur. Buna benzer bir görüş İmam Malik ve İmam Şafiî'nin de vardır. Çünkü onu kesmeye yetişeceğini kestiremediği ve zamanın geçmesiyle de geç kaldığından dolayı, o kişinin avı kesmesi ve onu boğazlaması olarak addedilir, sanki öldürmüş kimse gibi sayılır.

---

704 Sahih-i Müslim, Cilt: 3, Sayfa: 1200.

Ebu Hanife ise bunun helal olmayacağını söylemiştir. Çünkü avcı, henüz hayatta olduğu halde o ava yetişmiş sayıldığından, bunun mübahlığı onu kesmesine bağlı olur, sanki vakti varmış gibi addedilir.

Onların yaptıkları bu kıyaslamanın imkân bulunması halinde söz konusu olacağı, terk edilmesiyle de ifrata kaçmış olacağından, bu şekilde bizim hakkında söylediğimizle ayrı düşeceği, şeklinde cevap verilmiştir.

Eğer avcı, henüz hayatta olduğu halde o ava yetişmiş olur ve av da uzun bir süre yaşayacak olursa, avcının da bu durumda onu kesme imkânı olduğu halde onu kesmez ve av da ölecek olursa, işte o zaman bu av mübah olmaz, ister av yaralı olmuş olsun, isterse olmasın, fark etmez. Bunu, İmam Malik, Leys, İmam Şafiî, İshak, Ebu Sevr ve Rey ashabı söylemiştir. Çünkü bu durumda henüz o av hayattaymış gibi hüküm alır, bir de imkânı olduğu halde onu kesmiş olmadığı için sanki av değilmiş gibi hüküm alır.

(Avın yanına gittiğinde) köpeğinden başka köpekler de bulacak olursa: Köpeğini ava doğru yollayacak olur ve avı da ölü olarak bulacak olursa, fakat yanında başka bir köpeği daha görecek olur, bu durumda kimin avladığını, kimin avlamasıyla teşekkül ettiğini bilmeyecek olursa ya da ikisinin birlikte öldürdüğünü görmüş olur veyahut meçhul bir köpek tarafından avın öldürüldüğü bilinecek olursa, bu takdirde o av mübah olmaz; sadece ona henüz hayatta iken yetişmiş olursa, onu kesmesi suretiyle avı mübah olur. Bunu, İmam Malik, İmam Şafiî, Ebu Sevr ve Rey ashabı söylemiştir.

el-Muvaffak der ki: Bu noktada ihtilaf edeni bilmiyoruz. Zira bu hususta aslolan Adiy tarafından gelen rivayettir, o der ki: "Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e sordum: Köpeğimi ava doğru gönderdim, yanında başka köpek de vardı?" Bunun üzerine O (sallallâhu aleyhi ve sellem): "Öyleyse onu yeme, çünkü sen kendi köpeğin için besmele çektin, diğer köpek için çekmiş olmadın." buyurdu.

Bir lafız da şöyledir: "Köpeğinin yanında başka bir köpek bulacak olursan, korkarım onunla beraber o avı yakalamış olurlar da bu durumda o öldürmüş olursa ondan yemesin. Çünkü sen sadece kendi köpeğin için besmele çekmiştin."

Bir lafız ise şöyledir: "İkisinden hangisinin o avı öldürdüğünü bilmiyorsun?" Buharî ve Müslim ittifak etmiştir.[705] Çünkü mübah olan avlanma konusunda şüphe söz konusu olduğu için, haramlık hükmünün devam etmesi zorunlu olur.

Ama avcı kendi köpeğinin avı öldürdüğünü bilecek olur ya da diğer köpek de avlaması mübah olan bir köpek ise bu durumda *"çünkü sen kendi köpeğin için besmele çektin, diğer köpek için çekmiş olmadın."* ve *"ikisinden hangisinin o avı öldürdüğünü bilmiyorsun?"* buyruklarındaki haramlık sebebinin delaleti gereği, avı mübah olur. Çünkü mübahlık konusunda şüphe olmadığı için haram da olmayacaktır.

Demirli olan aletlerle avlamak: Ok ve her türlü demirli aletlerle avlamak ihtilafsız caizdir ve bu Yüce Allah'ın: *"Avlanın..."* (Maide Suresi: 2) ayetinin mutlak hükmüne dahildir. Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurur: "Sen okunla ele geçirdiğin avın üzerine besmele çekerek ye!"[706]

Bu konuda -eğitilmiş olma dışında- itibar edilecek tüm şartlar, avlayan hayvan konusundaki şartlarla aynıdır. Ok gönderileceği vakit besmele çekilmesine itibar edilir, atılan alet mızrak ise fırlatıldığında ve vurmalı bir alet ise avı vurduğu esnada besmele çekilmesine itibar edilir. Çünkü bu eylem o avcıdan sadır olmuştur. Bunun yanında besmele biraz öncesinde çekilmiş olursa bu da caiz olur; tıpkı ibadetlerde niyet etmeyi zikretmesi gibidir.

Avı kasdetmesine itibar edilir, buna göre eğer (gelişi güzel) bir hedefe atar da bir ava isabet edecek olursa ya da ava atma kasdı olmaksızın boş bir yere atmak ister de bir ava gelip onu öldürecek olursa, bu av helal olmaz. Şayet bir avı kasdeder ve ona (atıp) hem ona hem de başkasına da isabet etmiş olursa ikisi de helal olur. Bu noktada avlayan tıpkı okun durumuna benzer. İmam Ahmed bu konulara dair görüş belirtmiştir. Zira Yüce Allah'ın: *"Hayvanların sizin için yakaladıklarından da yeyin..."* (Maide Suresi: 4) buyruğu ile Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in: *"Köpeğini besmele çekerek salıverdiğin zaman senin için avladığı o avdan ye!"* hadisinin genel manası buna işaret etmektedir. Bu, Sevri, Ebu Hanife ve

---

705 "Avlayanın öldürmesinde aranan mübahlık şartları"nın ikinci şartında geçmişti.

706 Buharî ve Müslim ittifak etmiştir, "Av ve Hayvan kesimi bölümü"de geçmişti.

İmam Şafiî'nin görüşünü oluşturur. Yalnız İmam Şafiî şöyle demiştir: Şayet köpeğini ava doğru salmış olur da başkası onu yolundan almış olursa, av helal olur; yolundan çevirmiş olursa bu hususta ise iki görüş gelmiştir.

İmam Malik der ki: Köpeğini aynı avın üzerine gönderecek olur da onu başkası alacak olursa, bu av mübah olmaz. Çünkü avcı sadece büyük avlar için o köpeğini göndermeyi kasdetmiş olduğundan, bu durumda biz küçük avlardan bunu ayırıveririz; çünkü bu takdirde o –şayet alınacak olursa- mübah olur.

Şöyle cevap verilmiştir: Bir defa av aletini avın üzerine yollamış olursa, bu takdirde avladığı helal olur; tıpkı büyük avların üzerine yollamış gibidir ve bu durumda küçük olanlarla ayrılmasıyla bunu İmam Malik'e göre alabilir ya da bu durum, yolunun üzerinde bulunan avı alacak olmasıyla İmam Şafiî'ye göredir. Çünkü avlanan eğitimli hayvanın sadece bir tane avı yakalaması başkasını ise yakalamaması mümkün değildir, aksi takdirde itibarını yitirir.

Kaybolduktan sonra av ölü bulunacak olursa: Bir ava (ok) atsa ve gözünün önünden av kaybolsa, bir süre sonra da onu üzerinde oku saplı olduğu halde ölü bulacak olur ve üzerinde başkasının bir yaralama izi de bulunmuyorsa, av helal olur. Bu, İmam Ahmed'den meşhur olarak gelen görüşüdür.

Aynı şekilde köpeğini avın üzerine yollasa ve av da gözünün önünden kaybolsa, sonra köpeği yanı başında olduğu halde avcı onu ölü olarak bulacak olursa, av helaldir. Bu, el-Hasen ve Katade'nin görüşüdür. Çünkü bu minvalde gelen Adiy'in rivayetine göre, Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "Okunu atıp da ertesi gün ya da iki gün sonra bulduğun avının üzerinde senin okundan başka bir okun tesiri olmaması şartıyla yiyebilirsin, eğer su içerisinde bulmuş oluırsan, onu yeme." Buharî ve Müslim ittifak etmişlerdir.[707]

Ebu Sâlebe'den nakledildiğine göre, Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "Okunu ava atıp da üç gün sonra onu bulduğun vakit, kokmamış olduğu sürece üzerinde senin okundan başka bir

707 Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 9, Sayfa: 610; Müslim, Cilt: 3, Sayfa: 1531.

okun tesiri de yoksa, yiyebilirsin."[708] Çünkü okun üzerindeki tesiri, o avın mübahlığına sebeptir ve bu da kesin olarak (öldürmeye sebep) olmuştur demektir. Ama bunun tersine olan şeyler şüphe barındırır. Kesin olan bir şey de şüphe ile yok olmaz.

İmam Ahmed'den nakledildiğine göre; Av eğer geceleyin kaybolursa bunda bir sakınca yoktur, ama gündüzleyin kaybolacak olursa, o zaman av yenilmez. İmam Malik'ten de bu hususta iki görüş gelmiştir. İmam Ahmed'den (yine) nakledildiği üzere; Şayet uzun bir süre av koybolmuş olursa eti yenmez, az bir süre kaybolmuş olursa yenilmesi mübah olur. Ata ve Sevri ise kaybolan avın etinin yenilmesini mekruh görmüşlerdir. İmam Ahmed'den de bu hususta bir görüşü yer almaktadır, İmam Şafiî'nin de bu hususta iki görüşü gelmiştir. Ebu Hanife der ki: Avı aramayı bırakmış olmadığı sürece eti mübahtır, ama meşgul olur aramaz da bir süre sonra bulacak olursa etini yemek mübah olmaz.

Şöyle cevap verilmiştir: Avı bulur ve avcının oku üzerinde saplı olur ve başkasının yaralama izi de yoksa (caizdir), zira bu yönüyle -Ebu Hanife'ye göre- onu arama talebini terk etmemeye benzer. Ya da gündüz vakti avın kaybolmasına, az bir süre kaybolmasına veyahut hiç kaybolmadığına benzer. Durum anlaşıldığına göre bu avın helal olması noktasında iki şart söz konusudur:

1) Avın üzerinde ok'un ya da onun izinin olması ki, bu şekilde söz konusu (yara) izinin o ok'a ait olduğu anlaşılmış olur. Çünkü durum böyle olmazsa, o zaman avın mübahlığı noktasında bir şüphe doğar ve şüphe ile mübahlık hükmü sabit olmaz.

2) Kendi oku değil de başkasının okunun izinin olmaması ki, bu halde onun öldürmüş olacağı muhtemel olabilir. Çünkü Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem): "*Onda yalnız senin okunun izi olmalıdır.*" buyruğu bunu ifade etmektedir. Zira (başka) bir iz bulunacak olursa, o zaman onun tarafından öldürülmüş olması söz konusu olacağından, çelişki doğacaktır ve avın eti de mübah olmayacaktır; tıpkı avın yanına giderken, kendi köpeğinin yanında başka bir köpeği bulması gibi.

---

708 Bu manada Sahih-i Müslim, Cilt: 3, Sayfa: 1532, 1533.

Av, suya vb. düşecek olursa: (Ok) atıldığında av suya düşecek olur da ölecek olursa ya da (taş vb. gibi) bir şeyle vurulacak olur da av ölecek olursa, yenmez. Burada yarasının büyük (öldürücü) ve küçük olması arasında bir fark yoktur. Bu, İmam Ahmed'den meşhur olarak gelmiştir ve İshak ile Rey ashabının da görüşünü oluşturmaktadır. Buna dair delil: "Suya düşecek olursa onu yeme."[709] kavlidir. Çünkü suyun o avın ruhunu çıkartmaya yardımcı olacağı ve bu nedenle de yarası sanki büyük (öldürücü) olmayan yara konumundaymış gibi sayılacağı muhtemel görülmüştür. Nitekim bu konuda yarası büyük olmayanın haramlığı konusunda bir ihtilaf da yoktur....

Şayet hayvan ölmeyecek –başı suyun dışında kalması gibi- bir pozisyonda suyun içine düşecek olursa ya da (taş vb. gibi) bir şeyle vurulmuş olur da hayvan ölmeyecek olursa, işte bu hayvanın etinin yenilmesinin mübahlığında bir ihtilaf yoktur. Çünkü Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem): "Eğer avı suyun içerisinde boğulmuş bir şekilde bulacak olursa, onu yeme."[710] buyurmuştur. Şüphesiz suya düşmesi ya da (taş gibi) bir şeyle vurularak öldürülmüş olması ancak katledenlerin bunlar tarafından gerçekleşmiş olması yahut bunların yardımcı olmaları endişesi sebebiyle haram olmuştur, bu da zikredildiği üzere malumdur.

el-Muvaffak der ki: Son dönem arkadaşlarımızın çoğunluğu şöyle demişlerdir: Şayet avın yarası ölümcül olursa, mesela (ok) onu kesmiş ya da içini iyice yarıp açmış olursa, o zaman suyun içine düşmesi yahut yuvarlanıp yere düşmesinin bir zararı yoktur. Bu, İmam Şafiî, İmam Malik ve Ebu Sevr'in görüşüdür. Çünkü bu durumda o av, bıçakla boğazlanarak ölmüş bir hayvan gibi addedilir; dolayısıyla da ona isabet edilen şeyin bir etkisi olmaz.[711]

Av vurulduğunda bir bölümü kopup ayrılacak olursa: Av'a (ok) atsa yahut onu vurmuş olsa da ondan bir bölüm kopup ayrılırsa, o zaman şu üç durumdan hâli olmaz:

---

709 Buharî ile Müslim'in ittifak ettikleri Adiy hadisidir, az önce geçmişti.

710 Müslim'in lafzıdır: Cilt: 3, Sayfa: 1531.

711 Ben derim ki: Bu görüşü kuvvetlendiren delillerden birisi de Müslim, Cilt: 3, Sayfa: 1531'de rivayet edilen şu rivayetin talilidir: "Çünkü sen bilemezsin o avı su mu öldürürdü yoksa okun mu öldürdü diye..." Bu göstermektedir ki, şayet avı vurup öldüren onun oku olduğunu biliyorsa, o avın eti kendisine helal olur.

1) Avı iki parçaya ayırır ya da başını koparır, bu şekilde tüm avı kendisine helal olur. İster iki parçayı eşit bölsün, ister eşit bölmemiş olsun, fark etmez. Bunu, İmam Şafiî söylemiştir. Ebu Hanife der ki: İki parça eşit olursa ya da başıyla beraber olan parça daha az olursa, bu durumda helal olurlar. Diğer parçası daha az olursa bu helal olmaz, ama başıyla beraber olan parça helal olur. Çünkü Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) buyurdular ki: "Hayvandan kopan bir şey canlı olduğu halde kopmuş olursa, o leştir."[712] Şöyle cevap verilmiştir: Bir defa bu, yitirilmiş olmasıyla canlılık özelliği artık bulunmayacağından dolayı -iki parçanın eşit bir şekilde bölünmesinde olduğu gibi- yenilmesi de mübah olur.

2) Avın bir parçasının ortaya çıkmasıyla onda sürekli bir yaşamın devam etmiş olması. Hayvan yaşıyor olsa da ya da avcı ona yetişip de onu kesmiş olsa veyahut başka bir okla gelip atıp da öldürmüş olsa, hayvanı (henüz canlı iken) parçalayıp organını ortaya çıkarmak her halükârda haramdır. Ama ondan ortaya çıkan parça hariç olmak üzere avcı onu boğazlayarak keserse, av helal olur.

3) Avın bir parçasının ortaya çıkmasıyla onda sürekli bir yaşamın devam etmemiş olması. Bu konuda İmam Ahmed'den iki görüş gelmiştir:

---

712 Ahmed, Cilt: 5, Sayfa: 218; Ebu Davud, Cilt: 3, Sayfa: 277; Tirmizî, Cilt: 4, Sayfa: 74; Hakim, Cilt: 4, Sayfa: 239 Ebu Vâkıd hadisinden nakille... Tirmizî der ki: Hadis hasen, gariptir, bu hadisi sadece Zeyd b. Eslem hadisinden biliyoruz. İlim ehline göre amel de bu yöndedir." Hakim ise; "Buharî şartına göre hadis sahihtir." demiştir. Zehebî de ona muvafakat etmiştir. İbn Mace, Cilt: 2, Sayfa: 1072; Hakim, Cilt: 4, Sayfa: 124 İbn Ömer hadisinden nakille... Hakim hadis hakkında sükut etmiştir. Dârakutnî ise: "Hadisin mürsel olması doğruya daha yakındır." demiştir. Aynı şekilde et-Telhisu'l Habir, Cilt: 1, Sayfa: 29'da geçer. Hakim, Cilt: 4, Sayfa: 239 Said el-Hudri hadisinden nakille... Hakim; "Şeyhayn şartına göre sahihtir." demiştir. Zehebî de ona muvafakat etmiştir. et-Telhis eserinde der ki: Bu hadisin illetli olduğunu Dârakutnî zikretmiştir. Sonra kendisi: "Mürsel olduğu daha doğrudur." demiştir. Nasbu'r Râye eserinde ise Zeylai, hadisin illetli olması noktasında cevap vermiştir. İbn Mace, Cilt: 2, Sayfa: 1073 Temim ed-Dâri hadisinden nakille... Aynı şekilde Taberanî ve İbn Adiy de rivayet etmişlerdir. Nasbu'r Râye ve et-Telhis eserlerinde de böyle geçmektedir. el-Hafız der ki: "Hadisin isnadı zayıftır." Bak: Nasbu'r Râye, Cilt: 4, Sayfa: 317-318; et-Telhisu'l Habir, Cilt: 1, Sayfa: 28-29. Bu tariklerin her ne kadar bazısı zayıf, bazısı da illetli de sayılmış olsa, aslı itibariyle sahihtir. Bak: Sahihu'l Cami, Cilt: 2, Sayfa: 987; Sahih-u İbn Mace, Cilt: 2, Sayfa: 216.

Birincisi ve en meşhur olanı: Bu avın mübah olacağıdır. İmam Ahmed der ki: Şüphesiz Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in: *"Diri hayvandan kopan bir parça leştir."* hadisi ancak hayvan yürüyüp gezip dolaştığı halde canlı iken kendisinden bir parça kopmuş olursa... anlamındadır. Ama parçalanması ve ölmesi ile birlikte sirayet edecek olur ya da az sonrasında ölecek olursa, tedavi süresinde söz konusu olmuşsa, o takdirde bunda bir sakınca yoktur. Bu, Şafiî mezhebine göredir.

İkincisi: Ondan bir parçanın kopmuş olmasıyla bu avın mübah olmayacağıdır. Bu ise Ebu Hanife'nin mezhebidir. Çünkü Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in: *"Diri hayvandan kopan bir parça leştir."* hadisi buna işaret etmektedir.

el-Muvaffak der ki: Birincisi daha meşhurdur; çünkü hayvanın bir bölümünün kesilmesi demek, hepsinin kesilmesi demektir; sanki ikiye bölmek anlamına gelir. Hadis ise kendisinden ayrılan bölümün leş olmasına değin, diğer geri kalan bölümün hayatta olduğunu gerektirmektedir. Biz de bunu diyoruz. Ebu'l Hattab şöyle demiştir: Bir görüşe göre; Şayet av, kendi derisine asılı bir vaziyette kalmış olursa, o av helal olur.

Mî'râd vb. ile av yapmak: *"Mî'râd"* uçları sivri (ortası kalın) olan bir tür sopadır ve bazen ucu demirden de olabilmektedir. İmam Ahmed der ki: *"el-Mî'râd"* oka benzer ve avı vurur, kimi zaman da (ucundaki) demir ava isabet eder, onu yarıp deler ve avı öldürür. Bu şekilde avlanmak mübahtır. Kimi zaman da bu aletteki demir çok ağır olur da av onun ağırlığından yuvarlanarak yere çakılır, işte bu da mübah değildir. Bunu, İmam Şafiî, İmam Malik, Sevri, Ebu Hanife, İshak ve Ebu Sevr söylemiştir.

Çünkü bu minvalde Adiy'den nakledildiğine göre, o şöyle demiştir: "Eğer ucu ile atmış ve isabet etmiş olursan o avı ye, ama sopa ile (hayvana sivri uçlarından biriyle değil de) iki ucu arasında kalan kısmıyla isabet etmiş olursan bu durumda o av, yuvarlanıp da yüksek yerden düşmüş gibi sayılır, bu durumda ise onu yeme!" Buharî ve Müslim ittifak etmiştir. Bir lafızda ise; "Yırtıp da delinmiş olan avı ye."[713] şeklinde geçmektedir. Bu ise (açık) bir nastır. Bir de sopanın sivri ucuyla öldürülmesi, mızrağın

713 Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 9, Sayfa: 603, 604.; Müslim, Cilt: 3, Sayfa: 1529, 1530.

yahut atılan okun isabet edip vurması hükmü gibi sayılır. Çünkü sopanın ucu sivri ve delmeye müsait olup sivriliği sebebiyle avı öldürebilmiştir. Ama iki ucu arasında kalan kısmıyla isabet etmiş olur ve bu şekilde ölecek olursa bu, ancak ağırlığı sebebiyle öldürmüş sayılacağından, sanki taş atıp da öldürmüş hükmünde değerlendirilir.

Diğer av aletlerinin hükmü de aynı mîrâd (bir tür sopa)'nın hükmü gibi değerlendirilir, şöyle ki; Şayet iki ucu arasında kalan kısmıyla ava isabet etmiş olur ve yaralamış olmazsan, bu av mübah olmaz. Tıpkı okun enlemesine bir kuşa isabet etmesi ve onu öldürmesi gibi. Keza mızrak, kama ve kılıç da böyle eğer (ucu ve keskin tarafı ile değil de) enlemesine değmiş olur da avı öldürmüş olursa, tüm bunlar haram olur. Aynı şekilde sivri tarafı isabet eder ama avı yaralamadan (atılan aletin) ağırlığı sebebiyle öldürecek olursa, av mübah olmaz. Çünkü Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Yırtıp da delinmiş olan avı ye."* buyurmuştur. Dolayısıyla onu yaralamadığı için ağırlığı sebebiyle ölmüş sayılacağından, bu yönüyle sopanın iki ucu arasında kalan kısmıyla avı öldürmüş gibi kabul edilir.

Hayvanı keserken besmele çekmeyi terk etmek: Av konusunda buna dair görüşler geçmişti.[714] Kesilecek hayvana gelince, İmam Ahmed'in mezhebinin meşhur görüşüne göre; Dil ile besmele çekmek şarttır ve sehven çekilmeyecek olursa, besmele sakıt olur. İmam Malik, Sevri, Ebu Hanife ve İshak da bu görüştedirler. Çünkü İbn Abbas: "Her kim unutacak olursa, bunda bir sakınca yoktur."[715] demiştir.

el-Muvaffak der ki: Zira isimlerini zikrettiklerimizin görüşü de bu minvaldedir ve kendilerine sahabe içerisinden muhalefet edeni de bilmiyo-

---

714 "Avlayanın öldürmesinde aranan mübahlık şartları"nın ikinci şartında geçmişti.

715 Buharî, el-Feth, Cilt: 9, Sayfa: 623 ile birlikte bu hadisi cezm sigasıyla muallak olarak tahriç etmiş, Dârakutnî, Cilt: 4, Sayfa: 295 ise mevsul saymıştır. el-Hafız der ki: Bunu Said b. Mansur, bu isnadla İbn Uyeyne'den nakletmiştir... Hayvanı kesen ve besmeleyi unutan kimse hakkında... Şöyle dedi: "Besmeleyi zikretmese de Müslümanın gönlünde Allah'ın ismi vardır." Hadisin senedi sahihtir ve mevkuftur. Bunu İmam Malik, İbn Abbas'tan aktararak zikreder. Dârakutnî ise başka bir yönden İbn Abbas'tan merfu olarak tahriç etmiştir. Fethu'l Bari, Cilt: 9, Sayfa: 624. Bak: Sünenü'd Dârakutnî, Cilt: 4, Sayfa: 296. Öncekilerin tahrici için bakınız: "Avlayanın öldürmesinde aranan mübahlık şartları"nın ikinci şartında geçmişti.

ruz. Yüce Allah'ın: *"Üzerine Allah'ın adı anılmadan kesilen hayvanlardan yemeyin..."* (Enam Suresi: 121) buyruğu, besmeleyi kasden terk etmeye dair hamledilmiştir; çünkü Allah'u Teâla'nın (devamında gelen) *"kuşkusuz bu fısktır (büyük günahtır.)"* (Enam Suresi: 121) kavli buna delil teşkil etmektedir. Zira üzerine besmele çekilmesinin unutulduğu bir yemek "fısk" değildir.[716]

İmam Ahmed'den bu hususta, -kasden olsun, sehven olsun- besmele çekmenin vacip değil, müstehap olduğu nakledilmiştir. İmam Şafiî de bunu söylemiştir. Av konusunda bunlara dair görüşler geçmişti.

Şöyle cevap verilmiştir: Bir fark vardır ki o da avın, belirli bir kesim yerinde kesilmemiş olması hasebiyle, besmelenin bunda sadece takviye açısından itibar edileceğidir. Ama kurban kesimlerinden ise durum böyle değildir.

Kesilecek hayvandan dolayı besmele çekilmesi, -abdestte olduğu gibi- kesim sırasında da az daha öncesinde de geçerlidir. Buna göre bir koyundan dolayı besmele çekilse sonra başkası gelip de onun besmelesi üzerine onu kesecek olursa, bu caiz olmaz, ister ilkini göndermiş olsun isterse onu kesmiş olsun, fark etmez. Çünkü gelen ikinci şahıs onu besmele ile kesmiş olmadı.

Koyunu kesmek için yatırır ve besmele çekecek olursa, sonra da bıçak yere atar ve başkasını alırsa, gelen bir selamı alırsa, insanla konuşursa veyahut birinden su isterse vb. ardından hayvanı kesecek olursa, bu helal olur. Çünkü bizzat o koyun için besmele çekmiştir ve araya az bir fasıla girmiş olacağından, sanki hiç konuşmamış gibi addedilir.

716 Buharî (bab başlığı olarak) şöyle der: "Hayvan kesilirken besmele çekmek ve kasden bunu terk etmek." el-Hafız şöyle demiştir: "Kendisi "kasden" ifadesine işarette bulunarak, kasden besmeleyi terk eden ile diğerinin arasını ayırt etmeyi tercih etmiştir. Bu durumda keserken besmeleyi terk etmek helal değildir, ama unutacak olursa, kesilen hayvanın eti helaldır. Çünkü o bununla İbn Abbas'ın kavlini ve sonrasında zikrettiği Yüce Allah'ın: "Üzerine Allah'ın adı anılmadan kesilen hayvanlardan yemeyin..." buyruğunu ibraz etmek istemiştir. Sonra o (İmam Buharî) şöyle demiştir: "Unutan kimse fasık diye isimlendirilmez." Bu sözüyle de Yüce Allah'ın: "kuşkusuz bu fısktır (büyük günahtır)" buyruğuna işarette bulunmuştur. Böylece o, "kasden" yapma vasfını ortaya koyarak, hükmün de ona has olduğuna dair gerekçe göstermiştir. Fethu'l Bari, Cilt: 9, Sayfa: 624.

Kesim yerinde hayvanı kesmeye güç bulamamak: Deve kaçacak olur da onu kesmeye muktedir olunmazsa, kanını akıtmak suretiyle ona bir ok ya da buna benzer bir şey atılır ve hayvan öldürülür, bu durumda eti de yenir. Aynı şekilde bir kuyuya düşse ve kesmek güç olursa, o takdirde hangi yerde imkân bulunuyorsa hayvanı yaralayıp öldürürler, bu durumda da yine eti yenilir. Ancak hayvanın kafası suyun içerisinde olursa o zaman yenilmez. Çünkü su onun ölümünü kolaylaştırmış olur. Bu, fakihlerin çoğunluğunun görüşüdür. Bunu, İshak, Sevri, Ebu Hanife, İmam Şafiî ve Ebu Sevr söylemiştir.

Çünkü bu noktada Râfi b. Hadîc tarafından rivayet edildiğine göre, kendisi şöyle demiştir: "Biz Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile beraber (bir seriyyede) bulunuyorduk. O sırada ordunun develerinden biri kaçmıştı. Yanlarında (hayvanı takibe yarayacak cinsten yeterli sayıda) at da yoktu. Bunun üzerine (mücahitlerden) bir adam bir ok attı da (bu ok sebebiyle) Yüce Allah, hayvanın canını aldı. Allah'ın Resulü (sallallâhu aleyhi ve sellem): "Şu bir gerçek ki bu develerin vahşi hayvanlar gibi bir kaçışı vardır. Onlardan biri size bu şekilde davranacak olursa, siz de ona böyle muamele yapınız, buyurdu." Bir lafız ise: "Sizin hayvanınız kaçtı mı, siz de böyle yapınız." şeklinde gelmiştir. Hadis hakkında Buharî ve Müslim ittifak etmişlerdir.[717]

Hayvanın pozisyonuyla ilgili olarak kesiminde muteber olan, onu kesme vakti ve ânıdır, aslı değildir; çünkü yabani hayvan buna delil teşkil etmektedir. Zira yabani hayvanı yakalamaya güç bulunursa onunda boğazından ve gerdanlığından kesmek vacip olur. Aynı şekilde evcil hayvanlar da böyledir, yabanileştikleri vakit de bu duruma göre hüküm verilir.

İmam Malik ise; Kesilmedikçe bunların yenilmesi caiz olmaz, demiştir. Bu, Rabia ve Leys'in de görüşüdür. İmam Malik gerekçe getirerek; evcil hayvanların vahşileşmeleri halinde onların, "vahşi hayvanlar" hükmüne girmeyeceklerini belirtmiştir. Buna delil olarak da ihramlı kimsenin bunları öldürmesi sebebiyle kendisine bir cezanın gerekli olmadığını söyler. Bunun yanında evcil eşeğin, vahşileştiği zaman öldürülmesinin mübah sayılmadığını ifade eder.

---

717 Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 5, Sayfa: 131, 139.; Müslim, Cilt: 3, Sayfa: 1558, 1559.

İmam Ahmed ise; Herhalde İmam Malik, Râfi b. Hadîc'in hadisini işitmemiş olsa gerek, demiştir. Bu delil getirme hakkında, geçen açıklamalarla cevap verilmiştir. Dolayısıyla hayvanın kesiminde muteber olan, onu kesme vakti ve ânıdır, aslı değildir. Burada da kesmekten aciz kalındığı için böyle olmuştur, bu yönüyle de yabani hayvana benzemektedir.[718]

Kitap ehlinin kestikleri hayvanlar ve avları: Müslüman da kitabî olan da av ve hayvan kesimi konusunda eşittir. İlim ehli, kitabî olanların kesimlerinin mübah olacağı noktasında icma etmişlerdir. Çünkü Yüce Allah şöyle buyurmuştur: *"Kendilerine kitap verilenlerin (yahudi, hıristiyan vb. 'nin) yiyeceği size helaldir, sizin yiyeceğiniz de onlara helaldir..."* (Maide Suresi: 5) Yiyeceklerinden kasıt, kestikleri hayvanlardır. Aynı şekilde ilim ehlinin çoğunluğu, kitabî olanların avlarının da mübah olacağını ifade etmişlerdir. Bunu, Ata, Leys, İmam Şafiî ve Rey ashabı söylemiştir.

el-Muvaffak der ki: İmam Malik dışında kitap ehlinin avlarının haram olduğunu söyleyeni bilmiyoruz. O, kitap ehlinin kestiklerinin helal ama avlarının haram olacağını kabul etmiştir. Hâlbuki bu doğru değildir; çünkü onların avları da yiyeceklerinden sayılır ve ayet-i kerimenin genel kapsamına dahildir. Bir de -Müslümanda olduğu gibi- hayvan kesimi helal olanın, avı da helal olur.

Harbî olanla zimmî olanın, kitabî olanın kesiminin mübahlığı noktasında aralarında bir fark yoktur (hepsinin kesimi de mübahtır), bunların dışındaki (kâfirlerin) kesimi ise haramdır.

---

718 el-Bidâye eserinde şöyle der: "Bu ihtilafın sebebi; bu noktada varit olan hadisin, usul ile çelişmesidir..." O (yani Müellif) der ki: "Bu hadis sahihtir, onun içindir ki bu görüşü almak daha evla sayılır. Çünkü bunun usulden müstesna olması uygun değildir. Kaldı ki, bu babda bunun da bir usul olduğunu söylemek mümkündür. Zira kimi hayvanları –kesmek yerine- onları vurmanın caiz olması, o hayvanların yabani oldukları için değil, diri olarak yakalanamadıkları içindir. Öyleyse eğer bir evcil hayvanda bu durum olursa (vahşileşecek olursa) onu da vurmanın caiz olması lazım gelir ve o zaman hadis ile usul çelişmiş olmaz, ittifak etmiş olurlar." el-Hidaye fi Tahrîc-i Ehâdisi'l Bidâye, Cilt: 6, Sayfa: 250-251 eseri ile beraber Bidâyetu'l Muctehid ve Nihâteu'l Muktesıt. Kaynakta geçen "bunun usulden müstesna olması uygun değildir." ifadesinin doğrusu herhalde; "Bunun usulden müstesna olması uygundur." şeklinde gelmesidir.

Müslüman ya da ehli kitap olup da adil ve zalim olanlarının da kestiklerinin mübahlığı arasında bir fark yoktur.

Mecusilerin kestikleri hayvanlar ve avları: İlim ehli, Mecusilerin avlarının ve kesimlerinin haram olacağı noktasında icma etmişlerdir. Ama kesimi olmayan balık ve çekirge gibi hayvanlar bunun dışındandır. Çünkü bunların mübahlığı noktasında icma etmişlerdir; ancak İmam Malik, Leys ve Ebu Sevr, alimler topluluğuna muhalefet edip şaz bir görüşte bulunarak aşırıya kaçmışlardır. Zira İmam Malik ile Leys: "Mecusi çekirge avlamış olursa onu yemeyiz." derlerken, balık hakkında ise ruhsat vermişlerdir. Ebu Sevr ise mecusinin hem avını ve hem de kesimini mübah görmüştür. Çünkü o, *"Mecusilere Kitap ehli muamelesi yapınız."*[719] hadisini öne sürmüştür ve bir de onların cizye'yi verdiklerini ifade etmiştir. Ama bu, kuşkusuz icma'ya muhalif bir görüştür.

İbrahim el-Harbi: Ebu Sevr bu görüşüyle icmayı delmiştir, demiştir. İmam Ahmed ise şöyle der: Onun bu görüşünün aynısını ancak bidat sahibi bir kimse söyler. Şüphe yok ki Mecusilerin avladıkları balıklar da mübahtır ve çekirge de tıpkı balık gibi sayılır; çünkü bunlarda kesim (boğazlama) yoktur. Bir de bunların leşi de –balık gibi- mübah sayıldığından mecusinin avlaması sebebiyle haram olmazlar.

Putperest, zındık ve diğer kâfirlerin hükmü de, av ve kesimlerin haramlığı noktasında tıpkı Mecusilerin hükmüyle aynıdır. Sadece çekirge,

---

719 Mâlik, Cilt: 1, Sayfa: 178 onun tarikiyle de Şafiî, Tertîbu Müsnedihi, Cilt: 2, Sayfa: 130; Beyhakî, Cilt: 9, Sayfa: 189 ve diğerleri Cafer b. Muhammed b. Ali tarikiyle, onun da babasından ve onun da Ömer'den yaptığı rivayetle... Nitekim Hz. Ömer, Mecusiyi zikredip: "Onlar hakkında ne yapacağımı bilmiyorum?" demiştir. Abdurrahman b. Avf ise... dedi ve hadisi zikretti... Hadis ise munkatı (kopuk) olarak gelmiştir. Çünkü Muhammed b. Ali Hz. Ömer'e ve Abdurrahman b. Avf'a yetişmemiştir. Onun es-Sâib b. Yezid hadisinden de şahidi vardır. el-Mecmau'z Zevâid, Cilt: 6, Sayfa: 13'te der ki: "Bunu Taberanî nakletmiştir ve hadiste bilmediğim kimse vardır. Ezcümle bu hadis, bu lafızla zayıftır. İbn Kesir ise et-Tefsir, Cilt: 2, Sayfa: 20 de: "Bu hlafızla hadis sabit değildir." demiştir." Bak: et-Talhîsu'l Habîr, Cilt: 3, Sayfa: 172. Bunun yanında İbn Kesir, Ebu Sevr'in bu görüşün tersine de bir görüşünün olduğunu zikretmiş ve sonra şöyle demiştir: "Kendisi bunu söyledikten ve bu görüşü hakkında meşhur olduktan sonra fakihler ona karşı çıkmışlardır, hatta İmam Ahmed onun hakkında: "Ebu Sevr, ismi gibi Ebu Sevr (Öküzün babası)'dir, -yani bu meselede öyledir- demiştir."

balık ve leşi haram olmayan diğer hayvanlar bunun dışındadır. Zira bunları avlamış da olsalar (yenilmeleri) mübahtır; çünkü bir sebebe bağlı olmadan dahi bu tür hayvanların ölümü, farklı bir şeyi meydana getirmiş olmaz.

Denizde ölen hayvan: Balık ve sadece suda yaşayan diğer hayvanlar, öldükleri vakit (yenilmeleri) helaldir; ister bir sebebe binaen ölmüş olsunlar yahut sebepsiz ölmüş olsunlar, fark etmez. Çünkü Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) deniz hakkında: "O, temizdir, ölüsü de helaldir."[720] buyurmuştur.

Bir insanın avladığı, denizin (sahile) attığı yahut da denizin (sularını) geri çektiği ve dolayısıyla susuz şekliyle bir sebebe bağlı olarak ölen deniz canlılarına gelince, ilim adamlarının icmasına göre bunlar da mübahtır. Onlar yalnız suyun üzerinde cansız olarak kalan deniz hayvanları hakkında ihtilaf etmişlerdir. Bunlar hakkında ise bir beis yoktur. Bunu, İmam Malik ve İmam Şafiî söylemiştir. Çünkü Yüce Allah şöyle buyurmuştur: *"Hem size hem de yolculara fayda olmak üzere (faydalanmanız için) deniz avı yapmak ve onu yemek size helâl kılındı."* (Maide Suresi: 96)

İbn Abbas der ki: "Ayette geçen *"onu yemek"* ifadesi, onun ölüsünü yemek, demektir.[721] Geçen *"O temizdir, ölüsü de helaldir"* hadis de bu minvaldedir.

Ebu Bekir: "Suyun üzerinde cansız olarak kalan deniz hayvanlarını yemek helaldir."[722] demiştir. Çünkü bu hayvanlar, karada ölmüş olsalardı (yenilmeleri) mübah olacaktı; dolayısıyla denizde ölmüş olmaları da –tıpkı çekirge gibi- mübahtır.

---

720 Hadis "Temizlik kitabı"nda bulunan "Temiz su" konusunda geçmişti.

721 Buharî, el-Feth, Cilt: 9, Sayfa: 614 ile birlikte bu hadisi cezm sigasıyla muallak olarak tahriç etmiştir. el-Hafız der ki: "Bu hadisi Taberi, Ebu Bekir b. Hafs, onun da İkrime, onun da İbn Abbas'tan yaptığı tarikiyle mevsul saymıştır." Fethu'l Bari, Cilt: 9, Sayfa: 615.

722 Buharî, el-Feth, Cilt: 9, Sayfa: 614 ile birlikte bu hadisi cezm sigasıyla muallak olarak tahriç etmiştir. el-Hafız der ki: "Bunu Ebu Bekir b. Ebu Şeybe, Tahavî ve Dârakutnî, Abdulmelik b. Ebu Beşir, onun da İkrime ve onun da İbn Abbas'tan yaptığı nakille mevsul saymıştır. O der ki: Ebu Bekir'in şöyle söylediğine şahidlik ederim: Suyun üstüne vurmuş olan balık helaldir." Fethu'l Bari, Cilt: 9, Sayfa: 615; Dârakutnî, Cilt: 4, Sayfa: 269, 270.

Rey ashabı ise suyun üzerinde cansız olarak kalan deniz hayvanlarının yenilmesini mekruh saymışlardır. Çünkü bu minvalde Cabir'den nakledildiğine göre, Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "Denizin (sahile) attığı veya (deniz sularını) kendisinden geri çektiği için açıkta kalan şeyleri yeyiniz. Denizde (kendiliğinden zahiri bir sebep olmaksızın ölüp de) su yüzüne çıkan şeyleri ise yemeyiniz."[723]

el-Muvaffak şöyle demiştir: Cabir hadisine gelince, bu ancak mevkuf şekilde gelmiş bir rivayettir. Aynı şekilde Ebu Davud şöyle demiştir: Bunu sika raviler Cabir'den nakletmişlerdir, başka taraftan ise zayıf bir vecihle isnat etmişlerdir. Şayet bu rivayet sahih ise bu durumda (hadiste geçen konuyu) mekruhluğa yorumlarız. Çünkü hayvan ölecek olursa suyun en dibine kadar batar ama kokuşacak olursa suyun üzerinde (ters vaziyette) kalır, bundan dolayı mekruh olmuştur, haram sayılmamıştır.

İlim ehlinin icmasına göre Çekirge yemek mübahtır. İbn Ebu Evfâ der ki: "Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile birlikte yedi –yahut altı– tane gazveye katıldık da Onunla beraber Çekirge yedik." Buharî ve Müslim ittifak etmiştir.[724] Yine içlerinden İmam Şafiî, Hadis ve Rey ashabının da bulunduğu ilim adamlarının geneline göre, sebepsiz ya da bir sebebe binaen de öldürülmüş olsa, aralarında bir fark yoktur. Çünkü Allah'ın Resulü (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in şu gelen hadisinin genel manası bunu içermektedir: "Bize iki ölü ve iki de kan helal kılındı: İki ölü: Balık ve Çekirge; İki kan ise: Ciğer ve Dalak'tır."[725] Burada bir ayrım yapmamış-

---

723 Ebu Davud, Cilt: 4, Sayfa: 166; İbn Mace, Cilt: 2, Sayfa: 1081. Ebu Davud der ki: "Süfyan es-Sevrî, Eyyub ve Hammâd bu hadisi Ebu'z Ziibeyr'den rivayet etmişlerdir ve bunların üçü de rivayet zincirini Câbir üzerinde mevkuf saymışlardır. Bu hadisin rivayet zinciri zayıf bir şekilde de rivayet edilmiştir." Dârakutnî de bu rivayeti, (Hadis) hafızlarının mevkuf olarak rivayet ettiklerini zikretmiş ve: "Doğru olan da budur." demiştir. Bir de "Bunun merfu olarak Yahya b. Süleym, onun da İsmail b. Ümeyye'den merfu şekilde geldiğini söylemek doğru değildir, bunu başkası mevkuf saymıştır." demiştir. el-Feth, Cilt: 9, Sayfa: 618'de şöyle der: "Tirmizî şöyle demiştir: Bu hadis hakkında İmam Buharî'ye sordum, o da: "Bu mahfuz değildir, Bunun tersine Cabir'den rivayet bulunmaktadır, cevabını vermiştir. el-Hafız der ki: "Sahih olan mevkuf olduğudur, eğer sadece mevkuf şekliyle sahih olursa, bu durumda Ebu Bekir'in ve başkasının sözüne muarız olur, kıyas ise helal olmasını icap ettirir." Fethu'l Bari, Cilt: 9, Sayfa: 619.

724 Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 9, Sayfa: 620; Müslim, Cilt: 3, Sayfa: 1546.

725 Ahmed, Cilt: 7, Sayfa: 97; İbn Mace, Cilt: 2, Sayfa: 1073, 1102 ve diğerleri merfu

tır. Çünkü Çekirge'nin ölüsü de mübahtır ve -Balık gibi- bir sebebe dair ölümüne bakılmamıştır. Zira herhangi bir sebebe bakılmış olsaydı, bu durumda -kurbanlık hayvanlarda olduğu gibi- kesme, kesen ve kesme aleti de gündeme gelmiş olacaktı.

İmam Ahmed'den nakledildiğine göre Çekirge, eğer soğuktan ölmüş olursa yenilmez. Yine ondan nakledildiğine göre sebepsiz ölecek olursa yine yenilmez. Bu, aynı zamanda İmam Malik'in de görüşünü oluşturmaktadır.

Kesmeye güç yetirilebilen hayvanlar konusu: Bundan önceki açıklamalarda kesmekten âciz olunan av ve hayvanlardan bahsetmiştik. Kesmeye güç yetirilebilen hayvan ve avlar ancak kesilmesi/boğazlanması şartıyla mübah olur, bunda ilim adamları arasında bir ihtilaf yoktur. Kesimin gerçekleşmesi için beş şeye ihtiyaç duyulur: Kesen şahısa, kesim âletine, kesilecek yere, kesecek organlara ve besmeleyi çekmeye.

Kesen şahısa gelince; onda iki şart aranır: *Dini* –ki bu da Müslüman ya da Kitap ehli olmasıdır, diğeri de *aklı,* yani aklının başında olması, kestiği şeyin maksadını akledip bilmesidir. Kesim âletine gelince; bunun da iki şartı vardır: Birisi ucunun sivri ya da hayvanı kesip parçalayabilecek şekilde keskin olması, âletin ağırlığı sebebiyle öldürmemiş olması, ikincisi de aletin diş ve tırnak olmamasıdır. Bu iki şart bir kesimde toplanacak olursa, o zaman kesmek mübah olur; ister âlet demirden, taştan yahut da odundan olsun fark etmez. Çünkü Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem): "Kesim bol kan akıtan bir şeyle yapılır ve üzerine Allah'ın adı anılırsa onu ye. Yalnız dişle tırnak müstesna. Bunun sebebini anlatayım: Diş bir kemiktir (kesmez), tırnak ise Habeş halkının bıçağıdır." buyurmuştur. Hadis hakkında Buharî ve Müslim ittifak etmiştir.[726]

---

olarak İbn Ömer hadisinden nakille... Beyhakî ise İbn Vehb tarikinden tahriç etmiştir: Bize Süleyman b. Bilal, onun Zeyd b. Eslem, onun da İbn Ömer'den yaptığı nakille aktarmıştır, dedi ki: "Bize iki şey helal kılındı..." O (Beyhakî) der ki: "Bu hadisin isnadı sahihtir ve Müsned'deki manasındadır. Bunu Zeyd b. Eslem'in çocukları, babasından olmak üzere merfu olarak aktarmışlardır." Bak: es-Sahiha, Cilt: 3, Sayfa: 111-112.

726 Bu hadis "Kesim yerinde hayvanın kesilmesine muktedir olmamak" konusunda geçen Râfi b. Hadic hadisidir.

Adiy b. Hatem'den nakledildiğine göre, o şöyle demiştir: "Bir defasında ben Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e: "Ey Allah'ın Rasulü! Birimiz, bir avı avlar da yanında bıçak bulunmazsa onu keskin bir taşla ya da (boyuna yarılmış olan) bir değneğin (keskin) parçasıyla kesebilir mi, diye sordum. Şöyle buyurdular: "Kanı istediğin şeyle akıt ve (hayvanı keserken) Aziz ve Celil olan Allah'ın ismini an!"[727]

İmam Şafiî, İshak ve Ebu Sevr bunu söylemişlerdir. Buna yakın bir görüşü de İmam Malik ifade etmiştir. Ebu Hanife de böyle demiştir ancak o, diş ve tırnak hakkında: Bunlar bitişik olurlarsa, o zaman bunlarla kesim yapmak caiz olmaz, ayrı olurlarsa caiz olur, demiştir. (Ama) Rafî hadisinin genel manasıyla buna cevap verilmiştir. Çünkü bitişik olarak kendisiyle kesimi caiz olmayan aynı şekilde ayrı olmasıyla da caiz olmaz; tıpkı ucu sivri değilmiş gibi addedilir.

Diş hükmünde olmayan kemiğe gelirsek; İmam Ahmed'in, İmam Şafiî'nin ve Ebu Sevr'in görüşlerinin mutlak manasından anlaşılan bunlarla kesimin, mübah olacağı yönündedir. Bu, İmam Malik ve Rey ashabının da görüşünü oluşturur.

Bunun yanında İmam Ahmed'den; Ne kemikle ve ne de tırnakla kesimin yapılamayacağı şeklinde bir görüşü de gelmiştir. Nehai der ki: Kemik ve boynuzla kesim yapılamaz. Bunun delili Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in: *"Diş bir kemiktir (kesmez), tırnak ise Habeş halkının bıçağıdır."* buyruğudur. Bu şekildeki illeti kemik olmasına bağlamıştır; dolayısıyla tüm kemiklerde söz konusu bu illet de mevcut demektir.

el-Muvaffak der ki: Birinci görüş daha sahihtir, inşallah. Çünkü kemik, mübah lafzın genel kapsamına girmiş olmaktadır, sonra diş ile tırnak özellikle istisna edilmiştir. Bu durumda, diğer tüm kemikler kendisiyle kesimin yapılması mübah olanlar kapsamına dahil olarak kalır. Konunun mantuku (mantık ve çıkarımı), illetinden daha evvel gelir. Bu nedenledir ki "tırnak" Habeşlilerin bıçağı şeklinde sebeplendirilip gelmiştir; hâlbuki bu her ne kadar onlara ait bir bıçak da olsa, normalde bir bıçakla kesim yapmak haram değildir.

727 Ebu Davud, Cilt: 3, Sayfa: 250; İbn Mace, Cilt: 2, Sayfa: 1060; Hakim, Cilt: 4, Sayfa: 240. Hakim: "Müslim şartına göre hadis sahihtir." demiştir.

Kesilecek yerine gelince; bu da hayvanın boynu ve göğsü ile gerdanlığının arasında kalan boğazıdır. Bu yerin dışında bir yerden kesime başlamak icma ile caiz değildir. Besmele çekmeye gelince; buna dair açıklamalar geçmişti. Kesilecek organlarına gelince; hayvanın boğaz (hulkûm) ve yemek borusu (merî) bölümünün kesilmesine itibar edilir. Bunu, İmam Şafiî söylemiştir. İmam Ahmed'den gelen diğer görüşe göre bunların yanında bir de iki şah damarını (vedeceyn) bölümünü de keser. Bunu ise İmam Malik ve Ebu Yusuf söylemiştir. Çünkü bu minvalde gelen İbn Abbas ve Ebu Hureyre rivayetine göre, ikisi şöyle demişlerdir: "Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) 'şeritatüşşeytanı' yasaklamıştır. O derisinin (ve boğazının bir kısmının) kesilerek (yemek ve nefes borularının sağ ve solunda bulunan) iki şah damarı kesilmeden bırakılan, sonra ölünceye kadar o hal üzere terk edilmek suretiyle kesilen hayvandır."[728]

Ebu Hanife der ki: Kesimde itibar edilecek olan hayvanın boğazının, yemek borusunun ve şah damarlarından (en az) birisinin kesilmesidir.[729] Bunun yanında dört organın kesilmesinin daha mükemmel bir kesim olacağında da ihtilaf yoktur. Çünkü bu şekildeki bir kesim, hayvanın ruhunun daha hızlı çıkmasına ve onu daha çok rahatlatmaya sebeb olur. Böylece söz konusu olan ihtilaftan da çıkılmış olur ki, evla olan da budur.

Devenin "nahr" şeklinde diğer hayvanların da "zebh" şeklinde kesilmelerinin müstehap olacağı noktasında ilim adamları arasında bir ihti-

---

728 Ebu Davud, Cilt: 3, Sayfa: 251-252. Hadisin lafzı ona aittir. Ahmed, Cilt: 1, Sayfa: 289; Hakim, Cilt: 4, Sayfa: 113. Başının lafzı şöyledir: "Şeritayı yeme, çünkü bu şeytanın kesimidir." Hakim ise bu hadsin isnadını sahih görmüştür, Zehebî de ona muvafakat etmiştir. Bak: Ahmed Şakir'in el-Müsned'e yaptığı haşiyesinde, Cilt. 4, Sayfa: 214-215. İbn Hibban Sahih'in de ve el-İhsan, Cilt: 7, Sayfa: 555 eserinde İkrime, onun da Ebu Hureyre'den yaptığı nakille tahriç etmiştir. Ebu Hureyre der ki: "Hz. Peygamber (s.a.v.) 'şeritatuşşeytan'dan men etmiştir." İkrime der ki: O hayvanın az bir kısmını keser ve ölüme terk ederlerdi, şah damarlarından birisine kesmezlerdi, işte bundan men edildiler." Bu lafız İbn Hibban'a aittir. Açıkçası Ebu Davud'un rivayetinde idrac vardır, Allah, en iyisini bilir.

729 Ben derim ki: Her halde şah damarlarından birisi yahut ikisinin kesilmesinin şart koşulması daha doğru olsa gerektir. Çünkü bu şekilde ölümü daha güzel çıkmış olmasıyla onun eti daha hoş olmuş olur. Bu şekilde helal olan –ki bu ettir- haram olandan ayrılmış olur ki bu da şah damarlarından birisinin kesilmesi sebebiyle çıkan kanla olur.

laf yoktur. Nahr; devenin göğsü ile boynu ortasındaki çukur bölgeye bir kama, bıçak vb. saplayarak kesmektir. Bunun yanında nahr edilecek hayvanı zebh (yatırarak normal boğazlamak) şeklinde kesmek ve bu şekilde kesilecek hayvanı da nahr olarak kesmek de caizdir. Bu, ilim adamlarının çoğunluğunun görüşüdür. İmam Malik, Leys, Sevri, Ebu Hanife, İmam Şafiî, İshak ve Ebu Sevr bunlar arasındadır.

Davud (ez-Zâhirî) dan aktarıldığına göre deve, ancak nahr şeklinde kesildiği zaman mübah olur, diğer hayvanlar da ancak zebh şeklinde boğazlandıkları zaman mübah olurlar. Çünkü Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) bedeneyi (deveyi) nahr, koyunu da zebh şeklinde kesmiştir. Söz konusu bu ahkamlar da ancak Onun yaptıklarıyla icra edilip alınır.

İmam Malik'ten nakledildiği üzere: Deve sadece nahr şeklinde kesilirse yeterli olur; çünkü devenin boynu uzun olduğu için normal olarak boğazlanacak (zebh) olması halinde bu onun ruhuna eziyet vermiş olacaktır. İbn Munzir: İmam Malik bu sözüyle mekruh olacağını söyler, yoksa bunu haram saymamıştır, der.

Bunun kesim yerinde icra edilen kesim hakkında mevzu bahis olacağı şeklinde Davud'un mezhebine cevap verilmiştir. Bu durumda, -diğer hayvanlarda olduğu gibi- yenilmesi de caiz olur.

Ceninin (yavrunun) kesilmesi, annenin kesilmesidir: Kesildikten sonra anne karnından cenin ölü olarak çıkacak olursa ya da anne karnında iken ölü olarak bulunacak olursa, bunu yemek helaldir. Bunu, Said b. Müseyyeb, Nehai, İmam Şafiî, İshak ve İbn Munzir söylemiştir.

İbn Ömer der ki: "Tüyleri çıkmış olursa yavrunun kesilmesi, annenin kesilmesiyledir."[730] Bu Ata, Tavus, Mücahid, Zühri, el-Hasen, Katade, İmam Malik, Leys, el-Hasen b. Salih ve Ebu Sevr tarafından nakledilmiştir. Çünkü Abdullah b. Kâb b. Malik şöyle demiştir: "Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in ashabı şöyle derlerdi: Ceninin tüyleri çıkmış olur-

---

730 Muvatta, Cilt: 2, Sayfa: 490'da İmam Malik'in, Nafi'den, onun da Abdullah b. Ömer'den rivayet ettiğine göre; "Abdullah b. Ömer şöyle derdi: Deve kurban edildiği zaman şayet karnındaki yavrusunun organları teşekkül etmiş, tüyleri çıkmış ise hayvan karnındaki ile beraber kesilir. Şayet yavru anasının karnından çıkmışsa canlı olarak içerisindeki kanın çıkması için boğazlanır."

sa bu durumda ceninin kesilmesi, annenin kesilmesiyledir."[731] Bu da onların hepsinin bu hususa işaret etmiş olduklarına delildir; dolayısıyla bir icma halini de almış oldu.

Ebu Said'den şöyle dediği rivayet edilmiştir: "Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e: "Ey Allah'ın Resulü! Biz kimi zaman deve boğazlıyoruz. Yahut da sığır ya da koyun kesiyoruz. Karnında yavru buluyoruz. Bu yavruyu atalım mı, yoksa yiyelim mi, diye sorduk. 'İsterseniz onu yeyiniz. Çünkü onun kesimi annesinin kesilmesiyledir.' buyurdu."[732] Çünkü bu, sahabe ve onlardan sonra gelenlerce bir icma halini almıştır, öyleyse buna muhalefet edene itibar edilemez. Söz konusu cenin, anneye bitişik sayıldığından, annenin yemesiyle o da yemiş olacağından ve yaratılış olarak da anneye bağlı olduğundan, annenin kesilmesiyle yavru da ona bitişik sayılmasıyla sanki onun bir organı imiş gibi addedilir. Çünkü hayvandaki kesim, imkân ve güç yetirme hükmüne göre farklılıklar arz etmektedir.

---

731 Abdurrazzak, el-Musannaf, Cilt: 4, Sayfa: 500-501. Bak: Nasbu'r Râye, Cilt: 4, Sayfa: 191.

732 Ebu Davud, Cilt: 3, Sayfa: 252-253; Tirmizî, Cilt: 4, Sayfa: 72; İbn Mace, Cilt: 2, Sayfa: 1067. Bunun yanında İbn Hibban el-İhsan, Cilt: 7, Sayfa: 555 eserinde iki tarikle olmak üzere Ebu'l Vedak'tan rivayet etmiştir. Tirmizî der ki: "Her ikisi de hasen, sahihtir." Munziri ise diğeri hakkında: "Nasbu'r Râye, Cilt: 4, Sayfa: 189'da geçtiği üzere isnadı hasendir." demiştir. Cabir hadisini ise yine Darimi, Cilt: 2, Sayfa: 84; Hakim, Cilt: 4, Sayfa: 114 nakletmiştir. Hakim: "Müslim şartına göre sahihtir." demiştir. Zehebî ise ona muvafakat etmiştir. İşte bu hadisin lehine Ebu Hureyre, İbn Ömer, Ebu Eyub, İbn Mesud, İbn Abbas, Kab b. Malik, Ebu Derdâ, Ebu Umame ve Hz. Ali'den gelen başka tarik ve şahidleri de yer almaktadır. et-Telhisu'l Habir eserinde şöyle der: "Abdulhak: Söz konusu olan bu senetlerin hepsiyle delil gösterilemez." demiştir. Gazali ise muhalefet ederek: "Bu, sahih bir hadistir." demiştir. O bu noktada imamına tabi olmuştur çünkü (rivayet) uslüpları hakkında: "Bu sahih hadistir, metnine farklı tarikler ihtimali olmadığı gibi, senedinde zaafiyetler ihtimali de yoktur." demiştir. el-Hafız ise şöyle demiştir: "Bu konu su götürür, doğrusu bunlardan bazılarının delil noktasında farklı hükümde bulunduklarıdır ki, bunlar da Ebu Said ve Cabir hadislerine ait tariklerin toplamıdır." Daha tafsilatlı bilgi için bakınız: Nasbu'r Râye, Cilt: 4, Sayfa: 189, 192; et-Telhisu'l Habir, Cilt: 4, Sayfa: 156, 158. Nasbu'r Râye de der ki: İbn Munzir şöyle dedi: "Ne sahabe, ne tabiin ve ne de diğer ilim adamlarından ceninin yenilmeyeceğine dair bir görüş gelmemiştir sadece Ebu Hanife'den kesim olunca (yenilmeyeceğine dair) rivayet edilen görüşü hariç. Ebu Hanife'nin ashabından olup da bu noktada kendisine uyan kimsenin olacağını sanmıyorum." et-Telhis eserinde de bu minvalde gelmiştir.

Mesela güç yetirilemeyen av, güç yetirilebilen av, ama taş vb. ile öldürülmüş hayvanın durumu gibi. Dolayısıyla cenin de (henüz doğmadan) anne karnında kesilemeyeceği için, annenin kesilmesi neticesinde onun da kesimi bu şekilde vuku bulmuş olacaktır.

Ebu Hanife ise şöyle demiştir: Cenin ancak canlı olarak çıkmış olursa kesilebilir. Çünkü o bu haliyle (annesinden ayrı) olan tek bir hayvan hükmüne girmiş olur, öyleyse -doğumdan sonra olduğu gibi- başkasının kesimi ile o cenin (yavru) da kesilmiş sayılmaz.

İbn Munzir şöyle demiştir: İnsanlar (ilim ehli), ceninin kesilmesinin mübahlığı hakkında görüş belirtmişlerdir ve onlardan buna muhalefet edeni de bilmiyoruz ancak Nûman (Ebu Hanife)'den gelen: "Helal olmaz." görüşü bunun dışında kalır; çünkü o: "Bir canlının kesimi, iki canlının kesimi yerine geçmez." demiştir.

Ebu Abdullah (Ahmed b. Hanbel) ise ölü dahi çıkmış olsa, ana karnının içerisindeki kanın çıkması için kesilmesini mübah görmüştür. Çünkü bu noktada İbn Ömer'in kavli bulunmaktadır.

Şayet cenin çıkıp da kısa bir süreliğine yaşayacak olur, kesilme imkânı da olur ama -ölünceye değin- kesilmeyecek olursa, bu takdirde kesilmiş sayılmaz. İmam Ahmed ise: Canlı çıkmış olursa, mutlaka kesilmesi gerekir; çünkü başka bir can demektir, demiştir.

Hayvanın henüz ölmeden önce organlarının kesilmesi: Hayvanın boğazlanıp ölümü gerçekleşmeden organları kesilemez. Bunu, içlerinde Ata, Amr b. Dinar, İmam Malik ve İmam Şafiî'nin de bulunduğu ilim adamları kerih görmüşlerdir.

el-Muvaffak: Onlardan bu minvalde bir muhalefetin olduğunu bilmiyoruz, demiştir. Canı çıkmadan evvel ve kesimden sonra bir organı kesilecek olursa, açık görüşe göre etini yemek mübah olur. Çünkü bu organın kesilmesi kesimi sebebiyle gerçekleşmiş olacağından, sanki öldükten sonra kesilmiş gibi addedilir.

Hayvanın soğutulmadan (tüylerinin vb.) yolunması da mekruhtur; çünkü -organın koparılmasında olduğu gibi- hayvana bir tür eziyet vermek demek olur.

Hayvanı kesenin ehil olması: Müslüman olsun ehli kitap olsun, kesim yapmaya muktedir olanların hayvanı kesmesi sonucu etini yemek helal olur, kesen erkek de olsa, bayan da olsa, buluğa girmiş olsun, girmemiş olsun, hür yahut da köle olsun fark etmez. el-Muvaffak der ki: Bu hususta bir ihtilafın olduğunu bilmiyoruz.

Sabit olduğu üzere Kâb b. Malik'in cariyesi Sel' tepesinde koyun otlatırmış. Bir koyunun ölmek üzere olduğunu görmüş, onu yetişip bir taş ile kesmişti. Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e durumunu sorunca, o da: "Onu yiyiniz, buyurmuştur."[733]

Bu hadisten yedi tane faydalı bilgi çıkmaktadır:

1) Kadının kesim yapmasının mübah olduğu,

2) Cariyenin kesmesinin mübahlığı,

3) Hayız halindeki bayanın da kesim yapabileceği, çünkü Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) buna dair bir soru sormayıp, istisna getirmemiştir.

4) Hayvanın taşla kesilebileceği,

5) Ölmesinden korkulan hayvanın kesiminin yapılmasının mübah olacağı,

6) Hayvanın sahibi olmadığı halde ve onun izni de olmadan hayvanı kesmenin helal olacağı,

7) Korkması halinde hayvanın sahibinden başkası için de onu kesmesinin mübah oluşu.

Hayvanı kesen kişinin akıl sahibi olması gerekir. Şayet bu bir çocuk, deli ya da sarhoş olursa, aklı yerinde değil demektir; dolayısıyla da kesimi sahih olmaz. Bunu, İmam Malik söylemiştir. Çünkü kesen kimsede kasıt (niyet) etmesine itibar edilir; bunda da akıl şarttır, ibadetlerde olduğu gibi. Buna göre aklı olmayanın kasdı da teşekkül etmeyeceğinden, onun yapacağı kesim de tıpkı bir demir parçasının (insanın fonksiyonu olmadan) koyunu kesip boğazlamasına benzer (ama bu da meşru kesim demek olmaz.)

733 Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 4, Sayfa: 482…

İmam Şafiî ise: Akıl sahibi olması gerekmez, demiştir. Onun lehine ise deli olan bir kimsenin, köpeğini bir avın üzerine göndermesi noktasında iki görüşü yer almaktadır. Kitâbi olan bir kişi, Allah'ın isminden başkasını söyleyerek hayvanı kesecek olursa, onun bu kesimi helal değildir. Bunu, İmam Şafiî, İshak ve Rey ashabı söylemiştir. Çünkü Yüce Allah şöyle buyurmuştur: *"Üzerine Allah'ın adı anılmadan kesilen hayvanlardan yemeyin..."* (Enam Suresi: 121) Ve şöyle de buyurmuştur: *"Allah'tan başkası adına boğazlanan... (haram kılındı.)"* (Maide Suresi: 3)

Ata, Mücahid ve Mekhûl ise şöyle demişlerdir: Bir Hıristiyan şayet "Mesih (İsa)" ismini söyleyerek hayvan kesecek olursa, bu helal olur; çünkü Yüce Allah onların kestiklerinden yemeyi helal saymıştır ve şüphesiz onların bu şekilde söyleyeceklerini de bilmektedir.

Müslüman da olduğu gibi, şartıyla o hayvanın kesilmesi kasdedilmiş olunacağı, şeklinde cevap verilmiştir.

Eğer hayvanı kesenin besmele çekip çekmediği bilmeyecek olursa ya da Allah'tan başkasının adına kesip kesmediği bilinmeyecek olursa, kesilmiş o hayvanı yemek helal olur. Çünkü Yüce Allah, bize Müslümanın ve Kitabî'nin kestiklerini yemeyi mübah kılmıştır. Bilindiği üzere bizler, her kesen kişi hakkında tevakkuf etmeyiz. Hz. Âişe'den nakledildiğine göre, o şöyle demiştir: "Bir topluluk: 'Ey Allah'ın Resulü! Şirk devrine yakın bir kavim bize et getiriyorlar. Biz ise bunun üzerine Allah'ın isminin zikredilip, zikredilmediğini bilmiyoruz.' dediler. Bunun üzerine Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem): 'Bu et üzerine siz Allah'ın ismini söyleyiniz ve onu yiyiniz.' buyurdu."[734]

Dilsiz olan kimsenin kestiği mubatır. İbn Munzir der ki: Kendilerinden ilim ezberlediğimiz tüm ilim adamları, dilsizin kestiği hayvanın mübah olacağı noktasında icma etmişlerdir. Dilsiz (hayvanı keserken) göğe doğru işaret eder; çünkü onun bu şekilde işarette bulunması konuşması yerine geçer. Bir de onun göğe doğru işaret etmesi, sema'da bulunan (Yüce Allah'ın), ismini tesmiye etme maksadına delalet eder. Bunun yanında besmele çekmiş olduğuna delalet eden bir işarette de bulunmuş olsa ve bu da bilinmiş olsa, kuşkusuz bu kesim için yeterli gelir.

---

734 Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 4, Sayfa: 295...

Kesim yapan kişi cünüp olursa, besmele çekip hayvanı kesmesi caizdir. Çünkü cünüp olanın besmele çekmesi caizdir ve buna engel bir durumda da yoktur. O bu haliyle ancak Kur'ân'dan men edilir, zikirden men edilmez. Zaten bu nedenledir ki gusül aldığı zaman besmele çekmesi de meşru kılınmıştır. İbn Munzir der ki: Bundan men eden bir kimseyi bilmiyorum. Hayızlı bir kadının kestiği hayvan da mübahtır; çünkü bu kadın da cünüp erkeğin konumunda kabul edilir.

Boğulmuş, vurulmuş ve benzer şekillerde bulunan hayvanların kesimine yetişilmiş olursa: Boğulmuş, (taş, ağaç vb. ile) vurulup öldürülmüş, yukarıdan yuvarlanıp ölmüş, boynuzlanıp ölmüş (hayvanlar ile) canavarların yediği hayvanlar ve kendisine hastalık isabet etmiş olup da bu sebeple ölmüş olanları yemek haramdır. Aynı şekilde sadece kesme hareketiyle ölmekte olan hayvanlara da yetişme sağlanmadığından dolayı, bunun kesilmesiyle de o hayvandan yemek haram olur. Ama bir süre yaşadığı halde kesmeye yetişmiş olunur ve onu kesmeye imkân bulunacak olursa, o zaman kesim mübah olur. Çünkü Yüce Allah'ın: "*ölmeden yetişip kestikleriniz müstesna...*" (Maide Suresi: 3) ayetinin genel manası bunu ifade etmektedir.

Nitekim Kâb b. Malik'in cariyesi ile ilgili hadis de bu minvalde gelmiştir. Cariye bir koyunun ölmek üzere olduğunu görmüş, onu yetişip bir taş ile kesmişti. Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e durumunu sorunca, o da: "Onu yiyiniz" buyurmuştur."[735]

Öyleyse hayvanın kendisiyle beraber yaşamadığı yahut yaşadığının bilinmiş olması nihayet bulmuş da olsa durum aynıdır; çünkü söz konusu ayet ve hadis buna işaret etmektedir. Bir de Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) bunu ne sormuş ve ne de bunun tafsilatına girmiştir.

İbn Ebu Musa der ki: Hayvanın yaşadığını ifade eden (söz konusu yaşama) sınırı sona erecek olursa, artık onu kesmek mübah olmaz. Bunu, İmam Ahmed ifade etmiştir. Bu, Ebu Yusuf'un da kavlini oluşturmaktadır. Birincisi ise daha doğrudur. Ntekim ayet ve hadisin umumi manasında zikri geçen ifadeler bunu göstermektedir. Bir de Hz. Peygamber

735 Buharî rivayet etmiştir, hadis az önce geçmişti.

(sallallâhu aleyhi ve sellem)'in, Kâb b. Malik'in cariyesi ile ilgili hadiste tafsilata girmemiş olması da diğer görüşü redder. Bu durumda, İmam Ahmed'in bu noktadaki görüşü, (hadiste geçen) o koyunun bağırsaklarının dışarı çıkmış olduğu ve koyundan ayrıldığı için kesiminin de helal olmayacağı, çünkü bu haliyle bir leş hükmünde addedilmiş olacağından, cariyenin buradaki kesiminin normal bir kesim değil de sadece bitirilmiş bir kesim olacağı, şeklinde yorumlanmıştır. Bunun yanında koyundan bağırsakları dışarı çıkmış olmaz ve bunlar koyundan ayrılmamış olursa, o takdirde söz konusu koyun hayatta sayıldığından kesimi helal olmaktadır.

(Yenilmesi) haram olan hayvanlar: Haram olan hayvanları Yüce Allah kitabında şöyle ifade eder: *"Leş, kan, domuz eti, Allah'tan başkası adına boğazlanan... size haram kılındı."* (Maide Suresi: 3) Bunların dışında kalıp da Arapların temiz ve hoş gördükleri hayvanlar helaldir. Çünkü Yüce Allah: *"(Peygamber) onlara temiz olan şeyleri helal kılar..."* (Araf Suresi: 157) Yani helallerden başka kendilerine helal kılınmış olan temiz şeyleri helal kılar... Nitekim diğer gelen ayet-i kerime buna delildir: *"Kendileri için nelerin helâl kılındığını sana soruyorlar. De ki: Bütün iyi ve temiz şeyler size helâl kılınmıştır."* (Maide Suresi: 4) Şayet helali kasdetmiş olsaydı, bu durumda onlar için bu bir cevap olmazdı. Arapların çirkin ve pis gördükleri hayvanlar ise haramdır. Çünkü Yüce Allah: *"(Peygamber) onlara pis şeyleri de haram kılar..."* (Araf Suresi: 157) diye buyurmuştur.

Arapların "temiz ve pis şeklinde" görmelerinde ise o Arapların, Hicaz ehlinden olan Araplar olmasına itibar edilir; çünkü Kur'ân (ilk olarak) onlara nazil oldu ve Kur'ân ve Sünnet'le (ilk defa) onlar muhatap oldular. Dolayısıyla Kur'ân ve sünnetin mutlak lafızlarında, başkalarından ziyade onların örfüne müracat edilir. Bunu, derken çöllerde yaşayanların örfüne itibar edilmez, zira onlar bu noktada aç kaldıkları ve zarurette iken) buldukları (her hayvanı) yiyebilmektedirler. Müslümanların diğer yaşadıkları beldelerde olup da Hicaz ehlinde bilinmeyen bir hayvan olursa, bu noktada Hicaz'da bulunan en benzer hayvana (kıyas edilerek) hükmü verilir. Eğer söz konusu olan o hayvana bir benzerliği yoksa, bu takdirde o hayvanı yemek mübahtır ve bu Yüce Allah'ın: *"De ki: Bana vahyolunanda, leş veya akıtılmış kan yahut domuz eti -ki pisliğin kendisidir- ya da günah*

işlenerek Allah'tan başkası adına kesilmiş bir hayvandan başka, yiyecek kimseye haram kılınmış bir şey bulamıyorum..." (Enam Suresi: 145) ayetinin ve Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in: "Allah'ın hakkında sustuğu ise af etmiş oldukları arasındadır."[736] buyruğunun genel kapsamına dahil olur.

Haşereler, Fare, Keler, Sıçan, Akrep ve Yılanlar da pis ve çirkin olarak kabul edilen kısma dahildir. Bunu, Ebu Hanife ve İmam Şafiî söylemiştir. İmam Malik, İbn Ebu Leyla, Evzai, ise Keler hariç tüm bu hayvanların (yenilebileceği noktasında) ruhsat vermişlerdir. Çünkü İbn Abdilberr: Kelerin haram oluşu hakkında icma vardır, demiştir. Onlar, bu görüşlerine mübahlığı ifade eden ayet-i kerimenin genel hükmünü gerekçe göstermişlerdir.

Bu görüşe ise Yüce Allah'ın: *"(Peygamber) onlara pis şeyleri de haram kılar..."* (Araf Suresi: 157) buyruğu ile ve Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in şu kavli ile cevap verilmiştir: "Beş çeşit hayvan vardır ki, bunların her biri fasıktır. Bunlar hem hil ve hem de harem bölgesinde öldürülürler: Akrep, Fare, Karga, Çaylak ve saldırıp yaralayan Köpek." Bir hadiste ise "Fare"nin yerine "Yılan" geçmektedir.[737] Şayet bunlar mübah avlardan sayılmış olsalardı, bu durumda öldürülmeleri mübah olmazdı. Çünkü Allah'u Teâla: "*İhramlı iken av öldürmeyin...*" (Maide Suresi: 95) buyurmuştur. Ve yine: "*İhramlı olduğunuz sürece kara avı size haram kılınmıştır...*" (Maide Suresi: 96) buyurur. Çünkü bu tür hayvanlar pis ve çirkin addedilen hayvanlardır; dolayısıyla da Keler de olduğu gibi (yenilmeleri) haramdır yahut da öldürülmeleri emredilmiştir, bu yönüyle de Kelere benzerler.

Ehli Eşek ve Katır: İlim ehlinin çoğunluğu Ehli Eşeği (yemenin) haram olduğu konusunda icma etmişlerdir. İbn Abdilberr şöyle demiştir: Ehli Eşeğin haramlığı hususunda günümüz İslam âlimleri arasında bir ihtilaf yoktur. Şöyle de demiştir: Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den, Ehli Eşeğin haramlığı noktasında Hz. Ali'den, Abdullah b. Ömer'den, Abdullah b. Amr'dan, Cabir'den, el-Berâ'dan, Abdullah b.

---

736 Tirmizî, Cilt: 4, Sayfa: 220; İbn Mace, Cilt: 2, Sayfa: 1117; Hakim, Cilt: 4, Sayfa: 115 Selman hadisinden nakille... Bak: Sahihu'l Câmi, Cilt: 1, Sayfa: 1, Sayfa: 609.

737 "Hac kitabı"nda geçen "İhramlının, fasık (saldırgan) ve eziyet veren hayvanları öldürmesi" bölümünde geçmişti.

Ebu Evfa'dan, Enes'ten, Zahir el-Eslemi'den sahih ve hasen olarak senetler nakledilmiştir.

Ehli Eşeğe haram diyen herkes, aynı şekilde Katır'a da haram demektedir. Çünkü Katır, Eşek'ten meydana gelir ve kendisiyle oluşup meydana gelen bir şey, haramlık noktasında da onun hükmünü alır. Aynı şekilde bir evcil ve bir yabani hayvanın birleşmesi sonucu meydana gelen bir hayvan da genellik prensibi sebebiyle haram sayılır.

Yırtıcı Hayvanlar: İlim adamlarının çoğunluğu –Sırtlan hariç- avını yaralayıp, (kemiğini de) kırabilen tüm azı dişine sahip yırtıcı hayvanların yenilmesinin haram olduğunu ifade etmişlerdir. İmam Malik, İmam Şafiî, Ebu Sevr, Hadis ashabı, Ebu Hanife ve onun ashabı bunlar arasındadır.

Nitekim Ebu Sâlebe el-Huşenî'nin rivayetine göre, o şöyle demiştir: "Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) yırtıcı hayvanların azı dişi olanlarının etini yemeyi yasaklamıştır." Buharî ve Müslim ittifak etmiştir.[738]

Ebu Hureyre'den nakledildiğine göre, Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdular: "Yırtıcı olup da azı dişine sahip olan tüm hayvanların yenilmesi haramdır."[739]

İmam Malik'in ashabından bazıları ise bunların mübah olduğunu söylemiştir. Çünkü Yüce Allah'ın: "*De ki: Bana vahyolunanda, leş veya akıtılmış kan yahut domuz eti -ki pisliğin kendisidir- ya da günah işlenerek Allah'tan başkası adına kesilmiş bir hayvandan başka, yiyecek kimseye haram kılınmış birşey bulamıyorum...*" (Enam Suresi: 145) buyruğunun genel manası buna işaret etmektedir. Bunun yanında şanı Yüce Allah'ın: "*Allah size ancak ölüyü (leşi), kanı, domuz etini ve Allah'tan başkası adına kesileni haram kıldı.*" (Bakara Suresi: 173) kavli de böyledir.

Şöyle cevap verilmiştir: İbn Abdilberr'in dediği gibi, konu hakkında gelen bu hadis-i şerif, sıhhati hakkında icma edilmiş olan bir sahih hadistir. Ve ayetlerin genel manasına tahsis eden açık bir nastır. Bu durumda Arslan, Kaplan, Pars, Kurt, Köpek ve benzerleri de bu kapsama dahil edilmiştir.

---

738 Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 9, Sayfa: 657.; Müslim, Cilt: 3, Sayfa: 1533.
739 Sahih-i Müslim, Cilt: 3, Sayfa: 1534.

Maymun yemek, mübah değildir. İbn Abdilberr der ki: Maymunun haramlığı ve satışının da caiz olmayışı hususunda İslam âlimleri arasında bir ihtilafın olduğunu bilmiyorum. Çünkü Maymun yırtıcı bir hayvandır; dolayısıyla da (yasakla ilgili) hadisin umumi kapsamına girmektedir. Aynı şekilde Maymun, ayetlerde (Maymun) suretine çevrilen hayvanlar grubunda ele alındığı için, "haram sayılan pis ve çirkin hayvanlar"dan addedilmiştir.

Tilki'nin haramlığı konusunda farklı görüşler aktarılmıştır. İmam Ahmed'den gelen nakillerin çoğunluğuna göre Tilki'yi yemek haramdır. Bu, İmam Malik ve Ebu Hanife'nin de görüşüdür. Zira Tilki yırtıcı bir hayvan sayıldığından dolayı, söz konusu yasağın genel kapsamına dahil edilmiştir.

İmam Ahmed'den, Tilki'nin mübah olduğu da nakledilmiştir. Leys ve İmam Şafiî ise bu Tilki hakkında ruhsat vermişlerdir. Çünkü ihramlı iken ve Harem bölgesinde olan kimsenin Tilki öldürmesi sebebiyle fidye ödemesi gerekmektedir.

İmam Ahmed'den, Tilki hakkındaki ihtilafın aynısı Yabani Kedi hakkında da nakledilmiştir. Tilki hakkındaki kavli Yabani Kedi hakkında da kabul etmiştir. İmam Şafiî'nin ise kedi hakkında (caiz ve caiz değildir, şeklinde) iki görüş gelmiştir. Evcil Kediye gelince, Dört İmam'a göre yenilmesi haramdır.

Fil'i yemek, haramdır. Ebu Hanife ve İmam Şafiî ise kerih gömüşlerdir. Çünkü yırtıcı hayvanların azı dişi olanlarından yemek men edilmiştir. Fil, bizatihi azı dişi en büyük olan hayvandır ve bu durumda pis ve çirkin addedilen hayvanlardan sayılır; dolayısıyla da haram sayan ayetin genel kapsamına dahildir.

Pençesi bulunan kuşlar: Pencesi bulunan kuşlardan yemek haramdır ve bu ilim adamlarının çoğunluğunun görüşünü oluşturmaktadır. Bunu, İmam Şafiî, Ebu Sevr ve Rey ashabı da söylemiştir. Çünkü bu minvalde İbn Abbas şöyle nakleder: "Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) yırtıcı hayvanların azı dişi olanlarının ve pençesi bulunan kuşların etini yemeyi yasaklamıştır."[740]

740 Sahih-i Müslim, Cilt: 3, Sayfa: 1534-1535.

İmam Malik, Leys ve Evzai ise; Kuşlardan eti haram olan yoktur, demişlerdir ve buna gerekçe olarak da mübah kılan ayetin ve Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in: *"Allah'ın hakkında sustuğu ise af etmiş oldukları arasındadır."*[741] kavlinin genel manasını ileri sürmüşlerdir.

Şöyle cevap verilmiştir: Birinci görüşün delili, ilgili ayetlerin genel manasını tahsis etmektedir ve onların ileri sürdükleri görüşün de dolayısıyla önüne geçmektedir. Bu durumda, pençesi olan ve avını yaralayabilen Akrep, Şahin, Kartal, Başak ve diğer benzer hayvanlar da bu kapsama dahil edilir.

Akbaba, alaca ve benekli Kargalar gibi leş yiyen kuşların etini yemek de haramdır.

Kırlangıç ve Yarasa yemek de haramdır; çünkü pis ve çirkin hayvanlar katagorisine girmektedirler. Araplar, bunları temiz ve hoş görmez ve yemezler. Eşek ve normal Arılar ile Yusufçuklar da haramdır; çünkü bunlar temiz ve hoş değil, pis ve çirkin kabul edilirler.

(Yenilmesi) mübah olan hayvan ve kuşlar: Zikredilenlerin dışında kalanlar ise mübahtır; çünkü mübahlığa delalet eden nasların genel manası bunu ifade etmektedir. Davarlar bu gruba dahildir. Bunlar; Deve, Sığır ve Koyunlardır. Yüce Allah buyurur ki: *"Davar (cinsinden olan) hayvanlar, sizin için helal kılındı."* (Maide Suresi: 1) Antilop ve Yabani Eşek (olan Zebra) av hayvanlarındandır. Aynı şekilde Yabani Sığır ve değişik türevlerine göre Ceylan, Geyik, Dağ keçisi vb. hayvanlar da avlanılması mübah olanlardan sayıldıkları için, ihramda iken öldürülmeleri durumunda fidye gerekir. Devekuşu da helaldir. Tüm bunlar hakkında icma vardır. İmam Ahmed'e; "Zürafanın yenilip yenilmeyeceği?" sorulunca, o: "Evet, (yenilebilir.)" cevabını vermiştir.

Tüm Atlar ise mübahtır; binmek için olsun, yük için kullanılan Atlar olsun, fark etmez. Bunu, İmam Ahmed ifade etmiştir. Hammad b. Zeyd, Leys, İbn Mubarek, İmam Şafiî ve Ebu Sevr de bunu söylemiştir. Çünkü bu noktada Cabir'den nakledildiğine göre; "Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) Hayber gününde evcil Eşek etini yasakladı ve At eti yemeye ise

---

741 Az önce geçen "Haram olan hayvanlar" bölümünde geçmişti.

izin verdi." Esma'dan rivayete göre, o şöyle demiştir; "Biz, Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) döneminde bir at kestik ve onu yedik." Buharî ve Müslim ittifak etmiştir.[742] Çünkü At, temiz bir hayvandır, azı dişi ve pençesi yoktur; bu haliyle davarlar hükmü gibi ele alınacağından, mübahlığı gösteren ayet ve hadislerin genel kapsamına dahil edilmiştir.

Ebu Hanife ise At etini yemeyi haram, İmam Malik ve Evzai ise mekruh görmüştür. Çünkü Yüce Allah: "***Atları, katırları ve eşekleri binmeniz ve (gözlere) zinet olsun diye (yarattı)...***" (Nahl Suresi: 8) diye buyurmuştur. Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) ise: "Ehli Eşek, At ve Katır size haramdır."[743] buyurmuştur.

---

742 Cabir hadisi; Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 7, Sayfa: 481.; Müslim, Cilt: 3, Sayfa: 1541. Ona ait lafız ise: "At etleri hakkında se izin verdi." şeklindedir. Esma hadisi ise; Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 9, Sayfa: 640, 648; Müslim, Cilt: 3, Sayfa: 1541.

743 Ebu Davud, Cilt: 4, Sayfa: 151; İbn Mace, Cilt: 2, Sayfa: 1066; Dârakutnî, Cilt: 4, Sayfa: 187, 188 ve diğerlerinin Salih b. Yahya b. el-Mikdâm b. Mâd b. Kerb'den, onun babasından, onun da dedesinden, onun ise Halid b. Velid'den yaptığı nakille rivayet etmiştir. Ebu Davud'un lafzı ise diğer yerde: Cilt: 4, Sayfa: 161 Halid'den: "Ben, Hz. Peygamber (s.a.v.) ile beraber Haybere savaşmak için geldim..." şeklinde gelmiştir. Dârakutnî'nin, Musa b. Harun'dan yaptığı nakilde ise Salih b. Yahya ve babası sadece dedesi tarafından bilinmektedir, denmiştir ve hadis zayıftır. Yine Dârakutnî de şöyle geçer: "Bu hadisin isnadı muztariptir." el-Vakidi ise şöyle demiştir: "Bu isnad sahih değildir. Çünkü Halid Hayber fethinden sonra Müslüman olmuştur." Beyhakî ise el-Mârife, Cilt: 14, Sayfa: 96'da der ki: "İsnadı muztariptir ve bununla beraber söz konusu olan bu iztirap güvenilir hadislere de terstir." el-Hafız ise el-Feth eserinde şöyle demiştir: "Bu hadis şaz ve münkerdir; çünkü hadisin siyakında meçhul ravi vardır." Şöyle de demiştir: "Bu hadisi Ahmed, Buharî Musa b. Harun, Dârakutnî, Hattabi, İbn Abdilberr, Abdulhak ve diğerleri zayıf saymışlardır." Fethu'l Bâri, Cilt: 9, Sayfa: 651, 652. Bak: et-Telhisu'l Habir, Cilt: 4, Sayfa: 151. Fethu'l Bâri, Cilt: 9, Sayfa: 650'de şöyle geçmektedir: "Tahavî der ki: Ebu Hanife atların yenilmesinin mekruh olduğu görüşüne sahip olmuştur; onun iki arkadaşı olan (Ebu Yusuf ve İmam Muhammed) ve daha başkaları ise bu hususta ona muhalefet etmişlerdir. Atları yemenin helalliği noktasında gelen mütevatir haberleri ileri sürmüşlerdir. Şayet bu, bakış açısından dolayı alınmış olsaydı, bu durumda at ve ehli eşekler arasında bir ayrım olmazdı. Ancak deliller şayet Hz. Peygamber (s.a.v.)'den geldikleri sahih ise o zaman bunları almak, elbette söz konusu bakış açısını gerektirecek ifadelerden daha evladır. Özellikle de Cabir'in haber vermesine göre; Nebi (s.a.v.) kendilerine eşek etlerini yemeyi men ettiği dönem içinde onlara at etlerini yemelerini ise mübah kılmıştır. Bu da at ve ehli eşeklerin hükmünün ayrı olduğu anlamına gelmektedir. el-Hafız der ki: "Kimseyi istisna getirmeksizin At eti yemenin helal olduğu görüşünü

Ayet-i kerimeye gelince; Onlar, ancak ayetin hitabı deliliyle onu bağlı kılarlar, (ama) bunu ise söylemezler. Halid'in (naklettiği) hadise gelince, iyi bir isnadı bulunmamaktadır. Bunu, İmam Ahmed söyler. Kendisi şöyle de demiştir: "Bizim ileri sürdüğümüz hadisleri bu tür münker hadislerle terk etmeyiz."

Tavşan yemek mübahtır. el-Muvaffak der ki: Tavşanın haram olduğunu söyleyeni bilmiyoruz; ancak Amr b. el-Âs'tan nakledilen[744] bir görüş bunun dışındadır. Nitekim Enes'ten rivayete göre, o şöyle demiştir: "Bir seferde yürüyorduk, 'Merru Zehran'a geldiğimizde bir tavşanı ürkütüp kaçırdık. Seferde bulunanlar arkasından koştularsa da yorulup onu yakalayamadılar. Ben, koştum ve tavşanı yakaladım. Müteâkiben onu Ebu Talha'ya getirdim. Ebu Talha hayvanı kesti ve uyluğunu ve budunu Hz. Peygamber'e (a.s.) gönderdi. Bunu, Hz. Peygamber'e ben getirdim, o da kabul etti." Buharî ve Müslim ittifak etmiştir.[745]

Ada Tavşanı da mübahtır. Bunu, İmam Şafiî söylemiştir. Çünkü ihram ve Harem'de (ölüdürülmesi durumunda) fidyesi verilir. Ada Tavşanı da ekinleri ve baklagilleri telef etmede tıpkı Tavşan gibidir; dolayısıyla yenilmesi de Tavşan gibi mübahtır. Zira aslolan mübah olduğudur. Nasların genel manasına göre bu hayvanın haram olduğuna bir çıkarım olmadığından dolayı, mübah olması icap eder.

el-Kâdı ise; Ada Tavşanının haram olduğunu söylemiştir. Bu, Ebu Yusuf hariç Ebu Hanife'nin ve ashabının görüşüdür.

İmam Ahmed ise Arap Tavşanının (Jerboa) yenilmesine ruhsat vermiştir. Bu, İmam Şafiî ve Ebu Sevr'in görüşünü oluşturmaktadır. Çünkü fidyesi verilir ve bu hayvanın haram olduğuna dair bir delil bulunmadığı için aslolan mübah olacağıdır. Ebu Hanife ise bunun haram olduğunu söylemiştir. Bu görüş, aynı şekilde İmam Ahmed'den de rivayet edilmiş-

---

Sahabeden, bazı Tabiin alimleri nakletmişlerdir. İbn Ebu Şeybe ise Ata'dan olmak üzere "Şeyhayn" şartına göre sahih bir isnatla şöyle tahriç etmiştir: O dedi ki: "Senin selefin at etini yemeye devam etmiştir, (doğru mudur?)" İbn Cüreyc der ki: "Ona dedim ki: Hz. Peygamber (s.a.v.)'in ashabı yemiş midir?" O da: "Evet" cevabını vermiştir.

744 Bak: Abdurrazzak, el-Musannaf, Cilt: 4, Sayfa: 517.

745 Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 5, Sayfa: 202.; Müslim, Cilt: 3, Sayfa: 1547.

tir; çünkü Fare'ye benzemektedir. (Ama) buna geçen açıklamalarla cevap verilmiştir.

Haramlar konusunda zikri geçmeyen kuşlar ise mübahtır. Mesela Tavuk, Toy Kuşu ve her türlü Serçeler bunlar arasındadır. Her türlü Güvercinler de mübahtır, Turnalar, Su kuşları, Kuğular, Tavus kuşları ve benzer kuşlar da hep mübahtır. el-Muvaffak der ki: Bunlarda bir ihtilafın olduğunu bilmiyoruz. Dolayısıyla pençesiyle av yakalamayan ve leş yemeyip, pis ve çirkin de addedilmeyen her bir kuş helaldir (yenilmesi mübahtır.)

Cellâle ve sütü: İmam Ahmed: Cellâle (pislik yiyen ve kokusu etine sinmiş olan hayvan) yemeyi ve onun sütünü de içmeyi ben kerih görürüm, demiştir. İbn Ebu Musa şöyle der: Cellâle hakkında iki tane görüş gelmiştir: *Birincisi:* Onu yemek haramdır; *Diğeri ise* Haram olmayıp, mekruhtur. Bu ise İmam Şafiî'nin görüşüdür.

Ebu Hanife ise Cellâle etini yemeyi kerih görmüştür ve bir süre hayvanın hapsedilmesine değin de bu görüşü üzere amel etmiştir. İbn Ömer'den rivayete edildiği üzere; "Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) Cellâle etini (yemekten) ve onun sütünden (içmekten) men etmiştir."[746]

Leys der ki: Tadı olmayan Cellâle'yi kerih görmelerinin sebebi, ancak onun pislik ve benzer şeyler yemiş olmasından dolayıdır. el-Hasen ise Cellâle'nin et ve sütü hakkında ruhsat vermiştir.

Cellâle (üzerinden pisliğin kalmasına değin bir yerde) hapsedilecek olursa, ittifakla keraheti kalkar. Ama ne kadar süreyle bekletileceği hakkında farklı görüşler ileri sürülmüştür. İmam Ahmed'den nakledildiğine

---

746 Ebu Davud, Cilt: 4, Sayfa: 148-149; Tirmizî, Cilt: 4, Sayfa: 270; İbn Mace, Cilt: 2, Sayfa: 1064; Beyhakî, Cilt: 9, Sayfa: 332, 333 ve diğerleri... Tirmizî: "Hasen garip bir hadistir." demiştir. Hadisin şahidler bulunmaktadır. Amr b. Şuayb, onun da babasından ve dedesinden yaptığı nakil, dedi ki: "Hz. Peygamber (s.a.v.) Ehli Eşek etinden, Cellâle'den, ona binmekten ve etinden yemekten men etti." Ahmed, Cilt: 2, Sayfa: 219; Ebu Davud, Cilt: 4, Sayfa: 164. Hadisin isnadı hasendir. İbn Abbas'tan nakledildiğine göre; "Hz. Peygamber (s.a.v.) Cellâle'nin sütünden nehyetmiştir." Ahmed, Cilt: 1, Sayfa: 226, 321, 339; Ebu Davud, Cilt: 4, Sayfa: 149; Tirmizî, Cilt: 4, Sayfa: 270-271. Tirmizî: "Hasen sahih bir hadistir." demiştir. Hadis tarik ve şahidleriyle sabittir, sahihtir. Bak: Fethu'l Bâri, Cilt: 9, Sayfa: 648; et-Telhisu'l Habir, Cilt: 4, Sayfa: 156.

göre Cellâle üç gün bekletilir, ister bu hayvan kuş yahut dört ayaklı hayvan olsun, fark etmez. Nitekim İbn Ömer pislik yiyen bir Tavuğu üç gün hapsedip bekletmiştir.[747] Bu Ebu Sevr'in görüşüdür.

Diğer görüşe göre; Tavuk üç gün süreyle bekletilir, Deve, İnek ve benzer hayvanlar ise kırk gün hapsedilip bekletilir. Bu, dişi Deve ile İnek hakkında Ata'nın kavlidir. Zira bu minvalde İbn Ömer'den rivayet edildiği üzere; "Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem), kırk gece boyunca yemlenip de (kokusu düzelene kadar) pislik yiyen deveyi men etmiştir."[748] Çünkü Deve ve İnek ebat ve cisim olarak iri hayvanlar oldukları için onlarda barınmış olacak yulaf ve yemler haliyle daha çoktur.

Şöyle cevap verilmiştir: Bir hayvanı temizlemiş olmasının, diğerini de temizlemiş sayılacağından, bu durumuyla dışı necis olan hayvana benzemektedir.

Cellâle'ye binmek de mekruhtur. Bu ise Rey ashabının görüşüdür. Çünkü binilmesi yasaklanmıştır.[749] Belki bu şekilde ona binilmiş olmakla, hayvanın teri sebebiyle pislik kişiye sirayet etmiş olacaktır.

Leş ve benzer şeyleri yemeye mecbur kalmak: İlim adamları normal durumlarda leş etinin yenilmesinin haramlığı ve mecbur kalındığında da yenilmesinin mübahlığı noktasında icma etmişlerdir. Aynı hüküm diğer haramlar hakkında da böyledir. Bunun temeli Yüce Allah'ın şu buyuruğudur: *"Allah, size ancak ölüyü (leşi), kanı, domuz etini ve Allah'tan başkası adına kesileni haram kıldı. Her kim bunlardan yemeye mecbur kalırsa, başkasının hakkına saldırmadan ve haddi aşmadan bir miktar ye-*

---

747 İbn Ebu Şeybe, Cilt: 8, Sayfa: 147; Abdurrazzak, Cilt: 4, Sayfa: 522. Ziyadesi ise: "Onun yumurtasını yemek isteyecek olursa..." şeklinde gelmiştir. el-Hafız der ki: "Hadisi İbn Ebu Şeybe sahih senetle rivayet etmiştir." Fethu'l Bâri, Cilt: 9, Sayfa: 649.

748 Dârakutnî, Cilt: 4, Sayfa: 283; Hakim, Cilt: 2, Sayfa: 39; Beyhakî, Cilt: 9, Sayfa: 333 ve diğerleri... İsmail b. İbrahim b. el-Muhacir tarikiyle, onun babasından, onun Abdullah b. Baba'nın yaptığı nakille rivayet etmiştir. Hakim der ki: "İsnadı sahihtir." Zehebî ise cevap vererek: "İsmail ve babası zayıftırlar." demiştir. Beyhakî ise: Bu hadis kuvvetli değildir, der. Fethu'l Bâri, Cilt: 9, Sayfa: 648 eserinde der ki: "Beyhakî su götürecek bir senetle tahriç etmiştir." Ben derim ki: Vel Hasıl bu hadisin isnadı, İsmail b. İbrahim ve babası sebebiyle zayıftır.

749 Az önce geçmişti.

mesinde günah yoktur." (Bakara Suresi: 173) Ölüme ramak kala bunlardan yemek icma ile mübahtır. Doyduktan sonra bunlardan yemeye devam etmek ise yine icma ile haramdır. "Doymak" hakkında iki görüş gelmiştir:

Birinci ve kuvvetli olan görüş: (Doyana kadar) yemek mübah değildir. Bu, Ebu Hanife'nin, iki görüşünden ilkine göre İmam Malik'in ve iki görüşünden de birisine göre İmam Şafiî'nin görüşüdür. Çünkü ayet-i kerime leşin haramlığına delalet ederken, zor durumda kalındığı zaman ondan yemeyi istisna getirmiştir; dolayısıyla da zarar ortadan kalktığında artık hiç zararla karşılaşmamış gibi leş yemeye devam etmek de helal olmaz. Çünkü ölmeye ramak kala ondan yemek durumda kalmıştır; öyleyse ayete göre doyuncaya kadar ondan yemesi helal değildir.

İkincisi: Doyana kadar yemek mübahtır. Çünkü bu minvalde Cabir b. Semura'dan rivayete göre; "Adamın birisi Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e gelip ölmüş bir deve hakkında (yiyip yiyemeyeceğini) sordu. Allah'ın Elçisi (sallallâhu aleyhi ve sellem): 'Senin yanında seni buna muhtaç olmaktan kurtaracak (bir şey) var mı?' diye sordu. Adam: 'Hayır!' cevabını verdi, Bunun üzerine; 'Öyleyse onu yiyiniz.' buyurdu."[750] Burada (doyup doymaması ile ilgili) herhangi bir ayrıma gitmemiştir. Muhtemelen söz konusu muhtaçlığın sürekli devam etmiş olacağı ile sıkıntının ortadan kalabileceği umulmuş olabileceğinden bir tür ayrıma tabi tutulabilir.

Dolayısıyla Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem), soruyu soran o adam (Bedevi) gibi muhtaçlığı sürekli devam etmiş olan kimsenin doyuncaya kadar o leşten yemesi caiz olur. Çünkü bu gibi kimseler, ölmeyecek kadar yedikleri takdirde kısa bir süre sonra yine ondan yemeye mecbur kalacaklardır ve ileride (tekrar) zaruret korkusu sebebiyle o leşi terk etmesi mümkün olmayacaktır. Ondan yememesi halinde bedeni güçsüz kalacak ve belki de yok olacaktır. Ama mecbur kalma durumu devam etmeyen kimse bunun tersinedir; çünkü o mazeretin gideceği ümidini taşıdığından, o leşten kendisine helal kısmından fazlasını yiyemez. Allah, en iyisini bilir.

---

750 Ahmed, Cilt: 5, Sayfa: 89, 96, 97, 104; Ebu Davud, Cilt: 4, Sayfa: 167; Beyhakî, Cilt: 9, Sayfa: 356-357. Beyhakî bu babdaki hadisleri sıraladıktan sonra şöyle demiştir: "Bu hadislerin sabitesi su götürür. Cabir b. Semura hadisi en sahih olanıdır."

Mübah olan mazeret (mecbur kalma durumu); Kişinin yemeyi terk ettiği takdirde yok olacak olmasından endişe etmesi, yemeyi kestiği zaman yürümekten aciz kalacağı korkusu, yol arkadaşının kendisine sahip çıkamaması gibi endişe duyması veyahut (bineğe) binmekten aciz olup da helak olmaktan korktuğu durumdur. Bu, belli bir zamana kayıtlanamaz.

Peki, mecbur kalan kimse leşten yemesi vacip olur mu? Bunun hakkında iki görüş vardır:

1) Yemesi vacip olur. Bu, Şafiî ashabının iki görüşünden birisini oluşturur. Çünkü Yüce Allah şöyle buyurur: *"Kendi ellerinizle kendinizi tehlikeye atmayın."* (Bakara Suresi: 195) Böyle bir durumda olduğu halde imkânı varken ondan yemeyi terk etmesi, kendi eliyle kendisini tehlikeye atmak olur. Allah (c.c.) buyurdu ki: *"Ve kendinizi öldürmeyin. Şüphesiz Allah, sizi esirgeyecektir."* (Nisa Suresi: 29) O kimse, bu durumda Allah'ın kendisine helal kıldığı şeylerle kendisini canlı tutmaya muktedir olduğundan, sanki yanında helal yiyecek varmış gibi onu yemesi gerekli olur.

2) Yemesi vacip değildir. Çünkü bunu yemesi, sadece bir ruhsattır ve diğer ruhsatlar gibi bunu yemesi de vacip olmaz. Bir de onun necasetten kaçınma ve azimeti de alma maksadı vardır; belki de leşi yemeyi içi almamış da olabilir, o halde bu yönlerden aslı noktasında helallik ayrıma tabi tutulur.

Peki, mecbur kalan kimsenin leşten azık (stok) olarak alması mümkün müdür? Bunun hakkında ise iki görüş gelmiştir:

Birincisi ve en sahih olanı; Azık olarak alabilir. Bu, İmam Malik'in görüşünü oluşturur. Çünkü bunu yanında tutmasında ve zarureti söz konusu olduğu vakit ihtiyacı gidermek için bunu tenavül etmesinde bir zarar yoktur. Zira o sadece mecbur kaldığı vakit ondan yer, (başka zaman ise asla yiyemez.)

İkincisi ise; Azık olarak alması caiz değildir. Çünkü mübah olmayan şeylerde geniş olmak caiz değildir; ancak zaruret olursa bu caiz olur.

Kim bir meyve (bahçesinin) yanından geçerse, ondan yiyebilir ancak onu yanına (stoklayıp) taşıyamaz. İmam Ahmed der ki: Eğer bu bahçenin bir duvarı yoksa ve adam da aç ise o meyveden yer, aç değilse yiyemez. Şöyle de demiştir: Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in ashabından kimileri bunu

yapmıştır. Ancak bahçenin bir duvarı olursa bu durumda o meyveden yiyemez; çünkü o zaman haramlık şüphesi bulunmuş olur. İmam Ahmed başka bir yerde de: Ruhsat yalnız yolcu için verilmiştir, demiştir.

Ondan (İmam Ahmed), mutlak manada etrafı çevrili olmayan bir bahçedeki meyveden -kişi aç olsun, olmasın- yiyebileceğine dair görüşü de nakledilmiştir. Bu, Hz. Ömer'in kavlidir.[751]

Nitekim Amr b. Şuayb'ın, babasından, onun da dedesinden yaptığı nakile göre, Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e dalında asılı olan meyve hakkında sorulduğunda, Allah'ın Elçisi (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle cevap verşmiştir: "Her kim muhtaç olduğu halde, yanına alıp götürmeyi kasdetmeksizin bir şeyi ağzına koyacak olursa, ona bir şey lazım gelmez. Her kim de yanında ondan bir şeyi çıkartıp götürecek olursa, ona dengini tazmin etmesi ve ceza gerekir..."[752]

Ebu Said'den rivayet edildiğine göre Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) buyurdular ki: "Sen bir sürüye denk gelirsen çobana üç defa seslenir, devenin sahibi çıkıp gelirse ne âlâ, gelmezse –haddi aşmadan- devenin sağıp sütünü iç. Bir bahçenin duvarına gelir ve bahçe sahibine üç defa seslenir, bahçe sahibi de çıkıp gelirse ne âlâ, gelmezse –haddi aşmadan- ondan ye."[753]

---

751 Beyhakî senediyle Hz. Ömer'den şöyle dediğini nakleder: "Sizden kim bir bahçe duvarının yanında geçerse, karnını doyursun, böyle yapmakla hırsız addedilmez." Beyhakî hadisi sahih görmüştür. es-Sünenü'l Kübrâ, Cilt: 9, Sayfa: 359.

752 Ebu Davud, Cilt: 2, Sayfa: 335-337; Tirmizî, Cilt: 3, Sayfa: 584. ya da o hadise şahiddir ve: Hadis hasendir, demiştir. Bu manada Ahmed, Cilt: 2, Sayfa: 180, 186, 207; İbn Mace, Cilt: 2, Sayfa: 865-866 tüm tariklerle Amr b. Şuayba kadar sahih gelmiştir. Hakim, Cilt: 4, Sayfa: 381 şahid olmaksızın tahriç etmiştir. O der ki: "Bu, sünnettir ve Amr b. Şuayb b. Muhammed, dedesi Abdullah b. Amr b. el-Âs'tan tek kalarak nakletmiştir. Bir ravi Amr b. Şuayb'tan almış ise güvenilirdir ve durumu, İbn Ömer'den, Nafi'in, ondan da Eyüb'ün durumu gibidir." Zehebî de ona muvafakat etmiştir. el-İrva, Cilt: 8, Sayfa: 70 eserinde der ki: "Burada gizli olmayan bir mubalağa vardır. Doğrusu hasen olduğudur."

753 İbn Mace, Cilt: 2, Sayfa: 771; Hakim, Cilt: 4, Sayfa: 132; Beyhakî, Cilt: 9, Sayfa: 359-360. Hakim der ki: "Müslim şartına göre hadis sahihtir." İlki için Semura b. Cündüp hadisinden olmak üzere şahidi vardır: Ebu Davud, Cilt: 3, Sayfa: 89; Tirmizî, Cilt: 3, Sayfa: 590. Tirmizî der ki: Hasen, gariptir. Ben derim ki: Bu el-Hasen'in, Semura'dan yaptığı rivayetidir ve rivayette bilinen söz konusu ifade yer almaktadır. Birinci hadisin tarikinde ise inşallah bir zarar yoktur. Hadis el-İrva, Cilt: 8, Sayfa: 160-161 eserinde de sahih görülmüştür.

el-Muvaffak der ki: Çünkü bu isimlerini zikrettiğimiz sahebelerin görüşüdür; onlara da bu noktada muhalefet eden olmadığı için bu, bir icma halini almış oldu.

Fakihlerin çoğunluğu ise; Sadece mecbur kalındığı vakit bunlardan yemek mübah olur, demişlerdir. Çünkü Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurur: "Canlarınız, mallarınız, ırzlarınız, tıpkı bugününüzün haram oluşu gibi aranızda haramdır..." Buharî ve Müslim ittifak etmiştir.[754]

Buna, geçen hadis ve icma ile tahsis edilmiş olduğu, şeklinde cevap verilmiştir.

Ekinlerin yenilebileceği konusunda ise İmam Ahmed'den iki görüş gelmiştir:

1) Yenilemez; çünkü bu durumda (mecburiyetten dolayı haber vermeksizin) yemek meyvelerde olur, ekinlerde ise söz konusu değildir.

2) Öğütüldüğü (ya da belirli bir işlemden geçtikten) sonra yenilebilir; çünkü âdeten bu tür ekinler yaş iken yenilir ve bu şekliyle hurmaya benzetilmiştir.

el-Muvaffak şöyle demiştir: Meyve ve diğerlerinde evla olan, sadece sahibinden izin alındığı vakit yenilmesidir. Çünkü böyle yapmakla -haramlığa delalet eden hadislerden dolayı- ihtilaftan kurtulmuş olunur.

İmam Ahmed'den, davarların sütünün (izinsiz olarak içilmesi) konusunda da iki görüşü bulunmaktadır:

Birincisi: Bu durumdaki kimsenin sütü sağması ve içmesi caizdir; ancak yanında götürmesi caiz değildir. Çünkü Semura ve Ebu Said hadisleri buna delalet etmektedir.[755]

İkincisi: Onun sütü sağması ve içmesi caiz değildir. Zira İbn Ömer'in rivayet ettiğine göre Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "Sakın bir kimse izni olmadan birinin davarını sağmasın. Biri-

754 Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 1, Sayfa: 158, 199.; Müslim, Cilt: 3, Sayfa: 1305-1307.

755 Onlara ait hadisler az önce geçmişti. Beyhakî'nin, İbn Ömer'den naklettiğine göre, o der ki: "Bir deve çobanın yanından geçtiğinizde ona: 'Ey Deve çobanı' diye seslenin, kendisi çıkıp gelirse ne âlâ, gelmezse deveyi sağıp sütünü için ardından onu kendi haline bırakın." Beyhakî der ki: "Bu bize göre mecbur kalındığı vakit söz konusu olur." es-Sünenü'l Kübrâ, Cilt: 9, Sayfa: 359.

niz kilerine gelinerek hazinesinin kırılmasını ve zahiresinin de aşırılmasını hoş görür mü? Halkın davarlarının yelinleri, onlara yiyeceklerini biriktirir; binâenaleyh sakın bir kimse izni olmadıkça birinin davarını sağmasın!" Buharî ve Müslim ittifak etmiştir.[756]

Keler ve Sırtlan yemek: Keler, ilim ehlinin çoğunluğuna göre (yenilmesi) mübahtır. Bunu, İmam Malik, Leys ve İmam Şafiî söylemiştir. Çünkü bu hususta Halid b. Velid'in şu rivayeti gelmiştir: O der ki: Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e kızartılmış bir Keler getirilmişti. Ona bunun 'Keler' olduğu haber verilince, ondan elini geri çekti. Halid sözlerine devamla şöyle dedi: Ben kendisine: "Ey Allah'ın Rasûlü! Bu (kelerin etini yemek) haram mıdır, diye sordum. Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem): 'Hayır (haram değildir), fakat o benim kavmimin toprağında bulunmaz ve ben ondan tiksinti hissediyorum.' buyurdu. Bunun üzerine ben kızarmış keleri önüme çektim ve Allah'ın Resulü (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in gözünün önünde yedim." Buharî ve Müslim ittifak etmiştir.[757]

Çünkü aslolan Keler'in helal olduğudur, haram olduğuna dair bir delil olmadığı için mübah üzere kalır. Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den, Keler'i men ettiği ve haram gördüğüne dair bir şey sabit olmamıştır. el-Muvaffak der ki: Çünkü Keler'in mübahlığı noktasında isimlerini zikrettiğimiz sahaberin görüşleri yer almaktadır, onlara muhalefet edenler sabit olmadığı için de bu bir icma halini almış oldu.

Ebu Hanife ise; Keler yemek haramdır, demiştir.[758] Bunu Sevri de söylemiştir. Çünkü Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in keler etini yemeyi yasakladığı rivayet edilmiştir.[759]

---

756 Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 5, Sayfa: 88; Müslim, Cilt: 3, Sayfa: 1352.

757 Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 9, Sayfa: 542, 663; Müslim, Cilt: 3, Sayfa: 1343-1544.

758 Tahavî der ki: İçlerinde Ebu Hanife, Ebu Yusuf ve İmam Muhammed'in de yer aldığı bir topluluk Keler yemeyi kerih görmüştür." Tahavî daha sonra onlara ait delil getirmelerle, mübah olduğuna dair delil getirmeleri zikredip şöyle demiştir: "Söz konusu bu hadislerin sahihliği gösteriyor ki Keler yemekte bir sakınca yoktur, bu bizim görüşümüzdür." Bak: Şerh'u Meâni'l Âsâr, Cilt: 4, Sayfa: 200-202.

759 Ebu Davud, Cilt: 4, Sayfa: 155; Beyhakî, Cilt: 9, Sayfa: 326. el-Hafız der ki: "Bunu Ebu Davud hasen bir senetle tahriç etmiştir. Bu hadis İsmail b. Ayyaş, onun Damdam b. Zur'a, onun Şurayh b. Utbe, onun Ebu Raşid el-Hibrâni, onun da Abdurrahman b. Şibl rivayetinden gelmektedir. İbn Ayyaş hadisi ise Şamlılar tarafından kuvvetli şekilde gelmiştir ki bu Şamlılar da güvenilir kimselerdir. Hattabi'nin: "Onun isnadı

Sırtlana gelince; Bunu yemekte de bir sakınca yoktur. Bu, İshak'ın kavlidir. Çünkü bu minvalde İbn Ebu Ammâr'ın rivayet ettiğine göre, o dedi ki: "Bir defasında Cabir'e, Sırtlanı yiyebilir miyim?" diye sordum, "Evet." dedi. Sırtlan; av hayvanı mıdır, diye sordum. "Evet." dedi. Ben: "Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) mi böyle buyurdu?" dedim. "Evet" dedi. Bir lafız da şöyledir: "Allah'ın Resulü (sallallâhu aleyhi ve sellem), ihramlı kimsenin keler yemesine karşın bir koç cezası kılmıştır ve Keler'i av hayvanlarından saymıştır."[760]

---

böyle değildir." sözüne, İbn Hazm'ın: "Bunda zayıf, meçhul raviler vardır." sözüne, Beyhakî'nin: "İsmail b. Ayyaş bunda tek kalmıştır, hüccet değildir." sözüne ve bir de İbnu'l Cevzi'nin: "Sahih değildir." sözüne aldanmamak lazım. Çünkü İsmail'in Şamlılar tarafından yaptığı rivayeti Buharîye göre kuvvetlidir. Bir kısmını Tirmizî de sahih adetmiştir." Fethu'l Bâri, Cilt: 9, Sayfa: 665. Bak: Nasbu'r Râye, Cilt: 4, Sayfa: 195. Abdurrahman b. Hasene'den şöyle nakledilmiştir: "Bir defasında çokça kelerin bulunduğu bir araziye geldik de onlardan pişirilmiş olduklarını görünce Hz. Peygamber (s.a.v.): 'Şüphesiz İsrailoğulları içinden bir topluluk, birtakım hayvanlar suretine çevrilmişlerdi ve ben de kelerin bu tür hayvanlardan olacağından korkuyorum, öyleyse pişirilmiş o kapları dökün.' buyurmuştur." Ahmed, Cilt: 4, Sayfa: 196; Tahavî, Cilt: 4, Sayfa: 197. el-Feth eserinde der ki: "Bunu Ahmed rivayet etmiş, İbn Hibban ve Tahavî de ashih adetmişlerdir. Senedi ise Şeyhayn şartına göredir." Fethu'l Bâri, Cilt: 9, Sayfa: 665-666. Bak: Subulu's Selâm, Cilt: 4, Sayfa: 116. Umdetu'l Kâri, Cilt: 21, Sayfa: 137 eserinde şöyle der: "İsnadında bir sakınca yoktur. İbn Hazm ise: 'Hadis sahihtir, ancak mensuh olduğunda da şüphe yoktur.' demiştir." el-Hafız, el-Feth, Cilt: 9, Sayfa: 666 eserinde şöyle demiştir: "Geçen hadisler her ne kadar açık şekliyle imâ ve takdir edilerek de olsa kelerin helal olduğunu göstermiş olsa da o hadislerle yasakladığına hamledilen bu hadisin arasını cem etmek gerekir ki, bu da söz konusu olan yasağın ilk aşamada birtakım hayvanlar suretine çevrilmiş olmaya götürmüş olabileceği endişesinden dolayı ve o zaman zarfında kelerlerin pişirilmiş oldukları kapların dökülmesi emredilmişti. Sonra durum tevakkuf edilmiş ve bu kapların dökülmesi emredilmemiş ve kelerin yenilmesine bir yasak da gelmemiştir. İkinci aşamada ise söz konusu hayvanlar suretine çevrilmiş olanların neslinin olmaması hasebiyle izin verildiğine hamledilmiş, sonrasında ise (Hz. Peygamber'e) tiksindirici geldiği için kendisi onu yememiş ve yenilmesini ise haram kılmamıştır. Nitekim sofrada Onun yanında kelerin yenilmiş olması bunun mübah olduğunu göstermektedir."

760 İlk rivayet; Ahmed, Ahmed, Cilt: 3, Sayfa: 318, 322; Tirmizî, Cilt: 3, Sayfa: 208; İbn Mace, Cilt: 2, Sayfa: 1078; Hakim, Cilt: 1, Sayfa. 452 rivayet etmişlerdir. Tirmizî: Hasen, sahihtir, der. Hakim ise: "Şeyhayn şartına göre hadis sahihtir." demiştir. Beyhakî ise; "Ebu Ammar hadisi iyidir, hüccet sayılır." der. Ebu İsa Tirmizî ise; "Bunun hakkında İmam Buharî'ye sordum da kendisi: 'Sahih hadistir.' cevabını vermiştir." İkinci rivayet; Bu ise "Hac Kitabı"nda, "Avın cezaları" bölümünde geçmişti. Hadis sabittir, sahihtir.

İbn Abdilberr der ki: Bu, tırnağı bulunan yırtıcı hayvanlarla ilgili yasak hadisine bir çelişki oluşturmamaktadır; çünkü bu hadis daha kuvvetlidir. el-Muvaffak ise şöyle demiştir: Bu sadece bir tahsistir, çelişki değildir. Zira tahsis (özel kılma) konusunda, tahsis edilenin, tahsis eden konumunda görülmesine bakılmaz; buna dair delil ise (burada) Kitap ve Ahâd hadislerin genel manasının tahsis edilmiş olduğudur.

Ebu Hanife, Sevri ve İmam Malik ise; Keler eti haramdır, demişlerdir. Çünkü tırnağı bulunan yırtıcı hayvanların yenilmesi yasağı gelmiştir.[761] Keler de söz konusu bu yırtıcılardan olduğu için yasak kapsamına dahildir. Bu görüşe ise geçen açıklamalarla cevap verilmiştir.

Deniz hayvanlarından olup da karada yaşayanlar: Deniz havanlarından olup da karada yaşayan tüm hayvanların kesimi yapılmaksızın yenilmesi helal olmaz. Mesela su kuşları ve köpek balığı gibi. Ancak Yengeç gibi hayvanların kesimi yapılmaz; çünkü bu kesilmeden de yenilebilir. Çünkü kesimden kasıt söz konusu kanın dışarı akıtılmasıdır ve kanın dışarı akıtılmasıyla da eti temiz tutmaktır; dolayısıyla kanı bulunmayan hayvanların kesimine ise ihtiyaç yoktur. Zikredilenlerin dışındakilere gelince, bunlar ise ancak kesilmek suretiyle helal olurlar. Çünkü karada yaşayan hayvanlardır, (kanı) akıcı bir özelliğe sahiptir, kuşlarda olduğu gibi kesilmeksizin yenilmesi mübah da olmaz. el-Muvaffak der ki: Bildiğimiz kadarıyla (bu özellikte bulunan) kuşlarda bir ihtilaf yoktur.

Bir topluluk ise; Kesilmeksizin de bu hayvanları yemenin mübah olduğunu söylemişlerdir; çünkü hadis-i şerifte: "Denizin suyu temizdir, ölüsü de helaldir."[762] buyrulmuştur. Bu hadisin yalnız Balık ve benzer hayvanlar gibi sadece suda yaşayabilen hayvanlar hakkında hamledileceği, şeklinde cevap verilmiştir.

Kurbağa hariç Deniz avlarının hepsi mübahtır. Bu, İmam Şafiî'nin kavlini oluşturur. Çünkü Yüce Allah'ın: *"Deniz avı yapmak ve onu yemek size helal kılındı."* (Maide Suresi: 96) ayetinin genel manası buna işaret etmekte-

761 Buharî ve Müslim ittifak etmiştir. "Yırtıcı Hayvanlar" bölümünde geçmişti.
762 "Temizlik Kitabı"nda, geçen "Temiz su" bölümünde geçmişti.

dir. Çünkü tüm avların mübah olacağını gösterir. Ama kurbağayı öldürmek hakkında Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in yasağı gelmiştir.[763] Bu da onu (yemenin) haramlığına delalet eder.

İbn Hamid der ki: Timsah ve Deniz aslanı yenilmez; çünkü bunlar insan yerler. Çünkü tırnağı bulunan yırtıcı hayvanların yenilmesi yasağı gelmiştir. Ebu Hanife; Sadece Balık sayılan hayvanlar mübahtır, demiştir. İmam Malik ise Yüce Allah'ın: *"Deniz avı yapmak ve onu yemek size helal kılındı."* (Maide Suresi: 96) ayetinin genel hükmüne göre deniz hayvanlarının hepsinin mübah olduğunu söylemiştir.

Köpek Balığı da (yenilmesi) mübahtır. Bu, İmam Malik, İmam Şafiî ve Leys'in görüşünü oluşturmaktadır. Şâ'bi ile Evzai'nin görüşü de bu minvaldedir. Ebu Hanife'ye göre Köpek balığı yemek mübah değildir ve bu aynı zamanda Ebu Ali en-Necâd ve bazı Şafiî ashabının görüşünü de oluşturmaktadır. (Ancak) ayetin ve haberlerin genel manası, onların aleyhine delildir.

763 Ebu Davud, Cilt: 4, Sayfa: 302-304; Nesaî, Cilt: 7, Sayfa: 210; Beyhakî, Cilt: 9, Sayfa: 318 Abdurrahman b. Osman hadisinden nakille... Beyhakî bu hadisin Kurbağa hakkında gelen en kuvvetli hadis olduğunu belirtir. Nevevî der ki: "Kurbağayı öldürmenin yasaklığına dair hadisi Ebu Davud hasen isnatla ve Nesaî de sahih isnatla rivayet etmişlerdir." el-Mecmû, Cilt: 9, Sayfa: 31. Beyhakî ise Abdullah b. Amr'dan merfu olarak şöyle rivayet eder: "Kurbağa öldürmeyin! Çünkü onun vaklaması tespihtir..." İsnadı sahihtir.

ALIŞVERİŞ BÖLÜMÜ

► **ALICI VE SATICININ MUHAYYER OLMASI**

► **RİBA VE SARF**

► **USÛL VE ÜRÜNLERİN SATIŞI**

► **MUSARRÂT VE BENZER KONULAR**

ALIŞVERİŞ BÖLÜMÜ

Bey' (Alışveriş): Temlik ve temellük (mülk olarak vermek ve almak) şeklinde malın mal ile mübadele edilmesidir. *Bey'* kelimesi (kol manasına gelen) *"el-Bâ'* kelimesinden türetilmiştir. Zira satış akdi esnasında her iki taraf almak ve vermek maksadıyla sağ kollarını birbirlerine uzatırlar. Alışverişte bulunanların her birisi, karşı taraf ile beyatlaştığı yani satış esnasında el ele verip tokalaştığı için bu ismin verilmiş olma ihtimali de vardır. Bundan dolayı Bey'e aynı zamanda (elleri birbirine vermek demek olan) "*safka*" adı da verilmiştir.

Bey'in caiz oluşu, Kitap, sünnet ve icma ile sabittir. Yüce Allah: *"Allah bey'i (alışverişi) helal kıldı..."*; *"Karşılıklı alışveriş yaptığınızda şahidlik yapınız..."* ve *"Sizler karşılıklı rıza üzere yapılan ticaret olması hâli müstesna..."* şeklinde buyurmuştur.

Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "Satış akdi tarafların her birisi, birbirlerinden ayrılmadıkça muhayyerdir."[764] Bunun dışında daha bir çok hadis-i şerif bulunmaktadır.

Ezcümle; Müslümanlar alışveriş'in caizliği noktasında icma etmişlerdir. Nitekim hikmet de bunu gerektirmektedir; çünkü insanın ihtiyaçları kimi insanların elinde bulunan mallara bağlı olabileceğinden, sahibi de karşılıksız olarak bunu veremeyebilir (dolayısıyla satın almak durumundadır.) İşte bu nedenle alışverişin meşru olması, maksadın yerine gelmesine ve ihtiyacın da giderlimesine bir vesile sayılmaktadır.

Alışveriş akdinin sigası: Alışveriş iki kısma ayrılır:

1) İcap ve kabul. *İcap*; Satıcının: "Sattım, sana verdim vb." gibi ifadeler söylemesi, *Kabul de* Alıcının: "Satın aldım, kabul ettim vb." gibi ifadeler söylemesidir.

---

764 Buharî ve Müslim'in ittifak ettiği hadisten bir bölüm. "Meclis Muhayyerliği" konusunda gelecek.

2) Muâtât satış.[765] Alıcının: "Bana şu para ile ekmek ver." demesi ve satıcının da ona rızası doğrultusunda onu vermesidir. Ya da: "Şu elbiseye karşılık bu parayı al" ve satıcının da onu almasıdır. İşte bu satış geçerlidir. Bunu, İmam Ahmed ifade etmiştir. Bu, İmam Malik'in de görüşüdür. Nitekim o şöyle demiştir: Alışveriş akdi, insanların "alışveriş" olarak bildikleri duruma göre meydana gelir. Kimi Şafiî ashabı da buna benzer bir görüşe sahip olmuşlardır. Çünkü Yüce Allah alışverişi helal kıldı, keyfiyetini ise beyan etmedi. Bu durumda, -tıpkı (malı) kabzetme, çıkarma ve ayırma konularında örfe bakıldığı gibi- bunda da insanların örfüne müracaat edilir. Zira Müslümanlar çarşı-pazarlarda hep bu hal üzere yaşamışlardır.

Kimi Hanefiler[766] ise; Bu sadece birtakım bayağı ve âdi malların satımında geçerli olabilir (başkasında olamaz), demiştir. el-Kadı (İyaz) tarafından da buna benzer bir görüş nakledilmiştir. Nitekim o: Büyük mallarda olmaksızın yalnız çok küçük mallarda bunu gözetmek geçerli olabilir, demiştir.

Şafiî mezhebine göre ise; Alışveriş akdi ancak icap ve kabul ile sahih olur.

Bu görüşe şöyle cevap verilebilir: Bir defa alışveriş onlar (sahabe) tarafından da bilinen ve icra edilen bir konuydu. Şeriat da birtakım hükümleri ortaya koyarken, onları olduğu gibi (örfe) bırakmıştır; dolayısıyla rey ve hüküm vermek şeklinde bunların değiştirilmesi caiz değildir. Çokça alışveriş yaptıkları halde ne Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den ne de ashabından icap ve kabulü kullandıklarına dair bir nakil gelmiş değildir. Eğer bu icap ve kabulü kullandıkları vaki olsaydı, buna dair fazlasıyla nakiller gelmiş olurdu. Eğer bu şart olsaydı bu nakledilirdi, kuşkusuz onlardan bu hususta bir ihmallik ve nakledilmesine dair bir gafletin sadır olacağı dü-

---

765 Muatât satış: Alıcı ve satıcının kendi aralarında semen ve müsemmen üzerinde ittifak ederek, icap ve kabul olmaksızın, bunları birbirlerine vermeleriyle icra ettikleri akittir. (Çevirmenin notu)

766 Bu kişi Kerhî'dir. "el-Hidâye" eserinde: "Bu sebeple hem değerli hem de âdi malların satımında bu sahih olan görüştür. Bu da karşılıklı rıza (murâvada) satışı ile gerçekleşebilir." der. Şerh'u Fethi'l Kâdir de ise şöyle der: "(Bu sahih olan görüştür) kavline gelince; Bu Kerhi tarafından ortaya atılan bir ifadedir. Onun "sahihtir" sözünün anlamı, rızaya delalet etmesidir ki herkese şamil olmaktadır. Daha fazla ayrıntıya gerek yoktur..." Bak: Fethu'l Kadfir ale'l Hidâye, Cilt: 6, Sayfa: 252.

şünülemez. Çünkü alışveriş tüm insanların ihtiyaç duyduğu zorunlu konulardandır, herkesi ilgilendirir. Öyleyse icap ve kabul şart olmuş olsaydı, Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) bunu mutlaka izah ederdi ve hükmünü de gizli tutmazdı. Çünkü o zaman fasit akitlerin işlenmesine ve dolayısıyla da batıl yollarla malın yenilmesi (musibetine) sürüklemiş olacaktır.

el-Muvaffak (İbn Kudame) der ki: Bildiğimiz kadarıyla ne Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den ve ne de ashabından buna (icap ve kabulü kullandıklarına) dair bir nakil gelmiş değildir. Çünkü insanlar, her dönemde muatât üzere bizzat alışveriş yapmışlardır. Buna karşı çıkan ve muhalefet eden de nakledilmiş değildir; dolayısıyla bu bir icma halini almış oldu.

Nitekim icap ve kabul ile sadece karşılıklı rıza kasdedildiğinden, buna dair bir eşitlik yahut mal alışverişi söz konusu olacak olursa bu, icap ve kabulün yerini almış olacaktır; dolayısıyla da caiz ve alışveriş için yeterli gelmiş olacaktır, zaten bu konu ibadet yönü olan bir konu da değildir.

ALICI VE SATICININ MUHAYYER OLMASI

Meclis Muhayyerliği: Akit caiz olarak vâki olur. Alıcı ve satıcıdan her birisi –akit tarafları mecliste bulundukları sürece- bu alışverişi feshetme (bozma) muhayyerliğine sahiptir. Bu, ilim adamlarının çoğunluğunun görüşüdür. Bunu, Evzai, İmam Şafiî, İshak, Ebu Ubeyd ve Ebu Sevr söylemiştir. Çünkü bu noktada İbn Ömer'in yaptığı rivayete göre Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "İki kişi alışveriş yaptıkları vakit, beraber bulunarak birbirlerinden ayrılmadıkları sürece herbirisi meclis muhayyerliğine sahiptir. Eğer bunların biri diğerini muhayyer kılar da bu muhayyerlik üzere alışveriş yaparlarsa, alışverişten sonra ayrılsalar da bu satış, vacip olmuştur ve onların hiçbiri satışı terk yani feshedemez, ayrılmadan sonra da satış vacip olmuştur." Buharî ve Müslim ittifak etmiştir.[767] Şöyle de buyurmuştur: "Satıcı ile alıcı birbirlerinden ayrılmadıkça muhayyerdirler."[768]

---

767 Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 4, Sayfa: 326, 328, 332-334; Müslim, Cilt: 3, Sayfa: 1163-1164 Hadisin lafız ona aittir.

768 Buharî ve Müslim, İbn Ömer ve Hakim b. Hizam hadislerinden olmak üzere üzerlerinde ittifak etmiştir. Buharî ve Müslim'deki hadisler için az önce geçen yerlere bakınız.

Bunlar, meselenin hükmü hakkında açık ifadelerdir. İlim ehlinden bir çok kimse bu konuda -yanında söz konusu rivayet ve hadis sabit olduğu halde- İmam Malik'i ve onun hadise olan muhalif görüşünü ayıplamışlardır.

İmam Malik ve Rey ashabı şöyle demişlerdir: Satış akdi icap ve kabul ile ilzam olur ve bunlarda muhayyerlik yoktur. Çünkü Hz. Ömer'den şöyle rivayet edilmiştir: "Alışveriş ya bir safka (yani satıştır) yahut da muhayyerliktir."[769] Zira akit karşılıklı ivaz üzere yapılan bir alışveriştir; dolayısıyla da –nikahta olduğu gibi- mücerret olarak ilzam olur.

Hz. Ömer'in kavli hakkında şöyle cevap verilmiştir: Buradaki manaya gelince; Satış akdi, içerisinde muhayerliğin şart koşulduğu alışveriş kısmına ve şart koşulmayan alışveriş olan ve muhayyerlik süresinin kısalığı sebebiyle "safka" diye isimlendirilen kısma ayrılmaktadır. Çünkü Hz. Ömer'den, Ebu İshak el-Cevzcâni de bizim mezhebimizin görüşüne benzer bir rivayet nakletmiştir. Şayet Hz. Ömer onların ileri sürdüklerini kasdetmiş olsaydı, Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in bu noktadaki buyruğuna aykırı söz söylemesi caiz olmazdı; zaten Allah'ın Resulü (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in söylediği bir söz varken başkasının sözü asla delil olamaz.

---

769 Beyhakî der ki: "Alışveriş; Safka (elleri birbirine vermekle) yahut muhayyer olmakla olur." Onların ileri sürdükleri bu hadis, kimi zaman Mutarrıf, onunda Şâ'bi, onunda Ömer'den yaptığı rivayetle, kimi zaman da Ata b. Ebu Rebâh, onun da Ömer'den yaptığı rivayetle nakledilmiştir. Muhammed b. Abdurrahman onun da Nafi'den yaptığı rivayet mahfuz değildir. Bu rivayetin Kinâne oğullarından bir şeyhin, Ömer'den yaptığı nakil de olduğu söylenmiştir. İmam Şafiî'nin kabul ettiği gibi tüm bunlar kopuk senetli ve meçhul olarak gelmiştir. İmam Şafiî der ki: Bu Hz. Ömer'den sabit değildir. Sizler bizim görüşümüz üzere Hz. Ömer'den naklettiniz." Beyhakî şöyle de der: "ez-Zârâfi'nin, İmam Şafiî'den bu hadis hakkındaki rivayetinde Hz. Ömer: "Alım-satım yapan ya da (şöyle dedi:) Alıcı ve satıcı ayrılmadıkları sürece (cayıp caymama noktasında) muhayyerdirler." Onun sözüne layık olan da bu ifadedir." Sonra o (Beyhakî), İmam Şafiî'den bu noktadaki "Mâna'l Eser"deki kavlini zikredip sıhhatinin takdiri hakkında şunu ortaya koyar: "Satış akdi safka'dır, bundan sonra da ayrılma yahut muhayyerlik olur. Bu ise safka olmaksızın alışverişin muhayyerlikle vacip olma taallukunun araya girmesinden sonra olur, bunun zahirinden de anlaşılan bu her iki durumdan birisinin vacip olmasını gerektirmiş olacağıdır." Bak: es-Sünenü'l Kübrâ, Cilt: 5, Sayfa: 272; Nasbu'r Râye, Cilt: 4, Sayfa: 3, 4.

Satış akdinin nikah akdine kıyas edilmesi sahih değildir; çünkü nikah akdi genelde (karşılıklı) bakış, görüşten ve bir süre bekleyişten sonra vuku bulur. Dolayısıyla sonrasında bir muhayyerliğe hacet yoktur. Bir de bunda muhayyerliğin söz konusu olması, zarar demek olur; zira bu durumda akitten sonra kadının artık reddetmesi diye bir şey söz konusu olmaz, reddetmekle kadının hürmeti gitmiş olmakta ve bir tür satışı yapılmış bir eşya gibi addedilmiş olmaktadır ki, böylelikle bunda bir muhayyerlik sabit olmayacağından, şart muhayyerliği ve bakma muhayyerliği de bunda sabit olmaz. Bu meseledeki hüküm, muhalefet edenin söylediklerine mukabil olarak delilin ortaya çıkması nedeniyle oldukça aşikar ve barizdir.

Şayet buradaki "ayrılma"dan kasdın, Yüce Allah'ın: "*Kendilerine kitap verilenler, ancak o açık delil (Peygamber) kendilerine geldikten sonra **ayrılığa** düştüler.*" (Beyyine Suresi: 4) buyruğundaki gibi "sözlü ayrılma" olduğu söylenecek olursa; Bunun birtakım nedenlerden dolayı geçersiz olacağı şeklinde cevap verilir, şöyle ki;

1) Bu lafız bir defa onların söylediklerini ihtiva etmemektedir, zira akit yapan iki kişi arasında ne sözlü ve ne de niyette bu denli bir ayrılık söz konusudur. Aralarında (belirli) bir değer üzerinde sadece -bu konudaki ihtilaftan sonra- bir ittifak ve ilgili mal, eşya vb. vardır.

2) Bu aynı zamanda hadisin ortaya koyduğu faydalı bilgiyi de geçersiz kılar. Çünkü bilindiği üzere satıcı da alıcı da akit yapmadan evvel, bunun oluşumunda, tamamlanmasında yahut da terkedilmesinde muhayyerdirler.

3) Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) hadis-i şerifte: "*İki kişi alışveriş yaptıkları vakit, beraber bulunarak birbirlerinden ayrılmadıkları sürece herbirisi meclis muhayyerliğine sahiptir.*" buyurmakta ve bu şekilde alışveriş yaptıktan sonra da onların muhayyer olacaklarını ortaya koymuştur. (Sonra) da şöyle buyurdu: "*Eğer bunların biri diğerini muhayyer kılar da bu muhayyerlik üzere alışveriş yaparlarsa, alışverişten sonra ayrılsalar da bu satış vacip olmuştur ve onların hiçbiri satışı terk, yani feshedemez, ayrılmadan sonra da satış vacip olmuştur.*"

4) Bu, fiilen hadis hakkında İbn Ömer'in[770] tefsir ve yorumunu da reddetmektedir. Çünkü o, hoşuna giden bir şeyi satın aldığı zaman (mal) sahibinden ayrılıp gider ve satış akdi ilzam olsun diye de giderken yavaşça yürürdü. Aynı şekilde kavli olarak hadis hakkında Ebu Berze'nin[771] tefsir ve yorumunu da reddetmektedir. Nitekim İbn Ömer ve Ebu Berze hadis ravileridir ve manasını en iyi bilenlerden sayılmaktadır.

(O yerden) ayrılmakla alışverişin gerekli olması: Tarafların o meclisten ayrılmalarıyla alışveriş bağlayıcı olur. Çünkü söz konusu hadis, buna delalet etmektedir. Bunun yanında ayrılmadan sonra da bu akdin bağlayıcılığında da ihtilaf yoktur. "Ayrılma" konusunda muteber olup gözetilecek durum, insanların ayrılmak olarak kabul ettikleri örf ve adetleridir. Çünkü şâri (hüküm koyan Allah'u Teâla) buna dair bir hüküm buyurmuş, ancak onu açıklamamıştır. Bu da gösteriyor ki bununla -tıpkı malın kabzedilip alınması ve çıkartıp verilmesi konularında insanların adetlerine bakıldığı gibi- yine insanların örf ve adetlerine bırakılmasını kasdetmiştir.

Ayrılma ne zamanki meydana gelirse, akid ilzam olmuş (gerçekleşmiş) olur, ister alıcı ve satıcı alışverişi kasdetmiş olsunlar yahut olmasınlar, bilsinler yahut bilmesinler, fark etmez. Çünkü Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) muhayyerliği söz konusu ayrılmaya bağlı kılmıştır ve bu da meydana gelmiştir. Şayet alıcı ve satıcı mecliste durup beklemek suretiyle aralarına bir sed, perde yahut bir engel koysalar veyahut uyumuş olsalar da hep bir arada o meclis (mahallini) terketmiş olmasalar, bu durumda (yine) o meclisten ayrılmış sayılmazlar, öyleyse ne kadar uzun da sürmüş olsa her halükârda muhayyerlik devam eder; çünkü meclisten ayrılmamışlardır.

Akit öncesi ve sonrası muhayyerlik durumu: el-Harkî'nin sözünün zahirinden anlaşılan, söz konusu muhayyerliğin (meclisten) ayrılmaya değin uzayacağı, ne akitten önce ve ne de sonrasında birisinin muhayyerliğiyle iptal olmayacağı şeklindedir. Bu, İmam Ahmed'den ge-

770 İbn Ömer'in hadisi Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 4, Sayfa: 326; Müslim, Cilt: 3, Sayfa: 1164.

771 Ebu Berze'nin hadisi Ebu Davud, Cilt: 3, Sayfa: 737. Munziri der ki: "Hadisi İbn Mace tahriç etmiştir, isnadın ravileri ise güvenilirdir." Muhtasar'u Sünen-i Ebi Davud, Cilt: 5, Sayfa: 96. Hadis için bakınız: İbn Mace, Cilt: 2, Sayfa: 836. Hadis muhtasardır ve onda şahid de yoktur.

len iki görüşünden birisini oluşturmaktadır. Çünkü Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den: *"Satıcı ile alıcı birbirlerinden ayrılmadıkça muhayyerdirler."* şeklinde gelen rivayetlerin çoğu bir kayıt ve tahsis getirmeden gelmiştir.

İkinci görüşe göre muhayyerlik, iki taraftan birisinin muhayyerliği ile iptal olur. Bu ise Şafiî mezhebine aittir. En doğrusu da budur. Çünkü İbn Ömer hadisinde, Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurur: *"Eğer bunların biri diğerini muhayyer kılar da bu muhayyerlik üzere alışveriş yaparlarsa bu satış, vacip olmuştur"*[772] Yani ilzam olup gerçekleşmiştir. Bir lafız da şöyledir: *"Alışverişten sonra ayrılsalar da ve onların hiçbiri satışı terk, yani feshedemez, ayrılmadan sonra da satış vacip olmuştur."*[773] Fazla olan rivayeti almak daha evla sayılır.

Bir mecliste akdin başında ve sonrasında birisinin muhayyer olma durumu aynıdır. Akdin başında yapılan muhayyerlik satıcının: "Sana sattım artık aramızda (cayma) muhayyerliği yoktur." demesi ve alıcının da bunu kabul etmesidir. Bu durumda, ikisi arasında muhayyerlik câri değildir. Akdin sonrasında yapılan muhayyerlik ise satıştan sonra alıcı ve satıcıdan her birisinin: "Satışın devamını istiyorum ya da muhayyerlik hakkımı düşürüyorum." demesidir ve neticede her iki taraf için de akit ilzam olur. Şayet birisi muhayyer olur da diğeri olmazsa, sadece onun hakkında akit ilzam olur.

Şafiî ashabı ise; Akdin başında birisinin muhayyer olması hakkında iki görüş gelmiştir: En kuvvetli olanı ise bunun muhayyerliği ile kopukluğa uğramayacağıdır. Çünkü bu sebebinden evvel hakkı düşürmek anlamına gelir ki bu da caiz değildir.

Şöyle cevap verilmiştir: Bir defa durum böyle değildir. Zira muhayyerlik sebebi; mutlak olan alışveriş için mevzu bahistir. Ama muhayyerlik ile birlikte alışveriş yapmak, ona ait bir sebep sayılmaz. Sonra eğer bu muhayyerlik, sebebi olarak sabit olacak olursa o takdirde engelleyen kişi ona yakın olmuş olacak, hükmü de sabit olmayacaktır.

---

772 "Meclis Muhayyerliği" konusunda geçmişti.

773 Geçen hadise ait bir bölüm, lafzı Müslim'e aittir.

Akdin başında muhayyer olmak şeklinde birisinin muhayyerliğinin kopukluğa uğramasının delili; Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in: *"Eğer bunların biri diğerini muhayyer kılar da bu muhayyerlik üzere alışveriş yaparlarsa bu satış vacip olmuştur."* ve *"İkisinin alışverişi muhayyerlik üzere olursa bu satış vacip olmuştur."* şeklindeki buyruğudur. Bu da hüküm vermede aşikardır ve buna muhalefet eden kimseye de itibar edilmez.

Muhayyerliği iptal eden şeyler: Muhayyerlik süresi içinde mal telef olursa, bu durumda o mal ya öncesinde yahut da sonrasında kişinin eline geçmiş olmaktan hâli değildir. O takdirde bu mal ölçülen ya da tartılan bir mal olduğu halde ele geçmeden evvel satış söz konusu olmuşsa, alışveriş geçersiz olur, mal da satıcıya aittir. el-Muvaffak der ki: Bu konuda ihtilaf edeni bilmiyorum.

Bu mal ölçülen ya da tartılan bir mal olmaz, satıcı da müşterinin onu almasına engel olmayacak olursa, mezhebimizin zahir görüşüne göre bu mal, müşterinin tazmininde olur ve tıpkı ele geçirdikten sonra malın telef olması gibi hüküm alır. Ama muhayyerlik süresi içerisinde onu aldıktan sonra mal telef olursa o zaman müşterinin tazmininde olur (zararı ona aittir), artık muhayyerlik de geçersizdir. Satıcının muhayyerliği noktasında ise iki görüş gelmiştir. Meclis muhayyerliği ile şartın muhayyerliği tüm bunların hepsinde eşit konumdadır.

Muhayyerlik süresi içinde müşteri olan şahıs bu malı özel mülkü gibi kullanıp sarf ederse artık (cayma) seçim ve muhayyerliği bitmiş olur. Bu durumda o, tıpkı köleyi hürriyetine kavuşturması, yazışmada bulunması, onu satması yahut hediye etmesi veyahut cariyesi ile cima etmesi yahut cinsel yakınlıkta bulunma hükmünde gibi addedilir. Aynı şekilde o kimse, aldığı malı durdurmuş, ihtiyacından dolayı (satın aldığı) bineğe binmiş ya da onunla bir şeyler taşımış veyahut eve taşınmış ve ekini hasat etmiş kimsenin hükmünde gibi sayılır. Dolayısıyla bu konumda bulunan bir kimse, o maldan razı olmuş kimse hükmündedir ve artık (caymak gibi) bir muhayyerliği kalmamıştır. Çünkü muhayyerlik, maldan razı olduğunu açıkça söylemesi yahut ona delalet eden bir şeyle bitmiş sayılır. Bu, Ebu Hanife ve İmam Şafiî'nin mezhebini oluşturmaktadır.

Nasıl yürüdüğüne bakmak için bineğe binmeye, ne şekilde (un vb.) öğüttüğünü anlamak için değirmeni denemeye, ne kadar süt verdiğini bilmek için koyunu sağmaya ve daha başka benzer durumları öğrenmeye gelince, bununla o maldan razı olup kabullenmek anlamına gelmez; dolayısıyla (cayma) muhayyerliğini de bitirmez. Zira muhayyerlikten maksat da budur, bizzat satın alınan malın muhayyerliği bu demektir.

O malı satışa arz etse ya da onu fasit bir satışla satsa yahut rehin üzere arz etse veyahut diğer tasarruflar şeklinde ya da hediye olarak onu vermiş olsa, hediye verilmiş o şahıs onu kabul edemez. Çünkü o mal hakkındaki muhayyerliği bitmiş, sona ermiştir, zira bu durum, o mala razı olduğu anlamına gelmiş olmaktadır.

Alıcının muhayyerliği o malı tasarruf edip kullanmasıyla ne zamanki bitecek olursa, satıcının muhayyerliği hâli üzere bâki kalır; çünkü başkasının maldan razı olması onun muhayyerliğini geçersiz kılmaz. Ancak alıcının tasarrufta bulunuşu satıcının iznine göre olmuş olursa başka. Çünkü birisinin geçersiz kılması nedeniyle her ikisinin o mala rıza göstermesi söz konusu olacağı için, her ikisinin de muhayyer olması bunu geçersiz kılmaktadır.

Satıcı mal hakkında mülke bağlı olarak tasarrufta bulunacak olursa, alışveriş hakkında fesih gerekçesi olur. Bu, Ebu Hanife ve İmam Şafiî'nin mezhebidir; zira alıcı hakkında zikri geçen ifadeler buna delalet etmektedir. Bir de o, her iki alıcı ve satıcıdan birisini oluşturmuş olacağından, onun mal hakkında tasarrufta bulunması –alıcı gibi- kendi muhayyerliği için de söz konusu olur.

İmam Ahmed'den gelen başka bir görüşe göre bu şekilde alışveriş hakkında bir fesih gerekçesi olmaz. Çünkü mülk ondan intikal eder ve onda tasarrufta bulunması, o malın tekrar kendisine geri dönececeği anlamına gelmez. Tıpkı müflis (iflas eden) kimsenin yanında kendi malının olduğunu görüp de onda tasarrufta bulunan kimseye benzer.

(Hanbeli) mezhebimize göre alıcı ve satıcıdan birisinin ölmesiyle onun muhayyerliği, ölüm sebebiyle sona erer; bâi ve müşterinin ölmesindeki hüküm de aynıdır. Geriye hali üzere diğerinin muhayyerliği kalmış olur;

ancak ölen şahıs ölmeden evvel karşı taraftan satış akdinin feshedilmesini talep etmiş olursa başka. Bu durumda, konu varislerine intikal eder. Bu, Sevri ve Ebu Hanife'nin kavlidir. Çünkü bunda feshetme hakkı vardır; dolayısıyla da bu mala malik olmak caiz değildir ve -hediyeden geri dönmede muhayyer olunduğu gibi- varisleri de buna hak sahibi olamazlar.

Şu var ki muhayyerlik, (akdi) geçersiz kılmıyor, varislerine de intikal eder. Zira bu mâli bir haktır, öyleyse varise intikal edebiliyor. Tıpkı malın kusuru sebebiyle akdi ertelemek ve reddetme muhayyerliğini kullanmak gibidir. Zaten bu haliyle alışverişin feshedilme hakkı doğar ve mal varise intikal eder; tıpkı ayıplı mal sebebiyle akdi reddetmek ve karşılıklı yemin ederek akde son vermek gibi. Bu da İmam Malik ve İmam Şafiî'nin kavlidir.

Muhayyerlik satışında mülkün intikal etmesi: Mezhebimizin zahir (kuvvetli) görüşüne göre muhayyerlik satışındaki mülk, bizzat o akit içinde müşteriye intikal edebilir. Bu durumda, alıcı ve satıcının yahut ikisinden sadece birisinin arasında bir fark da olmaz. Bu, İmam Şafiî'ye ait görüşlerinden birisini oluşturmaktadır. Çünkü Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "Kim, aşılanmış bir hurma ağacı satarsa meyveleri satıcıya aittir. Ancak müşteri ağacı bu meyvelerle beraber satın almayı şart koşmuşsa o zaman meyveler, müşteriye aittir. Kim de malı bulunan bir köleyi satarsa malı, satıcıya aittir. Ancak müşteri onun malını da almayı şart koşmuşsa, müşteriye aittir." Buharî ve Müslim ittifak etmiştir.[774] Sadece müşterinin şart koşmasına binaen bunu istisna getirmiştir ve bu, tüm alışverişler için genel bir hükmü de ihtiva etmektedir. Çünkü bu geçerli bir satıştır ve –muhayyersiz bir kimsedeki gibi- mülk akabinde ona intikal etmiştir. Zira bey' (alışveriş), temlik (mülk olarak vermek) demektir ve temlik de malın müşteriye intikal etmesidir, hem *"temlik"* lafzı da bunu gerektirmektedir. Şeriat da buna itibar eder ve bu akdin sahih olacağına hükmeder. Bu durumda, icabına göre itibar etmek vacip olur, nitekim lafzı da buna delalet etmektedir. Bunun yanı sıra muhayyerliğin sabit oluşu da buna engel teşkil etmez; tıpkı bir malı bir mala karşılık satmasının yanında, satın aldığı malın kusurlu olduğunu her iki tarafın da görmeleri örneği gibidir.

774 Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 5, Sayfa: 49; Müslim, Cilt: 3, Sayfa: 1173.

İmam Ahmed'den nakledildiğine göre; Muhayyerlik bitinceye kadar mülk (karşı tarafa) intikal etmez. Bu, İmam Malik'in ve İmam Şafiî'nin de ikinci görüşünü oluşturmaktadır. Mülk satıcının mülkünden çıkmış olur ve müşterinin mülküne girmemiş dahi olsa, müşteri yahut satıcının muhayyer olmaları durumunda Ebu Hanife de bu görüşü kabul etmiştir. Çünkü içinde muhayyerliğin söz konusu olduğu alışveriş, bir tür kısır akit olarak addedilir; dolayısıyla da –ele geçmeden verilen hediye gibi- mülk de intikal etmiş olmaz.

Şöyle cevap verilmiştir: Onların: *"Bir tür kısır akit olarak addedilir."* sözlerine gelince, bu doğru değildir; satışın feshedilme cevazı, kısır olmasını gerektirmez ve -ayıplı bir malın satışında olduğu gibi- mülkün intikal etmesine de engel teşkil etmez. Tasarrufta bulunmanın engellenmesi ancak başkasının hakkı için söz konusu olacağından, bu durumda –rehin alınmış mal gibi- mülkün varlığını da engellemez.

Onların: *"Mülk satıcının mülkünden çıkmış olur ve müşterinin mülküne girmemiş dahi olsa..."* sözlerine gelince, bu da doğru değildir. Çünkü bu, mülkün varlığına götürür, yoksa onun malik olmasına götürmüş değildir; zaten bu imkânsızdır da. Aynı zamanda bu, değeri hakkında müşteri için bir ivaz hasıl olmaksızın bâi (satıcı) için mülkün sübutuna götürmektedir. Akit ise karşılıklı bir anlaşma sayıldığından (karşı taraf isterse) akdi kabul etmeyebilir.

İmam Şafiî'nin üçüncü görüşüne göre söz konusu olan bu mülk, (satışı bitip) durdurulmuş ve bu haliyle gözetilmesi gereken bir maldır. Şayet iyice araştırıp bu satışı devam ettirecek olursak, bu durumda mülk müşteriye ait olur; aksi takdirde araştırılacak olursa bu mülk satıcıdan intikal etmez.

Şöyle cevap verilmiştir: Bu da aynı şekilde doğru değildir; çünkü mülkün intikal etmesi ancak malı nakledene ait bir neden için şekillenir ki, bu da alışveriştir. Bu da satışın devamı yahut feshedilemesiyle farklılık arz etmez. Nitekim devam ettirmesi muktezaya göre olmaz, bunda şart da değildir. Şayet böyle olsaydı öncesinde mülk sabit olmazdı. Feshetmek ise men edici değildir; çünkü bundaki men konusu -hükmün sebebinin ve şartının öne geçmediği gibi- men edenin de önüne geçmez. Bir de muhayyerlik olduğu halde alışveriş yapmak, feshedilmeyen hususlarda

satışın peşine mülkün sabit olmasına sebep teşkil etmektedir. Öyleyse –ayıplı bir malın satışında olduğu gibi- feshedilmiş olsa dahi sabit olması icap eder. İnşallah kuvvetli olan görüş de budur.

Eline geçtiği vakit malın tazmini müşteriye ait olur. Öyleyse mal telef olsa, eksilse yahut muhayyerlik süresi içerisinde malda bir ayıp/kusur sadır olsa bunun tazmini müşteriye aittir. Çünkü o, artık mala sahip olmuş ve kendi zimmetine onu geçirmiş sayılacağından, tazmini de ona ait olur ve sanki muhayyerlik bitmiş gibi addedilir, onun zimmetinde sayılır.[775]

Muhayyerlik süresi içinde mal hakkında tasarrufta bulunmak: Muhayyerlik süresi içinde her iki taraftan birisi, mal hakkında tasarrufta bulunacak olur da o mal da intikal eden; Mesela: Alışveriş, hibe ve vakıf şeklinde olursa yahut da onu meşgul eden kira, evlilik, rehin, yazışmalı köle ve benzeri akitler şeklinde olursa, bu durumda tasarrufta bulunmak sahih olmaz. Ancak kölenin hürriyetine kavuşturulması bunun dışındadır;[776] ister bu satıcı yahut da alıcı tarafından söz konusu olsun, fark etmez. Çünkü satıcı mülkünün dışında tasarrufta bulumuştur ve müşteri de muhayyerlikten ve malın geri verilmesinden dolayı satıcının hakkını düşürmüştür. Öyleyse bu konuda tasarrufta bulunması sahih olmaz; tıpkı rehin konusunda tasarrufta bulunmak gibidir. Ancak müşteri hakkında tek olarak söz konusu olur da tasarrufu gerçekleştirecek olur ve muhayyerliği de geçersiz kılacak olursa, o zaman başka.

Şayet biz; Her iki taraf muhayyer olduğu yahut da yalnız satıcı muhayyer olduğu halde alışveriş mülkü intikal ettirmez, dersek ve bu hususta satış icra ederek tasarrufta bulunulacak olursa, o takdirde tasarruf gerçekleşmiş ve geçerli olmuş sayılır. Çünkü bu, onun mülküdür ve onun başkasının muhayyerliğini geçersiz kılma hakkı vardır.

---

775 Mülk ve tazminin intikal etmesi noktasında önem arz edecek husus; Muhayyerlik süresi içerisinde –taraflar akdi devam da ettirseler, fesh de etseler- malın oluşması ve artışın maldan ayrı olarak baş göstermesinin müşteriye ait olacağıdır. Ama söz konusu olan artış mal ile birlikte olursa -akdi devam da ettirseler, fesh de etseler- bu artışı mala tabidir. Tıpkı kusuru sebebiyle ve mukabelede bulunması sebebiyle mala tabii olması da böyledir.

776 Kölenin hürriyetine kavuşturulmasına gelirsek bu sahih ve geçerli olur çünkü bu genelliğe ve süreklilige mebnidir.

İmam Şafiî der ki: Satıcının alışveriş yapmak, hibe etmek ve benzer muamelelerde bulunmak suretiyle mal hakkında tasarrufta bulunması sahihtir. Çünkü bu mal, ya onun mülkündeki bir malıdır ve (isterse) onun üzerinde akid yapar ya da bu mal müşteriye aittir, satıcı da o akdi feshetmeye maliktir, (isterse) alışverişi ve hibeyi fesh de edebilir.

Alıcı ve satıcıdan her biri, köleyi hürriyetine kavuşturma şekliyle tasarrufta bulunacak olursa, ona ait olan mülkü icra ettiğine dair verdiğimiz hükme göre o köleyi hürriyetine kavuşturmuş sayılırlar. Mezhebimizin kuvvetli görüşüne göre her iki taraf muhayyer olsun yahut ikisinden yalnız birisi muhayyer olsun söz konusu mülk, alıcıya aittir ve köleyi hürriyetine kavuşturmuş olur. Satıcının mülkü feshetmesi ise köleyi hürriyetine kavuşturmaya engel teşkil etmez.

Mezhebimizin kuvvetli görüşüne göre satıcı köleyi hürriyetine kavuşturmayı gerçekleştiremez; çünkü bu malik olmadığı köleyi hürriyetine kavuşturmak demek olur.

Ebu Hanife, İmam Şafiî ve İmam Malik ise; Satıcı köleyi hürriyetine kavuşturmayı gerçekleştirebilir. Çünkü bu, onun malıdır ve her ne kadar mal intikal etmiş de olsa, satıcı onu geri istemesiyle köleyi hürriyetine kavuşturabilir, demişlerdir.

Gâib (ortada olmayan) bir şeyin satışı ve görme muhayyerliği: Ortada olmayan bir şeyin satışı hakkında iki görüş gelmiştir:

Birincisi ve en kuvvetli olan görüş; Vasfı belirtilmeyen ve daha önceden görülmemiş olan gaibin satışı geçerli değildir. Bu, Evzai, İmam Malik ve İshak'ın görüşüdür. Aynı zamanda bu İmam Şafiî'nin iki görüşünden birisini de oluşturmaktadır. Bu görüşün dayanağı; Garar (aldatma) satışının yasak olmasıdır.[777] Çünkü hazır olmayan bir malın satışı, bu kısma girmektedir; dolayısıyla –malın ele teslim konusu olması gerekirken- malın vasfı bilinmediğinden, bu satış da sahih değildir.

Diğer görüşe göre; Bu satış sahihtir. Bu ise Ebu Hanife'nin mezhebidir ve İmam Şafiî'nin ikinci görüşünü oluşturmaktadır. Onlar ise Yüce

777 Müslim, Cilt: 3, Sayfa: 1153, Ebu Hureyre hadisinden nakille… Hadisin lehine şahidleri yer almaktadır. Bak: Fethu'l Bâri, Cilt: 4, Sayfa: 357.

Allah'ın: "*Allah alışverişi helal kılmıştır.*" (Bakara Suresi: 275) buyruğunun genel manası üzere bunu caiz görenlerin delilini öne sürmüşlerdir.

"Bu ayet-i kerimenin, zikri geçen garar (aldatma) satışının yasak olması bağlamındaki asıl konuya has olduğu" şeklinde cevap verilmiştir.

Eğer bize: "Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den: Her kim görmediği bir şeyi satın alırsa, onu görünce (alıp almamada) muhayyer olur."[778] diye rivayet edilmiştir. Hâlbuki muhayyerlik sadece sahih olan bir akit için geçerli olur?" diye sorulacak olursa, buna karşı biz: "Bir defa bunu Ömer b. İbrahim el-Kurdi rivayet etmiştir; o da hadisi terk edilip (alınmayan) bir kimsedir." Cevabını veririz.

Bu satışın sahih olacağını söyleyenlere göre, Müşterinin görme muhayyerliği sabit olur mu? İşte bunda iki görüş vardır ve en meşhuruna göre bu sabit olur. Bu, Ebu Hanife'nin kavlini oluşturmaktadır.

Bunun sahih olacağına hükmedecek olursak; Bu durumda satışın feshedilmesi ve devam etmesinde malın görülmesi muhayyerliği müşteriye ait olur, bu da hemen gerçekleşir. Öyleyse satışı feshetmek isterse bunu yapabilir; feshetmek istemezse o zaman akit gerçekleşir. Çünkü muhayyerlik, (malın) görülme muhayyerliği sayılacağından ona hemen bakması icap eder. Şöyle de denilmiştir: Malın görülebilmesi mümkün olan bir "meclis" kaydı getirilmelidir. Çünkü tercih ve muhayyerlik şart olmaksızın akdin gereğine göre sabit olur; dolayısıyla -meclis muhayyerliği gibi- bu meclis ile kayıtlanır.

Görmeden evvel satış feshedilecek olursa, akid geçersiz olur. Çünkü akit onun hakkında gerekli sayılmadığından –görme hali gibi- feshetmeye de malik olur. Şayet satışın devam etmesini isterse, bu da gerekli değildir; çünkü muhayyerlik görmeye bağlıdır ve bir de bu şekildeki akid gerekli olarak meçhule götürmüş olacaktır.

---

778 Dârakutnî, Cilt: 3, Sayfa: 4, 5; Beyhakî, Cilt: 5, Sayfa: 268 İbn İbrahim b. Halid tarikinden, onun Vehb el-Yuşkri, onun Muhammed b. Sîrin, onun da Ebu Hureyre'den yaptığı nakille... Dârakutnî der ki: Ömer b. İbrahim hakkında: el-Kurdi hadisler uydururdu, denilmiştir. Bu ise batıldır ve sahih değildir, ondan başkası bunu nakletmemiştir. İbn Sirin'den yalnız ondan mevkuf rivayeti gelmiştir. Beyhakî ise Dârakutnî'nin kelamını nakledip onu ikrar etmiştir. Bak: et-Telhisu'l Habir, Cilt: 3, Sayfa: 6.

Malın özelliğini zikrederek yapılan satış ve bundaki muhayyerlik konusu: Müşteriye bir mal vasfedilecek olur da tesliminin sıhhati noktasında yeterli özelliği kendisine zikredilecek olursa, mezhebimizin kuvvetli görüşüne göre bu satış geçerlidir. Bu, ilim adamlarının çoğunluğunun görüşünü oluşturmaktadır. Çünkü bu özelliğini zikrederek yerine getirilmiş bir satıştır ve -Selem akdi (para peşin mal veresiye şeklindeki satış) gibi- bu da sahih olur.

İmam Ahmed'den nakledildiğine göre; Bu malı görmediği sürece akit geçerli olmaz; çünkü bir malın sıfatını zikretmek, o malı tam olarak nitelemez ve dolayısıyla da o malı satmak sahih değildir. Bu, tıpkı teslimi olmayan bir malı satmaya benzer.

Şöyle cevap verilmiştir: Malı teslim etmiş olmayacağı tam tersine bir malın bilinmesi, onun zahiri açıdan değeri farklı olan birtakım görünen sıfat ve özellikleriyle elde edilir. Bu da (onun bilinmesi noktasında) yeterli sayılır. Çünkü buna dair delil; Selem akdi (yani para peşin mal veresiye şeklindeki satış) olup, bunun yeterli gelmiş olduğudur. Bunun yanında niteliği gizli olan mallara muttali olmak için (sadece) bakışa da itibar edilmez. Ama hakkında Selem'in sahih olamayacağı satışa gelirsek, bunda ise sıfatına göre satışta bulunmak geçerli değildir; çünkü bunu zapt etmek mümkün olmaz.

Bu ortaya çıktığına göre, söz konusu malın sıfatı bulunduğu zaman artık feshetme gerçekleşmez. Bunu, İmam Malik, İshak ve Ebu Sevr söylemiştir. Çünkü bu malın nitelik ve sıfatlarıyla, ona bu satışı akdedilmiş olarak teslim etmiş olur ve dolayısıyla akdi yapan kişinin –selem akdi gibi- tüm bu hallerde muhayyerliği de olmaz.

Ama bu sıfatın tersine bir özellik bulunacak olursa, bu durumda muhayyerlik hakkı vardır ve buna "(malın) sıfatı hakkında geç kalmış muhayyerlik" adı verilir; zira bu sıfatın tersine mevsufu mevcut olduğundan, artık -selem gibi- ona lazım gelmez.

Sevri, Ebu Hanife ve onun ashabı ise şöyle demişlerdir: Her halükârda bu kimseye muhayyerlik hakkı doğar. Çünkü (mala) bakmak akdin tamamından sayılır ve bu yönüyle mevsuf olmamaya benzer. Şafiî ashabının da bu konuda iki mezhep gibi (ayrı iki tane) görüşü yer almaktadır.

Aldatmama (gabn) şeklindeki muhayyerlik: Alışverişteki muhayyerlik kimi yerlerde aldatma (gabn) şeklinde söz konusu olur, şöyle ki;

1) Kafileleri karşılamak şeklinde kişi aldatılabilir. Bu kervanlar (yanlarında bulunan mallara) geçer, kişi onlarla karşılaşılır, kendilerinden bir şeyler satın alır ve bu durumda (değerini bilmediği için) onlar tarafından aldatılır.

2) Neceş (müşteriyi aldatma ve kızdırma) şeklinde satış yapmakla kişi aldatılır. Birinci ve ikinci maddelerdeki konuların izahı gelecek.

3) Müstersil[779] şeklinde iken aldatılır. Kişi normalin dışına çıkan bir şekilde aldatılacak olursa, akdi feshetmek ve sürdürmekte kendisi muhayyer sayılır. Bunu, İmam Malik söylemiştir. Çünkü bu bir aldatmadır ve malın değerini bilmediğinden alıcıya muhayyerlik hakkı doğar. Tıpkı kervanla karşılaşıp da aldatılan kimse gibidir. Kimisi de (müstersil hakkında) şöyle demiştir: Bu durumda satış gerçekleşir, feshetme hakkı da yoktur. Bu ise Ebu Hanife ve İmam Şafiî'nin mezhebidir. Çünkü mal sâlim bir şekilde bulunduğu halde kıymetinin eksik oluşu –müstersil olmayan gibi- akdin lüzumuna engel teşkil etmez.

Şöyle cevap verilmiştir: Müstersil olmayan (yani malın kıymetini bilen) bir kimse de kimi zaman gözüyle gördüğü halde aldanabilmektedir; tıpkı ayıplı bir malı bildiği halde onu satın alan kimse gibidir. Aynı şekilde malı kullanır ve onun (kusurlu) olduğunu bilmez, sabit olmasıyla da onun hakkında bilgi sahibi olursa (cayma noktasındaki) muhayyerlik hakkı doğmaz. Çünkü kusurlu ve ayıplı olduğu halde mal kullanmaya devam etmiştir.

İmam Ahmed'den nakledildiğine göre aldanmanın bir sınırı yoktur. (Normalin dışındaki) aldanmayı üçte bir olarak ifade etmişlerdir. Bu, İmam Malik'in kavlidir. Çünkü üçte bir çoktur. Kimisi de altıda bir olarak ifade etmişlerdir. Kimisi de insanların adeten birbirlerini aldatmadıkları sınır olduğu söylenmiştir. Çünkü sınırına dair şeriatın getirmediği bir şeyin ölçüsünde örfe müracaat edilir.

---

779 Müstersil: Bu kişi malın kıymetini bilmeyen ve alışverişi de beceremeyen kimsedir. Sanki o satıcıya güvenip, onun verdiği malı eline geçirmeden ve aldatıldığını da anlamayan kimse gibi bir konumda bulunur.

Şart muhayyerliği: Belirli bir süre içinde –süresi kısa olsun, uzun olsun- üzerinde iki tarafın da anlaştıkları satışta muhayyerliği şart koşmak caizdir. Bunu, Ebu Yusuf, Muhammed ve İbn Munzir söylemiştir. Bu, el-Hasen b. Salih, İshak ve Ebu Sevr'den de nakledilmiştir. Çünkü bu, şarta dayanan bir haktır. Öyleyse –vadeli satış gibi- takdiri hakkında şart koşulan şeye dönüş yapar yahut da "akde bağlı süredir" denilir. Bu durumda akid yapan tarafların arasındaki takdirlerine dönüş yapar, vadeli olan satış gibidir.

İmam Malik ise ihtiyaca göre üç günden fazlası için muhayyer olmaya cevaz vermiştir; bu şekilde takdir edileceğini öngörmüştür.

Bunun doğru olmayacağı, zira ihtiyacın gizliliği ve farklılığı sebebiyle hükmü buna göre bağlamanın mümkün olmayacağı, şeklinde cevap verilmiştir.

Ebu Hanife ve İmam Şafiî ise; Üç günden fazlasının caiz olmayacağını söylemişlerdir. Çünkü muhayyerlik alışverişin muktezasını nefyeder. Muhayyerlik, mülkü, satış gerekliliğini ve mutlak tasarrufu kısıtlar, sadece ihtiyaç durumuna göre caiz olur; dolayısıyla azına cevaz verilir ve bunun asgari ölçüsü de üç gündür.

Bunun da doğru olmayacağı, çünkü satışın mülkün intikal etmesi anlamına geldiği, dolayısıyla da muhayyerliğin bunu nefyetmeyeceği, şeklinde cevap verilmiştir.

el-Muvaffak der ki: Bunu kabul edecek olursak... (O zaman) sadece bir mahaldeki mana için asıl hakkında ihtilaf edilecek olursa, bu takdirde hükmün bu manaya geçmesi icap eder.[780]

Muhayyerlik şartı akit yapan her iki taraf için de caizdir; bunun yanında ikisinden sadece birisi için de caiz olabilir. İkisinin sadece birisi hakkında şart koşması, diğerine ise şart koşmaması da caizdir; çünkü bu ikisine ait bir hakları sayılmaktadır. İkisine birlikte caiz kılınmış olması ise sadece onlara merhametten dolayıdır; öyleyse ikisi de buna razı olurlarsa, caiz olur.

---

780 Bununla kasdedilen, üç gün süreyle (muhayyerlikteki) ihtilaf konusudur. Mana ise; Üç günden fazlasını aşacak olursa bu da üç gün gibi değerlendirilir.

Şayet muhayyerlik şartını bir ecnebi şart koşarsa, bu da geçerlidir. Koştuğu bu şart kendisi hakkındadır ve başkası için de vekillendirme şeklinde söz konusu olur. Bunu, Ebu Hanife ve İmam Malik söylemiştir. Çünkü (satışta) muhayyer olmaları şartına itimad edilir ve alışveriş bu şekilde aralarında icra edilir. Nitekim ikisinin şartı tashih etmeleri de mümkündür, bunun yanında şartı tashih etmeleri ellerindeyken alışverişi bozmaları ise caiz değildir. Buna göre her şart koşan taraf ve vekili hakkında feshetme bu şekilde ele alınır. İmam Şafiî'nin ise bu minvalde iki görüşü gelmiştir ve bir görüşüne göre ise bu, sahih değildir.

Meçhul süreyle muhayyerlik şartı: Kişi, muhayyer olmayı ebediyen şart koşarsa ya da "istediğimiz zaman muhayyerlik biter" derse ya da biri: "Benim muhayyerlik hakkım vardır." der ama süresini bildirmese veyahut "Zeyd geldiği, yağmur yağdığı ya da insanlarla istişare etmek gerekir." ve buna benzer durumlar gibi meçhul olan bir süreye dair birbirlerine şart koşmuş olurlarsa, işte bu, mezhebimizin sahih görüşüne göre, geçerli olmaz. Bu, Şafiî mezhebinin de görüşüdür. Çünkü bu süre akdin neticelenmesi için yakın bir süredir; dolayısıyla –vadeli satışta olduğu gibi- meçhul olması sebebiyle bu da caiz olmaz. Zira muhayyerliğin ebedi olarak şart koşulması, ebedi olarak mal hakkında tasarruf edilmesini men etmek demek olur, bu da akdin muktezasına terstir ve doğru değildir. Sanki: "Sana bu malı sattım ama bu malı kullanamazsın, tasarrufta bulunamazsın." demek gibidir.

İmam Ahmed'den nakledildiğine göre bu akit sahih olur ve her iki tarafın da ebedi olarak muhayyerlik hakları devam eder. Ya da müddetine dair bir şart söylenmiş ise onu kesebilir veyahut süresini sona erdirebilirler.

Buna geçen açıklamalarla cevap verilmiştir.

İmam Malik de bunun sahih olduğunu ve her iki taraf için bir sürenin (takdir edilip) konulacağını, adeten benzeri hakkındaki malın denenmesiyle söz konusu olacağını ifade etmiştir. Çünkü bu, adeten takdiri yapılabilen bir husustur; öyleyse her iki taraf da buna yanaşacak olurlarsa, ona hamledilebilir.

Bunun sahih olmayacağı şeklinde cevap verilmiştir. Çünkü bunda kendisine dönen bir muhayyerlik yoktur; zira meçhul olduğu halde şart koşulması nadirdir.

Ebu Hanife ise şöyle demiştir: Her iki taraf üç günün geçmesinden evvel şartı iskat ederlerse ya da üç günden fazlasını silecek olurlar ve müddeti de beyan edecek olurlarsa, o zaman (akit) sahih olur. Çünkü ikisi de akde bağlanmadan önce ifsat edecek şeyi ortadan kaldırmış oldular. Bu durumda akdin sahih ve geçerli olması icap eder, sanki hiç şart koşmamışlar gibi addedilir.

Bunun sahih olmayacağı şeklinde cevap verilmiştir. Çünkü ifsat edecek şey şartın ta kendisidir ve akde bağlıdır.

"*Şartın fasit olduğuna*" dair görüşümüze gelirsek; Peki, bu durum alışverişi de ifsat eder mi? İşte bu konu hakkında iki görüş gelmiştir:

Birincisi: (Satışı) ifsat eder. Bu, Şafiî mezhebine aittir. Çünkü bu şekildeki akde fasit olan bir şart bitişmiş olacağından, alışverişi de ifsat etmiştir. Şiğâr nikahı[781] gibi. Çünkü satıcı bu semeni ancak muhayyerliği ve geri istemesi söz konusu olabildiğinden dolayı onu vermeye razı olmuştur. Müşteri de bu semeni ancak feshetme hususundaki muhayyerlik sebebiyle rıza gösterip almıştır. O zaman bunu şayet sahih adedersek, her birisine ait mülkün taraflarca razılığı olmaksızın ilzam etmiş oluruz ve razı olmadığı malı o kişiye gerekli saymış oluruz. Çünkü koşulan şart, semenden adil bir şekilde alınmalıdır, hâlbuki bunu görmeyecek olursak bundan dolayı semenden sakıt olan şeyi geri vermek vacip olur, bu ise meçhuldür; semen de haliyle meçhul olur ve dolayısıyla akdi ifsat eder.

İkincisi: Satış akdini ifsat etmez. Zira Berire hadisi[782] buna işaret etmektedir. Çünkü akit ana rükünleriyle tamamlanmıştır, şart ise bir ziyade olarak ortaya konmuştur. Buna göre şart fasit ve zail olursa, ifsat eden de düşmüş, yok olmuş olacaktır ve akit de (geçerli olarak) kalmış olacaktır.

---

781 Şigar nikahı: Kızları veya kız kardeşleri bulunan iki erkek birbirinden mehir istemeksizin, kız veya kız kardeşlerini değişmek yolu ile nikahlamaktır. Bu nikah türü İslam'da geçersizdir. (Çevirmenin notu)

782 Berire kıssası Hz. Aişe hadisinden nakille: Buharî, Fethu'l Bâri, Cilt: 5, Sayfa: 190, 326; Müslim, Cilt: 2, Sayfa: 1141-1143.

1) Kendisinden ivaz (para, karşılık vb.) kasdedilen lâzım akitler, alışveriş akitleri ve bu manadaki akitlerdir. Bunlar iki kısma ayrılmaktadır:

Birinci Kısım: Bunlarda hıyâr-ı meclis (meclis muhayyerliği) ve hıyar-ı şart (şart koşma muhayyerliği) sabit olur. Bu da alışveriş meclisinde malın kabzedilmesinin şart koşulmadığı alışveriş türüdür. Sulh (anlaşma) da bir tür alışveriş sayılır; iki görüşten birisine göre ivazlı hibe (ücretli hediye) ve zimmet de yer alan icâre (kira) de alışveriş olarak addedilir. Bunlarda muhayyerlik sabittir. Çünkü hadis-i şerif bey' (alışveriş) hakkında gelmiştir ve bunlar da alışveriş anlamına gelmektedirler. Muayyen bir icâre (kira sözleşmesi)'ye gelirsek; bu anlaşmanın süresi akdin başından itibaren başlarsa, bu durumda meclis muhayyerliği kapsama dahil olur, (ama) şart muhayyerliği dahil olmaz. Kuşkusuz dahil olması durumunda üzerinde akdi yapılan birtakım faydaların yok olmasına sebebiyet vermiş olacaktır ya da muhayyerlik süresi içinde bunları ifa etmiş sayılacaktır; hâlbuki bunların ikisi de caiz değildir (çünkü alışveriş henüz bitmemiştir.) Bu, Şafiî mezhebine aittir.

İkinci Kısım: Mecliste iken malın kabzedilmesinin şart koşulduğu alışveriş türüdür. Sarf (borcun borç karşılığı satılması), Selem ve aynı cinsi ile fazlalık malın satışı buna örnektir. Bir görüşe göre bunlarda şart koşma muhayyerliği dahil olmaz; çünkü ayrıldıktan sonra bunda bir alaka kalmamış, bu şekilde satış icra edilmiştir. Bunda sadece mezhebimizin sahih görüşüne göre meclis muhayyerliği sabit olur; zira hadislerin umumi manası bunu ifade etmektedir. Bunun yanında ondan (İmam Ahmed), şart muhayyerliğine katılması hasebiyle bunda muhayyerliğin sabit olmayacağı görüşü de nakledilmiştir.

2) Kendisinden ivaz kasdedilmeyen lâzım akitler. Nikah ve Hul' gibi. Çünkü bunlarda ivaz kasdı yoktur; aynı şekilde Vakıf ve Hibe de böyledir.

3) Bir taraftan lazım olup diğer taraftan lazım görülmeyen akitler. Rehin (teminat olarak alınan mal) gibi. Bunda muhayyerlik sabit olmaz; çünkü rehin alan alacaklı (mürtehin), kendi hakkında söz konusu olan cevaz ile yetinir, rehin veren borçlu (râhin) ise malı kabzetmeye değin mu-

hayyerliğin sabitesi ile yetinir. Aynı zamanda tazmin edenin ve kefilin de muhayyerlikleri yoktur; çünkü aldanma (da olsa) razı olmuş ve gönüllü olarak malı elde etmişlerdir.

4) İki taraftan da caiz olan akitler. Şirket ortaklığı, Mudârebe[783], Ciâle (ücretle iş yaptırmak), Vekalet, Vedia (emanet) ve Vasiyet gibi. Caiz olduğu ve ortaya konma aslı itibariyle feshetme imkânı bulunduğu için bunlarda da muhayyerlik sabit değildir.

5) Caiz ve lazımlık açısından tereddütlü olan akitler: Musâkât,[784] Müzâraa (ziraat ortaklığı) gibi. Zâhir görüşe göre bunlar caiz ve bunlarda da muhayyerlik sabit değildir. Musabaka ve Atıcılık da bu kapsama dahildir ve zâhir görüşe göre bunlar da Ciâle (ücretle iş yaptırmak) gibi olup caizdir ve bunlarda muhayyerlik sabit olmaz.

6) Akdi yapan iki taraftan birisinin tek başına icra ettiği lazım akitler: Havâle (borcu bir kişiden başka bir kişiye nakletmek) ve Şufâ[785] gibi. Bunlar da muhayyerlik yoktur. Çünkü rızasına itibar edilmeyenin muhayyerliği de olmaz. Öyleyse -diğer akitlerde olduğu gibi- taraflardan birisinde bu sabit olmayınca, karşısındakinde de sabit olmayacaktır. el-Muvaffak (İbn Kudame) der ki: Havale yapacak ve şufâ'da bulunacak kimseler hakkında bunun sabit olması muhtemeldir. Çünkü bunlar, ivaz kasdedilen karşılıklı anlaşma ve işlemlerdir; dolayısıyla diğer akitlere benzemektedir.

RİBA VE SARF

Dil açısından riba: Riba, fazlalık demektir. Biri ötekinden daha fazla ve üstün olduğu zaman "*erba fulânun ala fulânin*" denilir.

Terim açısından ise: Özel birtakım eşyalardaki fazlalıktır. Riba (faiz), Kitap, sünnet ve icmaya göre haram kılınmıştır.

---

783 Mudârebe: Bir taraftan sermaye, diğer taraftan emek ve çalışma olmak üzere kurulan şirkettir. (Çevirmenin notu)

784 Musakât: Kendisine veya menfaatine sahip olduğu meyve ağaçlarını, kararlaştırılan bir miktarda meyve alması karşılığında, belli bir süre içerisinde bakımını ve sulamasını üstlenecek kimseye bırakmak üzere yapılan anlaşmadır. (Çevirmenin notu)

785 Şufâ: Taşınmaz malın üçüncü kişiye satılması durumunda şufa hakkı sahibine, tek taraflı irade beyanıyla ve aynı satış koşulları ile taşınmaz malı öncelikle satın alma hakkının yazılı bir sözleşmeyle verilmesi şeklindeki akittir. (Çevirmenin notu)

Yüce Allah: *"Ve ribayı haram kıldı."* (Bakara Suresi: 275) buyurmuştur. Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) ise: "Helak edici yedi haramdan sakınınız." buyurdu ve "riba (faiz) yemeyi" de onlar arasında zikretti. Buharî ve Müslim ittifak etmiştir.[786]

Cabir'den nakledildiğine göre o şöyle demiştir: "Allah'ın Resulü (sallallâhu aleyhi ve sellem), faiz yemeyi, onu yedireni, onu yazanı ve ona şahid olanı lanet etmiştir." (Devamla) şöyle dedi: "Onlar (günah konusunda) eşittirler."[787] Ümmet de faizin haramlığı hususunda icma etmiştir.

Ribâ'nın türleri: Riba ikiye ayrılır: *Birisi*; Ribâ el-Fadl (fazlalık faizi), *diğeri* ise; Ribâ en-Nesie (vade faizi)'dir. İlim adamları, bu iki türün haramlığı hususunda icma etmişlerdir. Fazlalık faizi hakkında ise sahabe arasında birtakım ihtilaflar gelmiştir. İbn Abbas ve başkalarından nakledildiğine göre faiz, ancak ribâ en-Nesie (vade faizi) hakkında söz konusu olur. Çünkü Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "Faiz sadece vade faizinde olur." Buharî ve Müslim ittifak etmiştir.[788] Bu hususta meşhur olan İbn Abbas'ın kavlidir ancak kendisi sonradan cumhurun görüşüne dönmüştür.

el-Muvaffak der ki: Bunu el-Esrem isnadıyla rivayet etmiştir. Tirmizi ve İbn Munzir bunu ifade etmişlerdir. Sahih olan cumhurun görüşüdür; çünkü Ebu Said el-Hudri hadisine göre Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdular: "Altını altın karşılığında ancak misli misline, gümüşü gümüş karşılığında yine misli misline değiştirin biri birinden eksik veya fazla olmasın, mevcut olmayanı mevcut olanla satmayın." Buharî ve Müslim ittifak etmiştir.[789]

Yine ondan (Ebu Said el-Hudri) gelen rivayete göre, şöyle demiştir: "Bilal en iyi cinsten hurma getirmişti, Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) ona: "Bu hurma neredendir?" diye sordu. Bilal: "Bizde adi hurma

---

786 Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 5, Sayfa: 393.; Müslim, Cilt: 1, Sayfa: 92 Ebu Hureyre hadisinden nakille...

787 Sahih-i Müslim, Cilt: 3, Sayfa: 1219; Buharî ise hadisin başını Ebu Cuheyfe hadisinden olmak üzere rivayet etmiştir, Fethu'l Bâri, Cilt: 10, Sayfa: 393.

788 Usame b. Zeyd hadisinden nakille... Lafız ise Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 4, Sayfa: 381 aittir; Müslim, Cilt: 3, Sayfa: 1217, 1218.

789 Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 4, Sayfa: 380; Müslim, Cilt: 3, Sayfa: 1208.

vardı, Peygamber'in yemesi için işte bu adi hurmadan iki ölçeğini, bir ölçek iyi hurma ile değiştirdim." dedi. Bu sözü üzerine Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) heyecanla şöyle buyurdu: "Eyvah! İşte bu, faizin ta kendisidir. Sakın böyle yapma. İyi cins hurma almak istediğin zaman önce adi hurmayı para karşılığında sat, sonra onun parası ile iyi cins hurma satın al." Buharî ve Müslim ittifak etmiştir.[790]

Tirmizi şöyle demiştir: Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in ashabından ve daha sonraki dönemlerden ilim adamlarının uygulaması bu hadise göredir.[791] Allah'ın Resulü (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in: *"Faiz sadece vade faizinde olur."* buyruğu ise iki cinse yorumlanmıştır.

Hakkında faizin söz konusu olduğu mallar: Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den faiz hakkında bir çok hadis-i şerif gelmiştir. Bunlar içerisinde en kapsayıcı olanlarından birisi de Ubade b. es-Sâmit'in naklettiği rivayettir. Ondan nakledildiği üzere Allah Resulü (sallallâhu aleyhi ve sellem) buyurdu ki: "Altın altınla, gümüş gümüşle, buğday buğdayla, arpa arpayla, hurma hurmayla ve tuz tuzla misli misline, birbirine eşit olarak peşin satılırlar. Bu maddeler farklı cinsten olduğu zaman, peşin olmak şartıyla istediğiniz gibi satın."[792] Bu sınıfların bizzat kendileri hakkında faiz söz konusudur ve bu da nas ve icmayla sabittir.

İlim adamları, bunların dışındaki sınıflar hakkında ise farklı görüşler ileri sürmüşlerdir. Tavus ve Katade'den nakledildiğine göre, onlar faizi sadece hadiste geçen sınıflara hasretmişler ve: Başkasında faiz yoktur, demişlerdir. Bunu, Davud (ez-Zahiri) ve kıyası inkar edenler de söylemiştir. Onlar: Hadiste geçenlerin dışındakilerde aslolan mübah olduğudur, demişlerdir.

Kıyası kabul edenler ise bunlardaki faiz illetinin sabitesine dayanarak, bu illetin bulunduğu tüm sınıflarda da faizin söz konusu olacağını ifade etmişlerdir. Çünkü kıyasta bulunmak, şer'i bir delildir; dolayısıyla buna dair hüküm verirken, illetini ve sabitesinin bulunduğu her sınıf hakkında da aynı hükmü çıkarıp vermek icap eder. Yüce Allah'ın: *"Ve ribayı haram*

790 Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 4, Sayfa: 490, hadisin siyakı Buharî'ye aittir. Müslim, Cilt: 3, Sayfa: 1215, 1216.
791 Sünen-i Tirmizî, Cilt: 3, Sayfa: 543.
792 Sahih-i Müslim, Cilt: 3, Sayfa: 1211.

kıldı." (Bakara Suresi: 275) buyruğu da bütün fazlalıkların haram olduğunu gerektirmektedir. Zira riba dil açısından "fazlalık" demektir; ancak tahsisine dair icma ettiklerimiz başka. Bu da onların zikrettiklerine aykırıdır.

Faizli mallarda söz konusu olan illet: Konunun illetini araştıran ilim ehli, altın ve gümüşün illetinin aynı olduğu ve diğer dört aynî sınıfın ise (kendi arasında) bir olduğu hususunda ittifak etmişlerdir. Sonra ise her birisinin illeti hakkında farklı görüşler ileri sürmüşlerdir. İmam Ahmed'den bu noktada üç görüş gelmiştir:

Birincisi ve en meşhur olan görüş: Altın ve gümüşteki faiz illeti, cinsinin mevzun (tartılan) şekilde olmasıdır. Diğer dört sınıfın illeti ise cinsinin mekîl (ölçülen) şekilde olmasıdır. Bu, Sevri, İshak ve Rey ashabının görüşüdür. Buna göre riba, cinsi ile her tartılan ve ölçülen şeylerde söz konusu olur, ister yenilen olsun yahut olmasın, fark etmez. Öyleyse tartılmayan ve ölçülmeyen yiyeceklerde faiz söz konusu olmaz.

Çünkü bu minvalde İbn Ömer'in yaptığı rivayete göre, Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: "Bir altını iki altına karşılık, bir gümüşü, iki gümüşe karşılık ve bir sa'ı da iki sa'a karşılık satmayınız; çünkü sizin adınıza 'ramâ'dan yani 'riba'dan korkuyorum." Bunun üzerine adamın biri ayağı kalkıp: "Ey Allah'ın Resulü! Adamın birisi bir ata karşılık bir çok atı ve deve yavrusuna karşılık yaşlı bir deveyi satsa buna ne dersiniz?" diye sordu. Allah'ın Elçisi (sallallâhu aleyhi ve sellem): "Elden ele (yani peşin) olursa bir sakıncası yoktur." buyurdu.[793]

Ubâde ve Enes b. Malik'ten rivayet edildiğine göre, Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdular: "Tartılan şey, aynı türden olursa misli misline, kile ile ölçülen şey de aynı şekilde (alınır, satılır.) Şayet türleri farklı olursa bunda ise bir sakınca yoktur."[794] Çünkü alışverişin konusu,

---

793 Ahmed, Cilt: 2, Sayfa: 109. Heysemi der ki: Bunu Ahmed, el-Kebir eserinde de Taberanî rivayet etmiştir. Hadiste Ebu Cenab el-Kelbi vardır, müdellis, sikadır. Mecmau'z Zevâid, Cilt: 4, Sayfa: 105. et-Takrib, Cilt: 2, Sayfa: 346 eserinde şöyle der: "Çokça tedlis yaptığı için, zayıf görülmüş bir kimsedir."

794 Dârakutnî, Cilt: 3, Sayfa: 18, Ebu Bekir b. Ayyâş, onun Rabî b. Sabî, onun da el-Hasen'den yaptığı tarikle nakletmiştir. Dârakutnî der ki: Bunu Ebu Bekir, onunda Rabî'den yaptığı tarikten bu şekilde başkası rivayet etmemiştir. Ona ise bir topluluk muhalefet etmiş ve Rabî'den, onunda İbn Sîrin'den, onunda Ubade'den ve Enes'ten ve onların da Hz. Peygamber (s.a.v.)'den olmak üzere bundan ayrı bir lafızla rivayette bulunmuşlardır. Bak: Keşfu'l Estâr, Cilt: 2, Sayfa: 109.

karşılıklı eşitliğin sağlanmasıdır ve bunun tesiri de ölçülmesi, tartılması ve cinsidir; bu şekilde tartılması ve ölçülmesi illet olmuştur.

İkinci görüş: İllet, bunların (altın ve gümüşün) nakit yahut semen/ değer olması, bunların dışındakilerin ise yenilebilecek cinsten olmalarıdır. Bu durumda, yenilebilecek türe has olurlar ve bu kapsamdan da diğer (yenilmeyecek olan sınıflar) kapsam dışına çıkmış olur. Buna benzer bir görüşü İmam Şafiî söylemiştir. Nitekim o şöyle der: İllet, yenilebilecek olduğudur, cins ise şarttır. Altın ve gümüşte illet, genelde özü itibariyle semen ve nakit olduğu (yani yenilecek türde olmadığıdır.) Çünkü bu noktada Mâmer b. Abdullah'ın yaptığı rivayete göre Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "Yiyecek karşılığında yiyecek şeyler misli misline olmak üzere alınır, verilir."[795]

Şüphesiz bu uygun bir nitelemedir; çünkü canlıların hayatta kalmaları yemek ile mümkündür. Diğer yandan semen oluş da (faizin illeti olarak kabul edilmeye) uygun düşmektedir; çünkü bu da mallara ne derece ihtiyaç duyulduğunu gösterir. İşte bu şekilde ikisi arasındaki illet ayrımı da ortaya çıkmış olur. Zira eğer semen (ve kağıt paralar), tartılan türden olsaydı, o takdirde bunların tartılan türden teslim edilmesi de caiz olmazdı. Çünkü fazlalık faizinin illet vasfından birisi, vade faizinin haramlığı noktasında yeterli gelmektedir.

Üçüncü görüş: Altın ve gümüşün dışındaki şeylerde illet, kile ile ölçülen yahut ağırlık ile tartılan şey olması halinde yiyecek olmaktır. Buna göre elma ve hıyar gibi ölçülmeyen ve tartılmayan yiyeceklerde faiz cereyan etmez. Aynı şekilde kurşun ve demir gibi yenilmeyen eşyalarda da faiz cereyan etmez. Bu, Said b. Müseyyeb tarafından rivayet edilmiştir. Bu görüş, aynı şekilde İmam Şafiî'nin eski görüşünü de oluşturur. Çünkü bu sınıflardan her biri hakkında bir açıklaması vardır ve aynı şekilde hepsi nassa göre hükmü verilmiştir; dolayısıyla bunun görmezlikten gelinmesi caiz olmaz.

Bu babda gelen hadis-i şeriflerin cem edilmesi ve diğerleriyle kayıtlanarak ele alınması gerekmektedir. Şüphesiz Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi

795 Sahih-i Müslim, Cilt: 3, Sayfa: 1214.

ve sellem), misli misline göre olmadığı sürece yemeği, yemek karşılığında satmayı yasaklamıştır. Bu hususta kayıtlanacak ölçü, şer'i ölçüdür ve bu, (İslam'ın öngördüğü) tartılar ile ölçülerdir. Allah'ın Elçisi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in bir sa'ı, iki sa'a karşılık olarak satmaktan men etmesi ise yiyecek konusundaki fazlalığın (faizin) yasaklık yönüyle kayıtlanmıştır.

İmam Malik ise (yasak olma) illetinin, azık olması yahut da aynı cinsten azık olarak stoklanabilecek eşyalar olması görüşünü ileri sürmüştür. el-Muvaffak der ki: İmam Malik'in bu görüşü, odun ve katık ile nakzedilir; çünkü bunlar birer stok malzemesidir ve kendilerinde faiz söz konusu olmaz.

Sonuç olarak; Kendisinde ölçü ve tartılan özelliklerin bir arada bulunduğu eşyalarla aynı cinsten olan yiyecek maddelerinde bir görüşe göre faiz söz konusu olur. Mesela: Pirinç ve et gibi. Bu, ilim adamlarının çoğunluğunun görüşüdür.

İbn Munzir şöyle demiştir: Bu, Katâde dışında eski ve günümüz belde ilim adamlarının kavlini oluşturur. Bana ulaştığına göre insalardan bir topluluk kural dışı olarak bunu (bu görüşün tersini) ortaya koymuşlardır. Netice olarak (hadiste yer alan) altı sınıftaki fazlalıkların haramlığı ortaya çıkmış olmaktadır.

Kendisinde ölçü, tartı ve yiyecek maddelerinin söz konusu olmayıp, cinsleri de farklı olan eşyalarda ise bir görüşe göre faiz cereyan etmez. İlim adamlarının çoğunluğunun görüşü, bu yöndedir. Saman ve tohum gibi. Kendisinde yiyecek maddesinin tek ya da ölçü ve tartı olarak da aynı cinsten bulunan eşyalarda ise iki görüş gelmiştir ve ilim adamları bu konu hakkında ihtilaf etmişlerdir. İnşallah evla olan, bunun helal olduğudur. Çünkü haram olduğuna dair kuvvetli bir delil olmadığı gibi, bunu almayı gerektirecek güçlü bir anlam da çıkmaz. Zira bu zayıflığı yanında kimisi kimisine çelişki dahi oluşturmaktadır. O zaman bu zaafiyeti atmak ya da aralarını cem etmek ve kitap, sünnet ve muteberliğin gerektirip ortaya koyduğu "aslının helal oluşuna" dönmek icap eder. Azık, katık, meyve yahut ilaç olarak yenilip tedavül edilen yiyecekler arasında bir ayrım yoktur; çünkü hepsi faiz konusunda aynıdır.

Sanayî olarak faizin söz konusu olması: Tartılmayan sanayî eşyalar, tıpkı demirin ve pamuğun mamûlü gibi ele alınmaktadır. İmam Ahmed'den aktarıldığına göre elbise ve giysilerde riba cereyan etmez. Bu, ilim ehlinin çoğunluğunun görüşüdür. İmam Ahmed der ki: Bir bıçak iki bıçağa karşılık ve bir iğne de iki iğneye karşılık satılmaz; bunun aslı, tartmaktır.

el-Kâdı (İyaz), bu iki mesele hakkında birisinin diğerine olan hükmünü ortaya koyarak, her ikisi hakkında iki tane görüşün olduğunu nakletmiştir:

Birincisi: Faiz, hepsi hakkında cereyan etmez. Bu, Sevri, Ebu Hanife ve ilim adamlarının çoğunluğunun görüşünü oluşturmaktadır. Çünkü bu ne tartılmış ve ne de ölçülmüştür. Doğru olan görüş de budur; çünkü illet olmadığı ve hakkında nas ve icma da bulunmadığı için, hükmün sabit olmasının bir anlamı da olmaz.

İkincisi: Hepsi hakkında faiz cereyan eder. Çünkü aslı tartmaktır; dolayısıyla da -ekmek de olduğu gibi- sanayî olarak kapsam dışına da çıkmaz.

Fazlalık şeklinde haram olan bir şey, vadeli de de haram olur; fazlalık iki cinste söz konusudur: Fazlalık şeklinde haram olan bir şey aynı zamanda vadelide de haram olur. el-Muvaffak der ki: Bildiğimiz kadarıyla bunda bir ihtilaf yoktur. Malı kabzetmeden evvel ayırmak haram olur; çünkü Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"elden ele (yani peşin olarak...)"* buyurmuştur. Zira vadeli olanın haramlığı daha kesindir ve bu nedenle de iki farklı cins hakkında söz konusu olur. Öyleyse fazlalık şeklinde haram olursa, vadeli olarak haram olması daha öncelikli sayılır.

el-Muvaffak şöyle demiştir: Bildiğimiz üzere iki cins hakkında fazlalığın cevazı noktasında bir ihtilaf yoktur. Sadece Said b. Cübeyr: Birbirlerine faydanın yakın olduğu bilinen şeylerde fazlalık caiz değildir, demiştir. Ama Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in: *"Bu maddeler farklı cinsten olduğu zaman, peşin olmak şartıyla istediğiniz gibi satın."*[796] buyruğu, onun görüşünü reddetmektedir.

796 Sahih-i Müslim, Cilt: 3, Sayfa: 1211, az önce geçmişti.

Vadeye gelince, bunu illetli sayanlara göre ölçülen bir eşyanın ölçü ile, tartılan eşyanın tartılanla ve yenilen bir eşyanın da yenilen ile olmak üzere iki cinsin her birisinde tek bir illetle faiz cerayan etmektedir. Çünkü bunlardan birisinin diğeriyle vadeli şekilde satılması haram olmaktadır. el-Muvaffak der ki: Bildiğimiz kadarıyla bunda bir ihtilaf yoktur. Ancak iki ivazlı eşyadan birisi semen ve diğeri de müsemmen (fiyatı belirtilmiş) olursa başka. Çünkü bu ikisi arasında –ihtilafsız olarak- vade caizdir. Zira şeriat selem akdinde daha çok ruhsat vermiştir, anaparanın aslı ise altın ve gümüşlerdir. Öyleyse vade burada eğer haram olursa, genellikle tartılan eşyalardaki selem akdine bir set vurulmuş olurdu.

Etin, buğday ile satışı şeklinde ölçülen ve tartılan eşyalarda olduğu gibi illeti farklı olanlara gelirsek, bunda iki görüş gelmiştir:

1) Bu ikisinin vadeli (nesie) olarak satılması haramdır. Zira ikisi de faiz mallarından addedilmektedir; dolayısıyla vadeli de haram olur.

2) İkisinin vadeli olarak satılması caizdir; çünkü fazlalık faiz illetinin bir vasfı bu ikisinde toplanmış sayılmayacağından, vadeli olarak da satışı caiz olur.

Ölçülmeyen ve tartılmayan eşyalardaki vade/veresiye: Ölçülmeyen ve tartılmayan eşyalarda söz konusu olan vadenin haramlığı noktasında dört görüş gelmiştir:

Birincisi: Eşit ya da fazla olsun, cinsi ile yahut başkasıyla olsun bunlardan hiçbirisiyle vadeli şekilde satmak haram olmaz. Ancak: *"İllet yiyilecek eşyalardadır."* sözümüz bunun dışında kalır. Şüphesiz vade, yiyecek eşyalarda haram olurken, başkasında haram olmaz. Bu, Şafiî mezhebine aittir. Çünkü Abdullah b. Amr'ın hadisi buna işaret etmektedir: "Allah'ın Resulü (sallallâhu aleyhi ve sellem) kendisine bir ordu teçhiz etmesini emretti. Ancak develer tükendi, (tüm askere yetişmedi.) Bunun üzerine Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem), genç zekât develeri karşılığında deve almasını emretti. Zekât develeri gelinceye kadar iki deveye karşılık bir deve alırdı."[797] Çünkü her ikisi de bir mal olup bunlarda fazlalık faizi cereyan

797 Ebu Davud, Cilt: 3, Sayfa: 653; Dârakutnî, Cilt: 3, Sayfa: 70; Hakim, Cilt: 2, Sayfa: 56, 57; Beyhakî, Cilt: 5, Sayfa: 287, Hammâd b. Seleme, onun Muhammed b. İshak, onun Yezid b. Habib, onun Müslim b. Cübeyr, onun Ebu Süfyan ve onun da Amr b.

etmez. Dolayısıyla bunlarda vade faizi de cereyan etmez; tıpkı dinara karşılık ticaret eşyası almak gibidir.

İkincisi: Cinsi ile satılan tüm mallarda vade haram olur. Mesela: Hayvana karşılık hayvanı satmak ve elbiseye karşılık da elbise satmak gibi. Bunların dışında ise haram söz konusu olmaz. Bu, Ebu Hanife'nin mezhebine göredir. Çünkü bu minvalde Semura tarafından şöyle nakledilmiştir: "Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem), hayvana karşılık hayvanı vade (veresiye) ile satmaktan men etmiştir."[798] Çünkü cinsi fazlalık faiz illetinin bir vasfını oluşturmaktadır; bu sebeple -ölçü ve tartı da olduğu gibi- vade şeklinde satışı haram olur.

Üçüncüsü: Sadece cinsi ile fazlalık şeklinde satıldığında vade haram olur; ama misli misline olursa o zaman vade/veresiye haram olmaz. Çünkü Cabir'in rivayet ettiğine göre Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdular: "Peşin olarak iki hayvanı bir hayvan karşılığında satmakta bir beis yoktur, fakat vadeli olarak satışı uygun değildir."[799]

Hariş'ten yaptığı nakille rivayet etmişlerdir. Hakim der ki: "Müslim şartına göre bu hadis sahihtir." Zehebî de ona muvafakat etmiştir. Ancak bu hadiste müdellis bir ravinin ananesi, iki meçhul ravisi ve isnadının da muztarip olduğu şeklinde cevap verilmiştir. Beyhakî der ki: "Muhammed b. İshak'ın senedi hakkında ihtilaf etmişlerdir. Hammad b. Seleme siyak olarak onlardan daha iyidir ve kendisi lehine sahih şahidi de yer almaktadır." O, bunu derken Dârakutnî, Cilt: 3, Sayfa: 69 ve onun tarikiyle de Beyhakî'yi, Cilt: 5, Sayfa: 287, 288 İbn Cüreyc tarikini, onunda Amr b. Şuayb'ın haber vermesini, onun da babasından, onun ise Abdullah b. Amr'dan gelen benzer rivayetini kasdetmiştir. et-Telhis, Cilt: 3, Sayfa: 8 eserinde ise bu zikredilmiş ve orada Beyhakî'nin bunu sahih adettiği ifade edilmiştir. Eserin sahibi de onu takrir etmiştir.

798 Ebu Davud, Cilt: 3, Sayfa: 652; Tirmizî, Cilt: 3, Sayfa: 538; İbn Mace, Cilt: 2, Sayfa: 763. Bu el-Hasen'in Semura'dan yaptığı rivayettir. Bu hadisin sıhhati ve ondan olan sema'ı hakkında ihtilaf edilmiştir. Buna rağmen Tirmizî: "Hasen, sahih hadistir." demiştir. Bu hadisin İbn Abbas'tan da şahidi vardır Abdurrazzak, Cilt: 8, Sayfa: 292 ve Dârakutnî, Cilt: 3, Sayfa: 71 nakletmişlerdir. Hadisin mevsul ve mürselliği hakkında ihtilaf edilmiştir. Bak: Nasbu'r Râye, Cilt: 4, Sayfa: 48. Yine hadisin Cabir b. Abdullah'tan olmak üzere başka bir şahidi de vardır Tirmizî, Cilt: 3, Sayfa: 539 nakletmiştir. Onun tarikiyle kendi nezdinde Haccac b. Ertae vardır. Buna rağmen Tirmizî: "Hasen, sahih hadistir." demiştir. Hadisin Râbi, onun Cabir b. Semura'dan ve Hamis, onun da İbn Ömer'den şahidi de vardır. Her ikisini de Taberanî nakletmiştir. Nasbu'r Râye, Cilt: 4, Sayfa: 48, 49 eserinde de böyle geçer. Daha ayrıntılı bilgi için bu esere bakınız.

799 Tirmizî, Cilt: 3, Sayfa: 539; İbn Mace, Cilt: 2, Sayfa: 763. Bu geçen hadisin şahidlerinden birisidir. Hadisin tarikinde Haccac b. Ertae bulunmaktadır.

İbn Ömer hadisinde ise şöyle geçmişti: "Bunun üzerine bir adam ayağı kalkıp: 'Ey Allah'ın Resulü! Adamın birisi bir ata karşılık bir çok atı ve deve yavrusuna karşılık yaşlı bir deveyi satsa buna ne dersiniz?' diye sordu. Allah'ın Elçisi (sallallâhu aleyhi ve sellem): 'Elden ele (yani peşin) olursa bir sakıncası yoktur.' buyurdu."[800] Bu ise mefhum açısından misli misliyle olduktan sonra vadeli satışın mübahlığını göstermektedir.

Dördüncüsü: Aynı cinsinden olsun, başka cinsten olsun, bir malın başka bir mal ile satıldığı tüm vadeler haram olur.

el-Muvaffak şöyle demiştir: Bu görüş, gerçekten çok zayıf durmaktadır; çünkü bu hükmün varlığının isbat etmesi, (bunun hakkında) nas, icma ve doğru kıyas olmadığı halde asla muhalefet etmektedir. Zira bu durumda üzerinde icma edilen yahut açıkça nas bulunan birtakım vasıflar vardır ki, fazlalık (faizinin) haramlığı konusunda bir etkisi vardır; dolayısıyla bunu muteberlik derecesinden silip görmezlikten gelmek caiz olmaz. İşte yolu bu olanın –asla muhalefet etmese dahi- hükmü isbat etmesi caiz değildir. Öyleyse asla muhalif olduğu halde bu denli bir alışverişin helalliği nasıl sabit olsun?

Rivayetlerin en sahih olanı ilk rivayettir; çünkü asla uygundur. Buna muhalif olan (diğer) hadisler hakkında Ebu Abdullah (İmam Ahmed): Bu hususta itimad edilecek bir hadis yoktur; muhalif olanlardan sakınmayı yeğlerim, demiştir. Kendisine İbn Abbas ve İbn Ömer'in hadisleri zikredildiğinde ise o: Bu iki hadis mürseldir, cevabını vermiştir. Semura hadisini el-Hasen, Semura'dan nakletmiştir; ondan sema'da bulunduğu sahih değildir. Cabir hadisi hakkında da Ebu Abdullah şöyle demiştir: Burada geçen (ravi) Haccac rivayette: "*Nesâ (vade)*" ifadesini eklemiştir, Leys b. Said ise bunu İbn Zübeyr'den işitmiştir ama "*Nesâ (vade)*" ifadesi zikredilmemiştir.

Yaş olan meyveye karşılık kuru meyvenin satışı: Cinsinden olmak üzere hakkında faizin cereyan ettiği kuru meyveye karşılık yaş olan bir meyveden herhangi bir şey satılamaz. Mesela kuru hurmaya karşılık yaş hurma, kuru üzüme karşılık yaş üzüm ve peynire karşılık süt vb.

---

800 Bu hadisin kaynağı, "Faizli mallarda söz konusu olan illet" başlığında geçmişti. Hadisin tarikinde ise Ebu Cenap el-Kelbi yer almaktadır.

gibi. Bunu, Leys, İmam Malik, İmam Şafiî, İshak, Ebu Yusuf ve Muhammed söylemiştir. Çünkü Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurur: "Yaş hurmayı kuru hurma karşılığında satmayınız." Buharî ve Müslim ittifak etmiştir.[801]

Sâd'dan rivayet edildiğine göre, o şöyle demiştir: "Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den işittim yaş hurma karşılığında kuru hurma almanın hükmü kendisine sorulduğunda yanında bulunanlara: 'Yaş hurma kuruduğunda eksilir mi?' buyurdu. Onlar da: 'Evet.' deyince; bu tür alışverişi yasakladı."[802] Bir lafız da şöyledir: "Onlar: 'Evet.' deyince, Allah'ın Elçisi (sallallâhu aleyhi ve sellem): 'O zaman (bu şekilde satışı) olamaz.' buyurdu."[803] Bu şekildeki satıştan menetmiş ve kuruduğu zaman hurmanın ağırlığının eksileceği illetini ifade etmiştir. Çünkü bir bölümü eksildiği halde diğeriyle satış icra edildiği için, bu cinste faiz cereyan etmiş olmaktadır. Bu da -olgunlaşmış meyvenin ham olanla satışı gibi- caiz değildir. Hadisin öncesiyle (bağlantısının olduğunu) söylemek lazım değildir; çünkü aradaki farklılıklar azdır.

Ebu Hanife ise bunun (kuru hurmaya karşılık yaş hurmanın satışının) caiz olduğunu söylemiştir. Ona ise geçen açıklamalarla cevap verilmiştir.

Yaş olanların misliyle; Mesela: Yaş hurmanın, yaş hurma ile ve yaş üzümün de yaş üzümle satışı ilim ehlinin çoğunluğunun görüşüne göre misli misline olmak üzere caizdir. Çünkü her ikisi de eşit seviyede ele alınmakta ve birisi diğerinden noksan olmamaktadır. Bu durumda kuru

801 Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 4, Sayfa: 383; Müslim, Cilt: 3, Sayfa: 1168.

802 Tirmizî, Cilt: 3, Sayfa: 528; İbn Mace, Cilt: 2, Sayfa: 761; Dârakutnî, Cilt: 3, Sayfa: 49; Hakim, Cilt: 2, Sayfa: 38, 39 ve diğerleri... Tirmizî der ki: Hasen, sahihtir. Hakim ise: "Malik b. Enes'in önderliğindeki nakil alimlerinin görüş birliğine göre bu hadis sahihtir. Bu hadisten nakilde bulunan herkes için hükmü aşikardır; çünkü bu hadisin rivayeti ancak sahih olarak gelmiştir. Özellikle de Medine ehli hadisi noktasında... Sonra bu hadis imamlarının mutabaatı da söz konusudur..." demiştir. Bulûğu'l Merâm, Sayfa: 173'te der ki: "Bunu İbn Medîni, Tirmizî, İbn Hibban ve Hakim sahih görmüşlerdir." Daha fazla ayrıntı için Hattabi'nin, Meâlimu's Sünen eserine bakınız. Bunun yanında et-Telhisu'l Habir, Cilt: 3, Sayfa: 9, 10 ve İrvau'l Galil, Cilt: 5, Sayfa: 199-201 eserlerine de bakınız.

803 Bu rivayet Ahmed, Cilt: 1, Sayfa: 179 ve Dârakutnî, Cilt: 3, Sayfa: 50'de geçmektedir. Geçen kaynağa bakınız.

hurmanın, kuru hurma ile satışı gibi sayılır. Nitekim Yüce Allah'ın: "*Alışverişi de helal kıldı.*" (Bakara Suresi: 275) buyruğu genel hüküm ifade etmektedir ve bundan da üzerinde nassın icra edildiği: "Kuru hurmanın, kuru hurma ile satışı" kapsam dışına çıkmaktadır. O da bu anlamda olmadığına göre, genel hüküm üzere kalmış oluyor.

Kuru olanı ise İmam Şafiî bundan men etmiştir. Ama Hıyar ve benzeri kuru olmayan meyveler hakkında ise iki görüş gelmiştir. Çünkü stoklanma durumunda iken bunların eşitlenip eşitlenmeyeceği bilinmemektedir; bu haliyle kuru hurmanın yaş olana satışına benzemektedir.

Bunun doğru olmayacağı şeklinde cevap verilmiştir. Zira söz konusu olan farklılıklar çoktur ve -meselemizin tersine- bu ikisinden birisi eksilmektedir (diğer ise eksilmemektedir.)

Bilmeden eşit olarak vermek, bilerek fazla olarak vermek gibidir: Ölçülen türdeki eşyaların ağırlık olarak (yani tartılarak) ölçülüp satılması ve tartılan eşyaların da ölçü ile tartılıp satılmaları caiz değildir. Çünkü ölçülen eşyalar misli misline satılmaları ölçülen eşyalarda ve yine tartılan eşyaların misli misline satılmaları da tartılan eşyalarda şart koşulmuştur. Buna göre bir rıtl ne zaman ki diğer rıtl'a karşılık ölçülerek satılacak olursa, söz konusu olan bu rıtılın hafifliği ağır olandan daha fazla olacaktır; bu durumda da ölçüde farklılık meydana gelmiş olacaktır. Fazlalığı bilmeyecek olur, ancak eşit şekilde verildiğini de anlamayacak olursa, bu (satış) sahih olmaz. Bu, tıpkı bu malın bir kısmını diğer bir kısmına karşılık götürüp ve göz kararı olarak satmaya benzer. Aynı zamanda tartılan eşyaların da ölçü ile tartılıp satılmaları böyle olur da tartıda misli misline tahakkuk etmeyecek olursa, bu da sahih olmaz ve ölçülen eşyalar konusundaki açıklamalar gibi kabul edilir.

Bir kısmını cüzâfen (götürü ve göz kararı) olarak bir kısmıyla ya da iki taraftan birisiyle götürü şeklinde satacak olursa, bu caiz olmaz. İbn Munzir der ki: İlim ehli bunun tek bir sınıftan olması halinde caiz olmayacağı hususunda icma etmişlerdir. Çünkü bu noktada Müslim'in, Câbir'den yaptığı rivayete göre, o şöyle demiştir: "Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) ölçüsü bilinmeyen bir hurma yığınının, miktarı

belli hurma karşılığında satılmasını men etmiştir."[804] Çünkü bunda misli misline satış şarttır ve bunu bilmemek ise –gerçek şekildeki fazlalık gibi- alışverişi iptal etmektedir.

Aynı iki cins gibi kendisinde misli misline şartı aranmayan ve faiz de olmayan satışlara gelince, bunların kimisinin kimisiyle ölçülerek, tartılarak ve göz kararı şeklinde satılmaları caizdir. İbn Munzir şöyle demiştir: Aynı sınıftan olmak üzere iki yiyecek hakkında hangisinin kaç kilo olduğuna dair yiyecek yığının satışının caiz olmayacağı noktasında ilim ehli icma etmişlerdir. Bunun yanında iki (farklı) sınıfın satışında ise bir beis yoktur. Çünkü Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "Bu maddeler farklı cinsten olduğu zaman, peşin olmak şartıyla istediğiniz gibi satın." Bir de Yüce Allah'ın: "*Allah alışverişi helal kılmıştır...*" (Bakara Suresi: 275) buyruğu genel anlamda geldiği için, bizler de hakkında misli misline satışının vacip olduğu tek bir cinsi tahsis ettik. Bu durumda, ayetteki ifadenin dışında kalanların, genel hükme tabii olması icap eder. Bunda fazlalığın oluşması caiz olacağı için de her iki tarafın götürü ve göz kararıyla satışı caiz olur; sanki ölçünün tartılan eşya ile satışı gibi sayılır. Bu da göstermiş oluyor ki gerçek bir fazlalık men etmiyorsa, muhtemelen bunun men edici olmayacağı evladır.

Cins ve tür: *Cins:* Türevleriyle olmak üzere farklı eşyalara şamil olan, *Tür* de Muşahhas olmak üzere farklı eşyalara şamil olan demektir. Kimi zaman tür, altında olana nispetle cins hükmünde olur; kimi zaman da üzerindekine nisbetle tür hükmünde olur. Burada murad edilen ise; En has ve en özgü cins ile en has olan türdür. Dolayısıyla has çatısı altında iki tane tür bir araya gelecek olursa, o takdirde ikisi de cins sayılmış olurlar; tıpkı Hurma ve Buğday türleri gibi. İki eşya şayet cins çatısı altında bir araya gelecek olursa, o takdirde –türevleri farklı da olsa- şeriatın fazlalık (faizi) sebebiyle haram kıldığı hükmü bunlarda sabit olur.

el-Muvaffak der ki: Bildiğimiz kadarıyla hurmanın, hurma karşılığında eşit bir şekilde satılmasının vacipliği hakkında ilim ehli arasında bir ihtilaf bulunmamaktadır. Bunun yanında -türleri aynı ve farklı da olsa- hadiste zikri geçen diğer sınıfların durumu da böyledir.

804 Sahih-i Müslim, Cilt: 3, Sayfa: 1162.

Asli itibariyle farklı olan iki eşya “has” çatısı altında ortak olursa, bu eşyalar iki (ayrı) cins olarak kabul edilir. Un, Ekmek, Yağ ve farklı türdeki sıkılmış meyve sularının hepsi de asli itibariyle farklı olan cinslerdir. İmam Ahmed’den nakledildiğine göre Hurma sirkesi ile Üzüm sirkesi aynı cins sayılmaktadır. Bu, İmam Malik’ten de aktarılmıştır; çünkü has ismi ikisini de bir araya getirmiştir. (Ama) doğrusu bunların iki (ayrı) cins olduklarıdır; çünkü farklı olan iki asla sahiptirler. Öyleyse farklı cinstirler. Buğday unu ile Arpa unu gibi.

Kimi zaman da cins tektir, ama iki farklı cinse şamil olur. Mesela; Hurmanın, Çekirdeğe ve benzerlerine şamil olması gibi, nitekim ikisi de birer cins sayılmaktadır. Süt de ayrana ve kaymağa şamildir, ikisi de birer cins sayılmaktadır. Yaratılış itibariyle birbirlerine bitişik olan şeyler de tek bir cins sayılırlar, buna göre biri diğerinden ayrılacak olursa, iki cins olmuş olurlar ve asli itibariyle iki cins hükmü olarak kabul edilirler.

Buğday ve Arpa: Buğday ve Arpa iki farklı cinsten sayılır. Bu, mezhebimizin görüşünü oluşturmaktadır. Bunu, Sevri, İmam Şafiî, İshak, Ebu Sevr ve Rey ashabı da söylemiştir. Çünkü Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurur: “Bu maddeler farklı cinsten olduğu zaman, peşin olmak şartıyla istediğiniz gibi satın.”[805] Bir lafız da şöyledir: “Yine peşin olmak üzere arpa daha fazla olduğu halde buğdayı arpa mukabilinde satmakta mahzur yoktur, ama veresiye caiz olmaz.”[806] Bu da açık ve sahih olandır; dolayısıyla –tersini ifade eden başka bir delil olmadığı sürece- terk edilmesi caiz olmaz. Çünkü “has” ismi çatısı altında ortak olmadıkları için -Hurma ve Buğday’da olduğu gibi- aynı cinsten sayılmazlar. (Faizin söz konusu olduğu) altı sınıfta ismi olduğundan dolayı da diğerleri gibi ayrı cinslerden kabul edilmişlerdir.

İmam Ahmed’den; Buğday ve Arpa’nın aynı cinsten oldukları görüşü nakledilmiştir. Bu, İmam Malik ve Leys’ten de aktarılmıştır. Çünkü bu

805 Ubade b. Samit hadisinden bir bölüm, Sahih-i Müslim, Cilt: 3, Sayfa: 1211, az önce defalarca geçmişti.

806 Bu lafız Ebu Davud’a, Cilt: 3, Sayfa: 646 ve Nesaî’ye, Cilt: 7, Sayfa: 276 aittir. İbn Mace’nin lafzı ise şöyledir: “Peşin olduktan sonra istediğimiz şekilde buğdaya karşılık arpa ve arpaya karşılık da buğdayı satabilmekle emrolunduk.” Sünen-i İbn Mace, Cilt: 2, Sayfa. 758.

noktada Müslim'in, Mâmer b. Abdullah'tan yaptığı rivayete göre; "Kendisi kölesinin eline bir ölçek buğday vermiş ve onu satmasını, parası ile arpa almasını söylemişti. Köle çarşıya giderek bu buğday ile bir ölçekten biraz fazla arpa almış, Ma'mer de bunu görünce: "Neden böyle yaptın? Haydi git bu arpayı geri ver, sakın misli misline olmayan şeyi alma! Çünkü ben Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in: *'Yiyecek ile yiyecek misli misline satılır.'* derken işitmiştim." demiştir. Devamla Ma'mer: "O gün bizim yediğimiz arpa idi." dedi. "Bu onun misli değil." diyenlere ise: "Benzeri olmasından korkarım." cevabını vermiştir.[807] Çünkü ikisinden birisi, diğeri ile aldatılmaya müsaittir; dolayısıyla da aynı cinsi imiş gibi sayılırlar.

Buradaki hadis hakkında, cinsin gizlenmiş olmasının zorunlu olduğu, şeklinde cevap verilmiştir. Buna dair delil ise diğer yiyecek cinsleridir. Muhtemelen onlarca zikri geçen yiyecekleri kasdetmiş olsa gerek... Sonra eğer bu hüküm genel manada olsaydı, açık olan has'ın öne geçmesi icap ederdi. Ma'mer'in ameli ve sözü ise Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in kavline ters değildir; nitekim diğer görüş sahiplerinin ileri sürdükleri kıyas, altın ve gümüşün satışıyla çelişki oluşturmaktadır.

Etin birtakım cinsleri vardır: Et hakkında iki görüş gelmiştir:

1) Ete ait, davarlar, vahşi hayvanlar, kuşlar ve su hayvanları olmak üzere dört hayvan cinsi vardır. Bu, İmam Malik'in mezhebidir. Ancak o davarlarla vahşi hayvanları aynı cins olarak saymıştır ve bu halde ona göre hayvanların cinsi üç tanedir. O, bu görüşüne gerekçe olarak, bu hayvanların etleri hakkında, kendisinden istifade edilen ve kasdın etleri yenilenler olduğunu göstermiştir; bu şekilde de cinslere ayrılmıştır. Bu görüş, gerçekten zayıftır; çünkü bu hayvanların birtakım cinslere ayrılmış olması, bunların sadece dört sınıfa münhasır olduğunu gerektirmez. Zira bu, nadir de değildir ki üzerine kıyas edelim.

2) Farklı asıllara göre bu etlerin cinslere ayrılmış olmasıdır. Bu ise Ebu Hanife ve bir görüşüne göre de İmam Şafiî'ye aittir. Bu görüş, daha doğrudur; çünkü asıllarına tabi olan fer'i kısımlar, cins cins olduğundan, birtakım cinslere ayrılmış sayılır. Un ve ekmekler gibi.

807 Sahih-i Müslim, Cilt: 3, Sayfa: 1214.

Et de iç yağlar da birer cinstir. Ciğer, Dalak bir sınıf, Kalp bir sınıf ve Beyin de bir sınıftır. Her sınıfı, diğer sınıf ile fazla olarak satmak caizdir. Bu, Ebu Hanife ve İmam Şafiî'nin kavlidir. Çünkü bunlar birer cins sayıldıklarından, altın ve gümüşte olduğu gibi fazla olarak satılmaları caiz olur.

el-Kâdı (İyaz) ise; Etin iç yağa karşılık satılması caiz değildir, demiştir. Bunu, İmam Malik de kerih görür ancak misli misline olursa başka.

Süt hakkında ise iki tane görüş gelmiştir: *Birincisi*, Et konusunda zikredildiği üzere süt tek bir cinstir, *İkincisi* de Et gibi farklı bir asla göre birtakım cinslerden sayılır. Bu görüş, İmam Şafiî'nin mezhebine aittir. Sütün cinsinden başkasıyla fazla olarak ve peşin olarak da istediği gibi ve bunun yanında keylî olarak da misli misline cinsiyle satışı caizdir. Bunların sütten yahut ekşimiş sütten olması arasında veyahut da birisinin sütten diğerinin de ekşimiş sütten olması arasında bir bir fark yoktur. Çünkü özelliğin değişmesi satışın cevazını engellemez, iyi ve âdi mal olması gibi. Bunlardan birisi su ile ya da başkasıyla şaibeli olursa, o takdirde onun halis süte karşılık satılması caiz olmaz; cinsiyle şaibeli olması da öyledir. Çünkü bu durumda onunla -bir maslahat dışı- cinsiyle beraber olmuş olur.

Mezhebimizin zahirine göre kaymağın ve yağın, yoğurda karşılık olarak satışı, misli misline ve fazla olarak caizdir. Çünkü ikisi de birer cinstir ve bir asla bağlı iki şeydir; tıpkı et ve iç yağı gibi. Tereyağ'ın yoğurda karşılık satışını caiz görenlerden birisi de Sevri, İmam Şafiî ve İshak'tır. Zira içerisinde sütün yer aldığı tereyağı az da olsa kasdedilen değildir. Bunun yanında, normal yağın yoğurda karşılık satılması ise cevaz noktasında daha evla sayılır; çünkü yoğurttaki yağ oranı hâlidir (yok denecek kadar azdır), buna göre tereyağının, normal yağa karşılık satışı caiz değildir. Çünkü tereyağın içerisinde oldukça az süt bulunur, ama normal yağın içerisinde bulunmayışıyla, misli misline satışı hâli olarak kabul edilir. Nitekim tereyağından elde edildiği için bununla satışın yerine getirilmesi caiz de olmaz; tıpkı zeytinyağına karşılık, zeytin satmak gibidir. Bu, Şafiî mezhebinin görüşüdür.

Tereyağı, sade yağ ve yoğurttan herhangi bir şeyin –peynir, ağız sütü vs. gibi- süte ait türevlerinden bir şeye mukabil olarak satılması caiz değildir. Çünkü bu türevler, diğerlerinden çıkarılmış şeyler değildir, hükmü de

içerisinde tereyağının yer aldığı süt hükmü gibi sayılır; dolayısıyla da –bu türevlere ait sütün satışı gibi- satılmaları caiz olmaz.

Etin hayvan karşılığında satışı: Mezhebimize göre etin, cinsinden olan hayvan karşılığında satışının caiz olmayacağı hususunda bir ihtilaf yoktur. Bu, Maliki, Şafiî ve Yedi Ülke fakihlerinin de mezhebini oluşturmaktadır. Çünkü nakledildiğine göre; "Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem), hayvanın et karşılığında satışını men etmiştir."[808]

Ebu Zinât şöyle demiştir: "(Sahabelerden) yetiştiğim herkes hayvanın et karşılığında satışını yasaklamışlardır."[809] Ayrıca et, faizin söz konusu olduğu bir tür olup, kendisinin aslı olan bir şey karşılığında satılmaktadır; bu yüzden -susamın, susam yağına mukabil olarak satışı gibi- caiz değildir.

İmam Malik'ten nakledildiğine göre etin, canlı bir hayvan karşılığında, canlı hayvanın yenilmek kasdıyla etinin hazır edilmesi karşılığında ve başkasıyla satışı caiz değildir.

Ebu Hanife ise bunun mutlak olarak caiz olacağını, çünkü bununla faiz malı, faiz olmayan mal ile satmış olacağı, şeklinde değerlendirmiştir.

Ona ise geçen açıklamalarla cevap verilmiştir.

Ama etin, hayvanın kendi cinsinden olmayan bir hayvana mukabil olarak satışına gelirsek, İmam Ahmed'in sözünün zahirinden ve el-Hârki'nin görüşünden anlaşılan, bunun caiz olmayacağı yönündedir. el-Kâdı (İyaz) ise bunun caiz olduğunu tercih etmiştir. İmam Şafiî'ye ise

---

808 Mâlik, Muvatta, Cilt: 2, Sayfa: 655; Zeyd b. Eslem, onun Said b. Müseyyeb'ten merfu olarak yaptığı nakille... Malik'in tarikiyle de Dârakutnî, Cilt: 3, Sayfa: 71; Hâkim, Cilt: 2, Sayfa: 35; Beyhakî, Cilt: 5, Sayfa: 296. Beyhakî: Doğrusu bu hadisin mürsel olduğudur, demiştir. Ona ait müsned olarak el-Hasen, onunda Semura'dan yaptığı nakille şu şahidi gelmiştir: "Hz. Peygamber (s.a.v.) koyunun et karşılığında satışını men etmiştir." Bunu Hakim, ondan da Beyhakî tahriç etmiştir. Hakim: İsnadı sahihtir, der. Beyhakî de şöyle demiştir: "Bu isnad sahihtir, Hasan-ı Basri'nin, Semura b. Cündüp'ten olmak üzere semaını (işittiğini) kabul edenler, bu hadisi mevsul sayarken, bunu kabul etmeyenler ise bu hadisin iyi bir mürsel rivayet olduğunu, bunun Said b. Müseyyeb ve Kasım b. Ebu Bezze'nin mürseline ve Hz. Ebu Bekir (r.a.)'ın da kavline katıldığını öngörürler." Kasım ve Ebu Bekir'den nakledildiği rivayet için bak: es-Sünenü'l Kübra, Cilt: 5, Sayfa: 297. el-İrva, Cilt: 5, Sayfa. 198 eserinde ise şöyle der: "Ezcümle, bu hadis-i şerif bu tariklerle en az derecesiyle hasendir."

809 Bak: Muvatta, Cilt: 2, Sayfa: 655; es-Sünenü'l Kübra, Cilt: 5, Sayfa: 297.

ait iki görüş bulunmaktadır. Bunun yasak olduğunu kabul edenler, ilgili hadislerin genel manasını delil göstermişlerdir ve etin tek bir cins olduğunu belirtmişlerdir. Bu satışın caiz olduğunu kabul edenler ise faiz malın, başka bir asıl ve cinsle satıldığını, dolayısıyla tıpkı meyvelerin satışında olduğu gibi bunun da caiz olacağını belirtmişlerdir.

Şayet bunu, eti yenilmeyen bir hayvana karşılık satmış olursa, satış caizdir. Bu, fakihlerin genelinin görüşünü oluşturmaktadır.

Faiz bir malın, aslında kendisinden bulunan bir eşyaya karşılık satışı: Faiz maldan bir şeyi, aslında kendisinden bulunan bir eşyaya karşılık satılması caiz değildir. Mesela susamın, susam yağına, zeytinyağının da zeytine mukabil olarak satışı ve diğer yağların asıllarına karşılık satışı ve meyve suyunun da asıllarına karşılık satışı gibi. Bunu, İmam Şafiî söylemiştir. Çünkü bu, faiz bir malın, aslında kendisinde bulunan bir eşyaya karşılık satışı demektir. Bu nedenle de satışı caiz değildir; tıpkı ete karşılık hayvanı satmaya benzer, kuşkusuz bunu nas (delil) açıkça ifade etmiştir.

Ebu Sevr ise bunun caiz olduğunu, çünkü aslın da mananın da farklı olduğunu ileri sürmüştür. Ebu Hanife ise şöyle demiştir: Yağın ve meyve suyunun aslının, münferid olandan daha az olduğu kesin olarak bilinecek olursa o zaman caiz olur, bilinmeyecek olursa caiz olmaz.

"Müdd'ü Ucve" konusu: Bir müd ve dirheme karşılık bir müd ve dirhem ya da iki müd ve iki dirhem satmak veyahut süsü cinsine karşılık bir süsü satmak gibi bir kısmını bir kısmıyla olmak üzere, içinde faiz olan bir şeyi satacak olur ve bunların yanında yahut ikisinden birisinde cinsinden başkası bulunacak olursa, işte buna "*Müdd'ü Ucve*" adı verilir. Mezhebimize göre bu türlü bir işlem caiz değildir. Bunu, İmam Şafiî, İshak ve Ebu Sevr de söylemiştir. Çünkü bu hususta Fedâle b. Ubeyd'den rivayet edildiği üzere, o şöyle demiştir: "Hayber savaşı günü, on iki dinara içinde altın ve kıymetli taş bulunan bir gerdanlık satın alıp, altınını taşından ayırdım. Gerdanlıkta on iki dinardan daha fazla altın buldum ve durumu Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e söyledim. Bunun üzerine Allah'ın Resulü (sallallâhu aleyhi ve sellem): "Gerdanlık, ayrılmadıkça satılmaz." buyurdu.

Bir lafız da şöyledir: "Bunun üzerine Allah'ın Elçisi (sallallâhu aleyhi ve sellem) sadece gerdanlıkta bulunan altının çıkarılmasını emir buyurdu sonra da onlara: 'Altını, altın karşılığında ancak tartısı tartısına satınız.' buyurdu."[810]

Çünkü bir akit, iki farklı cinse sahip olan ivazı birleştirdiği vakit, onlardan birisinin diğerinin cinsindeki kıymet ve değeri kadar taksim edilmesi gerekmektedir. Buna göre kıymeti farklı olursa, ivazdan aldığı şey de farklı olur. Bu nedenle bir kimse bir ok ya da kılıcı bir değer karşılığında satın alsa, o takdirde alıcı, söz konusu değeri kadar olmak üzere adaletli bir şekilde o oku alabilir. Biz, bu uygulamayı -değeri üç dirhem olan- iki dirhem ve iki müd değerindeki bir şeye karşılık, bir dirhem ve bir müd olarak satacak olursak, o takdirde dirhem, üçte ikilik müdde mukabil, dirhemle beraber olan o müd ise bir müd ve üçte birlik kısma mukabil olarak gerçekleşir. Bu da değerler farklılaştığı vakit söz konusu olur, eşitlenecek olursa da bu bilinmeyebilir; çünkü kıymetlendirmek bir zan ve tahminden ibarettir, eşitlemeyi bilmemek ise faiz konusunda olmayan şeyi bilmek gibi sayılır.

Hammad b. Ebu Süleyman ve Ebu Hanife ise: Bunların hepsi münferit olanın, başkasıyla birlikte olduğundan daha fazla ya da ondan her birisinin başka cinsinden olması halinde caiz olur, demişlerdir. Buna cevaz verenler, bu bağlamda akdin sahih olacağına hamledileceğine imkân verdiğini ve bunun fesada götürmeyeceğini gerekçe göstermişlerdir. Buna göre kasaptan et satın alınmış olsa, bu -etin leş olma ihtimali olduğu halde- satın alınması caizdir. Ancak akit sahih olsun diye bu etin tezkiye (İslami usüllere uygun şekilde boğazlanmış olması) olarak hamledilmesi icap eder. Mesela bir kimseden bir eşya satın alsa –o malın başkasına ait olup olmama ihtimali bulunduğu halde, bu satış akdinin sahih olması için izin vermemesi ihtimali olduğu halde- o malı alması caizdir. Kuşkusuz burdaki sahih kılma, cinsine karşılık başka bir cinsi mümkün kılma ya da başka bir cinsi misline zâid olarak mukabil kılmaktır.

Şöyle cevap verilmiştir: Akdin sahih ve fesadı açısından gereğine göre hamledilmesi gerekmektedir. Mesela bir kimseden bir eşya satın alsa,

---

810 Sahih-i Müslim, Cilt: 3, Sayfa: 1213.

onun bu alışverişi geçerli olur; çünkü zahiren o mala maliktir demektir, bir de malın peşin olarak alınması, mülkün varlığına delildir. Şayet bir et satsa, zahiren bu et uygun bir şekilde boğazlanmış et hükmünde sayılır; çünkü bir müslüman normalde leş olan bir eti satmaz.

Bir kimse -tavanı altınla kaplı bir evde olduğu gibi- kendi cinsi dışında içinde faizin söz konusu olduğu bir malı satsa ve yanında da kendisi satılmış olan bir cinsi de olur da ancak kasdedilen bu olmazsa, bu satış caiz olur.

el-Muvaffak der ki: Bu konuda bir ihtilaf bilmiyorum. Aynı şekilde bir eve karşılık, tavanın her yeri altın ve gümüşle kaplı olmak üzere bir evi satsa bu caizdir. Çünkü satışta kasdedilen, içerisinde faizin söz konusu olduğu değildir; dolayısıyla bunun var olması sanki yok olması gibi kabul edilir.

Daru'l Harp'te faiz: Daru'l İslam'da haram olduğu gibi faiz Daru'l Harp'te de haramdır. Bunu, İmam Malik, Evzai, İmam Şafiî, İshak ve Ebu Yusuf söylemiştir. Nitekim ayet ve hadislerin genel manası bunu gösterir. Çünkü Daru'l İslam'da haram olan bir şey, Daru'l Harp'te de haram sayılmaktadır, Müslümanlar arasında faizin haram olması da böyledir.

Ebu Hanife ise; Daru'l Harp'te Müslüman ile harbî (savaşçı kafir) arasında faiz cereyan etmez; çünkü harbî olanların malları mübahtır. Onların mallarına dokunmayı yasaklayan tek şey Daru'l İslam'da eman verilmiş olmasıdır; dolayısıyla durum böyle olmaz ise bu mübah olur, demiştir.

Onun ileri sürdüğü bu görüş, harbî olanın Daru'l İslam'a girmesiyle çelişki oluşturmaktadır; çünkü onun malı -emanın dokunmayı yasakladığı hususlar dışında- mübahtır.

İki nakitten birisinin diğeriyle satışı: İki nakitten birisinin diğeriyle satımı caizdir, bu şekilde ilim adamlarının çoğunluğunun görüşüne göre aynı ve zimmeti ile sarf (mukabilinde vermek) olur. Nitekim bu minvalde İbn Ömer'den gelen rivayete göre, o şöyle demiştir: "Bakî'de deve satardım; bazen dinar karşılığında satar dirhem alır, bazen de dirhem karşılığı satar, dinar alırdım. (Sattığımda ise) dirhemin yerine şu dinarı alır ve aldığımda da bunun yerine şunu verirdim. Bunun üzerine Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in yanına gidip: "Ey Allah'ın Resulü! Müsade eder

misin, sana bir şey soracağım. Ben bir malı dirhem mukabilinde satıp, dinar alıyorum. Bunun yerine şunu alıyor ve bunun yerine şunu veriyorum (altının yerine gümüşü alıp veriyorum), dedim. Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem): 'Aranızda (ödenmemiş) bir şey kalmadıkça o günün rayici ile (birinin yerine ötekini) almanda bir sakınca yoktur.' buyurdu."[811]

el-Muvaffak der ki: İlim adamları, buna mukabil olarak bir değerin ödeneceği hususunda ihtilaf etmemişlerdir; ancak Rey ashabından gelen görüş bunun dışındadır. Çünkü onlar: Karşılıklı rızaya dayandığı sürece buna mukabil olarak altının ödenebileceğini, çünkü peşin bir satış olması hasebiyle, bu durumda cinsi farklı olduğu vakit karşılıklı rızaya dayanmış olmasıyla da bu satışın caiz olacağını belirtmişlerdir. Tıpkı ivazın, başka bir ivaza karşılık satışı gibi kabul edilir. İlk görüşe dair delil Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in: *"O günün rayici ile birinin yerine ötekini almanda bir sakınca yoktur."* buyruğudur. Çünkü bu bir ödeme şeklinde cereyan ettiğinden, misli gibi kayıt altına alınır, sanki cinsinden onu ödemiş gibi sayılır. Şekil açısından misli misline ödemeler mümkün olmadığından dolayı misli misline olan ödeme şekilleri burada kıymet açısından ele alınmıştır.[812]

"Meblağın bir kısmını kaldırmak ve ödemek" konusu: Taksitli borcu olan bir kimse, alacaklı olana: Şu meblağın bir kısmını benden kaldır da ben de senin borcunun kalan kısmını hemen ödeyeyim, dese bu caiz olmaz. Bunu, İmam Malik, İmam Şafiî, Sevri, İshak ve Ebu Hanife söylemiştir. Çünkü bu satış, hulul satışı sayıldığından caiz değildir. Aynı şekilde alacaklının borcuna ilave ederek: Sana on dirhem (gümüş) vereyim de sendeki yüz dirhem borcu hemen öde, demesi de böyledir.

---

811 Ebu Davud, Cilt: 3, Sayfa: 650, Hadisin siyakı ona aittir. Tirmizî, Cilt: 3, Sayfa: 544; Nesaî, Cilt: 7, Sayfa: 281, 282. Hakim, Cilt: 2, Sayfa: 44. Hakim der ki: Müslim şartına göre hadis sahihtir. Hadisi Zehebî ise onaylamıştır. Semâk b. Harb dışındaki raviler sikadırlar, o da doğru sözlüdür. Ancak Tirmizî: "Bunu sadece Semâk b. Harb, onunda Said b. Cübeyr, onun da İbn Ömer'den yaptığı rivayetin hadisi tarafından merfu olarak biliyoruz. Davud b. Hind ise bu hadisi Said b. Cübeyr'den, onunda İbn Ömer'den yaptığı mevkuf rivayetle aktarmıştır." demiştir. Beyhakî der ki: "Bu hadisi Semâk b. Harb merfu şekilde nakletmekle tek kalmıştır." Bu nedenledir ki hadis mevkuf olarak illetli görülmüştür. Bak: et-Telhisu'l Habir, Cilt: 3, Sayfa: 25, 26.

812 Daha ayrıntılı açıklamalar için Hattabi'nin, Meâlimu's Sünen, Cilt: 5, Sayfa: 25, 26 eserine bakınız.

Karşılıklı olarak alınan sarf[813] **konusu:** Sarf; bazı nakit değerlerin diğerleriyle karşılıklı olarak satılmasıdır. Satış meclisinde nakdin kabzedilmesi -ihtilafsız olarak- bu satışın sıhhat şartı sayılmaktadır.

İbn Munzir der ki: Kendilerinden ilim aldığım âlimler; Akit meclisinden ayrılmadan evvel sarf işleminde bulunan iki tarafın, bedeli kabzetmeden ayrılmaları durumunda o satışın fasit olacağı noktasında icma etmişlerdir. Bunun temeli Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in: şu buyruklarıdır: "Gümüşe karşılık altın satışında şunlar şunlar dışında faiz vardır."[814]; "Ayrıca bunları kendi cinsleriyle değiştirirken bir bedeli peşin, diğerini vadeli yapmayın, ikisini de peşin değiştirin."[815] ve "Bu maddeler farklı cinsten olduğu zaman, peşin olmak şartıyla istediğiniz gibi satın."[816]

Süre uzasa dahi satış meclisinde kabzedilip (bedelin) alınması da yeterlidir. Hatta (her iki taraf) yürüyerek yan yana ikisinden birisinin evine doğru gitmiş olsalar yahut da sarraf'ın yanına varmış olsalar ve bedeli (o yerde) kabzedip alsalar, bu satış yine caiz olur. Bunu, İmam Şafiî söylemiştir. İmam Malik ise; Satış meclisinden ayrılmış oldukları için bunun hayırlı olmayacağını ifade etmiştir.

Her iki tarafın da bedeli kabzetmeden evvel ayrılmış olacakları, şeklinde cevap verilmiştir. Böylelikle seyreden bir geminin ya da yürüyen tek bir bineğin üzerinde olup da beraber (satış akdi yapmış kimseler) gibi sayılırlar. Nitekim askerin yanı başında yürüyen iki kişi hakkında Ebu Berze el-Eslemi'nin: *"Sizi bundan ayırmış olacağınızı öngörmüyorum..."*[817] hadisi de buna işaret etmektedir.

Bedeli kabzetmeden önce (meclisten) ayrılacak olurlarsa sarf akdi iptal olur; çünkü şartı bozulmuştur. Peki, bedelin bir kısmını kabzetse, diğer

---

813 Sarf: Parayı, para karşılığında satmak, yani para bozdurmak demektir. (Çevirmenin notu)

814 İbn Ömer'den gelen hadis hakkında Buharî ve Müslim ittifak etmiştir. Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 4, Sayfa: 378; Müslim, Cilt: 3, Sayfa: 1210. Fethu'l Bari'de geçen aynı konuya bakınız.

815 Said el-Hudri'den gelen hadis hakkında Buharî ve Müslim ittifak etmiştir. Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 4, Sayfa: 380; Müslim, Cilt: 3, Sayfa: 1208.

816 Sahih-i Müslim, Cilt: 3, Sayfa: 1211.

817 Bu hadisin kaynağı "Meclis Muhayyerliği" konusunda geçmişti.

kısmını kabzetmese de ardından ikisi de ayrılsalar, geri kalanın da ivazına (parasına) mukabil olanı verse, bu kabzediş sahih olur mu? İşte bu konu hakkında "safka (elleri birbirine vermek anlamındaki alışveriş)"in farklılığı sebebiyle iki görüş gelmiştir.

Âriye (Ödünç) verme ruhsatı hakkında: Buna dair birkaç fasıla vardır:

1) Cümleten "âriye (yani ödünç verme)" şeklinde gerçekleşen alışveriş, mübahtır. Bu, ilim adamlarının çoğunluğunun görüşünü oluşturmaktadır. Medine ehli, Evzai, Şam ehli, İmam Şafiî ve İshak bunlardandır. Çünkü bu minvalde Ebu Hureyre tarafından nakledildiğine göre, o şöyle demiştir: "Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem), göz kararı tahminle beş vesk ya da daha az gelen âriye satışına izin vermiştir." Buharî ve Müslim ittifak etmiştir.[818] Bu bağlamda Zeyd b. Sabit,[819] Sehl b. Ebu Hasme[820] ve başkaları daha nakillerde bulunmuşlardır. Hadis alimleri de kitaplarında bunları tahriç etmişlerdir.

Ebu Hanife ise bunun helal olmayacağını söylemiştir. Çünkü "Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) müzâbene satışından men etmiştir. Müzâbene ise yaş hurmaya karşılık kuru hurmayı satmaktır."[821] Çünkü bu, ikisinden birisinin keyl olmaksızın yaş olanın, kurusu ile satışı anlamına gelmektedir ve bu da caiz değildir. Sanki toprağın üzerindekini satmak yahut beş vesk'ten daha fazlasını satmak gibi sayılır.

Şöyle cevap verilmiştir: Bir defa söz konusu geçen ve Buharî ile Müslim'in üzerinde ittifak ettiği hadisin siyakında *"ariye olan hariç"* ifade-

818 Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 4, Sayfa: 387.; Müslim, Cilt: 3, Sayfa: 1171.

819 Zeyd b. Sabit'ten gelen hadis hakkında Buharî ve Müslim ittifak etmiştir. Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 4, Sayfa: 383, 384, 390; Müslim, Cilt: 3, Sayfa: 1168-1170.

820 Sehl b. Ebu Hasme'den gelen hadis hakkında Buharî ve Müslim ittifak etmiştir. Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 4, Sayfa: 387.; Müslim, Cilt: 3, Sayfa: 1170, 1171.

821 Müzabene satışının yasak oluşu, içlerinde İbn Ömer, Ebu Said el-Hudri, İbn Abbas, Cabir b. Abdullah ve Sehl b. Ebu Hamse'nin de yer aldığı bir grup sahabeden gelmiştir. Onların bu hadisleri için bakınız: Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 4, Sayfa: 383, 384, 387.; Müslim, Cilt: 3, Sayfa: 1167, 1168, 1170, 1172, 1174, 1175.

si[822] gelmiştir. Bu ziyadeyi almak da vaciptir. Sonra, eğer bu hadis tearuz ettiği (çelişki oluşturduğu) varsayılacak olursa, bizim ileri sürdüğümüz hadisi almak vacip olur; çünkü tahsis içermektedir. Böylece her iki hadisin arası cem edilmiş ve her iki nasla da amel edilmiş olur.

İbn Munzir şöyle demiştir: Müzâbene satışından men edenler, âriye satışı hakkında izin vermişlerdir. Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e uymak daha evladır. Kıyasa gelince; ortada nas varken kıyasa başvurulmaz. Ayrıca bu hadiste âriye (ödünç satışa) ruhsat ve izin verilmiştir. Ruhsat ise tehlike sebebi olduğunda, mahzurlu olanı kullanmayı öngörür. Zira mübahlık noktasında sebebin varlığı engellenecek olursa, bu durumda ruhsatı yerine getirmemiz hiçbir zaman söz konusu olmaz.

2) Beş vesk'in (653 kg.) üzerinde olursa âriye satışı caiz olmaz. el-Muvaffak der ki: Bildiğimiz kadarıyla bunda ihtilaf eden yoktur. Âriyeye caiz diyenler arasında ihtilafsız olarak beş vesk'in altında olduğunda ise âriye satışı caiz olur. Ama beş vesk olursa İmam Ahmed'e göre bu caiz değildir. Bunu, İbn Munzir ve iki görüşünden birisine göre İmam Şafiî de söylemiştir. Çünkü Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) müzâbene satışından men etmiştir. Müzâbene ise yaş hurmaya karşılık kuru hurmayı satmak demektir. Sonra Allah Resulü, beş vesk'in altında olması durumunda âriyeye izin vermiştir. Beş veskte ise şüphe edilmiştir; bu durumda haramlık noktasında umum üzere kalmış oldu. Bir de âriye (ödünç verme) satışı, beş veskin altında kesin olarak nassın ve kıyasın tersine mebnî olan bir ruhsattır. Beş vesk hakkında ise şüphe edilmiştir; dolayısıyla şüphe varken bunun mübah olacağı sabit değildir. Çünkü beş vesk, daha fazlasının hükmündeymiş gibi ele alınmaktadır; beş veskte zekât vermenin vacip oluşu buna delildir, nitekim bu miktardan daha az olunca zekâtı yoktur.

İmam Malik ve bir görüşe göre İmam Şafiî ise; Bu caizdir; çünkü Zeyd ve Sehl hadislerinde geldiği üzere âriyeye mutlak olarak izin verilmiş, ardından Ebu Hureyre hadisine göre de "beş vesk"in üzerinde olursa,

---

822 Söz konusu olan istisna ise Cabir ve Sehl hadislerinde gelmiştir. Bu hadisleri için bakınız: Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 4, Sayfa: 387.; Müslim, Cilt: 3, Sayfa: 1170, 1171, 1174, 1175. Zeyd b. Sabit hadisi de bu manada ele alınmaktadır, bakınız: Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 4, Sayfa: 383, 384; Müslim, Cilt: 3, Sayfa: 1168.

şeklinde bir istisna gelmiştir. Beş veskte ise şüphe edilmiş ve kesin olan hükümle istisna getirilmek suretiyle mübahlığın muktezasına göre söz konusu olan şüphe geride kalmış olmaktadır.

Şöyle cevap verilmiştir: Mutlak olan izin konusu, ne kayıtlı bir şekilde ve ne de onun sonrasında olmak üzere bir ifadeyle sabittir. Tam tersine ortada yalnız bir tane izin (ruhsat) vardır ve onu da kimisi mutlak, kimisi de mukayyet olarak nakletmiştir. Bu durumda, mutlak olanın mukayyet olana hamledilmesi vacip olur. O zaman bu iki hadisten birisinde bulunan mezkur kayıt, sanki diğerinde de varmış gibi kabul edilir. Onun içindir ki ittifakla "beş vesk"in üzerinde olmakla kayıt altına alınmış oldu.

Safka (alışveriş) üzere ziyade olması durumunda beş veskten daha fazlasını satın almak caiz olmaz; ister bunu bir kişiden yahut bir topluluktan satın almış olsun, fark etmez. Çünkü müzâbendeki yasak geneldir ve beş vesk altında olması şartıyla âriye konusunda istisna gelmiştir. Daha fazla olursa, haramlıktaki umum üzere kalır; çünkü üzerinde bir defa akdin yapılması caiz olmayan bir şey, tek bir tür de olsa iki akit için de caiz olmaz; tıpkı yerin üzerindeki eşyaları satmaya ve iki kızkardeşi bir nikah altında tutmaya benzer.

İmam Şafiî ise şöyle der: Bir kimsenin, bir adama veya bir çok adama mütekerrir akitlerle olmak üzere bahçesindeki tüm meyvelerini ariyet olarak satması caizdir.Çünkü Zeyd ve Sehl hadislerinin umumu bunu ifade etmektedir. Bir defa akdi yapılan bir satışın –diğer alışverişlerde olduğu gibi- birkaç kere yapılması da caizdir.

Şöyle cevap verilmiştir: Sehl hadisi, bir ve iki hurma satışı ile kayıtlanmış olduğundan, ziyadesi olması durumunda haramlığa delalet etmektedir. Sonra mutlak hüküm, tek bir akit gibi mukayyete hamledilir.

Bir kimse iki kişiden iki tane (ayrı olmak üzere) âriyet eşyası satar da ikisinde de beş vesk'ten fazla miktarda olursa, bu satış caiz olur. Çünkü caiz olduğunu öncelikle ifade eden nokta –izahı geleceği üzere- müşterinin ihtiyaç duymasıdır.

3) Âriyenin ancak hurmanın göz kararı tahminle olmak üzere beş veskten ne azı ve ne de çoğu olmaksızın satışı caizdir. Bu durumda, hurmanın belli bir kile ile (tartılarak) satın alınması gerekli olur, götürü olarak

alınması ise caiz olmaz. el-Muvaffak der ki: Âriye satışına cevaz verenlere göre bu noktada bir ihtilafın olduğunu bilmiyoruz. Zeyd b. Sabit'in aktardığına göre; "Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem), âriye konusunda sahibinin ayırdığı ağaç üzerindeki yaş hurmayı, kuruduğunda ne kadar geleceği tahmin edilerek hazır kuru hurma karşılığında satmasına ruhsat vermiştir." Buharî ve Müslim ittifak etmiştir.[823] Çünkü aslolan iki tarafın keyle itibar etmesi, her ikisinden de –noksanlık sebebiyle- sakıt olmasıdır, bu durumda diğer tarafın aslın kazasını icra etmesi gerekli olur.

Hurmanın misli olarak ne kadar geleceğinin tahmin edilmesi; Tahmin eden şahsın, âriye olarak göz kararı tahmin etmesi, müşterinin de misliyle o hurmayı satın almasıdır. Bunu, İmam Şafiî söylemiştir.

Satış meclisinde bedelin kabzedilmesi, Âriye satışında şart koşulmuştur. Bu görüş, İmam Şafiî'ye aittir. el-Muvaffak der ki: Bunda muhalif olanı bilmiyoruz. Çünkü bu satış, hurmanın hurma karşılığındaki bir satışıdır; dolayısıyla bunda söz konusu olan şartlara itibar edilir. Ancak şeriatın âriye satışında itibar edilmesini mümkün kılmayıp istisna getirdiği varsa başka. Her ikisinden de malın kabzedilmesi duruma göre meydana gelir; buna göre kuru hurmada tartılması ve taşınması ile yaş olan meyvelerde de tahliye şeklinde icra edilir.

4) Âriyenin sadece söz konusu meyveyi yaş olarak yemeye muhtaç olan kimse hakkındaki satışı caizdir, zengin olana ise bu şekildeki satışı caiz değildir. Bu, İmam Şafiî'ye ait iki görüşünden birisidir.

Çünkü Zeyd b. Sabit hadisinde geldiğine göre; "Kendisine Mahmud b. Lebîd: 'Bu şekildeki âriye satışınız nasıl olurdu?' şeklinde soru sorunca, Zeyd b. Sabit: 'Filan ve filan kimselere olurdu…' cevabını vermiş ve Ensar'dan bazı ihtiyaç sahibi kişilerin Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e gelip; pazara taze hurma geldiğini, ancak ellerinde bunu alıp yiyecek para olmadığını ama ihtiyaçlarından arta kalan kuru hurma bulunduğunu söylemişler, bunun üzerine kendilerine, ellerindeki hurmaları tahmin ederek âriye yolu ile taze hurma satın almalarına ruhsat verdiğini belirtmiştir."[824] Aslolan ne zamanki farklılaşacak olursa, bu şartın dışında

823 Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 4, Sayfa: 390; Müslim, Cilt: 3, Sayfa: 1169.
824 Bunu İmam Şafiî, el-Um, Cilt: 3, Sayfa: 47 eserinde zikretmiştir. Hadisin ihtilafı ise

buna muhalefet etmek caiz olmaz. Zira ihtiyaç için mübah olan bir şey, ihtiyaç hali olmadığı vakit mübah olmaz; tıpkı fakirlere zekât vermek ve yolculukta ruhsat kullanmak gibi.

Buna göre ne zamanki bu kimse yaş hurmayı yemeye muhtaç durumda olmaz ya da muhtaç olur da yanında âriye olarak satın alacağı bir semen varsa, bu durumda hurma satın alması caiz değildir. Âriye satışında beş şart aranır: Bunun beş vesk'ten az olması, bunun göz kararı olmak üzere hurmadan satılması, ayrılmadan evvel bedelin kabzedilmesi, müşterinin yaş hurmaya ihtiyaç duyması ve yanında yalnız satın alabileceği hurmadan başkasının bulunmamasıdır.

İmam Malik şöyle demiştir: Câiz olan âriye satışı; bir kişinin diğerine bahçesindeki hurma ağaçlarını âriye (ödünç) olarak vermesi, ardından ödünç verilen şahsın bahçeye girmesi sebebiyle –belki o bahçe içerisinde bahçe sahibinin ailesinin bulunmuş olması hasebiyle- bu durumun bahçe sahibinin hoşuna gitmemesi, ona girmek noktasında eziyet vermiş olması ve neticede ondan bu hurmaları satın alması şeklinde icra edilen satış, caiz olur.

Şöyle cevap verilmiştir: Zeyd hadisinde açık şekilde bu türlü satışın -hibe eden tarafından olmaksızın- caiz olduğu ifade edilmiştir. Zaten hibe edenin ihtiyacı için böyle olsaydı, bu durumda -kendisine ihtiyaç duyulma tahsisi olmadığı için- beş vesk (653 kg.) olarak has kılınmazdı, hurma ile satışı da caiz olmazdı. Şüphesiz çokça hurma ağaçları bulunan bahçe sahibinin insanlara âriye şeklinde hurmalar vermesi gösteriyor ki bu kimse, âriye bedelinin edasından âciz değildir. Nitekim -diğer mallarda olduğu gibi- hibe eden için satışı caiz olan bir şey, başkası için de caiz olur.[825]

Cilt: 7, Sayfa: 327'deki dipnotunda geçmektedir. es-Subki der ki: Bu hadisin isnadını Şafiî zikretmemiştir. Onun zikretmiş olduklarının hepsi ancak Şafiî'den hikaye edilmiş olandır. Beyhakî de el-Mârife eserinde buna ait bir isnat bulamamıştır. Herhalde İmam Şafiî bunu "es-Seyr"den almış olsa gerektir. İbn Hacer der ki: "Seyr'den kasıt, Seyru'l Vâkidi eseridir." Bak: Fethu'l Bâri, Cilt: 4, Sayfa: 393; et-Telhisu'l Habir, Cilt: 3, Sayfa: 29-30.

825 Bu tahsisin bahçe sahibine dair olduğu görüşü reddeden açıklamalardan bazısı ise "es-Sahih"de gelen "Aile halkının alacağı hurmalar" ve "Bunu yaş hurma şeklinde yerler" şeklindeki rivayetlerdir. Çünkü bunlar, âriye satışındaki müşterinin, bu hurmaları yemek için satın aldığını ve başkasının yemeyeceği yaş hurmalara sahip

İbn Akil ise; Bahçeye âriye sahibinin girmesinden sakındırmak için hurma ağaçlarını hibe eden kişiye bunun satışı da mübah olur, demiştir. Tıpkı Maliki mezhebi gibi düşünmüştür. Bunun İmam Ahmed'in kelamı olması da muhtemeldir. Çünkü ihtiyaç her iki taraftan da sadır olduğundan bu (satış) caiz olur, sanki müşterinin hurmayı yemeye muhtaç olması gibidir.

İmam Şafiî ise diğer görüşüne göre bunu, her iki taraf için de mutlak olarak caiz görmüştür.[826] Çünkü muhtaç kimse için caiz olan her türlü satışlar -diğer satışlar gibi- zengin için de caizdir. Bir de Ebu Hureyre ve Sehl hadisleri mutlak manada gelmiştir.

(Buna ise) ihtiyacın şart koşulması bağlamında az önce öne sürülen delil göstermelerle cevap verilmiştir.

USÛL VE ÜRÜNLERİN SATIŞI

Aşılama konusu ve olgunlaşmış hurma ağaçlarının satışı: İlim adamlarına göre aşılamanın aslı, söz konusu olan ağacın dalının yarılarak (araya erkek) meyveli dalının konularak ona ilave yapılarak onda tutmasını sağlamaktır. Bu durumda, ilim ehli arasında -bir ihtilaf olmaksızın- bu aşılamanın bizzat kendisinden ayrı olarak o ürünün ortaya çıkmasına bağlı hükmü oluşur. Hurma ağacına aşı yaptım, demek için *"ebbertu ya da ebertu'n nahle"* denilir.

---

olmadığını hissettirmektedir. Çünkü göz kararında bulunan sadece hurma bahçe sahibine has olsaydı, o takdirde onun bahçesinde başkalarının yediği yaş hurmalardan da vardır ve buna dair delil gösterilmezdi.

826 Bu konu hakkında gelen en geniş kapsamlı görüş budur. Her iki taraf için de mutlak olarak bu satışın caiz olduğunu ifade etmektedir. Belki bu şekilde tahsisin faydasını ve yasak ruhsatın istisnası geçersiz olmuş olur. Şöyle de denilmiştir: Bu yorum tercihe şayandır. Bunun, kendisine şiddetle ihtiyaç duyulan ve zararı yok eden bir kıssa noktasında yasak olan müzâbenenin kendisi olduğu söylenmiştir. Nitekim İmam Şafiî'den bu satışın sadece miskinlere (fakirlere) kayıtlandığı aktarılmıştır. Bu el-Müzeni'nin de tercih ettiği görüştür. O der ki: İmam Şafiî'nin âriyenin niteliği hakkındaki görüşleri hakkında farklı ifadeler ortaya konmuştur, ben de çoğunu zikretmeyi uygun bulmayarak bana göre en sahih olanı ve hakkında hadisin geldiği ve "Kitabu'l İhtilâf" ve "el-İmla" eserinde ortaya konulan şu rivayeti zikretmeyi uygun buldum: "Bir topluluk Hz. Peygamber (s.a.v.)'e şikayete gelerek yanlarında nakit bulunmadığı ve yanlarında azık olarak fazladan hurma bulunduğunu söylediler ki, göz kararıyla onlara diğer hurmadan versin..." Muhtasaru'l Müzeni bi Hâmiş'l Üm, Cilt: 2, Sayfa: 177, 178. Bak: Fethu'l Bâri, Cilt: 4, Sayfa: 392.

Bu konuda üç fasıla yer almaktadır:

Birincisi: Bu satış, ne zamanki olgunlaşmış bir hurma ağacında vaki olur da aşılanmış olduğu halde ürünü şart koşulmaz ise bu ürünler satıcıya ait olur, aşılanmış olmazsa müşteriye ait olur. Bunu, İmam Malik, Leys ve İmam Şafiî söylemiştir. Çünkü Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "Bir kimse içinde hurma bulunan bir arazi satın alırsa, hurmanın meyveleri satıcıya aittir. Ancak meyvenin müşterinin olması şart koşulması bunun dışındadır." Buharî ve Müslim ittifak etmiştir.[827]

İbn Ebu Leyla bunların her iki durumda da müşteriye ait olacağını ifade etmiştir. Ebu Hanife ve Evzai ise her iki durumda da bu satıcıya aittir, demişlerdir. Geçen hadis-i şerif İbn Ebu Leyla'nın görüşünü açıkça reddeder. Ebu Hanife ve Evzai lehine de mefhum açısından hüccet sayılır; zira aşılama, satıcının hurmanın meyvesine sahip olması konusunda sınır olarak konulmuştur. Aşılamadan önceki satışta ise bu meyve satın alana ait olur. Böyle olmasaydı sınır olmazdı ve aşılamanın zikredilmesinin bir anlamı da olmazdı.

İkincisi: Alıcı ve satıcıdan birisi ne zamanki bunu şart koşmuş olur da hurma ağacı, onun için aşılanmış olsa da olmasa da satıcı da müşteri de bu noktada eşit olurlar.

İmam Malik şöyle demiştir: Müşteri aşılamadan sonra bunu şart koşacak olursa, satış caizdir. Çünkü bu durumda hurma ağacı aslı (kökü) ile beraber satılmış gibi sayılır. Şayet satıcı aşılamadan önce bunu şart koşacak olursa, o zaman ise satış caiz olmaz. Çünkü bunu o müşteriye şart koşması, hurma ağacının terk etme şartıyla yemişlerinin olgunlaşmasından evvel satılmış olması gibi kabul edilir.

Bunun, üzerinde akdin vaki olup aynı zamanda bir kısmının istisna sayıldığı (bir duruma haiz olduğu) şeklinde cevap verilmiştir. Bu ise malum bir konudur; tıpkı bir hurma bahçesini satıp da içindeki hurma ağaçlarını istisna etmeye benzer. Zira satış, alıcı ve satıcı arasında söz konusu olduğundan -müşteri gibi- meyvenin olgunlaşmasının şart koşulmasıyla

827 Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 4, Sayfa: 401, 402.; Müslim, Cilt: 3, Sayfa: 1172, 1173 Abdullah b. Ömer hadisinden nakille...

bu akid geçerli olur. Nitekim aslı da üzerinde karar kılınan ittifak ile sabit olur. Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in: *"Ancak meyvenin müşterinin olması şart koşulması, bunun dışındadır."* buyurduğu gibi.

Üçüncüsü: Olgunlaşmış olan hurma satıcı için kalırsa, satıcının onları ağaçtan koparma vaktine kadar bırakma hakkı vardır; ister koşulan şarta yahut ortaya çıkmasına hak sahibi olsun, fark etmez. Bunu, İmam Malik ve İmam Şafiî söylemiştir. Çünkü (hurmanın) nakledilmesi ve müşteriye teslim edilmesi örf ve adete göre işler. Mesela içerisinde yiyecek bulunan bir bahçeli ev satılmış olsa, bunun sadece adete göre nakledilmesi vacip olur. Bu da gündüzleyin peyder pey olmak üzere nakletmek şeklinde gerçekleşir, gece vakti nakletmek gerekli değildir. Bunların nakledilmesi için şehirde bulunan merkeplerin bir arada toplatılması da zorunlu değildir. Aynı şekilde burda da yemişi olmuş olan hurma ağaçları, vakit içerisinde peyder pey olmak üzere nakledilip dağıtılır; bu dağıtım da (ağaçların değil) yemişlerin zaman içerisinde koparılması şeklinde gerçekleşir. Hurmaların koparılması da yine adete göre koparılır.

Ebu Hanife ise; Hurma ağaçlarının koparılması ve onların başka yere nakledilmesi icap eder. Çünkü bunlar satılmış olan eşyalar hükmünde sayıldığından, satıcının mülkünde kalmakla meşguliyet alanına girmiş olurlar, bu durumda ağaçların nakledilmesi gerekir; tıpkı içinde yiyecek ya da kumaş vb. bulunan bir bahçeli evin satışı gibi kabul edilir, demiştir. Ona ise geçen açıklamalarla cevap verilmiştir.

Diğer meyveli ağaçların satışı: Ağaçlara ait beş konu vardır:

1) Hakkında sünnetin varid olduğu hurma ağaçları gibi, meyvesinin kendi ağacının dalında yetişip, sonrasında bu dalında açan ve ortaya çıkanlar. Bu, asıldır ve buna dair açıklamalar geçmişti. Bunun dışında bulunan ağaçlar da aynı şekilde buna kıyas edilir ve bunun hükmüne tabi olurlar. Pamuk ve parıltısı (rengi ve canlılığı) ile kasdedilen Gül ve Yasemin, bu kısma dahildir. Çünkü bunlar dallarda ortaya çıkarlar, sonra dal açar ve -çiçek gibi- ortaya çıkar, kendini gösterir. Bu durumda, yemişi açarsa bu satıcıya aittir, açmazsa müşteriye ait olur.

2) İncir gibi meyvesi âşikar bir şekilde çıkan, kabuğu bulunmayan ve parıltısı da olmayanlar. Bunlar satıcıya aittir; çünkü ağacından olmak üzere ortaya çıkması, kabuğundan çıkıp çiçek açmasına benzer.

3) Nar ve Muz gibi kabuğu içinde çıkan sonra yenilinceye değin bu hal üzere kalanlar. Bunlar da yine ortaya çıkması hasebiyle satıcıya aittir; zira kabuğunun bulunması ona ait faydası ve maslahatı sayılır. Bir de bu yemişlerin kabuğunun olması demek, onlar için bir gereksinim anlamına gelir ve buna ait maslahattan kaynaklıdır.

4) Ceviz ve Badem gibi iki adet kabuk içinde çıkanlar. Bunlar da yine ortaya çıkması hasebiyle satıcıya aittir; çünkü kabuğu genelde bu yemişlerden hâli değildir. Ancak koparılmalarından sonraki durumda kendisinden ayrılırlar, bu haliyle önceki maddeye benzemektedirler.

5) Elma ve Kayısı gibi parlaklığı (ve rengi) ortaya çıkıp ardından (olgunlaşarak) kendisini saçıp gösterenler. Bunların parlaklığı ortaya çıkıp meyvesi de belirdiğinde satıcıya ait olurlar, ortaya çıkmayacak olursa, müşteriye ait olur. Bunun yanında parlaklığı saçıldığı vakit bunların satıcıya ait olacağı, saçılmadığı vakit müşteriye ait olacağı da söylenmiştir. Çünkü bir meyvenin ışığı (ve rengi) saçılmadığı vakit kendini belli etmez.

Burada zikredilenlerin hepsi hakkında Şafiî mezhebinin görüşü, (doğruya) daha yakın sayılmaktadır.

İçinde ekin bulunan toprağın satışı: İçinde ekin bulunan bir toprak satacak olursa -Buğday ve Arpa gibi- yalnız bir kez hasadı yapılır. Kasdedilen havuç, soğan, sarımsak ve benzeri ürünler gibi toprağın altında gizli olanlar olursa, bunların -boğum olsun dâne olsun, görünsün yahut görünmeyip bilinmesin fark etmez- müşteri için söz konusu olduğunu şart koşacak olursa, bunlar kendisine ait olur; çünkü satışta bu, toprağa tabi sayılır. Dolayısıyla bilmemesi ve tamam olmaması bir zarar vermez; tıpkı bir ağaç satın alıp da aşılandıktan sonra meyveleri hakkında şart koşmak gibidir.

Eğer satışta (bu ürünlerin) kalmasını isterse, bunlar satıcıya ait olur; çünkü –bir hazine gibi- o toprakta vediâ/emanet olarak kalmış sayılır. Bir de bunların nakledilmesi istenir ki bu yönüyle aşılanmış meyveye benzer.

Bu, Ebu Hanife ve İmam Şafiî'nin görüşüdür. el-Muvaffak der ki: Bu noktada bir ihtilafın olduğunu bilmiyorum.

Öyleyse hasat sonuna değin burası ücretsiz olarak toprakta satıcıya ait olarak kalır. Çünkü menfaat ona ait bir istisna olarak meydana gelmiştir. Bunun kalması her ne kadar onun lehine daha faydalı olsa bile –meyve hakkındaki görüşte olduğu gibi- onun bunu en erken hasat zamanında hasat etmesi gerekmektedir. Bunu, İmam Şafiî söylemiştir. Ebu Hanife der ki: Meyvesi hakkında söylediği gibi onun satışının akabinde bunları nakletmesi icap eder. Buna dair açıklamalar geçmişti.

İçinde ekin bulunan bir toprak satacak olur da bir kez ürünleri koparmış olur, başka sefer bunu yapmış olmazsa, söz konusu asıllar (ağaç kökleri) müşteriye, satış sırasında görünen kısımları ise satıcıya ait olur; ister bir sene yahut daha fazla kalmış olsun, fark etmez. Her halükârda satıcının hak sahibi olduğu kısımları koparma hakkı vardır ve buna dair son bulan bir sınırı da yoktur. Çünkü bu uzar ve zahiren görünmeksizin çıkar gider. İşte mülkte bulunan bu asıllardaki ziyade de müşteriye ait olarak kalır. Aynı şekilde acur, salatalık, karpuz ve benzeri gibi tekrar tekrar ürün veren tarım mahsülleri de böyledir ve bunlar müşteriye aittir, satış sırasında görünen ürünler de satıcıya aittir.

Olgunlaşmadan önce ürünün satılması: Bir ürünün olgunlaşmadan önce satılması için üç durumdan hâli değildir:

1) Üzerindeki ürünün ortaya çıkmadan önce bırakmak şeklinde şart koşularak satılması ki, bu satış icmaya göre sahih değildir. Çünkü "Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem), olgunlaşacağı ortaya çıkmadan önce meyvenin satılmasını hem satıcıya hem de alıcıya yasaklamıştır." Buharî ve Müslim ittifak etmiştir.[828] Yasak ise bunun fasit olacağına delalet eder.

2) Söz konusu vakit içerisinde ürünün kesip koparılmasının şart koşularak satılması. Bu satış ise icmaya göre sahihtir. Çünkü söz konusu olan yasak ancak meyvenin telef olmasından ve meyve toplanmadan önce

---

828 Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 4, Sayfa: 494.; Müslim, Cilt: 3, Sayfa: 1165, 1167 İbn Ömer hadisinden nakille... Cabir'den de buna benzer olarak Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 3, Sayfa: 351 ve yine Cabir ve Ebu Hureyre'den olmak üzere Müslim'de, Cilt: 3, Sayfa: 1167, 1168'de geçmektedir.

bozulmasından endişe edildiği için gelmiştir. Buna dair delil Enes'in şu rivayetidir: "Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem), hurmanın rengi ortaya çıkmadan önce satışını yasaklamıştır. (Ravi der ki:) Biz Enes'e: 'Rengin ortaya çıkması nedir?' diye sorduk. Enes: 'Kızarması ve sonra da sararmasıdır. Haydi söyleyin bakalım, Allah meyvenin yetişmesine mani olursa, kardeşinin parasını ne ile helal sayacaksın?' dedi." Buharî ve Müslim ittifak etmiştir.[829] Bu da koparıldığı vakit güven aşılamış olacağından, satış da sahih ve geçerli olmuş olur; tıpkı ürün olgunlaşmış gibi kabul edilir.

3) Koparılmasına ve o şekilde bırakılmasına dair şart koşulmaksızın bunların mutlak olarak satılması. Bu durumda satış, batıl olur. Bunu, İmam Malik ve İmam Şafiî söylemiştir. Ebu Hanife ise buna cevaz vermiştir. Çünkü akdin mutlak olarak gelişi, (bu ürünlerin) koparılmasını gerektirmiş olmaktadır ve bu da sanki onu şart koşmak gibi kabul edilir. (Ama) buna Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in, olgunlaşmadan evvel ürünün satılmasını mutlak olarak yasakladığı, bu durumda tartışma konusunu da bünyesine almış olacağı, şeklinde cevap verilmiştir. Onların: *"Çünkü akdin mutlak olarak gelişi, (bu ürünlerin) koparılmasını gerektirmiş olmaktadır."* sözlerine gelince; şöyle cevap verilir: Bir defa akdin mutlak olarak gelişi, -açıklaması geçtiği üzere- meyvelerin bırakılmasını gerektirmektedir ve bu halde iken mutlak olan akit, sanki kendisine meyvelerin bırakılmasının şart koşulduğu akit gibi her ikisini de men eden yasak şeklinde değerlendirilir. Bu durumda da Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in meyvenin yasağı ve helakı noktasında kusurlu olarak gördüğü illete bağlı olması söz konusu olur.

Kesip koparılma şartı olmaksızın, olgunlaşmadan önce meyvenin satışı ise üç kısma ayrılmaktadır:

Birincisi: Aslın maliki olmadığından dolayı tek başına bir kişinin satışı. Bu satışın geçersiz olduğuna dair açıklamalar geçmişti.

829 Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 4, Sayfa: 498; Müslim, Cilt: 3, Sayfa: 1190. Hadisin lafzı Buharî'ye aittir. İbn Ömer hadisinde ise Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 3, Sayfa: 351'de şöyle geçer: "Meyvenin olgunlaşması hakkında sorulduğunda, O (s.a.v.): "Bozulmasına dair (endişe) gidene değin..." buyurmuştur. Müslim'de, Cilt: 3, Sayfa: 1166 ise: "Tâ ki bozulup bozulmayacağından emin olunsun..." şeklindedir. Bir lafız da ise: "Ondan âfet gidene kadar" ifadesi gelmiştir.

İkincisi: Aslı ile beraber bunların satışı, icmaya göre caizdir. Çünkü Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdular: "Bir kimse, içinde hurma bulunan bir arazi satın alırsa, hurmanın meyveleri satıcıya aittir. Ancak meyvenin müşterinin olması şart koşulması bunun dışındadır."[830] Çünkü bunlar, satışa tabi olarak meydana gelmektedir.

Üçüncüsü: Aslın malikine bunları tek başına satması. Mesela bu asılların satıcıya ait olması gibi... Bu durumda müşteriye bunları şart koşmaz, bunları ona sonradan satar. Bu konu hakkında ise iki görüş gelmiştir:

1) Bu satış geçerlidir. İmam Malik'e ait olan meşhur görüş de bu yöndedir. Bunun yanında Şafiî ashabının iki görüşünden birisi de böyledir. Çünkü asıl (kök ve ağaç) da meyvesi de müşteriye ait olmak üzere birleşeceğinden bu akit sahih olur, sanki ikisini de birlikte satın almış gibi değerlendirilir.

2) Bu satış, geçerli değildir. Bu ise Şafiî ashabının ikinci görüşünü oluşturur. Çünkü akit, özellikle meyveyi içereceğinden, akdi tenavül eden konulardaki garar (aldatma) da asli olarak akdin sıhhatine engel teşkil etmektedir. Mesela asılların (ağaç köklerinin) bir yabancıya ait olması gibi, zira bu, ikisinin birlikte satılmasının tersine söz konusu olan yasağın kapsamına girmektedir; çünkü bu konuda rivayet edilen hadis ile istisna getirilmiştir.

Şayet peşine meyveleri kesip koparacağını şart koşacak olursa, bir görüşe göre akit sahih olur, müşteriye bu şartı yerine getirmesini ilzam etmez; çünkü asıllar zaten ona aittir.

Toprağın üzerinde bulunan yeşil ekini satmak caiz değildir; ancak hâli hazırda kesip koparılmasını şart koşacak olursa başka. Bu, asılları üzerindeki meyvelerde zikredilen durum gibidir. Nitekim Müslim'in, İbn Ömer'den yaptığı rivayete göre; Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem), meyvesi olgunlaşıncaya kadar hurmayı, dânesi beyazlaşıp afetten emin oluncaya kadar başağı satmaktan men etti. Bu muameleden satıcı da alıcı da yasaklanmıştır."[831]

---

830 İbn Ömer hadisinden olmak üzere Buharî ve Müslim ittifak etmiştir. "Usul ve Meyveler" konusunda geçmişti.
831 Sahih-i Müslim, Cilt: 3, Sayfa: 1165, 1166.

İbn Munzir der ki: Bu görüşten başkasına yönelen bir kimsenin olduğunu bilmiyorum. Bu, İmam Malik, Medine ehli, Basra ehli, Hadis ashabı ve Rey ashabının görüşünü oluşturmaktadır. Şayet bunu toprakla beraber satacak olursa, asılları üzerindeki meyvelerin satışında olduğu gibi bu geçerli bir satış olur. Asıl malikine satacak olursa, bu takdirde –aslın malikinden olmak üzere meyve konusunda geçtiği üzere- bu hususta iki görüş vardır.

Ekinin dânesi şiddetle olgunlaşmış olursa, mutlak olarak bırakmak şartıyla bu satış caiz olur; çünkü hadis-i şerifte: *"beyazlayana kadar..."* şeklinde buyurmuştur. Bu şekilde satımındaki yasağın gayesini ifade etmiş olduğundan, sonrasında da bunun satılabileceğinin caiz olduğuna delalet eder.

Olgunlaştıktan sonra meyvelerin satışı: Meyvenin olgunlaştığı ortaya çıkınca, mutlak olarak toplanma süresine değin onu (dalında) bırakmak ve koparılma şartı ile bu satış, caiz olur. Bunu, İmam Malik ve İmam Şafiî söylemiştir. Çünkü Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) olgunlaşmadan evvel meyvenin satımını men etmiştir, bu da gösteriyor ki meyve olgunlaştıktan sonra satılması mübahtır.

Ebu Hanife ve ashabı ise: (Toplanma süresine değin dalında) onu bırakmanın caiz olmayacağını söylemişlerdir; ancak Muhammed ise: Bunların fazlalığı baş gösterecek olursa o zaman caiz olur, demiştir. Söz konusu olan bu şartın, akdi gerektirmeyen bir yönde satıcının mülküden yararlanmak anlamına geldiği, dolayısıyla da -mahzeninde olan yiyecekleri bırakmayı şart koşmak gibi- bunun caiz olmayacağını gerekçe göstermişlerdir.

Şöyle cevap verilmiştir: Onlara göre olgunlaşmadan önce yasak olan satış, ürünlerin (dalında vb.) bırakılması şartının koşulmuş olmasıdır; öyleyse olgunlaştıktan sonra bu ürünlerin satışının caiz olması icap eder, aksi halde olgunlaşmanın mevzu bahis olmasının ne bir gayesi ve ne de zikredilmesinin bir faydası olurdu. Zaten âfete uğramasından emin olmasının illeti, (ürünlerin dalında vb.) bırakmasına delalet de eder. Çünkü hemen peşine ürünlerin koparılıp toplanmasıyla artık bu ürünler âfete de uğramamış olurlar. Olgunlaşmanın meydana gelişi ile afetten emin olun-

muş sayılır, bu durumda yasak illeti ortadan kalktığı için de bu ürünlerin satımının caiz oluşu gereklilik kazanmış olur. Bir de ürünlerin nakledilmesi ve tahvil edilmesi, örfün hükmüne göre icra edilmesi gerekmektedir. Buna göre bunu şart koşacak olursa, satış da caiz olur; tıpkı imkân ölçüsüne göre satıcının mülkünde yer alan bir yiyeceği nakletmeyi şart koşmak gibidir.

Olgunlaşmadan neyin kasdedildiği: Mezhebimize göre, hurmaların bir kısmında ya da ağaçların bazısındaki yemişlerin olgunlaşma belirtisinin ortaya çıkmasında, diğer tüm hurmaların ve ağaçların da olgunlaşmış (hükmünde) sayılacağı konusunda ve tüm bunların hepsinin satılmasının mübah olacağı noktasında bir ihtilaf bulunmamaktadır.

el-Muvaffak der ki: Bu konuda bir ihtilafın olduğunu bilmiyorum. Peki, bostanda bulunan diğer bu türden olan satışlar da caiz midir? Bunun hakkında iki görüş gelmiştir: Kuvvetli görüşe göre bunun caiz olacağıdır. Bu, İmam Şafiî ile Muhammed b. el-Hasen'in görüşüdür. Çünkü hepsinde olgunlaşmanın ortaya çıkmasına itibar etmek güçtür ve bir türlü ortaklığa ve el birliğine ihtiyaç duyar; bu şekilde olgunlaşma türünden, olgunlaşmamış olanın ayrıma tabi tutulması da icap etmiş olur. Ondan (İmam Ahmed), sadece olgunlaşmış olduğu vakit bu ürünün satışının caiz olduğu nakledilmiştir. Çünkü olgunlaşmamış olması, yasak kapsamının genel manasına girer.

Bu cinsin diğer türüne gelince; bu noktada el-Kâdı (İyaz): Bu ona tabi olmaz, demiştir. Bunun Şafiî ashabının iki görüşünden birisi olduğunu da belirtmiştir. Çünkü iki tür ürünün –tıpkı iki farklı cins üründe olduğu gibi- kimi zaman birbirleriyle idrak edilmesi uzayabilir ve birisinin olgunlaşması diğerinin olgunlaşmasına uymaya da bilir. Ebu'l Hattab ise; Bostan/bahçede bulunan bu cinslerin satılması caizdir, demiştir. Bu da Şafiî ashabının ikinci görüşünü oluşturur. Çünkü tek bir cins, zekâtta geçen nisabın tamamlanması noktasında bir kısmının diğer kısmıyla birbirine katılmak suretiyle verilebilmektedir; dolayısıyla tek bir ürünmüş gibi bunun satımının caizliğine bu da uymuş olmaktadır.

İki bostanda bulunan tek bir cins ürüne gelince; bostanlar yan yana ya da uzak mesafede de bulunsalar, birisinin diğeriyle satımının cevazı

noktasında birbirlerine uymaları söz konusu değildir. Bu, Şafiî mezhebinin görüşüdür. İmam Ahmed'den gelen diğer görüşe göre, yakın mesafede olmasalar bile bu ürüne katılması mümkündür. Bunu ise İmam malik söylemiştir. Çünkü maksat, ürünün âfetten korunmasıdır ve bu da meydana gelmiştir. Bizim (Hanbeli) mezhebi ise birinci görüşü kabul etmiştir.

Hurma ve Kara üzüm gibi meyvesinin olgunlaşması rengine göre değişiklik gösteren ürünlere gelince, bunların olgunlaşmaları bu şekilde ortaya çıkar. Rengi olmayan ürünler ise tadı ve lezzeti ile ortaya çıkar. Söz konusu ürün rengi değişmeyen, tadı ise -küçük ve büyük de olsa- Hıyar ve Acur gibi yenilebilen bir ürün olursa, bunların olgunlaşması adete göre yenilen şekliyle ele alınır. Tüm bu açıklamaları aynı şekilde İmam Malik, İmam Şafiî ve bir çok ilim adamı buna yakın anlamda ifade etmişlerdir. Bu bağlamda gelen hadis-i şerifler çoktur ve bu manaya delalet etmektedir; ürünün olgunlaşmasıyla yenilebileceğini göstermektedir.

Sebze ürünlerinin satışı: Hıyar, Acur/Salatalık ve Patlıcan gibi sebze türü ürünlerden bir şeyi sattığı vakit, bunların yalnızca olgunlaşmış olanlarının satımı caiz olur, henüz olmamış olanlarının satımı ise caiz değildir. Bunu, Ebu Hanife ve İmam Şafiî söylemiştir. İmam Malik ise bunların hepsinin satışının caiz olacağını ifade etmiştir. Çünkü bunların ayrıma tabi tutulmaları zor olduğundan, henüz ortaya çıkmamış olanların, gelişimini tamamlamış olanların hükmüne tabi olacağını, sanki henüz olgunlaşmadan evvel olan ürünlerin, olgunlaşmış ürünlere tabi olması gibi kabul edileceğini belirtmiştir.

Bunların aynı şekilde henüz mevcut olmayan meyveler gibi sayılacağı, dolayısıyla da satımının caiz olmadığı, tıpkı ortaya çıkmamış olan bir ürünü satmaya benzediği, şeklinde cevap verilmiştir. Söz konusu olan ihtiyaç, asıllarının satımı ile oluşur, bir de hurma ağacındaki hurmalar henüz çıkmamış olursa, bunların çıkmış olanlara tabi olarak satılması caiz olmaz, her ne kadar olgunlaşmadan evvel olan ürünler, olgunlaşmış ürünlere tabi olsa da durum böyledir.

el-Kâdı der ki: Koparılma şartı olmaksızın ürünleri tekrar tekrar çıkan bu sebzelerin asıl kökleriyle birlikte satımı sahihtir. Bu görüş, Ebu Hanife ve Şafiî mezhebine aittir. Bu asılların/köklerin küçük ya da büyük olması

arasında bir fark yoktur, meyvesi olsun olmasın fark etmez. Çünkü bundaki asıl ürünüdür ve bu haliyle ağaca benzer. Buna göre onda bulunan meyveyi satacak olursa, görünen meyvesi yetişip olgunlaşana değin bırakılmak suretiyle satıcıya ait olur ancak bunu şart koşması gerekir.

Havuç, Turp ve Soğan gibi yerin altında gizli olan ürünlerin kasdedilip satılması, ancak koparılıp görülünce caiz olur. Bu, Şafiî ve Rey ashabının görüşüdür. Çünkü meçhul bir özelliğe sahip olan bir eşya olduğundan vasfı da belli değildir; bu yönüyle hamel (görülmediği halde toplu alıp taşınıp) satılan eşyaya benzer. Zira Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem), garar (aldatma) satışından men etmiştir.[832] Buradaki konu da aldatma sayılır.

İmam Malik, Evzai ve İshak ise bunu mübah görmüşlerdir. Çünkü buna ihtiyaç vardır ve bu yönüyle henüz olgunlaşmadan evvel olan ürünlerin, olgunlaşmış ürünlere tabi olarak satılmasına benzemektedir.

Kasdedilen yeşil dalları ile kökü bulunan Soğan olursa yahut kasdedilen yalnız dalı olursa, evla olan bunun satışının caiz olacağıdır. Çünkü maksat, açık ve görünmektedir, bu yönüyle ağaca da benzer; bu şekilde görünmeyen ürünler de bu satış kapsamına tabi olurlar. Bilinmediğinden dolayı satışa bir zarar da vermez. Tıpkı bir hayvanın hamile olduğu bilinmediği halde satışı gibi kabul edilir.

Şayet daha çok kasdedilen asıl kökleri olursa yerin altındaki ürünün (görünmediği için) satışı caiz olmaz. Çünkü hüküm, çoğunluğa göre verilir. O zaman eşit olmasıyla satış caiz de olmaz. Zira aslolan hepsinde şarta itibar etmektir; hâlbuki burada açıkçası tabi kılarak maksadın çoğuna dair muteberlik sakıt olmuştur, bu durumda geri kalanı asıl üzere kalır.

Ekinin hasat edilmesi ve ürünlerin koparılması müşteriye aittir: Kim bir ekin ya da kökünde/dalında bulunan bir ürün satın alacak olursa, bu ekinin hasat edilmesi, ürünlerin toplanması ve koparılması müşteriye ait olur. Çünkü malın nakledilmesi ve satıcının elindeki mülkün alınması müşteriye aittir. Bu, tıpkı satıcının evindeki yiyecek malı nakletmeye benzer. Bu görüş, Ebu Hanife ve Şafiî mezhebine aittir. el-Muvaffak der ki: Bu konuda bir ihtilafın olduğunu bilmiyorum.

---

832 Sahih-i Müslim, Cilt: 3, Sayfa: 1153 Ebu Hureyre hadisinden nakille...

Ama müşteri satıcıya bunu şart koşacak olursa, bunun hem caiz ve hem de caiz olmayacağı söylenmiştir. Buna göre şartın batıl olması nedeniyle satış batıl ve geçersiz sayılmış olur mu? Bu konuda iki görüş vardır. el-Kadı der ki: Mezhebimize göre bu şartın koşulması caizdir. Şafiî ashabı ise yine ihtilaf etmiş ve onlardan kimisi: Hasat edilmesini satıcıya şart koşacak olursa, bir görüşe göre bu akit batıl olur, demiştir. Onlardan kimisi ise bunun iki görüşe ayrılacağını ifade etmiştir.[833]

Satışın bir bölümünde koşulan istisna: Bir bahçenin meyvesini satacak olur ve ondan bir ya da birkaç sa' miktarını veyahut bu ölçüde bir yığını istisna koşacak olursa, bu satış caiz olmaz. Bu, Şafiî, Evzai, İshak, Ebu Sevr ve Rey ashabının görüşüdür. Çünkü "Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) sünyâ (satışta istisna getirmek)'dan men etmiştir."[834] Kuşkusuz satılan mal görünmesi suretiyle biliniyor, miktar olarak ise bilinmiyor, istisna ise görme hükmünü değişikliğe uğratır; çünkü görünme hükmünde ne kadar kalacağını bilemeyeceği için bu satış da caiz olmaz.

Ebu'l Hattab ise şöyle demiştir: Bu konu hakkında bunun caiz olacağına dair başka bir görüş de gelmiştir. Bu da İmam Malik'in görüşünü oluşturmaktadır. Çünkü bu minvalde gelen Cabir hadisi şu yöndedir: "Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) sünya'dan men etmiştir ancak bilinecek olursa başka..."[835] Bu da bilinen sünya'dır.

Bir hurma ağacını yahut herhangi bir ağacı aynî olarak istisna edecek olursa, satış caiz olur. el-Muvaffak der ki: Bu konuda bir hilaf bilmiyorum. Nitekim koşulan istisna belli olduğundan, söz konusu istisna edilen mal da bilinmeze götürücü değildir. Öyleyse belli olmayan bir ağaç istisna edilecek olursa satış caiz olmaz. Çünkü istisna edilen şey meçhul olunca, geri kalan bakaya da meçhul bir hal alır, o zaman da hem o mal ve hem de istisna meçhul olur, satış da sahih olmaz. Şayet -üçte bir ya da dörtte bir gibi- bir yığından bilinen bir bölümünü ya da bahçenin belli bir kısmını istisna edecek olursa, satış da istisna da geçerli olur. Bu, Şafiî mezhebine göredir. Çünkü istisna ve kendisinden istisna edilen şeyin meçhul oluşuna

833 Herhalde buna dair şart konusu bundan daha geniş bir şekilde ileride gelecek.

834 Sahih-i Müslim, Cilt: 3, Sayfa: 1175 Cabir hadisinden nakille...

835 Ebu Davud, Cilt: 3, Sayfa: 695; Tirmizî, Cilt: 3, Sayfa. 585. Tirmizî: Hasen, sahihtir, bu yönüyle de gariptir, demiştir. Buluğu'l Merâm, Sayfa: 164'te der ki: "Hadisi İbn Mace hariç beş hadis imamı nakletmiştir. Tirmizî de sahih görmüştür."

götürmüş olacağından –bir ağacın aynını satmada olduğu gibi- bu akit de sahih olur. Çünkü: “Bu yığının üçte birlik bölümü hariç olmak üzere sana sattım.” demenin manası; “Sana üçte ikisini sattım.” demektir.

Bu konunun hülasası; Satışı yalnız başına geçerli olmayan bir şeyi istisna etmek ya da istisnadan dolayı yalnız kalmış olan başka şeylerin satışı sahih değildir. Buna benzer bir görüşü Ebu Hanife ve İmam Şafiî de söylemiştir.

Âfetlerin (mahvettiği meyvelerin bedelini) indirmek: Aslı (dalı ve kökü) dışında bir şey satın alır da meyvesinin başına âfet gelip de onu helak etmiş olursa, tazmin etmek satıcıya ait olur. Bunu, içlerinde Yahya b. Said el-Ensari, İmam Malik ve Ebu Ubeyd'in de bulunduğu Medine ehli ile Hadis ehlinden bir topluluk söylemiştir. İmam Şafiî'nin eski görüşü de bu yöndedir. Çünkü bu noktada Müslim'in[836], Cabir'den yaptığı nakile göre; “Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) Âfetlerin (mahvettiği meyvelerin bedelini) indirmeyi emretmiş ve şöyle buyurmuştur: Bir kimse (ağaç üzerindeki) meyveyi satıp da ona bir âfet gelirse kardeşinin (müşteri) malından bir şey almasın. Bu durumda, sizden biri müslüman kardeşinin malını neye karşılık alacaktır?”[837] Bu ise hükmü ortaya koymak bakımından açıktır, başkasına ise iltifat edilmez.

Ebu Hanife ve yeni görüşüne göre İmam Şafiî ise; Bunun tazmin edilmesi müşteriye aittir, demişlerdir. Çünkü malın tahliye edilmiş olması, bunda tasarruf edilmesine bağlıdır; dolayısıyla tazmin etmeye de bağlı sayılır, nakletmek ve tahvil etmek gibi kabul edilir. Bir de başkasının o malı telef etmesi sebebiyle kendisi onu tazmin etmeyeceği gibi, başkasının telef etmesi nedeniyle de kendisinin onu tazmin etmesi gerekmez.

Şöyle cevap verilmiştir: Tahliye (malın nakledilmesi) konusu tam bir kabzetme sayılmaz. Buna dair delil, kiradaki faydaların ve bu noktadaki tasarrufun mübah oluşudur; nitekim bu malı telef etmiş olursa tazmin etmek kiraya verene düşer. Aynı şekilde meyve de böyledir; ağacının üzerinde bulunmasıyla, istifade edilmeden evvelki faydalara benzer, halden diğer hale geçer. Buna göre onların öne sürdükleri kıyas, kiradaki tahliye ile geçersiz olur.

836 Sahih-i Müslim, Cilt: 3, Sayfa: 91.
837 Sahih-i Müslim, Cilt: 3, Sayfa: 1190.

"Câiha (musibet)" ise insanoğlunun müdahalesi olmayan, rüzgarın ve soğuğun, çekirge ve kuraklığın telef ettiği her türlü âfete denilir.

Mezhebimizin zahirine göre, az olan âfet ile çoğu arasında bir fark yoktur; ancak adete göre misliyle telef olan şey olursa başka. Zaptu rabt altına alınmayan az bir şey olursa buna iltifat edilmez.

Diğer rivayete göre üçte birin altında (bir âfet) olursa, bunun tazmini müşteriye aittir. Bu ise İmam Malik ve eski görüşüne göre İmam Şafiî'ye aittir. Çünkü kuşların o meyvelerden yemiş olmaları mümkündür, rüzgarın esmesiyle meyvelerden kimisinin düşmüş olması da muhtemeldir; bu nedenle de âfet olup olmadığının bir ayrıma tabi tutulması gerekmektedir. Üçte birlik miktara gelince şeriat, vasiyet ve hastaya verilen atiyyeler konusunda bu hususa itibar etmiştir. Çünkü üçte birlik miktar üst limittir ve altı da en az olan sınırdır. Buna dair delil Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in vasiyet konusundaki: "Üçte bir'e gelince, üçte bir de çoktur..."[838] buyruğudur. Bu da göstermektedir ki üçte birlik miktar en üst sınırdır, bu nedenle de bu miktar takdir edilmiştir.

Birinci görüşün dayanağı, hadislerin umumi manasıdır. Üçte birlik miktarın alt limiti ise bu kapsama dahil olduğundan, bu miktara indirgenmesi vaciptir. Kuşların (meyvelerden ve ürünlerden) yemesi ya da bunların yere düşmüş olmalarının adete ise bir etkisi yoktur. Bu sebeple "âfet" olarak isimlendirilmezler, söz konusu hadisin kapsamına da dahil olmazlar. Zira bu gibi durumlardan kaçınılması güçtür, bir de bu adeten hükmü mevcut olan bir hadisedir, sanki şart koşulmuş gibidir.

Ölçülen, tartılan ve mevcut olmayan (mâdum) şeylerin tazmini: İmam Ahmed'in sözünün zahirine göre ölçülen, tartılan ve mâdum olan şeyler, müşterinin tazminine girmez ancak kabzetmiş olursa başka. Bu durumda, yığın gibi tayin edilip belirlenmiş olsun yahut bu yığından alınan belirsiz bir kafiz olsun, fark etmez. Buna yakın bir görüşü İshak da söylemiştir. el-Kâdı (İyaz) ve arkadaşları ise: Mekil, mevzun ve madumdan kasdedilen, -yığından alınan bir kafiz (ölçek) ve zübreden alınan bir rıtl gibi- tayin edilmemiş olanlardır, demişlerdir.

---

838 Vasiyet hakkında gelen Buharî ve Müslim'in ittifak ettiği Sad b. Ebu Vakkas hadisi, Buharî ile beraber el-Feth, Cilt: 5, Sayfa: 363, 369. ve Sahih-i Müslim, Cilt: 3, Sayfa: 1250-1251'de geçmektedir.

Ama tayin edilmş olana gelince bu, -keyli tesmiye edilmeksizin satışı yapılan yığın gibi- müşterinin tazmini kapsamına girer. İmam Ahmed'in de bu noktada görüşü nakledilmiştir. Buna yakın olarak İmam Malik'in de bir görüşü vardır. O der ki: Ölçülen ya da tartılan yiyeceğin kabzedilmeden evvel satılması caiz değildir. Götürü olarak satılan şeylerin yahut da yiyecek maddesi olmayan şeylerin ölçülüp tartılarak satılması ise kabzedilmeden önce caizdir. Bunun dayanağı İbn Ömer'in: "Toplu olup canlı olan malların pazarlık yapılarak icra edilen satışı, müşterinin malından sayılır (ona ait olur.)"[839] kavlidir. Çünkü muayyen olan mal, vefa (ele geçme) hakkına bağlı olmadığından, bu durumda müşterinin malından sayılır; tıpkı ölçülmeyen ve tartılmayan şeyler gibi kabul edilir.

İmam Ahmed'den aktarıldığına göre ölçülüp tartılsa da yahut bunlar yapılmasa da kabzedilmeden önceki yiyeceklerin satışı caiz olmaz. Bu göstermektedir ki yiyecek maddeleri özel bir konuma haizdir ve kabzedilene değin de müşterinin tazmini kapsamına girmezler. Çünkü Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem), kabzetmeden önce yiyeceğin satışını yasaklamıştır.[840] Hadisin mefhumundan anlaşılıyor ki bunların dışındaki ürünlerin kabzedilmeden evvel satışları mübahtır. Rivayet edildiğine göre İbn Ömer şöyle demiştir: "Ben, Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) döneminde götürü şeklinde pazarlıkla erzak satın alan (ve malı teslim almadan başkasına satmak isteyen öyle stokçu) kimseler gördüm ki, bunlar o malları yükleyip kendi mekânlarına nakledinceye kadar dövülürlerdi." Buharî ve

839 Bu hadisi Buharî, Cilt: 4, Sayfa: 351 kesinlik sigasıyla muallak olarak rivayet etmiştir. Tahavî ise Şerhu'l Meâni'l Âsâr, Cilt: 4, Sayfa: 17'de mevsul olarak; Dârakutnî, Cilt: 3, Sayfa: 54'te Evzaî, onun Zühri, Onun Hamza b. Abdullah b. Ömer, onun da babası tarikiyle yaptığı nakille aktarmıştır. el-Hafız, Tağlîku't Ta'lîk, Cilt: 3, Sayfa: 242 eserinde: "Bu isnadı sahih olan mevkuf bir hadistir." demiştir. Bak: Fethu'l Bâri, Cilt: 4, Sayfa: 352. Bunun yanında el-Muğni sahibi: "Pazarlığın müdrik olduğu hükmünün işlevliği sünnete gelmiştir." demiş ve buna bağlı olarak da Sahabe'nin: "Sünnet böyle gelmiştir, kavlini -Yani Hz. Peygamber (s.a.v.)'in sünneti bunu gerektirmektedir- görüşünü ileri sürmüştür. Ancak ben, bu ifadeyi tahriç kaynaklarında bulamadım, nitekim bilindiği üzere el-Muvaffak (İbn Kudame r.h.) bunu Buıhari'ye muallak olarak nisbet etmiştir. Allah, en iyisini bilir.

840 İbn Ömer'den rivayete göre Hz. Peygamber (s.a.v.) şöyle buyurdular: "Her kim, bir yiyecek satın alacak olursa onu, kabzetmeden satın almasın." Buharî, Cilt: 4, Sayfa: 347; Müslim, Cilt: 3, Sayfa: 1161. Buna benzer olarak İbn Abbas, Müslim, Cilt: 3, Sayfa: 1162 ve yine benzer olarak Buharî, Cilt: 4, Sayfa: 349'da rivayet etmiştir.

Müslim ittifak etmiştir.[841] Bu ise muayyen şeylerin satışı konusunda bir nastır. Bunun yanında Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in: *"Kim, bir yiyecek satın alırsa onu, eline geçirmediği sürece satamaz."* buyruğunun genel hükmü de bu bağlamdadır. Hadis hakkında Buharî ve Müslim ittifak etmiştir.[842]

Müslim'de ise İbn Ömer'den nakledildiğine göre, o şöyle demiştir: "Biz, götürü usulü mal satan (ticaret) kervanlarından yiyecek satın alırdık, Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) bizim o maddeleri mekanından (başka) yere nakletmemize değin satmamızdan bizi bundan men etmiştir."[843]

İbn Munzir der ki: Eline geçirmediği sürece bir yiyecek satın alan kimsenin bu satışının olmayacağı hususunda ilim adamları icma etmişlerdir. Müşterinin tazminine girmiş olursa, bu takdirde satışı ve bundaki tasarrufu caiz olur; tıpkı o malı kabzettikten sonra almak gibi değerlendirilir. Bu ise -malın götürü olarak satımının yasaklığını delil ifade ettiği halde- yiyecek maddelerindeki yasağın genel hüküm içerdiğini göstermektedir. Bu görüş, el-Kâdı (İyaz) ve arkadaşlarının görüşüne de terstir ve mefhumu ile yiyecek maddelerinin dışında kalanların bu noktada muhalif olduğuna delalet etmektedir.

Ebu Hanife şöyle demiştir: Kabzedilmeden önce telef olan bir malın tazminini satıcı yüklenir, akar ise bunun dışında kalır. İmam Şafiî ise: Müşterinin malı kabzedene değin satılan her bir malın tazmini satıcıya aittir, demiştir. Ebu'l Hattab buna benzer bir görüşün, İmam Ahmed'in de ifade ettiğini nakleder. Zira İbn Abbas: "(Satın alınca) her bir maddenin yiyecekler konusu gibi olacağını sanıyorum."[844] demiştir. Çünkü malı teslim etmek satıcıya vaciptir, kuşkusuz mal onun elindedir; telef olması

---

841 Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 4, Sayfa: 347; Müslim, Cilt: 3, Sayfa: 1161.

842 İbn Ömer hadisinden rivayetle Buharî, Cilt: 4, Sayfa: 349; Müslim, Cilt: 3, Sayfa: 1161. İbn Abbas'tan ise Buharî, Cilt: 4, Sayfa: 347, 349; Müslim, Cilt: 3, Sayfa: 1159; Cabir ve Ebu Hureyre'den de Müslim, Cilt: 3, Sayfa: 1162 nakletmiştir.

843 Sahih-i Müslim, Cilt: 3, Sayfa: 1161.

844 Bu lafız Müslime aittir: Cilt: 3, Sayfa: 1160. Diğer lafzı ise şöyledir: "Her şeyin (hükmünün) yiyecek gibi olacağını sanıyorum." Buharî, Cilt: 4, Sayfa: 349; Müslim, Cilt: 3, Sayfa: 1159.

sebebiyle de bu malı nakletmesi imkânsız olacak olursa –ölçülen, tartılan ve madum konusunda olduğu gibi- o takdirde satış akdi de geçersiz olur.

Şöyle cevap verilmiştir: Bir defa satış yapılan bu malın artışı (ve kazancı) müşterinin lehine olduğu için tazmini de ona ait olur. Nitekim İbn Ömer'in: *"Toplu olup canlı olan malların pazarlık yapılarak icra edilen satışı, müşterinin malından sayılır..."* sözü de buna işaret eder. Zira bu durumda vefa (malın ele geçmesi) hakkı gerçekleşmemiş sayılır.

Kabzetme sıfatı: Her türlü malın kabzedilmesi, kendi durumuna göre icra edilir. Mekîl (tartılan) ya da mevzun (ölçülen) şeklinde olmuş olur da keyl ve vezin şeklinde satılacak olursa, o zaman keylî ve veznî olarak kabzedilip alınır. Bunu, İmam Şafiî söylemiştir.

Ebu Hanife ise; Bu konudaki tahliye (malın nakledilmesi), kabzetmek şeklinde söz konusu olur, demiştir. Buna ise Ebu Hureyre'nin, Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den naklettiği şu rivayetle cevap verilmiştir. O şöyle demiştir: "Her kim yiyecek satın almışsa, onu tartmadığı sürece satmasın."[845]

Hz. Osman (radıyallâhu anh)'tan nakledildiğine göre, Allah'ın Resulü (sallallâhu aleyhi ve sellem) kendisine şöyle buyurmuştur: "Satacağın vakit, o malı ye, satın alacağın vakit ise o malı tart (ve ondan sonra ye.)"[846] Nebi

---

845 Sahih-i Müslim, Cilt: 3, Sayfa: 1162. Buna benzer olarak İbn Abbas'tan da yine Müslim, Cilt: 3, Sayfa: 1160'ta rivayet gelmiştir.

846 Bu hadisi Buharî, Cilt: 4, Sayfa: 344 kesinlik sigasıyla muallak olarak rivayet etmiştir, Dârakutnî de, Cilt: 3, Sayfa: 8'de mevsul olarak, onun tarikiyle de Beyhakî, Cilt: 5, Sayfa: 315, 316 Süraka'nın kölesi Munkiz tarikiyle nakletmiştir. Munkiz ise el-Feth eserinde geçtiği gibi hali meçhul bir kimsedir. et-Takrîb eserinde ise; "Makbul" olduğu geçmektedir. Ancak hadisin lehine başka tarik de gelmiştir ki Ahmed, Cilt: 1, Sayfa: 62, 75; İbn Mace, Cilt: 2, Sayfa: 750 rivayet etmiştir. el-Hafız, el-Feth, Cilt: 4, Sayfa: 345 eserinde der ki: "Bu hadisin senedinde İbn Luhyeâ vardır ancak eski hadisindendir çünkü İbn Abdulhakem bunu "Futûh'u Mısır" eserinde, Leys tarikinden olmak üzere zikretmiştir. Beyhakî ise: "Bunu İbn Mubarek, Velid b. Müslim ve büyüklerden bir topluluk, Abdullah b. Lehyeâ'dan rivayet etmişlerdir." der ve İshak b. Ebu Ferve'ye ait mutabaatını zikretmiştir. Mecmeu'z Zevâid, Cilt: 4, Sayfa: 98'de der ki: "Bunu Ahmed rivayet etmiştir, isnadı da hasendir." Beyhakî şöyle demiştir: "Bu hadis bir çok yönden nakledilmiştir, birbirlerine sokulacak olurlarsa kuvvet kazanırlar, bunun yanında bu babda sabit olan hadis İbn Ömer, İbn Abbas ve diğerlrinden gelmiştir." el-İrva, Cilt: 5, Sayfa: 179-181 eserinde de hadis sahih görülmüştür.

(sallallâhu aleyhi ve sellem)'den, hakkında satıcı ve müşterinin sa'ı (olarak ölçüsü) icra edilmedikçe yiyeceğin satışından men etmiştir.[847] Bu da keylî olarak satışı yapılanlar hakkında söz konusudur.

Götürü olarak satış yapılacak olursa, bunun kabzedilmesi malların nakledilmesi şeklinde gerçekleşir. Bu noktada İbn Ömer'in kavli şöyle gelmiştir: "Biz, götürü usulü mal satan (ticaret) kervanlarından yiyecek satın alırdık; Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) bizim o maddeleri mekanından (başka) yere nakletmemize değin satmamızdan bizi bundan men etmiştir." Bir lafız da şöyledir: "Biz, Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) zamanında yiyecek maddesi satın alırdık. (O zaman) bize, malı satmadan önce satın aldığımız yerden başka bir yere nakletmemizi emreden birisi gönderilirdi. Yani (biz yiyecek maddesini) götürü usulüyle alırdık."[848] Bu da gösteriyor ki keylî olanların satışı ancak keylî olarak satışı yapılmış olan konularda gereklidir.

Dirhem yahut dinarların satışı olursa, bunların kabzedilmesi el ile gerçekleşir. Satış elbise (ve diğer mefruşat türü) olursa, bunların kabzedilmesi de nakledilmesi şeklinde olur. Hayvan olursa, kabzedilmesi mekanına o hayvanı yürütmekle gerçekleşir; nakledilmesi mümkün olmayan ve arada bir engel bulunmuş olursa, bunların kabzedilmesi onunla müşterisi arasında başka bir engel olmaksızın tahliyesi şeklinde gerçekleşir. Çünkü kabzetmek şeriatte mutlak manada gelmiş olduğundan, bu meselede –vermek ve dağıtmak gibi- örfe müracaat edilir. Bu maddelerin kabzedilmesindeki adetin zikri ise geçmiş idi.

Ölçülen ve tartılan maddelerdeki ölçme ve tartma ücreti, satıcıya aittir. Çünkü onun, müşteriye verilecek olan eşyayı elinde kabzetme hakkı vardır, kabzetme ise ancak bu şekilde hasıl olabilir. Aynı şekilde sayı ile sayılın eşyalardaki ücret de böyledir. Menkul ve benzeri eşyaların nak-

---

847 İbn Mace, Cilt: 2, Sayfa: 750; Dârakutnî, Cilt: 3, Sayfa: 8, Cabir hadisinden nakille… Onun tarikiyle de Beyhakî, Cilt: 5, Sayfa: 316. Hadisin senedinde İbn Ebu Leyla vardır. Beyhakî başka bir yönden de Ebu Hureyre'den aktarmıştır. el-Feth, Cilt: 4, Sayfa: 351 der ki: "Buna benzer bir rivayeti Bezzar, Ebu Hureyre hadisinden hasen bir isnatla nakletmiştir." Ben derim ki: Az önce geçen Hz. Osman hadisi buna şahidlik eder.

848 Sahih-i Müslim, Cilt: 3, Sayfa: 1160, 1161.

ledilmesine gelince, bunlar ise müşteriye aittir; çünkü vefa hakkı (malın karşıya geçmesi) bunlara bağlı değildir.

Semen (para vb.) nakdinden evvel ya da sonra, satıcının muhayyerliği olsun yahut olmasın onu kabzetmesi sahihtir. Çünkü satıcının bu durumdaki semeni elinde tutarak o malı hapsetme hakkı yoktur.

Satın aldığı zaman kabzetmeye ihtiyaç duyulan tüm şeylerin satışı –kabzedilmediği sürece- caiz değildir. Buna dair açıklamalar geçmişti. el-Muvaffak der ki: Bu konuda ihtilaf edeni bilmiyorum sadece el-Bettî'den: "Kabzedilmeden önce herhangi bir şeyin satılmasında bir sakınca görmüyorum." sözü bunun dışındadır. İbn Abdilberr şöyle demiştir: Onun bu sözü sünnetle ve sadece yiyecek maddelerde söz konusu olan toplu deliller ile reddedilir. Sanırım ona bu noktadaki (yasak ile ilgili) hadisler ulaşmamış olsa gerektir. Zira bu tür görüşlere iltifat edilemez.[849]

Bunun dışındakilere gelince, gelen iki görüşten en kuvvetlisine göre kabzedilmeden evvel satılması caizdir. Buna benzer bir görüş Evzai ile İshak'a aittir. Çünkü bu konu hakkında gelen rivayete göre İbn Ömer şöyle demiştir: "Ben, babam Ömer'in genç, çetin bir devesine binmiştim. Bu sırada Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem), Ömer'e hitaben: "Şu hırçın deveni bana sat!" buyurdu. Ömer: O, Senindir ey Allah'ın Resulü, dedi. Bunun üzerine onu satın aldı sonra da: "Ey Abdullah b. Ömer! Şimdi bu deve senindir, ona istediğini yapabilirsin!" buyurdu.[850] Bu, kabzedilmeden evvel hediye malındaki tasarrufun (caiz olduğuna) açık delil teşkil eder. Bir de Hz. Cabir'den de devesini satın almış, ona parasını ödemiş sonra onu kabzetmeden evvel kendisine hediye etmiştir.[851] Çünkü bu, bir maldır ve vefa hakkı (malın karşıya geçmesi) bunlara bağlı değildir.

İmam Ahmed'den gelen diğer görüşe göre kabzedilmeden önce hiçbir şeyin satışı caiz değildir. Bu, Ebu Hanife ve İmam Şafiî'nin görüşüdür. Ancak Ebu Hanife, kabzedilmeden evvel sadece akar satışını caiz görmüştür. Onlar, bu noktada Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in,

---

849 et-Temhîd, Cilt: 13, Sayfa: 334.
850 Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 4, Sayfa: 334…
851 Deve kıssası ile ilgili Cabir hadisi: Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 4, Sayfa: 320, 485…; Müslim, Cilt: 2, Sayfa: 1089.

kabzedilmeden önce yiyecek maddelerinin satışını yasakladığını gerekçe göstermişlerdir. Zeyd b. Sabit'in şu rivayeti de bu bağlamda gelmiştir: "Allah'ın Resulü (sallallâhu aleyhi ve sellem), tüccarlar evlerine götürmedikçe malların satın alındıkları yerde satılmalarını nehyetti."[852]

Kabzetmeye ihtiyaç duyulan şeylerde, kabzedilmeden evvel bunda ortak olmak, vekalet vermek ya da havale vermek ise caiz değildir. Bunu, Ebu Hanife ve İmam Şafiî söylemiştir. Çünkü bunlar, alışveriş türlerinden sayılır ve söz konusu gelen yasak kapsamına girerler.

İmam Malik ise; Yiyecek konusunda kabzedilmeden evvel bunların hepsinin caiz olacağını, çünkü bunların ilk semenin misline özgü olacağını, dolayısıyla da -ikâle (akdi geri çevirme) konusunda olduğu gibi- kabzedilmeden önce caiz olacağını, söylemiştir.

İkâle'nin alışverişi feshetmek demek olacağı, bu yönüyle kusuru olduğu için satış akdini reddetmeye benzeyeceği, şeklinde cevap verilmiştir.

Satışı caiz olan konularda tevliye[853] ve ortak olmaya gelince, bunlar caizdir. Çünkü bunlar, alışveriş türlerinden sayılır. *Murâbaha* (satıcının, malın fiyatını söyleyip üzerine belirli bir oran veya miktarda kâr koyarak satması) ve *Muvâda* (Satıcının malın kendisine mal olduğu fiyatı söyleyip, o fiyattan biraz daha ucuza satması) akitlerine ait isimler gibi, bunların da özel birtakım isimleri vardır.

---

852 Ahmed, Cilt: 5, Sayfa: 191; Ebu Davud, Cilt: 3, Sayfa: 765; İbn Hibbân, İhsân, Cilt: 7, Sayfa: 229; Hakim, Cilt: 2, Sayfa: 40; Beyhakî, Cilt: 5, Sayfa: 314. Hadisin siyakı Ebu Davud, Hakim ve Beyhakî de geçer. Ahmed ve İbn Hibban ise hadiste geçen "es-Silâ (mallar)" ifadesini zikretmemişlerdir. Nasbu'r Râye, Cilt: 4, Sayfa: 32 eserinde der ki: "İbn Hibban bunu 'Sahih'in de, Hakim de el-Müstedrek eserinde sahih sayarak rivayet etmişlerdir." Bak: et-Talhîsu'l Habîr, Cilt: 3, Sayfa: 24. Hakim ise yine bunu İbn Ömer'den tahriç etmiş ve: "Müslim şartına göre hadis sahihtir." demiştir. Hadisin Hakim b. Huzzam tarafından merfu şahidi vardır: "Bir şey satın aldın mı onu kabzetmeden evvel satma." Ahmed Cilt: 3, Sayfa: 402; İbn Hibbân, İhsân, Cilt: 7, Sayfa: 228; Beyhakî, Cilt: 5, Sayfa: 113. Hadisin senedinde ihtilaf vardır. Bunun için bakınız: Nasbu'r Râye, Cilt: 4, Sayfa: 32-33. Beyhakî ise: Hadisin isnadı hasendir, muttasıldır, demiştir.

853 Tevliye: Satıcının malın kendisine mal oluş fiyatını söyleyip, aynı fiyattan satmasıdır. (Çevrimenin notu)

MUSARRÂT[854] VE BENZER KONULAR

Tasriye: (Hayvanın) sütünü memesinde bekletmektir. "Koyunun memesinde sütü bekletmek" denildiği vakit "*suri'ş şât ve surri'l leben*" şeklinde söylenir.

Buharî der ki: Tasriyenin aslı suyu hapsetmek demektir. Bu bağlamda suyu hapsettiğinde: *Surrîyte'l mâ* denilir.[855] Musarrât'ın, yine toplanmak manasındaki *mahfele* şeklinde ifade edildiği de söylenmiştir. İnsanların toplanıp ziyafet düzenledikleri "mehâfil" de buradan gelir. Tasriye ile müşteriyi kandırmak kasdedilecek olursa, bunu yapmak haram olur.

Musarrat'ın satışı: Bu konuda üç fasıla vardır:

1) Davarların memesinde sütü bekletilmiş olan hayvan satın alınır da bunların sütünün bekletildiğini bilmeyecek olursa, bu durumda kabul etmek ve geri vermek noktasında alıcı muhayyerdir. Bu görüşe, İmam Malik, İmam Şafiî, İshak, Ebu Yusuf ve ilim adamlarının geneli sahip olmuştur. Çünkü bu konuda Ebu Hureyre, Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den şunu rivayet eder: "Deveyi ve koyunu, sütlü görünsünler diye sağmayı terkedip sütünü memesinde bekletmeyin. Bu durumda olan bir hayvanı satın alan kimse, onu sağdıktan sonra şu iki şey arasında muhayyerdir: O şekliyle razı olursa malı alıkoyar, razı olmazsa hayvanı bir sa' hurma ile birlikte geri verir." Buharî ve Müslim ittifak etmiştir.[856] Çünkü bu, değişmesi neticesinde semenin farklılaşması bağlamında bir aldatma sayılacağından, bu durumda alıcının reddetme hakkı doğar; tıpkı saçları beyaz ve siyah karışık olduğu halde (genç göstersin diye) saçları sadece siyaha boyamaya benzer.

Ebu Hanife ve Muhammed ise bunda alıcının muhayyerliğinin bulunmadığını, çünkü bunun bir ayıp olmadığını, zira ayıp olmayan konulardaki aldatma sebebiyle muhayyerlik hakkının doğmayacağını söylemişlerdir. Tıpkı yem yiyen bir hayvanın karnı şiştiği için müşterisi tarafından hamile olduğunu zannetmesi gibi kabul edilir.

---

854 Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 4, Sayfa: 361.

855 Musarrat: Sütlü görünsün de fiyatı artsın diye hayvanı sağmayıp sütünü memesinde bekletilen hayvana denilir. (Çevrimenin notu)

856 Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 4, Sayfa: 361; Müslim, Cilt: 3, Sayfa: 1155, 1158, 1159.

Şöyle cevap verilmiştir: Bir defa beyaz saç ve kıllar ayıp değildir; şayet aldatma söz konusu olmuş olursa, o takdirde burada olduğu gibi onun lehine muhayyerlik hakkı da doğar. Hayvanın karnının şişmesine gelince, kimi zaman karın, yeme ve içme ile şişebildiğinden, burada hamile olduğuna dair bir anlam çıkartmak doğru olmaz. Bunun yanında bu kıyas, nassa da muhaliftir, Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in kavline uymak ise daha evladır.

Dolayısıyla muhayyerlik ancak müşterinin, hayvanın memesinde sütün biriktirilmiş olduğunu bilmemesi şartıyla sabit olur. Eğer bilecek olursa muhayyerliği söz konusu olmaz; çünkü bu durumda hadiseye vakıf olduğundan –sanki kusurlu bir malı görüp de satın alan kimse gibi- reddetme hakkı da doğmaz.

2) Bu durumdaki hayvanı reddedecek (geri verecek) olursa, sütün bedelini de ödemesi gerekir. Bu, geri vermeyi caiz gören herkesin görüşünü oluşturmaktadır. Bu da geçen sahih hadiste ifade edildiği üzere şeriatte bir sa' miktarında hurma vermekle takdir edilmiştir. Bu, Leys, İshak, İmam Şafiî, Ebu Ubeyd ve Ebu Sevr'in görüşünü oluşturmaktadır. Nitekim mezkur hadis-i şerif bu meselede bir dayanak olup, hadiste hurma şeklinde bir nas gelmiştir.

İmam Malik ve bazı Şafiî âlimleri ise; Vacip olanın o beldenin genel azığından bir sa' miktarı (herhangi bir yiyecek) olarak verileceği görüşünü kabul etmişlerdir. Çünkü hadisin bazı bölümlerinde: "O hayvanla beraber bir de yiyecekten bir sa' mikarı ver..."[857] şeklinde buyrulmuştur. İkisinin arasını da cem etmiş ve gelen nassın hurma şeklinde olacağını, çünkü Medine beldesinde en yaygın olan azığın bu (hurma) olduğu ortadadır.

Şöyle cevap verilmiştir: Bir defa buradaki yiyecek maddesinden kasıt; hurmadır. Çünkü bu, bir meselede gelen iki hadis hakkında birisinde mutlak, diğerinde ise mukayyet şeklinde gelmiştir. Bu noktada mukayyet olarak gelen bir hüküm, mukayyetliğe hamledilir. Buna dair delil, diğer lafızdaki: "Siyah olmaksızın ***yiyecekten*** bir sa' verilir..." ifadesinden bedel

857 Bu hadisi Buharî, Cilt: 4, Sayfa: 361 kesinlik sigasıyla muallak olarak rivayet etmiştir, Müslim'de, Cilt: 3, Sayfa: 1158'de mevsul olarak; "Siyah olmayan yiyecekten br sa' miktarı..." lafzıyla gelmiştir.

olarak, "Siyah olmaksızın *hurmadan* bir sa' verilir..."[858] kavlidir. Yani onu buğday olarak vermez, demektir.

Ebu Yusuf ise; Sütün bedelini öder; zira bu –diğer telef konular gibi- kıymeti takdir edilip (belirlenmiş) olan bir malın telef tazminidir, demiştir.

Bu kıyasın, nassa muhalif bir kıyas olduğu, şeklinde cevap verilmiştir; bu nedenden dolayı bu görüşe de iltifat edilemez. Nitekim şeriatın telef edilen bu mala -söz konusu tartışmanın bitmesi ve münakaşanın son bulması için- bir kıymet biçmemiş olması uzak bir ihtilamden öteye geçmez. Zaten insana ve etrafına diyeti bedel kılması buna örnek teşkil eder.

Bir de ödenen hurmanın ayıplı (yani âdi) olmayan hurmadan, iyi olandan olması gerekmektedir. En kalitesi olması ise gerekmez, en azından "iyi hurma" ismine haiz bir konumda olması yeterlidir. Kuşkusuz bunun ödenmesi, hüküm koyanın (Allah ve Resulü'nün) itlak etmesiyle vaciptir; dolayısıyla da -fıtır sadakasındaki bir sa' miktarının vücubiyeti gibi- zikri geçtiği üzere sarf edilmesi gerekir. Bunun yanında hurmanın değerinin, sütün değeriyle aynı ya da fazla veya az olması arasında bir fark yoktur.

Sağılmadan evvel memesinde sütün biriktirildiği bilinecek olursa, bu takdirde onu geri verir ve bir şey tazmin etmesi de gerekmez. Çünkü hurma, ancak sağılmış olan sütten dolayı ona bedel olarak gerekmiştir. Bu gerekçeyle hadis-i şerifteki lafızda: "Eğer öfkelenir, razı olmazsa (hayvanı geri verir) ve koyunu sağması mukabilinde bir sa' hurma tazmini vardır."[859] geçmektedir. Diğer konuda ise hayvanın sütünden sağılmadığından dolayı bir tazmin gerekmemektedir. Bu, İmam Malik'in görüşüdür. İbn Abdilberr: Bu hakkında bir ihtilafın bulunmadığı bir konudur, demiştir.[860]

3) Muhayyerlik süresi hakında ihtilaf edilmiştir. el-Kadı (İyaz) der ki: Bu süre üç gündür, süresi geçtikten sonra hayvanı geri veremez ve hayvanı

---

858 Her iki lafız da Sahih-i Müslim'de, Cilt: 3, Sayfa: 1158 geçmektedir. "Yiyecek" denilince genelde zihne buğday geldiğinden bunu nefyetmek için "siyah olmayan" –yani hurma olup, buğday olmayan yiyecek ifadesi gelmiştir.

859 Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 4, Sayfa: 368 de, Ebu Hureyre'den nakille gelen hadislerden bir lafız.

860 et-Temhid, Cilt: 18, Sayfa: 216.

yanında tutmakla da bu süreyi taşıramaz. Eğer yanında onu tutacak olursa, artık onu geri vermesi mümkün değildir. (Devamla) dedi ki: Bu, İmam Ahmed'in görüşünün zahirini oluşturur. Çünkü bu noktada Ebu Hureyre, Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den şunu aktarmıştır: "Sütlü görünsün diye sağılmayıp sütü memesinde bekletilen bir koyun satın alan kişi üç gün muhayyerdir..."[861] Buradaki "üç gün" ifadesini hüküm koyan (Allah ve Resulü), tasriyenin (memede sütü bekletmenin) bilinmesi için takdir etmiştir; çünkü söz konusu süre geçmeden evvel bu bilinmemektedir. Dolayısıyla üç gün geçtikten sonra memedeki süt belirdiği için, derhal muhayyerlik sabit olur.

Ebu'l Hattab şöyle demiştir: Bana göre tasriye ne zaman sabit olursa, üç günden önce olsun sonra olsun, hayvanı reddetmek de sabit olur. Çünkü aldatmanın varlığı, muhayyer olmayı sabit kılacağından -diğer aldatma türlerinde olduğu gibi- memedeki süt anlaşılacak olursa, kişi reddetme hakkında sahip olur. Bu, Medine ehlinden bazılarının görüşünü de oluşturmaktadır. Onun içindir ki hadiste gelen "üç gün" ifadesinin faydası aşikardır; çünkü zahiren anlaşılacağı üzere buna dair bilgi ancak bu zaman dilimi ile anlaşılabileceğinden, açıkçası ilmin meydana gelmesi (bilinmesi) için buna itibar edilmesi icap eder. Şayet buna dair bilgi sahibi olunur yahut olunmazsa -diğer aldatma türlerinde olduğu gibi- sadece buna itibar edilir, başkasına ise edilmez.

İbn Ebu Musa'nın görüşünün zahirine göre, tam üç gün içerisinde ne zamanki hayvanın memesindeki sütün biriktirildiği (sağılmadığı) anlaşılacak olursa, (cayıp caymama noktasındaki) muhayyerlik sabit olur. Bu, Şafiî ashabından olan İbn Munzir ve Ebu Hamid'in görüşüdür. İmam Şafiî'den hadislerin zahiri hakkında açık bir nas olduğu nakledilmiştir. Çünkü bu, üç günün tamamında muhayyerlik hükmünün sabit olduğunu gerektirmektedir.

el-Muvaffak der ki: el-Kadı'nın görüşüne göre bu zaman zarfı içinde bir muhayyerlik sabit olmamaktadır; ona göre sadece sürenin akabinde bu muhayyerlik doğar. Ebu'l Hattab'ın görüşü ise üç gün ile başkası arasında bir tesviyeyi ifade etmektedir. (Ama) hadise göre amel etmek daha

---

861 Sahih-i Müslim, Cilt: 3, Sayfa: 1158.

evladır ve bu Ebu'l Hattab'ın kıyasından da daha evladır; çünkü kusurlu mallar ile diğer aldatma türlerindeki konuların hükmü böyledir.

Memesinde biriktirilmiş sütü bulunan İneğin satışı: Cumhur ilim ehline göre memesinde biriktirilmiş sütü bulunan koyun, deve ve inek arasında, (hüküm açısından) bir fark yoktur; sadece Davud (ez-Zahiri)'den şaz bir görüş gelmiştir. O: Memesinde biriktirilmiş sütü bulunan ineğin satışında muhayyerlik olmaz, demiştir. Çünkü hadis-i şerifte: "Deve ve koyunun memesinde sütü biriktirip de satmayın..." buyrulmuştur. Bu da gösteriyor ki bu iki hayvanın dışındakilerde durum farklıdır.

Buna ise; *"Kim, sütü memesinde biriktirilmiş bir hayvan satın almış ise (isterse) onu geri versin ve onunla beraber (süte bedel olarak) bir sa' da birşey versin."*[862] hadisinin genel manasıyla karşılık verilmiştir. Çünkü bu, davarların sütünün memede bekletilmesi demek olduğundan, (ineğin de) hükmü tıpkı inek ve koyuna benzemektedir.

Aldatma sebebiyle muhayyerlik: Kendisinden dolayı semeni farklı olan her bir aldatmada muhayyerlik sabit olur. Çünkü farklı oluşundan dolayı semeni farklı olan bir aldatma ile muhayyerlik gerçekleşir; tıpkı fazla görülsün diye memede sütü biriktirilen hayvanı satmak gibi. Bunu, İmam Şafiî söylemiştir.

Kusurlu/ayıplı bir malın satışı ve bundaki muhayyerlik konusu: Bu konu hakkında beş fasıla vardır:

1) Kendi malında bir kusurun olduğunu bildiği halde, onu -müşteriye beyan etmesi hali dışında- satması caiz değildir. Bu ayıbı beyan etmezse bu durumda günahkar ve haddi aşmış olur. Çünkü bu noktada Hakim b. Hizam'ın, Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den naklettiğine göre, O şöyle buyurmuştur: "Satıcı ve alıcı birbirlerinden ayrılmadıkça muhayyerlik hakkına sahiptir. Eğer doğru sözlü iseler alışverişleri bereketli olur. Ancak yalan söylerler ise bu alışverişin bereketi giderilir." Buharî ve Müslim ittifak etmişlerdir.[863]

---

862 Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 4, Sayfa: 373, İbn Mesud hadisinden nakille...
863 Buharî ile beraber Fethu'l Bâri, Cilt: 4, Sayfa: 328; Müslim, Cilt: 3, Sayfa: 1164.

Ukbe b. Âmir'den rivayet edildiğine göre, kendisi Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den şöyle buyururken işitmiştir: "Hiçbir kimsenin Müslüman kardeşine hastalıklı veya ayıblı olduğunu bildiği bir şeyi, ayıbını haber vermeden satması halal olmaz."[864]

Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) buyurdular ki: "Bizi aldatan, bizden değildir."[865] Bunun yanında müşteriye kusurlu malı haber vermemesi halinde bu satışın geçerli olduğunu da ilim ehlinin çoğunluğu ifade etmişlerdir. İmam Malik, Ebu Hanife ve İmam Şafiî bunlardandır. Çünkü Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) fazla görülsün diye memede sütü biriktirilmiş hayvanı satmak demek olan "tasriye"yi men etmiştir; ancak satışı geçerlidir.

2) Müşteri -öncesinde bilmediği halde- ne zaman malda bir kusurun olduğunu görecek olursa, onu elinde tutmak ya da akdi bozmak noktasında muhayyer olur, ister satıcı bu malın kusurlu olduğunu bilmiş ve onu gizlemiş olsun ya da olmasın, fark etmez. el-Muvaffak der ki: Bu konu hakkında ilim adamları arasında bir ihtilafın olduğunu bilmiyoruz. Kuşkusuz Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in tasriye noktasında muhayyer olmayı ispat etmesi, bu satışta bir kusurun söz konusu olması nedeniyle bir uyarı çekmek içindir. Çünkü mutlak akit demek, malın her türlü kusur ve ayıplardan salim olmasını gerektirir. Buna göre salimliği gidecek olursa, akdin de kimi gereksinimleri gideceğinden, buna mukabil bir ivaz almak gerekli olmaz, bu durumda onun malı geri verme ve semeni de tamamıyla alma hakkı doğar.

3) Satılan mal, aynı halde bulunmaktan hâli olmaz ve o zaman onu geri vermesi ve ana parasını alması ya da akitten sonra (değerin) artması söz konusu olursa, işte bu takdirde iki kısma ayrılır:

Birincisi: Şişmesi, büyümesi, çoğalması, doğurmadan evvel (hayvanın) hamile kalması ya da meyvenin aşılanmadan evvel olgunlaşması

864 İbn Mace, Cilt: 2, Sayfa: 755; Hakim, Cilt: 2, Sayfa: 8. Onun tarikiyle de Beyhakî, Cilt: 5, Sayfa: 320. Hakim der ki: "Şeyhayn şartına göre hadis sahihtir." el-İrva, Cilt: 5, Sayfa: 165'te ise: "Bu hadis sadece Müslim şartına göre böyledir." denilmiştir.

865 Sahih-i Müslim, Cilt: 1, Sayfa: 99, Ebu Hureyre hadisinden nakille... Diğer lafız ise: "Aldatan, bizden değildir." şeklindedir.

gibi mala bitişik bir artış olursa, bu takdirde fazlalığı ile beraber bu malı geri vermek gerekli olur. Çünkü hem akdetmeye ve hem de feshetmeye tabi olmuştur.

İkincisi: Maldan ayrı bir artış olursa, bu da iki kısma ayrılır:

a) Artışın o satılan malın aynından (kendisinden) olmaması. Bu ise –hizmet, ücret ve kazanç etlde etme gibi- satılan mal cihetinden elde edilen faydalardır. Aynı şekilde köle hakkında hibe ya da vasiyet edilen hüküm de bu kapsamda ele alınmaktadır. Tüm bunlar, tazmin mukabilinde müşteriye aittir. Çünkü köle (satın alındıktan sonra) ölmüş olsa, müşterinin malından çıkmış olur. Bu da menfaatin, sorumluluk (külfet) karşılığında olduğunu ifade eder.

el-Muvaffak der ki: Bunda bir ihtilafın olduğunu bilmiyoruz. Hz. Âişe'den şöyle dediği nakledilmiştir: "Bir adam, bir köle satın aldı. Köleyi Allah'ın dilediği kadar (bir müddet) elinde tuttu. Sonra onda bir kusur buldu. Meseleyi Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e arzetti. Bunun üzerine Allah'ın Resulü o köleyi satıcıya iade etti. Satıcı: Ey Allah'ın Resulü! Kölemi çalıştırdı (sırtından kazanç sağladı), dedi. Allah'ın Resulü (sallallâhu aleyhi ve sellem) de: "Menfaat, sorumluluk (külfet) karşılığındadır." buyurdu.[866]

Ebu Hanife, İmam Malik ve İmam Şafiî bu görüşe sahip olmuşlardır. el-Muvaffak: Başkalarının onlara muhalefet ettiğini bilmiyoruz, demiştir.

---

866 Ebu Davud, Cilt: 3, Sayfa: 780; Hakim, Cilt: 2, Sayfa: 51 Müslim b. Halid ez-Zenci tarikiyle, bize de Hişam b. Urve, onunda babasından yaptığı nakille rivayet etmiştir. Hakim: "İsnadı sahihtir." demiştir, Zehebî de ona muvafakat etmiştir. Buradaki ez-Zenci hakkında: "Kendisi fakihtir, doğru sözlüdür, (ama) çok vehime sahiptir." denilmiştir. et-Takrip eserinde de böyle geçer. Halid b. Muhalled b. Haffâf'ın mutabaatı vardır, onun Urve, onun da Hz. Aişe'den yaptığı nakile göre, Hz. Peygamber (s.a.v.): "Menfaat, sorumluluk (külfet) karşılığındadır." buyurmuştur. Ahmed, Cilt: 6, Sayfa. 49, 161, 208, 237; Ebu Davud, Cilt: 779; Nesaî, Cilt. 4, Sayfa: 255. Hadisin ravileri sikadır, Halid b. Haffâf hariç ravileri Şeyhayn ravileridir. et-Takrip eserinde geçtiği üzere o da makbuldür. Tirmizî ise şöyle der: "Bu hadis hasen, sahihtir. Hadis bu vecihten başkasından rivaet edilmiştir. İlim adamlarına göre amel de buna göredir." Bulûğu'l Merâm, Sayfa: 167'de şöyle der: "Tirmizî, İbn Huzeyme, İbnu'l Carud, İbn Hibban, Hakim ve İbn Kattan bu hadisi sahih görmüşlerdir." Dolayısıyla bu hadis, hangi yoldan gelmiş olursa olsun sahihtir ve ilim adamları tarafından kabul ile karşılanmıştır."

b) Artışın –çocuk, ürün/meyve ve sütte olduğu gibi- o malın aynından olması. Bu da yine müşteriye aittir, fazlalığı dışında olan aslını ise geri verir. Bunu, İmam Şafiî söylemiştir. İmam Malik: Eğer artış meyveden olmuşsa, onu geri vermez, bir çocuk ile olmuşsa o takdirde onu annesiyle birlikte geri verir. Çünkü geri vermede bir hüküm söz konusudur, onun için hüküm –yazışmalı kölede olduğu gibi- çocuğa da geçer, demiştir. Ebu Hanife ise şöyle der: Müşterinin elinde iken ortaya çıkan artış malın geri verilmesini engeller.

Şöyle cevap verilmiştir: Müşterinin mülkünde iken ortaya çıkan bir şey geri verilmeye engel teşkil etmez, zira bu –kazanç gibi- satıcının sanki elindeymiş gibi kabul edilir. Bir de bu (o malda) ayrı bir artış olarak baş gösterdiğinden –kazanç ve malikin yanında bulunan meyve gibi- sadece aslınının geri verilmesi caiz olur. İmam Malik'in görüşü ise doğru değildir. Çünkü çocuk bir mal olmadığı için annenin geri verilme hükmü ile onu geri vermek imkân dışıdır.

4) Satılan mal şayet (öncesinde) evlenmiş bir cariye olur da müşteri de bu kurusunu bilmediği halde onunla cima edecek olursa, o cariyeyi geri verebilir; cariye ile beraber bir şey tazmin etmesi de gerekmez. Bunu, İmam Malik, İmam Şafiî ve Ebu Sevr söylemiştir. Çünkü bu, ne aynı ve ne de kıymeti eksilten bir mal konumundadır; kusurlu olmasına rıza göstermek anlamına da gelmemektedir. O halde –hizmetçi tutmak ve eşiyle cima yapmak gibi- geri verilmesine engel teşkil etmez.

İmam Ahmed'den gelen diğer görüşe göre bu, geri vermeyi engellemektedir. Bunu, Sevri, Ebu Hanife ve İshak söylemişlerdir. Zira cima konusu, cinayet mecrasında akar gider ve başkasının mülkündeki ceza ya da mal hakkında hâli olmayacağından -cariye sanki bakireymiş gibi- onun geri verilmesini engellemesi de zorunludur.

Bunun eşin (karısıyla) yaptığı cima için söz konusu olacağı, bakirenin cima etmesinin ise semenini ve değerini bozmuş olacağı, şeklinde cevap verilmiştir.

Şureyh, Şâbî, Nehai, Said b. Müseyyeb ve İbn Ebu Leyla ise: O cariyeyi geri verir ve yanında da diyetini tazmin eder, demişlerdir. Bu diyet

hakkında ise farklı görüşler ileri sürmüşlerdir. Şureyh ve Nehai: Değerinin onda bir yarısıdır, derken Şâbi: Mahkemeye sevk edileceğini, İbn Museyyeb ise: On dinar olduğunu ve İbn Ebu Leyla da: Mehri misli olarak tazmin edeceğini belirtmişlerdir.

İbn Ebu Musa ise İmam Ahmed'den de bir görüş rivayet etmiştir. Çünkü fesh olacak olursa -fesh sebebiyle akdi aslından kaldırmış olacağından dolayı- başkasının mülkünde cima edilmiş olarak sayılmış olacaktır. (Ama) bunun doğru olmayacağı şeklinde cevap verilmiştir. Çünkü fesh etmek, zamanı itibarinden olmak üzere akdi kaldırmak demektir, yoksa aslından kaldırmak değildir. Buna dair delil şufâ (hakkının) iptal olması ve kazancı geri vermenin gerekli olmadığıdır; bu durumda da onun cima etmesi mülkünde sayılmış olur.

Evli olan bir cariyeyi satın almış olur da kendisi eşi tarafından cima edilmiş olursa, bu onu geri vermeye engel teşkil etmez. el-Muvaffak: Bildiğimiz kadarıyla bu noktada bir ihtilaf yoktur, demiştir.

5) Müşteri kusurlu malı elinde tutmak ister ve diyetini de alırsa, buna hak sahibidir. Bu, İshak'ın görüşünü oluşturmaktadır. Çünkü o, bilmediği halde bir kusura duçar olduğundan ona ait diyetini alma hakkı vardır, sanki onun yanında kusuru olmuş gibidir. Bunun yanında satılan o malın bir bölümü kendisinden geçmiş sayıldığından, o cariyenin adam lehine ivazını talep etmiştir; sanki sattıktan sonra o malı telef etmiş gibi kabul edilir.

Ebu Hanife ve İmam Şafiî ise şöyle demişlerdir: Bu kimsenin sadece o malı elinde ya tutması yahut da geri vermesi vardır. Bunun yanında, ancak satılan malın geri verilme özrü dışında diyet tazmini ise yoktur. Çünkü Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem), memesinde sütü bekletilen hayvanın satışı noktasında müşterinin –diyet vermesi dışında- ya kabul etmek yahut da geri vermek seçenekleriyle muhayyer bırakmıştır.

Şöyle cevap verilmiştir: Memesinde sütü bekletilen hayvana gelince bu bir kusur değildir; bu ancak aldatma noktasında muhayyer olma mülküdür yoksa malın bir bölümünün gitmesi (ya da telef olması) demek değildir. Bu nedenle malı geri vermesi, mümteni olduğunda diyet vermeye müstehak değildir.

Kusurlu maldan dolayı verilen diyetinin manası, satılan malın sahih (kusursuz) bir şekilde olması, ardından bir kusurun meydana gelmesi neticesinde, ikisi arasındaki değerin orta miktarının (bedelin yarısının) alınmasıdır. Bu şekilde o malın değere nisbet edilmesi, kusuru sebebiyle noksanlığa nisbet edilmiş olması anlamına gelir. Bunun misali; Dokuz dinar olan kusurlu malın yerine (diyet bedeli olarak) on dinar kusursuz malın konmasıdır, semen ise on beş dinardır; bu durumda kusur onun kıymetinin on dinarını eksiltmiş olacağından, satıcıya semenin on dinarı geri döner ki, bu da burada bir buçuk dinardır.

Müşterinin elindeki kusurlu malda başka bir kusur ortaya çıkacak olursa: Satılan mal (cariye) bakire olur da müşteri kendisiyle cima eder sonra da başka bir kusuru ortaya çıkacak olursa, bunun geri verilmesi hususunda İmam Ahmed'den iki görüş gelmiştir:

1) O cariyeyi geri vermez, kusurun diyetini ise alır. Bunu, Sevri, Ebu Hanife, İmam Şafiî ve İshak söylemiştir. Çünkü cima, o cariyenin hem aynını/kendisini ve hem de değerini eksiltmiş oldu.

2) Onu geri verir ve yanında da bir şey tazmin eder. Bunu da İmam Malik ve Ebu Sevr söylemiştir. Vacip olan, cima sebebiyle o cariyenin değerinden eksilen miktarı geri vermektir. Zira akdin fesh edilmesi –müşterinin aldığı kusur diyetinin tersine- kıymetiyle tazmin olarak dönüşür.

Kusurlu olan ardından –ilkini bilmediği halde- müşterinin elinde ortaya çıkan başka bir kusur ve ayıplı mallar hakkında ise İmam Ahmed'den iki görüş gelmiştir:

1) Bunu geri vermesi gerekmez, yalnız eski (ilk) kusurlu malın diyetini ise öder. Bunu, Sevri, İmam Şafiî ve Rey ashabı söylemiştir. Çünkü geri vermek, zararın giderilmesi için sabit olur, satıcıya bu malın geri verilmesi halinde de satıcı zarar görür; dolayısıyla zarar (başka) bir zarar ile giderilemez.

2) Bunu, geri verir ve yanında meydana gemiş olan kusurun diyetini de öder, semeni ise alır. Dilerse onu elinde tutabilir, diyetini de öder. Bunu, İmam Malik ve İshak söylemiştir. Çünkü bu noktada, el-Musarra hadisi gelmiştir. Şüphesiz Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem), sütün

sağılmasından sonra hayvanın geri vermesini ve sütün de ivazını geri vermesini emretmiştir. Sanki malın kusurunun ortaya çıkmasının, satılan malın bilinmesi şeklinde söz konusu olmuş gibidir. Çünkü geri verilmesi, ikinci (malın) kusurunun ortaya çıkmasından evvel olmuştur; bu durumda ancak bir delil ile ortadan kalkacaktır. Hâlbuki bu konu hakkında bir icma ve nas yoktur. Kıyas ise sadece aslı üzere olmuştur, ama onların zikrettikleri şeyde asıl olmadığından, bu durumuna göre caiz olarak kalmış olur.

Müşterinin yanında meydana gelmiş olan kusurlu malın diyetini geri verir; çünkü satılan mal, tazmini husule gelmiş olarak kabul edilir; aynı şekilde caiz olması da böyledir.

Satıcı kusurlu malı satmakla aldatmada bulunur, müşterinin de bundan haberi olmazsa ve bunun kusuru müşterinin eline geçince anlaşılacak olursa, o malı geri verme hakkı vardır; semenini de tam olarak alır, bundan dolayı da diyet vermez. İster bunun meydana gelmesi müşterinin elinde söz konusu olsun, mesela bakire (cariye ile) cima etmek ya da başka bir amelde bulunmak şeklinde olsun, isterse malı eksik kılacak bir şey olsun veya hepsine götürecek bir yol olsun, fark etmez. Bu görüş, Hakem ve İmam Malik'ten nakledilmiştir. Çünkü onu aldatmış olduğu için bunun (zararı) satıcıya döner, sanki onu hür olan bir cariye ile kandırmış gibi kabul edilir.

el-Muvaffak der ki: el-Musarra hadisinin zahiri, müşterinin elinde meydana gelen şeyin (kusurun) tazmin edildiği anlamına delalet etmektedir; ister satıcı bu malıyla onu aldatmış/kandırmış olsun yahut olmasın, fark etmez. Çünkü tasriye (fazla görülsün diye memede sütü biriktirilen hayvanı satmak) bir tür aldatma sayılır ve müşteriden sütün tazmini sakıt olmaz; belki tasriyeden men edildiği halde yanında bir de hurmadan bir sa' miktarı ödemekle tazmin olur... Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in: *"Menfaat, sorumluluk (külfet) karşılığındadır."*[867] buyruğu ise -menfaatin gerekliliği için tazmin ve külfet illet kılındığından dolayı- menfaatı bulunan kimsenin tazmin ve sorumluluğunun bulunduğunu göstermektedir. Şayet bu tazmin satıcı için olsaydı, illetin varlığı sebebiyle menfaati ona ait

867 Geçen bölümde hadisin kaynağı geçmişti.

olurdu. Zira tazminin satıcı için gerekli oluşu ancak nas, icma ya da kıyas ile sabit olabilmektedir; hâlbuki biz, bu hususta ne bir nassın ve ne de icmanın olduğunu biliyoruz. Kıyas ise ancak asıl hakkında söz konusu olur, burada ise bir aslın olduğunu bilmiyoruz. Bu da nikah konusunda cariyenin hür oluşunun tağririne (kandırılmasına) da benzememektedir. Çünkü bu, cariyenin efendisi olmasa dahi kandıran şeye dönüş yapmaktadır; işte burada da söz konusu kandırma, satıcının vekili tarafından yapılmış olsaydı, ona da bir şey dönüş yapmaz.

Ayıp ve Kusurlar: Ayıplar/kusurlar; Tacirlerin adetine göre maliyetin eksikliğini gerektiren eksiklikler ve kusurlar demektir. Çünkü satılan mal ancak maliye (parasal) sıfatına itibarla akit için bir konumu yerine getirmektedir; buna göre bu malda söz konusu olacak bir eksiklik, ayıp ve kusur olarak değerlendirilir. Bunun tayini ise bu hustaki ehil kimselerin (tüccarların) örfüne göre şekillenmektedir.

Kasdedilen bir sıfatın şart koşulması: Müşteri, şayet satılan mal hakkında ayıp ve kusur sayılmayan bir sıfat ve özelliğini kasdederse, onun koştuğu bu şart geçerlidir ve buna kendisi hak sahibidir; bu şartın bulunmaması halinde ise akdi geçersiz kılmakla muhayyerliği de sabit olur. Ama maksatsız bir şartı koşacak olur da tam tersi meydana gelecek olusa, bunda muhayyer olamaz.

Müşterinin elinde bulunurken kusurlu malın yok olması: Kusurlu bir mal satın almış olsa sonra da bunun diyetini almayı dilese, el-Harki'nin sözünün zahirinden anlaşılan, bu malın kusurlu olduğunu bilmiş olsa da olmasa da onun diyetini almaya hakkı yoktur. Bu, Ebu Hanife ve İmam Şafiî'nin görüşüdür. Çünkü geri vermenin mümteni olması kendi ameliyle söz konusu olmuştur; bu yönüyle sanki satılan malı kendisi telef etmiş gibi kabul edilir, zira bu malı satın almakla zaten bu şekilde zulme uğratmakla beraber onu kabullenmiş sayılır.

el-Kadı (İyaz) der ki: Malın kusurlu olduğunu bildiği halde onu satacak olursa, bunun ayıp ve kusurlu olduğunu bilmesinden dolayı buna sebep diyet alma hakkı da yoktur; ama bunun kusurlu olduğunu bilmeyecek olursa bu takdirde diyetini alma hakkı vardır. Bunu, İmam Ahmed ifade etmiştir. Çünkü satıcı, kendisi için söz konusu olan akdinin gerekliliği-

ğini ifa etmemiş sayıldığından, buna dair eksikliği noktasında rızası da olmadığından –sanki (satın aldıktan sonra) köleyi hürriyetine kavuşturmuş gibi- artık ona rücu etme hakkı vardır.

el-Muvaffak şöyle demiştir: Mezhebimizin kıyasına göre, bu kimsenin diyetini alma hakkı vardır, ister bu malın bizzat (kusurlu olduğunu) bilsin yahut bilmesin, fark etmez. Çünkü bu kimsenin henüz akdin başında iken malı kabul etmesi veya geri vermesi noktasında onu muhayyer bıraktık. Buna göre malın satılması ve bunda tasarruf edilmiş olması, onu elinde tutması hükmü gibi kabul edilir. Zira diyet, satılan malın bir bölümünün ivazı sayıldığından, satılması ve razı olması ile bu sakıt olmaz... Onların: *"Zira bu malı satın almakla zaten bu şekilde zulme uğratmakla beraber onu kabullenmiş sayılır."* sözlerine gelince, bu, doğru değildir. Çünkü bu şekildeki zulüm, satıcı tarafından söz konusu olduğundan, bunun ondan kabullenmiş olması doğru değildir zira o ancak müşteriye zulmetmiş olduğu içindir ki, bununla kendisine zulmeden zalimden bu hakkını iskat etmez. İmam Malik'ten gelen bu görüş, doğru olan görüşü oluşturmaktadır.

Ebu'l Hattab'ın, İmam Ahmed'den naklettiğine göre onun, ister satıcı ayıplı malın varlığını bilsin veya bilmesin, satılan kusurlu malın satıcı tarafından diyet vererek rücu edilmesi hakkında iki görüş gelmiştir.

Kusurlu mal olduğunu bilmeden evvel köleyi azat etmek, vakfetmek, ölmek, öldürmek ya da bilinmesi vb. sebebiyle geri verilmesi mazur olan malın müşterinin elinde yok olmasına gelince, bu durumda ona diyet gerekir. Bunu, Ebu Hanife, İmam Malik ve İmam Şafiî söylemiştir. Ancak Ebu Hanife öldürülen köle hakkında özellikle: Bundan dolayı ona diyet yoktur, demiştir. Çünkü bu (köle), tazmin edilen amele karşılık onun mülkünde yok olduğundan, bu yönüyle satılan mala benzemektedir.

Bir defa kusur olması hasebiyle bundan razı olmayacağı, bu noktadaki haksızlık hakkında bilgi sahibi olmadığı gerekçesiyle –sanki köleyi azat etmiş gibi- ona diyetin söz konusu olacağı, şeklinde cevap verilmiştir. el-Muvaffak der ki: Bize göre bu alışveriş, bir men sebebidir. Bunun yanında malı teslim almasıyla bundaki haksızlık hakkında bilgi sahibi olmuştur.

Muhayyerliği geçersiz kılan tasarruf: Malın kusuru bilinmeden evvel bir mal razı olarak alınacak olur ya da satışa veya tasarrufa arz edilecek olursa, bu muhayyerliği sakıt olmaz. Çünkü bu, malın kusurlu oluşuna rıza gösterdiği anlamına gelmez. Malın kusuru bilindikten sonra ilim ehlinin genelinin görüşüne göre muhayyerliği iptal olur. el-Muvaffak der ki: Diyete gelince, bu hususta İbn Ebu Musa: "Buna da hak sahibi olamaz." demiştir. Açıklamasını verdiğimiz üzere mezhebimizin kıyasına göre ise bu kişi diyete hak sahibi olur.

Satıcı ve alıcının kusurlu mal hakkındaki anlaşmazlık durumu: Satıcı ve müşteri satılan kusurlu mal hakkında "Akit öncesinde satılan malda mı yoksa müşterinin elinde iken mi kusur meydana gelmiştir?" noktasında anlaşmazlığa girdikleri vakit, bu hususta iki kısım söz konusudur:

1) Satıcı ya da müşteriden yalnız birisinin sözü muhtemeldir, bu durumda (kusurlu olduğuna dair) sözü ibraz edenin –yemin etmeksizin- sözüne bakılır. Zira böylece biz doğru söylediğini ve hasmının da yalan konuştuğunu anlamış oluruz; nitekim bu durumda da yemin etmesine gerek de olmaz.

2) Yemin etmesiyle beraber satıcının görüşüne itibar edilir ve onun bu yemini kesinlikten dolayı yapılır yoksa bu konuda bilgi sahibi olduğunu olumsuz göstermek için yapmaz. Bunu, Ebu Hanife ve İmam Şafiî söylemiştir. Çünkü aslolan malın salim olması ve satış akdinin sağlıklı işlemiş olmasıdır. Bunun yanında müşteri- satıcı karşı çıktığı halde- satışın feshedilmesini hak edeceğini iddia bile etmektedir. (Ama) karşı çıkanın görüşüne itibar edilir.

Kusurun sadece (malın) kırılmasıyla bilinmesi: Karpuz, nar ve yumurta gibi kusurun sadece kırılmasıyla bilindiği bir şeyi satın alır ve o da kırılacak olur, kusuru da ortaya çıkacak olursa, bu konuda iki görüş vardır:

Birincisi: Bu durumda iken satıcıya bir şey (tazmin) geri dönmez. Bu görüş, Maliki mezhebine aittir. Zira ayıbını bilmemesi hasebiyle satıcıdan kaynaklanan bir kandırma ve aldatma yoktur, nitekim o da ancak

malın kırılmış olmasıyla bunun künhüne sahip olmuştur; dolayısıyla da bu, ayıp ve kusurlardan uzak bir mal gibi değerlendirilir.

İkincisi: Bu durumda iken satıcıya (tazmin) geri döner. Bu ise mezhebimizin zahiri, Ebu Hanife ve İmam Şafiî'ye göredir. Çünkü satış akdi, müşterinin muttali olmadığı kusurlardan (malın) salim olmasını gerektirir. Buna göre ayıp ve kusur ortaya çıkınca, muhayyerlik de doğar. Bir de aldatma kasdının olmaması, teslim almadığı sürece malın semeninin kendisine verilmesini gerekli kılmaz; kölenin kusuru bilinmediği halde satışının (geçerli) olması buna delil teşkil etmektedir.

Bu anlaşıldığına göre kırılan o mal (ve ürün), bozuk tavuk yumurtası ve siyah nar gibi kıymetsiz bir ürün olursa, semenin hepsi geri döner; çünkü bunların bir faydası yoktur ve vaki olması nedeniyle aslı itibariyle akdi fasit kılmış olduğu ortaya çıkmış olmaktadır. Nitekim fayda ve yarar sağlamayan şeylerin satışı zaten geçerli olmaz. Bu durumda, onun bu malı satıcıya geri vermesi gerekmez; çünkü bunda bir fayda yoktur.

Hindistan cevizi ve buna benzer bir üründe kusur bulunacak olursa, bunları kırdığı vakit bakar, şayet sadece söz konusu olan kırık ile satılan malın künhü bilinecek olursa, o takdirde müşteri bu malı geri vermek, kırılan kısmın diyetini ödemek ve semeni geri almak ya da malın kusurunun diyetini almak arasında muhayyer olur. Bu, el-Harki'nin sözünün zahirini oluşturur. Çünkü bu, bir eksikliktir ve geri vermeyi engellemez; dolayısıyla –hayvanın memesinde bekletilen süt gibi- diyetini de geri verir.

el-Kadı (İyaz) ise der ki: Bana göre kırılması sebebiyle ona diyeti ödemesi gerekmez. Çünkü bu, kusurlu malın künhünü öğrenme yolunu elde etmek demektir. Satıcı ona bunu musallat etmekle o da biliyor ki müşteri, ürünün iyisini kötüsünden ancak bu şekilde bilmiş olacaktır. İmam Şafiî de böyle söyler.

Eğer söz konusu olan malın künhü, kırığı sebebiyle bilinecek olur da ancak o malın tamamını itlaf etmiş olmayacak olursa, o zaman bunun hükmü tıpkı az önce geçen el-Harki'nin sözüyle aynı olur. Bu da yine el-Kadı'nın görüşünü oluşturmaktadır. Müşteri ise bu malı geri vermek, kırılan kısmın diyetini ödemek ve semeni geri almak ya da malın kusu-

runun diyetini almak arasında muhayyerdir. İmam Ahmed'den gelen iki görüşten birisi de bu minvaldedir. Onun ikinci görüşü ise müşterinin bu malı geri vermeyeceği, malın kusurunun diyetini ise alabileceği şeklindedir. Bu da Ebu Hanife ve İmam Şafiî'nin görüşüdür.

Şayet bu ürünü kırar ve (neticede) kıymeti de kalmayacak olursa, o zaman sadece malın kusurunun diyetini alabilir, başkasını ise alamaz; çünkü onu telef etmiştir bir defa.

İne konusu: Kim, bir malı vadeli olarak satar sonra da onu nakit (peşin para) ile satın alırsa, içlerinde Sevri, Evzai, İmam Malik, İshak ve Rey ashabının da bulunduğu ilim adamlarının çoğunluğunun görüşüne göre bu, caiz değildir. İmam Şafiî ise buna cevaz vermiştir. Çünkü bu, o satıcıdan başkasına satılması caiz olan bir semen olduğundan, onu satan kişiden dolayı da satılması caiz olur, sanki semenin mislini satmaya benzer.

el-Muvaffak der ki: Bizim lehimize Ğunder'in Şu'be'den, onun Ebu İshak es-Sebî'den, onun da eşi Âliye binti Efez b. Şercîl'den yaptığı rivayet gelmiştir. O şöyle demiştir: "Bir defasında ben ve Zeyd b. Erkam'ın ümmü veledi (kendisinden çocuk dünyaya getiren cariyesi) ile birlikte Hz. Âişe'nin yanına girmiştik. Zeyd'in ümmü veledi Hz. Âişe'ye: 'Ben, Zeyd b. Erkam'a sekiz yüz dirheme vade ile bir köle sattım. Sonra da aynı köleyi ondan peşin olarak altı yüz dirheme satın aldım.' dedi. Hz. Aişe: 'Ne kötü bir alım satım! Şüphesiz Zeyd'in Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile birlikteki cihadı boşa gitmiştir, ama levbe ederse müstesna.' karşılığını verdi." Bunu İmam Ahmed ve Said b. Mansur rivayet etmiştir.[868]

868 el-Muvaffak (İbn Kudame) bu şekilde İmam Ahmed'e bunu nisbet etmiştir. Aynı şekilde bu rivayeti "el-Müsned" eserine Nasbu'r Raye, Cilt: 4, Sayfa: 16 sahibi de nisbet etmitir. (Ancak) ben bunu matbu olarak bulamadım. Bu rivayeti yine Abdurrazzak, el-Musannaf, Cilt: 8, Sayfa: 184-185; Beyhakî, Cilt. 5, Sayfa: 330-331 eserinde tahriç etmişlerdir. Her ne kadar İmam Şafiî: "Bunun benzeri Âişe'den sabit değildir." demiş olsa da et-Tenkih eserinde bu hadisin isnadının ceyid (iyi) olduğu geçmektedir. Aynı şekilde Dârakutnî de hadiste geçen "Âliye" hakkında: "O meçhuldür, kendisiyle delil gösterilemez, nitekim bu konu su da götürür, zira başkası ona muhalefet etmiştir..." demiştir. İbnu'l Cevzi ise şöyle der: "Âliye meçhul bir kadındır, haberini almak makbul değildir." Biz deriz ki: Aslında bu kadın et-Tabakât eserinde İbn Sâd'ın da zikrettiği gibi kadri yüksek olan ve bilinen bir kadındır. Bunu Nasbu'r Raye'de söylemiştir. Bak: et-Tabakâtu'l Kübrâ, Cilt: 8, Sayfa: 487.

Bunun zahirinden anlaşılan şudur ki Hz. Âişe, bu denli ağır (ve tehdit içeren) bir ifadeyi kendi aklınca söylemez; o, ancak bunu Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den işitmiş olduğu tevkifi bir hüküm olarak ortaya koymuştur. Böylece O (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den bunu rivayet etmiş gibi sayılır. Zira bu türlü (îne) satışı, faize de götürmektedir; çünkü belirli bir vadeye değin bin dirhemin, beş yüz dirheme satılmasını mübah sayan mal hakkında söz konusu olduğunu gösterir. Sebeplere itibar edilir. Bu sebeplerle bu denli misl-i semen ile ya da daha fazlasıyla satılması ise caizdir; çünkü sebep anlamına gelmez. Öyleyse bu mal, satış halinden bir şeyi eksiltmiş olmaz; bu durumda eksiltmez olursa, istediği gibi satılması caiz olur. Zira satılan malın eksilmesi, semenin eksilmesi sebebiyle gerçekleşmiştir, yoksa faize tevessül için olmamıştır. Eğer bu malı satın alırsa ya da ilk satışı bir mala mukabil olarak gerçekleşmiş olur da bunu nakitle satın alırsa, bu caiz olur. el-Muvaffak der ki: Bu konuda bir ihtilafın olduğunu bilmiyoruz; çünkü haramlık ancak faiz şüphesinden dolayıdır, semen ve mallarda ise faiz câri değildir.

Bu konuya Îne (satışı) adı verilir. Nitekim İbn Ömer'den nakledildiğine göre o, Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den şöyle buyurduğunu söylemiştir: "Îne yoluyla alışveriş yaptığınız, öküzlerin kuyruğuna yapıştığınız, tarımı seçtiğiniz ve cihadı terkettiğiniz zaman Allah size öyle bir zillet musallat eder ki dininize dönünceye kadar onu üzerinizden atamazsınız."[869] Bu da haram olduğuna dar bir tehdit içermektedir.

İmam Ahmed'den nakledildiğine göre kendisi şöyle der: Îne bir kimsenin malını peşin satmayıp, pahalı olsun diye sadece vade ile satmasıdır. Onu peşin ve vadeli olarak satacak olursa bunda bir sakınca yoktur. (Şöyle) de demiştir: Bir kimsenin îne dışında bir ticaretinin olmamasını ve peşin olarak satışta bulunmamasını kerih görürüm. Îne'nin bu mesele için bir isim teşkil etmesi ve satış için toplu olarak vadeli şeklinde tesmiye

869 Ebu Davud, Cilt: 3, Sayfa: 740-741; Beyhakî, Cilt: 5, Sayfa: 316 ve diğerleri Ata el-Horasani yoluyla, ona da Nafi, İbn Ömer'den tehdis etmiştir. Ahmed, Cilt: 2, Sayfa: 28 ve başkası Ebu Bekir b. Ayyaş tarikiyle, onun Ameş, onun Ata b. Ebu Rebah'tan yaptığı nakille...; Ahmed, Cilt: 2, Sayfa: 42, 84 Şehr b. Hûşeb tarikiyle nakletmiştir. es-Silsiletu's Sahiha, Cilt: 1, Sayfa: 15 eserinde der ki: "Tariklerinin toplamı dolayısıyla hadis sahihtir." Konu ile ilgili olarak bak: Nasbu'r Râye, Cilt: 4, Sayfa: 17.

edilmesi caizdir; ancak ittifaka göre vadeli olarak satışta bulunmak haram değildir, başkası hakkında ticareti olmaması yönüyle sadece mekruh olmaz.

Ayıp ve kusurlardan beri olma (berâet şartı ile) satışı: (Mallardan sâdır olan) kusurlardan sâlim ve beri olması noktasında İmam Ahmed'den farklı görüşler gelmiştir. Ondan nakledildiğine göre; Ancak müşteri malın ayıp ve kusurunu bildiği zaman berâet sabit olur. Bu, İmam Şafiî'nin de görüşünü oluşturmaktadır.[870] Çünkü bu, satış konusunda bir muvafakat ve onay anlamına gelir ve ancak şarta bağlı olarak sabit olur; dolayısıyla –muhayyerlik gibi- cehaleti sebebiyle sabit olmaz.

İkinci görüşüne göre ise; Müşteri malın ayıp ve kusurunu bilmediği tüm mallarda bu beraet sabit olurken, bildikleri hakkında ise bu sabit olmaz. Bu ise İmam Malik'in ve özellikle hayvanlar konusunda İmam Şafiî'nin görüşüdür.[871] Çünkü bu minvalde Salim b. Abdullah'ın rivayet ettiğine göre; "Abdullah b. Ömer bir kölesini beraet şartıyla sekiz yüz dirheme sattı. Müşteri, Abdullah b. Ömer'e: "Köle hastalıklı, bunu bana söylemedin." dedi. Bunun üzerine anlaşamayarak Hz. Osman huzurunda muhakeme oldular. Müşteri: "Abdullah bana hastalıklı bir köle sattı, hastalığını ise söylemedi." dedi. Abdullah da: "Ben köleyi beraet yoluyla sattım." deyince, Hz. Osman b. Affan, Abdullah'a, köleyi sattığında hastalığını bilmediğine dair yemin teklif etti. Abdullah yemin etmekten kaçındı. Köleyi geri aldı. Köle yanında iyileşince, onu bin beş yüz dirheme sattı."[872] Bu kıssa meşhur olarak gelmiş ve bu hususta kimse de karşı çıkmadığından bir icma halini almış oldu.

İmam Ahmed'den nakledildiğine göre kendisi meçhullükten dolayı beraeti caiz görmüştür; böylece her türlü ayıp ve kusur sebebiyle beraetin geçerli olduğu hükmü çıkmaktadır. Bu da Rey ashabı ile İmam Şafiî'nin kavlini oluşturur.[873]

870 Bak: Ravdatu't Tâlibin, Cilt: 3, Sayfa: 470-471.
871 Geçen kaynak.
872 Malik, Cilt: 2, Sayfa: 613. Hadisin siyakı ise Yahya b. Said'in ondan yaptığı nakildir. Abdurrazzak, Cilt: 8, Sayfa: 162-163; Beyhakî, Cilt: 5, Sayfa: 328 Malik tarikiyle nakletmiştir. O: "Bu babda rivayet edilen en sahihi budur." demiştir.
873 Bak: Ravdatu't Tâlibin, Cilt: 3, Sayfa: 470-471.

Ümmü Seleme'den rivayet edildiğine göre, kendisi şöyle demiştir: "Kendilerine ait bir miras hususunda ihtilafa düşen Ensar'dan iki kişi Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e geldiler. (Davalarını ispat edecek) bir belgeleri yoktu, sadece kendilerine göre bir iddiaları vardı. Bunun üzerine Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem): "Ben, ancak bir insanım. Siz, davalarınıza bakmam için bana müracaat ediyorsunuz. Bir kısmınız (hakkı savunurken) delilini ifade etme hususunda bir kısmınızdan daha güçlü olabilir, ben de ondan dinlediklerime göre hüküm veririm. Dolayısıyla ben, bu noktada herhangi bir kimse için kardeşinin hakkı olan bir şeyin verilmesine hükmedersem o kimse bu şeyi almasın. Çünkü ben (bu şekilde verdiğim hükümle), ona ateşten bir parça kesip vermişim demektir." Derken bu iki adam ağlamaya başladılar. Her biri (diğerine): "Benim hakkım senin olsun." dedi. Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) de: "Bu davranışı gösterdiğinize göre; malınızı kendi aranızda bölüşme yoluna gidiniz. Bunu yaparken önce (malı) iki eşit parçaya bölünüz, sonra aranızda kur'a çekiniz, sonunda birbirinizle helalleşiniz." buyurdu."[874]

Bu da gösteriyor ki meçhullük sebebiyle beraeti (şart koşmak) caizdir. Çünkü bu, aynı zamanda hakkında teslimi bulunmayan bir hakkı düşürmek demektir; bu durumda köle azat etmek ve talak gibi meçhullükten dolayı da sahih olmaktadır. Bu bağlamda hayvanlar ile diğer malların arasında da bir fark yoktur. Öyleyse birisi için sabit olurken, diğeri için de sabit olmaktadır. (Zikri geçen hadiste yer alan) Hz. Osman'ın sözüne gelince, İbn Ömer kendisine muhalefet etmiştir. Birbirine muhalif olan sahabelerin görüşü ise hüccet değildir.

(Alışveriş Bölümü 3. Ciltten Devam Edecek)

---

874 Ahmed, Cilt: 6, Sayfa: 320; Ebu Davud, Cilt: 4, Sayfa: 14-15; Hakim, Cilt: 4, Sayfa: 95; Beyhakî, Cilt: 6, Sayfa: 66 ise Usame b. Zeyd tarikiyle, onun da Abdullah b. Rafi'den yaptığı nakille rivayet etmiştir. Hakim der ki: "Hadis Müslim şartına göre sahihtir." Zehebî de ona muvafakat etmiştir. el-İrva, Cilt: 5, Sayfa: 253'te şöyle der: "Bu hadis ikisinin dediği gibidir, ancak Usame b. Zeyd, Leys kabilesindendir ya da Zeyd Medineli'dir. Hıfzında biraz zâfiyet vardır, bu durumda hadisi hasendir." Hadisin aslı ise "Sahihayn"da yer almaktadır.

İÇİNDEKİLER